

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KADINLARIN DİNÎ GRUPLARA YÖNELİM
NEDENLERİ VE DİNÎ GRUPLARIN PSİKO-SOSYAL
VE DİNÎ/MANEVÎ ETKİLERİ**

**DOKTORA TEZİ
Fatma BAYNAL**

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erkan YAMAN

HAZİRAN-2016

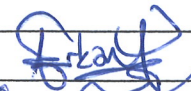
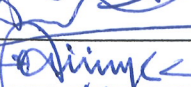
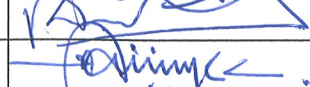
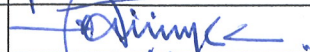
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KADINLARIN DİNÎ GRUPLARA YÖNELİM
NEDENLERİ VE DİNÎ GRUPLARIN PSİKO-SOSYAL
VE DİNÎ/MANEVÎ ETKİLERİ

DOKTORA TEZİ
Fatma BAYNAL

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

“Bu tez 03.06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU	Başarılı	
Prof. Dr. Mustafa AKÇAY	Düzeltilme	
Doç. Dr. Erkan YAMAN	Başarılıdır	
Doç. Dr. Kemal BATAK	Başarılı	
Doç. Dr. Mustafa KOÇ	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma BAYNAL

03.06.2016

ÖNSÖZ

Kadınların dinî gruplara yönelim nedenleri ve dinî grupların psiko-sosyal ve dinî/manevî etkilerini konu edinen bu çalışma giriş, kavramsal ve kuramsal çerçeve, yöntem, bulgular, bulguların değerlendirilmesi ve tartışma olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve problemleri, önemi, araştırmanın yöntemi, varsayımlar ve sınırlılıklar ele alınmıştır. Birinci bölüm olan kavramsal ve kuramsal çerçevede, araştırmanın teorik yaklaşımları ele alınmıştır. İkinci bölüm olan yöntem kısmında araştırmanın modeli, veri toplama aracı, araştırmaya katılanlar ve nitelikleri, verilerin analizi ve yorumlanması ile araştırma sürecinde karşılaşılan güçlükler açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın bulguları sunulmuştur. Dördüncü bölüm olan bulguların değerlendirilmesi ve tartışma kısmında bulgular ile ilgili analizler ve yorumlar yapılmıştır.

Tezimin tamamlanmasında bana yardımcı olan birçok kişi olmuştur. Öncelikle, bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek takip eden danışmanım Doç. Dr. Erkan Yaman'a değerli katkıları için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmanın çeşitli aşamalarında değerli fikir ve yönlendirmeleri ile katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım, Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmetoğlu'na, Doç. Dr. Mustafa Koç'a, Prof. Dr. Mustafa Akçay'a, Doç. Dr. Kemal Batak'a, Prof. Dr. Ali Köse'ye, Prof. Dr. Abdulvahit İmamoğlu'na, Doç. Dr. Hasan Kaplan'a, Yrd. Doç. Dr. Ömer Ocakoğlu'na ve Doç. Dr. Ali Ayten'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu süreç boyunca bana yardımcı olan değerli arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Ayşe Şentepe'ye, Yrd. Doç. Dr. Sevde Düzgüner'e, Yrd. Doç. Dr. Gülüşan Göcen'e, Yrd. Doç. Dr. Hasan Meydan'a, Emine Taşçı Yıldırım'a, Abdurrahman Subaşı'ya, Ayşe Şule Yüksel'e, Sevde Güneş'e, Nurettin Atlı'ya, Deniz Sarıbudak'a, Tuncay Aksöz'e ve Nezire Demir'e katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Ayrıca bana destek olan eşime, oğluma, aileme; özellikle annem Hatice Yoğurtcu'ya teşekkür ediyorum. Son olarak isimlerini burada yazamadığım değerli dostlarıma ve bana güvenip çalışmamda tüm düşünce ve tecrübelerini benimle paylaşan katılımcılara şükranlarımı sunuyorum.

Fatma BAYNAL

03.06.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ivv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	10
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE	16
1.1.Psiko Sosyal Açıdan Kadın	16
1.1.1. Psikolojide Kadın Figürü	16
1.1.1.1. Kadın Psikolojisine Etki Eden Faktörler	18
1.1.2. Dinî Açıdan Modernleşme Sürecinde Türk Toplumunda Kadın	22
1.1.2.1. Kadının Çalışması Problemi	27
1.1.2.2. Başörtüsü ve Kadın	30
1.2.Kadın, Din ve Maneviyat	32
1.2.1. Yahudilik ve Hristiyanlıkta Kadın	32
1.2.2. İslamiyet ve Kadın	35
1.2.3. Kadın Dindarlığı	42
1.3. Dinî Grupların Niteliği ve Etkileri	48
1.3.1. Dinî Gruba Yönelme, Katılma ve Bağlanmada Etkili Olan Psiko Sosyal Dinî/Manevî Nedenler	62
1.3.2. Dinî Grupların Psiko Sosyal ve Dinî/Manevî Etkileri	677
1.3.3. Dinî Grup Bağlamında Kadın	73
1.3.4. Dinî Gruplar ve Kadın ile İlgili Literatür	75
BÖLÜM 2: YÖNTEM	81
2.1. Araştırmanın Modeli	81
2.2. Katılımcılar	82
2.3. Veri Toplama Aracı	90
2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	92
2.5. Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler	93
BÖLÜM 3: BULGULAR	96
3.1. Dini Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri ile İlgili Bulgular	96

3.1.1. Dinî Gruplara Yönelme Nedeni	97
3.1.1.1. Psikolojik Nedenler	98
3.1.1.2. Dinî ve Manevî Nedenler	100
3.1.1.3. Sosyal Nedenler.....	101
3.1.2. Dinî Gruba Katılma Nedeni	106
3.1.2.1. Dinî ve Manevî Nedenler	107
3.1.2.2. Kişisel Nedenler	109
3.1.3. Dinî Gruplara Bağlanma Nedeni.....	114
3.1.3.1. Dinî Grup Ortamından Ayrılma Kaygısı.....	115
3.1.3.2. Dinî Sohbetlerin Önemi	118
3.1.3.3. Dinî Liderin Önemi	123
3.2. Dini Grupların Psiko Sosyal, Dinî ve Manevî Etkisine İlişkin Bulgular	131
3.2.1. Dinî Grupların Psikolojik Açıdan Etkisi	131
3.2.1.1. Manevî Deneyimlere ve Rüyalara Etkisi	135
3.2.2. Dinî Grupların Manevî ve Ahlakî Değerlere Etkisi	142
3.2.3. Dinî Grupların Kadın Dindarlığı Üzerindeki Etkisi.....	147
3.2.3.1. Katılımcıların Dindarlık Özellikleri.....	148
3.2.3.2. Dinî Grupların Dinî Bilgi ve Davranışlara Etkisi.....	150
3.2.3.3. Dinî Grupların Tesettür ile İlgili Tutum ve Yorumlara Etkisi	158
3.2.4. Dinî Grupların Sosyal Hayata Etkisi.....	167
3.2.5. Dinî Grupların İslam’da Kadın Algısına Etkisi	179
3.2.5.1. Kadının Çalışması ile İlgili Görüşler	180
3.2.5.2. Kadına Dair Bazı Ayetler ile ilgili Görüşler	185
3.2.5.3. Kadına Dair Bazı Hadislerle İlgili Görüşler.....	190
3.2.6. Dinî Gruba Yönelik Eleştiriler	195
3.2.6.1. Üyelere Yönelik Eleştiriler.....	197
3.2.6.2. Dini Grup Sistemine Yönelik Eleştiriler	198
BÖLÜM 4: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ ve TARTIŞMA	203
4.1. Dinî Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenlerinin Değerlendirilmesi .	204
4.2. Dinî Grupların Psiko Sosyal ve Dinî/Manevî Etkilerinin Değerlendirilmesi	214
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	237
KAYNAKÇA	245

EKLER.....	280
ÖZGEÇMİŞ.....	382

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
Bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Diğ.	: Diğerleri.
Ed.	: Editör
G	: Gülen Cemaati
İ	: İsmailağa Cemaati
M	: Menzil Tarikatı
N	: Katılımcı Sayısı
N	: Toplam
Ort.	: Ortalama
R	: Rifaî Tarikatı (Cemalnur Sargut Grubu)
S	: Süleyman Efendi Cemaati
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
T.y.	: Tarih Yok.
TÜRKKAD	: Türk Kadınları Kültür Derneği
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
Yay.	: Yayınları, Yayınevi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Yaş Aralığı.....	82
Tablo 2 : Medenî Durum.....	83
Tablo 3 : Eğitim Düzeyi	83
Tablo 4 : Meslek.....	83
Tablo 5 : Ekonomik Durum	84
Tablo 6 : Dinî Grupta Bulunma Süresi	84
Tablo 7 : Boş Zamanı Değerlendirme	84
Tablo 8 : Okunulan Kitaplar	85
Tablo 9 : Günlük Gazete Okuma Sıklığı.....	87
Tablo 10 : İzlenen TV Programları	88
Tablo 11 : İnternet Kullanma Sıklığı	88
Tablo 12 : İnternet Kullanma Nedenleri	89
Tablo 13 : Bir Sene İçerisinde Gidilen Programlar	89
Tablo 14 : Katılımcı Eşlerinin Dinî Gruba Bağlılığı.....	90
Tablo 15 : Dinî Gruba Yönelme Nedeni	97
Tablo 16 : Dinî Gruba Katılma Nedeni.....	106
Tablo 17 : Farklı Dini Grup Ortalamaları	111
Tablo 18 : Dinî Grup Ortamından Ayrılma Kaygısı	115
Tablo 19 : Dinî Sohbetlerin Önemi	118
Tablo 20 : Dinî Liderin Önemi.....	123
Tablo 21 : Dini Grupların Psikolojik Açından Etkisi.....	132
Tablo 22 : Dinî Grupların Manevî ve Ahlakî Değerlere Etkisi.....	143
Tablo 23 : Dindarlık Düzeyi.....	148
Tablo 24 : Dinî Bilgi Edinilen İlk Yer	149
Tablo 25 : Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi.....	149
Tablo 26 : Dinî Bilgi Düzeyi Algısı	149
Tablo 27 : Dua Etme Nedenleri	149
Tablo 28 : Dinî Gruba Üye Olmanın Dinî Bilgi ve Davranışlara Etkisi	150
Tablo 29 : Tesettür ile İlgili Tutumlar.....	159
Tablo 30 : Tesettür ile İlgili Yorumlar	162
Tablo 31 : Dinî Gruba Üye Olmanın Sosyal Hayata Etkisi	150

Tablo 32: Kadının Çalışmasına Yönelik Bulgular	181
Tablo 33: İslam'da Erkeğin Kadından Daha Ayrıcalıklı Olması Düşüncesine Yönelik Bulgular.....	185
Tablo 34: Kadına Dair Bazı Ayetler ile İlgili Görüşler.....	186
Tablo 35: Kadınların Cehennemde Daha Fazla Olması Hadisi ile İlgili Görüşler.....	192
Tablo 36: Dinî Gruba Yönelik Eleştiriler.....	195

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Dinî Gruba Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri Modeli	94
Şekil 2: Dinî Grubun Etkisi Modeli.....	126

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Kadınların Dinî Gruplara Yönelim Nedenleri ve Dinî Grupların Psiko-Sosyal ve Dinî/Manevî Etkileri

Tezin Yazarı: Fatma BAYNAL

Danışman: Doç. Dr. Erkan YAMAN

Kabul Tarihi: 03.06.2016

Sayfa Sayısı: ix (önkısım)+279(tez)+103(ek)

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri **Bilim Dalı:** Din Psikolojisi

Bu araştırmanın amacı, kadınların dinî gruplara yönelim nedenleri ile birlikte dinî grupların psiko sosyal, dinî ve manevî etkisini tespit etmektir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırma, İstanbul'da yaşayan farklı dinî gruplara mensup 50 kadın katılımcı üzerinden yürütülmüştür. Her bir gruptan 10 katılımcı olmak üzere 5 farklı dinî grup seçilmiştir. Bu gruplar; Gülen cemaati, Menzil tarikatı, İsmailağa cemaati, Süleyman Efendi cemaati ve Rıfâî tarikatıdır. Araştırmamızda, dinî gruba yönelme nedeni başlığı altında psikolojik nedenler, dinî/manevî nedenler ve sosyal nedenler; katılma nedeni kısmında kişisel, dinî ve manevî nedenler; bağlanma nedeni başlığında ise gruptan ayrılma kaygısı, dinî sohbetler ve liderinin önemi katılımcıların görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir.

Dinî grupların psikososyal, dinî ve manevî etkisi başlığında ise dinî grubun psikolojik açıdan etkisi, dindarlık üzerindeki etkisi, manevî ve ahlakî değerlere etkisi, sosyal hayata etkisi ile İslam'da kadın ile ilgili algıya etkisi incelenmiştir. Ayrıca dinî gruba yönelik eleştiriler ele alınmıştır.

Araştırma bulguları, psikososyal, dinî ve manevî etkenler çerçevesinde yorumlanmıştır. Dinî gruba yönelme, katılma ve bağlılıkta ağırlıklı olarak psiko sosyal, dinî ve manevî nedenlerin ön planda olduğu görülmüştür. Kadınlar, çoğunlukla sosyal nedenlerden ötürü yöneldikleri bu tür gruplarda, dinî ve manevî bir ortamda bulunup inançlarını daha iyi öğrenmek ve yaşamak; bu sayede aradığı maneviyatı bulmak, Allah'ın rızasını kazanmak, tebliğ etmek, insanlara yardım etmek; sosyal ve psikolojik problemlerden uzaklaşmak, dinî lideri manevi rehber edinmek, grup ortamlarında sosyalleşmek gibi nedenlerden ötürü bulunmaktadır.

Dinî grupların, üyeleri üzerinde önemli ölçüde etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Dinî gruplar mensuplarını psikososyal, dinî ve manevî açıdan etkilemektedir. Katılımcıların tesettür anlayışı ve uygulayışından İslam'da kadına dair görüşlerine kadar bu etkiyi görmek mümkündür.

Araştırmamızda dinî gruba girmeden önce, ayrıntılı olarak araştırma yapanların oranının düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bunda, dinî gruba yönelten kişilere duyulan güvenin yanında, bu tür gruplara girmenin akıldan çok kalp ile ilgili olduğu düşüncesi de ağır basmaktadır. Dinî gruplara girdikten sonra ise gruba bağlılıkla birlikte gruba itaat önem kazanmakta ve sorgulamalar ötelenmektedir. Katılımcılar arasında grup içerisindeki üyelere ve dinî grup sistemine eleştiri yapmaktan kaçınanların oranının fazla olmasının, gruba itaat ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, dinî grup, cemaat, tarikat, bağlanma.

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of PhD Thesis

Title of the Thesis: The Reasons For Women's Tendency To Religious Groups and Psychosocial and Religious/Spiritual Effects Of Religious Groups

Author: Fatma BAYNAL

Supervisor: Assoc. Prof. Erkan YAMAN

Date: 03.06.2016

Nu. of pages: ix (pretext)+279(mainbody)+103(app)

Department: Phil. and Rel. Sci.

Subfield: Psychology of Religion

The aim of this research is to determine both the reasons for women's tendency to religious groups and also psychosocial and religious/spiritual effects of religious groups. Semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, was used in this study. This research is based on 50 women who are belonging to different religious groups in İstanbul. Ten participants were chosen from each of 5 different religious groups. These groups are Gülen's religious community, The sect of Menzil, İsmailağa's religious community, Süleyman Efendi's religious community and The sect of Rıfâî. Features of this research were analyzed according to views of participants under different headings. Psychological, religious/spiritual and social reasons were analyzed under the heading of reason for tendency to religious group. Personal, religious and spiritual reasons were analyzed under the heading of joining to religious group. The anxiety of leaving group, religious conversations and the importance of leader were analyzed under the heading of attachment to religious group.

The psychological effect of religious group, its effect on religiosity, spiritual and moral values and social life, the perception about women in Islam were studied under the heading of psychosocial, religious and spritual effects of joining to religious groups. Furthermore the critiques on religious groups were analyzed.

The findings of this research were interpreted according to psychosocial, religious and spiritual factors. It was found that mostly psyhosocial, religious and spiritual reasons are important for tendency, attachment and joining to religious groups. The women who tend towards a religious group mostly because of social reasons stay in these groups in order to learn and practice the faith in a better way, find sprituality, gain the sake fo God, leave their personal problems aside, preach and help people, be under the spiritual guidance of a religious leader and socialize in a religious atmosphere.

That the groups have great effects on their members was observed. Religious groups affects their member from the psyhosocial, religious and spiritual perspectives. It is possible to see these effects from the views of participant on turban and its usage to their thoughts about the women in Islam.

In our study, it was found that the number of people who are making a detailed research before joining to a religious group is very few. Main reasons for this is their trust for the person who leads them to the group as well as their belief that joining a religious group has to do with the heart more than the mind. After joining a group, obedience gains more importance via attachment to group and questioning is put back. It is thought that the high rate of the participants who avoid criticising the other members and the system of religious groups is related to the obedience to religious group.

Keywords: Woman, religious group, religious community, sect, attachment.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Kadın konusu, toplumsal değişimin en önemli konularından biri ve İslamî toplumsal yapının da mihenk taşıdır (Göle, 1991: 129). Son yüzyılda kadının toplumsal konumu ve buna bağlı alanlar ile ilgili araştırmaların yoğunluk kazandığından söz edebiliriz (Tarhan, 2015). Araştırılan konular arasında kadınların dinî gruplara girme nedenleri, grup içi aktiviteleri ve bu grupların kadınlar üzerindeki etkileri de son dönemdegündeme gelmektedir.

Dinî gruplar, kategorik olarak toplum içinde yer alan sosyal grupların özel bir türünü oluşturmaktadır (Çelik, 2011: 7). Tarikat ve cemaatler de dinî grup türlerindedir (Efe, 2008: 73). Modernizmle birlikte dinin, aile ve sosyo ekonomik faktörler üzerindeki etkisinin azalacağı yönünde seküler yaklaşımlar öne sürülse de (Heaton ve Cornwall, 1989: 283) artan bireyselleşme eğilimleri insanları maneviyat arayışı ile birlikte yeni bir dinselleşmeye yöneltmiştir (Mirza, 2014). Bazıları, bu arayışlarını tatmin etmek için çeşitli dinî gruplara yönelmiştir (Köse ve Ayten, 2012: 126-127). Sonuçta modern ve seküler ideolojilerin maneviyat alanında yaratmış olduğu boşluk, postmodern dönemin sunduğu imkânlarla hızlı bir şekilde dinî gruplar tarafından doldurulmaya başlanmıştır (Büyükkara, 2007: 135).

Batılılaşmanın etkisiyle Türkiye’de 1925 yılında tarikatlar ve faaliyetleri yasaklansa da çok partili hayata geçişle birlikte siyasetçilerin meşruiyet sağlama ve oy toplama kaygıları gibi süreçler, dinî grupların yeniden yayılmasını sağlamıştır (Kara, 2008: 313). Bu süreçte tarikat yapısından farklı bir şekilde “cemaat”ler de ortaya çıkmıştır (Çelik, 2011: 23). Bununla birlikte modernleşme sürecinin dinî gruplar üzerinde geleneksel formlarını kaybetme, geleneksel ilişki biçimlerini değiştirme gibi etkileri olduğu gözlemlenmektedir (Hanieh, 2011: 211). Geleneksel dönemde kadınların dinsel gruplar içerisindeki konumunun bu dönemde değişmeye başladığından ve en önemlisi grup içerisindeki görünürlüklerinin arttığından söz edebiliriz (Çeken, 2007).

Aslında geçmişten bu yana tekke ve zaviyeler, kadınların manevî açıdan kendilerini gerçekleştirme imkanı buldukları yerler olmuştur (Coşkun 2011: 161). Son yüzyılda Smith (1991: 227) çoğu gizli üye olan çok sayıda kadın derviş olduğundan bahsetmiş;

özellikle Türkiye’de öğrenim görmüş kadınların birçoğunun tarikata girdiğini ve sufi hanım diye anıldığını aktarmıştır.

Kadınların dinî gruplara olan bu ilgisi farklı nedenlere dayandırılabilir. Çeşitli araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere (Şahin, 2006: 332; Açıkgoz, 2010: 52, 85; Altıntaş, 2005: 65-67; Özüdoğru, 2005; Kaya, 2011: 118) kadınlar spiritüel/mistik konulara ilgili görünmektedir. Bunun bir nedeni, kadınların sufizmde, dinî duyguların daha romantik ve şiirsel aktarımını bulma düşüncesi olabilir (Schimmel, 2001: 423). Çünkü mistik tecrübe veya tasavvufî boyut, dindar insanı, duygu ve heyecan yüklü derunî bir manevî hayata taşıyabilmekte; dindarlığı, yüksek duygusallık ve vecd içinde yaşamak isteyenlere bir seçenek olmaktadır (Çelik, 2011: 26).

Tasavvufî anlayışın kadınlara karşı tutumunun, diğer İslamî ilim dallarına göre daha pozitif olması da kadınların dinî gruplara yönelme nedeni olabilir. Sufilerin, şiirlerinde erişilemeyen bir kadına duyulan aşk motiflerine yer vermesi ve bazı sufi tarikatları ayinlerinde kadınların olması, bu duruma örnek olarak verilebilir (Schimmel, 1999: 22; Sabbah, 1992: 16; Uludağ, 1995: 13).

Günümüz kadınlarının dinî gruplara yönelişi, modern yaşamın getirmiş olduğu güncel sorunlardan da kaynaklanabilir. Çünkü Raudvere’nin (1998: 125) belirttiği gibi modernizm ve sekülerizmin kadınların hayatını değişime uğratmasıyla birlikte ortaya yeni problemler çıkmıştır. Sarmış (2010: 9) ve Badinter’a (2011: 137) göre kadının cinselliğinin ön plana çıkartılması, kariyer peşinde koşması; eş ve anne olma özelliğini ötelemesine neden olmuştur. Bu durum, yalnız yaşayan kadınların çoğalmasına ve boşanma oranlarının artmasına sebep olmuştur.

Tarhan’ın (2005) aktardığı üzere, kadınların üzerinde geleneksel toplum yapısının getirmiş olduğu toplum baskısı ve ataerkil kültürün olumsuz etkileri devam etmektedir. Bununla birlikte modern hayatın getirmiş olduğu iş hayatı ve zorluklarıyla mücadele ederken cinsel özgürlük akımlarının evlilik hayatına zarar vermesi gibi nedenler, kadınların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Çelik (2011: 26-27) dinî grupların, modern hayatın değişimine ayak uyduramayan insanların sosyal, ekonomik ve psikolojik problemlerinden kaynaklanan acılara bir nevî sığınak işlevi görebileceğini aktarmıştır.

Araştırmamız bu konulardan yola çıkarak “Acaba günümüzde kadınlar neden dinî gruplara yönelmektedir? Bu tür grupların kadın üyeleri üzerindeki etkisi nedir?” ana problemine yanıt aramak üzere, kadınların demografik özellikleriyle, bağlı oldukları dinî gruplar göz önüne alınarak dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenlerini incelemektedir. Bunun yanısıra, dinî grupların katılımcılar üzerindeki psikososyal, dinî ve manevî etkisi araştırılmaktadır. Ayrıca katılımcıların İslam’da kadın algısıyla ilgili yorumları ve gruplarına ilişkin eleştirileri, dinî grup etkisi açısından tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Türkiye’de tasavvufî öğretiler yaygın bir biçimde kadınlar arasında aktarılmaya devam etmektedir (Helminski, 2004: 29). Diğer dinî disiplin dallarına oranla mistik algıda kadın; aktif bir rol üstlenmekte, daha liberal bir konumda bulunmakta, toplumsal hayata daha fazla katılım sağlamaktadır (Yılmaz, 2012: 63).

Sufî tekkeleri, kadınların mistik ve dinî faaliyetlerini yapabildikleri önemli alanlardır. Ancak kadınların bu tür gruplardaki faaliyetleriyle ilgili çok fazla çalışma olmadığı gibi (Abbas,2002: 1) grup içerisinde erkeklere oranla kadınlar daha arka planda kalmaktadır. Örneğin, Aktaş (2014: 113), Diyarbakır’da Kadirî tarikatı ile ilgili 120 erkek ve 19 kadın toplam 139 kişi ile araştırma yapmıştır. Kadınlarla daha az mülakat yapmasının nedenini, onların daha çekingen olmalarıyla, erkeklere nazaran tarikata (dergâh) daha az gitmeleriyle, şeyh veya onun halifeleriyle yakından iletişime geçememeleriyle açıklamıştır. Halvetî-Cerrahî tarikatını inceleyen Raudvere (1998: 133) erkek dervişlerin meydana hareket ederlerken, kadınların ritüellerinin ve aktivitelerinin daha gizli olduğunu gözlemlemiştir. Senegal’deki Müslüman kadınları inceleyen Bop (2005: 1119), sufi kadınların aktif olduklarını ve görevlerini yerine getirdiklerini tespit etmiştir. Buna rağmen, erkekler sufi tarikatların görünen yüzü olmakta, kadınlar arka planda kalmakta ve dinî vecibelerini gizlilik içerisinde sürdürmektedir.

Bu olgulardan yola çıkılarak araştırmamızda, dinî gruplar içerisinde yer alan kadınları incelemek amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kadınların demografik özellikleri, dindarlık düzeyleri, dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile grupların, mensupları üzerindeki etkileri araştırılarak konu ile ilgili öneriler geliştirmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda Süleyman Efendi cemaati, Gülen cemaati, Menzil tarikatı, Rıfâî tarikatı ve İsmailî cemaatinden her biri onar kişi olmak üzere, 50 kadın katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Bu grupları seçme amacımız kişilere erişilebilirlik başta olmak üzere İstanbul İlinde popülasyonu fazla olan grupların başında yer almalarıdır. Bununla birlikte bu gruplar, farklı sosyal sınıflara hitap etmektedir. Bu nedenle, sosyo ekonomik seviyeden farklı profillere ulaşmak açısından bu grupların işlevsel olacağı düşünülmüştür.

Çalışmamızda yanıtlanmaya çalışılacak araştırma alt problemleri şunlardır:

1. Mülakat yaptığımız dinî gruplardaki kadınların yaş, cinsiyet, medenî durum, sosyal çevre, eğitim durumu ve meslek ile sosyokültürel özellikleri nelerdir?
2. Kadınlar dinî gruplara yönelim nedenleri nelerdir?
3. Kadınların dinî gruplara katılma nedenleri nedir?
4. Kadınların dinî gruplara bağlanma nedenleri nedir?
5. Dinî gruba üye olmak psikolojik açıdan ne gibi etkilere sebep olmaktadır?
6. Dinî grupta olmanın dindarlık üzerinde ne gibi etkisi vardır?
7. Dinî grupta olmanın manevî etkileri nelerdir?
8. Dinî gruba üye olmanın sosyal hayata etkisi nedir?
9. İslam'da kadın ile ilgili katılımcıların yorumları nelerdir?
10. Katılımcıların dinî gruplarına dair eleştirileri nelerdir?
11. Araştırma kapsamında ele alınan dinî gruplar arasında ne gibi benzerlik ve farklılıklar vardır?

Araştırmanın Önemi

İnsan toplum içinde yaşamaya; sevilme ve sayılmaya ihtiyaç duyan bir varlıktır (Köknel, 1981: 85). Toplum ile insan arasında olduğu gibi toplum ve kadın arasında da karşılıklı bir etkileşim vardır. Toplumlardaki kültürel, coğrafi vb. farklılıklar kadına bakışta değişiklikler meydana getirmektedir (Böhürler, 2006). Bu nedenle, toplumlarda ortaya çıkan kültürlerde bazı zamanlarda kadınlar, bazı zamanlarda ise erkekler baş tacı edilmiştir. Öyle ki toplumlarda, Tanrıça veya melek olarak lanse edilen kadın, bazı

dönemlerde şeytan ve aşağılık bir yaratık olarak da görülebilmektedir (Sarmış, 2010: 7). Oruk'a göre (2007: 148) kadın rollerine ilişkin toplumsal kalıp yargıların oluşmasında dinlerin de çok büyük rolü bulunmaktadır. Çünkü dinler, bu kalıpların kutsal olgular olarak algılanıp onay bulmasında etkilidir.

Din ile toplum arasındaki ilişkiler karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Özellikle halk dinlerinin tanrı tasavvurlarının ve dinî bayram ve törenlerin bir takım ekonomik ve sosyal faktörler tarafından şekillendirildiği ortaya konmuştur (Keskin, 2004: 1, 19). Modernizm süreci ile birlikte kadının değişen konumuyla birlikte onu geri durumda bırakan etkenler incelenmeye başlanmıştır. Bu etkenler arasında yer alan dinlerin, kadını ikincilleştirdiğine dair yaklaşımlar öne sürülmüştür. Kalkan'a göre (2007: 455) kadının eşitsizliği ve ezilmişliği ile ilgili yorumlardan bazıları özellikle modernist/feminist yazarların iddia ettiği; tek Tanrılı dinlerin ataerkilliği pekiştirdiği ve kadının ikincil konumda olmasına neden olduğu görüşüne dayanır. Aktaş (1991: 252) feministlerin, kadın haklarını savunurken insanlık tarihi ile birlikte tüm ilahî dinlerin kadın karşıtı olduğu söylemiyle hareket ettiklerini belirtmiştir. Çalışlar (1994: 15) özellikle kadının özgürlük talebinin, dinlerin kadına yaklaşımını sorgulattığını aktarmıştır. Özdeş'e göre ise (2005: 215) problem ilahî olmaktan çok beşeridir. Çünkü birçok vahyî mesaj, toplumda, tarih boyunca efsanelerle, hurafelerle, adet ve geleneklerle bulandırılmıştır.

Dinlerin kadınları ikinci konuma ittiği ve kadınların özgürlüğünü kısıtladığı iddiaları (Şişman, 2008: 4) olsa da kadınlar günümüzde dine ilgi duymaya devam etmekte; hatta yapılan araştırmalarda erkeklere oranla daha dindar olduklarına dair sonuçlar çıkmaktadır (Türkiye'de Dini Hayat Araştırması, 2014; Yapıcı, 2007; Hallahmi ve Argyle, 1997; Miller ve Hoffmann, 1995;). Ayrıca dini daha derin ve içten yaşama arzusundan kaynaklı oluşan tarikat cemaatlerine (Günay, 2000: 277) olan ilgileri de bilinmektedir. Çünkü mistik ve tasavvufî hayat insanla ilgili bir gerçektir. Bu nedenle insanların bir kısmı içsel dünyalarını zenginleştirmek gibi gayelerle bu hayata ilgi duymaya devam edecektir (Kara, 2003: 607). Bu nedenle, araştırmamızda, kadınların dinî gruplara üye olmasını ve bu grupların etkisini psiko sosyal ve dinî açıdan kapsayıcı bir şekilde ele almaya çalıştık.

Araştırmamızda, kadınların dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile bu grupların psiko sosyal, dinî ve manevi etkisi konusunda üçü cemaat, ikisi tarikat olmak

üzere beş farklı dini grubun ele alınmasıyla bu alanda yapılan çalışmalar arasında ilklere birisi olması açısından önemlidir. Bununla birlikte dinî gruba mensup olan kadınları konu edinen çalışmaların sayısı yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle çalışmamızın alan yazına yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada elde edilen sonuçlar, dinî gruplara yönelimle birlikte bu tür grupların etkilerini ayrıntılı bir şekilde tespit edilmesi açısından katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Dinî gruplarda kadınları konu edinen çalışmamızda, öncelikle araştırmaya altyapı oluşturması açısından kaynak taraması yapılarak konunun teorik boyutu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte, çalışmamızda dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile birlikte dinî grupların psiko sosyal, dinî ve manevî etkileriyle ilgili ayrıntılı ve derinlemesine bir araştırma yapmak için nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, mülakat formunun uygulanacağı örneklem grubu ve yapıldığı zaman ile sınırlıdır. Araştırma, Müslüman Sünnî olan beş farklı dinî grup ile sınırlandırılmıştır. Örneklem yöntemi nedeniyle çalışmanın bulguları sadece mülakat yapılan kişiler için geçerlidir. Aynı dinî gruplara mensup farklı kişiler için farklı sonuçlar elde edilebilir.

Araştırma, 2012- 2014 yılları arasında dinî gruba mensup olan kadınlardan elde edilen mülakat kayıtlarıyla sınırlıdır.

Varsayımlar

1. Dinî gruba mensup olan kadınların mülakat sorularını ciddiye ve samimiyetle yanıtladıkları,
2. Araştırmacı tarafından hazırlanan ve kapsam geçerliliğini konu alan uzmanlarca kontrol edilen dinî gruplardaki kadınlara ilişkin mülakat sorularının ve kişisel bilgi formunun, amaca dönük olarak hazırlandığı,
3. Mülakat yapılan 50 katılımcının incelenilen dinî grupları temsil ettiği varsayılmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Psiko Sosyal Açıdan Kadın

Bu başlık altında psikolojide kadın figürü, kadın psikolojisine etki eden faktörler, dinî açıdan modernleşme sürecinde Türk toplumunda kadın, kadının çalışması problemi, başörtüsü ve kadın konularına yer verilecektir.

1.1.1. Psikolojide Kadın Figürü

Kadın konusu, psikoloji tarihinin erken dönemlerinde tartışılmaya başlanmış ve araştırma alanları arasında geniş bir şekilde yer verilmiştir. Genel olarak kadın psikolojisi tanımlanırken cinsiyetler arasında yapılan karşılaştırmalardan faydalanılarak nitelendirmeler yapılmıştır.

Psikoloji tarihinin ilk yıllarında kadınların erkeklere oranla daha aşağı seviyede olduğu belirtilirken, sonraki yıllarda erkeklerle eşit olduklarını ispatlayıcı yazılar kaleme alınmaya başlanmıştır. Nitekim Fişek'e göre (1990: 73) kadın psikolojisi tarihinin ilk yıllarında, kadının erkekler karşısında daha aşağı seviyede görülmesinin temelinde, kadın-erkek eşitsizliği algısının psikolojiye yansımaları vardır.

Kadın psikolojisi tarihinde iki etkili isim olan Darwin ve Freud'un çalışmaları ilk yıllardaki kadın çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir. Darwin'in ve Freud'un eserlerinin ortak noktası, değeri düşürülmüş ve bayağılaştırılmış kadın algısıdır. Teorilerini bu şekilde oluşturmuşlardır. Çünkü evrimsel koda göre kadın, bayağı ve zayıf bir ruha sahiptir. Freud'un teorisine göre biyolojik olarak sağlıklı bir kadın; pasif cinsel amacı olan, annelikle motive edilen ve başarı ile ilgili davranışları reddeden kadındır. Onun teorisinde, biyolojik farklılıkların, psikolojik farklılıkları ortaya çıkardığını görmek mümkündür (akt. Denmark ve diğ., 2008:7-13). Freud'a göre, kadının üreme organları eksik olduğu için kadınlık da eksiktir (akt. Eichenbaum ve Orbach, 1997: 41).

Aslında kadın ve erkek rolleri, toplumun cinsiyetlere atfettikleri roller ile şekillenmektedir (Fine, 2011: 246-248; Tolan, 1985: 251). Halk arasında erkeklerin daha akıllı, matematikte daha iyi, atılgan ve eğitimde başarılı; kadınların ise daha konuşkan, sözel konularda başarılı ve boyun eğici oldukları söylenmektedir (Dökmen, 2010: 144). Erkeklerin kadınlardan doğal üstünlükleri olduğu düşüncesi, onlara bir

takım normlar ve yaşam biçimleri dayatılmasına neden olmuştur (Touraine, 2007: 293). Tipik kadın rolü gruba bağlı olma, erkeğe boyun eğme, grup menfaatleri namına başkalarıyla ihtilafa düşmekten kaçınma şeklinde tarif edilmektedir (Krech, Crutchfield, Ballachey, 1971: 401).

Toplumun kadına atfettiği roller bilimsel çalışmalara da yansımıştır. Bu nedenle kadın ve erkek arasındaki farklılıklar bilimsellikten uzak, doğru olduğuna inanılan ön yargılardan doğmuştur. Bazı psikologlar da bu ön yargılardan etkilenip bu anlayışları teorilerine dâhil etmiştir. Bu nedenle psikolojik araştırmalarda, kadın ve erkekler arasında cinsiyet alanında büyük farklılıklar bulunamamıştır (Shields, 1997: 4; Williams ve Best, 1990: 36). Hyde ve Grabe'nin (2008: 143) aktardığına göre yapılan binden fazla araştırmada, cinsiyet farklılıklarına dair bazı inançların asılsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu inançlar: Kızların erkeklerden daha fazla sosyal, telkine daha yatkın, benlik saygılarının ve başarı motivasyonlarının daha düşük olduğu ve işitsel uyaranlara daha duyarlı oldukları; erkeklerin ise daha çok çevre ve görsel uyaranlardan etkilendikleri ve daha analitik oldukları şeklindedir.

Görüldüğü üzere, cinsiyetler arasındaki farklılıkları, tüm dünya insanlarına genellemek yanlıştır (Cüceloğlu, 2008: 388). Ayrıca kadınların topluca tarif edilmesi ve bunun böyle olduğunu ispata çalışmak bilimsel açıdan da hatalı bir tutumdur (Parlee, 1975: 129). Ancak kadına ve erkeğe sosyal sistemde ayrı kodlar verilmesi (El-Solh ve Mabro, 1994: 7-8) ve bu kültürel kontekslerinin cinsiyete olan etkisi göz ardı edilemez (Woodhead, 2013: 58). Bu nedenle, bazı araştırmacılara göre kadınlara atfedilen cinsiyetçi kalıp yargılar, biyolojik ve fizyolojik özellikleriyle birlikte ağırlıklı olarak kültürel ve sosyal olguların kadınlara biçtiği rollerden kaynaklanmaktadır. Adler, sosyo kültürel faktörlerin ruhsal gelişimde etkili olduğunu, kültürün çelişkili zorlamalarının kadını efemine bir role yönelttiğini aktarmıştır. Jung ise kişiliğin, sadece sosyal tecrübelerden değil tarihsel tecrübelerden de etkilendiğini belirtmiştir (akt. Denmark ve diğ., 2008: 14- 15). Beauvoir'e göre kadınlık; genetik farklardan ortaya çıkmaz, kültürel bir oluşumdur (akt. Tekeli, 1988: 174-175). Dowling (1983: 12-13) kadınların toplumda özgürlük yerine bağımlılık eğitimi aldığından bahsetmiştir. Bunun temeli çocukluk yıllarında atılmaktadır. Kadınlara, çocuklukta anlatılan masalarda dahi zorda kaldıklarında muhakkak bir çıkış yolu olacağına, birilerinin onu kurtaracağına inandırılır. Henley (2008: 332, 338-339), hafif biyolojik eğilimler olmakla birlikte daha

çok güçlü kültürel etkinin cinsiyet farklılıklarını ürettiğinden bahsetmiştir. Horney ise (2008: 332, 338-339), kültürel konumların kadın ve erkeği etkilediğini; bu nedenle Amerikalı kadının, Alman kadınından; New York'taki kadının, Idaho'daki çiftçinin karısından farklı olduğunu aktarmıştır.

Kadına atfedilen rollerin oluşmasında dinlerin de çok büyük bir payı vardır. Çünkü dinler, bu rollerin kutsal olgular olarak algılanıp onay bulmasında etkilidir (Oruk, 2007: 148). Bu nedenle bazı feminist yazarlar toplumsal kalıp yargılara dâhil olarak dinlerin de kadını denetim altına aldıkları varsayımı ile hareket etmiştir. Hatta kadınların toplumsal yaşam içinde daha düşük bir statü ve konumda bulunuşları, din ve dinî faktörlerin şekillendirdiği sosyokültürel değerlere bağlanmıştır (Özüdoğru, 2009: 35).

Sonuç olarak psikolojinin ilk yıllarında kadın psikolojisi, biyoloji temelli yorumlanırken günümüze gelindiğinde daha çok toplumsal faktörlerin etkisine vurgu yapılmıştır. Çünkü toplumsal faktörler kadın ve erkek rollerini şekillendirmektedir. Bu nedenle kadınlar ile erkekler arasında psikolojik açıdan bir farklılık olmasa dahi sosyal ve kültürel olgular cinsiyetleri belirli bir kalıba sokmakta ve onları birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Ayrıca toplumların en önemli olguları arasında yer alan dinlerin de kadın rollerinin şekillenmesinde güçlü bir etkisi vardır.

1.1.1.1. Kadın Psikolojisine Etki Eden Faktörler

Kadın ve erkek arasında psikolojik anlamda bir farklılık olup olmadığı tartışmaları devam etmekle birlikte toplumsal kalıp rollerin kadın psikolojisini etkilediği, kadın ve erkek psikolojisinde farklılıklar meydana getirdiği kabul edilmektedir. Bu nedenle kadın ve erkek psikolojisini birbirinden ayıran bazı özelliklerin olduğu söylenebilir.

Opic'in araştırmasında (1993) çocuklukta erkeklerin daha agresif ve daha rekabetçi oldukları; kızların ise daha sosyal ve yardımsever oldukları, sosyal iletişimden zevk aldıkları görülmüştür. Kanada'da 887 katılımcı ile yapılan bir çalışmada kadınlarda akıl hastalığı iki kat daha fazladır ve erkeklerin kadınlara göre madde bağımlılığı daha fazladır (akt. Forchuk ve diğ., 2009). Goldshmidt ve Weller (2000: 117) kadınların erkeklere göre duygularını daha iyi ifade edebildiklerini tespit etmiştir. Garai ve Scheinfeld (1968) kadınların daha uysal, pasif, heyecanlı ve bağımlı olduklarını gözlemlemiştir. Block ise (1976) kadınların erkeklerden daha fazla korku ve kaygı hissettiklerini, daha fazla güvene ve yardıma ihtiyacı olduklarını aktarmıştır. Ayrıca

arkadaşlarına daha fazla yakınlık hissettiklerini, sosyalleşmeye ihtiyaç duyduklarını ve daha genç yaşlarında itaat etmeye alıştırdıklarını belirtmiştir. Miller ise (1986) kadınların sosyal faaliyetlerde ve ilişkilerde çok fazla sorumluluk almalarının onları pasifliğe ve bağımlı itaatkârlığa yönelttiğini aktarmıştır (akt. Hallahmi ve Argyle, 1997: 142-143).

Bazı araştırmacılara göre kadının, yalnızlığı sevmeyen, birilerine veya birşeylere ait olmak isteyen bir şahsiyeti vardır. Yalnızlık ve bunun sonucunda sevgiden mahrum olmak kadına acı vereceği için başkalarıyla olmak ve onları mutlu etmek onlar için önceliklidir (Schwarz, 1971: 189- 193; Ongun, 1936: 84).

Kadınların, hayata ve insanlara karşı duyarlı olmaları nedeniyle psikolojileri çok çabuk bozulabilmekte; problemlerle dolu olan zihni, bunların üstesinden gelmediğinde kendisini güçsüz hissedebilmektedir (Gray, 1993: 92-93). Kadının yaşamındaki hayal kırıklıkları, onun erkeksi eğilimler sergilemesine, saldırgan veya intikamcı bir karaktere bürünmesine neden olabilmektedir (Koptagel, 1967: 30).

Anne olmak kadınlarda psikolojik olarak değişime neden olabilmektedir. Celasun'a göre (1946: 6, 32) anne olmak, kadını yalnızlıktan uzaklaştırıp ona tamamlanmışlık hissini vermektedir. Eğer kadın annelik ve eş olma sevgisini yaşarsa, ileriki yaşlarda başkalarının iyiliğini isteyen ve seven bir kadın olabilmektedir. Ancak bu duyguları yeterince yaşayamamış, gençliği hasret ve yoksulluk ile geçmiş ise sinirli ve kıskanç bir hale dönecektir. Deutsch'a göre (1964: 6, 32) annelik, bireysel bir tecrübe olarak sadece biyolojik bir süreci temsil etmemektedir. Anne ile çocuk arasındaki ilişki çok sayıda psikolojik faktöre bağlıdır. İlişkileri güçlendiren bu faktörler, içgüdülerin ilkel karakterinden uzaklaştırmaktadır. Montagu de (akt. Agonito, 1997: 361-362) anneliği yücelmiştir. Kadınların doğum yapmaları, erkeklerin dahi imrendiği mükemmel bir olaydır. Erkeğin bunu yapamaması, kadınlara karşı kıskançlığa ve kendi güçlerini ön plana çıkartma girişimlerine yönlendirmiştir.

Bazı araştırmalarda kadın ve erkek arasında benzer olarak kaygı ve depresyon¹ semptomları gözlemlense de (Noel ve diğ. 2013: 333) çoğunlukla kadınların erkeklere göre kaygısal hastalıklara daha eğilimli oldukları ve daha fazla depresyona yatkın oldukları

¹ Depresyon (depression): Çocuk, ergen ve yetişkinlerde görülen ruhsal çöküntü. Değersizlik duygusu, öfke nöbetleri geçirme, uyku ve yeme düzeni bozukluğu, mutsuz ve umutsuz hissetme gibi durumlar depresyon belirtileri arasında yer almaktadır (Bakırcıoğlu, 2006: 79).

ile ilgili araştırmalar mevcuttur (Vaus 2002: 32). Unger ve Crawford (1996: 555-559) genelde kadın ağırlıklı ruhsal hastalıkları; depresyon, agorafobi², basit fobiler, bedenselleştirme rahatsızlığı, kaygı durumları, cinsel işlevsizlik, histerik kişilik bozukluğu, borderline kişilik bozukluđu³ ve çift kişilik olarak belirlemiştir.

Dünya sağlık örgütünün (WHO) araştırmasına göre (t.y. : 1-2), şizofreni ve bipolar bozukluk⁴ gibi nadir hastalıklarda cinsiyetler arasında farklılıklar yok denecek kadar azdır. Ancak depresyonun hemen hemen her zaman çeşitli toplum ve sosyal bağlamlar arasında erkeklere oranla kadınlarda iki kat daha sık görüldüğu bildirilmiştir. Depresyon ve anksiyete kadınlarda en sık görülen hastalıklar olmakla birlikte; bunlardan sonra agorafobi, panik bozukluğu, somatoform bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik problemler gelmektedir.

Özellikle kadınlarda çok sık rastlanan fobiler vardır. Bu fobiler, kadında var olan ve onun kabul edemediği duygularını herhangi bir şeye atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kötü duygular; tren, uçak, örümcek gibi nesnelere somutlaştırılmaktadır. Bu şekildeki tehlikeli durum, onun içinden çıkarak dünyada vücut bulmuştur. Örneğin agorafobiklerin %95'i kadındır. Agorafobisi olan kadınların çoğu klostrofobi⁵ de yaşamaktadır. Açık ve kapalı alan korkuları kadınların ruhsal hapishanelerinin bir nevi iz düşümüdür. Kapının kilidini sık sık kontrol etmek, yapılan son konuşmayı sürekli düşünmek gibi saplantılı kaygılara da sıklıkla rastlanılmaktadır. Kadınlarda yeme bozuklukları da sıklıkla görülmektedir. Bir kadın farkında olmadan üzüntüsünü yemek yemekle örtmeye çalışabilir. Ya da tahammül edemediği duygularını yaşamış olduğu acıları kontrol etmeye çalışabilir. Bunun dışavurumu ise anorexia hastalığı olarak yansımaktadır (Eichenbaum ve Orbach, 1997: 195, 199- 206). Wardet, (2010: 21) özdeğer eksikliği olan bazı kadınların, huzur, rahatlık gibi duyguları kilolarına bağlayıp daha zayıf olduklarında kendilerini daha fazla sevmeye layık gördüklerini tespit etmiştir.

² Agorafobi (agoraphobia), evden dışarıya çıkma, kalabalık bir ortamda olma, alışveriş mekanları gibi toplumsal alanlarda bulunma, otobüs, tren ya da uçakta yalnız yolculuk etme gibi durumlarda korku veya kaygılar yaşanmasına neden olan fobileri içerisine alan kavramdır (Colman, 2009: 19).

³ Borderline, klinik psikolojide psikozdan çok nevroza yakın bir duygu durum bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Statt, 1998: 18).

⁴ Bipolar bozukluk, (bipolar disorder) bir insanın ruh halinin aşırı çoşkunluk hali ile depresyon hali arasında gidip gelmesidir. Modern terim bağlamında manik depresif kavramı kullanılmaktadır (Statt, 1998: 16).

⁵Klostrofobi (claustrophobia) kapalı alan fobisidir (Statt, 1998: 24).

Türkiye’de yapılan bazı araştırmalarda da kadın psikolojisine dair farklılıklar görölmüştür. Örneğın Kağıtçıbaşı’nın çalışmasında (1972-131), genel psikolojik durum analizinde kızların, kişisel geleceklerine karşı tutumlarında erkeklere oranla daha karamsar oldukları tespit edilmiştir. Ekşi (2001: 225)’nin araştırmasında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre genel olarak daha fazla psikolojik rahatsızlık gösterdikleri görölmüştür. Yıldız (2006: 197)’ın çalışmasında, kız öğrencilerin ölüm kaygısı ortalama puanlarının, erkeklerinkinden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Erdur-Baker ve Bıçak’ın (2006: 63) araştırma sonucuna göre kadınların depresyon, sosyal uyum ve somatik tepkileri erkeklere oranla daha yüksek çıkmıştır. şengöl (2007), çalışma sonucunda, kadınların erkeklere kıyasla daha çok somatizasyon⁶ ve depresyon belirtisi gösterdiğini tespit etmiştir. Cirhinlioğlu ve arkadaşlarının (2013: 120) araştırmasına göre kadınlar, erkeklere göre daha fazla anksiyete bozukluğu, depresyon, somatizasyon ve obsesif kompulsif bozukluk⁷ yaşamaktadır. şentepe’nin (2016: 134) araştırma sonucunda ise kadınlar erkeklere nazaran daha çok somatizasyon ve depresyon belirtileri göstermektedir ve özellikle depresyondaki farklılaşma olduğuça anlamlı düzeyde çıkmıştır.

Kadınların depresyona yatkın olmasında endokrin sistemi gibi biyolojik farklılıklarla birlikte, günümüz endüstriyel toplumunda kadının annelik, eş olma ve iş hayatında çalışma gibi birçok yükümlölüğu olması maddi ve manevi birçok yükün altında kalmalarına neden olmuştur. Ayrıca depresif kadınların profesyonel yardım alma konusunda erkeklerden daha istekli olmaları, cinsler arasındaki farklılığu kısmen izah etmektedir (Savrun, 1999: 13- 14).

Tanımlamalara genel olarak bakıldığında erkeklere oranlara kadınların daha duygusal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Toplumun erkeklere verdiğu öncelikler, kadınlara atfedilen önyargılar ve oluşan eşişsizlikler ile kadının hassas yapısı göz önüne alındığında kadınlarda depresyon, kaygı gibi bazı psikolojik rahatsızlıklar erkeklere oranla daha sık görölebilir. Kadınlardan bazıları problemleriyle baş edebilmek, kendilerini daha değerli hissetmek veya teselli bulmak için sosyal gruplara

⁶ Somatizasyon (somatising) kavramı psikoterapide, psikolojik stres kaynaklı psikosomatik hastalıklar için kullanılmaktadır (Statt, 1998: 126).

⁷Obsesif kompulsif bozukluk (obsessive-compulsive neurosis) kişinin belirli fikirler etrafında aynı davranışı tekrar etmesidir. Pencereleeri saymak veya sık sık el yıkamak gibi kişi aynı davranışı tekrar eder. Psikanalizde bu davranışların nedeni, yaşanılan suçluluktan kurtulmak olarak yorumlanmaktadır (Statt, 1998: 94).

yönelebilirler. Sosyal gruplar arasında yer alan dinî gruplar, manevî ve sosyal nedenler dışında yukarıda bahsedilen türden psikolojik problemler yaşayan kadınlar için çözüm aranan yerlerden olabilir.⁸

1.1.2. Dinî Açıdan Modernleşme Sürecinde Türk Toplumunda Kadın

Modernite, Batı kaynaklı, hümanist bir hayat görüşüdür. Temelinde insanı tüm değerlerin ölçütü olarak gören hümanizm anlayışı yer almıştır (Baran, 2013: 76). Modernizmi ise pozitivismi, teknosentrizmi, evrenselliği ve akılcılığı içeren ve modernite çağını belirleyen bir düşünsel izdüşüm olarak tanımlayabiliriz (Aslan ve Yılmaz, 2001: 97). Sanayileşme, siyasal yapıda ve kurumlarda farklılaşmaya gidilmesi, siyasal katılımın genişlemesi, geleneksel davranışların ve kişisel bakış açılarının farklılaşmasına yol açan toplumsal ve psikolojik gelişmeler, modernleşmenin en önemli yönlerini oluşturmaktadır (Kili, 1996: 9-10).

Kadınlar ve kadın bedeni, toplumların ahlakî düzenlerini inşa ettikleri sembolik ve kültürel zemindir (Şişman, 2011: 78). Kadının toplumda en aşağı seviyede olmaktan eşit seviyede olmaya başlayan tarihsel bir süreci vardır (Joyce, 1910). Çünkü toplumsal sistemler değiştikçe cinsiyet rol ve statüleri de değişmektedir (Tolan, 1985: 251). Modernleşme süreci ile birlikte kadının statüsü, kadın ve erkek rollerindeki değişimler, geleneksel ve modern kadın tipi, kadının ezilmişliği gibi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Günümüzde de devam eden bu tartışmalar kadınların sosyal hayatta daha fazla yer alması ile çeşitlenmiştir (Orçan, 2008: 2).

Türk modernleşme süreci de kadın bedeni üzerinden yürütülmüştür (Arslan, 2003). Oryantalist yaklaşımlar, sömürgeci söylemler ve ülke içinde aydınların görüşleriyle birlikte kadın, tartışmaların odağına yerleştirilmiştir (Güç, 2008: 670). Bazı düşünürler, kadın konusu üzerinde durulma nedenini, modernite kaynaklı olarak diğer kültürlerle

⁸ 28 Şubat sürecini başlatan aktörlerinden olan ve hakkında birçok şaibeli yorumlar olan Fadime Şahin, tarikat tecrübesi ile ilgili anılarını paylaştığı kitabında, problemleri olan kadınların tarikata başvurduklarından bahsetmiştir. Şahin'in yüzünde sivilceler çıkması sonucunda sürdüğü kremlerle iyice yüzü tahriş olur. Çevresindeki kişiler, ona nazar değdiğini söylemişlerdir. Komşularından olan Saliha Hanım, Aczmendi tarikat şeyhinin tüm hastalıkları iyileştirdiğini, insanlara şifa dağıttığını, yüzü için onun da gitmesi gerektiğini telkin etmiştir. Tekkeye gelen Fadime Şahin, sorunları olan kadınlarla birlikte şeyhi beklemiş; bu arada kadınların hepsinin farklı farklı sorunları olduğunu fark etmiştir: "Bu hanımların, o kadar çeşitli, o kadar çözümü imkansız gibi görünen sorunları vardı ki, çok üzuldüm. Birinin kocası içip içip gelip hanımı dövüyormuş. Birinin gözleri tavukkarası olmuş. Kiminin on beş senedir çocuğu olmuyor. Birinin kaynanası kendisine büyü yapmış, kadının elleri ters dönmüş tutmuyor, başı sallanıyor. Birinin çocuğu felçli ayakta duramıyor. Aman Allah'ım bu sorunlu insanları görünce kendimi Allah'a (CC) karşı çok mahcup hissettim." şeklinde gözlemlerini ve düşüncelerini paylaşmıştır (Şahin, 1997: 14, 15).

etkileşim sonrasında oluşan özgüven eksikliği ve aşağılık kompleksinden kaynaklandığını belirtmiştir (Aynur, 2013: 118).

III. Selim döneminde (1789-1807) başlayıp II. Mahmud dönemiyle (1808-1839) hızlanan Osmanlı modernleşmesi (Kılıç, 2009: 67; Cantemir, 2004: 46), kadın kıyafeti ile kendisini göstermeye; modernleşme hareketiyle birlikte Osmanlı üst sınıfında kadının özgürlüğü konusunda yazılar yazılmaya başlanmıştır (Mardin, 1991: 33). II. Mahmut reformları ile erkek görünümü değişirken kadın kıyafeti de tanzimat sonrasında değişikliğe uğramıştır. Batıcı ve muhafazakâr yazarların, kadın konusundaki tutumları, görüşlerini yansıtmada rol oynamıştır. Özellikle kadının görünümü, onu modernleşmeye hazırlayan toplumsal gelişmelerin habercisi niteliğinde olmuştur (Turan, 2013:103, 132). Tanzimat ve Islahat dönemlerinde Batıcılar tarafından ülkenin geri kalmışlık nedeni ağırlıklı olarak İslam dini ile ilişkilendirilmiştir (Çiçek, 2011: 73). Tanzimat'tan itibaren çok eşlilik, görücü usulü, kadınların eğitimi gibi sorunlar dönemin aydınları tarafından dile getirilmiştir (Altındal, 2004). Toplumda anne ve eş olarak yerini alan Osmanlı kadınının konumu Tanzimat'la birlikte değişmeye başlamıştır (Erdoğan, 1999: 82). Özellikle II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte (1908-1920) kadınların eşitliği üzerine söylemler artmıştır (Özdemir, 2006: 16). II. Meşrutiyet döneminde, üç ana düşünce akımı ortaya çıkmıştır: Birinci grup, Osmanlı Devleti'nin İslamî prensiplere sarılarak tekrar eski haline getirilebileceğini savunan İslamcılar; ikinci grup, III. Selim ile başlayan modernleşme/batılılaşma sürecinin devamını isteyen Batıcılar ve üçüncü grup, Balkan Savaşı sonrası artış gösteren Türkçülerdir (Cantemir, 2004: 51). Türkçüler, İslamcılar, batılılaşma yanlıları, Osmanlı kadınına yardımcı olmak istemekle birlikte fikirlerini ifade etme aracı olarak da kullanmışlardır (Arslan, 2003).

Batıcı ve devrimci fikirler daha çok bürokratik aydınlar tarafından, muhafazakâr ve İslamcı ideoloji ise (Said Halim Paşa, Mehmet Âkif gibi) sivil aydınlar tarafından savunulmuştur. Türkçülük ideolojisini savunanlar ise daha ziyade bürokratik aydın ile sivil aydınların karmasından oluşmuştur (Özyurt, 2014: 4). Söz konusu gruplar kadının durumuyla ilgili farklı görüşler ortaya koymuştur.

Türkiye'de kadın hakları ile ilgili tartışmalara katılan İslamcı aydınlardan Said Halim Paşa ve Mehmet Âkif, bu sorunun Avrupalıları taklit etmekten dolayı yayıldığını öne sürmüşlerdir (Alperen, 2003: 364). Genel olarak İslamcı aydınlar, kadınların İslamî

ölçüler içerisinde eğitim almalarını benimsemekle birlikte çalışma hayatında yer almamalarını istemişlerdir. Batıcılar ise bu konuda iki kısma ayrılmıştır. Selahaddin Asım, Abdullah Cevdet gibi bazı aydınlar örtünmeye tamamen karşı olmuş ve İslamiyet'in kadınları değersizleştirdiğini savunmuştur. Daha ılımlı yaklaşanlar ise (Celal Nuri, Rıza Tevfik gibi) kadının geri kalmışlığını İslamiyet'e değil, sosyal şartlara ve dış etkilere bağlamıştır. Her iki Batıcı grubun ortak özellikleri ise kadının eğitilmesi, tek eşlilik ve çift taraflı boşanma konuları olmuştur.

Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip Adıvar, Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi Türkçüler ise Türk kadınının olumsuz konumunun Kur'an'dan değil, Kur'an hükümlerinin yanlış uygulanmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür (Kurnaz, 2011: 130- 142). Kadının örtünmesine çok fazla yer vermeyen birçok Türkçü ise bu sorunu, dinî bir meseleden ziyade sosyal bir mesele olarak ele almıştır (Cantemir, 2004: 55).

1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türk kadını günümüzdeki diğer doğu ülkelerine göre ekonomik özgürlük ve iş sahibi olma açısından birçok avantaj elde etmiştir (Small, 1983: 253). Cumhuriyet dönemi inkılapları Batı tipi modernleşmenin benimsenmesiyle oluşturulmuştur (Baran, 2013: 76). Cumhuriyet döneminde geçerli kılınan yeni Türk medeni kanunu ile birlikte kadınlar ile erkekler arasında eşitlik sağlanmış; tek evlilik esası getirilmiş; kadına siyasi haklar verilmiş ve miras hakkı ile kadın ve erkek arasında eşitsizlik giderilmiştir (Alperen, 2003: 372).

Modernleşmenin getirisi olarak Batıcı görüşler daha ağır basmış ve din, kadının özgürleşmesinde bir engel olarak görülmüştür. Bu nedenle modernist/feminist yazarlar genel olarak kadının toplumdaki eşitsizliğinin nedenlerini dinî hükümlere bağlamıştır. Hatta Türk toplumunda kadının konumu genel olarak İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bazı yaklaşımlarda, İslamiyet'i benimsemeden önceki Türk kadınının son derece özgür, erkeğiyle eşit düzeyde olduğu aktarılmıştır (Alkan, 1981: 7). Ancak İslamiyet'le birlikte Arap kültürünün etkisiyle bu konumunu yitirdiği görüşü savunulmuştur (Özdemir, 2009: 5). Hatta bazı araştırmacılara göre Arap kültüründen kaynaklı olmamakla birlikte bizzat İslam dini kadını ikincilleştirmiştir (Arsel, 1987; Çalışlar, 1994).

Cumhuriyetçi modernleşme ile İstanbul/Anadolu kadını ya da kentli/köylü olarak nitelendirilen iki farklı kadın profili oluşmuştur. Kentli kadınlar, sorunları çözülmüş olarak algılanırken, köylü kadınlar cahil ve bilinçsiz olarak lanse edilmiştir. Bu söylemsel stratejiler, zaman içinde kentli/köylü kadın ayırımına dönüşmüştür (Sancar, 2014: 314- 315).

Köylü/kentli kadın karşılaştırmalarında köydeki kadın, daha ataerkil bir alanda annelik, eş ve ev işleri ekseninde hayatını sürdüren bir pozisyonda görülürken, kent kadını sosyal hayat içinde yeni statü ve roller kazanan ve bu yolla aileye katkıda bulunan konumda değerlendirilmiştir (Özüdoğru, 2009: 128- 132). Arat'a göre (1986: 117, 136) kırsal kesimdeki kadın; doktora gitmek yerine hocaya giden, ilaç içmek yerine kurşun döktüren, çocukları olması için ya da erkek çocukları olması için yatırımları ziyaret eden, Kur'an kurslarına giderek boş inanç ve hurafelere bağlanan bir tipolojidedir. Kentli kadın ise sorunlara daha akılcı çözümler üreten, kırsal kesimdeki kadına yol gösterici olan bir kadındır. Bu anlayışa göre din, kırsal kesim kadınına atfedilmiş, modern kadın olarak algılanan kent kadını ise din gibi batıl inançlardan kurtulan ve sorunlara akılcı çözümler üreten kişi olarak tanımlanmıştır.

Bu yorumlarla birlikte, Türkiye'de 1980'li yılların liberal ortamında İslamcı söylemin yeniden gün yüzüne çıkmasıyla kadın konusu, farklı kesimlerin görüşleriyle gündeme gelmeye ve daha ayrıntılı olarak tartışılmaya başlanmıştır (Subaşı, 2012: 41; Nişancı, 2006: 107). Bu yıllardan sonra İslamî duyarlılıkları olan aydın kadınların da devreye girmesiyle, din- kadın ilişkisi kadınlarla ilgili sorunun ana temasını teşkil etmiştir. İslam'a uzak olan aydınlar dahi 90'lı yıllarda İslam'a gösterilen ilgi nedeniyle bu mesafeyi daraltmışlar veya en azından araştırma konusu yapmışlardır (Tekin, 2004: 42, 134).

Modernleşme ve feminizm tartışmalarına paralel olarak İslamcı hareket ve kadının İslamiyet'teki durumu üzerinden sorgulamalar ivme kazanmıştır. Türkiye'deki dindar kesimde katı olarak nitelendirilen bazı davranış kalıplarından vazgeçilmiştir. Bu durumun psikolojik nedenleri arasında, dindar insanın modernite ile dini hayat arasında çelişkide kalması ve bundan kurtulmak istemesi yatmaktadır. Bu psikolojik nedenlere bağlı olarak dinin popülerleşmesi ve popüler kültürün dinî çevrelere dâhil olması gibi sosyal süreçler ortaya çıkmıştır (Çeken, 2007; Bilgin, 2003: 25).

Türkiye’deki İslamcı kadın yazarların örnek kadın profillerinde hem geleneğe/dine bağlı hem de modernizmle iç içe ideal kadın profili görülmeye başlanmıştır. Sucu’nun (2011:176,179) ideal olarak lanse ettiği kadınlar, kendi kültürü içerisinde yaşayan, gerektiğinde sorgulayan ve moderniteden de faydalanan kadınlardır. Kadınları batıcı/elit kadın, yoz/nesne kadın, tüketici/boş kadın, gelenekçi kadın ve aydın/aydın Müslüman kadın olmak üzere dört kategoriye ayıran Aktaş’a göre (1991:22,46- 116) elit kadın, derinlikten yoksun bir sanat, edebiyat ve politika anlayışı içerisinde yaşayan, dini öğeler ve halkın değerleri onun için önemsiz olan kadındır. Yoz/nesne kadın ise daha çok nesne daha fazla rahatlık derindedir. Tüketici/boş kadın, geçinme derdi olmadığı ve düşünsel açıdan da boş olduğu için kendi kimliğine uygun ilgi alanları vardır. Gelenekçi kadınlar ise toplumsal geleneklere uyarlar, dini inançlar yerine daha çok batıl inançlar ve hurafelerle ilgilenmektedirler. Muhafazakâr/gelenekçi kadında, kocasına ve çocuklarına bağlılığına bilinçten yoksun edilgenliğe varan bir itaat söz konusudur. İdeal olan aydın Müslüman kadın ise toplumsal sorunlara ırk, cinsiyet, sınıf ve “izm” bağlamında değil, Müslüman-insan bakış açısıyla bakmaktadır. Ayrıca sorumluluk sahibi, cinsel kimliği örtülü ve üretkenliğe dönüktür.

1990’lı yıllardan sonra kadınların kamusal alanda görünürlüğü, meslek sahibi olmaları, Cuma ve Cenaze namazlarına katılmaları, siyasetteki konumları ve feminizm gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır (Yılmaz, 2015: 23). 2000’li yıllarda ise yükselen sivil inisiyatif ve çoğulcu yaklaşımların etkisi ile İslamcı kadınlar artık demokratik hak ve özgürlüklerden bahsetmekte, muhafazakâr erkekleri eleştirerek ve toplumsal çatışmaların kültürel boyutunu öne çıkartarak İslamcı hareketin dönüşümüne ivme kazandırmaktadırlar (Topçu, 2009: 116-118).

İslâmi hareketin yükselişe geçmesiyle birlikte cemaatler de kapılarını her yaşta kadına geniş bir şekilde açmaya başlamıştır. Cemaatler bünyesinde kadınlara yönelik dernek, vakıf gibi kurumsallaşmalara gidilmiştir. Tarikat ve cemaatler bünyesinde kadına yönelik dergiler çıkartılmakla birlikte gazeteler kadınlara özel sayfalar ayırmaya başlamıştır (Çakır, 2000).

Sonuç olarak modernleşmenin etkisiyle Türk toplumundaki kadının konumu hızlı bir şekilde değişmiştir. 1980’li yıllarda İslamcı hareketin yükselişe geçmesiyle birlikte özellikle Muhafazakâr kadının konumu ele alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte

kadın hususundaki tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmaların en önemlilerinden bir tanesi dekadının çalışması sorunudur.

1.1.2.1. Kadının Çalışması Problemi

Modernleşme sürecinin bir getirisi olarak kadın, çalışma hayatına girmesiyle birlikte birtakım özgürlükler elde etmiştir (Şeriatî, 2010: 93). Bu özgürleşmede kapitalizmin payı büyüktür. Çünkü kapitalizm, sanayileşmede ve ziraî kalkınmada yerini sağlamlaştırabilmesi için erkeğe olduğu kadar, kadın çalıştırılana da gereksinim duymuş ve bu nedenle kadını çalışma sahasına yönlendirmiştir (Altındal, 2004: 115).

Kadının çalışmasını bir hak olarak algılanabilmekle birlikte dezavantaj olarak görenler de vardır. Özellikle İslamcı yazarlardan bazıları kadına ve aile kurumuna zarar vereceği gerekçesiyle bu duruma birtakım eleştiriler yöneltmiştir.

Aktaş'a göre (1991: 251-252) modernleşme ile kadının ev içinden evin dışına yönelmesi ve toplum için ev dışında yaptığı herşeyin olumlanması amaçlanmıştır. Kadının fitratı göz önüne alınmaksızın erkek hangi işleri yapıyor ise onu yapabilmek eşitlik olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum anneliğin küçümsenmesi hatta reddedilmesi anlamına da gelmiştir. Koçkuzu (2005: 323, 325), kadını çalışmaya yönelten en önemli nedenlerin başında ekonomik problemler geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, öğrenimini tamamlayıp evde oturmak istemeyen veya ideolojik olarak çalışmak isteyen kadınlar da mevcuttur. Ona göre, ekonomik sıkıntılar aşıldığında çoğu kadın çalışmak istemeyecektir. Bu nedenle ülkenin ekonomik gücü arttırılmalı, kadın eşlik ve annelik görevleri ile baş başa bırakılmalıdır. Beşer'e göre (2013) kadının ekonomik bağımsızlığı için çalışması toplum ve ailenin yanında kendisi için de zararlı olmuştur. Çünkü ekonomik güç elde eden kadınlar, moda ve reklamların etkisiyle bilinçsizce harcamalara yönelmişlerdir. Kadının çalışmasının en kötü etkisi ise çocuklar üzerinde olmuştur.

Hâlbuki İslamî sistemde kadın; kocasının isteklerini yerine getiren, çocuklarına hem bakım hem eğitim veren, kocasının krallığında kraliçe olan bir konuma sahiptir (Haddad, Findly, 1985: 287). Ayrıca kadının doğurganlığı onu erkeklerden daha üstün kılmaktadır (Vecdi, 1972: 17). Ancak gelişmiş dünyanın önemli bir kısmı en düşüklerde seyreden doğurganlık sendromu yaşamaktadır. Çünkü modernleşme sürecinde kadının anne olma arzusu devam etse de kariyer ve annelik arasında bir arada kalmışlık söz konusudur. Modern toplumun en büyük gerilimlerinden biri de bu iki unsuru uyumlu

hale getirme sorunudur (Anderson, 2011: 16, 75). Kadının doğurganlıktan uzaklaşması, anneliğin ve çocuk sahibi olmanın yanında ailenin çekiciliğini de ortadan kaldırmaktadır (Cündioğlu, 2004: 74).

Kadının çalışmasının kendisine, ailesine ve dolayısıyla topluma verdiği zararlarla birlikte ataerkil bir toplumda çalışan kadının daha çok sorumlulukla mücadele ettiğine dair görüşler de söz konusudur. Meulenbelt (1987: 45) kadın çalışsa da ataerkil toplumda kadına verilen önceliklerin ev kadınlığı ve annelik olduğunu belirtmiştir. Light'ın (1984: 290) araştırmasına göre çalışan kadınlar ev ve iş arasında çelişki yaşamakta, kariyerlerini ailenin önünde tutanlar, duygusal karmaşa ve strese maruz kalmaktadır. Ataerkil bir yapısı olan Türk toplumunda da kadının çalışması, onun ev yükümlülüklerindeki sorumluluğunu hafifletmemektedir. Meydaner'in (2006: 78) Kırıkkale şehir merkezinde farklı sosyo ekonomik durumda olan kadınlarla yapmış olduğu araştırmasında çalışan kadınlar; eşlerinin kendilerine yardımcı olmadıklarını ve çocuk bakımı, çamaşır, bulaşık gibi ev işlerinin çalışsalar dahi onlara ait olarak görüldüğünü ifade etmişlerdir. Günsel ve arkadaşlarının (2015: 74) 15 kadın öğretmenle yaptığı mülakat sonucunda kadınların en temel sorunlarının, aile hayatı ile iş hayatı arasındaki dengeyi sağlamak konusunda zorlanmaları olduğu ortaya çıkmıştır. Toktaş'ın (2002: 423, 431) 1960-1970'li yıllarda, kız enstitülerinde öğretmen ve akademisyen olarak çalışan kadınlarla yaptığı çalışmada ise kadınlar; iş, evlilik ve annelik ile ilgili cinsiyetler arasında eşitsizlik olduğunun farkına varmışlardır. Kadınlar, emeklerinin karşılığını almak konusunda şikâyetlerini dile getirmişlerdir.

Kadının çalışmasının faydadan çok zarara uğrattığına dair görüşlerle birlikte günümüzde, toplumda anneliğe ve kadının ev içindeki görevlerine verilen değer düşüklüğü nedeniyle bazı İslamcı yazarlar da dâhil olmak üzere kadının çalışmasına olumlu yaklaşanlar da vardır.

Segal'e göre (1990: 23) kadınların daha "iyi sayılması" inancı ve gerçeği, anne olmalarıyla ilişkilendirilmesine rağmen, genelde hor görülmesini ve ekonomik bağımlılıklarının sürdürülmesini, annelik ile çocuk büyütme ve bu etkinlikleri destekleyen toplumsal inançlar belirlemektedir. Sanford ve Donovan'ın (1999: 16-17) kadın katılımcılarla yapmış oldukları çalışmada, kadınların çok nadiren "İyi bir ev kadınıyım, kültürümüzün buna değer vermemesi çok kötü." sözü yerine "Ben sadece

bir anne ve ev kadınıyım.” cümlesini kurmaları, kendi değerlerini düşük gördüklerini ve bunun nedeninin de toplumsal ön yargılar olduğunu göstermektedir.

Kadına saygı; kadının ev içindeki hayatının korunması ve kollanmasından çok, zihniyetlerin değişmesiyle ilgilidir. Çünkü ev kadınının daha çok istismar edildiği, her türlü şiddete maruz kaldığı bugün için herkesin malumudur (Meriç, 2004: 226). Bu nedenle kadının çalışmaya ya da evde kalmaya zorlanması yerine kendi tercihleri doğrultusunda onları desteklemek doğru olacaktır. Çünkü kadınların kamusal alanda olmasının içselleştirildiği günümüzde geleneksel koşullara dönüş mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Müslümanlar, kadın bedeni ve görünürlüğü üzerinden tartışma yürütmek yerine küresel sisteme alternatif çözümler geliştirmelidir (Erkilet, 2015). Ayrıca kadınların, kamusal alanı İslamlaştırmak yoluyla yeni bir dindarlığı kadın eliyle inşa etmeye başladıkları da göz önüne alınmalıdır (2015: 95, 250).

Sonuç olarak günümüzde çalışan kadının ev içi yükümlülükleri ile birlikte sorumlulukları artsa da çalışmayanlara göre haklarını korumada daha avantajlı oldukları söylenebilir. Aslında ekonomik koşulları düzeldiğinde çalışmayı bırakacak birçok kadın olduğu gibi, maddi durumu iyi olduğu halde çalışma hayatına devam eden kadınlar da vardır. Bu durum, ekonomik şartların yanında ideallerin de kadını çalışmaya yönlendirdiğini göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan kadınların, evde oturmak yerine uzmanlaştıkları alanda çalışmak istemeleri bu durumun doğal bir sonucudur.

Toplumda çalışmayan kadına verilen değer azaldığını; çalışan kadının ön plana çıkartıldığını müşahade etmek de mümkündür. Bu algı değişmedikçe, İslamcı aydınlardan bazısı tenkit etse dahi, muhafazakâr kesim de dâhil olmak üzere çalışan kadın oranı artmaya devam edecektir. Bu ve buna benzer nedenlerden ötürü İslamcı yazarlardan bazısı kadının çalışması konusuna daha olumlu yaklaşıma başlamıştır. Özellikle ilk dönem İslam toplumu, kadının çalışması konusunda örnek gösterilmiştir.⁹ Bu durum, toplumsal değişimin, İslamcı yazarlarla birlikte muhafazakâr olarak nitelendirilen zümreye yansıdığına açık bir göstergesidir.

⁹ Birekul'un (2015: 126- 127) araştırma sonucuna göre ilk dönem İslam toplumunda kadınlar hem aile içerisinde hem de toplumda aktif rol oynamıştır. Çobanlık, imamlık, mescid temizleyiciliği, dadılık/sütannelik, hizmetçilik, kuaförlük, aşçılık, cenaze yıkayıcılığı, terzilik ve şarkıcılık gibi mesleklerde görev almışlardır. Bu dönemde kadınların savaşlarda dahi etkin olması, sosyal hayat içerisinde kadına özgürlükçü bir yaklaşımda bulunduğu göstergesidir.

1.1.2.2. Başörtüsü ve Kadın

Giyim, maddi kültürün en dolaysız öğelerinden ve kolayca gözle görülür parçalarından birisidir. Toplumda giyim; iklim koşulları, yaşam tarzı, dinî inançlar, töreler ve modanın etkisi altında şekillenmiştir (Cantemir, 2004: 44). Ancak hiçbir giysi, başörtüsü kadar güçlü, kadim bir tarihe ve zengin sembolik anlamlara sahip olmamıştır. Başörtüsünün modern zamanlarda bir yasak ve dışlanmışlıkla karşı karşıya kalması, onun sembolik anlamlarını daha da arttırmıştır (Görmez, 2001: 19- 20,33).

Türkiye’de kamuda başörtüsü, tartışmalı alanlardan birisi olmuş ve siyasete göre yön değiştirmiştir. 1980 darbesi ile üniversitelerde yasaklanan başörtüsü, 1990 yılında dönemin iktidar partisi olan ANAP ile serbestîye kavuşmuş ancak bu durum, 28 Şubat 1998 yılına kadar devam edebilmiştir (Kubilay, 2010: 78-80). 2010 yılı, AKP iktidarı zamanında ise fiili olarak üniversitelerden yasak kalkmış (Benli, 2011: 3) ve 08.10.2013 tarihinde ilk kez kadın memurlara da başörtüsü serbestliği getirilmiştir (Demokratikleşme Paketi, 2013: 78-79).

Türkiye’de başörtüsüne kanunlar aracılığı ile sınırlamalar getirilmesiyle birlikte (Bullock, 2010: 24) başörtülü kızların üniversitelerde varolma mücadelesi onların kamuda yer almalarının da simgesi haline gelmiştir (Kılınç, 2000). İslamcı kadınlar başörtüsünün kamusal alanda serbest bırakılması için, 1990’lı yıllardan sonra iyi eş ve iyi anne olmalarının dışında kamusal alanda da rol almaları gerektiğini benimsemişlerdir (Kubilay, 2010: 272, 282-283). Yeni bir kamusalığın inşasının gerekliliğini savunmuş ve varlıklarıyla bu kamusalığı oluşturmaya başlamışlardır (Aktaş, 2001: 12). Artık günümüzde kadınların kamuda görünürlüğü artmakta ve bazıları başörtülü olarak çalışmaktadır (Akgül, 2002: 177-178).

İslamcı yazarlar için başörtüsü, ahlakın tamamlayıcı bir unsuru olan, dişiliği örtüp kişiliği ön plana çıkartan bir simgedir (Görmez, 2001: 33; Sarmış, 2010: 11). Ancak araştırmacılardan bazıları, tesettürün kadını ikincilleştirdiğini öne sürmüştür. Marcus (1992: 85) başörtüsünün cinselliği örtmek için bir kontrol mekanizması olduğunu; Filiz ise (2008: 73) din adamlarının kadını fitne olarak addedip avret olarak kısıtlamalarının sonucunda ortaya çıktığını savunmuştur. İngün’e göre (2005: 147) örtünmeyi özgürlük olarak addeden kadınların da aslında İslamî kurallara, topluma bağımlı olduklarını ve kendilerine dayatılan hayatı yaşadıklarını belirtmiştir.

Başörtülü kadının ev dışına çıkması ve çalışması, tesettür konusuna da farklı bir boyut kazandırmıştır (Atacan, 1990: 105). Göle'ye göre (1991: 139) Kemalizm'in kadınlar için oluşturduğu fırsat alanını kullanan İslamcı kadınlar kamusal yaşama katıldıkça, İslamî yasakları delip “mahrem” alandaki kadın-erkek ilişkilerini altüst etmektedirler. Okumuş'a göre (2008: 11- 13) kadın dindarlığı daha görünür bir hal almakta ve etki boyutları daha fazla genişlemektedir. Aksoy ise (2005: 251) tesettürlü kadınların kamusal alana katılmaları ile bu alanının sınırları genişlediği gibi aynı zamanda İslamcı kadınların da dönüşmesine yol açtığını belirtmiştir.

Modernleşme sürecinde geleneksel yapının çözülmesi ile başörtüsü biçimlerinde de farklılıklar meydana geldiğini gözlemlemek mümkündür (Canatan, 2008: 56- 57). Günümüzde muhafazakâr siyaset ortamının getirdiği koşullar ile üniversite, gezi, eğlence, tatil yerleri, medya gibi kamusal düzlemlerde başörtülülerin görünürlüğü artmış ve örtülüler kendilerince uyum sürecine girmiştir. Popüler kültür mekanizmasının tesettürlüler özelinde açtığı pazarlar, başörtülülerini “hedef alıcı” haline getirmiş ve başörtülüler, popüler kültürün seçenekleriyle dinî aidiyetlerini yerine getirme arasında çelişki yaşamaya başlamışlardır. Bu nedenle, son zamanlardaki eleştiriler tesettürün kamuda yaşağından çok tesettürlü kadınların değişimi üzerinden olmaktadır (Okutan, 2013: 391, 396).

Nitekim Fidan'ın (2013) araştırma sonucuna göre Türkiye'deki kadın dindarlığı 1990'lı yıllardan sonra önemli ölçüde değişip dönüşmüştür. Kendisini dindar olarak tanımlayan kadınların; modern toplumda yer almak istedikleri, bu doğrultuda çalışmayı, para ve statü kazanmayı hedefledikleri, bu süreçte karşılıklarına çıkan sorunlarda dinî emirlerden tavizler verdikleri, bu tavizleri de dinî argümanlarla meşrulaştırdıkları tespit edilmiştir. Toplumsal değişim, onların zihin dünyasını da değiştirmiş, dinî olana tamamen sırt çevirmeden yeni bir düzen kurgulamaya çalışmışlardır.

Günümüzde Türkiye'de muhafazakâr kadınların büyük bir kesimi, modern yaşam tarzıyla İslamî yaşam tarzını bütünleştirmeyi moda üzerinden yapmaya başlamıştır. Bu süreç beraberinde İslamcı bir moda anlayışının oluşmasını sağlamıştır. Başörtülü kadın mankenler kullanılarak düzenlenen defileler bunun somutlaştığı noktalardan biri olarak örnek verilebilir. Bunun yanı sıra internet üzerinden alışveriş imkânı sunan siteler,

tesettür giyimine de yer vermeye başlamıştır (Karakaya, 2015: 198- 199). Ayrıca tesettür modası adı altında dergiler çıkmaya başlaması, muhafazakâr kadınların değişimini, kapitalist tüketim ilişkilerinin bir unsuru haline getirdiğini göstermektedir (Kantarıcı, 2015). Bu nedenle kadınların kamuda çalışmasından çok, çalışan kadınların anne ve eş olma vasıflarını geri plana itmeleri ve tesettürün ruhuna aykırı hareketler sergilemeleri eleştirmeye başlanmıştır (Kasadar, 1999: 84).

Sonuç olarak, Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kadınların modern görünümü üzerinden farklı zaman dilimlerinde İslam, kamusal alandan dışlanmaya çalışılsa da (Şişman, 2011: 48-49) artık tesettürlü kadınların varlığı kamusal alanda kabul görmektedir. Bu durum toplumsal kültürün, moderniteyi de içerisine alarak değiştirdiğini göstermektedir (Akgül, 2002: 178). Ancak kadınların başörtüsü sorunundan önce aile, öğrenim ve iş hayatıyla ilgili birçok problemi vardır. Bu problemler başörtüsü sorununun arkasında gizlenmektedir (Bilgin, 2005: 137). Bu nedenle, başörtüsü sorununa saplanıp kalınması, İslam’da kadının tasavvuru, kadının doğası, modern kadının nereye savrulduğu gibi sorunlar üzerinde durulmamasına neden olmaktadır (Cündioğlu, 2004: 92). Bu nedenle, tesettürlü kadınların kamusal alanda boy göstermesi, sorunlarını tamamen çözmemektedir. Aksine tesettürden taviz verilmesi, evliliğin ötelenmesi, karşı cinsle aynı ortamda çalışılması, ailevî sorumlulukların arka plana itilmesi gibi problemleri de beraberinde getirmektedir.

1.2. Kadın, Din ve Maneviyat

Kadın, din ve maneviyat adlı bölümde, Yahudilik ve Hristiyanlıkta kadın, İslamiyet ve kadın ve kadın dindarlığı konuları ele alınmıştır.

1.2.1. Yahudilik ve Hristiyanlıkta Kadın

Toplumsal değişimle birlikte etkili olan önemli faktörlerden biri: Mevcut dine, din anlayışına veya dinin yaşanış biçimine yapılan itirazdır (Okumuş, 2008: 323- 324). Modernizmle birlikte seküler düşüncenin yaygınlaşması ile yaşanan toplumsal değişim, kadının toplumsal konumunu değiştirdiği gibi dinî öğretilere karşı algıyı da değiştirmiştir. Örneğin Amerika’da kadın rollerinin değişmesiyle birlikte kadınlara kilise ve sinagoglarda önemli roller verilmeye başlanmıştır. Yeni teolojik konular oluşmaya başlamış, Tanrı ve kilise algısında değişim olmakla birlikte cinsiyet eşitliği ve adalet konuları da devreye girmiştir (Hargrove, Schmidt, 1985: 117). Kadın aleyhtarı

tutumların dinden kaynaklandığına dair bazı feminist araştırmacılar da genel bir kanaat oluşmuştur. Örneğin Woodhead (2013: 79), dinin en çok görünür yanının her zaman onun erkek yüzü olduğunu savunmuştur. Kaufman'a göre (2003: 543), özellikle radikal dinî öğretilerde kadınların yaratılış yönünden psikolojik olarak daha duygusal ve erkeklerden daha farklı olduklarına inanılmaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle cinsler arasında net bir ayırım yapıldığını görebiliriz.

Bu anlayış doğrultusunda Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te kadın ile ilgili hükümler eleştirilere tabi tutulmuştur. Topcan (2010: 76), Yahudilik ve Hristiyanlık inancında kadına ilişkin negatif ayrımcılık içeren kurallar olduğunu aktarmıştır.

Yahudilikte, özellikle Ortodoks Yahudiliğinde, Hristiyanlığa oranla erkekleri önceleyen daha çok kural vardır. Ortodoks Yahudi erkekleri her sabah, "Beni kadın olarak yaratmayan yüce Tanrımız, âlemlerin efendisi..." duası ile kadın olarak yaratılmadıkları için Tanrı'ya şükrederek güne başlamaktadır. Kadınların takip etmeleri gereken kurallar ve kısıtlamalar söz konusudur. Örneğin giydikleri kıyafetlerin uzunluğu, kısıklığı ile ilgili kurallar vardır. Talmud'a göre evli kadınlar eşarp veya şapka gibi aksesuarlar takmalıdır. Kadın bir erkeğe, evli değilse dokunmamalı, parfüm veya kolonya sürmemelidir. Kadın ve erkek ibadet boyunca yan yana durmamalıdır. Talmut'a göre kadın kısır ise erkek kadını boşamalıdır; eğer erkek kısır ise kadın, boşanma için erkeği zorlamamalıdır. Kadın aldattığında bu boşanma nedeni iken erkek aldattığı zaman ve aldattığı kadın evli olmadığı takdirde bu durum, problem olarak görülmemektedir. Kadınlar adet dönemlerinde, temizlenene kadar erkeklerden ayrı olmalıdır. Adet dönemi bittiğinde "mikvah" denilen ritüel banyolarını yapmalıdırlar. Ayrıca eğer kadın erkek doğurursa bir hafta, kız doğurursa iki hafta boyunca kirli olarak addedilmektedir (Kaye, t.y. : 2-4).

Yahudilikte yer alan bu tür kurallar radikal feministler tarafından eleştirilmektedir. Kadına dair bazı şeylerin değişmesi için Yahudilikteki mitolojik ve ritüellere dayalı sistemlerin yıkılmasını istemektedirler (Carmody, 1987: 205). Ayrıca Hebrew, Ladino, Yiddish ve İngilizce dillerinde kadınlara dair unutulmuş veya bilinen metinlerin tekrar yorumlanmasını isteyen feministler vardır (Levitt, 2001: 8013).

Aslında Yahudilikte, teoride kadın sosyal, dinî ve hukukî alanda geri plana bırakılsa da Yahudi toplumunun devamı için, evlilik ve ev hayatı hususunda kadına çok fazla

sorumluluk düşmektedir. Bu nedenle kadın ve erkek anlayışları farklı faktörlerin de etkisiyle birlikte daha çok bu ekseninde şekillenmiştir. Bu durum, teori ile pratik arasında her zaman bir simetrisinin olmadığını göstermektedir (Gürkan, 2012: 2, 18).

Hz. İsa kitlelerin ezilmesine, küçümsenmesine karşı çıkmış ve cinsler arası eşitliği vurgulamıştır. Kadınları dinlemiş ve onları da dinine kabul etmiştir. Kendisi evlenmediği halde hayatının her anında kadınlara yer vermiştir. Ancak, İsa'dan sonra Hıristiyanlığın temellerini atan; fakat bunu yaparken kendi görüşleriyle ilahi mesajı farklılaştıran Pavlus, kadınların konumuna dair olumsuz yaklaşımlar öne sürmüştür. Pavlus'tan sonra gelen Kilise Babaları ise kadın karşıtı söylemi daha uç noktalara taşıyarak kadını, yeryüzüne günahı getiren ve erkeği cehenneme sürükleyen bir nevi şeytan olarak yansıtmışlardır (Gökdemir, 1994: 114-115). Ayrıca Hristiyanlıkta kadının miras ve şahitlik gibi hukuki statüsü yok derecesindeydi (Alaskarova, 2015: 79-80)

Hristiyanlığın Katolik mezhebinde, Hz.İsa'nın annesi Meryem örneğinde olduğu gibi, ilkin kadın, dinî figürlerinin kullanılması konusunda daha geniş bir alana sahip olmuştur. Hristiyanlığın yeni Protestan yorumu ise kadınların pozisyonu konusunda çok daha kapalı ve belirsizdir (Furseth, Repstad, 2011: 313). İsa'nın kadının eşitliğine yaptığı güçlü vurguya ve erken Hristiyan dönemde kadınlara liderlik rolleri verildiği ile ilgili kanıtlara rağmen, toplum tarafından uygulanan baskı ve zulümler nedeniyle Hristiyan toplumu, boyun eğmeye ve ataerkil yapıya geri dönmeye başlamıştır. Kültürel normların hâkim etkisi, kadınların Kilisedeki rolünü azaltmıştır. Günümüzde hâlâ kilise, koordinasyon ve karar verme konusunda kapsayıcı dinî imgelerden ve dilden yoksun bir erkek egemen kültürün etkisi altındadır (Martin, 1995; Henderson, 2004: 1). Özellikle pentekostal ve karizmatik kiliselere bağlı muhafazakâr Hristiyanlar, anti- feminist görüşler benimsemiştir (Horn, 2011: 17).

Yahudi-Hristiyan geleneğinde, Havva günah işlemiş ve Âdem'i kandırmıştır. Havva'nın teşvik edici bu tutumu, kadınlara dair negatif bir imaj oluşturulmasına neden olmuştur. Adet dönemleri, hamilelik dönemleri ve çocuk doğurma, kadın cinsinin ebedî günahından dolayıdır. İncil'deki Havva'nın rolü Yahudiliktekinden daha önemlidir; çünkü onun günahı tüm Hristiyan inancının temelini oluşturmuştur. Nitekim Havva kendi hatasından, kocasının günahından, hatta tüm insanlığın ilk günahından ve Tanrı'nın oğlunun ölümünden de sorumlu tutulmuş; onun kızları da onun gibi günahkâr

kabul edilmiştir. İncil’de, annenin doğurduktan sonraki kirliliği, doğan bebeğin kız yahut erkek doğmasıyla farklılık arz etmiştir. Katolik İncil’inde kız kardeşin doğumu bir nevi kayıp olarak belirtilirken, erkekler özel bir ödül gibi anlatılmıştır (Azeem, 1995: 5, 7).

Aslında Kilisenin kadına dair bu görüşleri Pagan Grek kültürünün Yahudi geleneğine ve oradan Eski Ahit’e yansması ile olmuştur. Hristiyanların Eski Ahit’de İncil metinleri ile birleştirip Kutsal Kitap’ta bütünleştirmeleri nedeniyle Grek pagan kültürü etkisi Hristiyanlığa yansmıştır. Ayrıca Kilise babalarının, Yunan filozoflarının görüşlerinden de etkilendikleri bir gerçektir. Özellikle Aristo ve Sokrates’in görüşleri sadece Batı dünyasını değil Kilise liderlerini de etkilemiştir. Sokrates, kadını erkek ile hayvan arasında bir yerde tanımlarken Plato, kadının irrasyonel ve duygusal yönünün daha ağır bastığını ve erkekler kadar rasyonel olamadıklarını aktarmıştır. Aristo için ise baba, anne ve çocukları üzerinde yönetici olarak görülmüştür (Engelbart, 2007: 76).

Bununla birlikte dinlerdeki mistik temayüllerin, çoğu zaman kadına karşı daha ılımlı bir köprü kurduğu belirtilmektedir. Çünkü mistik temayüller, merkeze manevi yükselişi ve sevgiyi almıştır. Sevgi merkez alındığında kadın, aşk objesi olarak öne çıkartılmıştır (Köysüren, 2013: 44).

Sonuç olarak, erkek egemen toplumun kuralları etkisinde kalan Yahudilik ve Hristiyanlıkta kadına edilgen bir rol biçmiştir. Bu durum kutsal kitaplardaki metinlere de yansmıştır. Tevrat ve İncil’de yer alan kadın ile ilgili metinler günümüzde hâlâ tartışılmaktadır. Bununla birlikte dinlerin mistik boyutunda, cinsiyetçi ayrımlardan uzak bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

1.2.2. İslamiyet ve Kadın

Cinsiyet konusu, Kur’an merkezli ve modernite merkezli İslamî tartışmalar arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu tartışmanın ön saflarında, modernist Kur’an yorumcuları, feminist, dilci, antropolog, filozof ve sosyologlar yer almaktadır (Stowasser, 1998: 42). İslâm’da kadının yerini değerlendirmede üç temel görüş söz konusudur. İlki Müslüman kadınların koşullarının iyileşmesi için dinlerini terketmelerini şart koşan görüş; ikincisi İslâm içinde kalarak da iyileşebileceği görüşü; üçüncüsü ise İslâm’da kadın sorunu olmadığı görüşüdür (Çakır, 2000). Ancak “İslam ve kadın” konusunun, hangi çerçevede ele alınırsa alınsın, problemlili bir alan olarak

sunulduğu görülmektedir (Şişman, 2011: 78). Bu konu ile ilgili tartışmalar devam etmektedir.

İslam’da kadın ve erkek eşitliği ile ilgili günümüzde devam eden problemlilerden bazıları, kadının devlet başkanı olamaması¹⁰ çok eşlilik ve evin idaresinin erkeğe verilmesidir (Armağan, 2007: 239- 241). Ayrıca bir erkeğin şahitliğine karşın iki kadının şahitliği, erkeklerin kadınların üstünde tutulması ve kadının mirastan erkeğin yarısı kadar pay alması gibi konulara yönelik eleştiriler söz konusudur (Coşkun, 2011: 122).

Aslında Kur’an toplumu ilgilendiren konularda açık kapı bırakmıştır. Bu nedenle kölelik konusu gibi uygulamalar zamanla kalkmıştır. Ancak kadın sorunlarıyla ilgili olarak çok eşlilik, miras ve şahitlik konusu devam etmiştir (Güç, 2008: 670). Bazı modernist/feminist araştırmacılar bu konuları İslam’ın kadın aleyhtarı tutumunun bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Arsel (1987: 17, 19) ve Çalışlar’a göre (1994: 24) İslam dini, kadını genellikle çocuk yetiştiren ve neslin üremesini sağlayan bir makine olarak görmüştür. Hatta Cahiliye Araplarının kız çocuklarını toprağa diri diri gömmelerinin İslam dinince kınanması, onların kız ile erkeği eşit görmelerinden çok, kadınların doğurganlığı nedeniyledir. Aslında Cahiliye Dönemi’nde kadınlar, İslam dönemindeki kadınlara göre daha özgürdü. Lat, Uzza ve Menat adlı putların dışı olmaları, kadınların savaşlarda aktif olmaları ve onların açık gezip erkeklerle rahatça konuşmaları, boşama hakkına sahip olmaları, Cahiliye Dönemi’ndeki kadınların özgürlüğüne örnektir.

Modernist İslamcı yazarlar ise bu tartışmalı konuları İslamî çerçevede yanıtlamaya çalışmıştır. Örneğin kadının devlet başkanı ve hâkim olamaması hadisinin, “İranlıların başına Kısra’nın kızı kraliçe oldu.” haberi üzerine söylenmesi, bunun genel bir hüküm ve yasak olmayıp o günkü İranlılara gelecek bir belanın mucizevî bir şekilde önceden haber verilmesi şeklinde yorumlanmıştır. Hâkimlik konusunda ise İslam âlimleri arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefî, Şafîî, Malikî, Hanbelî ve Şîf

¹⁰ Ebu Bekre (r.a.) anlatıyor: “Resulullah aleyhisselatu vesselam’dan işitmiş olduğum bir kelimenin Cemel vak’ası sırasında Allah’ın izni ile faydasını gördüm. Şöyle ki bir ara, neredeyse ashab-ı cemele katılarak onların yanında savaşmaya karar vermiştim. Hemen, Resulullah (aleyhisselatu vesselamın), “İranlıların başına Kısra’nın kızı kraliçe oldu” diye haber geldiği zaman (söylemiş olduğu sözü hatırladım ve onlara katılmaktan vazgeçtim. O zaman Efendimiz : “İşlerini kadına tevdi eden bir kavim felah bulmayacaktır.” demiş idi. (Buhari, Fiten 17, Megazi 82;Tirmizi, Fiten 75 (2263); Nesai, kudat 8 (8, 227). (akt. Canan, 1993:386-387).

hukukçular arasındaki genel kanaate göre, kadınlar hâkimlik yapamaz. Zahiri âlimleri ile İbn Cerir et-Taberî ve Hasan el-Basrî gibi İslam âlimleri ise, kadınların her çeşit davada hâkimlik yapabileceklerini savunmuştur (Koçer, 2010: 161- 166).

Şahitlik konusundaki Kur'an-ı Kerim ayetleri ise unutkanlık ile ilgili değil; o günün kadınlarının genel özellikleri icabı ticaret ve borçlar konusunda pratiklerinin olmayışı nedeniyle alınmış bir karar olarak yorumlanmıştır (Sağlam, 2013: 353). Kadının mirastan erkeğin yarısı kadar pay alma nedeni ise (Nisa 4/7-12) sosyal ve tarihsel şartlarla ilişkilendirilmiştir (Sucu, 2005: 30). Miras ile ilgili gerekçeler, ev geçindirme sorumluluğunun kocaya ait olması, evlilik sırasında kocanın mehir adıyla kadına yaptığı ödeme gösterilmektedir. Dolayısıyla miras konusundaki hüküm belli gerekçelere dayanmakta ve mutlaklık taşımamaktadır (Düzgün, 2012: 96).

İslam dininde, kadınlardan beklenen iffet konusu, aslında erkekler için de geçerlidir (Nur 24/30-31). İffetsiz kadın ile iffetsiz erkek arasında fark olmadığı gibi bunlar birbirine denktir (Nur 24/3) (Hatemi, 1995: 103-104). Aynı şekilde zina konusu, tefsir ve hadislerde olduğu gibi sadece kadına ait bir suç değildir. Verilecek olan 100 değnek cezası hem kadın hem de erkek için geçerlidir (Hepşen, 2010: 100).

Kur'an'da çok eşliliğe yer verilmesi (Nisa 4/3) ve Hz.Muhammed'in birçok kadınla evliliği de en çok tartışılan ve eleştiri alan konular arasındadır (bk. Tekin, 2013). Aslında İslamda bir kadın, evlenmeden önce isterse kocasının çok eşlilik yapamayacağına dair şart koşabilir. Çok eşlilikte zarar gördüğü takdirde ise boşanma davası açabilir. Ayrıca çok eşlilik bir emir değil bir izindir (Karaman, 1993: 26). Azeem'e göre (1995: 25-26), çok eşlilik kabul görmemekle birlikte, kanunla çelişmiyor ise aldatmanın meşru görülmesi, modern dünyanın akıl almaz paradokslarından birisidir. Savaş ise (2008: 1005) Cahiliye Dönemi'nde erkeğin istediği kadar kadınla evlenebildiğini ve bunun bir sınırının olmadığını bildiğini, İslam'ın bunu dörtle sınırladığını ve birden çok kadınla evlenmenin, yerine getirilmesi güç şartlara bağlandığını aktarmıştır.

Çok eşlilik ile ilgili bu yorumlarla birlikte Halime Toros, Emine Şenlikoğlu gibi İslamcı kadın yazarlar, muhafazakâr çevrelerde dahi bu konunun istismar edilip kadınların mağdur edilmesi hakkında eleştirilerde bulunmuşlardır (akt. Kara, 2003: 203).

“Erkekler kadınlar üzerine kavvâmdırlar” (Nisa 4/34) ayetinde “kavvâm” vurgusu; erkeğin kadın üzerinde sorumluluk sahibi olduğunu, mal kazanmanın ve ev gereksinimlerinin ona ait olduğunu belirtmek içindir. Bu durum, erkeğin Allah’a daha yakın olduğu anlamına gelmemektedir (Amuli, 2008: 310).

Kadının darp edilmesine dair ayet de (Nisa 4/34) tartışmalı konular arasındadır. Düzgün’e göre (2012: 95) darb müessir fiildir. Bu nedenle kanun eliyle uygulanır ve bunun için ciddi bir suç gerekmektedir. Geçimsizlik ise ciddi bir suç değildir. Darp, bulunan mekândan uzaklaşmak, sakinleşme ve düşünme fırsatı olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle bu ayete dayanarak eşlerine şiddet uygulayanlarla birlikte ayete dövme anlamını veren müfessirlerin de bu suça ortak olduğu söylenebilir.

Topuz’a göre (2013: 116) kadına şiddetin gittikçe arttığı günümüzde bu davranışların İslam diniyle bağdaştırılması; bazı kesimlerin alışkanlıklarını gerekçelendirmek adına inanç gereği olarak savunması vahim bir durumdur. Aslında kadına nasıl muamele edileceği konusunda Hz.Muhammed’in davranışları örnek alındığında İslam dininde kadına şiddet uygulanmadığı görülecektir.

Kadın ile ilgili en tartışmalı hadislerden olan, cehennem ehlinin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu¹¹ rivayetlerinin sahihliğinde bazı âlimlere göre şüpheler vardır. Örneğin Ateş’e göre (2000: 171, 199) bu tür problemler ve kadınları incitici ifadeler taşıyan rivayetler, gerek isnad gerekse metin açısından sahih değildir. Bunlara güvenilerek, İslam ve Hz.Muhammed hakkında bir yargıya varılması yanlış olacaktır.

İslam’da kadın ve erkek her ikisi de insandır ve her iki cins de Allah’a kulluk etsinler diye yaratılmıştır (Karaman, 1993: 17-19). Kadın da erkek gibi Allah’ın yeryüzündeki halifesidir ve onun emir ve yasaklarından sorumludur (Eskicioğlu, 1994: 113). “Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, ondan en çok korkanınızdır” (Hucurat 49/13) ayetine bakılacak olursa Allah katında kadın olsun erkek olsun, en değerli

¹¹ Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalatu vesselam) ile birlikte bayrama katıldım. Efendimiz hutbeden önce, ezansız ve ikametsiz namaz kılardı. Sonra Bilâl (r.a.)’e dayanarak kalktı. Allah’tan korkmayı emretti ve O’na itaate teşvik etti. İnsanlara vaaz edip (ölümü, ahreti, cenneti, cehennemi) hatırlattı. Sonra kadınlar bölümüne geçti. Onlara da aynı şekilde vaaz etti, hatırlatmalarda bulundu. Ve: Allah için tasadduk edin, zira sizin ekseriyetiniz cehennem odunusunuz!” buyurdu. Yanakları kararmış itibarlı kadınlardan biri kalkarak: “Niçin ey Allah’ın Resulü? Dedi (niye cehennem odunlarıyız?)” Resulullah açıkladı: “Zira siz kadınlar çok şikâyetle bulunuyor, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz.” Bunun üzerine kadınlar takılarından tasadduk etmeye başladılar. Hz. Bilâl’in eteğine atıyorlardı.” (Buhâri, İydeyn 7; Müslim, İydeyn 4, (885); Ebu Dâvud, Salat 248, (1141); Nesâî, İydeyn 19, (3, 186, 187)). (akt. Canan, 1993: 521-522).

olanların takva ehli olduğu anlaşılmaktadır (Güloğlu, 2011: 46). Çünkü Kur'an'da, kadın ya da erkek cinsinden çok, kişinin inanıp inanmaması ön plandadır (bk. Ali İmran 3/ 195, Nahl 16/ 97, Ahzab 32/ 35, Nisa 4/ 124; Tevbe 9/ 72). Kur'an'da yer alan kadınlara baktığımızda (Hz.Meryem ile Lut'un karısı gibi) onların cinsiyetlerinden dolayı değil, imanları ve inkârları açısından övüldükleri ya da yerildikleri görülmektedir (Coşkun, 2011: 119). Ayrıca Kur'an'da Nisa/Kadınlar suresinin var olması İslam'ın sadece erkeklere değil, kadınlara da hitap ettiğinin bir göstergesidir (Gültepe, 2008: 198). Nisa 4/34- ve 35. ayetlere bakıldığında ise kadın ve erkeğe ayrı üstünlükler verildiği anlatılmaktadır. Ayrıca Kur'an'da inananların eşit olduğuna dair vurgu yapılmaktadır. Bu durum, varoluşsal anlamda Allah katında kadın ve erkeğin eşit olduğunu; ancak toplumsal görevler söz konusu olduğunda iki cinsin birbirlerinden farklı üstünlükleri olduğunu ve birbirlerini tamamladığını göstermektedir (Düzgün, 2012: 86).

Kur'an ayetleri ve hadislerle yapılan eleştirileri bu ve buna benzer gerekçelerle İslamcı yazarlar açıklamaya çalışmıştır. Buradan, İslamiyet sonrasında kadının geri plana itilmesini kabullenici bir yaklaşım olduğu sonucuna ulaşılabilir. Erkilet'in de belirttiği üzere (2015) modern dünyanın dayatmalarına karşı gelirken pre modern zamanda kadının uğradığı haksızlık ve ayrımcılıkları görmezden gelmek yanlış olacaktır.

İslamiyet sonrasında erkek egemen dinî söylemin yaygınlaşması ile ilgili farklı yorumlar söz konusudur. Bazı yazarlara göre İslam'da kadına verilen haklar, Hz. Muhammed döneminde yaşatılmış; onun vefatından sonra ise bu durum gerilemeye başlamıştır (Smith, 1991: 166- 167; Hatipoğlu, 2000: 9; Kotan, 2007: 11; Coşkun, 2011: 125; Gürhan, 2010: 75; Erkilet, 2015). Hz. Muhammed'in vefatından sonra fıkıh, hadis, tefsir, kelam, tasavvuf gibi disiplinler teşekkül etmiş ve insanlar Kur'an kaynağından çok bu ikincil kaynaklara bakarak problemlerini ağırlıklı olarak çözmeye çalışmıştır. Bu disiplinler zamanla Kur'an vahyinden öncelikli gelmeye başlamıştır. Zamanla şerhçilik ve haşiyecilikten öteye gidilememiş ve geçmişin yanıtlarıyla gündemdeki sorunlara çözümler bulunmaya çalışılmıştır (Özdeş, 2005: 223). Böylece kadınlar, halifelik gibi önemli görevleri üstlenecek potansiyelde oldukları halde uydurma hadisler gerekçelendirilerek insanca yaşama dair temel haklarını dahi yitirmiştir (Martı, 2009: 113). Erkek Müslüman âlimler icma' ve kıyas ile kadına dair hakların tam aksi yönünde hüküm verirken, doğru düzgün okuma yazması olmayan kırsal kesim kadınları ise kendi

haklarından tamamen habersiz oldukları için bu hükümlere itiraz etmemişlerdir (Honarvar, Nayer: 1988: 385). Bu nedenle, fıkıh ve hadis kitapları Kur'an'ın kadına tanıdığı hakları ellerinden almakla birlikte, anlatılan her şeyi din olarak sorgusuz kabul eden Müslüman kadının da bu yanlıştta payı olduğu söylenebilir (Dokuz, 1999: 107).

Aslında İslam dini kadına üst düzeyde değeri vermiştir (Sabbah, 1992: 26; Schimmel, 1999: 25). Bu değeri anlamak için Cahiliye Dönemi'ne bakmak yeterlidir (Okumuş, 2008). Ancak zamanla ataerkil ve otoriter kültür hâkim olmuş ve bu düşünce çağımıza kadar süregelmiştir. Ataerkil kültür, dinî söyleme de yansımıştır. Sonuçta İslam'ın kadınlara verdiği hakları ellerinden alan, erkek egemen dinî söylem olmuştur (Sağlam, 2013: 349- 350; Güloğlu, 2011: 52- 53; Gültepe: 199; Sucu, 2011: 207; Karanlı, 2003: 163, 171). Buna göre, aslında kadın haklarını ve onun sosyal hayattaki hareket alanını kısıtlayan şey fıkıh kitaplarından çok; gelenekler, töreler ve Doğu zihniyetidir (Uludağ, 1995: 10- 11).

Bu görüşlerle birlikte kadına karşı toplumsal algının değışmesinde farklı nedenlerin de olabileceğini öne sürenler vardır. Bahadır'a göre (2005: 26-27, 36); Hz. Ömer'in uygulamaları, medreselerin kurulmasıyla kadına yönelik olumsuz eleştirilerin ortaya çıkması ve iktidar kavgası kadına yönelik kısıtlamalarda etkili olmuştur. Aslan ise (1999: 48) zamanın Arap aristokratlarının çıkarları için kadınların baskı altına alındığını belirtmiştir. Köse (1998: 96) Kur'an'da kadın ile ilgili ayetleri yanlış yorumlama nedenlerinden birisinin, Kur'an'da bazı davranışlarda bulunan ya da birkaç söz sarf eden kadınların davranış ve sözlerinin genele indirgenmesinden kaynaklandığını açıklamıştır. Yusuf suresinde Aziz'in karısının yaptığı hatalı davranış nedeniyle aleyhte düzen kurmak anlamına gelen "keyd" kelimesinin kullanılması ile bu kavramın tüm kadınlara atfedilmesinde olduğu gibi bunu tüm kadınlara genellemek yanlış olacaktır.

Yadsıman'a göre (2005: 88) kadın aleyhtarı rivayet ve yorumlar önemli ölçüde, Yahudi ve Hristiyan geleneğinden beslenmiştir. Çünkü Yahudi ve Hristiyan geleneğindeki kadınların aklının noksan olduğu, eğitilmemeleri gerektiği, şahitliklerinin kabul edilmeyeceği gibi yorum ve tavırların birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Sonuçta Türkiye dâhil, tüm Müslüman ülke ve topluluklarda kadın hak ve özgürlükleri konusunda problemlerin olduğu; bunun yalnızca devletlerin baskısından kaynaklanmadığı ve kadınları ötekileştirenlerin, kendilerini birtakım İslâmi referansları

da kullanarak meşrûlaştırdıkları açıktır (Çakır, 2000). Şahsî kaygılar veya erkek hâkimiyetini korumak için İslam'ın kadına tanıdığı haklar göz ardı edilerek fıkıh, hadis gibi ikinci kaynaklara yansıtılmış, köleden biraz daha özgür, çocuktan biraz daha akıllı kadın profili çizilmiştir (Amuli, 2008: 303; Bilgin, 1997: 30; Hatemi, 1995: 35; Tuksal,2012a: 277, 281). Erkeklerin adalet duygusunu terk ederek ataerkil düzeni kadınlar aleyhine bir güç ve iktidar unsuru olarak kullanmaları, onların mahrumiyetler yaşamasına neden olmuştur (Demirel, 2010: 97).

Aynur'a göre (2013: 119-120) günümüzde Müslüman toplumlar insan hakları konusunda önderlik görevini üstlenememişlerdir. Bu nedenle ilimle amel arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in günümüz koşullarına aktarılamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle İslam düşünürlerinin yeni problemlere karşı açılım sağlamaları gerekmektedir.

İslam'ın kadına verdiği değeri ortaya çıkartmak için Kur'an-ı Kerim'in yeniden tefsirini yapmak ve hadisleri tekrar eleştirel bir bakış açısıyla ele almak, kadının İslam'daki konumunu değiştirecektir (Armaner, 1961: 131; Barlas, 2003: 5; Göçeri, 2010: 30). Bu anlayışta olanlara göre Kur'an-ı Kerim'in tefsirini yaparken ilgili ayetler bütüncül bir yaklaşımla, nüzul sebepleri ve dönemin sosyokültürel şartları ele alınarak analitik ve rasyonel tarzda değerlendirilmelidir (Özdeş, 2005: 217).

Aslında Kur'an, "adalet" çerçevesinde yorumlandığında, kadın konusunda yapılan yanlışlar ortaya çıkartılmış olacaktır (Gürhan, 2011: 123). Adalet, aslında Batı toplumlarının kadına sunduğu eşitlikten daha kapsayıcıdır. Çünkü kadın ve erkek arasında mutlak eşitlik yoktur. Allah onları fiziksel ve ruhsal olarak birbirlerinden farklı yaratmıştır. Onlar birbirlerini tamamlayıcıdır (Koçer, 2010: 161-166; Armağan, 2007: 234 - 237). Ayrıca kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, göz ardı edilecek kadar eşit değildir (Muhsin, 1997: 168). Adalet esas alındığında, farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle Kur'an, cinsiyet farklılıklarını göz önüne alarak aralarında adalete dayalı bir denge kurar. Aile içerisinde farklı roller vererek elbise ve beden gibi birbirlerini örterler ve korurlar (Dokuz, 1999: 107). Örneğin kadınlara cihat yani askerlik farz değildir. Bazı hallerde (irtidat gibi) kadına verilen ceza, erkeğe verilen cezadan daha hafiftir. Kadının diyeti, erkek için ödenecek diyetin yarısıdır. Kadın, izni olmadan evlendirilmez. Yeme, içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlar kocası

tarafından karşılanır. Eğer kocası sütanne bulursa bebeğini emzirmeyebilir (Armağan, 2007: 241- 242).

Sonuç olarak, din, kadın rollerini şekillendirmede tek güç olmamakla birlikte etkisi yadsınamaz. Nitekim, bazı kadınların problemleriyle mücadele etmede dinlere, özellikle mistik öğretilere ilgi duydukları da bilinmektedir. Bu nedenle dini tümünden yok saymak veya toplumun kadına biçtiği hatalı sosyal konumun tek müsebbibi ilan etmek indirgemeci bir yaklaşımdan ibaret olacaktır. Aynı şekilde, kadının statüsündeki değişimleri genel geçer doğrular olarak kabul edip İslamî hükümleri bu değişimlere uydurmak için bazı ayet ve sahih hadisleri görmezden gelmek de bir çözüm değildir. Ayrıca İslam'da kadın ile ilgili çalışmaların çoğunluğu kadın problemine çözüm sunmaktan çok İslamcı ya da İslam karşıtı görüşlerin savunulması şeklinde olmuştur, denebilir. Bu durumun değişen kadın rollerine ve güncel meselelere İslamî açıdan ne gibi bir farkındalık veya fayda sağlayacağı şüphelidir. Modernizmin getirmiş olduğu problemler dışında, İslamî metinleri gerekçe gösterip kadın aleyhine bunu kullananların da varlığını göz önüne almak gerekir. Aynı durum bazı dinî gruplar için de geçerlidir. Bu nedenle yapılması gereken şey, İslam'ı savunarak veya eleştirerek kadın konusunu işlemek değil, değişen kadın rolleri sonucu ortaya çıkan sorunlara dinî açıdan çözüm aramak olmalıdır. Bünyesinde çok sayıda kadın üye barındıran dinî gruplar, bu çözüme yardım sağlayacak potansiyele sahip görünmektedir.

1.2.3. Kadın Dindarlığı

Din; felsefe, psikoloji, sosyoloji, dinler tarihi, teoloji disiplinleri içerisinde farklı şekillerde tanımlanmıştır (Sezen, 1998: 30). Ancak bu kavramın çok yönlü ve karmaşık yapısından dolayı yapılan çeşitli tanımlamalarda görüş birliğine ulaşılamamıştır (Hökelekli, 1993: 69).

Teolojik açıdan Allah'a inanma ve bağlanma ile açıklanan din kelimesi (Devellioğlu, 2003: 188) insanın fitratında var olan ve fitrata uygun bir tarzda gelişerek ilerleyen bir unsurdur (Kutub, 1992: 89-90). Dinler; Tanrı kavramı, ideal varoluş yolu ve öbür hayata dair verilen sözler gibi karakteristik özellikler taşır (Reber, 1985: 637). Sosyolojik tanıma göre din, toplumda ortaya çıkan ve orada yaşanan sosyal bir gerçekliktir (Günay, Ecer, 1999: 41-42). Psikolojik tanımlarda ise insanların içinde buldukları his ya da duygular temel alınarak açıklamalar yapılmıştır (Cox, 2004: 18- 22).

Dindarlık ise dinin insan hayatına nüfuz derecesi olarak tanımlanabilir (Tekin, 2004: 53). Türkçe’de dindarlık, din kelimesinden türemiştir. Bu nedenle din ve dindarlık arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Günay, 2006: 9). Din, özü gereği daha çok teorik ve soyut gerçekliği ifade etmektedir. Dindarlık ise teorik ve soyut gerçeklik olan dinin, çoğu zaman pratik ve somut boyutunu kapsamaktadır (Yapıcı, 2008: 19).

Türk toplumu içerisinde din konusundaki tutum, davranış ve yaşayışlarda, laikliği, muhafazakârlığı, ateizmi, seleficiliği, merasimciliği veya kökten dinciliği bulabileceğimiz plüralist bir görünüme sahiptir. Ayrıca toplumsal değişimle birlikte dini yaşantıda homojenlikten çok plüralist görünüm artmaktadır. Örneğin dini yaşayışta, "ateşli", "alaca", "mevsimlik", "idare-i maslahatçı" ve "ilgisiz" dindarlık eğilimleri ana tipler olmakla birlikte "sofuluk", "softalık", "grupçuluk" yahut "cemaatçilik" ya da "tarikatçılık", "beynamazlık", "iş dindarlığı" gibi alt-tipler oluşmaktadır (Günay, 2001: 35-38).

Lenski ve Glock gibi sosyologlar, kapsamlı yapısından hareketle, dindarlığın çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (Köktaş, 1993: 51). Bu doğrultuda Glock, dinin insanla ilişkisini beş boyuta ayırmıştır. Bunlar: Dinî tecrübe boyutu, ayinsel (ibadet) boyutu, ideolojik (inanç) boyutu, bilgi boyutu ve dini kanaatlerden etkilenme boyutudur (Glock, 1998: 253-254).

Dindarlığın inanç boyutunda, dindar insanın belirli inanç ilkelerini benimsemiş olduğu beklentisi söz konusudur. İnançın anlamı veya işlevselliğinin araştırılması bu boyut içerisinde yer almaktadır (Köktaş, 1993: 53). İbadet boyutu ile dinin içerisindeki bütün dinî pratikler ifade edilir. Çeşitli ayinler, dua, özel dinî törenlere katılma, oruç tutma gibi ibadetler, ibadet boyutu içerisinde yer almaktadır (Glock, 1998: 268). Dinin tecrübe (duygu) boyutu; “nihaî gerçekliğe katılma”yı ya da “dinî bir duyguyu tecrübe etme”yi ifade etmektedir. Bu boyut, dinî inanç ve dinî ibadetle bağlantılı bir biçimde hassas ve daha az belirgin olan yaşantı şekillerini ifade etmektedir (Mehmedoğlu, 2004: 28). Dindarlığın bilgi boyutu, bireyin din ve kutsal kitap kaynaklı bilgilerini ifade eder. Yani dindar insanın birtakım dinî ilke ve emirleri bildiği düşünülmektedir (Glock, 1998: 268). Etki boyutu ise insanın dinî inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevî boyutlarının sonuçlarının özetlenmiş halini kapsamaktadır (Köktaş, 1993: 45).

Glock'a göre dindarlık, kişinin dinin beş boyutu ile irtibatından hareketle tanımlanabilir. Glock'un beş boyutlu modeli dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en çok tercih edilen dindarlık ölçüm modelleri arasında yer almıştır (Yıldız, 2006: 98).

Maneviyat ve dindarlık kavramları psikologlar tarafından birbiriyle ilişkili ancak farklı iki olgu olarak tanımlanmaktadır. Dindarlıkta kurumsal ilkelerin takip edilmesi esas alınırken maneviyatta bireysel anlam arayışı, kutsal ile doğrudan iletişim ve kendini aşma söz konusudur. Dindarlıkta kutsalın arayışı, kurumsal inanç ve gelenek bağlamında, maneviyatta ise bireysel tarzda yapılmaktadır. Dindarlık dinin, sosyal ve kurumsal yönünü içerirken maneviyat kutsal ilkelerle sınırlı değildir. Bu nedenle maneviyat arayışı, namaz kılmakla olabildiği gibi türbelere gitmekle de tezahür edebilir. Maneviyat, dinî unsurlar içermekle birlikte dinî olmayan unsurlar da barındırmaktadır. Bu nedenle maneviyat ile dindarlık kavramları birbirinden ayrılmaktadır (Köse ve Ayten, 2012: 124, 125). Ayrıca din, toplumda belirlenen tipik inançlar ve ritüeller ile bağlantılıdır. Maneviyat ise daha bireysel ve öz denetimle ilgilidir (Koenig, 2004: 1194). Düzgüner'e göre (2013: 244) maneviyat ile ilişkili olarak kavram kargaşasını önlemek için kavramın din ve Allah/Tanrı/Yüce Güç ile ilişkili anlamı için maneviyat kavramı, din ile ilişkili olmayan boyutlarını kastetmek için ise ruhsallık kavramı tercih edilebilir.

Mülakat içeriklerinden anlaşılacağı üzere araştırmamızdaki katılımcıların maneviyat algıları daha çok dinî boyuttadır. Bu nedenle çalışmamızda maneviyat kavramı, dinî bağlılıkla gelen bir maneviyat anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır.

Dindarlık ile ilgili yapılan bazı araştırma sonuçlarında cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık görülmesi de (Cokley, 2013: 445; Cloud ve Newman, 2008: 42) ağırlıklı olarak, Hristiyan mezheplerinde kadınlar, daha dindar çıkmıştır. Kaldor'un 310.000 Avusturyalı katılımcı ile yaptığı araştırmasında bazı mezheplerde kadın dindarlığının daha yüksek çıkması bu duruma örnek olarak verilebilir (akt. Hallahmi, Argyle, 1997: 141, 144). Ayrıca Francis ve Wilcox'un (1998) 340 erkek ve 347 kadınla yaptıkları araştırmada kadınların, erkeklere oranla Hristiyanlığa karşı daha olumlu tutumları olduğu tespit edilmiştir. Zinnbauer ve Pargament'in araştırma sonucunda ise (1998: 176) din değiştiren kadınların erkeklere oranla maneviyatı daha yüksek çıkmıştır.

Kadınların daha dindar çıkması ile ilgili olarak iki farklı kuram ortaya konmuştur: İlk kuramda, sosyal ve çevresel faktörlere vurgu yapılmıştır. Bu grup, cinsiyet rolleri kuramları ve yapısal statü kuramları olarak ikiye ayrılmıştır. Cinsiyet rollerine göre kadına, erkeğe göre daha uysal, pasif, itaatkâr ve anaç olması öğretilmekte ve bu da dindarlıkla bağdaştırılmaktadır. Yapısal statü kuramına göre kadın, toplumdaki sosyal konumu gereği daha dindardır. Çünkü kadının, iş gücünde daha az yer alması, çocukların yetiştirilmesinde daha büyük rolleri olması, dinî faaliyetlere daha çok zaman ayırmasını sağlamaktadır. İkinci grup kuramlarda ise kadın ve erkek arasındaki bireysel ve psikolojik farklılıklar vurgulanmaktadır (Furseth ve Repstad, 2011: 331).

Hallahmi ve Argyle (1997: 78) kadın ile erkek arasındaki psikolojik farkların ve yetiştirilme şekillerinin, kadınların erkeklerden daha dindar olmalarına neden olabileceğini belirtmiştir. Kadının daha stresli olması veya daha itaatkâr yetiştirilmesi buna örnek olarak gösterilmiştir. Ayrıca erkeklere oranla kurallara uyma ve başkalarına ihtiyaç duyma eğiliminde olmaları onları daha dindar olmaya yönltebilmektedir. Karaşahin ise (2007: 290) kadınların erkeklerden daha dindar olmalarını; kadının aile içindeki konumu, dış dünyaya erkeklere göre daha kapalı olmaları, daha düşük eğitim seviyesi, geleneksel kültürel yapıdaki kadınlara yönelik ahlakî ve dinî normlar ve bu normların cinsiyete göre farklı biçimde uygulanmasından kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Tekin'in (2009: 112) araştırmasına göre kadın dindarlığının sosyo ekonomik durum, eğitim seviyesi ile birlikte kent ve kırsal arasındaki görüntüsü de farklıdır. Kırsal kesimin daha kapalı bir toplum olması dindarlığın geleneksel formda yaşanmasına neden olmaktadır. Kentin değişime daha açık olması ise dindarlığın daha esnek şekilde yaşanmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de dindarlık ile ilgili yapılan çalışmalarda, kadın dindarlığı açısından farklı sonuçlar bulabilmekteyiz. Örneğin Mehmedoğlu (2004), Yıldız (2006) ve Uysal'ın (2006: 145) kadın dindarlığı ile ilgili çalışmalarında, kadınlar erkeklere oranla daha az dindar çıkmıştır. Sezen (1993: 290) araştırmasında, kadınların dinsizlik eğiliminin, erkeklerden fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kula'nın (2001: 151) 16-21 yaş aralığındaki bireylerle yapmış olduğu çalışmasında, kızlara oranla erkeklerin dindarlık ortalamalarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Onay'ın (2004: 172) çalışmasında ise dinî yönelimde, cinsiyet faktörünün kadın olma ile negatif yönde ilişkisi söz konusudur. Kuşat (2006: 146) erkeklerin kendilerini kızlardan daha dindar gördüklerini

tespit etmiştir. 1995- 1997 yılları arasında farklı dinlere mensup 51 farklı ülkede yapılan World Values Survey (WVS) sonucunda, İsviçre, Türkiye, Azerbaycan, Bangladeş ve Bosna'da, erkeklerin din ile daha bağlantılı oldukları görülmüştür. Genel olarak Müslümanlar arasında erkeklerin, kadınlardan daha fazla camiye gittikleri tespit edilmiştir (Sullins, 2006: 844, 853). Gonzalez'in (2011: 33) araştırma sonucunda cami ziyaretleri ve Kur'an okumak erkeklerin eylem ve görünümleri ile daha fazla ilişkili bulunmuştur.

Acar, Yıldırım ve Ergene'nin (1996: 47) araştırma sonucunda çok dindar (%69) ve dinle ilgisi olmayanlar (%69) daha çok erkeklerdir. Kadınlara göre erkeklerin bu iki uç arasında yer almalarını aktif politikaya katılımlarıyla ilişkilendirmiştir. Çünkü ülkemizde din ile politika iç içedir ve genelde siyaset erkek egemendir. Bu nedenle üniversitelerdeki "dinci", "ülküçü" ve "devrimci" olarak adlandırılan ve aktif eylemlerde bulunan grupların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Bu gruplar çan eğrisinin sağ uçlarında yer almaktadır.

Bu sonuçlarla birlikte kadınların daha dindar çıktığı araştırma sonuçları da söz konusudur. Coştu (2011: 232) kadınların, popüler dindarlık açısından erkeklere oranla daha yüksek bir yönelim içerisinde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Kimter'in (2008) benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi ile ilgili araştırma sonucunda kız öğrenciler erkek öğrencilere göre dinî hayatın inanç, ibadet ve etki boyutunda daha dindar çıkmıştır. Yazgan'ın (2014: 108-110) yapmış olduğu araştırmada ise kanser teşhisi konulan kadın hastaların dinî tutumlarının erkek hastalardan daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Schimmel (2001: 417) Türkiye'de kadınların, namaz ve oruçla ilgili ibadetlerde erkeklerden daha ilgili görüldüğünü aktarmıştır. Çelik'in (2002: 31) çalışmasında da kadınların kendilerini erkeklerden daha çok dindar görme eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Kirman'ın (2005: 128) 234 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmasında, kız öğrencilerin dinî yaşantı düzeyi, erkek öğrencilere oranla daha yüksek çıkmıştır. Şentepe'nin (2016: 137) araştırma sonucunda, kadınların dindarlık düzeylerinin, erkeklere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yapıcı'nın (2012: 1) yaklaşık 43864 kişiye ulaşan 78 farklı alan araştırmasını incelediği çalışmasında, kadınların %27.94'ünün, erkeklerin ise %20.59'unun daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların %51.47'sinde ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuca göre, kadın ve erkek arasında dindarlık açısından çok az bir

fark söz konusudur. Bunun nedeni ise cinsiyet farklılığından mı yoksa diğer faktörlerden mi olduğu tam olarak belirlenememiştir.

Bununla birlikte, cinsiyet faktörünün etkili olmadığı araştırma sonuçları da vardır. Özbaydar (1970: 59) dinî inançların gelişmesinde, cinsiyet faktörünün etkili olmadığı sonucuna varmıştır. Şahin'in (1999: 104) ilahiyat, tıp ve mühendislik fakültelerinde okuyan öğrencilerle yapmış olduğu dinî hayat araştırmasında kız ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmalarda, kadınların mı erkeklerin mi daha dindar olduğu ile ilgili çelişkili sonuçlar çıksa da (Atalay, 2005: 202) kadınların mistik konulara erkeklerden daha yatkın oldukları söylenebilir (Açıkgöz, 2010: 52, 85; Altıntaş, 2005: 65-67). Ayrıca, büyüsel-şekilsel formlara karşı ilgili oldukları tespit edilmiştir (Özüdoğru, 2009: 205). Sosyo ekonomik düzeylerinin yetersizliği, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, sosyal güvenceden yoksun olmaları bu durumun nedenlerinden bazıları olarak açıklanmıştır. Bu durumlar kadınların gelecekte haber alma isteklerini tetikleyip, onları fal ve rüyalara yöneltmektedir. Muska, büyü, türbe inanç uygulamaları da yine sosyal faktörlerin neden olduğu yetersizliklerden kaynaklı olarak yöneldikleri uygulamalar şeklinde yorumlanmıştır (Şahin, 2006: 332).

Nazar olgusu ve türbe ziyaretleri de kadınların ilgi duyduğu alanlardır. Özellikle problemlili dönemlerde sıkıntıların giderilmesi için türbeler, umut kapısı olarak görülmektedir. Çocuğu olmayan, evlenemeyen, hastalıklarına şifa arayan, sınavlarda başarılı olmayı amaçlayan, maddî açıdan sıkıntı çeken kadınlar arasında türbe ziyaretinin yaygın olduğu görülmüştür (Kaya, 2011: 118). Mernissi'ye göre (2003: 49) kadınlar türbelere, isteklerinin gerçekleşmesi için gitmektedirler. Onlar, günümüzde modern sağlık hizmetlerine gitmekle birlikte türbelere de gitmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak, her durumda kadın erkekte daha fazla dindar değildir (Sullins, 2006: 873). Kadın ve erkek arasındaki mezhepsel, etnik, coğrafi, siyasî tercih ve dağılımlar, eğitim, meslek, cinsiyet, yaş, medenî durum, bireysel beklentiler ve modernlik deneyimleri gibi bireysel ve sosyokültürel bağlamlar dindarlık araştırmalarında dikkate alındığında, bariz farklılıklar bulunacaktır (Subaşı, 2004: 95, 99). Kadının köyde/kasabada veya kentte yaşıyor olması, ev hanımı ya da çalışıyor olması da dindarlıklarını etkilemektedir (Kaya, 2011: 117). Ayrıca dindarlığın farklı şekillerde

tanımlanması veya ölçülmesi nedeniyle birbirinden farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu nedenle kadının mı erkeğin mi daha dindâr olduğu ile ilgili çalışmalar; dindârlık tanımlarına, ölçme araçlarına ve örneklemelerin özelliklerine göre değişmektedir (Yapıcı, 2012: 2). Bununla birlikte kadın dindârlığı araştırılırken metodolojik özgünlük açısından, Hristiyan toplumları üzerinde yapılan çalışmalara dayandırılmamalıdır (Subaşı, 2004: 95). Türkiye’de yapılan araştırmalarda kadın dindârlığı ile ilgili daha özgün sonuçlara ulaşabilmek için ülkenin manevî ve kültürel kodlarıyla birlikte psikolojik farklılıkları göz önüne alınarak yapılacak olan araştırmalar daha faydalı olacaktır.

Özellikle ülkemizde, kadınların mı erkeklerin mi daha dindâr oldukları konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamadığı görülmüştür. Bununla birlikte kadınların, erkeklere oranla manevî ve mistik konulara daha ilgili oldukları söylenebilir. Bu ilgilerinin, onları dinî gruplara yönlendirmekte de etkili olduğunu belirtebiliriz. Bu nedenle kadın dindârlığında manevî ve mistik unsurların araştırılması alana katkı sağlayacaktır.

1.3. Dinî Grupların Niteliği ve Etkileri

Grup, kendilerini bir grup diye tanımlayan, tutum ve davranışlarını grubun normlarına göre belirleyen kişilerden oluşan bir topluluktur. İnsanlar, tek başlarına başaramayacakları bir işin üstesinden gelebilmek, kimlik duygusu kazanabilmek, sosyal destek alabilmek veya sırf sosyal etkileşimin hazzını yaşamak için gruplara katılabilmekte veya gruplar oluşturabilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007: 342).

İnsanlar grup içerisinde yaşamakta, sosyalleşmekte ve kimliklerini şekillendirmektedir (Bilgin, 2007: 153). Gruplar kişilerin iş/çıkar veya duygusal/sosyal gereksinimlerini karşılamaları açısından farklılaşır. Bazı gruplarda sevgi, duygusal destek alışverişi, kendini tanıma yer alırken bazısında çıkar birliği, karşıt grupla yarışma, verim gibi gereksinimler yer almaktadır (Hortaçsu, 1998: 82).

Dinî gruplar, kategorik olarak toplum içinde yer alan sosyal grupların özel bir türünü oluşturmaktadır. Bu gruplar, Wach ve Mensching’in tasnifine göre “doğal dinî gruplar” ve “sırf dinî gruplar” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Doğal dinî gruplar, dinin ilkel dönemde aile ve kabile gibi kan birliğine dayalı olarak doğal grup içinde ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Sırf dinî gruplar ise sonraki dönemlerde dinin kendisinden kaynaklanan veya dine dayalı olarak ortaya çıkan gruplardır. Tarikatlar, cemaatler,

mezhepler ve kiliseler bu gruplara örnek olarak verilmektedir (akt. Çelik, 2011: 7). Özellikle hemen hemen bütün dinlerde olan tarikat cemaatleri ana dini bünyedeki gelişmelere karşı dini daha derin ve içten yaşama arzusundan kaynaklı ikaz, itiraz ve protestoların tezahürleri şeklinde ortaya çıkmıştır (Günay, 2000: 277).

Tarikat kelime olarak yol anlamına gelmekle beraber, tasavvuftaki manası “ulvî, kutsal yol” anlamındadır (Revnakoğlu, 2003: 37). Tasavvuf kelimesinin ise Yunanca “sofos” (Gölpınarlı, 2009: 10-11), safa (arınma) ve sufi (yün giyinen) köklerinden geldiği düşünülmekle birlikte yaşantıları itibariyle Ashab-ı Suffe’den geldiğini öne sürenler de olmuştur. Bu kelimeler, hicrî ikinci asrın sonlarında kullanılmaya başlanmıştır (Karaca, 2010: 25). Kısaca “hâl” ilmi olarak da tabir edilen tasavvuf (Yılmaz, 2002: 17), gönlünü Allah sevgisine bağlama; tarikat, Allah’a ulaşmak isteğiyle tutulan yol olarak tanımlanmıştır (Devellioğlu, 2003: 1034, 1036).

İnsanın değişimi tasavvuf psikolojisine göre nefis, kalp ve ruh üçgeninde yer alır. Nefis insanın istek ve arzularını temsil eder. Ruh ise insanın Tanrısal yönünü temsil etmektedir. Kalp ise nefis ve ruh arasındaki ilişkiyi sağlar. Tasavvufta esas olan nefis ve ruh arasındaki dengeyi sağlayacak olan bir kalbe sahip olmaktır. Tasavvuf bir terbiye sistemi olarak düşünülebilir. İnsanın dış dünyaya ve bedenine yönelik emir ve kurallar ile birlikte iç dünyasına yönelik korku, ümit, aşk, muhabbet, teslimiyet, iyi düşünme gibi tecrübeleri vardır. Kişi tasavvufî eğitimle içgüdülerin hâkimiyetinden kurtularak mükemmele ulaşır (Kayıklık, 2011: 208- 209).

Tasavvuf bir sistem, bir ilim dalı ve bir düşünme tarzı; tarikatlar ise tasavvufun müesseseleşmiş şeklidir. İslam tarihinin ilk yedi asrında tasavvuf ve tekke olmakla birlikte tarikatlar, yedinci asırdan sonra ortaya çıkmıştır. Bugün bilinen tarikatların en eskisi Kadiriyye tarikatıdır (Kara, 2003: 19).

Mürşidin irşadını yapmak için bir mekâna ihtiyacı vardır. İlk dönemlerde şeyhler irşad etmek için farklı mekânlara yolculuklar yapmışlar, yolda, çarşı ve pazarlarda iyiliği tavsiye etmişlerdir. İlk zamanlarda çok yaygın olmayan tekkeler, Hicri 5. Asırda Müslümanların bulunduğu her yere yayılmıştır. Bu şekilde tekkeler, şeyhlerin en çok kullandığı sohbet ve zikir meclislerinin tertip edildiği yerler olmuştur (Türk, 2002: 68).

İslamî geleneğin güçlü savunucuları olan tarikatlar, Müslüman toplumların hayatında önemli bir yere sahiptirler (Kılıç, 2009: 88). Tarikatlar genellikle şeyhin vefatından

sonra cemaati bir arada tutmak ve şeyhin görüşlerini, manevî eğitim metodlarını yaymak çabasında olan müridler tarafından kurulmuştur. Sufilerin etrafında toplanmalarıyla yavaş yavaş sistemleşip oluşmaya başlamıştır (Karaca, 2010: 46). Kendi içlerinde belirli kuralları ve dinî rolleri olan (Tatlılıoğlu, 2009: 99) tarikatlarda, insanı dış dünyanın etkilerinden kurtarıp iç dünyasına yönelterek ruhsal yönünü terbiye etmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2002: 230). Ancak Hülür'e göre (2000: 491) sufi yaşam tarzında geleneksel ve modern dönemler arasında farklılaşmalar vardır. Geleneksel dönemde manevî yükseliş esas alınırken modern dönemde hedef, davanın daha çok popülerleşmesidir. Geleneksel sufizmde aşkın hakikatın içselleştirilmesi amaçlandırılmaktadır. Çağdaş sufizmde ise daha çok insanlığın esenliği ön plandadır.

Tarikat yolunun en yüce mertebesi pir, mürşid ya da şeyh olarak anılan kişidedir. Şeyh, müridlerin Kur'an'a ve Peygamber'e uygun olarak nefislerini temizlemelerini ve manevî olgunluğa erişmelerini sağlamakla görevli manevi rehberdir. Müridin, yılda en az bir veya iki kez ziyaret edip ona hediyeler götürmek ve önemli olaylarda onun onayını almak gibi bağlılığını göstermesi gerekmektedir. Şeyhler, bazen müridleri tarafından Peygamber veya mehdi olarak lanse edilebilmekte; ona doğüstü ve mucizevî güçler atfedilebilmektedir (Subaşı, 2014: 382-384).

Sosyal yapının oluşumlarından birisi de cemaatlerdir (Eren, 2000: 112). İnsan toplulukları anlamına gelen cemaatler (Devellioğlu, 2003: 131), toplumsal değişimle birlikte manevî ihtiyaçların genişlemesinden ortaya çıkmıştır (Mardin, 1992: 349). Din dilindeki anlamı, din kardeşliği esasına dayalı olarak oluşturulan birlik ve beraberliğe dayalı olan gruplardır (Subaşı, 2014: 118-119). Geleneksel tarikat yapısından farklı bir şekilde ortaya çıktıkları için "cemaat" adını almıştır (Çelik, 2011: 23).

Cumhuriyetle birlikte kapatılan tarikatlar değişen koşullara uyum sağlayıp yapısal farklılaşmalara uğrayarak cemaat adı altında faaliyetlerine devam etmişlerdir (Özel, 2012: 325). Bu nedenle cemaatler, tarikat yapısının günümüz şartlarındaki dönüşümü olarak da tanımlanabilir (Türkdoğan, 2004: 690). Çünkü cemaatler, geleneksel tarikat yapılarından neşet etmiştir. Örneğin, günümüz Türkiye'sinde geniş kitlelere ulaşmış Nurculuk ve kolları, Süleymancılık, Menzil Nakşîliği, İskenderpaşa cemaati gibi yeni dinî oluşumların temeli, klasik Nakşibendîlik tarikatına dayanmaktadır. Türkiye'de eski

dönemlerden beri varlığı bilinen Mevlevîlik, Kadîrîlik gibi tasavvufî grupların alt boyutları da farklı cemaat isimleri altında yayılmıştır (Sezgin, 2013: 103).

Osmanlı döneminde tarikatların toplumsal hayattaki etkisi sadece alt ve orta tabakalarla sınırlı kalmamış, devlet adamları gibi üst seviyeden kişileri de etki altına almıştır. Öte yandan tarikatlar, Osmanlı toplumunda devletle toplum arasında ikincil yapılar veya aracı kurumlar gibi işlev görmüşlerdir. Ancak özellikle toplumsal çözülme ve yozlaşma dönemlerinde tekke ve tarikat yapıları da bu sürece eşlik ederek bozulmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte 1925 yılında çıkarılan bir kanunla tarikatlar ve onların kullandığı dervişlik, seyyidlik, çecelebilik, babalık, halifelik, müridlik gibi ünvanlar ve faaliyetler yasaklanarak ilga edilmiştir (Çelik, 2011: 23).

Sonuçta, Osmanlı döneminde bazen devlet desteği ile bazen de vakıflar aracılığı ile varlıklarını sürdüren tarikatlar, Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşme ve sekülerleşme çalışmaları nedeniyle engellenmeye çalışılmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış ve tarikatlar yasaklanmıştır (Akman, 2007: 128; Sarıkaya, 1998: 97; Ortaylı, 1995: 287). Ancak bu durum, kırsal kesime çok fazla nüfuz etmemiştir. Tekkelerin kapatılmasına rağmen dinsel ağlar ve muhafazakâr yaşam tarzları görünürlükten uzak bir şekilde devam etmiştir (Gözaydın, 2009: 301). İnönü döneminde bu cemaatlere karşı tutuklamalara varana dek ciddi yaptırımlar olsa da aynı dönemde, Kemal Pilavoğlu'nun başını çektiği Ticanilik, Said-i Nursi liderliğinde Nurculuk ve Süleyman Hilmi Tunahan'ın önderliğinde Süleyman Efendi cemaati ortaya çıkmıştır (Dikici, 2008: 175-176).

TC Anayasası (37: 1982) 174.maddede, 30 teşrinisânî 1341 tarihli ve 677 sayılı tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile bir takım ünvanların men ve ilgasına dair kanun günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Kara'ya göre (2003: 17) tasavvuf hareketlerinin hala flu olması ve insanların ihtiyatlı davranmasının sebebi bu hükmün geçerliliğinin devam etmesi nedeniyledir.

Her türlü yasağa rağmen dinî grupların ortadan kaldırılamamasında; hatta çoğalmasında çeşitli faktörler söz konusudur. Yılmaz'a göre (2014: 178) modernliğin, dindarlık üzerinde pratik düzeyde ciddi tahribatlar yaptığı bir gerçektir. Ancak dindarlık her durumda kendi mecrasını bulmaktadır. Küreselleşme ile birlikte yeni dindarlık şekilleriyle karşılaşmaya devam edilecektir.

Yeni dinî grupların oluşmasında modernleşme ve sekülerizm sonucu toplumlarda ve kültürlerde meydana gelen değişimlerle birlikte I. ve II. Dünya Savaşları, silahlanmanın insanlığı tehdit edecek boyuta gelmiş olması, Batı medeniyetinin aşırı materyalist eğilimleri gibi nedenler etkili olmuştur (Günay ve Ecer, 1999: 25-28). Ayrıca Türkiye’de 1946’dan sonra oy kullanma gücünün ortaya çıkmasıyla güç artık idareden topluma doğru evrilmiştir. Bu durum, toplumda etkili olan İslamî düşüncenin ve bu düşüncenin hâkim olduğu cemaatlerin/tarikatların güç kazanmasını sağlamıştır (Taslaman, 2011: 163). Tarikatların gelişmesinin önü kesilmeye çalışılsa da 1950 sonrasında bunlar tekrar gün yüzüne çıkmış; resmiyet kazanmaları için çalışmalar yapılmış, hatta siyasi hayata çekilmeye başlanmıştır (Şahin, 2008: 63).

1950’li yıllardan itibaren daha görünür bir form kazanan dinî gruplar, 1980’li yıllara gelindiğinde adeta patlama yaşamıştır. Toplumsal zemin ve meşrulaşma araçları bu yayılışa olanak sağlamıştır. Bu araçlara örnek olarak Süleyman Efendi cemaatinin yurt ve kurs faaliyetleri, Gülen grubunun özel okullar ve dershanecilik faaliyeti, Menzil grubunun şeyhi ziyaret turları sayılabilir. 2000’li yıllarda ise bu oluşumlar için çok daha rahat bir ortam oluşmuştur (Sezgin, 2013: 104). Ulaşım ve eğitimin yanında iletişim teknolojilerinin kullanılması da dinî grupların halk kitlelerine hızlıca ulaşmalarını sağlamıştır. İslamî dergiler bu konuda başı çekmiştir (Cengiz, 2008: 258). Artık günümüzde modernitenin ilk dönemlerinde olduğu gibi tarikatlara karşı bir baskı olmamakla birlikte tarikatlar da modernizasyona kayıtsız kalmamıştır. Örneğin, çağdaş Türkiye’de bugün sufizm alanında hiçbir tekkenin işlevi yoktur. Artık bazı sufi grupların vakıflar aracılığı ile birtakım faaliyetlerde buldukları bilinmektedir (Silverstein, 2007: 48, 298).

Katılımcıların görüşlerini daha iyi anlama konusunda ufuk açıcı olacağı düşüncesiyle araştırmamız kapsamındaki dinî gruplar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İlk olarak Süleyman Efendi cemaatinden bahsedilecektir.

Süleyman Efendi Cemaati

Süleymancılık adıyla anılan bu cemaat, tek parti olan CHP döneminde ortaya çıkmış, çok partili döneme geçişten sonra yayılmaya başlamıştır. Cemaatin kurucusu olan Süleyman Hilmi Tunahan, 1888’de Bulgaristan’ın Silistre şehrinde doğmuştur. Süleyman Hilmi Tunahan’ın neslinin, Seyyid İdris Bey vasıtasıyla Hz.Muhammed’in

soyuna, İdris Bey'in eşi yolu ile de Fatih Sultan Mehmed'in soyuna dayanmakta olduğu iddia edilmektedir. İlk öğreniminden sonra İstanbul'a gelerek Fatih hocalarından olan Ahmet Hilmi Efendi'den ders almıştır. Medreselerin kapatılmasından sonra İstanbul'un Sultanahmet, Süleymaniye, Yeni Camii ve Şehzadebaşı gibi büyük camilerinde vaizlik yapmıştır. 1946 yılında hükümet kararıyla açılmasına izin verilen Kur'an kurslarında Kur'an öğretmeye ve ilmihal bilgileri vermeye başlamıştır. 1957 yılında Bursa Ulu Camii'de minbere kılıçla çıkılması ve minareye yeşil bayrak asılması olaylarında ismi geçmiş ve tevkif edilerek bir süre tutuklu kalmıştır. Bu süreden sonra faaliyetlerine daha hızlı devam etmiştir. Hayattayken yazdığı tek eseri "Yeni Usül ve Tertiple Kur'an Harf ve Harekeleri"dir (Güner, 33-35, 44; Emre, 2000: 6, 16; Turan, 1997, 35-36).

Tunahan'ın gaye olarak maddî kazanç veya makamları önemsemediği, sadece "Allah Rızası"nı kazanmayı amaçladığı kendisi ve bağlıları tarafından belirtilmektedir. Yine bu amacına ulaşmak yolunda birçok adlî takibat yaşadığı, işkence gördüğü, tevkif edildiği, bunlara rağmen gayretini kaybetmediği ifade edilmektedir (Çakmak, 2013: 103-105). Ayrıca cemaat üyeleri Süleyman Hilmi Tunahan'ı hatemül evliya olarak görmektedirler (Akyıldız, 1969: 28, 33).

Süleyman Hilmi Tunahan'ın kurduğu Kur'an kurslarından yetişen öğrenciler, Süleyman Efendi cemaatini oluşturmuştur. Ege ve Akdeniz bölgelerinde güçlenen bu cemaat, zamanla tüm yurttan yayılmıştır (Konuralp, 2006). Batı Avrupa'ya çalışmaya giden işçilere ve çocuklarına din eğitimi vermek amacıyla 1960'lı yıllardan itibaren cemaat bünyesinde İslâm kültür merkezleri kurulmuştur. Daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yaydıkları bu merkezler için cami, kütüphane, toplantı salonları yaptırılmış, camilerin yanında Kur'an kursları açılmıştır. Süleyman Efendi cemaatinin faaliyetleri günümüzde lise ve üniversite öğrencileri için kütüphane, etüt salonları, bilgisayar odaları gibi çok amaçlı eğitim-öğretim imkânları sunan talebe yurtları ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarıyla devam etmektedir (Öngören, 2012: 377). Günümüzde hala yurt dışında en büyük cemaatlerden olma özelliğini korumaktadır (Atal, Şimşek, 2006).

Son yıllarda cemaat tarafından kreş ve çocuk yuvaları açılarak küçük yaşta çocukların eğitimine de ağırlık verildiği bilinmektedir. Cemaatin en az dinî eğitime verdiği önem kadar haftada iki gün sürdürülen "hatim toplantıları"na da önem verilmektedir. Tasavvufî yönden cemaat mensuplarının bilgilenmesi amacıyla eğitim kurumlarında ve

ihvan arasında Mektubatı İmamı Rabbani, Mektuplar Risalesi ve Bazı Mesaili Mühimme, Ali Erol'un "Hatıratım" eseri, Ödemişli Merhum Ziya Sunguroğlu'nun Notları gibi tasavvufî içerikli eserler okunmakta ve okutulmaktadır (Çakmak, 2013: 106-107).

Türkiye'de kurulan yeni dinî cemaatler arasında yer alan Süleyman Efendi cemaati, Tunahan'ın vefatından sonra sekülerleşmiş, hızlı bir şekilde yayılmış ve güçlenmiştir (Kirman, 2000). Cemaatin liderliğinin, Tunahan'ın torunları olan Ahmet ve Mehmet Denizolgun arasında bölünmüş olduğu söylenebilir (Çarkoğlu ve Bilgili, 2010: 410). Bu cemaat, politik arenada aktiftir. Örneğin cemaatin önde gelen kişilerinden olan Kemal Kaçar, uzun yıllar siyasetin içinde aktif rol almıştır (Bilgili, 2009: 93). Cemaatin bugünkü lideri Süleyman Hilmi Tunahan'ın torunu Ahmet Denizolgun, bir dönem ANAP hükümetinde ulaştırma bakanı olarak görev yapmıştır. Tunahan'ın diğer torunu Mehmet Denizolgun ise AKP hükümetinde milletvekili olarak siyaset yapmıştır (Atal ve Şimşek, 2007). Bu cemaatteki bazı şirketler: Merkez Gıda Malzemeleri Limited Şirketi, Arslan Nakliyat, Şahlan Denizcilik, Hisar Intercontinental Hospital, Hilal Denizcilik, Armine ve Nurşah başörtüleridir (Bilgili, 2009: 95). Bu cemaatin kamuoyu tarafından bilinen en ilginç özelliği, sigara içmenin yasaklanmış olmasıdır (Atal ve Şimşek, 2007).

Bu cemaat; kendisinden olmayan kesimlere yukarıdan bakmaları, aynı düşünce kalıbının dışına çıkmamaları ve entelektüel kadrolarının olmayışı, Süleyman Hilmi Tunahan'a ve onun ölümünden sonra gelen liderlere insanüstü şayialar yaymaları noktasında eleştirilmektedir (Çakır, 1990: 137-138).

Gülen Cemaati

1946-1958 yılları arasında etkin olmaya başlayan Nakşibendî tarikatının Süleymancılık kolu dışında bir diğer Sünni oluşumu, Nurculuktur (Eyüboğlu, 1987: 470-471). Said-i Nursi'nin yolundan gidenlere Nurcular denilmiştir (Introvigne, 2006: 38). Nurculuk; Said-i Nursi tarafından kurulan ve yönlendirilen bir dinî harekettir, tarikat olmadığı gibi Said-i Nursi de zamanın tarikat zamanı olmadığını vurgulamıştır. Kitaplarının basılması ve yayılması ile arkasında geniş kitleler toplamıştır. Said-i Nursi'nin vefatından sonra grup içerisinde görüş ayrılıkları olmuştur. Bir grup Risale-i Nur külliyatını aynen basıp dağıtmayı, diğer bir grup ise günümüzün anlaşılır Türkçesi ile basıp dağıtmayı

istemiştir. “Yeni Asya” gazetesi etrafında toplanmış olanlar, siyaseten Adalet Partisi ve Süleyman Demirel’i desteklemiştir. Fethullah Gülen grubu ise siyasetten uzakta daha çok eğitim yoluyla halka ulaşmaya çalışan grup olarak diğerlerinden ayrılmıştır (Güner, 3, 13).

Fethullah Gülen, resmî nüfus kaydına göre 27 Nisan 1941’de, Erzurum ili, Hasankale (Pasinler) ilçesi, Korucuk köyünde dünyaya gelmiştir. Gülen, Kur’an ve Arapça tahsilini küçüklüğünden beri ara vermeden devam ettirmiş, 12 yaşında hafız olmuştur. 1955 yılında Erzurum’daki medreselerde talebe iken Korucuk ve Alvar köylerinde vaazlar vermeye başlamıştır. 4 Temmuz 1964 günü Edirne Dar’ül Hadis Camii’nde Kur’an Kursu öğretmeni ve fahri imam olarak göreve başlamıştır. İzmir merkez vaizliğine tayin edildikten sonra Kestanepazarı Derneği Kur’an Kursu’nda gönüllü öğreticilik ve belletmenlik de yapmaya başlamıştır. 1969 yılında kahve sohbetlerine başlayıp Ege Bölgesi’nin çeşitli il ve ilçelerinde vaazlar vermiştir. 1971 yılında tevkif edilmiş ve 7 ay hapis yatmıştır. 1975 yılında Kur’an ve İlim, Darwinizm, Altın Nesil, İctimaî Adalet ve Nübüvvet isimli konferanslara başlamış ve 1976 yılında da devam eden bu konferanslar nedeniyle İzmir dışında Ankara, Çorum, Malatya, Diyarbakır, Konya, Antalya, Aydın gibi illeri ziyaret etmiştir (fgulen.com, 2006). Gülen, 21 Mart 1999 yılından itibaren Amerika’nın Pensilvanya eyaletinde yaşamaya başlamıştır (Tanış, 1999).

İzmir’deki küçük cemaat çevresinden yayılan bu cemaatin, Akyazılı Vakfı ve Türkiye Öğretmenler Vakfı (TÖV) ile başlatılan faaliyetlerinin başında, üniversite hazırlık kursları, öğrenci yurtları, basın-yayın faaliyetleri ve özel okul işletmeleri gelmektedir. Eğitim faaliyetleriyle ön plana çıkan cemaatin askerî hiyerarşik bir yapılanması vardır. En üstteki elit halka, son derece modern kişilerden oluşurken, son halkadakilerin daha gelenekçi üyelerden oluştuğu gözlemlenmektedir (Efe, 2008: 259 - 269). Ne radikal ne de seküler olan bu cemaat, Türk milliyetçiliği ile sufizmi ve Said-i Nursi’nin modern bilim ile din arasındaki diyalog düşüncesini birleştirmiştir. Bu yöntemle moderniteyi İslamlaştırmaya çalışmıştır (Introvigne, 2006: 42; Gülay, 2007: 29). Bu cemaat muhafazakâr kimliklerinin yanında kitle iletişim araçlarına, teknoloji ve bilime açık bir tutum benimsemiştir. Türkiye’de eğitim seviyesi yüksek olan bu cemaat, ülke dışında da güç ve etkinlik oluşturmayı amaçlamıştır (Erken, 1995: 120-121). Birçok ülkede açılan Gülen okulları, modernite ile manevî değerleri uzlaştırma gayesinde olmuştur (Thomas, 2005: 356).

Cemaat, gönüllülerine tevazu, müsamaha ve kendilerini insanlığa adamak ülküsüyle milletlerini güçlendirmek ve insanlara açılmayı telkin etmektedir (Ergil, 2010: 38 - 39, 44). Gülen cemaatinin, kadının çalışmasını ve toplumsal alanda söz sahibi olmasını teşvik ettiği bilinmektedir (Gündem, 2005).

Çobanoğlu'na göre (2008: 262, 291) Gülen cemaatinin “Altın Nesil” ideali doğrultusunda ulaşmak istediği sosyal ahlâk ideali, İslâmî postmodern akımların özelliklerinden, yeni muhafazakârlık ideolojisinden, küresel ekonomik politiklardan ve neo liberal ahlâktan izler taşımaktadır. Bu cemaati diğer dinî gruplardan ayıran en önemli özellik, pek çok cemaat içine kapanıp marjinalliği seçerken Gülen ve cemaatinin yaşadıkları zorluklara karşı geri çekilmeyip yeni ahlâkî yorumlamalara gitmesidir.

Bu cemaat, serbest piyasa ekonomisindeki mevcut fırsatların farkında olarak bundan yararlanmış ve günümüzde ekonomik alanda çok önemli bir güç elde etmiştir. Ayrıca, finansal kapasite gücünün yanında devasa insan gücünün olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir (Kirman, 2010: 335; Özer, 2007: 133). Bu cemaatte dünyevî çalışmaların idealleştirilmesi söz konusudur (Yılmaz, 2015: 77). Gülen cemaatindeki bazı şirketler: Asya Finans, Aydınli Giyim, Memorial Hospital, Işık Sigorta, Güvender Yayınları, Proçelik Ltd. Şti, Cihan Ajanstır (Bilgili: 95).

Araştırmalarda Gülen cemaatinin siyasetle ilgilenmediği, daha ılımlı bir çizgisi olduğu belirtilse de günümüzdeki gelişmelere bakarak artık bu durumun geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Zira 2013 yılından itibaren yaşanan AKP hükümeti –Gülen cemaati gerginliği nedeniyle bu cemaatin tamamen siyasetten uzak olduğu söylenememektedir. Özer'in de (2007: 129) Gülen cemaati ile ilgili yapmış olduğu araştırmaya göre de bu grup apolitik değildir. Aksine cemaat politika ile çok içli dışlıdır.

İsmailağa cemaati

Nakşibendiliğin kollarından ayrılan tarikatlardan bir diğeri İsmailağa cemaatidir (Introigne, 2006: 42). İsmailağa cemaatinin merkezi İstanbul'un Fatih ilçesi Çarşamba semtindedir. Grup, İsmail Ağa Camii'nin çevresinde örgütlendiği için bu adı almıştır. Üyeleri birbirlerine “ihvan” diye hitap etmektedir (Hakan, 2006). İsmailağa cemaatinin ilk kurucusu Ebu İshak İsmail Efendi, 1723'te Fatih'te kendi adını taşıyan camiyi inşa ettirmiştir.

Tarikatın önde gelen liderlerinden olan Şeyh Batumlu Ali Haydar Efendi, 1960'ta ölene kadar liderliği yürütmüş, ondan sonra görevi İsmail Ağa Camii İmamı Mahmut Ustaosmanoğlu devralmıştır (Konuralp, 2006).

Çarşamba semtinin İsmailağa Camisi'nde Mahmut Ustaosmanoğlu liderliği altında olan tarikat, Türkiye'deki en sıkı ehlisünnet tavırlı tarikattır. Bu cemaatin müridleri daha çok taşradan ve toplumun alt tabakalarından gelmektedir (Weismann, 2015: 293).

Tarikat adını İsmail Ağa Camii'nde işlenen cinayetler ve medyada boy gösteren "Cübbeli Ahmet Hoca" lakaplı Ahmet Mahmut Ünlü'nün icraatlarıyla duyurmuştur. Diğer cemaat vaizleri kamuoyuna çıkmazken Cübbeli Ahmet'in televizyonlardaki sohbetleri, cemaatler arasında da popüler olmasına neden olmuştur. 1998 yılında Mahmut Hocaefendi'nin damadı olan Çukurbostan Camii İmamı Hızır Ali Muratoğlunun camide silahlı saldırıya uğrayarak hayatını kaybetmesi, 2006 yılında Fatih'teki İsmail Ağa Camii'nde sabah namazından sonra cemaate vaaz eden Emekli İmam Bayram Ali Öztürk (54), saldırıya uğraması da yankı uyandırmıştır (Can, 2015).

İsmailağa cemaati üyeleri, Türkiye'nin en dikkat çeken İslamî semtini oluşturmaktadır. Bu tarikattakiler; sarık, şalvar ve cübbeli giyimleriyle diğer Nakşibendî gruplarından farklılaşmaktadır (Konuralp, 2006). Üyeleri teknoloji ile çok fazla iç içe olmamakla birlikte televizyon izlemekten de sakınmaktadırlar (Çarkoğlu ve Bilgili, 2010: 410; Weismann, 2015: 293). Bununla birlikte Cübbeli Ahmet hoca, Lâlegül Tv kurdurarak İsmailağa cemaatinin medya ayağını kurarak radikal bir adım atmıştır (Yeniakit.com, 2014).

Günümüzde hükümet yanlısı ve karşıtı olmak üzere kendi içerisinde ihtilafların olduğu görülmektedir. Özellikle Cübbeli Ahmet hoca ile Muhammed Keskin arasında bir muhalefet söz konusudur (Odatv.com, 2014). Bu ayrışmayı Marifet Derneği¹² ve İsmailağa Derneği¹³ olarak faaliyet gösteren derneklerden de müşahede etmekteyiz. Fıkıh temelli bir tasavvuf faaliyeti yürütülen tarikatta en çok önem verilen sey, Allah'a ibadet etmektir. Müridlerinin önemli bir bölümü dar gelirli ve eğitim düzeyi düşük

¹² <http://www.marifetderneği.org/>

¹³ <http://www.ismailaga.org.tr/#>

kişilerden oluşmaktadır. Cemaatin İstanbul'daki etkisi, şeyhin burada ikamet etmesinden kaynaklanmaktadır (Çakır, 1990: 61-62).

İsmailağa cemaatinin Nakşî geleneğinde önemli bir yere sahip olması, tarikat üyelerinin yurt içinde ve yurt dışında örgütlenmesi neticesinde siyasette büyük bir etki gücü vardır. Bu güçlerini parlamenter açıdan göstermeseler de taban açısından Milli Görüş'ten itibaren sağ siyaset içerisinde ciddi bir ağırlıkları söz konusudur (Can, 2015).

Menzil Tarikati

Menzil tarikatının kurucusu 1905 yılında Bitlis'in Baykan ilçesinde doğan Şeyh Seyyid Abdulhakim El Hüseyinî'dir (Usta, 2006: 23). Hüseyinî, Mehmet Ziyaüddin Nurşini'den ve Ahmet Haznevî'den ders almıştır. Haznevî'den icazet alan Hüseyinî, Adıyaman'ın Kâhta kazasına bağlı Menzil köyüne yerleşmiş ve cenazesi buraya gömülmüştür. Oğlu Muhammed Raşit Erol, babasının vefatından sonra Menzil köyüne gelerek onun vazifesini üstlenmiş, "Menzil Şeyhi" olarak anılmıştır (Onur, 1999: 18-19).

Erol'un şöhretinin artması neticesinde 1980 darbesinden sonra iki yıl Marmara sahilinde zorunlu ikamete mecbur edilmiştir. 1980 sonrası siyasi partilerin tekrar restorasyonu ile destek isteyen siyasiler tarafından makamı sık sık ziyaret edilmiştir. Günümüzde Türkiye'nin her yerinden ve Batı Avrupa'daki Türk göçmelerden birlerce kişi babasının ve kendisinin mezarını ziyaret etmektedir (Weismann, 2015: 296).

Raşit Erol'un (1991) uğradığı zehirli iğne saldırısından sonra hayatını kaybetmesiyle şeyh postuna kardeşi Abdülbaki Erol geçmiştir. Abdülbaki Erol, Menzil köyündeki dergâhında ikamet etmektedir. Müridleri onun Mürşid-i Kamil olduğuna inanmaktadır. Şeyh adaylarından Fevzettin Erol ise şimdilik cemaatin Ankara ve Afyon örgütlenmesini yönetmektedir. Menzilcilerin Ankara çevresi, "Semerkant Grubu" olarak da adlandırılmaktadır (Erem, 2010; Konuralp, 2006).

Tarikat, Raşit Erol'un "Maksat imanı kurtarmaktır. Tam hidayet Mehdi'nin zamanında olacaktır." anlayışıyla hareket etmektedir. Tarikat, özellikle alkol ve kumar bağımlılığından kurtulup "Allah yolunda" yeni bir hayata başlamak isteyen kişilerin ilgi odağıdır. Bu kişilerin Menzil'e gidip tövbe aldıktan sonraki değişimleri dinî- ahlakî övgüyle anlatılmaktadır. Menzil'e giden ziyaretçilerin çoğu Cuma gününden gelip Cumartesi ikindi namazından sonra "şeyh" Abdülbaki Erol'dan tövbe aldıktan sonra Pazar günü dönmektedirler. Buradaki ziyaretçilere "şifa niyetine" pirinç çorbası

verilmekte ve yanında da yassı, uzun ve esmer bir ekmeğ ikram edilmektedir (Konuralp, 2006; Çakır, 1990: 136; Yalnız, 2006).

Menzil tarikatında müridin irşadında en büyük önem şeyhe atfedilir. Sufiler şeyhi ziyaret ettiklerinde onun nazarından geçmeleriyle birlikte etkili bir manevî terbiyenin meydana geldiğine inanmaktadırlar. Ayrıca bunun ancak yaşanılarak anlaşılabilceğini aktarmışlardır. Ancak tarikata göre Allah'a ulaşmak için vesile yapılan şeyhin amaç haline getirilmesinden sakınılmalıdır (Usta, 2006: 28, 38).

Menzil tarikatının ekonomik gücü, üyelerinin kurdukları vakıflardan gelmektedir (Çarkoğlu, Bilgili, 2010: 409). Semerkand TV, Semerkand Dergisi, MOSTAR Dergisi, Semerşah turizm, Beşir derneği, UKBA derneği, Emsey hospital gibi kuruluşlar bu tarikat ile doğrudan bağlantılıdır (Atay, 2015; naksibenditarikati.com, t.y.).

Atal ve Şimşek'e göre (2006), Menzil tarikatını öne çıkartan ve onu diğerlerinden ayıran başlıca özelliklerden birisi, Mehmet Raşit Erol'un "devlet yanlısı tutumu" olmuştur. Bu tarikatı önemli kılan bir diğer özellik ise bilgi edinmenin erkekler gibi kadına da farz olduğunun ileri sürmesidir. Hatta Türkiye'deki üniversitelerde kısa zamanda başörtülü öğrenci sayısında artış yaşanmasının bir nedeninin de bu tutum olduğu vurgulanmıştır.

Rifâî Tarikatı

Topluluğun kurucusu Ahmed er-Rifâî'dir (Küçük, 2004: 173). Ahmed er-Rifâî'nin (1118) Abdülkadir-i Geylânî'den sonra kutbiyyet makamına yükseldiği söylenmektedir (Tahralı, 1989: 127). Bir tür entelektüel tasavvufçuluk olan Rifâîliğin (Mardin, 1991: 34) Kenan Rifâî tarafından İstanbul kanadı kurulmuş (Atik, 2007), takipçisi Semiha Ayverdi tarafından bu akım sürdürülmüştür. Bu iki şahsın karizmatik kişilikleri nedeniyle grup, daha çok siyaset, bilim ve sanat dünyasından kişilerin ilgi odağı olmuştur. Kenan Rifâî, 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte tarikat merasimiyle ilgili bilgi vermemiştir. Özellikle edep, irfan ve insanlık üzerinde durmuştur. Tarikat; Bektaşîlik, Kadirîlik, Mevlevîlik ve Şazelîlik'ten izler taşımaktadır. Kenan Rifâî'nin uygulamaya ve yaymaya çalıştığı tarikat sistemindeki asıl amaç; edep, irfan ve insanlık olmuş (Efe, 2008: 272), din anlayışı aşk ve iman esası üzerine kurulmuştur (Ayverdi ve diğ. 1965: 187).

Kenan Rifaî, bir Rifaî şeyhinden icazet alarak tekkelerin açık olduğu dönemde şeyhlik yapmıştır (Demirci, 2006: 72). Kenan Rifai'nin 1950 yılında vefat etmesiyle yaşanan manevi boşluk Semiha Ayverdi ile doldurulmuştur (Ceylan, 2014: 259-260). Kenan Rifaî'den sonra dergâhın başına çocukları ya da eşi geçmemiştir. Görevi Semiha Ayverdi ve onun ölümünden sonra da Cemalnur Sargut almıştır (Yalçın, 2009).

Kenan Rifaî'den sonra gelen müridi Semiha Ayverdi de sufizmi ihvan topluluklarında yaşanan bir hayat biçimi olarak görmüştür. Tekke kurumu dışında da tasavvufun pratik olarak yaşanabileceğini vurgulamış, bunu sağlamak amacıyla dervişlerin kalplerinin tekke olduğunu savunmuştur.

Dergâhların kapatılmasından sonra Kenan Rifai'nin “dergâhlar birgün akademi olarak açılacak” sözünün göstergesi olarak çeşitli kurumlar açılmıştır. Bunlar Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Canan Vakfı, Kenan Rifai Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü ve Kerim Vakfı'dır (Ceylan, 2014: 259-260).

Semiha Ayverdi'den sonra (öl.1993) son zamanlarda grubun, Cemalnur Sargut'un karizmatik şahsiyetinin çevresinde toplandığı ve medya desteği ile daha geniş çevrelere ulaştığı gözlenmektedir. Çeşitli internet sitelerinde Cemalnur Sargut'un katıldığı TV programlarına, ekinlere ulaşmak ve izlemek mümkündür.¹⁴ Sargut (2006: 7-9), TÜRKKAD İstanbul şubesi başkanlığını sürdürmekle birlikte 25 yılı aşkın süredir yurt içinde ve yurt dışında seminerler düzenlemekte; radyo ve TV programlarında sohbetler vermeye devam etmektedir.

Rifaî grubunda, geleneksel zikir çekmek yerine daha çok halka açık sohbetler verilip ilahîler söylenilmekte, farklı biçimde de olsa mürid ve mürşit ilişkisi devam ettirilmektedir. Bu dinî grup üyeleri daha çok akademik çalışmalar yapmakta ve eğitimli kentli kişilere ulaşmak hedeflenilmektedir. 1966 yılında Semiha Ayverdi tarafından kurulan TÜRKKAD bunun en önemli göstergesidir. Ayrıca internetin, televizyon kanallarının da etkin kullanımı söz konusudur (Akman, 2007: 128-131)

Bu yolun tarikatla ilgili ritüelleri olmasa da ilim, irfan, ahlak ve muhabbet yönü vardır. Bu çevrenin başlıca özellikleri tasavufi din anlayışını benimsemek, ahlaklı, erdemli, tarihine ve kültürüne sahip çıkan insanlar olmaktır (Demirci, 2006: 75).

¹⁴ <http://nefesayinevi.com/>, <http://www.cemalnur.org/> ve <http://nefesakademi.com/> gibi sitelerden Cemalnur Sargut'un sohbetleri izlenebilmektedir.

Dinî gruplara bütüncül olarak bakıldığında dinî-mistik ve seküler olmak üzere iki fonksiyonu olduğu görülmektedir. Bu grupların dinî-mistik misyonları arasında iftar yemekleri, kurban organizasyonları, yardımlaşma ve burslar ile hac ve umre hizmetleri sayılabilir. Seküler misyonları arasında ise eğitim, sağlık, politik ve sosyokültürel içerikli faaliyetleri vardır. Bugün bu faaliyetler ülkemizle sınırlı kalmayıp uluslararası boyutlara ulaşmıştır (Sezgin, 2013). Ayrıca bu grupların toplumsal etkileri de söz konusudur. Togayhan'ın (1998: 181) Kayseri'de ve Yayan'ın (1992: 83) Kayseri-Yahyalı ilçesinde dinî gruplarla ilgili yapmış oldukları çalışmalarda, bu yapıların toplumsal değişme ve farklılaşmada etkili olduğu görülmüştür.

Tarikat ve cemaatler dini siyasete alet ettikleri düşüncesiyle eleştirilmektedir (bk. Mumcu, 1993). Aslında siyasetle içli dışlı olma amaçları daha özgürce hareket etmektir (Can, 2015). Çünkü bu grupların özgürlük alanı genişledikçe, toplumdaki etkinlik alanlarını daha etkin bir şekilde kullanabilmektedirler. Bu alanlarda söz sahibi olma konusunda gruplar arasında rekabet de artmaktadır (Küçükcan, 2005: 127- 128).

Modernlik dine alternatif oluşturacak şekilde hayat formları inşa etmesi nedeniyle din ile modernleşme süreci arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bundan dolayı en geleneksel dini cemaatlerde bile modern olanla uyumlu bir dindarlık biçimini sürdürme eğilimi görülmektedir (Yılmaz, 2014: 182). Bu nedenle tasavvufî düşünce temelli olan bu gruplar, günümüzde tasavvufun bir ilkesi olan "zahidâne" yaşam ile bağdaşmamakta; gün geçtikçe daha da dünyevîleşmektedirler (Demirli, 2013: 186).

Dinî formda karşımıza çıkan bu tür grupların ağırlıklı olarak dünyevî ilişkiler sistemi oluşturmakla birlikte aralarında yandaşçılığın ağır bastığı da söylenmektedir (Atacan, 2008). Çünkü grup içi bağlılık, gruplararası ilişkilerin temel sürücüsüdür. Bu nedenle grup içi kayırmacılık, bazı dış gruplara karşı saygısızca davranışlara ve gruplararası ayrımlara neden olmaktadır (Brewer, 2007: 695). Tarikatlar, tasavvuf ilminin okutulduğu bir dergâh olduğu için Türkiye'de gerçek anlamda tarikat ve şeyhlerin olmadığı; bu grupların siyasiler tarafından oy potansiyeli olarak kullanıldığı ve bazı tarikatlardaki kadınların istismar edildiğine dair söylemler de söz konusudur (bk. Çizmeci, 1997).

Sonuç olarak Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyo ekonomik ve sosyo politik değişimlere adapte olan dinî cemaat ve tarikatlar devam etmiş, ayakta kalmayı başaramayan dinî

gruplar ise ya marjinalleşmiş ya da yok olmuştur (Sarıkaya, 1998: 93-100). Ancak kullanılan modern araç ve kurumlar; dinî grupların geleneksel karakteristiklerinde de dönüşüme yol açmış, onları gelenek ile modernlik arasında eklektik yapılar haline getirmiştir (Çelik, 2011: 27). İnönü döneminde ortaya çıkan cemaat yapılanmalarının geleneksel dinî yaşantıdan çok popüler dinî yaşantının birer parçası haline gelmeleri, onları dinî yapıdan çok seküler yapılara dönüştürmüştür (Özcan, 2014: 80). Buna göre modern toplumlar, bu tür grupların özgürce hareket etmelerini sağlamakla birlikte asimilasyon tehlikesi yaşamalarına da neden olmuştur (Aydemir, 2010: 7). Demirli'ye göre (2013: 192) modernizm ile birlikte tasavvuf ve tarikat kurumları daha etkin bir işleve sahip olmakla beraber tasavvufun özü olan “zahidâne” yaşamdan uzaklaşmış; tasavvuf nazariyatı ortadan kalkmıştır. Tasavvufa hâkim olan metafizik düşüncenin kalkmasıyla birlikte günümüzde yaşanan gelişmelerin kritize edilmesinden mahrum kalınarak tam anlamıyla bilinçsizlik hali yaşanmaktadır. Togayhan'a göre ise (1998: 181) dinî gruplar ve tarikatlar dünyevileşmişlerdir. Çünkü Türk Sufizmi dünyaya sırt çevirme, bir lokma bir hırka anlayışından uzaktır. Tam tersi olarak dünyaya bağlılık söz konusudur.

Görüldüğü gibi, dinî grupları tek bir açıdan anlamak veya analiz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü bu oluşumlar tasavvufî ve mistik amaçların dışında iktisadî, tarihî, kültürel ve coğrafi birçok faktörü kendisinde barındırmaktadır (Sezgin, 2013: 105). Geçmişte tarikatlar, günümüzde cemaatler; sadece dinî hayatın değil, Türk siyasî ve toplumsal yapısında ayrılmaz bir parçası olmuştur. Doğası gereği bu gruplar çeşitlilik arz etse de aralarındaki farklılık alanları, temel konulardan çok ayrıntılarda ve metotlardadır. Dinî gruplar arasındaki bu farklılıklar, sağlıklı bir biçimde algılandığı ve yönetildiği takdirde zenginliğe; aksi durumda ihtilafa ve hatta çatışmalara yol açacaktır (Özel, 2012).

1.3.1. Dinî Gruba Yönelme, Katılma ve Bağlanmada Etkili Olan Psiko Sosyal ve Dinî/Manevî Nedenler

Amacı bireyin ruhsal ve toplumsal problemlerine çözümler bulup olgunluğa ulaşmasını sağlamak olan tasavvuf, ilahiyatla olduğu kadar psikoloji ile de yakından ilgilidir (Yılmaz, 2002: 65; Altıntaş, 1981: 171). Transpersonel psikoloji çalışmaları ve batılı psikologların ilgi alanlarının doğuya kayması ile tasavvufa ilgi göstermesine neden

olmuştur. Bu nedenle Batıda Müslüman olanların kişilik gelişimlerini veya tasavvufa yönelişlerini anlatan çalışmalar yapılmıştır (Erman, 2005: 98). Tasavvufun psikoterapi ile ortak yanları olduğu da ileri sürülmektedir. İkisi de hastalıkların iyileşebileceğini, bireyin görülenden daha fazla potansiyeli olduğunu ve iyileşme sürecinde çeşitli aşamalardan geçilmesi gerektiğini varsaymaktadır (Bayzan, 2013: 222). İnsanın tasavvufa başvurmakla başarmak istediği, kendisiyle ve diğer varlıklarla uyum içinde bir yaşam sürdürmek (Kayıklık, 2011: 12), nefsini arındırıp his perdelerini kaldırmak, gönlünü her türlü bozukluklardan kurtarmaktır (Doğrul, 2008: 7). Bu sayede, Yaratıcı ile bu dünyada temas halinde olmaya çalışmaktır (Öztürk, 1974: 24). İnsanlar çeşitli nedenlerle tasavvufa ve dolayısıyla tasavvuf menşeli olan dinî gruplara yönelebilmektedir.

Dini daha ileri seviyede yaşama arzusu, aile, dost veya arkadaşların tavsiye ve telkinleri (Efe, 2008: 88), dinî, manevî kazançlar ve dostluk ortamı (Bilge, 2008: 126- 130), gündelik hayatın rutinliği ile kentsel bunalımlar (Çelik, 2011: 26; Chittick, 2003: 10) günahkârlık duygusu, dinin kurtuluş için daha emin bir yol olduğu düşüncesi, bir şeyhin himmetine ihtiyaç duyulması, kötü alışkanlıkları terk etme isteği, rüyalar ya da olağanüstü haller, tasavvuf ehlinin örnek şahsiyetleri dinî gruplara yönelten ve katılmalarını sağlayan nedenler arasında yer almıştır (Certel, 2003: 188-190). Yetik'in araştırma sonucuna göre (1996: 122- 124), tarikata giriş amaçlarını ise öncelikli olarak dini ayrıntısıyla öğrenmek, dinî hayatını düzene sokmak, ahlâklanmak, manen yücelmek ve Allah'ın rızasını kazanmaktır. Uludağ'a göre (2006: 145) mürid olmak isteyen kişiye talib denir ve talib düşünüp taşındıktan sonra mürid olmaya karar verir. Bazılarında bu arzu, ani bir istekle de doğabilir. Aradığı mürşidi yıllarca araştıranlarla birlikte rüyada gören veya bir tesadüf ve tevafuk neticesinde şeyhi ile karşılaşanlar da vardır.

Tasavvufa girmek ile din değiştirme nedenleri arasında benzerlikler görmek mümkündür. Din değiştirme radikal kişilik değişimini kapsar. Bir insanın dinî inançları aniden veya yavaş yavaş oluşabilmektedir. Bu durum, dünya gerçeklerine ve kişinin kendi gerçekliğine göre değişmektedir. Kişi ile grup arasında itici ve çekici durumlarla ilgili de olabilir. En çok ortak olan değişkenler stres, çocukluk ve ergenlik yıllarında yaşanan mutsuzluk, çelişkiler ve yabancılaşma duygularıdır. Kişinin kendi dininden uzaklaşması ile başlayan süreç farklı dinlere ilgiyi arttırmakta ya da farklı dinlere karşı

olan ilgi, kişinin kendi dinine karşı uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Jindra, 2011: 3, 26). Bu tür dönüşümlerde kişi, hayatındaki anlamı yeniden oluşturma ve değiştirme çabası içerisindedir (Ayten, 2012: 58). Travmalar sonucu yaşanan bilişsel arayışlar da birçok kişinin din değiştirmesine neden olmuştur. Bu travmaların nedeni boşanma, hastalık, ölüm gibi duygusal olaylardan kaynaklanabilmektedir. Bununla birlikte yaşanan problemlere bulunan mistik cevaplar, din değiştirmeye neden olabilir (Ray, 1999: 316- 317). Ayrıca yapılan araştırmalar ve Müslümanlarla iletişim, din değiştirmede etkilidir.

Almanya'dan Türkiye'ye gelin olarak gelen Ulla, kocasının yurt dışına çıkıp beş yıl boyunca dönmemesiyle birlikte üç çocuğuyla tek başına kalmıştır. Maddî ve manevî sıkıntılar yaşayan Ulla'nın İslamiyet'i tanınması, namaz ve ahiret ile ilgili bilgiler içeren kitapları okuyarak olmuştur (Sezer, 2006: 63-70). *Rethinking Muslim Women and Veil* adlı kitabın yazarı Katherine Bullock, İslam ile ilgili yapmış olduğu yüksek lisans tezi sonucunda İslam dinine yöneldiğini belirtmiştir (Bullock, 2010: 1).

Mehmedoğlu ve Kim'in (2001: 190-191), Koreli muhtedilerle yapmış oldukları araştırma sonucuna göre çoğunluk, eski dinleri olan Hristiyanlığı mukayese ederek müslüman olmuşlardır. Koreli muhtediler 20'li yaşların sonlarında İslamiyet'in çeşitli öğretileri ve hayat felsefesinden etkilenmiş, Müslümanlarla sohbet ederek, Kur'an-ı Kerim ve İslami kitaplar okuyarak bilinçli bir şekilde Müslüman olmuşlardır.

Mcginty (2006: 27-32) altısı İsveç'te ve üçü Amerika'da olmak üzere İslam'a yönelen dokuz kadın katılımcıyla araştırma yapmıştır. 17-35 yaş aralığında olan bu kadınların ağırlıklı olarak Müslümanlarla irtibat kurmalarının, yapılan seyahatlerin, bireysel araştırmaların ve evliliklerin İslam'a yönelmelerinde etkisi olduğu görülmüştür.¹⁵

Din değiştirme ile tasavvufa yönelmenin ortak nedenleri arasında dinî konularda tartışma, araştırma yapma, kişilerin olumlu davranışları, evlilik, toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini benimseme, dinî telkin, maddî çıkar sağlama ve özel bir olay (dramatik bir yaşantı) gibi durumlar zikredilmiştir (Peker, 1979: 29-33, 37,45).

¹⁵ Ayşe (35), Afrikalı olan eşinin memleketine yolculuğu sırasında tanıştığı Müslüman arkadaşlarla sohbetleri ve araştırmaları ile; Zarah (35), Marianne (21) ve Hannah (17) da Müslüman arkadaşıyla sohbetleri sonucunda Müslüman olmuşlardır. Lisa (27), sevgilisiyle ilişkisini bitirmesiyle yaşadığı travma sonucu dini araştırmalara yönelmesiyle Cecilia da (32) işinde Müslüman arkadaşlar ile diyalog kurması ve araştırmaları sonucunda Müslüman olmuşlardır. Hindistan ziyareti sırasında bir Müslüman ile evlenip formal olarak Müslüman olan Layla (26) ise diğer Müslümanlarla konuşmaları ve araştırmaları sonucunda Müslüman olmuş; Mariam (25) ve Fatimah (33) da araştırmaları sonucunda İslami sufizme yönelmişlerdir.

Tasavvufa ve dolayısıyla dinî gruplara girmek ve din değiştirmenin ortak nedenleri olduğu gibi bizzat dinî gruplar da başlı başına din değiştirmeye neden olabilmektedir. Örneğin Brodbeck (2010: 33), New York'ta yer alan sufi tasavvuf merkezindeki toplantılara arkadaşlarının teşvikiyle katılması sonucu tasavvufa yöneldiğini açıklamıştır. Özelsel ise (2002: 39) içsel arayışlarının ve yaşadığı olağandışı hallerin İslamî sufizme yönelmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Carl Vett ise Avrupa'da tanıştığı Mahmut Muhtar Paşa vasıtasıyla tasavvufu araştırmaya yönelmiş, 1925 yılında İstanbul'a gelmiş ve Nakşibendî dergâhlarında olağanüstü durumlarla karşılaşmış Müslüman olmaya karar vermiştir (Vett, 2004: 11-13). Bu örnekler tasavvufa yönelme ve katılma süreci ile birlikte din değiştirmenin nedenleri arasında paralellik olduğunu göstermektedir.

Batı Avrupa'da yapılan bir çalışma sonucunda pek çok kişinin Müslüman olmasında sufi tarikatların etkili olduğu görülmüştür (Duran, 1991: 483). Declich'in araştırmasına göre (2013: 86- 88) günümüzde Mozambik'te, İslam'ın yayılmasında özellikle Kadiriyye tarikatına bağlı olan kişilerin, dinin yayılmasında kapsayıcı şekilde seferber olduklarını belirtmiştir. Hermansen'in (2000: 160) aktardığına göre Amerika'da resmî İslam'ı kabul etmeden önce sufizme girenlerin olduğu görülmüştür. Birçok insan, İslamî kaideleri yerine getirmeden, sufi hareketler içerisine girmiştir.

Köse'nin Müslüman olan İngilizlerle yaptığı araştırmasında 70 katılımcıdan 23'ü (%33) tasavvuf yolu ile İslam'a girmiş veya halen bir sufi grubun üyesi olduğu saptanmış, bu kişilerin tanıştıkları bir Müslüman'dan veya seyahat ettiği bir İslam ülkesindeki yaşam tarzından etkilendikleri tespit edilmiştir. Sufi gruplarda sosyal kimlik, kardeşlik ve mensubiyet duygusu olduğu için ihtida motiflerinin daha çok duygusal ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Araştırmada psikolojik problemler ile mistik tecrübelerin de etkisi görülmüştür. Nitekim sufi mühtedilerin çoğunun, tasavvufa veya İslam'a girmeden önce depresyon, anlamsızlık veya stres gibi psikolojik problemler yaşadıkları; tasavvufî gruplara girdikten sonra ise psikolojik olarak iyileşme belirtileri gösterdikleri tespit edilmiştir (Köse, 2008: 145, 195, 208- 261).

Bu nedenlerle birlikte insanlar, yalnızlıklarını ve güçsüzlüklerini telafi etmek için de bir gruba katılmaya yönelebilmektedir. Kişinin bir amacının olması, insanlarla ortak bir amaç uğruna çabalaması ve işe yaradığını hissetmesi grupları çekici kılabilir

(Büyükkara, 2007: 109, 135). Batının materyalist değerlerinin kimliksizleştirdiği insanlar; tatminsizlikten, huzursuzluktan bir kaçış, bir sığınma veya bir kurtuluş kapısı olarak dine yönelmiştir. Dinî yönelişler sonucu bazı kişiler, bir cemaat yapısı oluşturmuş, cemaate bağlı olan kişiler de buralarda sosyalleşme imkânı bulmuşlardır (Şenay, 1991: 79).

Sonuç olarak aile ve arkadaş çevresi, travmalar, anlam arayışı, sosyalleşme isteği, dinî/manevî yönden tatmin olma isteği, bir amaç edinme, yapılan araştırmalar ve seyahatler gibi farklı nedenler insanları dinî gruplara yönelmelerinde ve sonucunda katılmaya karar vermelerinde etkilidir. Genelde bu arayışların neticesinde yapılan araştırmalar veya görüşülen kişiler, din değiştirmeye yöneltebileceği gibi dinî gruplara da yöneltebilmekte hatta dinî gruplar, din değiştirme aşamasında önemli bir basamak olabilmektedir.

Bu gruplara katıldıktan sonra gruba mensubiyetin devam etmesini sağlayan bazı etkenler söz konusudur. Bunlar arasında en önemli olanlardan birisi grup lideridir. Freedman ve arkadaşlarına göre (2003: 538) grup yapısının en önemli özelliği liderin ve onun arkasından gidenlerin olmasıdır.

Hökeleli'nin (2009: 177, 181-186) belirttiği üzere insan yapısında doğal olarak var olan bağlanma duygusu en üst düzeyde şeyh-mürşit ilişkisinde temsil edilmektedir. Mürid, şeyhe bağlanma ve duygusal destek ihtiyacından; varoluşsal gerilimler, yetersizlik veya günahkârlık duygularından dolayı bağlanabilmektedir. Müridin şeyhe bağlanmasında şeyhin otorite ve saygınlığı, tarikat üyeleri arasındaki birlik, şeyh ile yüz yüze görüşmek de müridin şeyhe bağlanmasında etken olmaktadır. Uludağ'a göre (2006: 139) dinî konularda özel bir hassasiyete sahip olan kişilerin sevdikleri ve hayranı oldukları maneviyat önderlerine bağlılıkları son derece normaldir. Çünkü insanlar bir âlime bir sanatçıya da ya devlet adamına da bağlanabilmektedirler.

Liderin en önemli özelliği etkidir. Genellikle lider, grubun inançları ve etkinlikleri üzerinde en büyük etkiye sahiptir. Liderin bir konumu (statüsü) olması; önemli olan bir alanda üstün yetenek sahibi olması ve etkili iletişime sahip olması beklenmektedir. Ancak bunlarla birlikte liderlerin kişiliği ile ilgili tam bir bilgi söz konusu değildir. "Karizma" olarak nitelenen özelliğin tam olarak neler içerdiği ile ilgili net bir bilgi olmasa da "karizma" ya sahip kişiler, nedeni açıklanamamakla birlikte olağanüstü,

güçlü liderler olabilmektedir (Freedman ve diğ. 2003: 539-558). Radikal ve sıra dışı olan bu liderler, sosyolojik ve psikolojik olarak izleyicilerin inancı sonucunda meşrulaşırlar (Gül, 2003: 23-24).

Liderler ile birlikte grup atmosferinin etkisi de gruba mensubiyetin devam etmesinde etkilidir. Günay (2000: 236) sosyal grup üyelerini birbirine bağlayan ortak menfaatlerin, değerlerin veya ideallerin olduğundan bahsetmiştir. Bununla birlikte Yavuz (2013: 261) grup içerisinde kişinin kendi grubuna ait olduğu düşüncesinin işlenerek üyelerin gruba sıkı sıkıya bağlanmasının sağlandığını aktarmıştır.

Aralarında birliktelik sağlanmış olan grup üyeleri birbirlerine daha olumlu bakar, kendilerini grupla daha özdeşleştirir ve grubun normlarına daha çok uyarlar (Hogg, Vaughan, 2007: 342). Dinî bir gruba ait olmak, üyelerin, kendilerini güven içerisinde hissetmesini sağlamaktadır (Aktaş, 2014: 121). Gruplar, üyelerinde tutumları arttırıcı veya azaltıcı etkiye de sahiptirler. Araştırmalar göstermiştir ki eğer bu tutum değişimi grup normu doğrultusunda, grup bunu arttırıcı rol oynar; ama grup normuna ters düşüyorsa grup bu tutum değişimini engelleyici rol oynar (Kağıtçıbaşı, 2014: 278). Bu nedenle gruplar genelde homojen üyelere oluşur. Bunun nedeni kısmen gruplardaki üyelerin itaat etmesi gereken sosyal normların olmasıdır (Aronson ve diğ. 2012: 552). Sonuç olarak, dinî grup üyeleri, grup normlarına itaat ederek gruba daha fazla bağlanmaktadır diyebiliriz.

1.3.2. Dinî Grupların Psiko Sosyal ve Dinî/Manevî Etkileri

Din, insanın karşılaştığı problemlere karşı güçlü bir başa çıkma mekanizması olarak işlev görebilmektedir (Jones, 2004: 319). Dinî inanç ve uygulamalar; başkalarına yardım etme, cömert olma, merhamet etme gibi davranışları telkin etmesi nedeniyle kişilerin problemlerini çözmeyi kolaylaştırabilmektedir (Koenig ve Larson 2001: 72).

Manevî dönüşümler ise öz saygı, öz güven ve öz kimliğin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamaktadır (Zinnbauer ve Pargament, 1998: 173). Yapılan birçok bilimsel araştırmadan, din ve maneviyatın hem zihinsel ve fiziksel sağlık arasında bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır (Koenig, 2004: 1194). Fiziksel semptomlar için manevî ve varoluşçu unsurların, anlam ve umut gibi olguların olumlu açıdan destekleyici olduğu görüşü gittikçe artmaktadır (Breitbart, 2002: 272).

Bununla birlikte yapılan bazı araştırmalarda din ve maneviyat her zaman olumlu duyguları ve ilişkileri desteklememekte; suçluluk, utanç ve korku duygularına sebep olabilmekte; sosyal izolasyon, düşük kendilik algısı, katı bakış açısı da ortaya çıkartabilmektedir (Koenig ve Larson, 2001: 72). Buna rağmen, araştırmaların büyük bir kısmında, dindarlık ve maneviyatın ruh ve beden sağlığını olumlu yönde etkilediği görölmüştür (Horozcu, 2010: 211). Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda psikolojik sağlık ile dindarlık arasında pozitif ilişkinin olduğunu gösteren sonuçlar ağırlıktadır (Gürsu, 2011: 3). Özellikle içgüdümlü olarak içselleştirilmiş bir din, sağlık ve mutluluk ile pozitif açıdan etkilidir. Ayrıca dinî inanç ve uygulamaların, stresli durumlarda insanlara olumlu etkisi vardır (Pargament, 2005: 279). Kanada'da yaşayan Afrikalı, orta yaşlı 50 kadınla yapılan araştırmada; kadınların, ırkçılık baskısının getirmiş olduğu depresyon ve stresten uzaklaşmak için Kilise cemaatinde olmayı ve Tanrı ile bağ kurmayı sıkıntılarla bir başa çıkma yolu olarak kullandıkları görölmüştür (Beagan ve diğ., 2012: 103). Cohen ve Koenig'in tespitine göre (2003: 215), yaşlı yetişkinlerde başa çıkma eğiliminde dindarlık ve maneviyata yönelme yaygındır. Rieben ve arkadaşlarının araştırmasında (2014: 812) manevî figürlere bağlılığın, problemlerle başa çıkmada etkili bir yönü olduğu görölmüştür. Bir başka araştırmada ise kocası tarafından şiddete uğrayan kadınlar için maneviyatın, travmatik olaylarda bir nevî sığınak işlevi gördüğu ve iyileşmelerine yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Drumm ve diğ. 2014: 385). Hurlbut'ın (2011: 28) koruma altındaki evsiz kadınlarla yaptığı araştırmasında, sağlığı destekleyici davranışlarla maneviyat arasında pozitif yönde olumlu ilişki olduğu; Vahia ve arkadaşlarının (2011: 97) araştırmasında ise daha düşük gelir ve eğitim seviyesine sahip kişilerde maneviyatın, önemli ölçüde strese karşı dayanıklı olmalarına yardımcı olduğu saptanmıştır. Kalkstein ve Tower'in (2008) araştırma sonucunda, günlük manevî deneyimlerin olması ile psikopatolojik rahatsızlıkların azalması, yakın arkadaş ilişkilerinin çoğalması ve kişisel sağlığın artması arasında ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Tiliouine ve arkadaşlarının (2009: 55) Cezayir'de 2909 kişi ile yaptıkları araştırma sonucunda, dinî pratiklerin ve dinî içerikli diğer gamlığın olumlu ruh hali ile pozitif yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ellison'un araştırma sonucuna göre (1991: 80), dinî inanç, yüksek düzeyde yaşam doyumuyla, kişisel mutlulukla ilişkili; travmatik yaşam olayları sonucu oluşan psiko sosyal olaylarla ise daha az ilişkili çıkmıştır.

Charzyńska'nın (2015: 1931) alkol bağımlılığı tedavisi gören 56 kadın ve 56 erkek katılımcıyla yaptığı araştırmasında iki cinsiyet için de maneviyatın tedaviyi olumlu yönde etkilediği, bununla birlikte ahlakî değer düzeylerindeki artışın (kendini affetme hariç) sadece kadınlarda görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Benzer sonuçları Türkiye'de yapılan çalışmalarda da görmekteyiz. Ayten ve arkadaşlarının araştırmasında (2012: 76) bireylerin olumlu başa çıkma yöntemi olarak, başlarına gelen herhangi bir sıkıntıyı hayra yorup içlerinde buldukları zor durumda Allah'tan yardım dileme eğilimleri arttıkça hayat memnuniyeti düzeylerinin arttığı görülmüştür. Karşlı'nın (2011) araştırmasında dindarlığın öfke kontrolünde önemli etkileri olduğu görülmüştür. Pınar'ın (2013: 6) 200 kişiye uyguladığı araştırma sonucuna göre duanın ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri söz konusudur. Özellikle karşılaşılan zorluklarla mücadele etmede duanın olumlu etkileri vardır. Horozcu (2010: 273)'nun 507 katılımcı ile yapmış olduğu çalışmada, örneklemin dua sayesinde psikolojik olarak rahatlamaya inanma oranı, %91; şifa bulmaya inanma oranı, %84,7 ve rızıkta bereket elde edileceğine inanma oranı, %86,2'dir. Gürsu'nun (2011: 5) 1009 kişilik örneklem grubuyla yapmış olduğu çalışmada ergenlerde dindarlık düzeyi arttıkça psikolojik sağlıklarının olumlu yönde olduğu görülürken; Tokur'un (2011) 1000 birey üzerinde yapmış olduğu çalışmada stres ile dindarlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öztürk'ün (2008: 187) sığınma evlerindeki kadınlarla yaptığı araştırmasında katılımcıların zor anlarında Allah'a sığınıp ondan yardım diledikleri ve böylece yaşadıkları zor anları çok daha hafif atlatabildikleri görülmüştür. Şentepe'nin (2016: 213) Sakarya Üniversite'sinde öğrenim gören 1092 öğrenciden oluşan bir örneklem üzerinde incelediği araştırma sonucuna göre dindarlığın affetmeyi, affetme ve dindarlığın ruh sağlığını anlamlı derecede yordadığı belirlenmiştir. Özellikle kendini affetme boyutunun, ruh sağlığını en yüksek derecede yordadığı bulgulanmıştır. Akgül'ün (2014: 155) araştırmasında ise özellikle iç güdümlü inanca sahip kişilerde hayatı anlamlandırma sürecinde daha güçlü farkındalıkları olduğu görülmüştür. Buna göre inancın hayatı anlamlandırmada etkisi olduğu söylenebilir.

Dindar olanların, daha az dindar olanlara oranla psikolojik sağlık ile birlikte bedensel sağlık açısından da daha iyi durumda olduklarını ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Köylü, 2010: 5-6). Unterrainer, Lewis ve Fink (2012: 382) dindarlık ve maneviyatın, akıl hastalığının yanı sıra, bağımlılık ve intihar davranışlarına karşı koruyucu bir işlevi

sağlama sürecinde önemli bir rol oynadığını aktarmıştır. Yazgan'ın (2014: 108-110) yapmış olduğu araştırmaya katılan kanser hastalarının şifa aramak için %82,8'inin dua edip namaz kıldığı; hasta olmayanların ise %75,2'sinin dua edip namaz kıldığı görülmüştür. Hasta bireylerin dinî tutumlarının kanser hastası olmayan bireylerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların kanser hastası olma durumunun spiritüel inançlarını etkilediği ve hasta grubun manevî inançlarında daha çok dinin etkin olduğu saptanmıştır. Errihani ve arkadaşlarının (2007) yaş ortalaması 49 olan 1600 Faslı kanser hastasının dinî inançlarıyla ilgili yaptıkları araştırmada, katılımcıların %49'u İslamî görevlerini yerine getiren, %51'i ise dinî vecibelerini yerine getirmeyen olarak bulunmuştur. Birinci grup, kanseri kabullenmiş ve bunu ilahî bir sınav olarak algılamıştır. İbadetlerini yerine getirmeyen grupta suçluluk duygusu olduğu görülmüşve bunlardan %95'i ibadet etmeye başlamıştır. Tüm gruplarda yeni davranış şekilleri tespit edilmiştir. Gruptaki 450 kadın artık başörtüsü takmaya başlamıştır. Grubun %19'u Kur'an-ı Kerim'de adı geçen popüler tedavi yöntemlerinden olan bitkileri kullanmaya başlamıştır.

Meme kanseri hastası olan kadınlarla yapılan araştırmalarda ise hastalık nedeniyle kişilerin maneviyata yöneldikleri, sosyal destekle birlikte manevî inançların hastalığa çözüm arayışını pekiştirdiği, hastalığı kabullenme ve hayata olumlu bakma açısından motivasyon sağladığı ile ilgili olumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır (Mesquita ve diğ., 2013; Garlick ve diğ., 2011: 78; Phillips ve Janusek, 2014: 72, 77; Gulatte ve diğ., 2010). Ayrıca kanser dışında mastektomi ameliyatı olan, menopoza giren ve kronik pelvik hastalığı olan kadınlar ile parkinson hastaları, kronik böbrek rahatsızlığı olup hemodialize girenlerle yapılan araştırmalarda, kişilerin bu tür problemlerle başa çıkmasında, maneviyatın olumlu yönde etkisi olduğu görülmüştür (Elias ve diğ., 2015; Giaquinto ve diğ. 2010; Valcanti ve diğ., 2012: 837; Steffen, 2009: 721). Bununla birlikte Mann ve arkadaşlarının (2008: 19), hamile kadınlarla yaptığı araştırma sonucunda; dindarlık ve maneviyatın kaygının azalmasında etkili olduğu görülmüştür. Waddell ve Lawson'un araştırmasında ise (2010: 181) kadınlarda yaş, algılanan sağlık durumu, depresyon, gönüllü olarak çalışma gibi etkenlerle birlikte dinin de pozitif ruh haliyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Dinî/manevî çevre veya grupların da psiko sosyal açıdan insanlara olumlu yönde etkileri olduğunu görmek mümkündür. Argyle, İngiltere'de yapmış olduğu araştırmada kilise

arkadaşlıklarının sosyal açıdan insanlara destek sağladığını ortaya koymuştur. Moberg ve Taves 'in 1343 yaşlı kişi ile yaptıkları araştırma sonucuna göre, çeşitli dinî cemaatlere bağlı olmak huzurlu olma ile ilişkili çıkmıştır. Ayrıca Idler'in New Haven'da 2811 yaşlı üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, kiliseye gidenlerde ve özel ibadetler yapanlarda depresyonun azaldığı görülmüştür (akt. Hallahmi ve Argyle, 2000: 453-460).

Myers ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarına göre, sosyal destek psikolojiyi olumlu yönde etkilemekte ve iyileşmeyi kolaylaştırmaktadır (akt. Koenig ve Larson 2001: 72) Chan'in (2011: 306). İlk tüp bebek deneyimi olan 339 Çinli kadınla yaptığı araştırmasında, psikolojik ve manevî iyilik halini amaçlayan beden-zihin ve maneviyat grubu ile iletişime geçen kadınların fiziksel sıkıntı, anksiyete ve uyum bozukluğunun alt düzeyde olduğu raporlanmıştır.

Türkiye'de dinî grupların etkileri ile ilgili yapılan araştırmalarda da benzer sonuçları görmek mümkündür. Hortaçsu'ya göre (1998: 84), son zamanlarda toplumsal destek ile ilgili yapılan çalışmalarda, kişilerin üyesi oldukları gruplardan aldıkları maddî ve manevî desteğin insanların esenliği için faydalı olduğu vurgulanmaktadır. Bahaîleri inceleyen Çapar'ın aktardığına göre (2011: 133-134) bu gruba bağlı olanlar maddî ve manevî yardımlarla birbirlerine destek olmaktadır. Atay'ın (1996: 174) Kıbrısî cemaatiyle ilgili yaptığı araştırmasında, cemaatte rekabetçi ve çatışmacı kişiler olsa da benmerkezci egoların yıkılıp Allah'a kulluk çerçevesinde kendilerinden çok başkalarını düşünen, mütevazı insan olmaları sağlanmaktadır. Cengil'in (2010: 152, 244) Çorum ilinde, Halvetî Uşşâkî tarikatının Ruhzârî koluna mensup 120 erkekle yaptığı araştırma sonucunda, katılımcıların %64,1'i kendilerini manen daha huzurlu hissettikleri için tasavvufî yaşantıya devam ettiklerini, tarikata girdikten sonra katılımcılar %85,0 oranında, öncesine göre daha mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %89,2'si, grup içerisinde olumsuz kişilik özelliklerini devam ettirmediklerini aktarmıştır. Bilge'nin (2008: 130) araştırma sonucunda ise, tarikat mensuplarının genelde dinî ve manevî kazançlar dışında dinî bir gruba mensup olmanın verdiği bazı imkânlardan yararlandıkları, özellikle dostluk ortamından hoşnut oldukları görülmüştür.

Dinî gruplar kişilerde olumlu ve sağlıklı gelişmelere yardımcı olmasına rağmen, bunun tek yönlü olmadığını da unutmamak gerekir.

Cemaatler, kişiyi bencillikten uzaklaştırıp ortak sorumluluk alınmasını sağlar. Bu nedenle toplumsal bağların çözülmesine engel olması açısından önemli katkıları olduğu gibi kişilere aidiyet duygusu da kazandırmaktadır. Ancak farklı değer ve yaşam tarzlarına sahip bireylerden ‘ortak iyiyi’ gözetmelerini beklemek hayalî olacaktır (Kurt, 2009: 101). French ve Raven’e göre (1959) grup üyeleri cezalandırılmaktan, reddedilmekten ve kınanmaktan kaçınmak için veya grubun onayını kazanmak için de gruba uyum sağlama eğilimindedirler. Hogg ve Turner ise (1987) bireylerin, grup tarafından kabul görmek için grubun kurallarına uyum sağlama davranışı gösterdiklerini aktarmıştır (akt. Hogg, 1997: 87- 89). Ayrıca cemaatin sağladığı “biz şuuru” diğer cemaatleri ötekileştirmeye neden olabilmektedir. Bu ayrışmanın keskinleşmesi sonucunda çatışmalar yaşanabilmektedir. Tarihte bu tür dinî nitelikli çatışmaları görmek mümkündür (Eren, 2000: 112).

Dinî grupların tek başlarına bir mezhep ya da akımı temsil etmemekle birlikte – istisnalar dışında- dinî düşünce ve zihniyet dünyasına müspet katkılarından söz etmek de oldukça güç görünmektedir (Sarıkaya, 1998: 102). Çünkü itaat ve telkin ön koşuluyla “grup düşünmesi” dışında insanların özeleştirisi yapması engellenilmektedir. Ayrıca üstad silsileleri ve menakıb edebiyatıyla taklitçiliğin önü açılmaktadır. Bununla birlikte mensupların nafîle ritüeller veya maddî yardımlar gibi bir takım fedakârlıklara zorlanmaktadır. Bu gibi grup içi görevler dinî boyuta büründürülerek dinin aslına zarar verebilmektedir. Grup liderine ölçüsüzce verilen değer, onların söz ve yazılarına kutsallık atfetmelerine, dinî metinlerin batınî yorumlarına kapı açılmasına neden olabilmektedir. Grubu ayakta tutmak gibi menfaatler için dinî-ahlakî normlar üretilerek tedhiş ve şiddet yoluna da sapabilir (Büyükkara, 2007: 134).

Görüldüğü üzere dinî grupların, dinî ve manevî faydalarının yanında koşulsuz itaat gibi negatif tarafları da söz konusudur. Ancak Cerrahîleri inceleyen Karaatlı’nın da belirttiği gibi (2006: 146) dinî gruplara içeriden ve dışarıdan bakmak arasında büyük bir fark vardır. Geleneğin içerisinde olanlar için şeyhe teslim olmadan, kendini tamamen nefsin köleleştirici sahipliğinden kurtarmadan bir adım bile yol alınamayacaktır. “Dışarıda” olanlar için ise bu durum koşulsuz boyun eğme veya benliğin yok oluşu olarak nitelendirilecektir.

Araştırmalarda çıkan sonuçları genel olarak değerlendirdiğimizde, din ve maneviyatın insana psikolojik ve bedensel anlamda pozitif yönde etki etmekte olduğunu belirtebiliriz. Bununla birlikte, dinî gruplar ise insanları dine/maneviyata yönelten etkenler arasında yer aldığı görülmektedir.

1.3.3. Dinî Grup Bağlamında Kadın

Tasavvuf tarihine baktığımızda kadına aktif bir rol verildiği görülmektedir. Tasavvuf hareketleri içerisinde kadın müşitler ve evliyalardan oluşmaktadır. Mutasavvıf kadınların hayatlarını anlatan çeşitli eserlerin yazılmış olması ve kadın şeyhlerin yaşamış olması bu durumun bir göstergesidir. Süfyan-ı Servi, Mevlana, İbn Arabî, Zünnun gibi birçok mutasavvıfa hocalık yapan mutasavvıf kadınlar bulunmaktadır. Bunların arasında, Fatma bint. Müsenna, Fatma en- Nisaburiyye, Rabia el-Adeviyye de vardır (Kul, 2013; Türköne, 1995: 195-196). Özellikle Rabia el-Adeviyye'nin (707-801) tasavvuf tarihinde önemli bir yeri vardır. Tanrı'yı "sevgili" olarak ifade eden ve tasavvufun hakikatlerinden herkesin anlayabileceği şekilde açık bir dille söz eden ilk kişi Rabia'dır (Helminski, 2004: 24).

Bununla birlikte, tasavvuf tarihi kitaplarında kadın suffilere yeterince yer ayrıldığı söylenemez. Kuşeyrî, risalesinde kadın suffilerden hiç söz etmemiştir. Feridüddin Attar Rabia el-Adeviyye'ye yer vermiş ancak kadının Hakk yoluna girdiği zaman artık erkek sayılacağını vurgulamıştır. Ebu Nuaym'ın *Hilye'si*, İbnu'l Cevzi'nin *Sıfetu's-Safve'si*, Şarani'nin *Tabakatu'l-Kübra'sı*, Molla Cami'nin *Nefahatü'l İns'ü*, kadın suffilerden bahseden nadir kitaplardandır ancak bunlarda da toplam 34 sufi kadından bahsedilmiştir (Küçük, 2004: 170-171).

Erkek mutasavvıflar arasında kadın hakkında en uç fikirleri savunan İbn Arabî'dir. Ona göre kadın sevgisi, peygamberden gelen bir aşk olduğu için kadını sevmek âriflerin kemâlâtını gösterecektir (Bahadır, 2005: 68). İbn Arabî'nin, irşad meclislerine kadınları aldığı gibi tarikat esvabı giydirdiği on beş kişiden on dördünün kadın olduğu da bilinmektedir (Schimmel, 2001: 423). Ayrıca yazılarında kendisi üzerinde derinden etkisi olan, kendisinden yaşça büyük iki kadın mistikten söz etmektedir. Bunlar Şems Ümmü'l Fukara ve Kordoba'lı Fatma'dır. Beyazıt Bestami'ye müşidinin kim olduğu sorulduğunda, onun çölde rastladığı yaşlı bir kadın olduğunu söylemiştir (Helminski, 2004: 25).

Tüm mistik felsefelerde dünyevî ve bedenî istekler olumsuzlanmıştır. Ancak kadın cinselliği ile ilgili farklı değerlendirmeler söz konusudur (Türköne, 1995: 195). Sufilerin eserlerinde tek tip kadın imajı yoktur. Kadın bazı eserlerde melek derecesine yükseltilmiş, bazılarında aşağıların aşağısına indirilmiştir. Bu zıtlığı sadece farklı sufilerde değil, aynı mutasavvıfın çalışmalarında görmek mümkündür. Bu farklılığın nedeni, mutasavvıfların genel olarak kadını nefse benzetmelerinden kaynaklanmaktadır. Nefsin özelliklerinde olduğu gibi erkeği egemenliği altına alan ve ona kötülüğü emreden kadınlar olmakla birlikte, kadının kınayanı ve memnun edeni de vardır. Örneğin Gazâlî, ‘Kadın nefse benzer, yularını gevşek tutarsan serkeşleşir, seni ardında sürükler, sıkı tutarsan ona sahip olursun.’ demiştir (akt. Uludağ 1995: 38). Mevlana, bir yazısında kadını; kendi bildiğinden şaşmayan, kendisini göstermeyi seven kişi olarak tanımlarken (Mevlana, 1994: 82-83), bir başka yazısında ise kadının adeta mahlûk değil halik olduğuna vurgu yapmış, Allah’ın dünyadaki yaratıcı gücünün en güzel örneği olarak tanımlamıştır (akt. Helminski, 2004: 30).

Sufilerin, kadın ile ilgili net görüşlerinin olmamasının bir nedeni de insanı cinsiyetçi bir bakış açısıyla değerlendirmemeleridir. Çünkü tasavvufun amacı cinsiyet ayrımı yapmadan, kişinin Rabbin karşısında kulluğunun farkına varması; ahlaklı, erdemli ve dürüst bir insan olmasını sağlamaktır (Özköse, 2007: 21). Bu nedenle tasavvufçular erkek ve dişilik arasındaki farkı dikkate almazlar (Uludağ, 1995: 13; Sabbah, 1992: 11-16). Ayrıca “Bir şey haddini aşarsa zıddına dönüşür.” anlayışıyla sufiler bazı günahlar üzerinde çok fazla durulmasının ters tepki yaratacağını düşünmektedirler. Bu nedenle kadınların gereğinden fazla örtünmelerini, toplumdan ve dinî hayattan tecrid edilmelerini asla savunmazlar, bu konuda orta yolu tercih ederler (Uludağ, 2014: 40). Özellikle Bektaşîlerde kadının ve erkek cinsiyeti tamamen arka planda olmuş ve kadınlar erkeklerle beraber ibadet edip, manevî ortamlarda birlikte yer alabilmiştir. Bacıyan-ı Rum üyeleri erkeklerle bir arada zikir, sema ve sohbet meclislerinde bulunmuşlardır (Acar, 2009: 63-64). Ahîliğin kadın kollarının meydana getirdiği Bacıyan-ı Rum, (Bayram, 52-53) dindar kadın cemaatlerinin varlığına da delil oluşturmuştur (Garnett, 2009: 542).

Aslında kadınlar, sufi yolunun başlangıcından itibaren erkeklerle birlikte var olmuş, sufizmin yayılmasında katkı sağlamışlardır (Mazella, 2012). Kadınların, Anadolu’da dinî- tasavvufî anlayışın oluşması ve yayılmasında önemli katkıları olmuştur

(Mollaibrahimoğlu, 2014: 243). Osmanlı döneminde şeyhliği için berat-ı hümayun talep eden kadınların olduğu bilinmektedir (Okuducu, 2014: 54). Bu nedenle Türkiye'nin de her bölgesinde kadın velilerin türbelerine rastlamak mümkündür (bk. Kalafat, 2004). Tasavvuf tarihinin ilk dönemlerinde tasavvuf yoluna girmek isteyen kadınlar, hayırseverlikleriyle tarikata yardımcı olmuşlar; şeyhe yahut onun müritlerine barınak ve erzak temin etmişler, tilavet ve zikir meclislerinde yer almışlardır (Schimmel, 1999: 45, 50). Tüm bunlara rağmen ataerkil yaklaşımlar nedeniyle tasavvufî söylemde kadına verilen değer, hâkim söyleme sirayet etmemiştir (Güç, 2008: 670). Ayrıca kadınların tekkelerde dinî pratikleri nasıl uyguladıklarıyla ilgili pek fazla bilgi yoktur. Mesela "Tekkeye gelişleri ne kadar düzenliydi, evlerindeki zikir görüşmeleri hangi sıklıkta idi, erkeklerle karşılaştırıldığında kendi içlerindeki hiyerarşi nasıldı?" gibi sorular çoğu kez cevapsız kalmaktadır (Abbas, 2002: 1). Bazı araştırmalarda da kadınların arka planda olduğuna dikkat çekilmiştir. Ask, Tjomsland'ın (1998: 133) Halvetî-Cerrahî tarikatı ile ilgili yapmış oldukları araştırmada erkek dervişler, meydanın kenarında hareket ederlerken, kadınların ritüelleri ve aktiviteleri daha gizli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni, kadınların toplum önünde bulunmalarının daha az önemli olması ve onlara bu tutumun uygun görülmesi olarak değerlendirilmiştir. Pemberton (2010: 170, 178) Hindistan'daki tekkelerde kadınların ritüelleri yerine getirmede birtakım engelleri olduğunu aktarmıştır. Hill'in araştırmasına göre (2010: 375) Batı Afrika'daki sufi İslamî gruplarda, mürid pozisyonuna atanan ruhsal rehberler genellikle erkektir. Özköse'ye göre (2007: 22- 23) tekke ve dergâhlardaki faaliyetlere katılmak isteyen kadınlara birtakım psikolojik baskı uygulanması ve bu nedenlerle erkek sufilerin ön plana çıkması ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Ancak yine de İslamî kültürde kadına en çok değer veren disiplin, tasavvuf olmuştur. Hatta bazı bölgelerde kadınlar önemli mertebelere çıkmıştır.

1.3.4. Dinî Gruplar ve Kadın İle İlgili Literatür

Kadın konusu psikolojinin olduğu kadar din psikolojisinin de geniş ölçüde yer verdiği çalışmalar arasında yer almaktadır. Dinî gruplar ise ağırlıklı olarak din sosyolojisinin konuları arasında yer almaktadır. Son zamanlarda kadın ve dinî gruplara dair hem din sosyolojisi hem de din psikolojisi alanında araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de kadın ve dindarlık ile ilgili pek çok çalışma mevcuttur (Tekin, 2009; Açıkgöz, 2010; Yılmaz, 2015; Yapıcı, 2008, 2012; Uysal, 2006; Topçu, 2009; Tekin, 2004; Subaşı, 2012; Sucu, 2005, 2011; Şahin, 2006; Sucu, 2011; Karakaya, 2015; Kaya, 2011; Okumuş, 2008; Oruk, 2007; Özüdoğru, 2009). Bununla birlikte yurt dışında da kadın, dindarlık ve maneviyat ile ilgili geniş çaplı araştırmalar söz konusudur (Haddad ve Findly, 1985; Hargrove ve diğ. 1985; Vahia ve diğ., 2011; Sullins, 2006).

Dinî gruplarla ilgili çalışmalardan bazıları ise Tatlılıoğlu’nun (1995) *Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış*; Aktaş’ın (2014) *Tarikatların Toplumsal İşlevi (Diyarbakır Kadirî Tarikatı Örneği*; Sezgin’in (2013) *Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Dinî Gruplar ve Meşruiyet Kazanma Yolları*; Atacan’ın (1990) *Sosyal Değişme ve Tarikatlar: Cerrahiler*; Atay’ın (1996) *Batıda Bir Nakşî Cemaati*, Çapar’ın (2011) *Bir Dinî Grup Olarak Bahaîler (Türkiye Örneği)*; Çelik’in (2011) *Türkiye’de Dinî Grupların Sosyolojisi*; Atik’in (2007) *Rıfâilîk Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*; Kirman’ın (2000) *Türkiye’de Bir 'Yeni Dini Cemaat' Örneği Olarak "Süleymancılık"*; Aydemir’in (2010). *Küresel Dünyada Küçük Dinî Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği*; Efe’nin (2008) *Dinî Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi (Isparta Örneği)*; Başeyit’in (2015) *Bir Dinî Grup Üzerine Sosyolojik Araştırma: Galibiler – Antalya*; Erken’nin (1995) *Toplumsal Değişmeler Karşısında Tavrı Belirlemede Dini Gruplar: Fethullah Gülen Cemaati*; Yayan’nın (1992) *Dinî Grupların ve Hareketlerin Sosyolojisi*’dir.

Bu araştırmalarla birlikte, Günay ve Ecer’in (1999) *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*; Karaatlı’nın (2006) *Modernleşen Bir Gelenek: Cerrahilik İstanbul’da Etkinlik Gösteren Bir Halveti-Cerrahi Çevresinin Etnolojik İncelemesi*; Kirman’nın (2000). *Türkiye’de Bir 'Yeni Dini Cemaat' Örneği Olarak "Süleymancılık"*; Çakmak’ın (2013) *Süleymancılık Cemaatinde Dini Eğitim Metotları*; Aydın’ın (2015) *Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Dini Meşruiyet Arayışı: Gülen Hareketi*; Yakut’un (2014) *Mensuplarının Bakış Açısıyla Gülen Cemaati (Polatlı Örneği)*; Sarıkaya’nın (2001) *Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İz Düşümleri*; Usta’nın (2006) *Menzil Nakşîliği*; Aydemir’in (1998) *Şeyh-Mürîd İlişkileriyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikatlar*; Kayacan’ın (2002) *Dinî Gruplara Giriş ve Çıkış Motivleri*; Cengil’in (2010) *Tasavvufî Yaşantı, Halvetî Uşşakî Topluluğu Üzerine*

Psikososyolojik Bir Araştırma; Ceylan'ın (2014) 21. Yüzyıl Türkiyesi'nde Tarikat Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı: Rifai Şeyhi Kenan Rifai'nin Günümüzdeki Takipçilerinin Sanatsal, Kültürel ve Siyasi Faaliyet ve Tavırları; Thomas'ın (2005) Sufism and Modernity in the Thought of Fethullah Gülen; Başkan'ın (1998) The Nature of the Relationship Between Religious Communities and Civil Society in Turkey: The Case of the Fethullah Gülen Community; Özer'in (2007) The Gülen Movement: Perceptions of Democracy, Secularism, Religion and Public Sphere dinî gruplar ile ilgili çalışmalar arasında yer almaktadır.

Bu araştırmalar arasında yer alan, Certel'in (1998: 17, 68) *Neden tasavvuf? (Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-Sosyal Faktörler)* adlı araştırması, din psikolojisi alanında dinî gruplarla ilgili yapılan ilk araştırmadır. Nakşî, Kadirî ve Rufai olmak üzere toplam 150 kişi ile yapılan anket çalışmasında 32 kadın ve 120 erkek toplam 152 denek ile çalışmıştır. Erkeklerle oranla kadınların az olmasını kadınların tarikata daha az yönelmesi ile ve onlara ulaşmanın güç olduğu ile açıklamıştır.

Cengil'in (2003: 229-230) 52 erkek 49 kadın toplamda 100 kişi ile yapmış olduğu *Tasavvufî Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Psiko-Sosyal Nedenler* adlı çalışmasında, *tasavvufa yönelme nedenleri arasında cinsiyet açısından farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Buna göre* erkeklerin %30,8'i en yüksek oranda "kendisine tasavvufî yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufî yaşantıya yöneldiğini tespit etmiştir. Kadınlar arasında tasavvufî yaşantıya yönelmede en fazla etkili olan nedenin, %22,4 oranında "eşinin isteğiyle tasavvufî yaşantıya yöneldiği" belirlenmiştir. Sonrasında ise sırasıyla bir takım manevi olayların yaşanması, tasavvufî yaşantı hakkında bilgi verilmesi, anne ve babadan etkilenilmesi ve bir yakının ölümü gibi nedenler takip etmektedir.

Erman'ın (2005: 99-100) Nakşibendî tarikatına mensup 36 tanesi kadın 4'ü erkek olan 40 kişi ile yaptığı görüşmeler sonucunda, Allah'ın rızasını kazanmak, ahlâken olgunlaşmak, kendini gerçekleştirmek, manevi boşluğu doldurmak, dünya ve ahiret hayatını düzene koymak, kalbi tatmin etmek, iyi bir insan olmak gibi nedenlerin tasavvufa yönelmede etken olduğunu tespit etmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, tasavvufun, sahip olduğu temel esasları, yöntem ve amaçları ile nefsi kontrol

altına almaya çalışarak benlik kontrolünü sağlamada olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Dinî gruplar ve kadın konuları ile ilgili pek çok araştırma olmakla birlikte kadın ve dinî gruplar arasındaki ilişkiye dair araştırmaların oranı daha azdır. Uludağ'ın (1995) *Sufî Gözüyle Kadın*, Acar'ın (2009) *Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşilik Açısından Bir Değerlendirme)*, Altuntaş'ın (1997) *Tasavvuf Kültüründe Kadın*, Küçük'ün (1997) *Tasavvuf Kültüründe Kadın*, Güloğlu'nun (2011) *Tasavvufta Kadın*, Kul'un (2013) *İlk Dönem Tasavvuf Tarihinde Kadın*, Yılmaz'ın (2012) *Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış*, Özköse'nin (2007) *Tasavvuf Kültüründe Kadının Yeri*, Mollaibrahimoğlu'nun (2014) *Anadolu Türk Tasavvuf Geleneğinde İşlevleri Bağlamında Kadın* adlı çalışmaları tasavvufta kadının yeri ile ilgili yapılan teorik çalışmalardan bazılarıdır.

Konu ile ilgili olarak yurt dışında yapılmış bazı araştırmalar mevcuttur. Pemberton'ın (2010) *Women Mystics and Sufi Shrines in India*, Raudvere'nin (1998) *Female Dervishes in Contemporary Istanbul: Between Tradition and Modernity*, Bahtiyar'ın (2002) *Melek Olmak, Amerikalı Sufi Kadınlar* ve Helminski'nin (2004) *Sufi Kadınlar* adlı çalışmaları bunlardan bazılarıdır.

Bununla birlikte konu ile ilgili olarak ülkemizde nitel ve nicel çalışmalar son zamanlarda artmaya başlamıştır. Genelde yapılan çalışmalar tek bir tarikat veya cemaat üzerinden olmuştur.

Bilge (2008: 128) *Nakşibendilik'te Kadın (Ulaşlı Köyü Örneği)* adlı çalışmasıyla Nakşibendiliğin kadını algılayış şekli, kadına bakış açısı, Nakşibendiliğin kadının sosyal yaşamına etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu tarikata bağlı olan 60 kişi ile yapmış olduğu anket çalışması sonucunda, kırsal alanda yaşayan kadınlara tasavvuf ve tarikat düşüncesi son derece çekici geldiğini; kadının rahat bir şekilde sosyalleşmesine ve kendisini manevî güven içerisinde hissetmesine aracı bir sosyal kurum işlevi gördüğünü tespit etmiştir. Ayrıca tarikatın dini ve manevi kazançlar dışında dostluk ortamı sağladığını ve kadınlara sosyal kimlik kazandırdığını ve bu durumun özgüven duygularını pekiştirdiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte kadının, kırsal mekânlarda

kültürel öğelerin halen en iyi taşıyıcısı olduğunu; kimliğini oluştururken geleneksel değerlere dayanarak bunu tarikat ile yapılandırdığını aktarmıştır.

Tasavvuf ve Kadın, Halveti Uşşâki Topluluğu Üzerine Psikolojik Bir İnceleme adlı çalışmasıyla Halveti Uşşâki topluluğunda kadın konumunu psikolojik açıdan inceleyen Işıldar (2012: 90), 2011- 2012 yılları arasında Çorum ili merkezinde, Halvetî Uşşâkî tarikatının Ruhzârî kolundan 100 kadın ile mülakat ile desteklenmiş anket tekniği kullanılarak görüşmeler yapmıştır. Tasavvufî mistik yaşayış ve onun teşkilatlaşmış şekli olan tarikatın psikolojik tezahürlerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, tarikatlara yönelmenin psikolojik etkilerinin en önemlisinin dini daha derunî yaşama isteği ve bununla beraber gelen ruhsal mutluluk ve huzur olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte bu tarikata bağlı olan kadınların ibadetlerine bağlı, mürşidin isteklerini yerine getirmeye çalışan, farklı dinî gruplara karşı hoşgörü ile bakabilen, çoğunlukla mürşidinin isteklerini yerine getiren, İslam diniyle ilgili temel bilgi düzeyleri yüksek, günlük beş vakit namazlarını kılmaya çalışan, haftalık zikirlerine düzenli olarak yapmaya çalışan, bireysel ya da toplu zikirlerde olağanüstü deneyimler yaşayabilen, psikolojik açıdan kendisini yalnız hissetmeyen kişiler olduklarını tespit etmiştir.

Demirlek (2015) *Kadınların modaaya yöneliminde ötekileştirilmenin rolü Süleyman Hilmi Tunahan Cemaati: Konya örneği* adlı yüksek lisans çalışmasında mülakat tekniğini kullanarak Süleyman Hilmi Tunahan cemaatine mensup kadınlar ile görüşmüştür. Ayrıca cemaate mensup kişilerin yer aldığı sosyal ortamlarda bulunmuş ve gözlem yapmıştır. Bu şekilde, Süleyman Hilmi Tunahan cemaatine mensup kadınların toplumda ötekileştirilmesinin modaaya yönelmelerindeki etkisini incelemiştir.

Karataş ise (2004) *Tarikatlara yönelmenin sosyo-kültürel ve psikolojik nedenleri* adlı çalışmasında tarikatlara bağlı olan kadınlarla yapmış olduğu mülakatlarda özellikle dinî nedenlerin tarikata girmeye yönelttiğini tespit etmiştir. Ayrıca farklı eğitim düzeyinden tarikata bağlı kadınlar olduğu gibi kadınların tarikat tercihlerinin eğitim seviyesine göre değiştiğini tespit etmiştir (Karataş, 2004: 238).

Kaya (2007: 85) Sivas ilinde tarikata üye olan kadınlarla yapmış olduğu *Dinî Gruplar İçinde Tarikata Üye Olan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Toplumsal Yönleri* adlı çalışmasında dini gruplar içinde tarikata üye olan kadınların sosyo-ekonomik ve toplumsal durumlarını incelemiştir. Bu amaçla, Sivas ilinde, aynı zamanda Türkiye

genelinde en yaygın olan Nakşbendiyye, Kadiriyye tarikatlarına, az sayıda da olsa Rifai tarikatına mensup 150 kişi ile nicel bir araştırma yapmıştır. Ağırlıklı olarak arkadaş grubu etkisiyle tarikat mensubu olan kadınların çoğunluğunun, tarikata daha çok dinî hayatlarını düzenleyebilme, dünya ve ahirette mutlu olabilme arzusu içerisinde girdiklerini gözlemlemiştir. Bu hareketin içinde yer alan tarikat mensubu kadınların çoğunun ifadesine göre günümüzde İslam'ı yaşamak için tarikatın varlığına ihtiyaç vardır.

Yıldırım'ın (2009: 92) *Menzil Nakşîliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Adıyaman Örneği* adlı araştırmasında, Adıyaman Menzil dergâhı kadın cemaatinde gözlem ve mülakat yapmıştır. Araştırma sonucuna göre Menzil Nakşîliğine müntesip bayan müridelerin Menzil Dergâhına intisap edişlerinin birçok sebebe bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların Menzil Dergâhına girmelerinde en önemli etkenin; nefsi terbiye etmek, dünya ve ahirette mutluluğa erme psikolojisi ile şifa bulma ümidi olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca müntesiplere göre tarikat geleneğinde her müşid-i kâmilin dünyada bir görevi vardır. Menzil dergâhının dünyadaki görevi ise daha çok insanlardaki kötü alışkanlıkları gidermek olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca eğitim düzeylerinin, dünya görüşlerinin ve sosyal ilişkilerinin tarikat anlayışları üzerinde oldukça etkili olduğunu tespit etmiştir.

Görüldüğü üzere kadın ve dinî grupları ayrı ayrı ele alan çok fazla çalışmaya ulaşmak mümkündür. Ancak dinî gruplara mensup olan kadınları ayrıntılı bir biçimde ele alan çalışmalar çoğunlukla teorik açıdan incelenmiştir. Günümüzde konu ile ilgili nitel ve nicel çalışmalar az da olsa yapılmaya başlanmıştır. Araştırmalar çok olmamakla birlikte genelde bir ya da iki dinî grup üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamız, beş farklı dinî gruba mensup olan kadınları ele alması ve psiko-sosyal, dinî ve manevî açıdan ayrıntılı bir şekilde incelemesi bakımından diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

BÖLÜM 2: YÖNTEM

Araştırmanın yöntem bölümünde sırasıyla; araştırmanın modeli, katılımcılar, veri toplama aracı, verilerin analizi ve yorumlanması ile araştırmada karşılaşılan güçlüklerle yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmamızda, kadınların dinî gruplara yönelme katılma ve bağlanma nedenleri ile dinî grupların kadınlar üzerindeki etkisini derinlemesine bir şekilde incelemek için nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Ayrıntılı bir araştırma yapmak için nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Buna bağlı olarak bu araştırmada, dinî gruplara bağlı olma nedenleri ve etkilerine ilişkin olguların içinde olarak belirlediğimiz dinî gruplara mensup kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamızda, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenolojik) deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji, tanım olarak öze yönelik kavrama yöntemidir (Öktem, 2005: 28). Fenomenolojik desen ise farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Nitel araştırmanın özelliğini belirtmek gerekirse: Nitel yaklaşımlar, yazarı merkez kabul etmektedir (Türkdoğan ve Gökçe, 2012: 325). Nitel araştırmada araştırmacı, nitel verileri toplayıp analiz ettiğinde yeni kavramlar geliştirip yapılar için tanımlar formüle etmekte ve aralarındaki ilişki üzerine düşünmektedir. Kavramlar ve yapılar bağlantılandırılarak kuramsal ilişkiler oluşmakta ve kavramlaştırma, çoğunlukla verilerden çıkmaktadır (Neuman, 2013: 273-274). Ayrıca kavram ve teoriler araştırma sonucunda oluşmaktadır. Bu araştırma türünde kişilerin kanaatleri, tecrübeleri, algıları ve duyguları gibi subjektif veriler önemlidir. “Niçin, nasıl ve ne şekilde” sorularına yanıt aranır. Nitel araştırma yapanların iyi gözlem yapabilme, insanlarla ılımlı ilişkiler kurabilme, dinleyebilme ve verileri iyi analiz edebilme gibi becerileri olmalıdır. Nitel araştırmalarda, evreni temsil edecek sayıda ve düzeyde kişiyi örnekleme dâhil etmek mümkün olmadığı için bu tür araştırmalarda genellemelere gitmek güçtür. Bu nedenle ancak sınırlı genellemeler yapılabilmektedir (Karataş, 2015: 79).

Nitel araştırma yöntemlerinden olan mülakat tekniğinde; sorulacak soruların hazırlanışı, özellik ve kapsamları anket tekniği ile benzerdir. Ancak görüşmecinin daha etkin bir rolü olduğu için kendisini yetiştirmesi, konu ile ilgili gerekli bilgi ve donanıma sahip

olması gerekmektedir (Arslantürk, 2001: 118). Görüşme sürecinde araştırmacı ile görüşülen kişinin tercihleri, ön yargıları, düşünceleri, kişisel özellikleri, hatta görüşme mekânı, görüşme saati, görüşmenin yapıldığı dönem (mevsimsel farklar) görüşmeyi etkileyebilmektedir (Kümbetoğlu, 2005: 94). Mülakat tekniği, görüşmeci yanlılığına ileri boyutta açık olmakla birlikte görüşmeciye büyük bir inisiyatif ve girişkenlik de tanır. Görüşmeci soruları özgürce dile getirme ve yeni sorular sorarak konuyu sondajlama olanağına sahiptir. Görüşmeci, ek ve yan sondajlarla konunun özüne gidebilir (Güven, 2006: 170).

2.2. Katılımcılar

Araştırmanın çalışma alanını, Süleyman Efendi cemaati, Gülen cemaati, İsmailağa cemaati, Menzil tarikatı ve Rifaî tarikatına (Cemalnur Sargut grubu) mensup olan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmamızda sosyo ekonomik ve kültürel açıdan farklı tabakalara ulaşmak ve incelemek amacıyla bu gruplar seçilmiştir.

Bu dinî gruplara üye olan kadın örneklemini İstanbul Pendik, Sultanbeyli, Maltepe, Kadıköy, Ümraniye, Fatih, Üsküdar, Kartal, Rumeli Hisarüstü ve Kâğıthane ilçelerinde yaşayan ikisi tarikat (Rifaî tarikatı ve Menzil tarikatı), üçü cemaat (Gülen cemaati, Süleyman Efendi cemaati ve İsmailağa cemaati) olmak üzere 5 farklı dinî gruba mensup 50 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Her gruptan on kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerin deşifre olmamaları için farklı isimlerle kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar, dinî grupların baş harfleri baz alınarak yapılmıştır. Buna göre, İ: İsmailağa cemaati; G: Gülen cemaati; M: Menzil tarikatı; S: Süleyman Efendi cemaati ve R: Rifaî tarikatı şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1: Yaş Aralığı

Dinî Gruplar	18-25	25-35	35-45	45-55	55-65
İsmailağa	1	2	0	6	1
Menzil	0		4	4	2
Gülen	3	2	5	0	0
Rifaî	2	4	3	1	0
Süleyman	2	3	4	0	1
Toplam	8	11	16	11	4

Katılımcıların yaş aralığına bakıldığında 18-25 yaş arası 8 kişi, 25-35 yaş arası 11 kişi, 35-45 yaş arası 16 kişi, 45-55 yaş arası 11 kişi, 55-65 yaş arası ise 4 kişi vardır.

Katılımcıların yaş aralığı ortalaması 38 yaş olarak bulunmuş olup katılımcılardan en genc olan 18 yaşında, en yaşlı olan ise 64 yaşındadır.

Tablo 2: Medenî Durum

Dinî Gruplar	Evli	Bekar	Boşanmış	N
İsmailağa	9	1	0	10
Menzil	10	0	0	10
Gülen	7	3	0	10
Rifaî	6	3	1	10
Süleyman	7	3	0	10
Toplam	39	10	1	50

Kadınlardan 39 kişi evli, 10 kişi bekâr, 1 kişi ise boşanmıştır. Evli olanlardan 18 kişinin eşi belirli bir dinî gruba mensuptur. Katılımcılardan 48 kişi yaşamının büyük bir bölümünü kentsel bölgede geçirirken, 2 kişi ise kırsal bölgede yaşamıştır. Katılımcıların 37'si çocuk sahibidir. 37 kişiden 11 kişinin 1 çocuğu, 1 kişinin 2 çocuğu, 9 kişinin 3 çocuğu, 5 kişinin 4 çocuğu, 1 kişinin ise 5 çocuğu vardır.

Tablo 3: Eğitim Düzeyi

Dinî Gruplar	İlköğretim	Lise ve Dengi	Y.Okul/Üniversite	Y. Lisans	Okuma Yazma Bilmiyor	N
İsmailağa	7	1	1	0	1	10
Menzil	8	1	1	0	0	10
Gülen	1	0	9	0	0	10
Rifaî	0	4	4	2	0	10
Süleyman	5	2	3	0	0	10
Toplam	21	8	18	2	1	50

Araştırmaya katılan kadınlardan 21 kişi ilköğretim mezunu, 8 kişi lise ve dengi okul; 18 kişi Y.Okul/üniversite, 2 kişi Yüksek Lisans mezunudur. Bir katılımcı ise okuma yazma bilmemektedir.

Tablo 4: Meslek

Dinî Gruplar	Ev Hanımı	Öğretmen	KKÖ*	Emekli	Yurt müdürü	Öğrenci	GKKÖ*	Serbest	N
İsmailağa	7	0	0	1	0	1	1	0	10
Menzil	8	1	0	1	0	0	0	0	10
Gülen	1	7	0	0	1	1	0	0	10
Rifaî	2	2	0	0	0	3	0	3	10
Süleyman	6	0	1	0	0	1	2	0	10
Toplam	24	10	1	2	1	6	3	3	50

*Kur'an Kursu öğreticisi ** Gönüllü Kur'an Kursu öğreticisi

Araştırmamıza katılan dinî grup üyelerinin mesleklerine bakıldığında, eğitimcilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 24 kişi ev hanımı, 10 kişi öğretmen, 1 kişi Kur'an Kursu Öğreticisi, 1 kişi Yurt Müdürü, 3 kişi gönüllü Kur'an-ı Kerim Öğreticisi, 6 kişi ise öğrencidir. Katılımcılar arasında 3 kişi serbest meslek sahibi, 2 kişi emeklidir.

Tablo 5: Ekonomik Durum

Dinî Gruplar	Rahatça Harcama Yapan	Düşünerek Harcama Yapan	Temel İhtiyaçları Dışında Zor Harcama Yapan	N
İsmailağa	2	8	0	10
Menzil	0	9	1	10
Gülen	4	5	1	10
Rifaî	0	9	1	10
Süleyman	0	10	0	10
Toplam	6	41	3	50

Katılımcıların ekonomik alım gücü ile ilgili bazı sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplarda “Düşünerek harcama yaparım.” diyenler 41 kişi ile çoğunluğu oluşturmakta; “Rahatça harcama yaparım.” diyenler 6 kişi oranla ikinci sırada gelmekte; “Temel ihtiyaçların dışında oldukça zor harcama yaparım.” diyenler ise 3 kişi oranıyla son sırada yer almıştır.

Tablo 6: Dinî Grupta Bulunma Süresi

Dinî Gruplar	1-5	5-10	10- 15	15-20	20-25	25-30	N
İsmailağa	3	2	3	1	0	1	10
Menzil	4	1	1	2	0	2	10
Gülen	2	2	3	1	2	0	10
Rifaî	4	2	3	1	0	0	10
Süleyman	4	1	2	0	1	2	10
Toplam	17	8	12	5	3	5	50

Katılımcıların dinî grupta bulunma süresine bakıldığında, 1-5 yıl arası 17 kişi, 5-10 yıl arası 8 kişi, 10-15 yıl arası 12 kişi, 15-20 yıl arası 5 kişi, 20-25 yıl arası 3 kişi 25- 30 yıl arası ise 5 kişi olarak tespit edilmiştir. Demografik özellikler dışında, katılımcıların sosyokültürel durumları hakkında genel bilgi edinmek için onlara bazı sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara boş zamanlarını en çok nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur:

Tablo 7: Boş Zamanı Değerlendirme

Boş Zamanları Değerlendirme	İ	M	R	S	F	N
Kitap Okuma	5	4	4	4	5	22
Kur'an-ı Kerim Okuma	1			1		2
Ev İşleri	6	7	6	6	1	26
Dernek Görevi	3	5	2	3	2	15
Arkadaş Ziyareti	7	3	5	4	6	25
Spor	2		3	1		6
Alışveriş	4	2	1	1	2	10
Hastalara Yardım Etme					1	1
Çocuklara Bakma					1	1
Tv İzleme			4			4
Kurslara Gitme	6	1	3	5	2	17

Tablo 7’de görüldüğü üzere, katılımcıların boş zamanlarında ağırlıklı olarak ev işleriyle (26 kişi) uğraştıkları, ev işlerinden sonra arkadaş ziyareti (25 kişi), kitap okuma (22 kişi), kurslara gitme (17 kişi), dernek görevleri (15 kişi), alışveriş (10 kişi), spor (6 kişi), TV izleme (4 kişi) Kur’an-ı Kerim okuma (2 kişi), hastalara yardım etme (1 kişi), çocuklara bakma (1 kişi) gibi aktivitelerle ilgilendikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların boş zamanlarında ev işlerinden sonra en çok kitap okumaya önem verdikleri görülmüştür. Ağırlıklı olarak hangi tür kitapları okudukları Tablo 8’de görülmektedir:

Tablo 8: Okunulan Kitaplar

Kodlar (Okunan Kitaplar) ¹⁶	İ	M	R	S	G	N
Roman	1	1	8	4	2	16
Psikoloji, NLP	2	1	7	2	2	14
Aile Bilgileri	2		1	2	1	6
Tasavvuf			2			2
Şiir			3		1	4
Siyasi Kitaplar	1					1
Dini Yayınlar	9	9	7	10	9	44
Eğitim		1				1
Hobi		1	2		1	4

¹⁶ Dinî grup üyelerinin okudukları kitaplar ile ilgili birden fazla yorum belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 8’de okunan kitaplara bakıldığında, “Dinî yayınlar” (44 kişi) ilk sırada yer almaktadır. Bunun dışında “roman” (16 kişi), “Psikoloji veya kişisel gelişim kitapları” (14 kişi), “Aile bilgileri” (6 kişi), “Tasavvuf” (2 kişi), “Şiir” (4 kişi), “Hobi kitapları” (4 kişi), “Siyasi kitaplar” (1 kişi) ve “Eğitim içerikli kitaplar” (1 kişi) okudukları görülmektedir.

“Okuyorum. Daha çok tarihle alakalı. Yavuz Bahadıroğlu’nun kitaplarını okuyorum ama onun haricinde de yine sohbet kitaplarımız var.” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Okuduğum kitaplar daha çok Cemalnur Hoca’nın kitapları, Samiha Anne’nin kitapları, özellikle Fatma Yangül’ün... Hastasıyım şu anda okuduğum... Nevzat Tarhan’ın ‘Mesnevî Terapi’ isimli bir kitabı var; bir ikincisi ‘Peygamberimizin 101 Payesi’ Yaşar Kandemir’in kitabı, onları okuyorum.” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Şu ana kadar çıkanların hepsini aldım. Mesnevî şerhli sohbetler kitabı, hocamızın kendisinin ‘Bakara’ ile başlayan 1 2 3 onları, hepsini aldım. Okumadığım iki üç tane kaldı. Bu arada Mesnevî’yi ara ara okumaya çalışıyorum.” (R-Rümeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

“Ruhu’l Furkan’ çok değerli güzel bir kitap, çok etkilendim.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

“Etrafa bakarken Risâle’leri okuduğumda, hani kâinatı bile onlarla tanıdım, daha önce görmüyordum. Gerçek dini öğrenmeye başladım.” (F- Ayla/41/Y.Okul-Üniversite).

“O dönemde bayağı bir kitap okudum; mesela şeylerle beraber ablamın söylemiş olduğu bir şey vardı bize görev vermişti. Şöyle bir görevdi ama daha doğrusu öğüt de denilebilir. 20 sayfa TÖV yani Hoca Efendi’nin kitapları; 11 sayfada Risale; biz bunu iki yarım dönem boyunca okuduk. Hatta şöyle bir şey oldu; Hoca Efendi’nin kitaplarını ben çok okuyordum zaten. Risale’lerdeki o tadı yavaş yavaş almaya başlayınca... Onda da zaten 2.sınıfın 1.dönemine kadar Risâle hatmini yapmıştım mesela elhamdulillah.” (F-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Ruhun Deşifresi var okuduğum, bilimsel olmasını da istiyorum okuduğumun. Bu tarz kitapları seviyorum. Onun dışında sahabe ve peygamber hayatlarını okumayı seviyorum.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

Farklı alanlarda en fazla kitap okuyanlar Rifaî tarikatıdır. Ayrıca okunulan dinî kitapların çoğunlukla katılımcıların gruplarına ait olduğu da mülakatlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Günlük Gazete Okuma Sıklığı

Dinî Gruplar	Çoğu Zaman	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman	N
İsmailağa	1	3	1	5	10
Menzil	0	3	2	4	9
Gülen	9	1	0	0	10
Rifaî	3	5	1	1	10
Süleyman	2	4	3	1	10
Toplam	15	16	7	11	49

Günlük gazete okuma durumu ise: Çoğu zaman gazete okuyan 15 kişi; arasıra okuyan 16 kişi; nadiren okuyan 7 kişi; hiçbir zaman okumayan, 12 kişi olarak belirlenmiştir.

Okunulan gazetelere bakıldığında katılımcıların, Taraf (1 kişi), Hürriyet (5 kişi), Radikal (3 kişi), Zaman gazetesi (14 kişi), Akit (2 kişi), Yeni Şafak (2 kişi), Milli Gazete (1 kişi), Habertürk (1 kişi), Bugün (4 kişi), Posta (2 kişi), Sabah gazetesi (2 kişi) olduğu tespit edilmiştir. En fazla gazete okuyan dinî grupların Gülen cemaati ve Rifaî tarikatı olduğu görülmüştür. Rifaî tarikatındaki katılımcıların en çok Hürriyet (4 kişi) ve Gülen cemaatinden olan katılımcıların (9 kişi) ise en çok Zaman gazetesi okumaları dikkat çekmiştir.

Günümüzde birçok tarikat, geliştirdiği yorumlar ve taktiklerle modernleşme sürecine çeşitli şekillerde adapte olmuştur (Taslaman, 2011: 157). Gülen, Süleyman Efendi ve İskenderpaşa cemaatleri 1980’li yıllardan sonra sosyo ekonomik ve politik alanlarda daha aktif olmaya başlamıştır (Bilgili, 2006: 4). Özellikle doksanlı yıllardan itibaren dini cemaatler medya holdingi, nakliyat şirketi veya bir eğitim sektörü haline gelerek artık ideallerin değil kurumsal başarıların, profesyonel yönetici ve uzmanların bir boy gösterme alanına dönüşmüştür (Aktaş, 2014: 20-21).

Gülen cemaati medya araçları sayesinde İslami söylemi cemaatin hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırmış, bu araçlar sayesinde cemaat içinde kolektif anlayış sağlanmaya çalışmıştır. Cemaatin bu işlevi yerine getiren ilk ve en etkili aracı ise Zaman gazetesidir (Arioğlu, 2008: 196).

Tablo 10: İzlenen TV Programları

Kodlar (İzlenen TV Programları) ¹⁷	İ	M	R	S	G	N
Tartışma Programları	1	2	3	3	2	11
Haber Programları	4	6	5	7	9	31
TV Dizileri	2	1	4	1	1	9
Belgeseller		4	3	4	1	12
Eğlence Programları			1	2	1	4
Dinî Programlar		4	1		2	7
Filmler					1	1
Kadın programları	1	1				2
Hepsi			1			1
TV seyretmiyorum	3	2	2	2		9

Tablo 10’da ise katılımcıların izledikleri TV programları görülmektedir. İzlenen TV programları olarak “Tartışma programları” (11 kişi), “Haber programları” (31 kişi), “TV dizileri” (9 kişi), “Belgeseller” (12 kişi), “Eğlence programları” (4 kişi), “Dinî programlar” (7 kişi), “Filmler” (1 kişi), “Kadın programları” (2 kişi) olduğu görülmüştür. 9 kişi “TV seyretmiyorum” demiş, bir kişi ise hepsini seyrettiğini aktarmıştır. Tüm dinî gruplarda en çok izlenen TV programı haber programlarıdır.

Tablo 11: İnternet Kullanma Sıklığı

Dinî Gruplar	Çoğu Zaman	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman	N
İsmailağa	1	1	1	6	9
Menzil	2	0	2	5	9
Gülen	8	2	0	0	10
Rifaî	9	0	0	0	9
Süleyman	4	4	1	1	10
Toplam	24	7	4	12	47

Tablo 11’de internet kullanan katılımcıların kullanım sıklığı görülmektedir. Buna göre, interneti çoğu zaman 24 kişi, arasıra 7 kişi, nadiren 4 kişi kullanmaktadır. 12 kişi ise internet kullanmamaktadır. İnterneti en çok Gülen cemaatine ve Rifaî tarikatına mensup

¹⁷Dinî grup üyelerinin izledikleri TV programları ile ilgili birden fazla yorum belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

olan katılımcılar kullanırken; İsmailağa cemaati ve Menzil tarikatına mensup olanlar interneti en az kullananlar olmuştur.

Tablo 12: İnternet Kullanma Nedenleri

Kodlar (İnternet Kullanma Nedenleri) ¹⁸	İ	M	R	S	G	N
Haberlere Erişmek	2	1	6	5	7	21
Dinî Bilgi Edinmek	2	3	8	3	3	19
Sosyal Ağlara Erişmek	1	1	8	2	3	15
Yemek Tarifi Almak		1	1	4	1	7
Dizi/Film İzlemek			4	2	2	8
Alışveriş Yapmak			2		2	4
Ders Anlatım Materyali Bulmak					1	1

Katılımcılar, internet kullanım nedenlerini, “haberlere erişmek” (21 kişi), “dinî bilgi edinmek” (19 kişi), “sosyal ağlara erişmek” (15 kişi), “dizi/film izlemek” (8 kişi), “yemek tarifi almak” (7 kişi), “alışveriş yapmak” (4 kişi), “ders anlatım materyali bulmak” (1 kişi) olarak açıklamıştır. Sonuçta interneti en fazla haberlere erişmek, dinî bilgi edinmek ve sosyal ağlara erişmek amaçlı kullandıkları görülmektedir.

Tablo 13: Bir Sene İçerisinde Gidilen Programlar

Kodlar (Bir Sene İçerisinde Gidilen Programlar) ¹⁹	İ	M	R	S	G	N
Seminer	1	5	3	4	5	18
Kongre	1		1			2
Panel	1		2	1		4
Sempozyum	1		6	1	1	9
Konferans	1	1	7		4	13
Sinema	2	1	5	2	4	14
Tiyatro	1	1			5	7
Hiçbiri	6	4		5	2	17

Tablo 13’te bir sene içerisinde gidilen programlara bakıldığında (18 kişi) “Seminerler” ilk sırada yer almakta; daha sonra bunu sırasıyla “Sinema” (14 kişi), “Konferans” (13 kişi), “Sempozyum” (9 kişi), “Tiyatro” (7 kişi), “Panel” (4 kişi) ve “Kongre” (4 kişi) takip etmektedir. Bununla birlikte bir sene içerisinde bu etkinliklerin hiçbirisine gitmeyenler de vardır (17 kişi). Mülakatlardan anlaşıldığı üzere gidilen seminerler veya

¹⁸ Dinî grup üyelerinin internet kullanma nedenleri ile ilgili birden fazla yorum belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

¹⁹ Dinî grup üyelerinin bir sene içerisinde katıldıkları programlar ile ilgili birden fazla yorum belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

konferansların bazısı, katılımcıların kendi dinî gruplarının düzenlediği etkinlikler dâhilinde olabilmektedir:

“Helal Gıda Semineri’ni de kaçırdım, onlara gitmek isterdim.” (G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

“Ben E. Ablanın derslerine gidiyordum, haftada bir iki gün de seminerlere katılıyordum.” (R-Canan/28/Lise ve Dengi).

Katılımcılarımıza, eşlerini seçerken, dinî grup üyesi olmalarına dikkat edip etmediklerini sorduk. Konu ile ilgili farklı yanıtlar aldık. Bazı katılımcılar eşlerinin dinî grupta olmalarını önemserken bazıları, dindar olmasının yeterli olduğunu söylemiştir:

Tablo 14: Katılımcı Eşlerinin Dinî Gruba Bağlılığı

Eşlerin Dinî Gruba Bağlılığı	İ	M	R	S	G	N
Dinî Gruba Bağlı	3	1	3	4	7	18
Dinî Gruba Bağlı Değil	6	9	3	3		21
Bekâr	1		3	3	3	10
Boşanmış			1			1
Toplam	10	10	10	10	10	50

Tablo 14’e bakıldığında katılımcılardan, eşi dinî gruba mensup olan 18 kişi, dinî gruba mensup olmayan 22 kişi bulunmaktadır (Bir kişi dul, 9 kişi ise bekârdır). Eşi dinî gruba mensup olanların en çok Gülen cemaatine mensup olduğu görülmektedir (7 kişi). Menzil tarikatında ise eşi dinî gruba bağlı olan sadece bir kişi vardır. Katılımcı eşlerinin bağlı olduğu dinî gruplar aynıdır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Dinî gruplarda kadınları konu edinen çalışmamızda, öncelikle konuya alt yapı oluşturması açısından kaynak taraması yapılarak teorik boyut ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda mülakat tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu doğrultuda, yapılan nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniğini uygulayan çalışmalardan faydalanılmıştır (bk. Yaman, 2007; Meydan, 2012).

Yarı yapılanmış görüşmelerde, yapılanmamış görüşmelere göre araştırmacı daha spesifik sorular sorabilmektedir (Kuş, 2003: 101). Araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlamakta ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere kısmî esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına izin

vermektedir. Bu nedenle bu tür bir görüşmede, katılımcıların da araştırma üzerine kontrolleri söz konusudur (Ekiz, 2003: 62).

Görüşme formu, araştırmanın teorik kısmından elde edilen veriler, uzman görüşleri (Doç.Dr. Erkan Yaman, Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Yrd. Doç. Dr. Feim Gashi ve Prof. Dr. Abdulvahit İmamoğlu) ve ön görüşmelerden elde edilen veriler çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle, yapılan ön çalışmalar, görüşme formunun şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Formda yer alan ana ve yan sorular belirli başlıklar altında toplanmıştır.

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili bilgilere ulaşmada geliştirilen kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. Kişisel bilgi formu ile cinsiyet, yaş, sosyal çevre, eğitim durumu, medenî durum, ekonomik durum, öznel dindarlık algısı gibi demografik özellikler ile birlikte sosyo-kültürel yönleri ile ilgili veriler toplanmıştır. Katılımcıların dinî tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla hazırlanan sorular (bk. Uysal, 1995) kişisel bilgi formuna eklenmiştir. Bununla birlikte, katılımcılara araştırma alanı kapsamında sorular sorulmuş; bunun için yapılan çalışmalardan faydalanılarak bilgi formuna dâhil edilmiştir (bk. Özüdoğru, 2009; Yapıcı, 2007).

Katılımcılar, amaçlı örnekleme tekniklerinden kartopu örnekleme tekniği ile bulunmuştur. Patton'a göre (1990: 176) kartopu örnekleme modelinde "Konu hakkında kim ile irtibat kurmalıyım?", "Bu konuda en fazla kim bilgi sahibidir?" gibi sorularla araştırmada mülakat yapılacak olan katılımcıların sayısı arttırılabilmektedir.

Mülakatlar, yüz yüze yapılabildiği gibi telefon veya görüntülü telefon gibi ses ve resim iletilerle de yapılabilmektedir (Karasar, 2001: 165). Bu nedenle katılımcılardan yanıtlamalarını istediğimiz eksik sorular olduğunda, telefonla görüşmeden yararlanılmıştır. Mülakatlardaki ses kaydı süreleri konuşmacının bilgi seviyesine, bize duyduğu güven ile katılımcıların dışadönük veya içedönük kişilikte olmalarına göre değişiklik arz etmiştir.

Çalışmanın bilimsel amaçlarla kullanılacağı, kimliklerin ve ses kayıtlarının ifşa edilmeyeceği açıklanarak gönüllü katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, Ağustos 2012 yılında İstanbul-Fatih'te ön görüşmeler yapılmış; Eylül 2012-Nisan 2014 yılında ise mülakatlar tamamlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmamızda en uzun süreç, verilerin analizi ve yorumlanması kısmı olmuştur. Mülakatlarda kaydedilen sesler, yazıya dökülerek incelenmiştir. Görüşme verilerinin analizinde içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, bir söylemi anlamada ve yorumlamada, öznel etkenlerden kurtulmayı sağlamak amacıyla taşımaktadır. Bireyi, görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik “İkinci bir okuma”dır. İçerik analizi tekniklerinin ortak paydası; çıkarsama/istihraç esasına dayanmalarıdır (Bilgin, 2006: 1).

Nitel araştırmalarda da nicel araştırmalar gibi verilerin güvenilirlik ve geçerliğinin araştırılması gerekmektedir. Geçerlik, bir ölçme aracının sadece ölçmek istediği özellikleri ölçmesidir. Geçerlik, iç geçerlik ve dış geçerlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç geçerlik, araştırmada elde edilen bulguların ve sonuçların doğruluğunu konu edinir. Dış geçerlik ise araştırma sonuçlarının genellenebilirliğine ilişkindir. Güvenirlik, araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgili olmakla birlikte sonuçların inandırıcılığı açısından önemlidir. Güvenirlik ile araştırmanın çeşitli aşamalarında kullanılan stratejilerin daha belirgin hale gelmesi sağlanmaktadır. Güvenirlik de aynı şekilde iç güvenirlik ve dış güvenirlik olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. İç güvenirlik, farklı araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşmayacağına; dış güvenirlik, araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda aynı şekilde elde edilip edilemeyeceğine ilişkindir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 76-84).

Araştırmamızda nitel veri toplama aracı olarak kullanılan mülakat sorularının geçerliliği ve güvenirliliği yapılmıştır. Örnek bir mülakat uygulaması alınarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Sevde Düzgüner’e ve Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı’nda doktora öğrencisi olan Ayşe Şule Yüksel’e kodlamalar yaptırılarak bu kodlar karşılaştırılmış ve %85 oranında güvenirliliği tespit edilmiştir.

Çalışmamızda öncelikle mülakatlar ayrıntılı bir şekilde incelenerek kodlamalar yapılmıştır. Benzerlik taşıyan kodlar gruplandırılmaya çalışılmış, gruplandırma sonucunda kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmamızda kodlar, tablo şeklinde sunulmaya çalışılsa da sayısal verilere oranla katılımcıların yorumlarına daha çok yer verilmiştir. Çünkü Yıldırım ve Şimşek’in de belirttiği üzere (2000: 42) nitel

çalışmalarda toplanan veriler üzerinde bazı sayısal analizler yapılırsa da nicel araştırmalar gibi tamamen sayılara indirgenemez. Çünkü asıl veri toplama araçlarından birisi araştırmacının kendisidir.

Diyalog içerisinden seçilen bazı yorumlar teze aktarılmıştır. Teze aktarılan mülakatlarda görüşmecilerin hangi gruba mensup olduğunu gösteren kodlarla birlikte yaşları ve eğitim durumları da verilmiştir. Sonuçta, tüm bulgular göz önüne alınarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

2.5. Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler

Türkiye’de dinî gruplar genel olarak kendi içerisinde sosyal; ancak dışarıya kapalı olan gruplardır. Kadınlar ise bu gruplar içerisinde aktif bir şekilde yer almakla birlikte araştırma süreçlerinde kendilerini gizlemeyi tercih etmektedirler. Bu araştırmada da yaşanılan en büyük güçlük, görüşmeyi kabul eden gönüllüler bulmak olmuştur.

Mülakat yapmayı kabul eden katılımcılar olmakla birlikte “Biz bir şey bilmiyoruz.”, gibi gerekçelerle mülakat yapmayı reddedenler de olmuştur (7 kişi). İsmailağa cemaatinden bir katılımcı ile yer ve tarihte sözleşmemize rağmen buluşma gününde “Eşim izin vermedi” diyerek görüşmeyi reddetmiştir. Bir katılımcı ise mülakat yapıldıktan sonra bizi arayarak pişman olduğunu, rüyasında kötü şeyler gördüğünü ve mülakatı iptal etmenin mümkün olup olmayacağını sormuştur. İsmailağa cemaatine mensup olan bir katılımcı, kadın sesinin haram olduğu gerekçesiyle ses kaydı yerine not almamızı istemiştir. Ancak kaydedilen notların yetersiz olacağı gerekçesiyle araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Görüşmeyi kabul edenler, ilkin güven problemi yaşamışlardır. Özellikle ses kayıt cihazından rahatsız olmuşlar, kayıtların benim haricimde hiç kimseye dinletilmemesi ve gerçek isimlerinin verilmemesi konusunda defaatle telkinde bulunmuşlardır. Bu nedenle onlara güven sağlamak adına ses kayıtlarını deşifre etmeme sözü verilerek araştırmanın amacı ve gizliliği açıklanmıştır. Katılımcılar, ağırlıklı olarak deşifre olma kaygısıyla ilkin araştırmamızı önyargı ile karşılasalar da mülakatın ilerleyen zamanlarında oluşturulan güven ortamı neticesinde birçok bilgiyi rahatça paylaşmışlardır. Özellikle soruların daha çok kendileriyle ilgili olduğunu düşünmeleri ve samimiyetimiz onlara güven vermiş ve katılımcılardan bazıları (kendi tabirleriyle) arkadaşlarına dahi anlatmadığı özel durumları (rüyalar, aile içi ilişkiler vb.) bizimle paylaşmıştır. Bu

durumun bir nedeni de samimi ve açık bir şekilde amacımızı belirtmiş olmakla ilgili olduğu kadar bizi yönlendiren kişilere duyulan güvendir.

Mülakatların katılımcıyla teke tek yapılmasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte sorulardan bazılarında yanıt vermemekte ısrar edenler olmuştur. Bu nedenle mülakatın ilerleyen anlarında farklı biçimlerde soruları tekrarlayarak katılımcılardan yanıt alınmaya çalışılmıştır. Soruların bazılarında rahatsız olan katılımcılar olmuştur. “Bana neden bu soruları soruyorsun?” ya da “Neden bu grubu bu kadar merak ediyorsun?” gibi tepkiler verilmiş; farklı amaçlarla araştırma yaptığımız imâ edilmiştir. Bazı katılımcılar, özellikle yaşı ilerlemiş olanlar, soruları anlamakta güçlük çekmiş, onların anlayacağı şekilde sorular farklı kelimelerle tekrar edilmiştir. Sorduğumuz sorulardan sıkılanlar ve “Hala bitmedi mi?” diyenler de olmuştur.

Mülakatlarda eksik kalan soruları tamamlamak adına görüşmeciler ile telefon ya da e-posta ile irtibat kurulmuştur. Ancak bu konuda bazı sorunlar yaşanmıştır. Rifaî tarikatına mensup olan bir kişi tekrar aradığım için, kendisini taciz etmekle suçlamıştır. Bazıları ise kasıtlı olarak irtibatı kesmiştir. AKP hükümeti ile Gülen cemaati arasında 2013 yılından itibaren gelişen bazı durumlar nedeniyle, eksik soruların tamamlanması adına telefon ile görüşmek istediğimiz bu cemaate mensup bazı kişilerden geri dönüt alınamamıştır. Özellikle üç kişiden hiçbir şekilde yanıt alınamadığı için Mart – Nisan 2014’te Gülen cemaatine mensup farklı kişilerle mülakat yapılmıştır.

İstanbul’un farklı ilçelerine gidip mülakat yapılacak muhitleri bulmak konusunda bazı zamanlarda zorluklar yaşanmıştır. Mülakatlar katılımcıların evlerinde yapıldığı gibi konfeksiyon atölyesi, pastane, işyeri, dersane, öğrenci evi, park, kafe ve yurt gibi mekanlarda da gerçekleştirilmiştir. Bağdat caddesinden Sultanbeyli’ye uzanan İstanbul’un birbirine zıt muhitlerinde, yaşam tarzlarıyla ve kişilikleriyle birbirlerinden farklı olan kadınlarla iki yıla yayılan bir mülakat süreci gerçekleştirilmiştir. Bu süreç içerisinde Bağdat caddesinde, penceresinde yılbaşı süsleri kalmış bir evde, söylenilen ilahilere eşlik etmek; bir hafta sonrasında Sultanbeyli’de bir mahallede sohbet sonrası ikram edilen aşurelerden sonra sohbet hocası ile görüşmek; bir katılımcının sorumlu olduğu Ümraniye’deki konfeksiyon atölyesinde işlerini bitirmesini beklerken birlikte öğle yemeği yemek; bir katılımcının, rezidans dairesinde ağırlandırken başka bir zaman, Kağıthane’de yaşayan bir hoca hanımın, apartmanın en alt katını Kur’an Kursu’na

çevirdiği dairesinde mülakat yapmak; akşam saatlerinde yine bir grubun dinî sohbeti sonrası, gösterişli ikramlardan ve ardından yapılan mülakattan sonra aynı zaman diliminde, üniversiteye bağlı öğrenci yurdunda yaşayan görevli bir kadın ile görüşmeye yetişmek; Fatih'te bekar öğretmenlerin kaldığı bir evde misafir edilmek; Pendik'te kadınların günlerine katılıp sohbetlerine eşlik etmek gibi farklı ortamlarda bulunulmuştur.

Dinî gruplara mensup olan katılımcılardan özellikle sohbet düzenleyenler, sohbetlerine katılmam için teşvik etmişler, istediğim zaman katılabileceğimi söylemişlerdir. Menzil tarikatına bağlı olan ve sohbetler düzenleyen bir hoca, tövbe almam konusunda çok ısrarcı olmuştur. Ayrıca Rumeli Hisarüstünde Menzil tarikatı olarak yönlendirildiğim bir grubun sohbetine katılmış; ancak sohbet esnasında Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra yapılan bazı ritüeller ile (sohbet yapan kişinin çay demledikten sonra yuvarlak bir tepsinin etrafına dizilmiş olan çay bardaklarının etrafında oturmaları ve bu şekilde sessizce zikir çekmeleri) bu kişilerin Bünyamin Yıldırım Hazretlerine bağlı oldukları anlaşılmıştır.

Ortamlara uyum sağlamak adına kıyafete ve üsluba dikkat edilmiştir. Ancak katılımcılardan bazıları tesettür ile ilgili sorularda örtünme biçimimin doğru olduğunu örnek göstermiş; bazıları ise tesettürümün uygun olmadığını ima edip kıyafetimi eleştirmişlerdir.

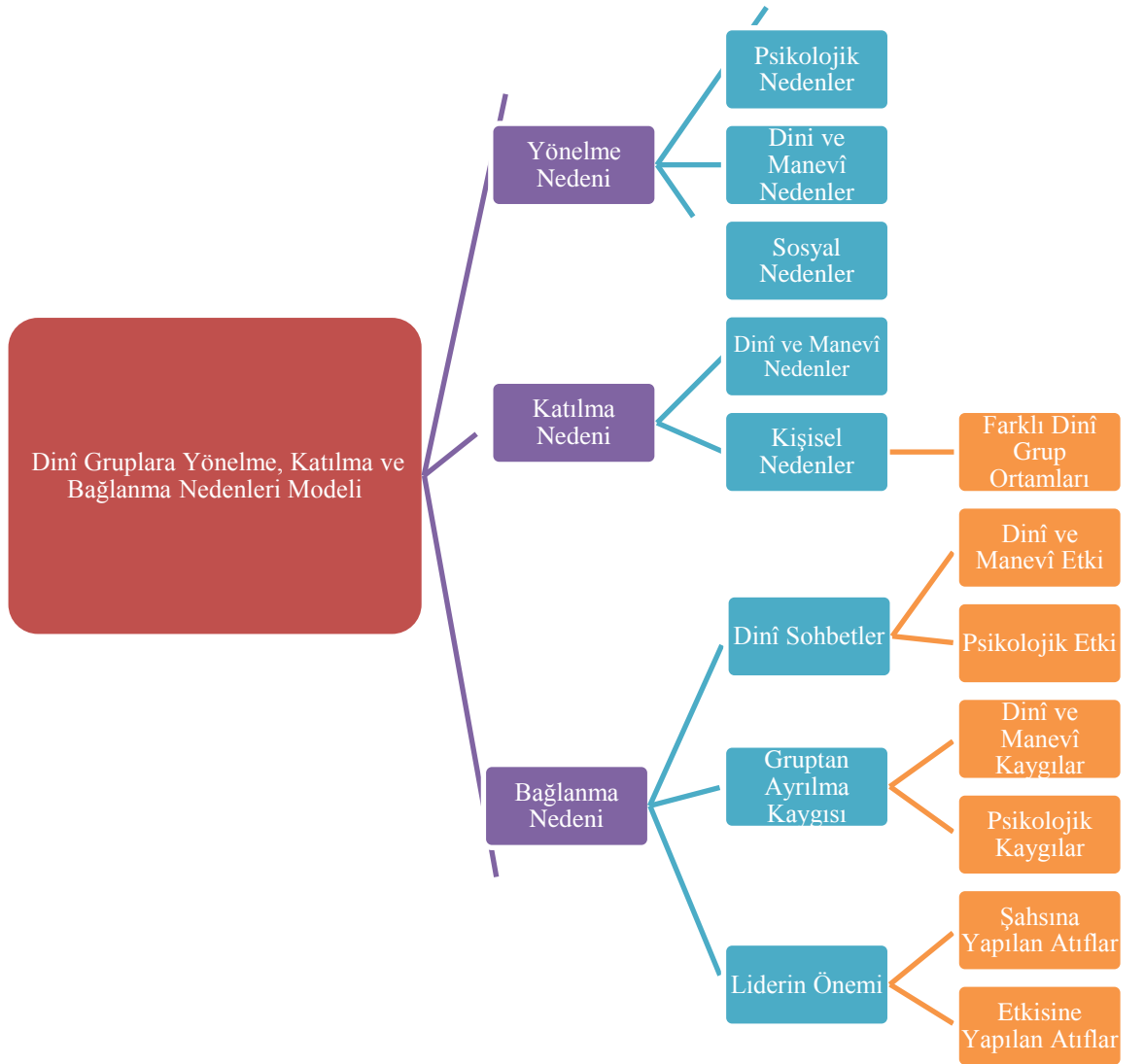
Katılımcı sayısının fazla olması nedeniyle mülakatları deşifre etmek uzun bir sürede tamamlanabilmiştir. Zamanımızı alan bir diğer konu ise mülakatları analiz etme kısmıdır. Mülakatlar analiz edildikten sonra bazı eksik bulguların tespit edilmesinden dolayı analiz işlemleri tekrarlanmıştır.

Mülakat sürecinde katılımcılardan bazılarının fazlasıyla ketum olması bazılarının ise çok fazla konuşması da yaşanan güçlükler arasındadır. Ketum olanlardan bazıları özellikle konuşmak istememekte, bilgilerini gizlemeye çalışanlar olmaktadır. Çok konuşkan olan katılımcılar ise cevaptan uzaklaşarak farklı konulardan bahsetmeye başlayabilmektedirler. Bu gibi katılımcılara farklı sorular sorularak tekrar konuya odaklanmaları sağlanmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın problemlerine göre ve araştırma elde edilen verilere göre belli bir düzen içinde verilecektir. Öncelikle dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile ilgili bulgular ele alınacak; sonrasında ise dinî gruba üye olmanın psiko sosyal dinî ve manevî etkisine ilişkin bulgular başlığı çerçevesinde veriler değerlendirilecektir.

3.1. Dinî Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri ile İlgili Bulgular

Şekil 1: Dinî Gruba Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri Modeli

Araştırma bulgularına göre, kadınların dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenlerinden çıkan sonuçlar modellenerek Şekil 1’de gösterilmiştir. Kadınların dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri, bu model çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Dinî Gruplara Yönelme Nedeni

Bireyler dinî gruplara farklı nedenlerle yönelebilmektedir. Katılımcılara sormuş olduğumuz “Bağlı olduğunuz dinî gruba yönelişinizdeki en önemli etken neydi? Bu süreci anlatır mısınız?” sorusuna vermiş oldukları yanıtlardan yola çıkılarak kodlamalar yapılmıştır:

Tablo 15: Dinî Gruba Yönelme Nedeni

Kodlar (Dinî Gruba Yönelme Nedeni) ²⁰		İ	M	R	S	G	N
Psikolojik Nedenler	Anlam Arayışı	2	1	3		1	7
	Psikolojik Problemler	1	3	2		1	7
	Ailevî Problemler			4	1	2	7
Dinî ve Manevî Nedenler	Manevî Arayış			2	1	1	4
	Dini Daha İyi Yaşama İsteği	3	2	1	1	2	9
	Dinî Bilgi Edinme	1		1		1	3
Sosyal Nedenler	Medya Etkisi (Televizyon/internet)			6			6
	Hocaların Etkisi	2	1		1	2	6
	Liderin Etkisi			2	2		4
	Arkadaş Etkisi	3	6	3	1	2	15
	Aile Etkisi	3	1	2	8	3	17
	Dinî Gruplara Bağlı Dershaneler					3	3
	Dinî Gruplara Bağlı Yurtlar				4	1	5
Boş Zamanı Değerlendirme		2	1			3	

Tablo 15’e bakıldığında, katılımcıların dinî gruba yönelme süreci ve nedeni üç başlıkta kategorilendirilmiştir. Bunlar: *Psikolojik nedenler*, *dinî ve manevî nedenler*, *sosyal nedenler* olarak gruplandırılmıştır. *Psikolojik nedenler* alt başlığında “Psikolojik problemler” (7 kişi), “Ailevî problemler” (7 kişi) ve “Anlam arayışı” (7 kişi); *dinî ve manevî nedenler* başlığı altında “Dini daha iyi yaşama isteği” (9 kişi), “Manevî arayış” (4 kişi), “Dinî bilgi edinme” (3 kişi); *sosyal nedenler* kategorisinde “Aile etkisi” (17 kişi), “Arkadaş etkisi” (15 kişi), “Hocaların (yetkili kişilerin) etkisi” (6 kişi), “Liderin

²⁰ Dini grup üyelerinin liderlerinin birden fazla özelliğinin olduğunu belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

etkisi” (4), “Dinî gruplara bağlı dershaneler” (3 kişi) ve “Dinî gruplara bağlı yurtlar” (5 kişi), “Medya etkisi” (6 kişi) ve “Boş zamanı değerlendirme” (3 kişi) kodları vardır. Araştırmamızda dinî gruplara yönelmede en etkili olan nedenlerinsosyal nedenler teması içerisinde olan “Aile etkisi” (17 kişi) ve “Arkadaş etkisi” (15 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

Gruplar açısından daha ayrıntılı bir şekilde incelediğimizde; İsmailağa cemaatinde “Dini daha iyi yaşama isteği” (3 kişi), “Arkadaş etkisi” (3 kişi) “Aile etkisi” (3 kişi); Menzil tarikatında “Arkadaş etkisi” (3 kişi); Rifaî tarikatında “Medya etkisi” (6 kişi); Süleyman Efendi cemaatinde “Aile etkisi” (8 kişi); Gülen cemaatinde ise “Aile etkisi” (3 kişi) ve “Dinî gruplara bağlı dershaneler” (3 kişi) etkili gruplara yönelmede daha etkili görünmektedir.

3.1.1.1. Psikolojik Nedenler

Anlam arayışı, psikolojik problemler, ailevî problemler olarak ele alınan kodlamalar; psikolojik nedenler kategorisinde değerlendirilmiştir. Katılımcılardan bazıları tarikata yönelmelerinin asıl nedenini, yaşadıkları ailevî ve psikolojik problemler olduğunu açıklamıştır:

“Çocuğumu kaybetmiştim. Benim de psikolojim bozulmuştu. O yüzden mutsuzluk derdine deva aramak için insan psikologlara gider ya, ben de dine gittim.” (M-Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“...İlk oğlum evlendiğinde, 8 yıllık evli, çok huzursuzluklarını gördüm. Boş şeylerle üzdüler bizi. Psikolojik rahatsızlıklar yaşandı... Sıkıntılar üst üste gelince, ben Mevla'ya yaklaştıkça bunları hissettirdi bana. Bu sefer o yola girdim.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Kızım istenmeyen bir evlilik yaptıktan sonra, ağır depresyon geçirmiştim. Kızımın evliliği farklı olmuştu. Kızım da istemiyordu, biz de istemiyorduk... Bana bu vekalet teklifi geldi o sıkıntılı dönemlerimde. Ben yapamam demiştim. Gidip dinliyordum ama duymuyordumama algılarım kapalıydı, kızımı düşünüyordum. Mübarekler tekrar diriltiler... Her zaman söylüyorum eğer o dönemde sadatlar olmasaydı, inan ben Bakırköy ya da Erenköy'deydim. Onların himmeti, onların duasıyla...” (M- Melek/58/Lise ve dengi).

“Ailevî, manevî olarak ciddi sıkıntılarımız vardı. O da önemli etkendi... Anne baba geçimsizliği vardı.” (G- Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

“...Beş yıl onlarla (kayınvalide ve görümce) birlikte kaldık... Şeytan bendim yani zaten. Anlaşmazlığımız da yoktu çok şükür. Ta ki çocuk doğdu, kıskançlık başladı, eyvah! Ben çalışıyorum bütün gün, çocuk ona düşkün Allah, ben kudurdum!... Sıkıntımız o zaman başladı. Sonra üç yıl kaldık. Ondan sonra Sevgi 3 yaşında olsun, sonra ben ne kocamı istiyorum, ne evi istiyorum. Gittim, resmen ev tuttum kocama söylemeden. Gittim ev buldum, tuttum. Dedim artık çıkıyoruz yoksa fena olacak, yeter! Derken orada (yeni evde) başladı sıkıntı... Eşimle sürekli kavga... Eşim elini kaldırmayan bir insandır elini kaldırmaya başladı. Ben de susmayan bir insandım, koluna yumruk indiren bir insandım. Sürekli bir sıkıntı ve parasızlık...”(R- Selin/40/Y.Okul-Üniversite).

Anlam arayışı, insanın ihtiyaçlarının bir dışavurumudur. İnsan, doğası gereği araştırmak, anlamak yahut hayatında değişiklik yapmak amacıyla arayış içerisinde olmaktadır. Her bireyin arayışıyla ilgili sorulara farklı yanıtları vardır. Bu nedenle bazı zamanlarda kişinin anlam arayışına mitler yanıt vermiş bazı zamanlarda ise dinler bu ihtiyaca cevap vermiştir. Hayata yönelik en yoğun sorgulamalar yetişkinlik dönemine karşılık gelen 25- 45 yaş aralığıdır (Kartopu, 2013: 87; Bahadır, 2002: 166). Yetişkinlik döneminde olan katılımcıların ağırlıklı olduğu araştırmamızda, bazılarının anlam arayışı içerisinde oldukları görülmüştür:

“Benim kuşkularım çok fazlaydı. Ne olduğumu bulmaya çalışıyordum... İyice bozdu ben. Namazı bıraktım. Düşünce olarak saçma bir hayat yaşamaya başladım. Gözüme üç harfliler görünmeye başladı. Sürekli rahatsız ediyorlardı. Gece ayağıma vurup kaçanlar oluyordu. O aralarda Bakü’de çalışırken, Hoca’yı TRT’den, sabah programından gördüm. Kanalları geçiyordum; tevafuk yani izleyeceğim varmış, zamanı gelmiş, çağırılmış demek ki.” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Lise bitti ve tabii ben cemaatten koştum. Benim 1,5 yıllık eğitimim ta 2000’de kalmıştı. O sadece benim Kur’an okuyuşuma, tecvidime, mahrecime tesir etti. Ama o cemaatin ruhu, şuuru benim ruhuma sirayet etmedi. O ne zaman oldu? Üniversiteye girdiğimde, üniversite dönemindeyken benim bir arkadaşım var, çok samimi, Merve. Onunla beraber hep böyle bir boşluk içindeyiz yani gidiyoruz, geliyoruz tamam ama manevi bir boşluk var, başıboşluk var, dünya hayatına bir meyil var. Biz bunu nasıl yapabiliriz? (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Allah’ım bir eksiklik var, bir açlık var. Çünkü düşünsenize çocukluğumdan beri ben namaz kılan, Kur’an okuyan, oruç tutan bir insanım. Fakat meğer o tek

yetmiyor. Lezzet lazım. Mesela yemeği bir öyle yersiniz tuzsuz bibersiz, bir de baharatlı yemek ne kadar lezzet verici! Yani mana yok. Maalesef manasızca yapılan bir ibadetti, diyeyim.” (R-Selin/40/Y.Okul-Üniversite).

Bulgulardan anlaşıldığı üzere yaşanan psikolojik problemler dinî gruplara yönelmede etkili olmuştur.

3.1.1.2. Dinî ve Manevî Nedenler

Endüstri devrimiyle hızlanan makro dönüşümler toplumlarda iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel etkilere neden olmuştur. Bu etkiler, kadın ve erkek rollerini değiştirmiş, inançların dağılmasına neden olmuş, arzu ve beklentiler farklılaşmış, insan-doğa bütünlüğü ve kadın-erkek tamamlayıcılığı sarsılarak farklılıklar eşitsizliklere, eşitsizlikler çatışmalara neden olmuştur. Bilm ve teknoloji hızla ilerlerken insanî sorunlar ve bu sorunlarla uğraşan bilimlerce çözülemez hale gelmiştir. Bu sorunlar küreselleşen tüketimciliğe karşı eleştirilerin artmasına ve hayata anlam katan inanç arayışlarının artmasına neden olmuştur (Amman, 2012: 49). Dinî gruba yönelme nedenleri olarak belirlenen dinî ve manevî nedenler temasında dinî bilgi edinme, İslam’ı daha iyi yaşama isteği, manevî arayış, mürşit arayışı kodları yer almaktadır. Katılımcılardan bazıları, dinî bilgi edinmek ve öğrendikleri bu bilgileri hayata geçirmek için gruba yöneldiklerini aktarmıştır. Bazıları ise, hayatını anlamlandırmak için manevî arayışlara başvurmuştur:

“Yirmi-otuz sene boş yere zaman harcadım zaten. Bundan sonra sonumuz ölüm. Bundan sonra neden namaz kılmamayım, neden kapanmayayım?”(M-Yaren/45/İlköğretim).

“İslam’ı güzel yaşamak, hakkıyla yaşamak istiyordum hep. Tesettüründen tutun da evdeki çocuklara bakış açım, insanlara bakış açım, hep zayıf hissediyordum kendimi. Sonrasında gittiğim yerde ‘Bağlansan daha zevk alırsın.’ dendi.” (M-Zeliha/44/İlköğretim).

“Arayışım manevi. Hoca ihtiyacı. Peygamberimiz ashabına örnek olmuş, ben de Allah’ımdan bana örnek olacak bir kişi çocukluğumdan beri istiyordum. İçsel bir sebep... Ben tarikata girmedim, mürşidimi buldum. Herhangi bir yerde bakkal bile olabilirdi. Ben onun yanından ayrılmazdım yine. Ben tarikata girmedim, öyle bir şey yok. Ama bu bir yolmuş, hocam da o yoldaymış, onunla beraber gidiyorum

yani. Mesele tarikat değil, insanı bulmak; seni eğiteceğine inandığın kişiyi bulmak.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

“Kendimi sorguladım neden yaşıyorum neden başkaları Allah’a inanıyor? Ben çok inançlı bir insan değildim önceden... Gerçekten ateist gibi düşünüyordum. Bilgisizlikten kaynaklanıyor tabiki. Bu defa ruhî bir açlık hissediyorsunuz, manevî bir eksiklik hissediyorsunuz. O eksikliğin de yerini dolduracak iyi bir şey arıyorsunuz.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

Mülakat örneklerinden de görüldüğü üzere dinî ve manevî nedenler, kadınları dinî gruplara yönlentmektedir.

3.1.1.3. Sosyal Nedenler

Araştırmamızda, sosyal çevrenin dinî gruba yönelmede etkili olduğuna dair örnekler görmek mümkündür. Özellikle ailede dinî gruba üye olanların birbirlerini yönlendirdikleri görülmüştür. Aile içerisinde anne ve baba olabildiği gibi kız kardeş, ağabey ya da eşler de birbirlerini gruplara yönlendirebilmektedir:

“Baştan bilmiyorduk tarikatın ne olduğunu. Tarikat deyince bana çok zor ağır bir şey gibi geliyordu. Onun için de korkuyordum. Sonra ablam çok ısrar ediyordu. Mukabeleye gittiğimizde, Ramazan ayında bir vekil vesilesiyle girdim. İyi ki de girmişim. Çok şükür! Elhamdulillah!” (M-Erva/53/Lise ve dengi).

“Annem, babam 35 yaşından sonra falan... Amcamın hanımı trafik kazası geçiriyor. Ölünce, o ölümden ibret alarak cemaate giriyorlar. Anlıyorlar ki bu dünya boş. Akrabalarımızdan birileri vesile oluyor. Onlar da hemen dâhil oluyorlar. Zaten babam, annem girince çocuklar da o şekilde dâhil olmuş oluyor. Hepimiz zaten kurslarda belli bir süre okuduk. Babam da benim cemaate girmemi istedi her zaman için. Üniversite dönemindeyken hatta çok korkmuştu, Nur cemaatine girerim diye. Çünkü kendi cemaatine dâhil olsun istiyor: ‘Aynı fikirde, düşüncede olalım kızım, sen de bu yolda ol.’... O sebepten dolayı...” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Peki en önemli etken neydi sizin bu cemaate girmenizde?(Araştırmacı).

En önemlisi neydi? Eşimdi ya aslında, eşimdi. Benim birinci idolüm mü diyeyim, o bunlarla ilgileniyordu.” (G- Selda/38/Y.okul-Üniversite).

“...Babamın hayatı zaten hikâye. Nasıl böyle dönüşüm yaşadım! ... Annem sonradan kapandı. Bir Hoca Efendi vasıtasıyla yani kurstan bırakmadılar. Biraz babam çok

yani çok şeydir; sosyal bir adamdır. Kuvvetlidir çenesi falan o yüzden sonra şehir şehir, ülke ülke dolaştı babam. Yani o kadar kendini geliştirdi. Tabii işte öyle.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Dedem, babamları kursa sohbetlere götürüyor. Babamı yedi yaşından itibaren götürüyor. Babam o kadar çok bağlanıyor ki... Lokantacılığı bıraktıktan sonra taksi almıştı. Babam taksiyi park eder, kursun inşaatında çalışmış. Belki onun bu yola bağlı olmasının bizi etkilediğini düşünüyorum.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Başka dünyevî şeylere hiç heves etmedim. Bir de Almanya’da ekonomik durumumuz çok iyiydi, babamın daireleri vardı; her şeyi vardı. O yüzden Süleyman Efendi Kur’an’a hizmet etmiş, biz de edelim diye bu fikir aklımızda kaldı. Maddî durumumuzun çok iyi olması çok önemli... Babam beni çalıştırmazdı. Bizim kendi yaşitlarımızda çalışan çok enderdi zaten ve seçme şansımız yoktu bizim.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

Dinî gruplara yönelmede, bireyin ailesi dışında arkadaş/komşu yahut hocaların (yetkili kişilerin) etkisi olabilmektedir:

“Nurcan Abla mutlu ve çok renkli bir hayat yaşardı, yani İslam böyle bir şey olması lazım. Bu kadar özel bir şey, bu kadar kuru olamaz. Nurcan Abla onu (İslam’ı) çok özel yaşadı. Aşkla! Yani o (Nurcan Abla) dedi, ‘Cemalnur Hanım’la görüştürelim.’ diye...” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Yaz döneminde mahallemizde ablamız vardı. Onu örnek almıştım. Yaz tatillerinde gideriz ya Kur’an okumaya. ‘İlkokulu bitirdiğin zaman, seni medreseye götürürüz.’ diyordu. Onun da vesilesi oldu tabi...” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Hizmet noktasında beni etkilediler... Her konuda çok fedakârlar. Belki aile saadetini ikinci plana atıyorlar, o kadar yani. Allah rızası için çocukla ilgileneneceği zamanı arka plana atıyor. Mesela haftada bir koşturmak zorunda... Bu kadının iki-üç tane çocuğu var veya evine alıyor her hafta, bu çok büyük bir fedakârlık, üç sene boyunca mesela.” (F-Gamze/37/Y.Okul-Üniversite).

Bazı katılımcılar için lider, dinî gruba yönelme nedenidir:

“...Meşreple ilgili bir durum, mürşidi sevmekle, insanı sevmekle ilgili bir durum... Yolu bulmuyorsun; önce hocayı, mürşidini buluyorsun; insan sevmediği bir rehberle şehir turunu bile kaldıramaz yani.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

Liderin etkisini mistik unsurlarla açıklayanlar olmuştur. Bu kişiler, dinî gruba kendilerinin yönelmediklerini, onları liderin çağırıldığını aktarmıştır:

“Afyona gittim, evine kabul edildim. İnanılmaz şeyler yaşadım. Ben buraya kadar geldim, al beni içeri, bak, kapına kadar geldim, diye düşünüyordum. Beni içeri aldılar. Şeyh’e, ‘Öğretmen sana geldi, dua istiyor.’ dediler. Bana dua ettiler. Bunlar yaşandı. İkincisi, insanlar sırayla dizilmişler, şeyhin geçişini izleyecekler. Ben orada kendimden geçtim. Hayatım gözlerimin önünden geçti. Bunun bir adı vardı(?) yaşamışım, tekrar yaşıyorum... Ben böyle şeylere hazırlıklı değildim, gerçekten kendime dua ettirmek için gittim. ‘Bana dua edin.’ dedim. Çocuğum olsun diye ve sağlıklı çocuğum olsun diye gittim.” (M-Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“...Şeyhimi bildiğim için o beni buraya çağırdı, onun kurslarındayım.” (S-Behice/21/İlkokul).

“Tuğrul İnancer’in ve Fatih Çıtlak’ın sohbetine gittim. Tam Tuğrul Hoca’ya yaklaşacakken birisine kızdığını gördüm. Benim aradığım insan bu olamaz, diye düşündüm. Oradan çıkıp ağlamaya başladım. Herhalde şeytan beni ele aldı diye düşünüyorum, ağlıyorum. Benim görüşümü değiştirdi, namazımın boş olduğunu ima ediyor. Arkamdan bir ses duydum: ‘Cemalnur’a git.’ diye. Dönüp baktığımda hiç kimse yoktu. Yanımda da Adıyaman’dan bir kişi vardı, Hatice diye. ‘Duydun mu Hatice Abla? Birisi ‘Cemalnur Sargut’a git.’ dedi.’ diye sordum. ‘Saçmalama! Ben öyle bir şey duymadım. Daha fazla araştırma. Artık iyice kafayı yiyeceksin.’ dedi. Sonra eve gittim, yemek yaptım, bir taraftan düşünüyorum, ‘Kim bu adam?’ diye düşünüyorum. Hiç duymadığım, tanımadığım bir insan. Yemek yapıyordum. Sonra TV’yi açayım, dedim. Baktım, mutasavvıf yazar Cemalnur Sargut!...” (R-Canan/28/Lise ve dengi).

Arkadaş etkisi olumsuz anlamda dinî gruba yönelmeye neden olabilmektedir. Bir katılımcının, lisedeki arkadaş ortamından duyduğu rahatsızlık ve annesinin teşviki üzerine Rifaî tarikatına yönelmesinde etkili olmuştur.

“Maddiyatın çok fazla önem kazandığı ailelerin çocuklarından bahsediyoruz. Onların yaşam tarzı, benim yaşam tarzım değildi. Her zaman için onlara duacıyım, çünkü onlar o şekilde davranmasaydı... Bugün burada olamazdım.” (R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

Üniversiteye hazırlık dershanelerinin ve üniversite ortamlarının da dinî grubu tanımada ve yönelmede etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak Gülen cemaati bu

ortamlarda öne çıksa da farklı cemaatlerden de örnekler bulabilmek mümkündür. Yılmaz'a göre (2015: 75) cemaate ait dershaneler ve okullar sadece eğitim kurumları olarak değil gönüllülerin cemaatle bağlarını sağladıkları ve hizmet şuurunu edindikleri yerdir:

“FEM’e sadece başarısı yüzünden gittim, ama çok daha fazlasını buldum. Yani Allah’a çok şükür!” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Üniversiteye kayıt için gelmiştik... Aslında ben yanlışlıkla cemaate girmiş oldum, bu şekilde başlanmış oldu; işte ‘Yakınlarda bir ... yurdu var, fiyatı da çok uygunmuş.’ falan filan, böyle...”(G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Mirac Kandili sohbeti vardı, yurt bayağı kalabalıktı. Hoca Hanım, ‘Yurtta misafirlerimiz var. Onları öne alalım.’ dedi. Genelde böyle bir şey yoktur ve ben o anki manevi havadan, sohbetlerden, okunan Kur’an’dan o kadar etkilendim ki, benim gerçekten cemaate o adımı atmış olmam o gün.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Gönderemeyiz dediler. Yatılı konusunda bilgileri yoktu. Kız çocuğusun sonuçta, gelip irdeleme araştırma da yapamıyorlar. Ablalar olduğu için babamın görme ihtimali yoktu. On beş gün açlık grevine girdim. Çok ağladım. ‘Ben gideceğim!’ dedim. O abla geldi, çok konuştu. Fatih’e göndermediler. Fatih’ten bir hoca kurs açtı, Abla da aileme, ‘Bari buraya gönderin.’ dedi. Burada bir yıl okudum. Sonra da Fatih’e geçtim.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

Rifâî tarikatına bağlı olan 10 kişiden 6’sı, televizyon aracılığı ile Cemalnur Sargut’u tanımış ve bu dinî gruba dâhil olmuşlardır:

“Bir TV programında gördüm. TRT’de Cemalnur Hoca’mız iki haftada bir sohbet yapıyordu. Orada gördüm, konuşması çok hoşuma gitti. Çok bunalımlı bir dönemdeydim; maddi sıkıntılar, ailemizden gelen sıkıntılar vardı ve arayış içerisindeydim.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

R-Filiz’in dinî gruba yönelmesinin ana nedeni ailevî problemler olup, televizyonda Cemalnur Sargut’u izlemesi problemlerinden kaynaklı arayışının bir neticesi olmuştur.

Bazı katılımcılar için boş zamanı değerlendirme isteği, onları tarikata yöneltebilmektedir:

“Menzile girdim. Burada tanıştık. Arkadaşlar vardı, ‘Zaman geçmesin.’ dedim boş boş... Evde ne yapacağım? Sıkılıyor insan, ortam istiyor.” (M-Yaren/45/İlköğretim).

“Evlendim, buraya geldim, Ümraniye’ye taşındım. Kimsem yok. İlk, cemaati tanıdım. Hemen ne oldu? İşte hatim grupları ayarlandı. Arkadaş grubu oluştu.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Boş zamanımı değerlendiriyorum. Bir eğlence mi desem, nasıl?... Yani elimden geldiği kadar, Allah’a yakın olmayı öğretti.” (M-Zehra/46/İlköğretim).

Katılımcılara, dinî gruba girmeden önce araştırma yapıp yapmadıkları sorulmuş, bazıları, dinî gruba girmeden önce araştırma yaptıklarını, farklı dinî grupları inceleyip sorguladıklarını ifade etmiştir.

“Beş yıl çok sorguladım. Eşim cemaatte, ben de cemaate adım atayım gibi bir şey olmadı. Biraz fazla sorguladığım için beş yılımı aldı, kayıp beş yıl diyebiliriz ama nasip.” (S- Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Ben daldan dala kondum, kalbim diğerleriyle mutmain olmadı. En son bu cemaatle karşılaşınca, kitabı da okuyunca tamam dedim aradığım bu.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

Ancak katılımcıların çoğunluğu yöneldikleri dinî bir gruplar hakkında herhangi bir araştırma yapmamıştır:

“İnan ki hiç (araştırma) yapmadım. Direkt gittim. Kafamda sorular vardı, onları sordum.” (R- Deniz/25/Y.Lisans).

“Araştırma niye yapmadım? Zaten eşimdi benim için birinci öncelik. Hani o ne diyorsa doğrudur, o nerede bulunuyorsa doğru yerdedir... Nihayetinde hani yol Allah’ın yolu.”(G- Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

“Yani tabii ki ben bir gruba dâhil olacaksam en başta onu tanımalıyım, bilmeliyim ve zaten annem vasıtasıyla ben tanıdım bu grubu... En doğru karar gönülden gelen oluyor. Ben gönlümdeki bu şeyi hissettiğim an zaten kararımı vermiş oldum.” (R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

“Hocalarımız da zaten önemini bilmeden, araştırma yapmadan girmeyiniz, dediler.

Ne gibi bir araştırma yaptınız?(Araştırmacı).

Aslıda yine hocalarımıza sorarak... ‘Ne yapmalıyız, ne gibi görevimiz var?’ diye sorduk.” (İ- Çiğdem/29/İlköğretim).

“Çok da araştırmadım. Sadece dedikleri yere bir telefonum yetti. Anında randevu verildi. Anında derken, bir süre vardı. İşte bu şekilde tanıştık, görüştük, karşılaştık. Yüce Rabbim nasip etti. Elhamdulillah! Derslere gelmeme izin aldım. Benden sonra da işte akabinde kızım başladı, derken eşim başladı. Üçümüz birlikte bu yolda, inşallah, layık olmaya çalışırız.” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Cemaat işi akıl işi değildir. Gönül işi, hakikaten akıl doyamaz. Zaten akıl da aciz kalır. Tasavvuf gönül işidir. Öncelikle zaten tasavvufun varlığını tam manasıyla hazmetmen lazım ki cemaate giresin, tarikata giresin...” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

Görüldüğü üzere görüşme yaptığımız katılımcıların çoğu, dinî gruplar hakkında ayrıntılı bir araştırma yapmamıştır. Bununla birlikte sosyal nedenler dinî gruplara yönelmede daha etkili olmuştur.

3.1.2. Dinî Gruba Katılma Nedeni

Araştırmamızda katılımcılara dinî gruplara katılma nedeni sorulmuş, verilen farklı yanıtlar sonucunda aşağıdaki şekilde kodlar oluşturulmuştur:

Tablo 16: Dinî Gruba Katılma Nedeni

Kodlar (Dinî Gruba Katılma Nedeni) ²¹	İ	M	R	S	G	N
Allah'a Yakın Olmak	3	3		1	1	8
Allah'ın Rızasını Kazanmak	2	2	1	3	4	12
Allah Yolunda Yürümek	1	2	4	1		8
Allah'a Kul Olmak			1	1		2
Dinî ve Manevî Nedenler	2		1		2	5
Dinî Bilgi Edinmek						
Dini Yaşamak	1	3	1	2		7
Daha Çok İbadet Etmek	1	2				3
Ahireti Kurtarmak	1				1	2
Tebliğ Etmek	2	1		2	6	11
Bir Şeyhe Bağlı Olmak	1		3			4
Kişisel Nedenler						
Kendime Yararlı Olmak	1			1	1	3
İnsanlara Faydalı Olmak	1	1	2	2	4	10
İnsan Olmaya Çalışmak			1			1
Ölçülü ve Dengeli Olmak				1		1

²¹ Dini grup üyelerinin dini grupta bulunmalarının birden fazla amaçlarının olduğunu belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 16'daki kodlar *dinî ve manevî nedenler* ve *kişisel nedenler* olarak iki şekilde temalandırılmıştır. *Dinî ve manevî nedenler* olarak en çok ifade edilen görüş, “Allah’ın rızasını kazanmak” (12 kişi) olmuştur. Bununla birlikte “Allah’a yakın olmak” (8 kişi), “Allah yolunda yürümek” (8 kişi), “Allah’a kul olmak” (2 kişi), “Daha çok ibadet etmek” (3 kişi), “Dinî bilgi edinmek” (5 kişi), “Dini yaşamak” (7 kişi), “Ahireti kurtarmak” (2 kişi), “Tebliğ etmek” (11 kişi) ve “Bir şeyhe bağlı olmak” (4 kişi) şeklinde belirtilmiştir. *Kişisel nedenlerde* ise “Kendime yararlı olmak” (3 kişi), “İnsanlara faydalı olmak” (10 kişi), “İnsan olmaya çalışmak” (1 kişi), “Ölçülü ve dengeli olmak” (1 kişi) gibi ifadeler yer almıştır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere dinî gruba katılmada ağırlıklı olarak *dinî ve manevî nedenler* etkilidir.

Gruplar açısından bakıldığında, İsmailî cemaati “Allah’a yakın olmak” (3 kişi), Menzil tarikatı “Allah’a yakın olmak” (3 kişi) ve “Dini yaşamak” (3 kişi), Rifaî tarikatı “Allah yolunda yürümek” (4 kişi), Süleyman Efendi cemaati “Allah’ın rızasını kazanmak” (3 kişi), Gülen cemaati üyeleri ise en fazla “Tebliğ etmek” (6 kişi) ifadesini kullanmıştır.

3.1.2.1. Dinî ve Manevî Nedenler

Tarikatın amacı, Allah’a ulaşma, yakınlığına nail olma ve marifetiyle mesut olmaktır (El- Bennâ, 2008: 77). Araştırmamıza katılanlar için “Allah yolunda olmak”, “Tebliğde bulunmak”, “Allah’a yakın olmak” ve “Allah’ın rızasını kazanmak” hususları dinî gruba katılma nedenlerinin başında yer almaktadır:

“İnsan olmak, toprak gibi mütevazı bir insan olmak... Allah’a burada kavuşmak hani... Yani benim amacım şu dünyada, Allah yolunda yürümek. İlmimi de onun için yapmak.” (R-Selin/40/Y.Okul-Üniversite).

“Allah’ın yolunda olmak... Allah’a daha çok yaklaşmak; dinimizi daha güzel yaşamak... O kadar çok bilgisizmişiz ki, eksiklerimizi tamamlıyoruz... Açık arkadaşımız var. Valla biz de onları tarikata girmeseler bile namaz kılma, kapanma konusunda teşvik etmeye çalışıyoruz. Biz, onlardan uzaklaşırsak daha kötü olurlar diye bırakmak istemiyoruz.” (M-Ayda//53/İlköğretim).

“Amacım, hocamızın şöyle bir duası var: ‘Nâmu Celîli Muhammedî’yi, güneşin doğup battığı her yere ulaştırmak, gayeyi hayalimiz olsun.’” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Nâmu Celîli Muhammedî’yi dört bir tarafa yaymak. Bizim yapmaya çalıştığımız bu aslında. İman kurtarma diyor Hoca Efendi ya da Üstad Hazretleri olsun... İnsanların imanını kurtarma meselesi... Şu an tabii ‘itikatlarını yükseltme’ diyebiliriz.” (G-Büşra/24/Y.Okul-Üniversite).

“Biz, Allah için çalışan insanlarız... Mesela ben Amerika’daki Hristiyan kardeşim zor durumdaysa, yardım etmek zorunda olduğumu düşünüyorum. Yani onu Hristiyan diye dışlamamamı, ona İslam’ı tebliğ etmem gerektiğini öğretti.” (G-Semiha/40/İlköğretim).

“Mesela bir hoca hanım arkadaşımı gördüğüm zaman, akrabam değil ama severim. Bugün inkâr eden arkadaşım da irtibat kurarım. Çünkü belki yarın iman edebilir. Neticede kendinden uzaklaşmış, tekrar kendisine yönelebilir.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“...Kermesler yapıyoruz, kermes için el işleri yapıyoruz. Etrafımızdakilere yaptırıyoruz veya kahvaltılarımız oluyor. Kahvaltılar için davetiyeler satmaya çalışıyoruz. Satmaya çalışıyoruz dediğim, amaç onları kursa getirip kursta bir şeyleri onlara anlatabilmek. Mesela cüz’i miktarda davetiyelerimiz var. 20 TL, 25 TL’ye burada kahvaltı düzenliyoruz ama amaç, onlar buraya geldiğinde güzel bir slayt sunum, daha sonra onun arkasından ufak bir sohbet... Nedir? Dışarıdaki insanlara da kursu tanıtılabilmek, Allah’ın yolunu gösterebilmek... Amacımız genel itibariyle bu.” (S- Behice/21/İlköğretim).

“Daha çok ilgisiz olanlarla arkadaşlık kurmaya çalışıyorum ki onlara dini anlatabayım.” (İ-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Karşıdaki insanı olduğu gibi kabul edeceksin. Sonradan ona böyle girmeye çalışacaksın. Kabul ederim, hoşgörülü davranırım. Ama sonradan yavaş yavaş yanaşırım... Diyelim ki, açık arkadaşım varsa ben onunla görüşürüm. Gayet muhabbetim de olur. Beni de candan, ciğerden sever; ama iki üç kelimenin arasında da bir şey öğretmeye çalışırım. Yani öyle gider. En azından kermese çağırırım. Gelir, kursun ekmeğinden bir parça yer.” (S- Aygül/42/İlköğretim).

Dinî grup mensupları, kendi aralarında kontrol sağlamak ve günah olarak varsayılan davranışlardan birbirlerini korumaktadırlar. Bu durum, onların bu tür gruplara katılma nedenleri arasındadır (Onat, 2009: 4).

Bu açıklamalarla birlikte bir katılımcı, dinî gupta olma kararının kendisi dışında, ilahî bir güç ile olduğunu düşünmesi nedeniyle amacını yalnızca Allah'ın bileceğini açıklamıştır:

“Yolda bulunmak benim kararım değildi, yolda olmanın ilahî bir rıza ile zuhura geldiğine inanyorum. Bu bir kulüp üyeliği değil sonuçta. Amacımı da Rabbim bilir.” (R-Canan/28/Lise ve dengi).

Katılımcılardan bazıları dinî gruplarını tanıtmayı “Allah'ın yolunu gösterebilmek” olarak düşünmektedir. Bu durum onların dinî gruplarını, din ile birebir özdeşleştirdiklerini göstermektedir. Sonuç olarak katılımcılar, dinî gruplara en çok dinî ve manevî nedenler sebebiyle katılmaktadır.

3.1.2.2. Kişisel Nedenler

Ayrıca katılımcılar için dinî grupların kişiliklerine ve amaçlarına uygun olması gruba katılmada önemli etkenlerden olduğu da tespit edilmiştir:

“Okuduğum okul gereği (İlâhiyat Fakültesi) hemen hemen bütün cemaatlere, tarikatlara girip çıkmışlığım oldu. Meşrebime uygun değildi... Biraz da meşrep galiba, hani bazı insanlar yalnızlığı daha çok sever, bazı insanlar birlikte olmayı daha çok sever. Hepsine göre bir yol olması da bir rahmet aslında.”(R-Esma/34/Y.Lisans).

“Yani tasavvufta ben biraz böyle ilgilendim. Çok da mutlu oldum, çok cezbetti beni. Gerçekten çok hoşuma gitti ama anlık ve şahsi bir mutluluk olduğu için illa hizmet, illa hizmet, dedim. Anlatabiliyor muyum?” (G-Hatice/23/Y.Okul-Üniversite).

“Bu hizmet karakterime çok uygundu. Hem öğretmenlik yapmak hem insanlara yardımcı olmak, yatıp kalkıp sadece kendini kurtarmak değil de.” (G-Ayla/41/Y.Okul-Üniversite).

Katılımcılardan bazıların dinî grupta olma nedenleri, kişisel gelişimleri ve insanlara faydalı olmak içindir:

“...Hani felsefede şü var ya: Kendinden başka herkesi düşünme... Şöyle bir şey vardı, ayeti kerime var: ‘Onlar öyle müminler ki kendi nefisinden önce başkalarının nefisini düşünürler.’ Onu okuduğum zaman çok etkilenmişim mesela. Hani orada kendinden önce başkalarını memnun etmek...” (G- Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Amacım, hem kendime hem de çevreme faydalı olmak.” (G-Semra/59/İlköğretim).

“Ben, insan olmanın niyetindeyim.” (R- Aslı/43/Lise ve dengi).

“Yani kime faydalı olabilirim? Mesela ben tabii sohbet hocası değilim ama ki min kurtuluşuna vesile olabilirim? Güzel ahlakımla mesela, birine yardım edebilirim? Birinin derdi vardır, sıkıntısı vardır, kimseye açamadığı bir derdi vardır. Gelip anlatabilirse ona doğru yolu gösterebilirsin.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“Tabii canım oluyor. Mesela, PKK’yı savunan bir arkadaşım vardı. Ben ona iman noktasında böyle yardım edebilmek için, Allah’a olan inancını böyle güçlendirmek için... Zaten Allah’a bir inancı yoktu, kendi söylemiyle. Ben de ona böyle bir şeyler hediye ederek, bazı kitaplar hediye ederek falan, hani onun böyle kalbini kazanmaya çalışıyordum. Hani benim için değil de nefsim için değil de tamamen hani bir daha o insanı göremeyeceğim; en azından ona bir faydam olur... Hatta şu anda da bir arkadaşım var. O da İtalyan Katolik kız. Ona da yardım etmeye çalışıyorum. Hangi kitabı hediye etsem etkili olur falan gibi... Hani öyle arkadaşlarımla ilgileniyorum, o anlamda.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Her zaman için maneviyatımı güçlü buluyorum. Tabii ki günden güne daha ilerlediğini düşünüyorum. Çünkü insanlara faydalı olduğunuzu da görüyorsunuz.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“...Rabbimden uzun ömür ve yalnızca şunu istiyorum: Rabbim, senin yolunda hizmet etmek istiyorum. İnsanlara faydalı olmak, onların tövbesine vesile olmak, bir kişinin bile olsa kurtuluşuna vesile olmak istiyorum. Nasıl Resulümüz, ‘ümmeî’ dedi, yaşadı, son nefesini verdi.” (M-Melek/58/Lise ve dengi).

Bulgulardan anlaşıldığı üzere, “insanlara faydalı olmak” ile kastedilen insanlara dinî ve manevî anlamda daha faydalı olmaktır.

3.1.2.2.1. Farklı Dinî Grup Ortamları

Katılımcıların neden ait oldukları gruplara katıldıklarını tespit etmek ve diğer gruplara bakış açılarını belirlemek üzere farklı dinî gruplar hakkındaki düşünceleri sorulduğunda

çoğunlukla eleştiri yapmak istememişlerdir. “Hepsi aynı yol” ifadesini kullananların yanında, karşılıklarına kendi gruplarından farklı bir dini grup çıkmadığı için “Bilgim yok” diyenler de vardır.

Katılımcılara yöneltilmiş olduğumuz “Diğer dinî gruplar hakkındaki fikirleriniz nelerdir?” sorusuna verilen farklı yanıtlar kodlanarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo17: Farklı Dini Grup Ortalamaları

Kodlar (Farklı Dinî Grup Ortamları)²²	İ	M	R	S	G	N
Hepsi Aynı Yol	3	4	1	1		9
Diğer Cemaatlerde Baskı Var	1			1	2	4
Dinî Ritüelleri Abartanlar Var	1			3		4
Silsilesiz Olanlar Var	1			1		2
Siyasî Olanlar Var		2				2
Şekilci Olanlar Var	1		2	1		4
Maneviyatı Olmayanlar Var				1		1
Tavizkar Olanlar Var	2			4		6
Hoşgörüsüz Olanlar Var			1		3	4
İlme Önem Vermeyenler Var	1				2	3
Diğerleri Bana Uygun Değil	2			2		4
Diğerleri Hakkında Bilgim Yok		2	2			4
Karşıma İlk Bu Dinî Grup Çıktı				1	1	2

Katılımcıların Tablo 17’de farklı dinî gruplar hakkındaki yorumları görülmektedir. Tabloda “Hepsi aynı yol” (9 kişi), görüşünde olanların sayıları fazla olsa da “Diğer cemaatlerde baskı var” (4 kişi), “Dinî ritüelleri abartanlar var” (4 kişi), “Silsilesiz olanlar var” (2 kişi), “Siyasî olanlar var” (2 kişi), “Şekilci olanlar var” (4 kişi), “Maneviyatı olmayanlar var” (1 kişi), “Tavizkar olanlar var” (6 kişi), “Hoşgörüsüz olanlar var” (4 kişi), “İlme önem vermeyenler var” (3 kişi) gibi eleştirilerde bulunanlar olmuştur. Ayrıca “Diğerleri bana uygun değil” (4 kişi) ve “Diğerleri hakkında bilgim yok” (4 kişi), “Karşıma ilk bu dinî grup çıktı” (2 kişi) diyenler de vardır.

Dinî gruplar arasında en fazla eleştiri alan konulara bakıldığında, İsmailî ve Menzîl tarikatı “Hepsi aynı yol” (3 kişi), Rifâî tarikatı “Şekilci olanlar var” (2 kişi) ve

²² Dini grup üyelerinin farklı dini grup ortamları ile ilgili birden fazla yorum belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

“Diğerleri hakkında bilgim yok” (2 kişi), Süleyman Efendi cemaati “Tavizkar olanlar var” (4 kişi), Gülen cemaati ise “Hoşgörüsüz olanlar var” (3 kişi) kodları ön plana çıkmıştır.

Tabloda da görüldüğü üzere farklı dinî grup ortamları için “Hepsi aynı yol” diyenlerin oranı daha yüksek çıkmıştır:

“...Bir cemaate girin. Bizim cemaat olmak zorunda değil. İllâki bir gönül bağı kurduğunuz üstadınız olur, bir yol olur. Çünkü bu gereklidir, bana göre.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Bu yolu gördük, buna gittik. Başkaları da vardır, hepsi aynıdır. Biz de bunda gitmek istedik.” (M-Hüsniye/58/İlköğretim).

“Hepsi aynı yol.” (İ-Halime/48/İlköğretim).

Bazı katılımcılar dinî grupları en çok, dinî ve manevî açıdan tavizkâr olmaları konusunda eleştirmiştir:

“(Gülen cemaatinde), İslâm’ı biraz daha tavizkâr gördüm. Light gördüm, yumuşak. Bir tavizkâr, bir de dergiymiş, şeymiş, Risale-i Nur’muş, hemen... Kur’an-ı Kerim’den önce hemen onların açmaları beni rahatsız etti.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Kız arkadaşımız vardı Nur cemaatinden. O mesela çok rahat bizde kalırdı. Hocalarına çok rahat karşı gelirdi. Kermes zamanı yurttan biri kalacağı zaman, maddî durumlarını gözetirdi. Bunları görüyorduk. Bazı şeyler yurtlarda, sigara gibi, yasaktır. O arkadaşım ikindiden sonra bizde kalmaya gelirdi. O sigara içerdi.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Sen kendini sıkıntıya sokmadan istediğin gibi yaşayacaksın. Allah’ın emrettiği tesettürü takmayacaksın, ondan sonra da mutlu olursun tabii! Bana hiç samimi gelmiyor. Ben Cemalnur Sargut’u oturup on beş dakika dinleyemem.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

“Allah’ın lütfü, mutlaka onların alacakları ecir de vardır. Ama şeriat noktasından baktığında... Hakikaten güzel konuşuyor. Yasin tefsirini o kadar güzel yazmış ki kadın. Ama bakıyorsun, Cemalnur’un saçları açık. ‘Ne yapmaya çalışıyor?’ diye düşünüyorsunuz. ‘İşte kalbiniz temiz, yeter!’ diyorlar. Din adı altında insanları yoldan çıkartıyorlar.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Çok lüks fıskırıyordu. Bu hocanın etrafında da var zengin insanlar ama çok göze batan bir lüks vardı. Mesela bir tane sohbetine gittim. Ama dedim Peygamber Efendimiz olsa? Bu sofraya irite geldi, midem ağrıdı, kafam ağrıdı. ‘Bu ne ya?’ dedim içimden. Peygamber Efendimiz hasırın üzerinde yatarken işte, ‘Yemeğimiz yok, oruç tutalım.’ dediği zamanları düşündüm. Yani düşünsene, öyle yaşayan bir insanın karşısında bu ne sofrası? Dedim içimden. Bu nasıl bir kıyafet? Bu nasıl görüntü? Yani birazcık basit olmamız lazım, yani birazcık... Ben yapacağım zaman bazı şeyleri, hep Peygamberimizi getiriyorum açıkçası aklıma. Yani diyorum ki, ‘Ben ondan yüksek olmak istemiyorum.’... Öğrendim ki zaten hem oraya hem oraya gidilmez. Yani bir hocaya kendini talebe hissediyorsan, hani başkasını gidip dinlemek adap dışı olur. Doğru değil, yanlışmış.” (R- Selin/40/Y.Okul-Üniversite).

“Sünnetleri en güzel şekilde taviz vermeden yaşayan, bilginin kaynağı... Bu arada hepsine bakmıştım.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi)

Bazı katılımcılar ise tam aksi yönde, dinî gruplardan bazılarının katı, şekilci ve manadan yoksun olduklarını eleştirmişlerdir:

“Bir arkadaşıma soruyorum, mesela Süleymancılardan, niye eşarbını öyle yapıyorsun? Niye öyle kapatıyorsun? Bak, elin hep orda diyorum: ‘Yok benim öyle olduğumu görmeliler.’ diyor.” (R.-Aslı/43/Lise ve dengi).

“Bir defasında teyzemle Mahmut Efendi cemaatinin sohbetine gitmiştim, Sefaköy’de. Orada da Nur cemaati gibi zannetmiştim. Ama o kadar sertler ki oradan çıkınca kendimi, ‘Hiçbir ümidim yok! Günahkârım ben! Zaten hiçbir kurtuluşum yok! Bu zamanda imkânsız!’ olarak görmüştüm. Daha şefkatli daha ümit var, Nur cemaati geldi.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Bendeki Nakşî tarikatı sadece ibadet etmek, riyazette bulunmaktan ibaretti. Bu da bana şekil olarak geliyordu... Daha sonra Mevlana Hazretleri’ni araştırmaya başladım. Birkaç kişinin sohbetine gittim. Yavaş yavaş çekilme yaşıyordum...” (R.-Canan/28/Lise ve dengi).

“Yasin okuyorlar yıllardır. Artık dinlemekten ezberlemişler ama kaldırın birisini, ‘Neden bahsediyor? Yasin ne anlatıyor?’ deyin, bilmezler. Ama bizim cemaatimiz böyle değil. Mesela bir Adıyaman cemaati böyle...” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Mahmut Efendi’nin kurslarına gittim. İlk gittim, hemen işte yemek yapma olsun, orada tuvalet temizleme olsun, onları yapıyorsun. Ama belli bir noktadan sonra... Yaşım küçük, gittim. Ne derse yaptık. İşte yemek yiyoruz, pirinçler geliyor çuval

çuval kurt dolu içleri. 'Bunları ayıklayın!' Bizde ayıkıyoruz filan... Ne oluyor? O benim gözüme güzel gelmiyor. Çok da sıkıldım orada... Ama belki sadece gittiğim yer öyleydi. Diyorum ya şahısların yaptığı yanlışlarla cemaat kötü olmaz. Gittiğimde oraya, yemek yiyemedim 1 hafta boyunca. Çünkü yemeklerden midem bulanıyordu. Çünkü biz yapıyorduk yemekleri. 10-11 yaşında... Su içemiyordum musluktan. Su aldırıyordum parayla daha sonra suyumu içiyorlardı. Çocukluk, camdan dışarı bakıyordum bana diyordu ki: 'Koca mı arıyorsun? Camdan ne bakıyorsun? Kapat tülü.' dedi hoca. Böyle, hep bir sinirli yargılama... Orada bir boşluk oluştu bende. Daha sonra çıktım oradan... Daha sonra Nur cemaatine gittik bu arada. Burada bir ablayla gidiyorduk Bostancı'ya. Oraya da gittim ama Risale dersleri okunuyor bize ama çok ağır! Kelime anlamı olarak bize açıklıyordu ama orada da açıkçası hiçbir şey alamıyordum. Yani sadece gidip gezmek, gelmek, onu o şekilde görüyordum. Kur'an da okumuyorduk, sure dersi de yapmıyorduk. Sadece bir sohbet... Hoca belki çok güzel şeyler anlatıyordu ama benim yaşımdaki bir çocuğu etkileyecek şeyler değildi. Ağırdı... Diyanet'in kursuna gittim. Yaşlı kadınlar... Kur'an öğreniliyor, hemen bir sabah kahvaltısı yapılıyor, öğlen kadınlar arasında hep muhabbet... Ben çocuğum, bana göre değil. Orada oturup bekliyordum. Buradaysa hocalar abla gibi. Oturuyoruz, ders yapıyoruz. Arkadaşlarla aynı yaştayız, aynı yaş grubuyuz. İşte bir teneffüs aralarımız oluyor, teneffüs aralarında hocalar bize dondurma falan veriyor. Yeri geliyor, ip atlıyoruz, pikniğe götürüyorlar, böyle... Hem onlarla beraber bizi kandırarak açıkçası ne oldu? Daha çok ilim de öğretiler... En başta o yüzden çok memnun oldum. Daha sonra bunun devamı geldi. Şeyhimizi bize anlattılar. Artık hiç kötü bir şey yok. Daha çok öğreniyorsun. İlk başta memnun olma sebebim bu." (S-Behice/21/İlköğretim).

3.1.3. Dinî Gruplara Bağlanma Nedeni

Grup içi katılımı yapılan işler, kişiler ve ortamın çekiciliği önemlidir. Grup üyelerinin dostluğu, onlara yönelen özdeşlik ve grup üyelerini bir referans noktası olarak algılama ise gruba bağlılıkta etkili olmaktadır (Tolan, 1985: 268).

Gruba bağlılığı tespit etmek için katılımcılara gruplarından ayrılma ihtimaline dair sorular sorulmuştur. Katılımcıların aktardığı bilgiler doğrultusunda dinî gruba bağlılığa etki eden bu nedenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlarla kodlamalar oluşturulmuştur. Ayrıca dinî sohbetlerinin ve liderin de gruba bağlılıkta önemli etkileri olduğu görülmüş, ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

Bulgulara göre, katılımcıların dinî gruplara bağlılığında çeşitli etkenler vardır. Bu etkenler arasında dinî gruptan ayrılma kaygısı, dinî sohbetlerin ve dinî liderin önemi yer almaktadır.

3.1.3.1. Dinî Grup Ortamından Ayrılma Kaygısı

Tablo 18: Dinî Grup Ortamından Ayrılma Kaygısı

Kodlar (Dinî Grup Ortamından Ayrılma Kaygısı ²³)		İ	M	R	S	G	N
Dinî ve Manevî Kaygılar	Günaha Girerim	2	2		1		5
	Sevaplardan Mahrum Kalırım					1	1
	Maneviyatım Azalır					2	2
	Dünyevîleşirim					1	1
	Allah'tan Uzaklaşırım	1				1	2
	Cehennemlik Olurum			1	2		3
	İbadetler Eksik Olur	1	1		1		3
Sosyal Kaygılar	Tek Başıma Kalırım					1	1
	Sohbetlerden uzaklaşırım				1		1
Psikolojik Kaygılar	Kendimden Emin Olmam		1	1	1	3	6
	Çok Mutsuz Olurum			1			1
	Boşlukta Hissederim	3	3	1	3	1	11
	Huzursuz Olurum	1		2	1		4

Katılımcılar, dinî gruptan ayrılma ihtimaline çoğunlukla tepkiyle yaklaşmıştır. Bu tepkilerinde, *dinî ve manevî*, *sosyal*, *psikolojik* kaygı ifadeleri kullanmışlardır. *Dinî ve manevî* kaygı ifadesi olarak “Günaha girerim” (5 kişi), “Allah’tan uzaklaşırım” (2 kişi), “Maneviyatım azalır” (2 kişi), “Dünyevîleşirim” (1 kişi), “Sevaplardan mahrum kalırım” (1 kişi), “İbadetler eksik olur” (3 kişi), “Cehennemlik olurum” (3 kişi) gibi ifadeler kullanılmıştır. Bazı katılımcılar ise dinî gruplarından ayrılma fikri için “Allah nasip etmesin/Allah daim etsin.” (6 kişi) gibi ifadelerin ötesinde konuşmak istememiştir. Bunun yanısıra *sosyal kaygı* ifadesi olarak “Sohbetlerden uzaklaşırım” (1 kişi) ve “Tek başıma kalırım” (1 kişi) gibi açıklamalarda bulunulmuştur. *Psikolojik kaygı* ifadesi olarak ise “Boşlukta hissederim” (11 kişi), “Kendimden emin olmam” (6 kişi), “Çok mutsuz olurum” (1 kişi), “Huzursuz olurum” (4 kişi) gibi ifadeler kullanılmıştır.

²³ Dini grup üyelerinin dini gruptan ayrılma olasılıklarının birden fazla nedenlerinin olabileceğini belirtmesi, tabloya yansıtılmıştır.

Grupları incelediğimizde İsmailağa cemaati (3 kişi), Menzil tarikatı (3 kişi) ve Süleyman Efendi cemaati üyeleri çoğunlukla “Boşlukta hissederim” ifadesi kullanmıştır. Rifaî tarikatı üyeleri “Huzursuz olurum” (2 kişi), Gülen cemaati üyeleri ise ağırlıklı olarak “Kendimden emin olmam” (3 kişi) demiştir.

3.1.3.1.1. Dinî ve Manevî Kaygılar

Dinî gruptan ayrılma ihtimali sorusuna karşı yöneltilen ilk tepkiler, “Allah korusun!”, “Allah çıkartmasın!” şeklinde olmuştur. Bazı katılımcılar için insanların dinî bir gruba bağlanmaları zorunluluk derecesinde önemlidir:

“İllaki bir tarikatta olman gerekiyor. Hani söz vardır ya: ‘Koyunun çobanı olacak.’”(İ-Gülfem/54/Okuma yazma bilmiyor).

“Bir yere bağlanmadan olmaz.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

“Cemaatten kasıt, en az üç kişi algılıyorum... Zorunlu ama din adına değil. Bireysel açıdan zorunlu olarak görüyorum.” (G-Saliha/29/Y.Okul-Üniversite).

“Cemaate girerek o şuur, hani erebiliriz, bu şart hakikaten ne olursa olsun, insan başıboş hiss ediyor. Hani çok genel bir tabir vardır: aynı başında çobanı olmayan koyun gibi.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

Katılımcıların çoğunluğu ayrılma ihtimalini dahi düşünmekten kaçınmış ve günaha girmek gibi başlarına olumsuz şeyler gelebileceğini ifade etmiştir:

“Mürşidimden ayrılırsam, şeytan olurum. Şeytanın başına ne geldiyse o olurum.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Allah muhafaza, cehennem çukurlarını boylarım.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Her şeyi yaparım herhalde. Neler yapmam ki? Hiç kendime güvenmem, hiç güvenmiyorum kendime. Nefsime hiç güvenmiyorum. Pardösümü atarım, eşarbımı atarım; açılmam ama hani böyle bir şal takarım, yarım giyerim, spor ayakkabımı çekerim, çantamı alırım. Oraya da giderim, buraya da giderim, içkili yere de giderim. İçki içmesem de ‘Aman ne olacak ki?’ derim. Bir ayda olmaz, iki ayda olmaz, bir senede de olmaz ama o benim nefsimin büyüklüğüne göre bir şekilde kesin olur.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Çıkamam. Yani çok şey kaybederim. Allah’tan uzaklaşıyorum, maneviyatım azalır.” (G-Semiha/40/İlköğretim).

Dinî grup ortamının kendilerine sevap kazandırdığını düşünen katılımcılar da vardır:

“Ortak bir havuz var, o havuzdan herkes faydalıyor. Biri başka bir yerde, bu cemaate katkıda bulunurken, sen de aynı şekilde ondan sevap alıyorsun. Böyle bir bonus varken bunu terk etmek pek akül karı değil yani.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

3.1.3.1.2. Sosyal Kaygılar

Dinî gruptan ayrılma kaygısı olarak *“tek başıma kalırım”* ve *“sohbetlerden uzaklaşırım”* gibi ifadelere yer veren katılımcılar olmuştur:

“Olumsuz her türlü davranışa gerçekten vesile oluyor. Bir kalkan gibi, fanus gibi biri tutmayınca öteki tutuyor elinden... Mesela hiçbir yerde yabancılık çekmiyorum. Beş yıllık evliyim, beş defa ev değiştirdim. Altı yıllık öğretmenim on tane okul değiştirmişimdir, görevlendirmeler de dâhil olmak üzere. Ama elhamdulillah! Ortama uyum sağlamada hiçbir sorun yaşamadım... Nereye gidersen gideyim bir telefon kadar yakınlım. Hiç yabancılık çekmedim... Tek kaldığım zaman nefsim beni ele geçiriyor. Ama bir halkaya tutunduğunuz zaman kuvvet kazanıyorsunuz. Ben düştüğüm zaman elimden tutan birisi muhakkak oluyor.” (G-Saliha/29/Y.Okul-Üniversite)..

“... Oraya gitmeyince iyi olmuyor ya arkadaşları görememek, o ortamdan ayrılmak...” (M-Aslıhan/50/İlköğretim).

Mülakatlardan anlaşıldığı üzere dinî grubun sosyal açıdan işlevselliği gruba bağlılığı etkilemektedir.

3.1.3.1.3. Psikolojik Kaygılar

Katılımcılar, dinî gruplarından çıktıklarında, ağırlıklı olarak kendilerini boşlukta hissedeceklerini ifade etmiştir:

“Tamamen boşluğa düşerim. Bu maneviyat dışında olursam, öldüğümün anıdır yani.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Nasıl ağacın iç kavuğu olmaz, boş, öyle hissederim herhalde. Böyle mutluyum ben.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Düşünemiyorum hocam, bomboş bence hayat... Bence hayat sonu diyebilirim yani şu uuu yok! Olmazsa olmaz... Böyle bir şey düşünmek bile istemiyorum.

‘Olmamalı, olmayacak inşallah hocam!’ diyorum.”(G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

Yorumlara genel olarak bakıldığında, dinî ve manevî kaygıların iç içe olduğu söylenebilir. Bazı katılımcılar için dinî grup demek din ve maneviyat demektir. Bu nedenle bu dinî ve manevî atmosferden ayrılmak istememektedirler.

3.1.3.2. Dinî Sohbetlerin Önemi

Bütün tarikatlarda, çoğunlukla haftada bir kez düzenli olarak bir araya gelinmektedir (Kreiser, 2008: 323). Gözlemlediğimiz kadarıyla bu toplantılar, dergâhlarda veya camilerde olabildiği gibi evlerde de yapılabilmektedir. Grup üyelerini bir araya getiren en önemli aktivitedir.

Dinî sohbetlerin katılımcılar açısından önemi, aşağıdaki tabloya yansıtılmaya çalışılmıştır:

Tablo19: Dinî Sohbetlerin Önemi

Kodlar (Dinî Sohbetlerin Önemi) ²⁴		İ	M	R	S	G	N
Psikolojik Açıdan Önemi	Psikolojim Düzeliyor	1	4	1		2	8
	Mutlu Oluyorum		4	2	1		7
	Kendimi Yeniliyorum	1	2	3	1	1	8
	Huzurlu Oluyorum	2	2	2	2		8
Dinî ve Manevî Önemi	Maneviyatımı Tazeliyor	2	1		3	3	9
	Hatalarımın Farkına Varıyorum	3	2	2	2	2	11
	İbadete Yöneltiyor	3		2	1	3	9
	Dinî Bilgi Ediniyorum	3	3		4	1	11

Katılımcıların dâhil oldukları sohbet ortamlarının önemine dair alınan yanıtlar, *psikolojik açıdan önemi* ve *dinî ve manevî önemi* olmak üzere iki kısımda değerlendirilmiştir. Tablo 19’a göre katılımcılar *psikolojik açıdan önemi* kategorisinde en çok “Psikolojim düzeliyor” (8 kişi) ifadesini kullanmıştır. Bunun dışında “Mutlu oluyorum” (7 kişi), “Kendimi yeniliyorum” (8 kişi) ve “Huzurlu oluyorum” (8 kişi) gibi açıklamalarda bulunmuşlardır. *Dinî ve manevî önemi* bölümünde ise “Maneviyatımı tazeliyor” (9 kişi), “Hatalarımın farkına varıyorum” (11 kişi), “İbadetlere yöneltiliyor” (9

²⁴ Katılımcılara göre dini grup sohbetlerinin birden fazla önemi olması tabloya yansıtılmıştır.

kişi) ve en çok “Dinî bilgi ediniyorum” (11 kişi) gibi ifadeler kullandıkları tespit edilmiştir.

İsmailağa cemaatinde “Hatalarımın farkına varıyorum” (3 kişi), “İbadetlere yöneliyor” (3 kişi), “Dinî bilgi ediniyorum” (3 kişi); Menzil tarikatında “Psikolojim düzeliyor” (4 kişi) “Mutlu oluyorum” (4 kişi); Rifaî tarikatında “Kendimi yeniliyorum” (3 kişi); “Dinî bilgi ediniyorum” (4 kişi); Gülen cemaatinde ise “Maneviyatımı tazeliyor” (3 kişi), “İbadetlere yöneliyor” (3 kişi) gibi ifadeler ağırlıktadır.

3.1.3.2.1. Dinî Sohbetlerin Psikolojik Açıdan Önemi

Tarikatlar, müntesiplerinin dinî ihtiyaçlarını karşılamak ve manevî problemlerine cevap bulmak için sohbet ve vaazdan faydalanmışlardır. Ayrıca sohbet edilen kişiyle manevî bir iletişim kurulduğuna inanılmaktadır (Akot, 2014: 39). Mülakatlardan anlaşıldığı üzere aynı durum cemaatler için de geçerlidir. Dinî sohbetler ile tarikat ve cemaatlerde görevlendirilen kişilerin düzenli aralıklarla dinî içerikli konuşma yapması kastedilmiştir. Ancak tarikatların cemaatlerden farklı olarak zikir meclisleri de olduğu bilinmektedir. Katılımcılar arasında sohbe katılanlar olduğu gibi sohbeti yapanlar da vardır.

Katılımcılar, sohbet ortamlarında bulunmanın ve sohbetlere devam etmenin onları mutlu ettiğini; onlara huzur verdiğini, kendilerini yenilediklerini, ruhlarını arındırdığını ve psikolojik tedavi işlevi gördüğünü aktarmıştır:

“Şöyle: İnsanlar arasında pozitif enerji oluyor ki o ortamdan mutlu ayrılıyorlar. Bir tür terapi. Hatme de öyle bir türlü rahatlatıyor insanı.” (M- Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“Muhteşem psikolojik terapi oldu. Aynı görüşten, aynı hisleri paylaşıyorsun, aynı sıkıntılar içindesin. Her şey... Güllüyorsun, eğleniyorsun. Muhteşem psikolojik terapi...” (G-Semra/59/İlköğretim).

“Sohbet dinlediğinde etkileniyorsun, yenileniyorsun. Zaten ayet var: ‘Ancak kalpler Allah’ı zikretmekle mutmain olur’.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

“Kendini yeniliyorsun. Mesela, hoca sana format atıyor, formatlanıyorsun...” (R-Canan/28/Lise ve dengi).

“Bir sıkıntın var mesela, ‘Hocam cevap ver!’ diyorsun. Yemin ederim, sanki yüzüne bakıp o olayla ilgili cevap veriyor.” (R-Deniz/25/Y.Okul-Üniversite).

Öte yandan katılımcılardan bazıları sohbetlere katılmadıklarında kendilerini huzursuz, eksik veya boşlukta hissettiklerine dair açıklamalarda bulunmuştur:

“Sohbet de olsa ders de olsa, haftada bir gün Fatih’e gidiyorum. Kendimi kötü hissediyordum. Hayatına soktuysa artık, bırakınca huzurlu olmuyorsunuz; huzurun bitiyor.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

“Gitmediğim zaman orada bir boşluk oluşuyor sanki.” (G-Semiha/40/İlköğretim).

“Huzursuz oluyorum... Oraların feyzi insana bir başka oluyor. Dünyaların şeyini yapayım yine de oraya gideceğim. Mesela bugün gitmedim, sanki dünyalar üstüme yıkılmış gibi... Bugün bir sıkıntım olsa sanki o hoca bizim evdeydi. Misal, yani farklı farklı düşünüyorum. O sohbeti duyunca gene sabır insan kendisini biraz daha rahat hissediyor yani.” (İ-Halime/48/İlköğretim).

“Sohbete çağrılan gider. Demek ki ben bir şey yaptım edepsizlik yaptım ki gidemedim, diye düşünürüm. Çok şükür çağrıldım diyorum. Bir buçuk saat öncesinden gidiyoruz. Bir kere heyecandan uyuyamıyorum. Sabah namazından sonra onun için hazırlanıyorum. O gün daha güzel giyinmeye dikkat ediyorum. Belki beni görür, güzel görsün, diye. Sonra erkenden gidiyorum. Ondan sonra sohbet başlıyor... Huzur... Tamamen huzur! Hocam, ‘Bitti!’ dediği zaman ‘Daha on dakika oldu. Ne zaman bitti?’ diyoruz. Sohbetten aldığımız şey, öyle ki sanki miraca yükseliyor gibiyiz. Yüzde doksan böyle hissettim. Ondan konuşan Allah’tır; bir eksiklik yok onda. Bende vardır, hissedemiyorsam.” (R- Filiz/28/Üniversite).

“Kaymak çok kolay ya çok basit, bir ana bakıyor. Yani bir anda kendini deli gibi sinirli, birisine bağırırken ya da oturup şikâyet ederken buluyorsun; ama sohbeta gitmek yeniliyor seni” (R-Canan/28/Lise ve dengi).

“Gitmediğim zaman tamamen dünya işlerine daldığıma inanıyorum. Hani okul, çocuklar, öğrenciler, veliler ama o sohbeta gittiğim zaman en azından namazlarımı, bunu itiraf etmek doğru mu bilmiyorum ama kaçırmamaya... (çalışıyorum)” (G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

Yorumlara göre, sohbetlerin, katılımcıların hayatında önemli bir yeri vardır. Onlar için, sohbetlere katılmak psikolojik açıdan iyi hissettirdiği gibi devam etmemek onları huzursuz etmektedir.

3.1.3.2.2. Dinî Sohbetlerin Dinî ve Manevî Önemi

Sohbet ortamlarının dinî ve manevî bir atmosfere sahip olması nedeniyle katılımcılar açısından sohbetlere gitme ve devam etme *dinî ve manevî* gerekçelerle açıklanmıştır. Bununla birlikte sohbet içeriklerine baktığımızda genelde her grubun kendine özel müfredatı olduğunu söyleyebiliriz. Gözlemlediğimiz üzere Rifaî tarikatı üyeleri gençlerle yapmış oldukları sohbetlerde, Mesnevî Şerhi'nden ve Kenan Rifaî'nin kitapları üzerinden sohbet yapmaktadır. Gülen cemaatinde ise sohbet yapan kişiler, belirledikleri sohbet içeriklerini Risale-i Nur külliyatı üzerinden örneklerle anlatmaktadır. İsmailağa cemaati, Menzil tarikatı ve Süleyman Efendi cemaati de aynı şekilde kendi dinî gruplarına bağlı yazarlara veya yayınevlerine ait kitaplardan veya dergilerden faydalanmaktadır:

“Eşinle, komşunla nasıl irtibat kurarsın?... Hayat üniversitesi gibi gerçekten biz orada birçok şey öğrenebiliyoruz. ‘Bu olmaz, dinde yok!’ dediğimiz şeyleri duyuyoruz. ‘Dinde ne güzel şeyler varmış.’ diyoruz. Bakıyoruz, Ashab nasıl yaşamış, Peygamberimiz nasıl yaşamış, bunları öğreniyoruz.” (M-Ayda/53/İlköğretim).

“Sohbetlerde de mesela öfkenin yenilmesiyle ilgili çok anlatımlar oluyor.” (İ-Reyhan/20/Y.Okul-Üniversite).

“Çünkü bizde çok sohbet var. Dinlemek de zorunlu. Dinledikçe artık kazaya bırakmıyorsunuz, namazlarınızı mesela.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Tabii dinî eksenli olmak üzere işte genelde bizim Risale-i Nur'lardan, onu yorumlamak ya da Hoca Efendi'nin kitapları üzerinden giderek veya ne bileyim? Yine kendi kaynaklarımızdan olan kitaplar üzerinden yorumlar yapıyoruz.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Genel olarak herkesin anlayabileceği namaz, zekât, oruç, ramazan aylarında, zaten genelde bununla alakalı. Daha sonra dini vecibelerimiz birazcık fıkha dayanarak tabii ince noktasına kadar anlatılmıyor bayanlara. Anlamayacakları için...” (S-Behice/21/İlköğretim).

Katılımcılardan bazıları sohbetlerin manevî anlamda kendilerini canlı tuttıklarını ifade etmiştir:

“Uzaklaşacağım korkusu oluyor. Uzaklaşıyorum, nefsimi yenik düşerim. Çünkü nefis var insanda. Hemen mesela biraz ara kalıyor. Mesela regl olduğum dönemlerde

Kur'an-ı Kerim okuyamıyorum ya? Çok fazla bir ibadet edemiyorum ya? Vicdan yapıyorum kendimde. Kendimi iyi hissetmiyorum o zamanlar.” (S-İlknur/32/Lise ve dengi).

“Onu açıp bir yarım saat, bir saat dinlediğim zaman o yaşadığım düşünceler tamamen boyut değiştiriyor. Yani kendimi eksik görüyorum bulamadığım zaman, katılmadığım zaman.” (R- Şerife/47/Lise ve dengi).

“Belli aralıklarla sohbet katılmak insan ruhunu temizliyor. Arındırıyor. Çok daha güzel bir şekilde yeni bir haftaya başlamış oluyoruz... Haftada bir kendini yenileyebiliyorsun. Haftanın sonuna doğru fark ediyorum ki bende bir kibir yükselmiş; diyorum ki benim sohbet vaktim gelmiş.” (R- Nagihan/18/Lise ve dengi).

“İnsanın maneviyatını tazeleyen en önemli şeylerden birisi... Ufkumu açıyor.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Sohbete gittiğimde yeni bir elbise giymiş gibi yenilendiğini hissediyorum. Ağrularım geçiyor, kendimi çocuk gibi hissediyorum.Gitmezsen ihlas gider,kendini eskimiş bir elbise gibi hissedersin. Manevîterapidir oraya gitmek.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“İki gün beni gaza getiriyor, üçüncü gün namazlarda yine gidiyor oraya buraya. Koltukların rengi ne renk olsa, yeni alcağım eşarp gri mi olsun yeşil mi olsun, ayakkabı ihtiyacım var indirip başlamış mı vs... Sohbetler manevi hayatını tetikliyor yani insanların.”(G- Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

Sohbet yapan katılımcılar ise sohbet vermenin mutluluğu ve sorumluluğundan bahsetmiştir:

“...Anlatmaktan da zevk alıyorum. Anlatınca çok acayip aşkı artıyor, seviyorum.”(R-Esma/34/Y.Lisans).

“Sohbet vermek rahatlatıyor, amacımı yerine getirdiğimi düşünüyorum. Şahsımdan dolayı iptal edilse, vicdanen çok huzursuz oluyorum.” (S- Feyza/40/İlköğretim).

Sonuç olarak sohbetlerin dinî etkisiyle birlikte manevî etkisinin daha baskın olduğu görülmüştür. Ayrıca sohbet ortamlarının, dinî gruba bağlılıkta önemli etkenler arasında yer aldığını; sohbet ortamlarından uzaklaşmanın dinî gruptan uzaklaşma anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Sohbetlerin içeriği ve kaynakları farklı da olsa cemaate/tarikata bağlı olan kişilerde ortak etkilere neden olduğu görülmektedir. Bu ortak etkilerin en

önemlilerinin ise kişinin kendisini iyi hissetmesi, sorunlarına cevaplar bulabilmesi, ibadetlere yönelmesi, görevini yerine getirmenin hazzı gibi durumlar olduğu ortaya çıkmıştır.

3.1.3.3. Dinî Liderin Önemi

Aşağıdaki tabloda, katılımcılar için dinî liderin önemi ile ilgili atıflara yer verilmiştir:

Tablo 20: Dinî Liderin Önemi

Kodlar (Liderin Önemi) ²⁵	İ	M	R	S	G	N
Ehli Sünnet Bir İnsan	2	2		1	2	7
Muhterem Bir İnsan		3			2	5
Mütevazı Bir İnsan		1	3			4
Allah'a Yakın Bir İnsan	2		1			3
Şahsına Yapılan Atıflar						
İslam'ı Yayıma Çalışıyor	2		3	4	4	13
Hız. Muhammed'in Soyundan Geliyor	1	2				3
İslam'ı Yaşıyor	1	1		2		4
Peygamberlerle Konuşuyor	1					1
Etkisine Yapılan Atıflar						
Kalben Bağlıyım (Bana Hitap Ediyor)		2	3	3		8
Ahirette Bana Yardım Edecek				4		4

Katılımcılardan dinî gruplarının liderlerini tanımlamaları istenmiş ve bu tanımlamalar, *şahsına yapılan atıflar* ve *etkisine yapılan atıflar* olarak temalandırılmıştır. Liderlerin *şahsına yapılan atıflar*, “Ehli sünnet bir insan” (7 kişi), “Muhterem bir insan” (5 kişi), “Mütevazı bir insan” (4 kişi), “Allah'a yakın bir insan” (3 kişi) “Hz. Muhammed'in soyundan geliyor” (3 kişi), “İslam'ı yaymaya çalışıyor” (13 kişi), “İslam'ı yaşıyor” (4 kişi), ve “Peygamberlerle konuşuyor” (1 kişi) gibi ifadeleri içermektedir. *Etkisine yapılan atıflar* ise “Kalben bağlıyım (bana hitap ediyor)” (8 kişi), “Ahirette bana yardım edecek” (4), kodlarından oluşmaktadır. Katılımcıların, dinî grup liderleri ile ilgili yorumlarında, onlara olumlu özellikler atfettikleri görülmektedir. Buna göre katılımcılar, en fazla liderlerinin “İslam'ı yaymaya çalışıyor” (13 kişi) görüşünü benimsemiştir.

İsmailağa cemaatinde, “Allah'a yakın bir insan” (2 kişi), “Ehli sünnet bir insan” (2 kişi), “İslam'ı yaymaya çalışıyor” (2 kişi), Menzil tarikatında “Muhterem bir insan” (3 kişi),

²⁵ Katılımcılar için liderin birden fazla öneminin olması tabloya yansıtılmıştır.

Rifâf tarikatında “Mütevazı bir insan”, Gülen (4 kişi) ve Süleyman Efendi cemaatinde (4 kişi) ise “İslam’ı yaymaya çalışıyor” ifadesini kullananlar çoğunluktadır.

3.1.3.3.1. Dinî Liderin Şahsına Yapılan Atıflar

Katılımcılar, liderlerinin beşerî özelliklerini olumlu ifadelerle açıklamıştır. Çoğunlukla onların mübarek ve mütevazı bir insan olduğunu aktarmıştır:

“Şeyhi gördüm, evet. Geçen sene gittik. Çok mübârek birisi. İnsan gerçekten etkileniyor... Allah dostu.” (M-Yaren/45/İlköğretim).

“Hoca Efendi, Efendimize âşık bir insandır. Yani gerçekten onun hayatını hayat edinmeye çalışan, nadir şahsiyetlerden bir tanesidir.” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“...Yani ‘Allah’ kelimesi, bir Allah bile söylenmiyormuş, Tanrı deniliyormuş, bir düşün. Yani o ezanların Türkçe okunduğu dönemlerde, yani o dönemlerde bir trene binip diğer durağa kadar talebeyi okutmuş vagonlarda, yani dağlarda o zamanlarda. Neyse işte o dönemleri geçirmiş, gaye nedir? Allah rızası için, yaymak için. Daha ne olabilir? Şeriattan bir gıdım ayrılmamış, bir zerre miktarı... Yani baktığın zaman, yani hiçbir şüphe yok, hiçbir şüphe yok! E şimdi kurslarımıza bakıyorum, hepsi Allah rızası için talebe okutuyorlar. Yani böyle... Onun için bir şüphem olmadığı için gayet de huzurluyum. Kalbim de rahat, gönlüm de rahat.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

Bu bulgular ile birlikte katılımcılar arasında, liderin şahsına yaptıkları atıflardan bir tanesi de onun ehlisünnet olmasıdır. Mürşidin ehlisünnet olduğuna dair en fazla vurguyu, İsmailağa cemaatine mensup olanlar yapmıştır.

“...Peygamber Efendimize riayet eden, tamamen ehlisünnet ve’l cemaat...” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Kesinlikle ilim ve sünnete Efendi hazretleri çok dikkat ediyor. Bu hadis zayıftır, var mıdır gerçekten? Değil de en küçük bir sünnet bile olsa yapmak... Yemek yerken, yatarken, helâya giderken hepsine dikkat edeceğiz. Gücümüzün yeteceği zaman nasıl oturacağız, nasıl kalkacağız, nasıl giyineceğiz takva üzere? Biz de ona dikkat ediyoruz.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Tavizsiz, yani ehlisünneti, takvayı gerçek anlamda yaşayan, tek yaşayan (kişi). Ben diğer cemaatlerin sohbetlerini de severim ama gönülden bağlandığım yer orası.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

Tarikatlarda silsile önemlidir. Tarikat şeyhlerinin genellikle bir evliyanın silsilesine bağlı olduğu düşünülür. Silsile-i merâtibe anlayışına göre en son halka Hz. Muhammed'de sonlanır (Kreiser, 2008: 323). Veliler görünmeyen mertebeler silsilesi meydana getirirler. Bu silsilenin başında olana ise Kutb adı verilmektedir. Kutb devrinin en üstün sufisi olmakla birlikte zaman ve mekândan münezzehe olan toplantılara başkanlık eder (Nicholson, 1978: 106). Sufiler için dinî öğretileri içeren bir ilmihal ya da amentü olmadığından, hocalar temel alınmaktadır. Öğretinin büyük bölümü sözle aktarılmaktadır. Sufi öğretisinin ustaları "silsile" irfanını ya da bir hocadan diğerine geçen irfanı muhafaza ederler (Gowins, 2009: 13).

Bazı katılımcılar, liderlerinin Hz. Muhammed'in soyundan geldiğine inanmaktadır. Bu durum bize silsilenin önemli olduğunu göstermiştir:

“Peygamberimizin soyundan oldukları için, biz de Peygamber'in sünnetini uyguladığımız için, bu devirde onlar gibi yaşıyoruz gibi geliyor bana.” (M – Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“Allah dostları, velileri, kesintisiz Hz. Peygamber'den geldiği için...” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

Dinî liderlerden silsile veya keramet beklentisinin, özellikle tarikatlarda daha yaygın olan bir durum olduğu söylenebilir. Ancak bu durum tüm tarikat ve cemaatler için geçerli değildir. Araştırma alanımızda yer alan Rifaî tarikatında bir silsile beklentisi olmadığı gibi Süleyman Efendi cemaatinde keramet inancı söz konusudur. Ayrıca Süleyman Hilmi Tunahan'ın soyuna da önem verildiği görülmektedir:

“Birçok yerden peygamberimize benzediğini düşünüyoruz. Sureten, sireten, şeraitten taviz vermemesinden... Peygamberimizin hadisi şeriflerinde, tam olarak pek hatırlayamayacağım ama peygamberimiz ahir zamanda gelecek olan insanın, Osmanlı soyundan geleceğini bildiriyor. Süleyman Hazretlerinin de Fatih Sultan Mehmet'e dayanıyor soyu.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

Sonuç olarak liderler, dinî gruba yönelme ile birlikte, bağlılıkta da önemli bir etkiye sahiptir.

3.1.3.3.2. Dinî Liderin Etkisine Yapılan Atıflar

Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize; velilerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara keramet denilmektedir. Keramet suyun üzerinde yürümek gibi kevnî

(surî) ve insanların gönüllerine girmek gibi manevî (hakiki) olmak üzere iki kısma ayrılır (Cebecioğlu, 1997: 446). Dinî grup liderlerinin özelliklerden birisi de keramet sahibi olmalarıdır. Mülakatlara baktığımızda bazı katılımcılar, sıkıntılı anlarında liderlerinin kendilerine yardımcı olduğunu, onların manevî destek sağladığını, kalplerinden geçeni bildiğini aktarmıştır:

“Ne zaman bir sıkıntıda olsam, o geliyor rüyama, hamilelik döneminde... Geçen bayağı bir sıkıntım vardı. Bir ara hiçkırı hiçkırı ağladım. Gece rüyamda göründü ve gitti. Cevapsız kalmıyorsun, mutlaka cevap veriyor. Olmasa bile telefonla arıyor” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Kocamın dolandırıcı olduğu ortaya çıktı... Suriye’de tanıştım, ani bir kararla... Belliydi bir mesele olacağı da ben, ‘Bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete...’ deyip devam ettim; ‘Bakayım ne gelecek başıma?’ diye. Âşık değildim. Evlenme teklifini kabul ettim... Belli ki üniversite mezunu da değildi. Muhtemelen birkaç tane evliliği de vardı; başka ülkelerde evliliği vardı. Ben de yedeğiydim onun herhalde... Hocam, en büyük zorluğu da yaşarsın, seni dünyaya geri döndürür.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

“Manevî doktordur; biliyorsunuzdur. Herşey için, herkes bunu bilir bunu. O şekilde yardım istersin.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Onun ikinci evliliğindeki bayan nasıl birisiydi?(Araştırmacı).

Hayat kadınıydı... Hayatım çok farklı, hayatımı anlatsam roman olur (gülümsüyor). O zaman öyle şeyler yaşadım ki o sıkıntıyla hafızlığım gidebilirdi. Çünkü o kadar kendimi kaybetmişim ki yemek pişirmek boş geliyordu, yemek boş geliyordu, yapmak yaşamak boştu benim için. Hatta o anda aklım gidip geliyor.İçeriye girdiğimizde kahkaha atıyordum. Biliyor musunuz Ş. Bey başkasıyla evlenmiş diye kahkaha atıyordum. Çünkü çok mutluyduk, çok seviyorduk birbirimizi. O yüzden de nazar olabilir. Çok mutluyduk, hala Erzincan’da ismimizi söylemeniz bilirlenir. Hem yaşantısıyla hem manen çok mutluyduk... İçten saklamıştı.

Nasıl atlattınız?(Araştırmacı).

Ben meşayih Mahmut Efendi’ye yoruyorum. Onlar kalp casusları, biliyorlar... Eşimi de tanır, her sene umreye gittiği için... Bir gün aradı Mahmut Efendi, şimdi mümkün değil konuşmak da o zamanlar aradı... Akılda hiçbir şey yok, kafa başka şeyle meşgul olduğu için... Bana, ‘Beş sayfa ile başla .’ dedi.‘Sen

kaybetmedin; sen kârdasın, o zararda.’ dedi. Öyle... O lafları bana gayret verdi. O zaman kendime geldim. Kimseyi görmek istemiyordum.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

“Üstazım, yanlış da yapsam, benden haberdardır. Bana yardımcı olacağını düşünürüm. Sürekli beynimde vardır her zaman. Allah bizi görüyor da o ayrı. Ne bileyim? Bir otobüs durağında bile sıkıştığım zaman, ‘Destur ya Hazreti Üstaz!’ derim, faydasını görürüm.”(S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Boşanamadım. Bırakmadı beni, zor boşandım. Bana, çocuğumla bana, iki yıl kan kusturdu. Yani çocuğumu göstermedi; aldı, etti. Çok sıkıntılar çektik biz Yiğit’le, ama ne zaman evlendim rahat bıraktı... Çocuğumdan ayrı kaldığım dönemler oldu, ama hiçbir zaman umudumu kesmedim ve ben her sıkıldığımda kendimi Karacaahmet’te bulmuşumdur. (Süleyman Hilmi Tunahan’ın) kabrinde bulmuşumdur. Hiçbir zaman umudumu kesmedim ben. Hep orada dua etmişimdir. Hz. Eyüp Camii’ne işte gitmişimdir. Yani çok enteresan bir şey! Yani o kadar. Hiç umudumu kesmediğim için. Ben inanıyorum ki o büyük zatlar da beni bırakmadılar. Gerçekten bırakmadılar ve ben doğru yolu 30 yaşında buldum.” (S-İlknur/32/Lise ve dengi).

Atay’ın (1996) belirttiği üzere müridler şeyhi, İslamî bilginin edinilmesinde merkezî figür olarak görmektedirler. Bu algı araştırmamızda da ortaya çıkmıştır. Dinî gruplardaki katılımcılar arasında, liderin İslamiyet’e yönelttiğine ve kendilerine ahirette şefaathane edeceğine inananların olduğu görülmüştür:

“Annem, babam, beni dünyaya hazırlıyor ama bağlı olduğum zat Süleyman Efendi, beni ahirete hazırlıyor ve oraya güzel hazırlanmak için de Kur’an’ı bilmem gerektiğini öğretti.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Şimdi bize bu zamana kadar, İslamiyet korkutularak öğretildi. Ayıp ve günah denerek öğretildi. Bilakis bunun tam tersi. Cemalnur Hoca korkutmaktan ziyade sevdirmek yolunda.” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Rabbim tüm günahlarımdan pişmanım. İnşallah ben bir daha yapmayacağım.’ deyip söz veriyorsunuz. Mürşidinizi şahit tutuyorsunuz. Mürşit ahirette, ‘Rabbim, şahidim tövbesine.’ diyecektir. Allah, Peygamberimize şefaathane yetkisi verecek. Allah dilediği zaman dostlarına da şefaathane yetkisi verecek.”(M-Melek/58/Lise ve dengi).

“Bir mürşide bağlandıysan, Peygamberimize tam bir ümmet olduysan, onun sancağının altında olacaksın. Toplanıp, torpille geçeceksin, ibadetle değil sadece. Çünkü ibadete kulun ihtiyacı var, Allah’ın yok!” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

Bazıları için dinî grupta öncelikli bağlılık nedeni liderdir:

“Birçok tarikat, cemaat lideri var. Ama ben onlara kendimi daha yakın hissediyorum.”(G-Büşra/24/Y.Okul-Üniversite).

“Bu (dinî grupta olmak) üstada muhabbet işidir. Muhabbetin yoksa o cemaatte barınamazsın.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Ben müşdidimden eminim ama kendimden emin değilim.”(R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

“Kalben de Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri’ne bağlı olduğum için; birçok evliya olabilir, ama zamanın müşsidi tektir.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Müşdidim var başka hiçbir şeyim yok... Ben onun için yaratıldım. O benim sahibim... Müşit Hazreti Peygamber’dir. Tecelli ediyor, tamamen Hakk’tır. Kendine dair taşıdığı bir şey yok yani.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Şu anda gelse dese ki, ‘Senin canın, kanın Fatma’ya lazım. Çıkar onu ver!’ dediği anda hazırım, diye düşünüyorum.”(R-Şerife/47/Lise ve dengi).

Ayrıca dinî grup liderine bağlanmadan bir şey yapamayacağına inananlar da vardır:

“Ne kadar güçlü olursan ol, bir rehber olmadan tek başına yapamazsın.” (M-Yaren/45/İlköğretim).

“Referans olarak Allah’ın huzuruna varıyoruz. Mesela sizin referansınız olmasa, hocam vesile olduğu için içimden geldiği gibi sizinle konuşabiliyorum. Yoksa şu zamanda kapıya gelseniz, tanımazsam, sizinle konuşmazdım. Evde tek başıma olsam, namaz kılmak, oruc tutmak olarak algılayacaktım sadece dini.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

Bazı katılımcıların, evlilik veya eğitim gibi konularda üstlerinin (hoca, abla vb.) veya liderlerinin önerilerine uydukları görülmüştür:

“Bunun ardından yüksek lisans yapmayı düşünüyorum. Büyük bir ihtimalle haberleşme veya elektronik alanında düşünüyorum. Bir ara ilahiyat düşüncemiz vardı ama hocamız istemedi. Tasavvuf akademisi açacağız, orada görev yapacağız inşallah!” (R- Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Hocamızın vesilesiyle tanıştık.

Siz evlenmeyi kabul ettiniz...(Araştırmacı).

Hocam dediyse etmemek mümkün değil zaten... Hiç düşünmüyordum. Hatta dışarıdan bir erkek arkadaşım vardı, onunla bitirdim. Hocam deyince oluyor işte. Geçen haziranda da evlendik, çocuğumuz oldu. Çocuğumuzun adını da Hocam koydu. Bu arada: 'Ali Şir'." (R-Deniz/25/Y.Lisans).

Özellikle ilkokulu bitirip aileleri tarafından yurda yönlendirilen kişilerin dinî gruplara daha bağlı oldukları gözlemlenmiştir. Ancak ailelerin yönlendirmesi etkili de olsa son tahlilde gruba bağlılığın devam etmesinde kişilik özellikleri ve buna bağlı olarak tercihler etkili olmaktadır.

Bu durum, Süleyman Efendi cemaatine mensup olan iki kız kardeş ile yaptığımız mülakatta da görülmektedir. Birbirinden karakter ve yaşam tarzları açısından farklı olan iki kız kardeşten bir tanesi, Süleyman Hilmi Tunahan cemaatine bağlı olan konfeksiyon atölyesinde hem idarecilik yapmakta hem de faal olarak çalışmaktadır. Araştırmamıza gönüllü olarak katılmak isteyen kız kardeşi ise ablasına göre maddî açıdan daha rahat bir yaşam sürmekle birlikte ablası gibi cemaatte aktif rol almamaktadır.

"Almanya'dan geldiğim için çok fazla buraya ayak uyduramadım... 6 gün sokağa çıkamamak var ya bir de mesela kursta şimdi bir sürü insan yaşıyor. Ben istediğim gibi çikolata yiyemiyorum, onu yiyemiyorum, bunu yiyemiyorum, kola içemiyorum falan onlar sıkıntıydı bana. Öyle sıkıntım oldu benim... Ben bütün dünyayı gezeceğim, Amerika'da adliyelere çıkacağım, benim hayalim hep buydu. Babamla hala babamı affetmek değil de affetmemek... Bana kalmaz da hala babama kırgınlığım, hala şeyim... 'Sen benim hayalimin olmasına müsaade etmedin.' Hala kırgınlığım onadır. Onun için tepkiliydim, yıllarca açık dolaştım, babama inat mini etekler giydim. Evlendikten sonra babam nasıl karışacak bana? Babama inat, geldiğinde kısa giyinirdim. Gerçi şimdi çok pişmanım yani babama inat kendimi niye günaha soktum, ama yaptım yine de." (S-İlknur/32/Lise ve dengi).

S-İlknur'un ablası ise babası onu yurda gönderdiği için herhangi bir nefret veya pişmanlık duymamıştır. Anlattığı üzere bunda, zamanın şartları ve daha itaatkâr bir yapısı olmasının etkisi vardır:

"Ben bir de çok mülayim bir çocuktum hani çok itirazcı birisi değildim. O şekilde geldim... Doğrusu benim dönemimde... Bu beyaz denildiği zaman, tamam o beyaz diydük. Yani o kadar etkileniyorduk sohbetlerden, şeylerden. Şimdiki çocuklar daha gerçekçi düşünüyorlar. Yani onu kabul etmiyorlar. Yani daha itirazcılar.

Daha bilinçliler daha doğrusu diyeyim. Çünkü daha çok okuyorlar. Bizde ortaokul mecburî değildi ki ben yine fazla da okumuştum kurstakilere göre. İlkokul beşten sonra hele köyden gelen çocuklar... Üçüncü sınıftan sonra gelenler bile vardı. Bizde yaş sınırı yoktu o dönemlerde, küçük küçük çocuklar vardı.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

Görüldüğü üzere dinî gruba bağlılıkta kişilik önemli bir etkidir. Ayrıca katılımcılar arasında bağımlı kişilik tipine yatkın olanlar da vardır. R- Deniz’in aktardığı bilgiler bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Siz nerede tanıştınız? (R-Filiz ile). (Araştırmacı).

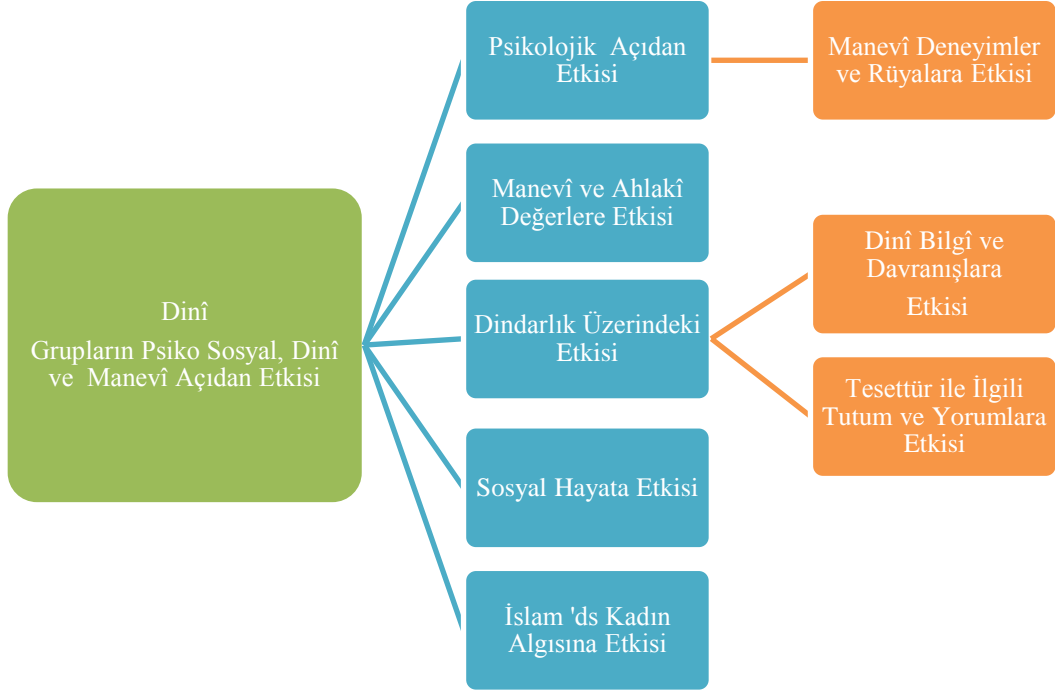
“Yıldız Tilbe’nin fan forumunda tanıştık. Şu an ‘Salak mıydık ?’ diyoruz, ama Allah bir şekilde seni bir yere getirecek, seni buluşturacak birilerini vesile kılıyor. Tapma derecesindeydi, sadece şarkılarını sevme değildi. Fanlığımız hastalık derecesindeydi, hiç hoş bir şey değildi. Çok şükür o takıntı hocama geçen bir takıntı oldu Allah’a şükürler olsun. Buraya getirdi. (Yıldız Tilbe’nin) adını bile anmıyoruz artık .”(R- Deniz).

R- Esmâ’nın aşk anlayışı da bağlılığa örnek olarak verilebilir:

“Mesela ben sevgiyi nasıl öğrendim, bilmiyorum. Ama ‘Sevdiğim için canımı veririm.’ diyordum. İlkokul bir, ikideyken filan ölürüm, cehenneme girerim, onu cehennemden çıkartırım... Kafamda böyle aşk senaryoları vardı. O yüzden aşktan bahsedildiği zaman, ‘Benim dilimi bilen birisi!’ diye yanına yanaşıyordum... Ben bunu beşeri aşkta yaşamıştım, olmayacak bir şeyin peşinden dört, beş yıl koşmuştum. Sonra baktım ki bu koşan ben değilim. Aşk denen bir enerji var ve o benim vücudumu seçmiş, hareket etmek istiyor, kullanmak... Feda olsun dedim, sana. Hakiki aşk ise büyük acının arkasından, büyük pozitif bir şey doğuyor. Çünkü aşkı ilan ettikten sonra o insan dedi ki ‘Aşkın beni aşıyor, kabımdan taştı. Bu çok büyük bir şey, bunu sahibine vermelisin.’ dedi. ‘Ben bunu senin kabına akıttım, senin kabından taştı.’ dedim. ‘Ama sevgim bitmedi, sevme kabiliyetim. O halde ben sahibine akıtmak istiyorum. Benim vücudumu aşarak çıkıyor. Beni delip geçen bir şey var. Bu bana da ait değil sana da ait değil.’ İşte o anda mürşit çıktı karşıma.” (R- Esmâ/34/Y.Lisans).

Bu bulgular bize karakterin gruplara yönelme, katılma ve bağlılıkta önemli etken olduğunu göstermektedir.

3.2. Dinî Grupların Psiko Sosyal, Dinî ve Manevî Etkisine İlişkin Bulgular

Şekil 2: Dinî Grubun Etkisi Modeli

Dinî grupların kadınlar üzerindeki psiko sosyal ve dinî/manevî etkilerinin ortaya çıkan sonuçları modellenerek Şekil 2’de gösterilmiştir. Dinî grupların psiko sosyal ve dinî/manevî etkileri bu model çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Dinî Grupların Psikolojik Açısından Etkisi

Katılımcılara sormuş olduğumuz “dinî gruba girdikten sonra psikolojik açıdan neler hissettiniz? “Ruhsal anlamda ne gibi değişimler yaşadınız?” gibi sorulara verilen yanıtlar aşağıdaki şekilde kodlanmıştır:

Tablo 17: Dini Grupların Psikolojik Açıdan Etkisi

Kodlar (Dinî Grupların Psikolojik Açıdan Etkisi)²⁶	İ	M	R	S	G	N
Problemlerden Arındırma	3	1	1		1	6
Hayatı Anlamlandırma				2	1	3
Mutlu Olma		3	3	1	1	8
Huzurlu Olma	4	2	3	5	1	15
Olumlu Bakma	1	2	4		1	8
Umutlu Olma		3			1	4
Dengeli Olma			2			2
Allah'tan Gelen Herşeye Razi Olma (Teslimiyet)	1	2	4	4	5	16

Dinî grupların psikolojik etkisine dair verilen yanıtlardan yola çıkılarak kodlamalar yapılmıştır. Tablo 21'e bakıldığında katılımcılar dinî grupta olmanın "Problemlerden arındırma" (6 kişi), "Hayatı anlamlandırma" (3 kişi), "Mutlu olma" (8 kişi), "Huzurlu olma" (15 kişi), "Olumlu bakma" (8 kişi), "Umutlu olma" (4 kişi), "Dengeli olma" (2 kişi) ve "Allah'tan gelen herşeye razı olma (teslimiyet)" (16 kişi) gibi olumlu ifadeler kullanmıştır.

İsmailağa cemaatinde "Huzurlu olma" (4 kişi), Menzil tarikatında "Mutlu olma" (3 kişi) ve "Umutlu olma" (3 kişi), Rifaî tarikatında "Olumlu bakma" (4 kişi) ve "Allah'tan gelen herşeye razı olma (teslimiyet)" (4 kişi), Süleyman Efendi cemaatinde "Huzurlu olma" (5 kişi), Gülen cemaatinde ise "Allah'tan gelen herşeye razı olma (teslimiyet)" (5 kişi) ön plana çıkmıştır.

İnsanlar gündelik yaşamında karşısına çıkan engellerden deprem, kaza ya da bir yakının ölümü gibi problemleriyle başa çıkmada, içerisinde yaşadıkları toplumun kültürel ve dinî değerlerine başvurabilir, dua ve ibadetlere yönelebilirler. Özellikle dinlerdeki mistik öğretiler, bireyin, sorunlarını sabırla karşılayıp ellerinden geleni yaptıktan sonra kaygı ve umutsuzluktan uzak bir şekilde tevekkül etmesini öğütler (Ayten, 2012: 16).

Katılımcıların çoğunluğu, dinî gruba girdikten sonra kendilerini huzurlu hissettiklerini, yaşadıkları psikolojik problemlerin bu gruplara girmekle çözümlendiğini ifade etmiştir:

²⁶ Katılımcılara göre, dini grupların psikolojik açıdan birden fazla etkisinin olması tabloya yansıtılmıştır.

“Eğer ki ben bu yola girmemiş olsaydım, şu televizyonda karı-koca çıkıp birbirini öldürenler var ya, gerçekten o hali yaşadım. Yani yuvamı da bozabilirdim. Yapardım da aslında. Çünkü o zamanki psikolojimi çok iyi biliyorum. Ama elhamdulillah! Bu yola girdim. Allah dostlarının hürmetiyle, onların çok yardımı oluyor, bütün sıkıntılarım gitti. Rabbim sanki bütün sıkıntıları içimden alırdı, çocuk gibi hissederdim. Dünya umurumda olmazdı. Artık beyim bana kızmış, hiç umurumda değil. Evimde bir şeyim yokmuş, hiç umurumda değil. Onları boş saymaya başladım. Her şeyin sahibi Allah’tır. Bu çektiklerimde de vardır bir hikmet derdim.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“Doktorumuz sağ olsun, aile dostuydu. Hem de hastanenin başhekimiydi, nörologtu. Verdiği ilaçlar beni daha da kötü etti, yatırdı. Ben de ilaçları başına çaldım, istemiyorum dedim. Oturdum, Rabbime sığındım. Her gün salâtu tefriciye, tûncina dualarını bilfiil 41 defa okudum ve elhamdulillah hiç ilaçsız, panik atak geçiriyordum, hiçbir şey kalmadı... Yani ben eşyaya veya beni sevenlere değil, onlar için ödün vererek, fedakârlık ederek, sıkarak; kendimi onlara sevdirmek ya da onları mutlu etmek adına, hep mutsuz etmişim. Şimdi çok mutlu olduğumu hiss ediyorum. Çünkü ben, asıl sevgiliye sevgiyi veriyorum. Ne bir çocuğun sana faydası varmış ne bir gelinin ne de bir torunun... Aslında bunu anladım.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Kalbin mutmain, belli bir sıkıntın olsa bile çok çabuk atlatıyorsun. Mesela ayrılma olayında çok çabuk atatabildim. Psikolojim bozulabilirdi, psikologtan yardım alabilirdim ama rabita, murakaba, tarikat dersleriyle çok çabuk atlattım.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Birçok iniş çıkışlar oldu hayatımda, hepsi antidepresan gibiydi. Güneydoğu mecburî hizmetlerim oldu, babamın hastalığı, vefatı... Size paratoner oluyor bir taraftan. Bir taraftan da tedavi edici bir ilaç yani... Yeri geldi yerin dibine vurdunuz; ama sizin sarılacağınız bir hizmetiniz vardı ve sizi çıkardı yukarıya.” (G-Ayla/41/Y.Okul-Üniversite).

“...Çok zorluklar yaşadım. Özürlü bir çocuğum oldu, ona baktım ve kaybettim. Ölümüne şahit oldum. Eşimin ailesi beni üzdü. Kendi ailemde zaten sıkıntılar vardı, maddî sıkıntılar vardı; battık, çıktık. Ben çok rahat psikiyatriste gidebilirdim, ilaç kullanabilirdim, hatta yatabilirdim. Çok ciddi... İnsanlar bundan etkileniyorlar. Mesela bir arkadaş çocuğunu kaybettikten sonra küvetin içinde

kendisini yaktı. Aklın gitmesi çok kolay... Katlanmak için iyi bir terapi... Terapi oluyor bana.” (M- Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“Kimi kocasıyla kavga etmiş, gelmiştir buraya ama biz hep diyoruz: Burası tedavi yeri... Tedavi derken, manevî tedaviler... Geliyor şimdi buraya, dikişini dikiyor. Mesela niçin dikiyor? Allah rızası için dikiyor, kendisi için dikmiyor. Bak benim kızımın çeyizleri daha dikilmedi. Çıkardım, baktım böyle yığılı kumaş var. Fırsat bulamıyorum, canım istemiyor. Ama iniyorum buraya harıl harıl dikiş dikiyorum... Kermeslerin en cefakârları gözlemecilerdir. O sıcakta çadırın altında gözleme açıyorlar, kollar yoruluyor... Bir ay sonra bakıyorsun yine hastalıklar başlamış. ‘Hocam çalışırken çok iyiydim.’ diyor, ‘Napalım sene boyunca gözleme mi yaptırılm?’ diyorum. ” (S-Aygül/42/İlköğretim)..

İslâmî tasavvufun hulâsası, öz ruhu Allah’ın rızâsıdır (Nedvi, 1996: 267). Katılımcılar psikolojik durumlarını en fazla “Allah’tan gelen herşeye razı olma (teslimiyet)” (16 kişi) hali ile açıklamıştır. Katılımcıların mutlu ve huzurlu olduklarını hissetmeleri, bu hali içselleştirmelerinden dolayı kaynaklanabilir:

“Olaylara çok farklı bakıyorsun. Gerçekten üzülüyorsun ama bunun arkasında hayır var diyebiliyorsun... Daha mutluyum... Çok daha pozitifim. Zaman zaman ümitsizliğe düştüğüm oluyor. Yine de bunu telkin ediyorum.” (G-Saliha/29/Y.Okul-Üniversite).

“Başımıza bir hadise geldiğinde ‘Bu neden geldi?’ diye sorgulamayı kesmek. ‘Bu benim başıma niye geldi’ diye değil, ‘acaba bundan çıkarılacak ders nedir? Hikmeti nedir? Allah’ım sen hikmetini göster.’ diye dua etmeye çalışıyoruz.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“İnsan her şeyin Allah’tan geldiğini bilmezse kurtaramıyor kendini. Ama bizce Mevla verdiyse bir hikmeti vardır, vermediyse de bir hikmeti vardır... Çok iyi yapabildiğimizden değil ama ben bu yönde olmaya çalışıyorum...” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

Teslimiyet hali ile birlikte problemleri durumlarda başkalarını suçlamayı bırakıp kendilerini kritize etmeye başlamaları ve insanları affetmeleri de huzurlu hissetmelerine neden olabilmektedir:

“Birisine kızdığımda oradaki, ‘O bana niye böyle yaptı?’ değil, ‘Acaba ne oldu?’ demeli. Öyle denmediğinde ben, ‘Hu?’ diyorum. Birisine bir gün böyle yapmışım ki

şu an ödüyorum. Ha yok yapmamışım böyle bir şey, demek ki şu an yükseliyorum; mertebe olarak. Allah beni temizliyor. Aklımda hep hocanın söylediği şeyler... Yani insanlar sürekli alkışlarsa sen nasıl temizleneceksin?”(R-Selin/40/Y.Okul-Üniversite).

“Çok huzurluyum, mesela daha rahat birçok belayı da musibeti de kabulleniyorsun. Allah’tan geldi tabii ama manevî olarak da kendini olgunlaştırmaya çalışıyorsun. Şu anki amacımız nedir? Nefsin yedi derecesi vardır, nefsi mutmainneye çıkartmaya çalışmak... Bu yolda olmadan çıkılabileceğini düşünmüyorum.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Çok mutluyum, çok huzurluyum... Eskiden mesela gösteriş için yapıyordum ama şimdi Allah rızası için yapıyorum. Eskiden bana gelin derdim. Belki farklı bir niyetteydim. Ne kadar cömert ne kadar becerikli desinler diye yapıyordum ama şimdi bir suyu bile Allah için veriyorum. Eskiden insanlara kin duyardım, öfkelenirdim... Eskiden, ‘Kalbimi kıranları affetmem, hakkımı helal etmem!’ diyordum. Ama şimdi affediyorum kalbimi kıran çok oldu ama beni sevmeyeni, canımı yakanı bile seviyorum.” (M-Melek/58/Lise ve dengi).

Bulgular sonucunda, dinî grupların kadınlara psikolojik açıdan pozitif etkilerinin olduğu söylenebilir.

3.2.1.1. Manevî Deneyimlere ve Rüyalara Etkisi

Rüya, olan veya ileride olması muhtemel olanlarla birlikte hayal ürünü olan şeylerin sembollerinin uyku esnasında algılanmasıdır (Apaydın, 1997: 264). Rüyalar her bireyde doğuştan var olan güçler yoluyla ortaya çıkmaktadır (Adler, 2005: 276). Ayrıca uykunun devamını sağlayıp dinlenmeye yardım etmekle birlikte insanoğlunun bilinçdışında var olan düşüncelere de ayna tutmaktadır (Akot, 2010: 213). Günlük yaşantının bir yansıması olabildiği gibi geçmişi ve geleceği de kapsamaktadır. Rüyanın etkisi, rüyayı hatırlamaya, rüyayı yorumlayanlara, rüyanın anlatılıp anlatılmamasına veya rüyanın baskısı altında kalıp kalmamaya göre değişmektedir (İmamoğlu, 2010: 46). Tasavvufta rüyalar, kalbin halleri ve nefis mertebeleriyle ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır (Bayzan, 2013: 222). Tasavvufî anlayışa göre ruhun durumu hangi hâl içerisindeyse göreceği rüyâ da o ruhun mertebesini yansıtacaktır. Özellikle tarikatlarda zikr-i esmâ ile seyr u sülûku öngören rüyalar önemsenmektedir (Akot, 2011: 111). Rüyalar rahmanî, ruhanî ve şeytanî olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.

Rahmanî rüyalar, Allah tarafından uykuda iken doğrudan doğruya veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen rüyalar. Nefsanî rüyalar, nefsin telkinleri ve düşüncelerin çağrışımları sonucu görülmekle birlikte şeytanî rüyalar, korkunç, çirkin ve İslamî ölçülere ters düşen, şeytanın telkinleri ile görülen rüyalar (Yüksel, 1996: 304).

İsmailağa cemaatinde “derslenmek”, istiharenin istenilen şekilde çıkmasıyla başlamaktadır. Bu cemaatte rüyanın yeri, diğer dinî gruplara göre daha önemli görülmektedir. Çünkü cemaate girmek istiharelerin çıkmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak bunun bir ritüel olduğu söylenebilir. Yine de bu durum, grubun rüyalara atfettiği önemi göstermesi açısından önemlidir:

“...Hiç aklımda yokken bir gün Mehmet Zaid Kotku Efendi’yi görüyorum rüyamda. Ben de 1981 yılında Kur’an kursunda okuyordum. Yeni örtünmüştüm. O zaman nişanlandım ve çıktım kurstan. O zaman vefat etmişti zaten Mehmet Zaid Kotku Efendi. Rüyamda aynı o pozisyonu yaşıyorum, vefat ediyor, vefat ettiğini duyuyorum. Aynı duygular, üzüliyorum. Ardından da diyorlar ki Mahmut Efendi de vefat etti. ‘Ay!’ diyorum ya, üzüliyorum ve birden uyanıyorum. Kendisini görmedim. Sonra bunu hocama söyledim. Bana ‘Birini kaçırdın, bir diğerine tutun! Deniliyor’ dedi. Mahmut Efendi yaşadığı için... Bunu da tabii ki cemaatten rüya tabircileri var, onlar yorumladılar. Zaten hemen herkesi derslendirmiyorlar. Çünkü onun emeğine güvenilir, gerçekten yapabilir olacağına dair bir işaret olması gerekiyor ya onun için de benim rüyam derslenilecek çıktı.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Bizim tarikata istihareyle giriliyor, her tarikat gibi değil. İstihare de bir türlü çıkmadı, onun için 25 yaşında ilk hacca gittiğimde... Hatta orada Mahmut Efendi’den aldım dersimi, orada otellerde dersini almak isteyenlere veriliyordu. Tesadüf, orada istiharem çıkınca aldım.

Aldım derken?(Araştırmacı).

Tarikat dersi yani istiğfar çekmek için söz veriyorsun. Hoca Efendi de sana sohbet anlatıyor, zikir hakkında ayeti kerimeler okuyor.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

Gülen cemaatine bağlı olan bir katılımcının rüyasının çevresindeki gruba bağlı arkadaşları tarafından tesettüre girmesi gerektiğine dair işaret olarak yorumlanması onun tesettüre girmesine vesile oluyor.

“Hmm... Ee rüyamda Efendimizi gördüm ama şöyle, Efendimizi direkt görmedim. Şöyle bir şey oldu: Telefonuma mesaj geliyor, yedi tane. Yedi tane mesaj da Efendimizden geliyor ve mesajı açtığımda kadın silüeti tesettürlü, şöyle oldu; o gündün sonra neden olmasın hani... En yakın arkadaşım bahsetmişim böyle bir rüya gördüm, falan filan diye... Çok mutlu olmuştu yani. ‘Daha ne bekliyorsun? Senin için gelecek olan işaret gelmiş, daha ne olsun? Şu bina mı çöksün?’ falan tarzında, böyle bir şeyler söylemişti. Ondan sonra zaten aklıma böyle bir fikir geldi. Ee arkadaşım da bunu ev ablasına söylüyor, anlatıyor, ee tam yedi gün sonra... Ama bu yedi günü arkadaşım akıl etmemiş, hiç aklına gelmemiş 7 gün sonra olacağı. Çünkü pazar gününe tekabül ediyordu. Ben bunu pazartesi günü görmüştüm. Pazar günü işte tüm diğer evlerden arkadaşlar İletişim Fakültesi’nden arkadaşlarım toplanmışlar, bana bir kına yaptılar. Daha doğrusu şöyle aslında, eşarp falan almışlar, eşarp değil, şal almışlar, gelmişler, hediye etmişlerdi bana. Ee ondan sonra pazar gününde kına yapıldı. Böyle belki kapanırsın falan diye. O gündün sonra ben kapandım, sabahında kapandım yani.

Kına! Nasıl yani, kapanma kınası mı?(Araştırmacı).

Evet, kapanma kınası.” (gülüşme) (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

Dinî gruba girmeden önce de bazı katılımcılar açısından rüyalara önem verildiği görülmüştür. Gördüğü rüyanın etkisiyle çocuğunu aldirmaktan vazgeçen bir katılımcı rüyasını şu şekilde aktarmıştır:

“O zaman tarikatta değildim. Oğlum aldirmak istiyordum. Aldirmaya giderken eşim, ‘dükkâna gidip geleceğim.’ dedi. O an uykuya daldım. Bir anlık uykuda bir dede geldi ‘ne olur aldirma.’ dedi. Ben de vazgeçtim. ‘Elindeki de gider.’ dedi; ‘Sakin yapma!’ Kızım çok ağlıyordu, huzursuz olacak diye aldirmak istedim ama doğduktan sonra kızımın ağlaması kesildi.”(M-Semra/59/İlköğretim).

Bir katılımcı ise önceden hiç görmediği ve tanımadığı İbrahim El Ahsaî’yi rüyasında gördüğünü aktarmıştır:

“Mistik bir olay, bazen hani sadık rüyalar vardır. Bazen sırlı olaylar başıma geldi. Hiç görmediğim birisini televizyonda gördüm. Peygamberin 36. neslinden birisi gelmişti Türkiye’ye, İbrahim El Ahsaî. Ben onu daha önce hiç görmemişim... O Türkiye’ye gelmeden önce rüyamda görmüştüm, ‘Hasta ziyaretine geldik.’ dedi yanındakilerler... Evde hasta yoktu... ‘Altı ay sonra tekrar geleceğiz.’ dediler. ‘Komşumun evi vardı, oraya da gideceğim.’ dedi. Gerçekten eşim bir müddet sonra

rahatsızlandı ve altı ay sonra ameliyat oldu. Komşumda da hastalık yoktu, sonradan oldu. Mehmet Zahid Kotku ile de sohbet etmiştim rüyamda... Onlar yaşamıyor bile olsa kerametlerini görüyorsunuz.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

Başka bir katılımcı ise taşındığı yeni evine, maddî yetersizliklerden dolayı eşya alamamış, rabita yaptıktan sonra, yaşlı bir kadının tüm eşyalarını ona gönderdiğini aktarmıştır. Bu durumu, yaptığı rabita ile ilişkilendirmiştir. Aynı kişi, gördüğü rüyanın tesiriyle kanser hastalığı sonucu artan ağrıların hafiflediğini aktarmıştır. Kemoterapiden döndüğünde sabaha kadar acıdan uyuyamamış; sabah namazından sonra uyuduğunda rüyasında şeyhi, doktor kıyafetiyle tansiyonuna bakarken görmüştür. Uyandığında kendisini rahatlamış ve hastalığın geçmiş olduğunu hissetmiştir. Bu durumu mucize olarak değerlenmiştir:

“O gün de o rahatsızlığımdan mübareğin gelip benim tansiyonuma bakması, rüyada, ‘Sofi sabırlı ol. Haydi, yat, uyu.’ deyip de... Gündüz gittim, kemoterapiye girdim, saat onbirde eve geldim. Ertesi gün, sabah ezanına kadar hiç yatmadım. Annem yanımda. Bağirtımdan sesimden artık çoluk çocuk rahatsız oldu. Bağıramıyorum da ama hep içime atıyorum. Artık yani kendi kendimi dövüyorum. Dayanamıyorsun. Evlatların yanında, annen yanında üzülüyor. Onlara da halini tam belli edemiyorsun. Ama Rabbim sen halimi biliyorsun. Sabah namazından sonra tam bu rüyayı gördüm, ondan sonra uyumuşum. Öğlen ezanı okunuyordu ki uyandım namaza. Uyandım, elhamdülillah rahatlamışım. İyi olmuşum, ben de o hastalığın eseri yok. O içimdeki sıkıntı geçmiş. Eh bunlar Allahu Teâlâ'nın mucizesi değil de nedir? Mucize yani (M-Melisa/42/İlköğretim).

Bir katılımcı ise hem istiharesinden bahsetmiş hem de hatmelerde²⁷ ona rüya ile ilgili hediyeler verildiğini aktarmıştır:

“Benim için on beş yıllık hayatımı gösteren rüyayı gördüm ben. Ondan sonra mesela şöyle bir şey oldu. Hatmeler vardır. Hatmeye katıldığında oradaki hanımlar ne güzel kokular, hediyeler geldi dediler. Ben onun safsata olduğunu düşünüyordum o sıralarda ama hakikaten hediyeler geliyormuş. Herkese anlatmadım. Başkalarının anlayabileceğini düşünmüyordum ama 1999 depreminde deprem öncesi bende huzursuzluk oluştu. Depremi hissettim. Deprem öncesi

²⁷ Hatm-i Hâcegan: Naşibendî tarikatından gelen bu uygulamada şeyhin huzurunda toplanan bir grup mürid rabitalı bir şekilde halka oluşturup belirli sureleri, ilahileri okuyup zikirleri çekerek hatmeyi tamamlarlar. Bu uygulamada manevî güçlerin bir araya geldiği ve ruhların zindeleştirildiği düşünülmektedir. (Cebecioğlu, 1997: 332-333).

İstanbul'u terk ettim. İzmir'e gittim. Deprem olduğunda Bursa civarında hissettik. Ondan sonrası vallahi, billahi bütün depremlerin rüyalarını gördüm. Dereceleriyle yataktan kalkıyordum, çocukları topluyordum, deprem olacak diyordum, deprem oluyordu. Okula gidiyordum. Arkadaşlara '4,8 işte 5,3 şiddetinde rüya gördüm' diyordum, söylüyordum. O zaman arkadaşlar da 'Aman Filiz ağzını hayra aç!' diyorlardı. Ama en son rüyayı bekliyorum hala, 6,9'luk deprem olmadı. 6.9'luk deprem, gündüzdü ve gökyüzünde de ay vardı. Hani bazı zamanlar olur ya gökyüzü açık olur, ay olur, öyle bir gündü. Bütün gördüğüm depremler oldu. Ben onu bekliyorum hala. Sonra ben çok korkuyorum tabii. Gördüğüm tüm rüyalar çıkıyor... Devamlı olacak olan rüyaları görüyordum. Rüyaları benden almasını diledim Allah'tan. Ondan sonra rüya görmedim." (M- Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

Rüyalar ile birlikte manevî deneyimlerini aktaran katılımcılar vardır. Maxwell ve Tschudin'a göre (1990) manevî deneyimler, hızlıca veya aracı ile olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Aracılı olan deneyimlerde kişi; dua, oruç veya ilahiler gibi araçlarla kutsalı keşfetmektedir. Bununla birlikte hızlıca olan deneyimler, herhangi bir müdahale veya aracı olmadan doğrudan mümine gelmektedir. Bu deneyimler (görsel, işitsel, dokunma ve koklama gibi) duyuşsal veya bilişsel (dine ve dini tecrübeye bağlı olarak hayal veya his ile) olabilir. Öngörü veya telepati, durugörü veya psikokinezi gibi duygusal algı ile gerçekleşmektedir (akt. Salem ve Foskett, 2009: 243-244).

Tarikatlar, olağanüstü hikâyeler ve menkıbeler için çoğu dine uygun zemin oluşturmuştur (Günay, 2000: 279). Ayrıca bir kimsenin mürşide intisab etmesi, hafiften ikaz alması, Hz. Hızır ile görüşmek ya da rüya ile doğrudan ilham almak şeklinde de olabilmektedir (Türk, 2002: 68).

Tasavvufta rüyaların ve manevî deneyimlerin önemli bir yeri olduğu düşüncesiyle araştırmamızda katılımcılara, yaşadıkları olağan dışı bir olay ya da bir rüya olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılar, günlük hayatta karşılaştıkları ve kendileri için olağandışı olarak nitelendirdikleri olayları aktarmıştır:

"Kadir Gecesi'nde oldu, yanlış olmasın yani hatta eşime bile dedim, ben de o gece yatmadım namaz kılıyordum. İnsan uyumaz mı? Yaz sığağı namaza duruyorum. Yüz rekâtlık namaz var, kılmaya çabalıyorum. Karşı komşudan çocuk sesi geliyor. Bahçe de var aramızda, selam veriyordum, durdum. Çocuk sürekli ağlıyor. Sabah diyorum ki 'Allah Allah!' diyorum... Eşim dedi ki 'Ne mutlu sana, sabaha kadar

oturdun.’ Oturmama vesile şu karşıdaki o çocuk, nasıl ki ölmedi. Orada çocuk vardı, sabaha kadar ağladı... Orada çocuk ağlaması yok o Cenabı Allah’ın sana bir lütfü. O binalarda çocuk gerçekten yok. Sabaha kadar çocuk gerçekten ağlıyor, onun ağlamasından hiç uyuyamadım.”(İ-Halime/48/İlköğretim).

“Bir gün derse gireceğim, çıkartamadık konuyu. Çok zor bir ders Arapça bir konu ve bulamıyoruz. Talebe sorar diye de korkuyoruz, sabaha kadar düşünüyoruz. Üstazın sözü vardır; ‘Rahleye oturun, bir müddet rabıta yapın, gerisi gelir.’ demiştir ve derse otururken o halkada birden aklıma geldi... Bunun gibi aslında çok var. Bir gün de yemekhane ile ilgileniyordum ben. Süt geldi bir kazan, ben bilmiyordum kaynaması gerektiğini. Tabii ben unuttum. Sorumlu hocam sordu: ‘Süt kaynadı mı?’ dedi. ‘Unuttum.’ dedim ve indiğimde yoğurt olmuştu.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Üniversitedeyken birkaç evden sorumluydum bir evin ablası vardı, çok değişik rüyalar görürdü. Gerçekten mübarek bir zattı, bence yani... Onun evine gitmiştik. Kaptıya, yaşlı, yürümekte zorlanan bir adam geldi; sadaka istedi. Arkadaşın elinde de iki tane birlik, bir tane kâğıt para vardı. Ben, ‘Bir lira yeter.’ dedim. Onların evi üç kişilikti. İki tane talebesi vardı evinde. Bir lirayı verdik, sonra baktık, göremedik amcayı, çok zor yürüdüğü halde. Sonra akşama eve gitmiştim. Arkadaş beni aradı... Dedi, ‘Koş, evde yangın var!’... Kızartma yaparken evde yangın çıkıyor, iki talebe balkonda kalıyor... Tüm apartman boşaltılmış. İki kişi balkonda, geçemiyorlar. ‘Neden?’ dedik, ‘Üç lirayı vermedik.’ O iki lirayı ona bağladık, gelen Hızır’dı. O iki kişiyi balkondan itfaiye almıştı yani. Geçen yıl da öğrencilerimizle beraber Kur’an öğretiyorduk. Onlarla bir sınıfta, çok değişik bir koku duyduk. Masanın üzerinde çocuğun gözlüğü ve Kur’an-ı Kerim var. Gerçekten hayatımda böyle bir koku duymadım. Bildiğiniz kemik çerçeveli gözlük kokuyordu. Dedik ki, ‘Efendimiz (S.A.V) geldi buraya.’ Müthiş bir koku! Hayatımda öyle bir koku duymadım. Geçen yıl da böyle bir şeye şahit oldum.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

(İran’a gidiyor) “8 imamdan birisidir İmam Rıza. Kâbe’nin bir versiyonunu yapmışlar. Onun enerjisi çok etkiledi beni. Altüst oluyorsun oraya gidince. Zaten büyük bir sevgimiz var onlara karşı. Türbelere çok gittim. Genelde öyle hacı hocaya gitmedim, hiç inanmam da aslında. Orası iyi gelir dediler. Gerçekten iyi geldi. Orada çok şeyler yaşadım. Ben orada bir ölüm yaşadım. Mesela beş-on dakika öbür âleme gittim, geldim. Bir ses ‘Kalk!’ diye bağırıyor... Tabutu kırdım,

çıktım. O an gözümü açmışım. Ama çok ilginç bir şey, ablam ağlıyor; ama 'Bu kim?' diye tanımıyorum... Hiç kimseyi tanımıyorsun. 'Orası gerçek dünya, orada kalsaydım.' diyorsun. O arada ağladım. 'Allah'ım bu günahlarla sana gelseydin ne olurdu?' dedim. Sonra bir dank etti kafama. Ama yine devam etti saçmalamam. Ama o olaydan sonra hocamı bulmam uzun sürmedi.'”(R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Allah her şeyi vesile kılıyor, öyle şeyler duyuyorsunuz ki sohbetlerde her şeyin Allah'a vesile olduğunu görüyorsunuz. Ben mesela bugün Cuma sohbetine gidecektim, gidemedim. İşte bu da vesile, sizinle konuşuyorum.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Bir keresinde rabıta dayım, resmen bütün azalarımın sesli bir şekilde “Allah” dediğini hissettim. Kollarım, ellerim, ayaklarım, her yerim “Allah” diyor! Onu birebir yaşadım.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

Bazı katılımcılar ise yaşadıkları olağandışı halleri yahut rüyaları paylaşmak istememiştir:

“Bir deneyiminiz oldu mu? Olağandışı...(Araştırmacı).

“Tabii ki yaşadım. Bizim anlayabileceğimiz şekilde harikulâde olaylar yaşadım. Mesela biz, Allah dostlarının ruhaniyetlerinin olduğuna inanırız. Bir yerde Kur'an okunursa gezebilen, dolaşabilen Allah dostları vardır. Görünmeyen nuranî varlıkların da ruhanî varlıkların da zikir meclislerinde olduklarını duymuşumdur. Bazı şeylere ben de şahit oldum.

“Ne gibi?” (Araştırmacı).

Ben kendimde olanı söylemeyeyim de bir sohbet meclisinde o varlıkları görenler olmuştur. Bizde de öyle oldu diyelim... Onu anneme bile söylemedim, söylemek istemiyorum.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

Rüyaların ve manevî deneyimlerin bazı katılımcılar açısından önemli olduğu mülakatlarda görülmüştür. Bahtiyar'ın (2002: 53-56) sufi kadınların hikâyelerine yer verdiği çalışmasında da bu türlü olağandışı durumlarla karşılaşan kadın suffilerin olduğu görülmektedir. Örneğin, Şeyh Nazım Kıbrısî'nin zikir meclislerine katılan Hatice, kocasının onu terk etmesiyle, maddî açıdan zorluklar yaşamıştır:

“Bir gün cüzdanımda otuz sekiz sent vardı ve buna rağmen gülümsüyordum. Rafta yalnız duran bir konserve kutusuyla küflü bir limona baktım ve Allah'ın bizi hiç aç bırakmadığı gerçeğine teslim oldum. O gece yemek için bir şeyler hazırlamak

üzereydim. Bir saat sonra kapıya yüz dolarlık çekle bir kız kardeşim geldi. Kocasıyla birlikte bu parayı kullanabileceğimi düşünmüşler. Sufilerin hayatlarında buna benzer tonlarca hikâye vardır.” Raşide ise Müslüman olduktan sonra Kedar’ın, siyah çadırları içerisinde Nakşibendî şeyhlerini aramasını söyleyen rüyalar görmeye başlamış ve bu tarikata yönelmiştir.

Gülen cemaatinden ve Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinden olan katılımcıların bazıları rüyalara itibar etmediklerini açıklamıştır:

“Rüyalar ile amel etmem.” (G-Semiha/40/İlköğretim).

“Rüyaya itibar yoktur bizde. Peygamberlere, Evliyaullah’a aittir, görsem bile itibar etmem.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Evliya olmak çok kolaydır biliyor musunuz? Nasıldır? Kırk gün kendini yemekten içmekten kısarsın. Devamlı ibadet edersin. Dünya işlerinden artık kendini çekersin. Kırk günün sonunda kendini evliya zannedersin, çünkü bazı şeyler artık sana değişik gelir. Mesela sende haller olur. O halleri görürsün. Eğer müracaatın sağlam bir yere ise o zaman sen onun kendinde olmadığını farkına varırsın. Ama eğer böyle bir dayanağın yoksa müracaat ettiğin bir kapın yoksa eğer, kendini bir şey zannedersin. Hemen etrafındaki insanlar da seni bir şey zannederler. Ondan sonra müritler oluverir, bulursun bir tane şey. Yani onun seninle olmadığını bilirsin. ‘Kerameti ondandır.’ dersin. Kendini toplarlarsın. Ama böyle müracaat edebileceğin bir kapın yoksa eğer hemen Hz. Allah’ın kuracağı bir tuzağı vardır, ona düşüverirsin. Misal seccadeyi yerden bir havalandırırın, olursun bir şeyh. Demin de dediğim gibi kendine kapanır, gidersin çünkü o zaman nefsin şey noktaya vardığı için seni birden pof poflandırır. ‘Sen bir şey oldun.’ der sana.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

Bu sonuçlarla birlikte, görülen rüyaların grup içerisindekiler tarafından gruba katılmaya ya da tesettüre girmeye yönelik olarak tabir edilmesi, üyelerin rüyalarının yönlendirilebildiğini de göstermiştir. Ayrıca bazı katılımcıların manevî deneyim olarak aktardıkları durumlar, farklı kişiler için normal bir olay olarak algılanabilir. Bu durum, katılımcıların psikolojik açıdan dinî grup atmosferinden etkilendiklerini; yaşanan olaylara ve rüyalara farklı anlamlar kattıklarını göstermektedir. Ancak görüldüğü üzere aktarılan tüm manevî deneyimlerin olağan durumlar olduğu da söylenemez.

3.2.2. Dinî Gruba Üye Olmanın Manevî ve Ahlakî Değerlere Etkisi

Katılımcılara sormuş olduğumuz “dinî grubun davranışlarınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?” sorusuna yönelik olarak vermiş oldukları ifadelerden dinî grubun manevî ve ahlakî değerlere olan etkisi kodlamalar sonucunda oluşturulmuştur:

Tablo 18: Dinî Grupların Manevî ve Ahlakî Değerlere Etkisi

Kodlar (Dinî Grupların Manevî ve Ahlakî Değerlere Etkisi) ²⁸	İ	M	R	S	G	N
Hoşgörülü Olmak	2	3	6	6	3	20
Saygılı Olmak			2	1	1	4
Dedikodu Yapmamaya Çalışmak		3	1	1		5
Gösterişten Uzaklaşmak		1	1			2
Bencilikten Uzaklaşmak		1	2	1	3	7
Kıskançlıktan Uzaklaşmak					1	1
Sabırlı Olmak	6	5	4	3	5	23
Affedici Olmak	1	2	1	1	1	6
Fedakâr Olmak	2	1	2		4	9
Daha Olgun Olmak	1			1		2
Kanaatkâr Olmak		1			1	2
Edepli Olmak			3			3
Güler Yüzlü, Yakın Davranmak	1	5				6
Yardımsaver Olmak	4	2	1	4	3	14
Önyargılı Olmamak	1	1	3	2		7
Alçakgönüllü Olmak				1	1	2

Tablo 22’de görüldüğü üzere, manevî ve ahlakî değerler, katılımcılar açısından önemlidir. Kodlara baktığımızda “Hoşgörülü olmak” (20 kişi), “Saygılı olmak” (4 kişi), “Dedikodu yapmamaya çalışmak” (5 kişi), “Gösterişten uzaklaşmak” (2 kişi), “Bencilikten uzaklaşmak” (7 kişi), “Kıskançlıktan uzaklaşmak” (1 kişi), “Sabırlı olmak” (23 kişi), “Affedici olmak” (6 kişi), “Fedakâr olmak” (9 kişi), “Daha olgun olmak” (2 kişi), “Kanaatkâr olmak” (1 kişi), “Edepli olmak” (3 kişi), “Güler yüzlü, yakın davranmak” (6 kişi), “Yardımsaver olmak” (14 kişi), “Önyargılı olmamak” (7 kişi) “Alçakgönüllü olmak” (2 kişi) şeklinde kodlanmıştır.

İsmailağa cemaatinde, “Sabırlı olmak” (6 kişi) “Yardımsaver olmak” (4 kişi); Menzil tarikatında “Güler yüzlü, yakın davranmak” (5 kişi) ve “Sabırlı olmak” (5 kişi), Rifaî tarikatında “Hoşgörülü olmak” (6 kişi) ve “Sabırlı olmak” (4 kişi), Süleyman Efendi

²⁸Dini gruba üye olmanın, manevi ve ahlaki değerlere etkisinin birden fazla belirtilmiş olması, tabloya yansıtılmıştır.

cemaatinde “Hoşgörülü olmak” (6 kişi) ve “Yardımsaver olmak” (4 kişi); Gülen cemaatinde ise “Sabırlı olmak” (5 kişi) ve “Fedakâr olmak” (4 kişi) kavramları ön plana çıkmıştır.

Hoşgörülü (20 kişi), sabırlı (23 kişi) ve yardımsaver olmak (14 kişi) katılımcıların en fazla dikkat etmeye çalıştıkları manevî ve ahlakî değerler olmuştur.

Tasavvufun amacı cinsiyet ayrımı yapmadan kişinin kulluğunun farkına varması ve ahlaklı, erdemli ve dürüst olmasıdır (Özköse, 2007: 21). Bela ve ibadatlere sabır ile nimetlere şükür ahlakî vasıflardır. Tasavvufta sabır, musibetlere karşı kulun tutumu; şükür ise Allah’ın nimetlerine karşı gösterilen bir erdemi olarak görülmektedir (Yüksel, 2006: 117). Gülmez’in (2014: 250) 517 evli erkekle yapmış olduğu araştırma sonucuna göre dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların ahlaki çözüme eğilimlerinin düşük olduğu görülmüştür.

Araştırmamızda, katılımcıların en fazla vurguladıkları değer ifadesi “sabırlı olmak” tır:

“En zor işi yapıyoruz, küçük çocuklarla uğraşıyoruz. Onları kazanmak için de bu çok işe yaradı. Çünkü dedim ya Allah için seviyorsun. Mesela sinirlendiğim zaman beni hemen duraklatan bir şey oluyor. Orada da hakka girdiğimi düşünüyorum. Çocukların da hakkına giriyorsun çok kolay... Zan ve dedikoduya çok dikkat ediyorum. Konuşmamak için elimden geldiğince ortama girmiyorum.”(M-Bahar/43/Y.Okul- Üniversite).

“Çok sabırsız bir insandım, hep sabırdan imtihan olmaya başladım. Mesela ben hep âşık olduğum insanla evlenmek isterdim, hocam evlendirdi. Ama işte aşk olmayınca bazı şeylere sabrediyorsun, evlenince bazı huylar açığa çıkıyor.”(R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Daha sabırlı, daha anlayışlı oldum çünkü baktım insanlar çok şeyi aynı anda götürmeye çalışıyor, çok gayretliler. Dedim ki, ‘Ben ne kadar rahatmışım.’... Her konuda çok fedakârlar. Belki aile saadetini ikinci plana atıyorlar, o kadar. Yani Allah rızası için çocukla ilgileneceği zamanı arka plana atıyorlar.”(G-Gamze/37/Y.Okul-Üniversite).

“Eğer bu yola girmeseydim, çok isyan ederdim bu çektiğim sıkıntılara. Hem maddî hem manevî... Ben mesela hastanede bile yattım. Orada kendi hastalığımı unuttum. Oradaki insanlara teselli vermeye başladım.”(M-Melisa/42/İlköğretim).

Katılımcılar insanlara karşı daha hoşgörülü olduklarını, kalp kırmamaya dikkat ettiklerini, daha güler yüzlü ve anlayışlı davrandıklarını belirtmişlerdir:

“Hoşgörülü, anlayışlı olmayı, ince fıkirlilik, insanlara karşı ılımlı olmayı, insanların derdini anlayabilmeyi... (öğrendim).” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Hoşgörülü oluyorsun, biraz daha kendini arka plana itiyorsun. İnsanları daha ön plana çıkartıyorsun. “Benci” değil, “senci” olmaya başlıyorsun... Allah değiştiriyor insanı.” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Bakış açımız değişti. Daha sert birisiydim, tevazu sahibi değildim. Sinirliydim, öfkeliydim ama şimdi daha mülayimim diyebiliriz... Daha huzurluyum.”(R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

Tasavvuf, insanı bir bütün olarak, hem iç/gönül boyutu, hem de dış/âmel yönüyle insanı bir bütün olarak ele alır. Bu sebeple tasavvuf, insanın davranış boyutuna yönelerek, onu kendi özüne döndürmeyi hedeflemektedir. İnsanı anlama konusunda kendi mecrasında çözümler sunan tasavvufun insana verdiği değer Yaratıcıya olan kulluk şuurundan gelmektedir. Tasavvuf, İslâm düşüncesinin içsel ve hâl yorumunu anlaşılır ve uygulanabilir bir şekilde yerine getirmeyi amaç edinmiştir (Tenik, 2007: 3). Katılımcıların kin, küs kalmak, bencillik, sabırsızlık, kıskançlık gibi hallerden uzak durmaya çalıştıkları görülmüştür:

“Güzeli kıskanırdım, dişleri güzel olanı kıskanırdım, gözü mavi ne bileyim daha ince, zarif... Mesela halamın kızını görüyorum, doktordu. Ben niye olamadım diyorsun. İnsanız ama asıl kıskanılması gereken ne makam, ne mevki, ne şöhret, ne güzellik... Gözümde çok büyüttüğüm hani insanların şey hani insan sarrafi kelimesi çok hoş değil ama insanların hep böyle zayıf taraflarını görüyorsun, yüceleştirdiğin, insanlara yakınlaşıyorsun böyle cemaat sayesinde bir taraftan tutuyorsun. Burun havada farklı gösteriyorlar ama aslında bir şey, maske bunu görüyorsun.” (G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

“İkinci bir fitrat kazandım. Asabi, biraz kendisini beğenmiş, ön plana çıkmak isteyen yönlerimi bastırmaya çalışıyorum. Daha kibirliydim, daha gururluydum, benim dediğim olsun isterdim. Kendimi övmesem bile benim başarılarım duyulsun isterdim. Şimdi onları örtmeye çalışıyorum.”(G-Saliha/29/Y.Okul-Üniversite).

“Çok kırgın olsam da en azından merhaba demeye çalışıyorum. Selam verip almayı, bu şekilde küs durmamayı öğrendim. Bir de çok fazla hırslanmamak, kin,

belki kine giriyor; yapılanı unutmak... Yine unutmuyorum ama kendimi ikna edebiliyorum yani.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

“... Mesela önceden olsa diyorum ya birinden bir kötülük gördüğüm vakit hiçbir şey yapamazsam küserdim, kızardım, kendi kendime ona kin güderdim. İşte ölüme gelmesin, artık suyuma basmasın gibi laflar konuşurdum. Ama tarikata girdik, sonra düşmanımı bile dost olarak sevmeye gayret ettim. Şimdi ben kimseye küskün olmak istemem. Bana kötülük edene bile iyi olmak isterim... Eskiden evime birisi gelse sıkılırdım, utanırdım fakirlikten. Önceleri her şeye üzülürdüm, bir yere gitmeye korkardım, laf konuşamazdım; sıkılırdım. Şimdi Suriye’ye savaşa git deseler, tek başıma giderim. Kendimi güçlü hissediyorum. Bu yola girdikten sonra yaşamaktan zevk aldım.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“Allah rızası için hizmet yapmak bana yetiyor. İnsanlara tahammülü, sabrı öğretti. Belanın da sefanın da Allah’tan geldiğine inanıyorum. Sürekli kendimi düşünmeyi bırakıp, başkaları için yaşamayı öğrendim...” (G-Büşra/38/Y.Okul -Üniversite).

“İnsanlara biraz daha hoşgörülü davranmaya özen gösteriyoruz. Sonra biraz daha büyüklerimize saygılı insanlara karşı daha anlayışlı olmaya çalışıyoruz. İnsanları kırmamaya ve kibirli olmamaya dikkat ediyorum.” (R-Filiz/28/Üniversite).

Dinî gruplarda olan bireylerin daha yardımsever olmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir:

“Allah korkusu girince, tabii onu da düşünmeye başladık, etrafımızdaki insanları da düşünmeye başladık. Biz bunlara, elhamdülillah maddî manevî yardım ediyoruz. Mahalle grubu adına yapıyoruz. Din bizi buraya yönlendirdi. Mahalle arkadaşlarım farklı tarikatlardan ama o noktada buluşuyorsunuz. O nokta arkadaşlık duygusu, yardımlaşma bilinci, komşuluk... Bunlar hep inananların ortak olgusu olduğu için aynı noktada birleşebiliyorlar. ‘Bu falan cemaattendir.’ demiyorlar. Hepimiz ortak yardım ediyoruz.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

“Ama şunu söyleyeyim Fatmacığım, eğer ben cemaatin içerisine girmemiş olsaydım, bugün bu hizmetler içinde bulunmayacaktım. Hizmete meyil mesela (artıyor)... Mesela ben cemaate girmeseydim, televizyon belki evimizde olurdu. Canım çok sıkılacaktı, her gün evde olacaktım.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Yani şu anda mesela atölye bile olmasa, hiçbir hizmet olmasa, ben evimde otururum, üç parça bir iş yaparım, yine kermese çalışırım. Yani onun sonu yok. Yine istedikten sonra bazen hanımlara derim, ‘Ne mutlu size!’ derim,

'seçilmişsiniz, bu hizmet nasip olmuş.' O kadar kıyıda köşede tespih elinde oturan insanlar var ki, hiç bir şeyden haberleri yok. Sadece tespih çekmeyi biliyor. Yani 'Seçilmişsiniz.' diyorum." (S-Aygül/42/İlköğretim).

"Dershanecilik de yaptım o dönemde. Aylarca maaş verilmezken, normalde Milli Eğitim'de biraz bir şey çıkarsa, yaygara çıkar, müdürlerimizin eşlerinin kollarındaki bilezikleri satarak bize maaşları verdiğini bilirim... Cemaat olayının almak değil vermek olduğunu buradan öğrendim (G- Ayla/41/Y.Okul-Üniversite).

"Kendi evi için biriktirdiği parasını öğrencilere, açılan vakıflara harcayan insanları duyunca öğreniyorsunuz... Fedakârlığı, vefayı öğreniyorsunuz." (G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

Üyelerden bazılarının, davranışlarına dikkat etme nedeni, dinî gruplarını veya dinî inançlarını temsil etme kaygısıdır:

"Bu görev verildi ya bana, insanları daha çok kırmamaya çalışıyorum çünkü sen görevlisin, başkası ne yapar? Sen kötü yaparsan başkaları ne yapar? Buna dikkat ediyorum." (M-Yaren/45/İlköğretim).

"İslam ile alakası olmayan insana bir kalem çıkartıp verdiğimde, şahsımda İslamiyet'i gördüğü için bu hareketi yapmalıyım diye düşünürüm; onlara bir örnek olduğumu düşünürüm." (G-Büşra/24/Y.Okul-Üniversite).

"Sıradan bir insan gibi sokakta yürüyemiyorsun. Mesela ben cemaate laf gelir diye sinemaya hiç gitmedim; bu şekilde bağladığım için (başörtüsünü gösteriyor)... Bundan da bir yoksunluk çekmedim." (S-Merve/24/Lise ve dengi).

Araştırmamızda dinî grupların, manevî ve ahlakî değerler açısından kişiler üzerinde etkili oldukları görülmüştür. Bunda örnek şahsiyetlerin, manevî öğretilerin ve grup içi arkadaşlıkların önemli bir etkisi vardır.

3.2.3. Dinî Grupların Kadın Dindarlığı Üzerindeki Etkisi

Araştırmamızda kadınların dinî gruplara katılmalarında dinî ve manevî nedenlerin önemli bir yeri olduğu görülmüştür (bk. Tablo 16). Bununla birlikte çalışmamızda dinî grupların dindarlık üzerindeki etkileri ayrıntılı bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2.3.1. Katılımcıların Dindarlık Özellikleri

Kadınlar için tarikat veya cemaat tipi dinî grupların dinî yaşam açısından uygun alanlar olduğu düşünülmektedir (Işıldar, 2012). Araştırmamızda katılımcılara öncelikli olarak

kişisel bilgi formunda yer alan dindarlık ile ilgili envanter uygulanarak dindarlık özellikleri belirlenmeye çalışılmış; sonrasında ise mülakat sorularıyla bu grupların dindarlık açısından etkileri tespit edilmiştir.

Tablo 19: Dindarlık Düzeyi

Dindarlık Düzeyi	Her Zaman	Çoğu Zaman	Ara Sıra	Hiçbir Zaman	N
Namaz Kılma	45	4		1	50
Oruc Tutma	48	2			50
Kur'an- Kerim'i (Arapçasından) Okuma	23	21	1	5	50
Kur'an- Kerim'i Mealinden Okuma	11	22	10	7	50
Din, Hayatı Anlamlandırmada Etkilidir	46	4			50
Sosyal Problemlerde Dinî İnançlar Etkilidir	48	2			50
İnsan İbadet Ettiği Zaman Kendisini Allah'a Yakın Hisseder	47	3			50
Dinî İnançlarım Muhtaçlara Yardımda Etkilidir	43	5		2	50
Çalışma Arkadaşları, Komşu ve Dostlarla Dinî Konuları Konuşma Sıklığı	35	14	1		50
İslam'ın Mesajını Verme Sıklığı	24	22	4		50
Dinî Sohbetlere Katılma Sıklığı	43	5		2	50

Tablo 23'e göre "Namaz kılma" (45 kişi) ve "Oruç tutma" (48 kişi) ibadetlerini *her zaman* yapanların oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'i Arapçasından *her zaman* okuyan 23 kişi, *çoğu zaman* okuyan ise 21 kişidir. Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma konusunda ise daha düşük bir oran söz konusudur.

Buna göre *her zaman* meal okuyan 11 kişi, *çoğu zaman* meal okuyan 22 kişi, *ara sıra* okuyan 10 kişi, *hiçbir zaman* diyen ise 7 kişidir. Bununla birlikte "Din, hayatı anlamlandırmada etkilidir" (46 kişi), "Sosyal problemlerde dinî inançlar etkilidir" (48 kişi), "İnsan ibadet ettiği zaman kendisini Allah'a yakın hisseder" (47 kişi), "Dinî inançlarım muhtaçlara yardımda etkilidir" (43 kişi) *her zaman* olduğunu belirtenlerin oranı yüksek çıkmıştır. "Dinî sohbetlere katılma sıklığı" (43 kişi) ve "Çalışma arkadaşları, komşu ve dostlarla dinî konuları konuşma sıklığı" (35 kişi) konusunda ise *her zaman* olduğunu belirtenler ağırlıkta iken "İslam'ın mesajını verme sıklığı" durumuna 24 kişi *her zaman*, 22 kişi *çoğu zaman* demiştir.

Tablo 20: Dinî Bilgi Edinilen İlk Yer

Dinî Bilgi Edinilen İlk Yer	
İlk Dinî Bilgi Öğrenilen Yer	N
Aile-Çevre	17
MEB'e Bağlı Okullar	4
Diyanet Kursları	9
Dinî Grup Sohbetleri	17
Bireysel Araştırmalar	3
Toplam	50

Katılımcıların ilk dinî bilgi öğrendikleri yer, aile-çevre 17 kişi, MEB'e bağlı okullar 4 kişi, diyanet kursları 9 kişi, dinî grup sohbetleri 17 kişi, bireysel araştırmalar 3 kişi olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, katılımcılar için dinî bilgi öğrenmede dinî grubun önemli bir yeri söz konusudur. Çünkü bulgulara bakıldığında dinî bilgi öğrenilen yerler ağırlıklı olarak aile ve çevre ile birlikte dinî sohbetlerdir.

Tablo 21: Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi

Anne ve Babanın Dindarlık Düzeyi	
Anne ve Babanın Dini Bilgi Düzeyi	N
Biraz Dindar	12
Dindar	29
Çok Dindar	9
Total	50

Katılımcıların anne ve babalarının dinî bilgi düzeyine baktığımızda, “Biraz dindar” olan 12 kişi, “Dindar” olan 29 kişi, “Çok dindar” olan ise 9 kişidir.

Tablo 22: Dinî Bilgi Düzeyi Algısı

Dinî Bilgi Düzeyi Algısı		
Dini Bilgi Düzeyi Algısı	N	%
Çok Bilgiliyim	2	4,0
Bilgiliyim	26	52,0
Biraz Bilgim Var	20	40,0
Hiç Bilgim Yok	2	4,0
Toplam	50	100,0

Tablo 26’da katılımcıların dinî bilgi düzeyi algısına bakıldığında, “Çok bilgiliyim” diyen 2 kişi, “Bilgiliyim” diyen 26 kişi, “Biraz bilgim var” 20 kişi ve “Hiç bilgim yok” diyen ise 2 kişi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların çoğunluğu, dinî bilgi düzeyi ile ilgili olarak kendilerinin, bilgili olduklarını düşünmektedirler. Dinî konular hakkında bilgili olduklarını düşünenlerden sonra ise “Biraz bilgim var” diyenler gelmiştir

Tablo 23: Dua Etme Nedenleri

Kodlar(Dua Etme Nedenleri) ²⁹	İ	M	R	S	G	N
Şükretmek İçin	3	3	6	5	5	22
Allah'a Kul Olmak İçin	4		1		1	6
Allah'ın Beni Sevmesi İçin		1				1
Allah'a Yakınlaşmak İçin		1				1
Ahiret İçin		1		1		2
Sıratı Müstakimden Ayrılmamak İçin	1		2	1		4
Günahlardan Arınmak İçin	4	4	3	3	4	18
Sıkıntı ve Korkulardan Kurtulmak İçin	1	1	1	1	3	7
Cennete Gitmek İçin		2				2
İşlerimin Yolunda Gitmesi İçin	1	1		1	3	6
Ümmeti Muhammed İçin	1	3			1	5
Aşırı İsteklerden Kurtulmak İçin			1			1
İmanlı Bir Şekilde Allah'a Ulaşmak İçin		1		1		2

Tablo 27'ye bakıldığında, katılımcıların dua etme nedenleri ile ilgili gerekçelerin en fazla “şükretmek için” (22 kişi) olduğu görülmüştür. Sonrasında ise “günahlardan arınmak için” (18 kişi) gelmiştir. Bu nedenleri, “Sıkıntı ve korkulardan kurtulmak için” (7 kişi), “Allah'a kul olmak için” (6 kişi), “İşlerimin yolunda gitmesi için” (6 kişi), “Ümmeti Muhammed için” (5 kişi), “Sıratı müstakimden ayrılmamak için” (4 kişi), “İmanlı bir şekilde Allah'a ulaşmak için” (2 kişi), “Cennete gitmek için” (2 kişi), “Ahiret için” (2 kişi), “Allah'ın beni sevmesi için” (1 kişi), “Allah'a yakınlaşmak için” (1 kişi) ve “Aşırı isteklerden kurtulmak için” (1 kişi) takip etmiştir.

3.2.3.2. Dinî Grupların Dinî Bilgi ve Davranışlara Etkisi

Çalışmamızda, dinî grupların, dinî bilgi ve dinî davranışta değişimler meydana getirdiği varsayılarak araştırmamızın alt problemleri arasında yer almıştır. Buna göre, katılımcılara yönelmiş olduğumuz sorulardan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak dinî grupların dinî bilgi ve davranışlara etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, katılımcıların yorumları analiz edilerek konu ile ilgili olarak dinî grupların ne gibi katkıları olduğu belirlenmiştir.

²⁹ Dinî gruba üye olanların, dua etme nedenlerini birden fazla belirtmeleri, tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 24: Dinî Grupların Dinî Bilgi ve Davranışlara Etkisi

Kodlar (Dinî Grupların Dinî Bilgi ve Davranışlara Etkisi) ^[1]	İ	M	R	S	G	N	
Dinî Bilgi	Kur'an-ı Kerim Okumayı Öğrenmek	1		2	3		
	Şuurlu Olarak İbadet Etmeyi Öğrenmek	1	2	6	2	3	14
	Ehli Beyt Sevgisini Öğrenmek			1		1	
	Dinî Bilgi Düzeyinde Artış	3		1	4		
	Allah Korkusunu Öğrenmek	1			1		
	Allah'ı Sevmeyi Öğrenmek			1	2	3	
Dinî Davranış	Namaz Kılmaya Başlamak	1	1	2	4		
	Düzenli Namaz Kılmak	2	2	1	2	7	
	Zikir Çekmek	4	2	1	3	3	13
	Daha Çok İbadet Etmek	5	1	1	7		
	İbadetlerden Tat Almak	2			2		
	Kur'an-ı Kerim Okumayı Arttırmak	1	1	1	3		
	Kur'an-ı Kerim Okumayı Düzeltmek	1		1	2		
	Kur'an-ı Kerim'in Anlamına Yoğunlaşmak	2		1	3		
	Helal ve Haramlara Dikkat Etmek	1	1	3	5		
	Kul Hakkına Dikkat Etmek	1		1	1	3	

Araştırmaya katılan kadınların yorumlarına genel olarak baktığımızda, *dinî bilgi ve dinî davranış* noktasında dinî grupların etkili olduğu görülmektedir.

Dinî bilgi ile ilgili olarak katılımcılar, “Kur’an-ı Kerim okumayı öğrenmek” (3 kişi), “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (14 kişi), “Ehlibeyt sevgisini öğrenmek” (1 kişi), “Dinî bilgi düzeyinde artış” (4 kişi), “Allah korkusunu öğrenmek” (1 kişi), “Allah sevgisini öğrenmek” (3 kişi), gibi durumlardan bahsetmişlerdir. Katılımcıların özellikle “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (14 kişi) konusuna vurgu yaptıkları görülmüştür.

İsmailağa cemaati “Daha çok ibadet etmek” (5 kişi); Menzil tarikatı “dinî bilgi düzeyinde artış; Rifaî tarikatı “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (6 kişi); Süleyman Efendi cemaati “zikir çekmek” (3 kişi) ile “Helal ve haramlara dikkat etmek” (3 kişi); Gülen cemaati ise “Zikir çekmek” (3 kişi) ve “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (3 kişi) konusunda katılımcılar üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Dinî davranış ile ilgili olarak; “Namaz kılmaya başlamak” (4 kişi), “Düzenli olarak namaz kılmak” (7 kişi), “Zikir çekmek” (13 kişi), “Daha çok ibadet etmek” (7 kişi),

“İbadetlerden tat almak” (2 kişi), “Kur’an-ı Kerim okumayı arttırmak” (3 kişi), “Kur’an-ı Kerim okumayı düzeltmek” (2 kişi), “Kur’an-ı Kerim’in anlamına yoğunlaşmak” (3 kişi), “Helal ve haramlara dikkat etmek” (5 kişi), “Kul hakkına dikkat etmek” (3 kişi), olarak belirtmişlerdir. Uygulama açısından, ibadetlere yeni başladıklarını, yanlışlarını düzelttiklerini veya ibadetleri daha çok arttırdıklarını aktaranlar olmuştur.

Katılımcılar arasında ibadet olarak rabıta yapmaktan bahsedenler de olmuştur. Bunlar genelde Menzil tarikatı, İsmailîye cemaati ve Süleyman Efendi cemaatine bağlı olan katılımcılardır. Rabitanın İslam dininden çok tarikatlara özgü bir ritüel olduğu söylenebilir. Bu ritüel ile ilgili farklı görüşler söz konusudur.

Başta Nakşibendî tarikatı olmak üzere Halvetiyye, Kadiriyye, Şaziliyye, Rifâiyye gibi tarikatlarda rabıta vardır. Ağırlıklı olarak Nakşibenlikte olduğu bilinse de aslında isim olarak olmasa bile anlam olarak tüm tarikatlarda var olduğu söylenebilir (Cebecioglu, 1997: 584; Taşpınar, 2010: 151). Kara’ya göre (2003: 23) rabıta, insanlara Allah’ın yolunun gösterilmesidir. Aydın’a göre ise (2000: 50-51) Nakşibendîlikten gelen bu uygulama, İslam dininde olmadığı gibi Melamilik gibi farklı tarikatlarca da eleştirilmiştir. Ona göre Rabıta tevhid inancına aykırı bir unsurdur.

Katılımcılardan bazıları, rabitanın önemini anlatmış, bazıları ise ilkin bu konuda tedirginlikler yaşasa da sonrasında rabıtayı anladıklarını aktarmıştır:

“Rabıtalı olmak demek sadıklarla birlikte olmak demektir... Ayet var zaten... Rabıta; irtibat, bağ kurmak demektir.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Sana vacip oluyor gibi oluyormuş, bildiğimi söyleyeyim de yani.

-Rabıta yapmam mı vacip oluyor?

-Bilmiyorum, senin yaptığın dersi olmayan bir kişiye anlattıysan doğru olmaz dediler.” (İ-Aynur/50/İlköğretim).

“Bir kere Hz. Allah dünyada hiçbir şeyi vesilesiz bize ulaştırmamış. Yani Cenab-ı Hak direkt kullarına hitap edebilirdi ama peygamberler vesile, ortada bir aracı. En basit, Hz. Allah’ın bize ikram edeceği meyve bile bir ağaç vesilesiyle bize ulaşıyor ve biz namaz kılariken günde beş vakit, bir Kâbe’ye dönerek namaz kılıyoruz. Biz orada Hz. Allah’a secde ediyoruz ama Kâbe vesile. Dolayısıyla Hz. Allah’ın nurunu alırken, feyzini alırken onun veli kulu olan mürşidi kâmil olan kişiyi

tahayyül ediyorsun. Onu hayal ederek feyiz alıyorsun. Rabita bu demek; Hz. Allah'ı kalbin zikretmesi... ” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Bir rabıtayı düşünün. Eksik yaptığım zaman ya da akşama bıraktığım zaman o gün mutlaka başıma bir şey geliyor. O günümün devamlı stresli, sinirli, agresif geçtiğine itikat ediyorum.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Halbûki olması gerekir. Çünkü sen Hz. Allah'ın önüne çıkabiliyorsun ki hangi günahkâr yüzle? Bizim namazlarımız bile kazaya muhtaç çünkü namaza duruyorsun, bin bir türlü şey giriyor araya. Arayıp bulamadığın şey namazda gelir aklına değil mi? Çünkü nefis bastırır... Mesela üstadımızın notlarından birinde yazar: ‘Bir evladım hastalandığı zaman, dara düştüğü zaman ‘Yetiş ya Hz. Üstaz!’ dese iki elimiz kanda da olsa biz oraya yetişiriz.’ diye buyuruyor. Ve üstadın kerametlerinden birisi nedir? Her an her yerde olmak. Mesela bunu söyleyince hanımlardan birisi: ‘Hocam, ben bir yardım istedim, öbürü de istedi. Hangi birine gidecek?’ Kafaları tabi o kadar basıyor. İşte o da bir keramettir. Her an her yerde olmak yani herkese yetişmek.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

Mülakatlarda rabita ile ilgili olarak Süleyman Efendi cemaati, İsmailağa cemaati ve Menzil tarikatı katılımcılarının yorumları ön plandadır.

3.2.3.2.1. Dinî Bilgi Düzeyine Etkisi

Mutasavvıflara göre yalnız farz ibadetle yetinilmemeli, elden geldiği kadar bütün vakitler ibadetle geçirilmeli, nafil ibadetler yapılmalıdır. Ancak ibadetler şekilde kalmamalı; hakikate erilebilmesi için hissederek yapılmalıdır (Ateş, 1972: 129). Dinî grup üyeleri, yapılan ibadetlerin özellikle manasını daha iyi öğrendiklerini vurgulamıştır. Dinî gruba girdikten sonra ibadetleri daha şuurlu yaptıklarını aktarmışlardır:

“İbadetimizde de değişiklik oldu, eğitim konusunda da bilgilendik. Çocukları nasıl terbiye edeceğimizi, örtünmenin anlamını daha iyi anlıyoruz. İbadetlerde daha şuurlu olmaya başladık.”(G-Semiha/40/İlköğretim).

“Ben namazın -ki bu kadar dinin içinde olduğum halde- ciddi manada Allah'ın huzuruna çıktığıma inanmıyordum. Gerçek değildi bana göre... Bütün perdeler kalkar, kul Rabbiyle buluşur gibi, bana hikâye gibi geliyordu. Ama şu an öyle değil. Şu an gerçekten öyle hissediyorum, perdelerin kalktığını ve kulun Rabbiyle buluştuğunu hissediyorum.” (R-Canan/28/Lise ve dengi).

“...Resulullah'ı sevdiğimi zannediyordum. Ne zaman teslim oldum, anladım ki Peygamberimizi tanıımıyormuşum. Benim vekâletimle beraber idrakim açıldı... Ve ben Resulullah'a âşık oldum.” (M-Melek/58/Lise ve dengi).

“O zamanlar Kur'an-ı Kerim'in lafzına önem vermiştim. Şimdi ise manasına önem veriyorum. Ayetleri, sureleri biliyorsun ama cımbızlamışız; onu oradan, bunu buradan anlamışız.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

Bazı katılımcılar grupları sayesinde dinî bilgi öğrendilerini aktarmıştır.

“... Peki, sen bu cemaatin içerisinde olmazsan nerede yapacaksın? Bana diyorlar ki: 'Ay işte yaparız da, ederiz de...' Ya bırak kardeşim ya bırak! Yani nefsinizi dizginleyebilmek kolay mı zannediyorsun? Kolay mı? İlla ki insanı birilerinin dürtüklemesi lazım.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul- Üniversite).

“...Bugün onlar olmazsa nasıl öğrenecektik dinimizi? Bak bugün tahrip edilmiş dinler, sapuk supuk yorumlanmış hep. Bizimki yine ayakta niye elhamdülillah! Allah dostlarının yüzü suyu hürmetine.” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Kur'an-ı Kerim'i tecvidli okumayı öğrendim. Sohbetlerle ilmihal bilgileri öğrendim.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

Mülakatlara göre dinî gruplar, dinî bilgi ile birlikte katılımcıları en fazla ibadetleri şuurlu olarak yapmaları konusunda bilinçlendirmektedir.

3.2.3.2.2. Dinî Davranışa Etkisi

İbadet konusunda dinî gruplara bütüncül olarak baktığımızda, katılımcıların çoğunluğunun ibadetleri bildikleri, ancak dinî gruba girdikten sonra ibadetlerin daha çok düzene girdiği anlaşılmaktadır:

“Gıybet ettiği zaman birisi, orada durmamaya çalışıyorum. Eskiden çok su dökerdim, çeşmeyi çok açık bırakırdım. Şimdi açık bıraktığım zaman çok vicdan azabı çekiyorum, anlatıyorlar çünkü.” (M-Yaren/45/İlköğretim).

Dinî grupların kendilerine özgü söylem ve sembollerle toplumsal ilişki ağları kurdukları, grup dinamikleri ve normları oluşturdukları, bu suretle üyelerine informel bilgi aktardıkları varsayılmaktadır (Efe, 2008: 92). Dinî gruplardan bazılarının ibadete dayalı özel aktiviteleri olabilmektedir:

“Haftada 2 gün hatim günümüz. Onlara iştirak ediyorum.” (S- Tuğçe/26/Y.Okul- Üniversite).

“Bizde himmet³⁰ inancı vardır.” (S- Merve/24/Lise ve dengi).

“Haftada iki gün toplantılarımız olur. Mesela hatim grubumuz var, o gruba gideriz. Zaten ben de o grubun hocasıyım. Kurslarda yetişmiş olduğumuz için... Orada normal cüzlerimiz, tesbihlerimiz var; onların duasını yaparız.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Biz ne yapıyoruz? Ekstra. Zaten nedir Allah’a ibadet etmek? Önce farzlar geliyor, herkesin yaptığı şeylerdir bunlar. Farzlardan sonra nafileler gelir. Nafileleri yaparsın hatimler de bunları süsleyen şeylerdir. Kur’an-ı Kerim hatimleri olsun tevhit hatimleri olsun salâvat, istiğfar... Ha biz bunları toplanıp bir günde hediye ediyoruz. Ama ne yapıyoruz? Onu hediye etmek için de elimizde tespih olarak da çekiyoruz. Ne yapıyoruz? Ayete’l Kürsimizi çekiyoruz ya da İhlâsı şeriflerimizi çekiyoruz ki yani toplandığımız zaman bir hatim hediye etmiş olalım.” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Bir haftalık kampta kalıyoruz, kitap okuyoruz. Hani orada manevi anlamda tamamen böyle soyutlaşmaya çalışıyoruz dış âlemden. Çünkü dışarı çıkmıyorsun. E sadece kitap okuyorsun. Sana sürekli hizmet ediliyor, önüne yemekler geliyor, meyveler önüne geliyor, sürekli vaaz dinliyorsun... Bir kitap okuyup o kitap üzerinden yorumlar mülahazalar yapıyoruz.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Özel sohbetler var. Evet, özel kişilerin gittiği zikirler var, sohbetler de var.

-Siz de gruptansınız o zaman?

-Çok şükür gidiyoruz ama daha yakın olanlar da var. Bir çekirdek gibi düşünelim, onlu grup mesela daha özeldir gibi... Otuzlu grup özeldir, biz ikinci halkadanız. Çok şükür birçok şeye katılıyoruz. Allah lütfetmiş hocamdan da Allah razı olsun o da lütfediyor, katılıyoruz. Zikir halka açık değildir.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Zikrimiz var günde iki veya iki buçuk saat. Rabita, murakaba var. Onun dışında kurslarımız, sohbetlerimiz oluyor... Cemaatin içinde ibadetlerden çok haz alıyorum.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Biz halkaya çok önem veririz. Ders sistemimizi de sıralarda değil, rahlede yaparız.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

³⁰ Himmet: Gayret, emek, çalışma ve çabalama (Devellioğlu, 2003: 371).

Zikir; anma, söyleme, ifade etme, anlatma, hatırlama, iyilikle anma, övme gibi kelimelerle ifade edilir. Tasavvuftaki anlamı; Allah'ı anmak ve hatırlamak, onu unutmamak ve gaflet halinde olmamaktır. Allah'ın isimlerini veya "Lâ ilâhe illallah" cümlesini söylemek ve tekrarlamaktır. Tarikat ehlinin belli kelime ve ibareleri, belli zamanlarda, belli sayıda ve belli bir edep dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleridir (Kılıç, 2003: 17). Kahveci (1995: 90, 93) Allah'ı zikretmeyi, Allah ile kul arasındaki ilişkide kulun Allah'a bağlılık derecesini gösteren, bütün hayatı ve içindeki ibadetleri kapsayan en büyük ibadet olarak tasvir etmiştir.

Araştırma sonucuna göre, dinî gruba mensup olan katılımcıların zikir çekmeye önem verdikleri görülmüştür. Dinî gruplarda en fazla "Allah", "Lâ ilâhe illallah" lafızlarının söylendiği mülakatlarda anlaşılmıştır:

"...Tarikat demek "Lâ ilâhe illallah"ı zikretmek... Bir insan sevdiğinden nasıl çok bahsetmek isterse, ona göre..."(İ-Rabia/48/İlköğretim).

"Bizim sadece tespihimiz olur... Lâ ilâhe illallah"(İ-Rumeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

"...İki ay evvel öyle sıkıntıdaydım ki yine çocuklarla ilgili; ama rabıtayla zikirle, sohbetle diriliyorsun... Peygamberimiz diyor ki 'Zikir meclisleri cennet bahçesidir. Kim cennet bahçesine gitmek isterse sohbet meclisine gitsin.' diyor." (M-Melek/58/Lise ve dengi).

"Selâti Kemâliye okuyoruz. Sonra evrad, Kelime-i Tevhid, sonra Allah, Lâ ilâhe illallah, Hu gibi... Belirli bir zamanı yok. Sohbetten sonra oluyor, şehir dışına çıktığımızda ziyaretten sonra, namaz sonrasında olabiliyor." (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

"Zikri hafî senin Allah'a yakın olmanı sağlar. Kalben kendisine has bir zikir vardır, ancak müntesipleri bilir bu ifşa edilmez." (S-Feyza/40/İlköğretim).

"Hafî zikir yapıyorsunuz. Gizli zikir, Allah'ın kendi ismi şerifini çekiyoruz. " (S-Behice/21/İlköğretim).

"Hocam zikir vermişti; sabah gün doğmadan önce, akşam gün batarken. Şu an yapamıyorum gerçi. Ancak bu aralar yapamıyorum. Kişiye özel olarak zikir veriyor." (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Zikir çok yok bizde biliyorsunuz. Ama tesbih çekmeye çalışıyorum.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Tesbihat var, tesbihata önem veriliyor.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

Dinî grupta olmanın daha fazla sevap kazandıracağını düşünen katılımcılar vardır:

“Namaz kılıyorsun. Hz. Allah buyuruyor ki tek başına kıldığın namazın 7 derece sevabı varken cemaatle kılınanın 27 derece sevabı var.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Allah’ın ilmini öğretmek için toplanan yere Allah’ın nuru iner. Bu itikatta olduğumuz için dinlemekten feyz alıyorum.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

Katılımcıların anlattıklarından yola çıkarak “şeriata” önem verdikleri görülmektedir. Ancak şeriat kavramının hepsinde aynı anlama geldiğini söylemek güçtür:

“Şeraitine dikkat edeceksin. Nice mesela şeriatlar vardır, sigara içiyorlar. Şeyhlerin yanında sigara muhabbeti yapıyorlar, bir sürü var. Kendilerini bir şeyler zannederler ama şeraitten uzaklaştın mı iş bitiyor zaten.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Önce şeraite, tesettüre ve namazlara dikkat edeceğiz.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“İnsanı daha şeriata dâhil ediyor. Şeriat dışına çıktığın zaman bir sonraki adıma geçmen mümkün değil. Hakikatini, maneviyatını öğrenmek için onun şeklini yapman gerekiyor önce.

-Şeriattan kastınız?

-Allah’ın koyduğu sınırları her konuda aşmamak.”(R- Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

Mutasavvıflara göre, insan ruhunu terbiye eden ve Onu Allah’a en ziyade yaklaştıran ilâhi bir sanat olan mûsikînin de kendine has kural ve edebleri olmak zorundadır. Onlara göre usûlüne riayet edilemeden yapılan mûsikî icrâsı dinleyenlere faydasından çok zarar verecektir. Bu nedenle dinleyicilerin ya da icrâcılarının zaman, mekan ve topluluk açısından uyması gereken kural ve edebler vardır. Yapılan mûsikî icrâsı ve dinletisinin dinleyenlere tesir edebilmesi için, en uygun olan zamanın seçilmesi gerekmektedir. İstenilen her vakitte mûsikî icrâ edilmemelidir (Demir, 2010: 386).

Tasavvufta şifa bulma ile ilgili bir olgu vardır. Eskiden günümüze kadar gelen teknikler söz konusudur. Bunlar: Halvete çekilme, zikir çekme, meditasyon (murakaba) yapma ve ilahi dinlemektir. Tasavvuf müziği diye dünya genelinde bir olgu söz konusudur. Güney Asya, Mısır, Sudan, Fas, Afrika ve Türkiye’de örneklerini bulmak mümkündür. Hatta Türkiye’de, Edirne’de Osmanlı zamanında 15. Yüzyılda tasavvuf musikîsini, ruh sağlığını tedavi etmede kullanıldığı bilinmektedir (Hermansen, 2007: 201-203). Ancak müzik konusunda İslam âlimlerinin çoğunluğunda olumsuz bir tutum söz konusudur. Bununla birlikte müzik tümüyle reddedilmemektedir. Önemli olan müziğin içeriğidir. Bu durum Menzil Dergâhı için de geçerlidir. Müzik eğer Allah’ı hatırlatıyorsa herhangi bir sakınca görünmemektedir (Yıldırım, 2009: 93).

Bununla birlikte bulgulara göre özellikle bazı dini gruplarda müziğe karşı büyük bir ön yargı söz konusudur. Süleyman Efendi cemaati ve İsmailağa cemaatine mensup olan katılımcıların aktardıklarına göre ilahi dinlemek kalbe hoş gelmektedir. Bu da dini açıdan olumlu değildir:

“Bir ilahi bile gönlümüze hoş geliyor ise bazen Allah için ağlatabilir ama ister istemez ritim tutuyorsak tasvip etmiyoruz... Bizde sigara içen yoktur. Asla içilmez, olamaz! Mesela, girecekse o sigarayı bırakmalıdır. Mekruhları bile haram gibi sayıp onlardan kaçınmaktır zaten.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Cemaatimizde, düğünlerimizde, sünnetlerimizde neyse düğün salonlarımız vardır. Düğün salonlarında genelde hoca efendiler, sesi güzel olanlar veyahut çıkarlar, çalınmadan sadece sözlü olarak ilahi okurlar. Bu müziksiz olarak var.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

Sohbetlerde gözlemediğimiz kadarıyla Rıfâî tarikatında ilahiler söylenmektedir:

“Musikî olarak ney üfleniyor, bendir çalınıyor. Efendimin sözlerinden bir sürü ilahi var.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

Bu durum, gruplar arasında müziğe karşı bakış açısının farklılaştığını göstermektedir.

3.2.3.3. Dinî Grupların Tesettür ile İlgili Tutum ve Yorumlara Etkisi

Kadınlar arasında dindar ve dindar olmayanlar olduğu gibi, dindar kadınlar arasında başörtülü olanlar ve olmayanlar söz konusudur. Kadınlar dinî inancı gereği başörtüsü örtmekle birlikte aile veya çevreden gelen baskı sonucu da başlarını örtebilmektedir. Aynı şekilde kendisini dindar hisseden fakat başörtüsü örtmeyen kadınlar vardır. Bu

durumun nedeni, tesettürlü olmak istenilmemesi ve yaşanan sosyal koşullar olabilmektedir (Canatan, 2008: 57).

3.2.3.3.1. Tesettür ile İlgili Tutumlar

Tablo 25: Tesettür ile İlgili Tutumlar

Kodlar (Tesettür ile İlgili Tutumlar)	İ	M	R	S	G	N
Çarşaf Giyen	4					4
Başörtüsü Örtmeyen		1	10	1	1	13
Dinî Gruba Girdikten Sonra Kapanan	1				2	3
Dinî Gruba Girince Tesettüre Dikkat Eden		5		1	1	7

Tablo 29’da tesettür ile ilgili tutumlara baktığımızda, “çarşaf giyen” 4 kişi, “Başörtüsü örtmeyen” 13 kişi, “Dinî gruba girdikten sonra kapanan” 3 kişi, “Dinî gruba girdikten sonra tesettüre dikkat eden” 7 kişi vardır. Bununla birlikte Gülen cemaatine mensup olan bir kişi eşinin isteğiyle kapanmıştır. İsmailağa cemaatine mensup olan iki kişi ise istedikleri halde eşleri izin vermediği için çarşaf giymemektedir. Gruplar arasında Rifaî tarikatında “Başörtüsü örtmeyenler” (10 kişi) ile İsmailağa cemaatinde “Çarşaf giyenler” (4 kişi) dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Süleyman Efendi cemaatine mensup olan bazı katılımcılar, eşarp bağlama şekillerini, dinî gruplarının bir simgesi olarak açıklamıştır:

“Şimdi, bizim yolumuzun simgesi de başörtümüz. Bizim büyüklerimiz, mesela Süleyman Hilmi Tunahan hazretlerinin kızları, hanımları falan bu şekilde kapatmışlar. Kimse zaten kimseye çok müdahale etmez bu konuda. Bizlerden olup mesela arkasından bağlayan da vardır şal takan da vardır. Onun muhabbetidir önemli olan.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Şöyle bir amacı var: Süleyman Hilmi Tunahan’ın iki kızı, zaten oğlu yaşamadı çok fazla, onlar bu şekilde bağlıyordu. İğnesiz, böyle bağladığı için böyle bağlıyoruz. İğnesiz de bir güzelliği var. Bunun adına türban demiyorlar. Biz de askeriyeye, hastaneye Gata’ya çok rahat bir şekilde böyle girebiliyoruz. Niye adı başörtüsü, türban olmuyor iğne takmadığında, ne mantıksa (?) bunu savunmuyorum, yanlış anlamayın ama her şeyin hikmeti var. Bizim böyle yönlendirilmemizin de böyle bir güzelliği olduğunu düşünüyorum. Yeter ki uçuk saçık yapıp, saçını başını gösterme. Hani bu şekilde babaanne bağlama şekli düşüncesiyle hiçbir yerden kısıtlanmıyoruz... Mesela normalde herkes pantolon kullanırken biz karşıyızdır. Peygamberimizin laneti diye görürüz. Mesela nasıl

söyleyeyim işte deve hörgücüne karşıyızdır yani tamamen her şey İslami usule göre olsun. Tesettürden taviz vermeden şık giyinebilir o ayrı. Yeter ki tesettürden taviz verme.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Sıradan bir insan gibi sokakta yürüyemiyorsun. Mesela ben cemaate laf gelir diye sinemaya hiç gitmedim, bu şekilde bağladığım için (başörtüsünü gösteriyor). Bundan da bir yoksunluk çekmedim.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

Dinî gruptan önce veya sonra tesettüre giren katılımcılardan bazılarına çevresinden tepki gösterenler olmuştur:

“...5. sınıfın sonuna doğru kapanmıştım. Bir gün öğretmenim yanıma gelip dışarıda böyle sinirlenerek ‘Sen kapalı mısın yoksa?’ demişti. O anı hiç unutmam. Biraz utanmıştım, bir kötü olmuşum.” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Çarşaf giydiğimde tepki duydum tabii... Ağabeyimden duydum, ‘Çıkart o çarşafı, yakacağım!’ dedi. Babam, ben varken sen karışamazsın dedi. Sonraları alıştılar... Normalde küçükken önce çarşaf giymem, pardösü giyerim demiştim. Ama girince, ayetin manalarını öğrenince çarşafı tercih ettim... Pantolon haramdır kadınlarda mesela... Biz örtüyoruz ki erkeğe çirkin görünelim, harama dalmasın, karısı ona güzel görünsün.” (İ- Çiğdem/29/İlköğretim).

“Niye başını örttün diye erkek kardeşimin öğretmeni sokakta başımı açmıştı. Güneş girmiyor başına diye... Ama çok da tepki almadım o da çok minyon gözükmemden kaynaklanıyordu.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi zorlu bir ortamdı benim için. Mesela tesettürlü arkadaşlar çok azdı. İki tane vardı, ben üçüncüsü olarak gitmişim... Mesela o arkadaş çevremden çok zorlandım ben bir süre... Hocam mesela diyordu ki çok ilginç, çok üzülmişim, bu şekilde düşünmesine: ‘Hu kapanmışsın, evleneceksin galiba.’...” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

Tesettür ile ilgili yorumlarda İsmailağa cemaatine bağlı olup çarşaf giyen katılımcılar, Kur’an-ı Kerim’de geçen “cilbab” kelimesini çarşaf olarak yorumlamışlar ve bu nedenle farz olduğunu açıklamışlardır. Ayrıca tek tip kıyafet giyme nedenleri sünnet ile gerekçelendirilmiştir:

“Cilbabın manası çarşaf. Ama ne diyor, bakın tepeden tırnağa kadar örtün diyor. Omuzlar ister istemez belli oluyor... Sünnet olan siyah, biz sünnete de uyuyoruz. Ayet geldiğinde peygamberimiz diyor ki: ‘Hanımlara söyleyin, çarşafsız

çıkmasınlar.’ Ertesi gün Medine sokakları karakargalara döndü. Herkes simsiyah oldu.” (İ- Çiğdem/29/İlköğretim).

“Mesela biz etek bluz giymiyoruz elbise giyiyoruz, bol. Hadislerden anladığımız bu. Sünnet olduğu için giymiyoruz, sünneti yaşamak için.”(İ- Keriman/34/İlköğretim).

Ancak Şimdi global bir dünyada, bir mozağin içindeyiz. Sen kendini tamamen farklı gösteriyorsun. Oysa o farklılığı daha çekici göstermek gerekir. (İ-Derya/48/İlköğretim) ve Pardösü giyenlere karşı bakış açıları farklı. Onlara göre illa çarşaf giyilmeli. Diğerleri sanki kapalı değilmiş gibi görenler de var. Bu da İslam ümmetini bölüyor, başka bir şey yapmıyor. (İ-Reyhan/20/Y.Okul-Üniversite) gibi İsmailağa cemaatinden olsa dahi çarşaf giyilmesini zorunlu görmeyenler de vardır.

Katılımcılardan bazıları, dinî gruba girdikten sonra tesettüre girmiş veya tesettürlerine daha çok dikkat etmeye başlamışlardır:

“Kapanmadan önce de derdim başörtü ne değiştirir diye ama başörtüsü çok şey değiştiriyor. Daha mütevazı bir hayatınız oluyor ve dışarıda yürürken daha ehemmiyetli yürüyorsunuz... İnsanların size bakışları farklı oluyor. Bir erkeğin kapalıya bakışı farklı, bir minibüste bile yaşa bakmaksızın yer veriyorlar. Çünkü sizin rahatsız olduğunuzu biliyorlar. Kapandıktan sonra, özellikle tarikata girdikten sonra çok şey değişiyor.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“Pardösüsüz çıkabiliyordum. Şimdi daha uzun şeylerle çıkıyorum.” (S-Ayşe/56/İlköğretim).

“Eskiden giderdik yüke, başımızı bu şekilde örterdik (eşarp arkada) bilmiyorduk ki. Ama olmuyordu ki yavrum. Güneş, sırtımızda yük, darlanıyorduk da yavrum... O zamanlar anlamıyorduk. Gençlik zamanlarımızda açardık, şimdi oradan çıkarsak yine aynı olacağız yavrum.” (İ- Gülfem/54/Okuma yazma bilmiyor).

“Ama tarikata girdim, sonra daha çok giyimimi sevmeye başladım. Tesettürün önemini anladım. Nasıl diyor, ‘güneş vurur, güller açılır’ ama kadınlar kapandıkça güzelleşir, nurlaşır.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

Aile ve dinî grup etkisi dışında, içten gelerek kapandıklarını belirtenler de olmuştur:

“Benimki tamamen Allah tarafından... Annem önden saçı görünen, pardösüsü bile olmayan birisi. Uzun etekler giyordim, kapanayım kimse görmesin diye. Okula gidene kadar başımı kapatsam diyordum.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

Son zamanlarda tesettürlü kadınların değişiminde muhafazakâr erkeklerin modernleşmenin etkisiyle tercihlerindeki değişimin etkisi olduğuna dair söylemler de söz konusudur (bk. Aköz, 2007; Ceylan, 2007; Barbarosoğlu, 2015). Sonuçta modern hayat muhafazakar kadın ve erkekleri etkilemekte ve bu durumun somut örneği tesettür biçimlerinde görülmektedir.

3.2.3.3.2. Tesettür ile İlgili Yorumlar

Katılımcıların tesettür ile ilgili yorumlarında dikkat çeken durum, tesettüre uymayan kıyafetleri, tesettürlü ya da tesettürsüz, dini gruba mensup olan kadınların çoğunluğunun eleştirmiş olmasıdır.

Tablo 26: Tesettür ile İlgili Yorumlar

Kodlar (Tesettür ile İlgili Yorumlar) ³¹	İ	M	R	S	G	N
Tesettürlü Kişi Gösteriştan Uzak Olmalı				1	1	2
Tesettürlü Kişinin Vücut Hatları Belli Olmamalı	3	3	1	7	4	18
Tesettür Edepli Olmaktır			7		1	8
Tesettürlü Kişi Şık Olmalı				2		2
Tesettürlü Kişi Makyaj Yapmamalı		2		2		4
Tesettürlü Kişi Şal Bağlamamalı					2	2
Mahremden Kendisini Korumalı		1				1
Tesettürlü Olmak Allah'a Bağlanmaktır		1	2			3

Tablo 30'da katılımcıların tesettür ile ilgili yorumlarına bakıldığında, "Tesettürlü kişinin vücut hatları belli olmamalı" (18 kişi) konusunda ağırlıklı bir görüş söz konusudur. Ayrıca "Tesettürlü kişi gösteriştan uzak olmalı" (2 kişi), "Tesettürlü kişi makyaj yapmamalı" (4 kişi), "Tesettürlü kişi şal bağlamamalı" (2 kişi), "Mahremden kendisini korumalı" (1 kişi) gibi tesettürlü bir kadının nasıl olması gerektiğine dair bir çerçeve çizmişlerdir. Ayrıca "Tesettür edepli olmaktadır" (7 kişi), "Tesettürlü olmak Allah'a bağlanmaktadır" (3 kişi) gibi tesettürü soyut anlamda yorumlayanlar da olmuştur.

İsmailağa cemaati, Menzil tarikatı, Süleyman Efendi cemaati ve Gülen cemaati katılımcıları çoğunlukla "Tesettürlü kişinin vücut hatları belli olmamalı" görüşünü savunurken, Rifaî tarikatından katılımcılar "Tesettür edepli olmaktadır" görüşünü savunmuştur. Bu görüşlerin yaşam tarzlarına da yansıdığı müşahede edilmiştir.

³¹ Dini grup üyelerinin tesettür ile ilgili birden fazla yorum yapmaları, tabloya yansıtılmıştır.

Rifaî tarikatından bazı katılımcılar başörtüsü takmak istediklerini, ancak yapamadıklarını belirtse de (R-Selin) ortak görüş; tesettürün insanın sahip olduğu şeyleri örtmek, kısaca “edepli olmak”tır. Hatta tarikatın tesettür konusundaki tutumu, bazılarının bu tarikatı tercih etmesinde etken olmuştur:

“Kur’an’dan anlıyorsa yapabilir, edep belli yani avret yerleri kapansın da saçının üstünde örtü var mı yok mu ilgilendirmez... Ben biraz Melamî meşreptim. Şimdi başörtüm sebebiyle insan sevgisiyle doluydum. Geliyorum, selam veriyorum falan, insanlar acayip davranıyorlar. Selamımı alan var, almayan var. Ben benim yani, ben insanım. Beni dini şeylerimden dolayı görüyor, kafasında bir yerlere koyuyor. Baktım, ben bundan rahatsız oluyorum. Allah’ım aramızdaki ilişkinin aramızda kalmasını istiyorum. Dışarıdan birisi baktığında, ‘o, bu, başörtülü, dindar’ deyip beni itmesin ya da sevmesin.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

“Benim tesettürsüz olacağım diye bir şey yok. Hocamdan önce otuzuma gelince kapanacağım diye düşünüyordum. Hatta böyle bir şey var diye iman ediyordum. ‘Şimdi niye kapanayım?’ diyorum. Salak mıyım? Güneş enerjisinden neden mahrum edeyim kendimi? ... Benim için yok olmak önemli, insanlara yardım etmek... ‘Allah, ben sizin suretlerinize değil siretlerinize bakarım’ diyor. Ben oraya gittiğim zaman üç tane tüyümden yanacaksam yanayım. Ben oraya amellerimle gideceğim.” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Benim bir bakışım yok. Mürşidim kapalı değil ben de değilim. O şimdi kapansa ben de kapanırım. Belki beni zorlar. Muhakkak zor bir şey Allah için böyle bir şey yapmak, ama yaparım. Farz olduğunu düşünmüyorum onun bir seçenek olduğunu düşünüyorum.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Burada şekilciliğin olmaması çok hoşuma gitti. Çünkü ben de şekilciliğe, açıklığa, kapalılığa bakmam. Kişinin iyiliğine, samimiyetine baktım.” (R-Rümeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

“Bu da (Cemalnur Sargut’un tesettürsüz oluşu) önemli bir etkendi, beni bir kalıba sokacak tarz olmaması... Çünkü ben zaten kalıba girmek istemiyordum, iç huzuru istiyordum. Annem bana Kur’an’ı Arapça mealinden gösterdiğinde ‘Tamam!’ diyordum ama ben Kur’an’ın iç manasını istiyordum.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

İncelediğimiz beş farklı dinî grupta farklı tesettür algıları olduğu görülmüştür. Kendi içlerinde dahi farklılaşmalar söz konusudur. Ancak bununla birlikte başörtüsü taktıkları

halde dar kıyafetler giyen veya makyaj yapanlar, katılımcıların çoğunluğu tarafından eleştirilmişlerdir:

“Bir kere makyaj yapmamalı kadın. Çünkü çok dikkat çekiyor. Parfüm belli bir ölçüde... İki metre uzaktan duyulacak şekilde olmayacak tabii. Pis kokmayacak. Deodorant kullanabilir, belli ölçüde. Bunlar bakımlı olma açısından çok önemli. Temiz kokmalı, temiz giyinmeli, uyumlu olmalı. Pahalı olmak zorunda değil. Kaliteli olmak zorunda değil. Vücut hatları belli olmasın. Şeffaf olmasın. Budur olan. Tesettür bellidir.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Eğer tesettürlü biri ‘Ben buradayım.’ diye kendisini gösterişe sürükleyerek giyinirse bana göre doğru bir tesettür olmaz. Tevazu gerekir. Yoksa dikkat çeker. Herkesin nazarını üstüne çeker... Örtünmesem de kılık, kıyafete dikkat etmeye başladım.”(G-Ayla/41/Y.Okul-Üniversite).

“Makyaj yapıp dar giyinen kapalıları da samimi bulmuyorum. Sakal bırakıp dini kimliklerini bariz açığa çıkartan erkekleri de samimi bulmuyorum. İnanır mısın, birçok ateistin ahlaki davranışsal bakımdan onlardan çok daha iyi olduğuna şahit oldum.”(M- Bahar/43/Y.Okul- Üniversite).

“Şimdi ne var, iğnesiz şal bağlamak ve topuz mu var? Bu moda mı? Ama keşke bizim arkadaşlarımız böyle yapmasalar.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Kapanmak çok kolay bir şey değil Fatma. Yani mesela kapanmak çok büyük bir sorumluluktur... Kapanıyorlar, öyle bir pantolon giyiniyorlar ki benden daha dar pantolon giyiyorlar. Ama iki dirhem saçı gözüküyor, vücudunun her noktası belli. Ben o kapalılığa da karşıyım. Ha kapan, modern kapan, şık kapan. Ama bol kıyafetler giyin, tunikler giyin, şalla kapan, eşarpla kapan. Ben ona karışmam, yorum yapmam. Ama onun sorumluluğunu taşı. Kapanıp da bir gece kulübüne gidilmez. Kapanıp da ortalıkta sigara içilmez.” (S-İlknur/32/Lise ve dengi).

Tesettür modası aslında sınırları belirlenmiş bir giyim tarzıdır. İslam ve modernizm boyutunda İslamî kesimin de kendi içerisinde tartıştığı bir konudur (Hızal, 2002). İngün (2005: 145-146), bazı tesettürlü kadınların desenli, pullu eşarplar takmalarını, makyaj yapmalarını, içlerinde yaşadıkları çelişkilerle açıklamıştır. Bastırılmış isteklerinin dışa yansımaları olarak addetmiştir. Okutan’ın (384: 2013) da belirttiği gibi medyanın şık, güzel, zayıf, bakımlı olarak lanse ettiği kadın; başörtülü kadınlar için de önem arz

etmeye başlamış olabilir. Dinî gruba mensup olan kadınlar da, tesettürlü olsalar dahi, tesettürlü kadınlardaki bu değişimden memnun görünmemektedirler.

Görüştiğimiz kadınların kıyafetlerine baktığımızda, Rifaî tarikatına bağlı olanların abartısız ama şık giyindikleri, bilinçli olarak daha çok sadeliği tercih ettikleri görülmüştür. Kendilerine göre edep yerleri kapalı olduktan ve çok gösterişli olmadıktan sonra bir insan tesettürlü sayılabilir. Gülen cemaatinden görüştiğimiz kadınların dış kıyafetlerine önem verdikleri görülmüştür. Bunda, çoğunluğun bekâr öğrenci veya çalışan kadın olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. İsmailağa cemaatindeki kadınlar ağırlıklı olarak çarşaf giymektedirler. Onlar, dış kıyafettense ev içinde giyilen kıyafetin daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Menzil tarikatına bağlı kadınların kıyafetleri daha sadedir. Yıldırım'ın (2009: 92) araştırmasına göre Menzil tarikatındaki kadın katılımcılardan süslenmeleri, bakımlı olmaları, güzel giyinmeleri istenmekte ancak bunları eşlerine karşı yapmaları öğütlenmektedir. Dışarıdaki erkeklere karşı asla kendini beğendirmek gibi bir niyette olmamalıdır.

Süleyman Efendi cemaatinden katılımcılar ise dış kıyafetlerine önem vermektedir. Eleştiren üyeler olsa dahi gösterişli ve pahalı giyinme taraftarındırlar:

“İmam Rabbani Hazretleri der ki: Müslüman şık olmalıdır. O nedenle alabiliyorsam en güzelini, en şıkını alayım yani öyle değil mi?” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Şimdi bazı insanların solcu dediklerinizin genelde ne şekilde oluyor; işte kapalıdır nedir, pasaklıdır, şöyledir, böyledir. İşte kendine dikkat etmez... Ama bir ortama girdiğin zaman mesela hiç dinle alakası olmayan kişilerle bir ortama girdiğin zaman ya da bir Kur'an okumaya gittiğin zaman önce bir kılık kıyafetine bakıyorlar. Gözleriyle, bakışlarıyla bunu sana ifade ediyorlar. Girdiğin gibi zaten çoğu kişi, 'Ayy siz hoca mısınız? Biz daha farklı birini bekliyorduk. Giyiminize bak, ne kadar da süslüsünüz. Aslında biz daha farklı bekliyorduk.' (diyorlar).” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Bizim dinimizin de emrettiği başörtüsünü, işte yüzünü, hatlarını kapatacak... Yüzünü çene altına kadar kapatıp omuzlarını çok fazla açık bırakmadan, vücut hatlarını çok belli etmeden, çok ince çorap olmadan ama bakıldığı zaman da özendircek şekilde... Güzel hani şuh değil de ama baktığın zaman da 'Ama ne kadar güzel kapalı. Keşke ben de öyle kapanabilsem.' dedirtecek şekilde

kapalıdır benim için yani... Müslüman dediğin en güzeline de layıktır.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Durumları iyi olunca tabii alıp, giyebiliyorlar. İyi giyinmelerin yanında giyinemeyenler de ezik duruma düşebiliyor. Bu da hoş olmuyor. Belirli ölçülerde harcama yapmak lazım. İpek eşarp alırsın da bunu sohbetlerde, hatimlerde değil de başka yerlerde... Bunu cemaat dışından da eleştiriyorlar, ben de eleştiriyorum. Hak bellidir. Doğru bellidir. Hz. Allah'ın çizdiği bellidir. Takva ehli böyle olmamalı. Ancak bu cemaatin geneline yüklenemez. Kadın dikkat çekmemeli. Kuran'ın çizgisi belli, Nisa Suresi, ayetler de... Bunu hoca hanımlar da çok tekrar ediyor. Ama kodaman denen bir gurup böyle ne yazık ki. Cemaate girmeden önceki hayatı da böyleydi belki, kopamadı. O da onun eksikliği, kusuru. Fakat bizim cemaatte temiz, uyumlu giyinmek gerekir.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

Canatan'a göre (2008: 57-58) başörtülü kadınlar en az dört tip dindarlık sergilemektedir: Birincisi *geleneksel dindarlık* olarak hem geleneksel hem de dinî gerekçelerle başörtüsü örten kadınlar; ikincisi *aksiyoner dindarlık* olarak tesettürü gelenek için değil din için örten kadınlar. Kendi kıyafetini bilinçli bir şekilde örterek misyoner bir tavır sergiler. Üçüncü olarak modernlik ile dindarlık arasında çelişki görmeyen modern kıyafetlerle başörtüsü örtmeyi normal gören kadınlardır. Dördüncüsü ise *sosyetik dindarlık* olarak nitelendirilebilecek modernleşmenin bir getirisi olan modayı takip eden lüks ve pahalı giyime önem veren; giyinmeyi bir statü göstergesi olarak gören başörtülü kadınlardır. Başörtüsüz kadınların dindarlığı ise bedeninin dışından çok içinin önemli olduğunu düşünen, başörtüsünü teferruata indirgeyen *modernist dindarlık* ile örtünmeyi ideal olarak görüp bunu şartlar gereği yerine getiremeyen *idealist dindarlık* olarak tanımlanabilir. Bu farklılıklar, araştırmamıza katılan kadınlarda da görülmüştür.

Kadınlar başörtüsünü geleneksel veya dinî gerekçelerle örtebilmektedir. Bununla birlikte modernlik ile dindarlık arasında çelişki görmeyip modern kıyafetlerle başörtüsü örten kadınlar da vardır. Bununla birlikte lüks ve pahalı giymeye önem veren, giyinmeyi bir statü göstergesi olarak gören başörtülü kadınlar da mevcuttur.

Ayrıca başörtüsü örtmeyip dindarlığı bedeninin dışından çok içinde olduğunu düşünen veya örtünmeyi isteyip toplumsal şartlar gereği örtünmeyen kadınlar da mevcuttur.

3.2.4. Dinî Grupların Sosyal Hayata Etkisi

Dinî grupların sosyal yaşantıları etkileyip etkilemediklerini belirlemek için katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Tablo 27: Dinî Grupların Sosyal Hayata Etkisi

Kodlar (Dinî Grupların Sosyal Hayata Etkisi) ³²	İ	M	R	S	G	N	
Hicri Yılbaşı Kutlama	3	1	1		1	6	
Yılbaşı Kutlamama	6	1		1	4	12	
İçkili Mekânlara Gitmemek	2	1	6	1	1	11	
İçkili Mekânlardan Alışveriş Yapmamak	4	5		3		12	
Erkeklere Karşı Daha Mesafeli Olmak	4	1		2	2	9	
Denize Haşemayla Girmek		1			1	2	
Tesettür Otelleri Tercih Etmek	7	1		5	3	16	
Tatil Mekânlarına Gitmemek	2	4		2	1	9	
Ürünlerin Helal Gıda Olmasına Dikkat Etmek					2	2	4
Kandilleri Kutlamak	3	1		1		5	
Daha Az Televizyon İzlemek	1	1			1	3	
Doğum Günü Kutlamamak	1			3		2	
Eşlerle İyi Geçinmeye Çalışmak			2	1		3	

Dinî grupların davranışlar üzerindeki etkisiyle ilgili tablo 31'e bakıldığında, "Hicri yılbaşı kutlamak" (6 kişi), "Yılbaşı kutlamamak" (12 kişi), "İçkili mekânlara gitmemek" (10 kişi), "İçkili mekânlardan alışveriş yapmamak" (12 kişi), "Erkeklere karşı daha mesafeli olmak" (9 kişi), "Denize haşemayla girmek" (2 kişi), "Tesettür otelleri tercih etmek" (16 kişi), "Denize girmemek" (4 kişi), "Tatil mekânlarına gitmemek" (9 kişi), "Alınan ürünlerin içeriğine dikkat etmek" (4 kişi), "Kandilleri kutlamak" (5 kişi), "Daha az televizyon izlemek" (3 kişi), "Doğum günü kutlamamak" (4 kişi), "Eşlerle iyi geçinmeye çalışmak" (3 kişi) gibi konulardaki hassasiyetlerini aktarmışlardır. Bu davranışlar, onların sosyal ortamlardaki duruşlarını da yansıtmıştır.

Mülakatlardan anlaşıldığı üzere katılımcıların bazıları için dinî grup çevresi önemli hale gelmeye başlamıştır. Bazı katılımcılar çevrelerini daraltmış, kendi gruplarından insanlarla birlikte olmayı tercih etmeye başlamıştır:

"Evet, tüm arkadaşlarım ihvandandır. İhvan dışı olanların hepsini eledim, sildim." (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

³² Dini gruba üye Olmanın Sosyal hayata etkisi ile ilgili birden fazla yorum yapılması, tabloya yansıtılmıştır

“Seçtiğim belirli insanlar vardır, onlarla görüşürüm.” (S- Aysel/39/Lise ve dengi).

“Hiç arkadaş ortamım yok. Arada bir gördüğüm arkadaşlarım var, o kadar. İhvandaki kişiler var.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“E arkadaş ortamımda değişmeler, e tabii doğal olarak girdiğin zaman arkadaş çevrenin bir kısmı değişiyor. Ama farklı olan arkadaşlarım da var yani ama değişenler de oldu. Çok sevdiğim arkadaşlarımla hizmette tanıştım, diyebilirim... Çok sevdiğim, böyle içten.” (F-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

Bazı katılımcılar ise dinî gruplarının kendilerine sosyal ortam açısından fayda sağladığını belirtmiştir:

“Sessiz, sakindim. Sosyalleştim.” (G-Büşra/38/Y.Okul- Üniversite).

“...Beni sosyalleştirdi. Sohbet ortamlarına gidiyorum, ortamım var, bir vasfım var. Bunları hep sağlayan kim? Bu yolumuz. Memnun olmamın da sebebi bu... ” (S-Behice/21/İlköğretim).

“Sohbetler oluyor. Sosyal çevrem oluyor... Bu sosyal çevre de eşim işsiz kaldığında ona yardımcı olabilecek güçte bir çevre.”(S- Suzan/26/Y.Okul- Üniversite).

“Genelde yaptığımız şeyler, ihvanla toplanırız. Beraber oturup sohbet etmeyi, yürüyüşe gitmeyi, sahilde gezmeyi, türbelere gitmeyi seviyoruz. Bir sürü ortam var aslında ama ihvanla olmayı daha çok seviyoruz. Şehir dışındaki türbelere dahi gideriz. O benden daha eski olduğu için daha çok biliyor.” (R- Deniz/25/Y.Lisans).

“Aynı inancı, düşünceyi taşıyan insanlarla beraber olmak çok huzur veriyor bana.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

“Cemaat o kadar dolu ki hocam, o kadar çok... Mesela ben programları seviyorum. Mesela bu da bir özendirici... Şimdi mesela ne var? İu normalde hafta sonları hep evde durmaktansa görevlerimden dolayı işte programlara katılıyorum. Bir abla, bir ağabey konuşuyor, onların söylediklerinden etkileniyorum. En son mesela Mustafa Ceceli konserine gittik. Normalde gidebileceğim bir yer değildi. Hani çok tanımiyordum ama hacıymış hatta kendisi. Ay o kadar iyi hissettik ki! Hani böyle cemaat çok boyutlu olduğu için. Olimpiyatlara gidiyoruz, arkadaşlara... Hani böyle ne bileyim lale bahçesi, Emirgan'a gidiyoruz, toplanıyoruz... Samandıra'da çalışırken mesela evden okula, okuldan eve kimse çağır... Yani çocuğum var diye çağırılmazlardı bile. Mesela buluşurlardı,

görüürlerdi, dünyevi arkadaşlıklar. Ama şimdi bir bakıyorum, hasta görülecek; ekip olup gidiyoruz. Cenaze olacak, ekip olup gidiyoruz şimdi. ”(G-Selda/38/Y.Okul - Üniversite).

Dinî gruplar kişilere yeni ortamlar açtığı gibi, bu tarz gruplara muhalif ortamı olan kişilerin, çevrelerinden tepki almalarına veya bu kişilerden uzaklaşmalarına da neden olabilmektedir:

“Beyimden ayrım. Belinde sorun vardı, inşaatı bıraktı. 15 yıl muhtarlık yaptı. Sonra sekreteriyle kaçtı. Önceden yoktu. Sonra yüzüme vurdular... Yok, gece kalktı, namaz kıldı. Yok, Menzil’e gitti (diye).”(M-Hüsniye/58/İlköğretim).

“Tabii ki çok tepki aldım. Ailem hala bilmiyor mesela. Ben gizlice katılıyorum derslere. Bu kayıtları verin, ileride anneme dinleteyim (gülüyor)... Cemalnur Anne’yi mürşit olarak görmüyorlar. Bayan ve açık oluşu etkiliyor... Onun misyoner olduğunu, daha farklı bir yolda olduğunu düşünüyorlar...”(R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Ben çok sosyaldim, liseden arkadaşlarım vardı ama onlar beni bıraktılar... Sağcı oldu diye uzaklaştılar. Liseden bir kapalı arkadaşım vardı, onunla devam etti. Akrabalarım da bir uzaklaşma oldu... Büşra’nın iyi tarafları yok oldu da yanlışa yöneldi zannettiler. Beni çok tuhaf görmeye başladılar... Ben huzurluyum ama bunu algılayamıyorlar.”(G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

Bazı katılımcılar bu tarz gruplara katıldıktan sonra çevrelerinden uzaklaşsa da dinî grupların onlara yeni bir çevre imkânı tanıdığı; üyelerini sosyalleştirdiği söylenebilir.

Dinî gruba girenlerden bazılarının, sosyal ortamlarda karşı cinsle olan iletişimlerinde daha dikkatli olmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Kadın-erkek, karma ortamlarda oturmamaya da dikkat eden katılımcıların olduğu tespit edilmiştir:

“Mesela, eskiden bir erkeğe bakmayı çok haramdan saymazdım. Gözün takıldığı zaman ‘A ne kadar hoş!’ dersin, o bir alışkanlıktı. Mesela şimdi düşünüyorum da ben bunları nasıl demişim.”(F-Saliha/29/Y.Okul-Üniversite).

“Önceden biz de horon ediyorduk. Bilmiyorduk, erkeklerin ellerini tutuyorduk, tövbe estağfurullah!” (İ- Gülfer/54/Okuma yazma bilmiyor).

“Kısa kollu giyerdim, çorap giymezdim. Dışarı çıktığımızda erkeklerle muhabbet edebiliyorduk. Haramları, helalleri bilmiyorduk o kadar.”(M- Ayda/53/İlköğretim).

“Mahrem konusuna çok dikkat ediyoruz. Kur’an-ı Kerim’de (anlatılan) on beş kişinin dışına çıkamıyoruz. Mesela amcamın oğlunu yeni gördüm, yıllardır çocukluğunu bilirim, çıkmayız... Çarşafli olduğumuz için tokalaşma asla yok! Dinimizde zaten yok. Düğüne gitmiyoruz... Düğüne gideceksin. Davet edildin, haliyle çekiniyorsun, seni bütün kötülüklerden koruyor bu tarikat. Ben öyle görüyorum...” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere dinî grup etkisiyle veya farklı nedenlerle içki içmeyi bırakanlar olmuştur:

“Alkole tövbe ettim. Alkolik değilim ama içerdim. Birileri davet etmişse senede bir-iki kere arkadaş toplantısında... Zaten hayatımda rakı içmiş değilim. Bir bira ya da şarap verirlerdi, içerdim. Eşim de bir kadeh içerde. Ama bu olay, benim tamamen alkole karşı olmama neden oldu. Evime dahi almıyorum. Evimde asla alkol ikramı yapmam, on beş yıldır.” (M- Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

“Açıktım. Ailemle birlikte, hani Allah affetsin, günahuma ortak oluyorsunuz ama isim vermediğim için rahatlıkla konuşabilirim: Babamla aynı masada içki içmişliğimiz vardı...” (G- Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

Genel olarak katılımcıların hemen hepsi içkili mekânlarda bulunmamaya çalışmaktadır. Ancak arkadaş ortamlarında ya da düğünlerde kendilerini mecbur hissettikleri için, içmedikleri halde içkili ortamdaki ayrıldıklarını belirtenler de olmuştur:

“Seçiyorum, bakkalı bile... İçkiliye dikkat ediyorum ama bilmeyince, akraba düğünü olunca gidiyoruz mecburen. İçki almamaya dikkat ediyorum. Bir sefer kasadan geçmiştim, öyle artık ayıp olur diye aldım.” (İ-Halime/48/İlköğretim).

“Düğüne gideceksin, davet edildin, haliyle çekiniyorsun. Seni bütün kötülüklerden koruyor bu tarikat. Ben öyle görüyorum. Öyle haram işlenecek yere gidemezsin. İçkili yemeğe gidemezsin.” (İ-Rabia/48/İlköğretim).

“Gittim, şimdilerde dikkat ediyorum. Şurada bahçe içinde güzel bir yer var. Bir arkadaşım geçiyordu, laf attı bebek arabasıyla... Çocuk dört yaşında, bebek arabasında oturuyor. Çocuk annesine birşeyler söylemeye çalışıyor. Annesine ‘ne diyor? Dedim. Çocuk din öğretmeni olduğumu kafasına yazmış. ‘Din öğretmeni burada ne arıyor anne?’ demiş. Çıldırdım! Çocuktan al haberi konuşmama da çok dikkat ediyorum. (R- Esmâ/53/Lise ve dengi).

İçkili mekânlardan alışveriş yapıp yapmama konusunda liderin görüşü önemli görünmektedir:

“Alışveriş yapmıyorum oralardan (içkili mekânlardan); ama Cübbeli’yi dinliyor musunuz, bilmiyorum. Büyük marketlerin helal olan yerinden peynir gibi ürünler alabilirsiniz diyor.” (İ- Çiğdem/29/İlköğretim).

Bazı katılımcıların sadece içki satan yerlere değil, marketlerden aldıkları ürünlerin içeriğine de dikkat ettiklerini görmekteyiz:

“İçkili yerden alışveriş yapmamaya çalışıyorum. Elimde liste vardı bir ara; ama zaten BİM’den, Özkuruşlar’dan alışveriş yapıyorum. Oralarda içki reyonu yok.” (M-Melek/58/Lise ve dengi).

“İçkili mekânlara dikkat ediyoruz. Tabii ki Ülker’i de biliyorduk. O da Yahudi’yle ortak çıktı. Yörsan’ı alıyoruz. Verdiler kâğıtları elimize ama bulamıyoruz ki. Ben ister miyim ki Yahudi alsın ama doğru dürüst de yapmıyorlar ki.” (İ-Esra/64/İlköğretim).

“Mesela aldığımız İsrail, ABD ürünleri olan İpana’dır, Signal’dır... Mesela deterjanda ben Omo’yu bıraktım, Ariel’dir falan... Sabmatik diye petrokimya barındırmayan bir deterjan var, onu kullanıyorum. Arap sabunu kullanıyorum. ABD, İsrail ürünlerini kullanmamaya dikkat ediyorum.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Yediğimiz şeylerin aslında kendimizde çok olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu biliyorum... Yediğim şeylerde ne yediğimi bilmek isterim. Çikolata ya da et, ne olduğu önemli.” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Bizde mesela helal olan gıdalarda, tavukta biz çok dikkat ederiz. Tavuğun çünkü murdar olma durumu var.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Kesinlikle alışveriş yapmam! İsrail ürünleri de mümkün olduğunca almamaya çalışırım. Eşim hassas değil ama mümkün olduğunca almamaya çalışırım.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

“Etiketlerine bakıyorum ama helal gıda konusunda da sektör oluşturmaya çalışıyorlar... Jelâtin olmamasına dikkat ediyorum, çünkü jelatin %100 yurt dışından ithal ediliyor.” (İ-Reyhan/20/Y.Okul-Üniversite).

“İsrail’in sattıklarını almamaya çalışıyorum. Bana burada şeyi sorabilirsiniz, ama çok Vakko kullanıyoruz diye (gülüyor). Evet, çok fazla kullanılıyordu; ama şimdi

almıyoruz. Şimdi Armine var, eskiden yoktu. Düzgün ipekler, hep vakko vardı; mecbur kalıyorduk. Şimdi verseniz de almam ama eskiden de vakkonun bağlayış şekli, kayış şekli güzeldi. Eskileri de atmadık ama yenilerini de almıyoruz.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

Bununla birlikte dini grubun yararına olan ya da olmayan alışveriş yerlerine de dikkat edilmektedir:

“İçki satılan marketlerden almıyoruz. A101, BİM’e gidiyorduk artık BİM’i de tercih etmiyoruz.

Neden? (Araştırmacı).

Bu dönemde bize destek olmadığı için. Paralarını çektiler ya. Bu tarz şeylere dikkat ediyoruz.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“BİM, A101, Ferpa’dan alışveriş yapıyoruz. Hizmete gidiyor diye.” (S-Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

Tatil mekânları konusunda birbirinden farklı düşünce biçimleri olduğunu görmekteyiz. Bazı katılımcılar için tatil mekânları, Müslüman için uygun yerler olarak görülmemektedir:

“...Üç harflilerin falan en çok buldukları yerlerdir; su, deniz. Onlar otağlarını oralara kurarlarmış. Onları gerçekten bu sene öğrendim, çok şaşırdım. Ama çok doğru bir yanı var, çünkü oraya gittiğin zaman maneviyatında bir kırılma olduğunu hissediyorsun. Çünkü düşünsene, herkes kız bile olsa herkes cıvil cıvil orada, hani eğleniyorlar, gülüyorlar.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Bana uymaz, ben evcil bir insanım. Yapı olarak orada geçirecek zamanımı zayi olarak kabul ediyorum. Zaten Müslüman tatil yapmaz. Tatil, atıl olmaktır. Kışın büyüklere, yazın küçüklere Kuran’ı anlatıyoruz. Peygamber, Allah dostları tatil etmişler mi ?” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Tatil beldeleri de o bir tüketim toplumu. Müslüman olarak gidiyorsun beş yıldızlı... Müslüman’ın böyle bir lüksü var mı? Yiyorsun, içiyorsun, israf ediyorsun. Müslüman böyle olmalı mı? Bizim öyle bir lüksümüz yok ki, tefekkür edeceksin.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

Tesettür kaygısı olmadığından dolayı tatil mekânları konusunda seçici davranmayan kişiler, genelde Rifaî tarikatına bağlı olanlardır. Ancak yine de karma plajları tercih etmeyenlerle birlikte, kendilerine çekidüzen verdiklerini belirtenler olmuştur:

“Önceden mesela çok gidiyordum. Ailemle tatil mekânlarında kalıyordum. Bikini giyip, denize giriyordum. Her yerde, herkese açık yerde giriyordum. Şimdi daha bayanların olduğu yerde, daha azınlığın olduğu yerde yüzmeye çalışıyorum ya da kapalı giyiniyorum. İşte, şort giyerek girmeye özen gösteriyorum çünkü yüzmeyi çok seviyorum.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Ben her yere giderim. Ben ancak kendimden sorumluyum. Öyle bir sıkıntım yok. Gerçi denizden korktuğum için giremiyorum.” (R-Deniz/25/Y.Okul-Üniversite).

Tesettür otelleri, yeni İslamî kimliğin toplumdaki dönüşümünü sembolize etmektedir (Bilici, 2000: 236). Araştırmamıza katılan bazı katılımcıların, günümüzde sayıları artan bu tarz otellere rağbet ettiği görülmektedir:

“Yaz sonuna doğru daha تنها olduğu vakitlerde, tesettür otellere gidiyoruz.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“...Niye, bizim de hakkımız değil mi? Sonuçta Allahu Teâlâ bu yeryüzünü hepimize verdi de ama bir denize hakikaten kalkıp da nasıl gidebiliyorsun, buluyorsak eğer bize uygun bir yer, diyoruz ki ‘Gidelim.’” (İ-Derya/48/İlköğretim).

“Genelde mutaassıp ailelerin gittiği yerlere gidiyoruz. Armutlu’ya gidiyoruz; ama dikkat ediyoruz, tesettür mayosu giyiyoruz.” (İ-Reyhan/20/Y.okul-Üniversite).

“Genelde memlekete gidiyoruz... Tesettür otellere gitmek isterim ama daha nasip olmadı.” (İ- Çiğdem/29/ilköğretim).

“Geçen sene gittik, eşimin işinden dolayı. Eşofmanlarımı giydim, girdim denize. Erkeklerle yakın girmedim, çünkü çocuğum vardı. Kızım 12 yaşında, onu yalnız bırakmadım. Kadınlar bir tarafta oluyor. Gittim doğruya doğru (gülümsüyor), hele bunu hiç denizden alamadım (ablasını kastediyor)... Aynı bizim gibi olan hanımlarla giriyoruz.” (S-Ayşe/56/İlköğretim).

Bir katılımcı, tesettür otellerde yaşanan uygunsuz durumları eleştirmiştir:

“Ben yani şimdi gidiyoruz, gitmiyor değiliz; ama tercih muhafaza kesimi ama oraların da işi azıttılar. Artık suistimal var. Zaten o var, artı bir de şey var, yani sağ olsun kapalı hanımlar oralara çok fazla açılıyorlar. Yani ben mesela birkaç kere ikaz da ettirdim: ‘Bu üstsüz güneşlenmek de ne kardeşim?’ diye. Şuradan bir helikopter geçse adı, ‘Otellerde çıplak güneşleniliyor.’ olacak. Yani ayarını kaçırınlar var. Halbûki giy bir tayt altına, rahat rahat girsin herkes havuzuna. Hayır, sen kendin giyiniyorsun, bir işe yaramıyor. Etrafını görüyorsun, yani hiçbir

işe yaramıyor. Onun için birazcık uzak durmaya çalışıyorum ya da تنها vakitlerde gitmeye çalışıyorsun. Bunlardan dolayı da bize bazı ikaz gelmişti; mesela, hani tercih etmeyin tatil köylerini, bunlardan dolayı ama.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

Katılımcıların çoğunluğu yılbaşı kutlamamaktadır. Ancak doğum günü konusunda, kutlamanın yanlış olduğunu savunanlarla birlikte bu durumu doğal karşılayanlar da vardır:

“Dinimizde mesela, doğum günü kutlamak haram değil. Kişinin ailesini bir araya toplaması, dua etmesi haram değil... Mesela ben kızıma doğum günü yaptım; hoca da doğum günü yapıyor diye eleştiriyorlar.” (İ- Çiğdem/29/ilköğretim).

“Biz tabii ki doğum günü kutlarız. Allah o insanı yarattığı için şükrederiz. Yine bir pasta alırız, hediye alırız ama çok ihtişamlı bir şey değil. Bizim hicri yılbaşımız Muharrem'dir. İlk on günü oruç tutarız, son üç günü su içmeyiz. Sonuncu günü, ikinci vakti, şehadet şerbeti olarak su içeriz. Yılbaşı, diğeri ise mesaj atarız bu kadar.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Ben çok aykırı buluyorum özel kutlamaları, çok yanlış. Doğum günü kutlamak da dâhil... Doğum günü kutlamak yerine kandil günü ya da hatim ettiğinde pasta alalım, pastaya resim bastıralım. Çocuğun o boşluğunu bu şekilde kutlamalarla dolduralım.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Peygamberimizin kutladığı şekilde kutlamayı tercih ederim. Peygamberimiz oruç tutarmış.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“...Çocuklarımla beraber peygamberimizin doğum gününü kutluyoruz. Peygamber sevgisi aşlamak adına kızlarıma yaptırıyorum, onlara süsletiyorum.”(M-Melek/58/Lise ve dengi).

“Haydi, doğum günü neyse... Yılbaşı çok tehlikeli... İsa'nın doğumu da değil kâfirlerin yaptığı bir şey, Noel saçmalığı. Küfür merasimi olduğunu düşünüyorum. O konuda çok katıyım. O gün TV bile açmayız.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Eskiden eşim alırdı çekirdek, yılbaşında yerdiler ama ne kadar günah yavrum. Yahudilere benziyorsun.” (İ- Esra/64/İlköğretim).

“Mevlid kandilinde herkesin doğum günü kutlanıyor, hediyeler alıyoruz birbirimize. Birine hediye alacaksam, anneler günü yerine de mesela kandil günü alıyorum. Yoksa anne-babalar günü bunlar kesinlikle batıl.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Yılbaşı değil ama doğum günümü kutlarım. Hicri yılbaşı yapıyoruz.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

Televizyon izleme konusunda bazı katılımcılar daha hassas davranmaya başlamışlardır:

“Mesela ben cemaate girmeseydim televizyon belki evimizde olurdu. Canım çok sıkılacaktı, her gün evde olacaktım. Şu an mesela televizyonumuz yok. Ondan sonra filmde seçici olmayıp her tür filmi seyredebilirdim.”(S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Hayat tarzımı çok değiştirdi. Çok müzik dinlerdim, TV izlerdim. Ama şimdi sorguluyorum... Şimdi üç saat film izleyeceğim, saçma bir sahne çıkar mı diye düşünüyorum.” (F-Büşra/24/Y.Okul-Üniversite).

Dinî grupların sosyal açıdan etkisini katılımcıların eş tercihlerinden çocuklarını yetiştirme biçimlerine kadar görmek mümkündür. Tablo 14’te de belirtildiği üzere katılımcılar arasında eşi dinî gruba bağlı olan 18 kişi vardır ve aynı dinî gruba bağlıdırlar. Bu durumun nedeni grup içerisinde evliliklerin teşvik edilmesiyle birlikte katılımcılar açısından gruba mensup kişiler öncelikli tercihler arasında olmaktadır:

“Tabi eşimi cemaatten istedim. Gecemi gündüzüme katıp çalışmak istiyorum. Çoğu zaman eve geç gelen kadını. Çoğu zaman evde yemek yok. Bazen o eve gelmişken ben yatmış oluyorum... Gerçekten hizmet etmek istiyorum yani.”(G-Hatice/30/Y.Okul- Üniversite).

“Görücü usulü, isteme olayı ile oldu. Bizimki bir hoca efendinin vesilesi ile oldu... Eşim mesela, ‘Cemaatten birisi, okumuş birisi olsun.’ demiş. O şekilde geldiler... Belki farklı cemaatler olsaydı ya da ben cemaatin içinde olmasaydım, sıkıntılar doğururdu. Bence bu yüzde yüz. Yani çok rahat olması lazım... Rahat, geniş olması lazım kadının... Hani eşi akşamları işten sonra hatime gidecek ve buna sıcak bakması lazım. Hizmete koşacak, sıcak bakması lazım. Ya da tam tersi, kadının gene hizmete koşması, hatimlere gitmesi, dışarı çıkması erkek için olay olmaması lazım. Sorun olmaması lazım. Çok önemli bence aynı fikirde olmaları şart.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Neden bu cemaatten tercih ettiniz ?(Araştırmacı).

Aynı kafa yapısında birisi olsun istedim... Ablam bizim cemaatten, eniştem ise Mahmut Efendi cemaatinden. Mesela eniştem ablama çarşaf giydirmek istiyor, bizde çarşaf yoktur tabi. Hiçbir cemaate mensup olmayanı da ben tercih etmem.

Sonuçta ben bu ilimlerle uğraşıyorum. Ben bu ilimde baskın olmamak için ilminin de benden kat kat yüksek olması lazım. Benim cemaatimden olacak ama ilminin de benden yüksek olması lazım.” (S- Merve/24/Lise ve dengi).

“Eşim de hoca efendi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arapça Filolojisi mezunu... Hem de aynı zamanda kurslarda yurtlarda kalmış, mezun olmuş. Tekâmül okumuş, bitirmiş. Kursta bir sene öğrencilere ders çalıştırma, etüt öğretmenliği yapmış. Bizim kurslarımızda.” (S- Aygül/42/İlköğretim).

“Biz bir anlaşmayla evlendik... Evimiz bir mescid hükmünde olsun gibi, ama gerçek hayat devreye girince... İlk etapta Allah rızası için bir şeyler yapalım gelen giden orasını hayır için kullansın ama borç harç derken dünyevi şeylere bağlanıyorsunuz ...” (G- Saliha/29/Y.Okul- Üniversite).

“Beni mesela birkaç kişi istedi. Maddî durumu çok iyi kişiler de istedi. Ama hocam beni maddî durumu çok iyi olmayan, annesi ve babası olmayan, tek başına yaşayan birisiyle evlendirdi. Ben orada galiba büyük bir sınav verdim. ‘Onunla evleneceksin’ dedi. Ben ‘evlenmemem’ oldum ama daha sonra E. Abla’nın da mürside karşı gelirsene yanarsın, düsturuyla çok mutlu oldum. Allah ondan bin kere razı olsun iyi ki eşimle evlenmişim...” (R- Canan/28/Lise ve dengi).

“Eşim buradaydı, ihvandandı. Onun da altı-yedi yıldır. Ama o (Cemalnur Sargut’un) yakınındaydı. Özel derslerindeydi o...” (R- Deniz/25/Y.Lisans).

Eşi dinî gruptan olmasa da dindar olmasını önemseyen katılımcılar vardır:

“Eşim çok objektif bir insan. O girmeden de yaşıyor zaten; o başlı başına farklı birisi de bu olayları hepsini bilmeden yaşayan birisi. Bir şeyin arayışı içerisinde değil, zaten biliyor.” (R- Aslı/43/Lise ve dengi).

“Eşiniz aynı cemaatten mi?(Araştırmacı).

Değil, ama çok seviyor, normal namazlı... Ben on yedi yaşında evlendim, altı aylıkken ayrıldım. Farklı bir cemaate mensuplardı. Görücü usulüyle olmuştu. Ailem de çok istemişti. Bunlar bizim cemaatten olmasa da sakallı, cüppeli. ‘Senin istediğin gibi bir yer. Sahip çıkarlar.’ Dediler. Maddi durumları da vardı. Ama onlarınki görünüşmüş, sureta İslamiyet’i menfaatleri uğruna yaşayan halden anlamayan sureta yasayan insanlardı. Kadın zaten ikinci planda, evdeki bir eşya daha kıymetli, sen kimsin? Herhangi bir söz hakkın yok, çok kötü bir altı ay geçirdim. Şiddet zaten vardı. Aşırı derecede sebepsiz yere bile dövabiliyordu evlendiğim insan. Sonra evlilikten çok korktum... Şu anki eşimle ahlakından dolayı

evlendim. Şu an sakallı değil ama içinde Allah korkusu olsun, bana saygı duysun, çünkü onlarda yok yani.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Eşim cemaatten değil. Akrabam kendisi. Namazını kılar, orucunu tutar, hayır hasenat yapar ama bu yoldan değil. İstiyor ki ben öyle bir alayım, bir daha da bırakmayayım... Akrabam olduğu için kolayca girer diye düşündüm ama olmadı. Kur’an dediği zaman bizde akan sular durur. Pazar günü bile dışarıdan Kur’an okuma teklifi gelse şartlarımı zorlarım, giderim.” (S- Feyza/40/İlköğretim).

Katılımcılardan bazıları, çocuklarını da dinî yönden yetiştirme gayreti içerisinde olduklarını dile getirmiştir:

“Oğlum, işte böyle kandil programlarında, oruç açma günlerinde çocuk kandili, çocuk orucu yapar hocam. Oralarda ilahî söyler.” (R-Aslı/43/Lise ve dengi).

“(Gittiğim kurs) zengin kurslardandı. Çok güzeldi. O zamanlar Fatih’te en güzel kurslardandı. Seviyorduk ve sonra kızımı da verdim. Düşün yani kızım da aynı ilkokulu bitirdi, gitti. Kızım da hafız oğlum da hafız. Oğlum da Trabzon’da bitirdi hafızlığını.” (İ- Rabia/48/İlköğretim).

“(Kızı) kendi kursları var. Yaz kurslarımızın içinde o şekilde okudu. Yani bakıyorum, o yönden bakıyorum, eşim açısından bakıyorum. Oradan da bir sıkıntı yok. Allah a şükür! Yani boşluk yok, olmasın da zaten. Hiçbir zaman da o duruma da düşmeyelim inşallah. Küçüğüm yetişecek şimdi. Mesela onu da bir şekilde doldurmaya çalışıyoruz.” (S- Ayşe/56/İlköğretim).

“Çocuklarımı tamamen Kur’an üzere yönlendirdim. İki oğlum, iki kızım var. Kızlarımı ilahiyata yönlendirdim. Hepsi Kur’an eğitimi alıyorlar... Kalıcı ve daimî olsun diye yönlendirdim. Mesela kızımın tefsir profesörü olmasını çok isterim. Yaşı müsait. Kendisi de hafız zaten.” (S- Feyza/40/İlköğretim).

“Rabbim nasip etti. Elhamdulillah derslere gelmeye izin aldım. Benden sonrada işte akabinde kızım başladı, derken eşim başladı, üçümüz birlikte bu yolda inşallah layık olmaya çalışırız.” (R- Şerife/47/Lise ve dengi).

Görüldüğü üzere dinî grup ortamının etkisiyle katılımcıların sosyal yaşantılarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Denize nasıl girileceğinden içkili mekânlara gitmemeye; eş tercihinden erkeklerle tokalaşmamaya kadar sosyal hayatlarında birçok şeye dikkat etmeye başlamışlardır. Ancak özellikle denize girme, tesettür oteller konusunda, dinî gruplar arasında Rifaî tarikatına bağlı olanlar farklılık göstermiştir.

Tesettür konusundaki tutumlarının farklı olmasının, bu durumun temel nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir.

Bulgular dinin, katılımcıların sosyal hayatında önemli bir yeri olduğunu göstermiştir. Ancak bu davranış biçimleri; dinî grubun yanında yaşantılarla da yaşla da ilgili olabilmektedir. Nitekim katılımcılardan bazıları da bunu dile getirmiştir:

“Eskiden daha rahattım. Gençken, yirmi- otuz arasında barlara gidiyordum. İçmiyordum ama müzik dinliyorduk. Gençtim ya yapıyorduk yani. Haram. İçmesem de harama yaklaştığım oldu. Yani zaten istek de kalmıyor.” (R-Esma/34/Y.Okul).

“Çok içkili, gürültülü ortamları tercih etmiyorum. 43 yaşına geldim, belki ondandır.” (R- Aslı/43/Lise ve dengi).

“Eskiden çok kutluyorduk. Bizde çok kutlanırdı. Şimdi mesaj çekiyoruz, önemsiz geliyor.

Evlendikten sonra mı?(Araştırmacı).

Yok, yaşlandıktan sonra... Evlenmeden önce eğleneyim, diyorsun ama gencim ama düşünce yaşılanıyor, yani beynin yaşılanıyor.” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Tarikat insanı değiştiriyor ama aile eğitimi de çok önemli” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Haliyle ‘pişman olduğum şeyler yapmasaydım.’ dediğim şeyler çok oldu. Mesela çocuklarıma davranışım, tavrım, ‘Kızıma şu şekilde olsaydım, daha farklı yetiştirirdim.’ gibi. Eskiye göre daha açık kapı bırakıyorum, hemen kızmıyorum, hemen bağırmiyorum. Allah’tan geldiğine inanıyorum. Bilmiyorum yaştan mı sohbetten mi ?” (M-Zehra/46/İlköğretim).

“Çok mutlu bir evlilik yaptım. Hiçbir problemim yoktu fakat manevî yönden eksiklik duyuyor insan. Ama gençlikte değil, biraz yaş geçince... Ben önceden çok da bir şeylere inanılması gerektiğine inanmıyordum.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

“Biraz da olgunlaşmayla... Hani ben bu cevapları size 27 yaşında veremezdim hocam. O zaman daha 2 yıllık evliydim. Bismillah! Yeni anne olmuştum. Kızımı dünyaya getirmiştım. Belki 47 yaşında -şu an 37’yim- sizinle karşılaşısam daha da farklı şeyler söyleyeceğim size, eminim. Çocuklara daha anlayışlı... Biliyorsun, tecrübe kazanıyorsun, her şey bir tecrübeden ibaret. Yani hayatta öğretmenlik u veya annelik öyle okuyarak olmuyor. Yaşanarak hani ne bileyim yılların birikimiyle

olan bir şeyler ki on altıncı yılımı çalışıyorum hocam, elhamdulillah!” (G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

“Tarikat demek kişinin karakteri demek değildir. Şimdi nedir tarikat? O insana inanmaktır; o tarikat mensubuna, başına inanmaktır. Ama şimdi nasıl deriz? Mesela sen bana çok iyi bir arkadaşındır Fatma, kocana çok kötü bir eşindir; anlatabiliyor muyum?” (S- İlknur/32/Lise ve dengi).

Mülakatlardan anlaşıldığı üzere evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi önemli olaylarla birlikte yaşın ilerlemesi de bazı katılımcıların davranışlarını etkilemiştir. Araştırmamıza katılanların yaş aralığı ortalaması 38 olarak bulunmuştur. Bu yaş aralığı, yetişkinlik dönemlerinden orta yetişkinlik dönemine tekabül etmektedir.

Bu dönemde yaşanması muhtemel olan fiziksel rahatsızlıklar, motivasyon eksikliği, yaşlılık hissi gibi durumlar endişe ve huzursuzluklara neden olabilir. Bu durum kişiyi dine yöneltebileceği gibi dinden uzaklaşmasına da neden olabilir (Peker, 2000: 175). Bulgular sonucunda kişilerin yaşları ilerledikçe daha fazla dine yöneldiği söylenebilir.

Bulgulara genel olarak bakıldığında grupların kendi içerisinde sosyal yaşam açısından ortak tutum ve davranışları olduğu söylenebilir. Katılımcıların hayatlarının her alanında grubun etkisi görülmektedir.

3.2.5. Dinî Grup Üyelerinin İslam ve Kadın Konusundaki Görüşleri

Katılımcılar, öncelikli olarak İslam dininde kadına değer verildiğine çoğunlukla katılmakta; bu konuda yapılan hataların insanlardan kaynaklandığına inanmaktadır:

“Dinimizin kadına verdiği değeri hiçbir din vermiyor. Müslümanlık kadına aşırı değer veriyor... Peygamber Efendimizin hayatını okumuyoruz. Bunları bilmiş olsak bizim dinimizin kadına ne kadar değer verdiği anlaşılacak.” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Peygamber Efendimizin hayatını okuyunca kadına çok değer verdiğini görüyorsunuz. Herkes Peygamberimizin yaşadığı edebî, ahlakî yaşasa herkes mutlu olur. Şimdi neden herkes mutsuz? Kadınlar kocalarından değer göremiyorlar, maddiyata değer veriliyor. Kendi arkadaş çevreme de bakıyorum, son kuşak gibi geliyor bana. Aile hayatını korumak zor... Aldatılmak çok ön plana geçti. Bu kadın için de erkek için de geçerli.” (R-Rümeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

“Kadına değer veriyor en başta. Sohbetlerde de bize anlatıyorlar.” (M- Aslıhan-50/İlköğretim).

“İslam dini kadına çok değer veriyor ama biz bunun değerini bilmiyoruz. Allah değer vermese cenneti kadınların ayağına serer miydi?” (İ-Çiğdem/29/İlköğretim).

“İslam dini zaten kadının hor görülmemesini istiyor. Onların size emanet olduğu söyleniyor. ‘Hanımlarınız size emanettir.’ ee ‘Onlara kötü davranmayın.’ diye özellikle söyleniyor. Kadına böyle bakıyor İslam.” (G-Melike/23/Üniversite).

“İslam’ın verdiği hakları bilmiyoruz. Düşündüğümüzden fazlası var aslında. Erkekler işine geldiği gibi davranıyor. Gelenek daha etkili bizde... Kadına din adına haksızlık yapılıyor. Bunda çoğu ilmihal gibi şeylerin erkek gözüyle yazılmış olması etkili bence. İş biraz vicdana kalıyor yani. Dinde bazı ruhsatlar verildi diye sonuna kadar kullanma ve kadını mağdur etme söz konusu. İyi örnekler az olunca maalesef İslam’a mal ediliyor.” (G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

Katılımcıların çoğu İslam’ın kadına çok değer verdiğini açıklamışlardır. Ancak kadının çalışması ve kadın ile ilgili bazı ayet ve hadis yorumlarında görüş birliği daha azdır.

3.2.5.1. Kadının Çalışması ile İlgili Görüşler

Türk toplumunda da kadınlara belirli roller biçilmiştir. Genelde kızlar nazik olma, iffetli ve itaatkâr olma ve erkeklerle okul haricinde çok fazla yakınlaşmama gibi öğretilerle karşılaşır. Ev işlerini kızların yapması küçük yaşlarından itibaren doğal bir durumdur. Ağlamaları erkekler gibi yadırganmaz. Erkeklerle kendilerini korumaları öğretilirken kızlara, babaları veya ağabeyleri tarafından korunmaları öğretilir. Evliliğin kızlar için hem biyolojik işlevi hem de sosyoekonomik işlevi vardır. Evlenilecek olan kızların bakire olmaları önemsenmektedir. İyi bir ev hanımının en önemli özelliği ise iyi bir anne olmaktır. Bu da onların çocukları için kendilerini feda etmesi anlamına gelmektedir. Onlara iyi bir anne ve iyi bir ev bakıcısı olmak öğretilmektedir Toplumda kızların okutulması teşvik edilse de yüksek eğitimde kızların okuma oranı düşüktür (Coşar, 1944: 125- 128). Bununla birlikte günümüzde, kadın ve erkek arasında şartların eşitlendiği ve çift kariyerli aile modeline doğru gidildiği bilinmektedir (Bayer, 2013: 125- 126). Ancak buna rağmen kadının çalışması İslamî çevrelerde tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Dinî grupların bu konudaki duruşu da farklılık arz etmektedir. Bu farklılıkların, katılımcıların düşüncelerine de yansdığı görülmüştür:

Tablo 28: Kadının Çalışmasına Yönelik Bulgular

Dinî Gruplar	Çalışmamalı	İhtiyacı Varsa Çalışmalı	Her İşte Çalışabilir	Erkeklerin Bulunmadığı Ortamda Çalışabilir	N
İsmailağa	3	4	0	3	10
Menzil	0	6	1	3	10
Gülen	2	3	2	3	10
Rıfâî	0	3	7	0	10
Süleyman	2	3	0	5	10
Toplam	7	19	10	14	50

Kadınların çalışmasına yönelik bulgulara bakıldığında 7 kişi “Çalışmamalı”; 19 kişi “İhtiyacı varsa çalışmalı”; 10 kişi “Her işte çalışabilir” diyen 14 kişi ise “Erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışabilir” demiştir. Dinî gruplara mensup olan kadınların kadının çalışmasına yönelik yaklaşımları ağırlıklı olarak “İhtiyacı varsa çalışmalıdır” (19 kişi) şeklindedir.

İsmailağa cemaati ve Menzil tarikatına mensup olanlar çoğunlukla “İhtiyacı varsa çalışmalı” derken Süleyman Efendi tarikatına mensup olanlar (5 kişi) “Erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışabilir”; Rıfâî tarikatına mensup olanlar ise “Her işte çalışabilir” (7 kişi) demiştir. Gülen cemaatine mensup olanlar ise 3’er kişi ile ağırlıklı olarak “İhtiyacı varsa çalışmalı” ve “Erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışabilir” düşüncesindedir.

Kadının çalışması konusunda dinî grup içerisinde farklı yorumlara rastlamak mümkündür. Katılımcılar çoğunlukla kendi tecrübelerinden yola çıkarak kanaatlerini belirtmiştir. Bu nedenle radikal olarak lanse edilen İsmailağa cemaatinde dahi bazı katılımcılar, kadın kesinlikle çalışmamalı derken; bazıları erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışılabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Rıfâî tarikatı hariç kadının her işte çalışabileceğine pek sıcak bakılmamıştır. Bu nedenle diğer dinî gruplara göre kadının çalışmasını en fazla destekleyenler Rıfâî tarikatına bağlı kadınlar olmuştur.

Katılımcıların çoğunluğu, eğer ekonomik anlamda mecburiyet içerisinde ise kadının çalışabileceğini belirtmiştir:

“Öğretmenlik boyutunda bence çalışmalı bir kadın. Yani hele ki bu tesettür sorunu yoksa bir kadın çalışmalı, çalışabilir. Sadece evde olmuyor yani... Artık dünya geliyor yani...” (G-Selda/38/Y.Okul-Üniversite).

“Hastanede kadın doğumda, kadın doktor arıyoruz değil mi? Okulda çocuklarımıza bayan öğretmen arıyoruz... Neticede günümüzde kadın, toplumda edebiyatla var olmalı.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Çalışması lazım. Bir yere gittiğimizde nasıl kadın doktor, öğretmen istiyorsak bizim de çocuklarımız gelmeseyse nasıl olacak ?” (S-Ayşe/36/İlköğretim).

“Çalışmalı, etkin olmalı. İnandığı, sevdiği bir şeyi yapmalı.” (R-Aslı/43/Lise ve dengi).

“Kadını sosyal hayatın dışına itmek... Evde olması da olmuyor, bunalıma giriyorlar yani. Evde çocuğuyla karpuz gibi oturması da olmuyor, bunalıma giriyor.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

“Kadın kesinlikle çalışmalı, bu en başından Hatice Annemiz’den gelmiş; ticaretle uğraşıyormuş... Bazı kesimler istemiyorlar. Daha çok evinde otur, çocuklarına bak, ev işiyle ilgilen... Maddi kısımdan dolayı çalıştıklarını düşünüyorlar ama çalışmak ibadettir. Çalışarak da imtihanları geçebiliyorsun çünkü hayat imtihanla dolu. Çünkü çalışırken de öyledir; iş hayatında yaşanan zorluklar, karşına çıkan fırsatlar, bu gibi şeyleri maneviyatla birleştirdiğinde yaşam tarzın daha güzel oluyor.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

Çalışmanın diyenlerin gerekçeleri:

“Haramdır, onun bereketi yoktur. Şimdi kızlarım hastanede çalışıyor. Haram! Paralarından bir şeylerini de göremiyoruz ki kazançlarında bir bereketleri yoktur.” (İ- Esra/64/İlköğretim).

“Kariyer sahibi olayım, eşimin eline bakmayayım derken akşama kadar çalışıyorsun. Eve gelip yemeğini yapmıyorsun, çocuğuna bakmıyorsun, gece af edersin eşinle ilgilenmiyorsun. Şimdi burada nerede eşitlik? Otur evinde eşin gelince... Eşin eve gelecek, tartışma da çıkacak. Sen süsleniyorsun, gidiyorsun. Belki o adamın hanımı çirkin, adam da ister istemez meyilleniyor.” (İ- Çiğdem/29/ilköğretim).

“Erkeklerle aynı ortamda olduğu için iyi bakmıyorum. Dinimiz devamlı erkeklerle mülaki olmayı uygun bulmaz. Hem fitneye sebep olacağından hem Allah muhafaza başka şeylere sebep olacağından...” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Fiziği için, erkekleri baştan çıkartmak için o kadar çok para harcayan kadın var ki. Kadın dışarıda kendisini teşhir ederek, çalışmak zorunda kalıyor... Zorunlu

olmadığı sürece kadının yeri, evi ve çocuğun bakımı olmalı.” (İ-Erva/53/Lise ve dengi).

Kadının çalışmasına olumlu bakmayan ancak maddi durumu yoksa veya çalışılan ortamda erkek yoksa çalışabileceğini belirtenler olmuştur. Ağırlıklı olarak; kadının önceliğinin evi, eşi ve çocuklarının bakımı olması gerektiği savunulmuştur. Bunun nedeni, evin ve çocuğun sorumluluğunun çalışmaktan daha önce geldiğini düşünmeleridir:

“Mesela bizim cemaatten de çok çalışan yoktur. Ancak öyle bir imkânı varsa, erkeksiz bir ortamı varsa... O yüzden de üniversiteyi dışarıdan okumayı tercih ederler. Üniversitede okuyan Süleymancı çok azdır.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Çalışmamasından yanayım ama çok zor durumdadır; burada da şeriatı çiğnemedi, erkeklerle aynı odada bulunmadan, kendisini günaha sokmayacak şekilde, tesettürünü koruyacak şekilde olmalı. Namazını kılıyordur, erkek yoktur; çalışabilir.” (M-Keriman/34/İlköğretim).

“Bence bir kadın eşini mutlu etmeli, kendini evde yetiştirmeli, mutlaka gittiği bir STK olmalı yani onlarla irtibatlı olmalı. Kendini manevi anlamda geliştirmeli, kitap okumalı, evladını yetiştirmeli, kendisini yetiştirmeli. Kapıyı açan kocasına, eşi olmalı, bayan olmalı. Ama cemaat anlamında baktığınız zaman değil mi ki bu evlatlara bir şeyler yapılması lazım. Şimdi her aile bunu yapamayacağı için, bir yerlerde birileri daha fazla bir şey yapması lazım. O yüzden benim burada olmam lazım.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Zorda değilse çalışmamalı. Erkeklerle yolculukta işte çalışmalısın ama mecbursan, geçimini sağlamalıysa...” (M-Zeliha/44/İlköğretim).

“Kadınların çalışması gerek ama çalıştığı zaman da çok şey eksik kalıyor evde. Çünkü kadının çok yükü var. Çocuklarından eksik kalıyorsun, evden eksik kalıyorsun. Bana göre çalışmamalı ama hayat şartları, mecbur çalışıyoruz, çalışabilir tabii.” (M-Yaren/45/İlköğretim).

“Erkeklerin olmadığı ortamda olabilir. Mesela İsmek’te çalışan öğretmenler var, bu olabilir.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Helaldir ama kendisine dikkat edecek, helal dairesinde çalışacak. Mesela mübarekler de sıcak bakıyorlar. Doktor olacaklarsa okusunlar diyorum. Kızlar helal

daire içerisinde okusunlar. Bizim de üniversitemiz, hastanemiz, okullarımız var. Menzil izin veriyor.” (M-Melek/58/Lise ve dengi).

“Ahiret, başka hiçbir şey değil. Çünkü bizim kurslarımızda maddi ilimlere çok önem vermezler. Bilirsiniz, az çok duymuşsunuzdur manevi ilimlerdir.” (S-Aygül/42/İlköğretim).

“Şahsen kadının çalışmasının tek getirisinin para olduğuna inanıyorum. Götürdüklerini düşünmüyorum. Çevre dersiniz, herkes maddi çıkar peşinde. Dostluklar binde bir çıkar ama kadının en büyük sorumluluğu, çocuğunu dinine layık bir şekilde yetiştirmektir. Çocuğu başkasına emanet edersen, senin doğrularınla karşıdaki kişinin doğruları bambaşka olur. Anne sevgisi olmadan çocuk büyüyebilir mi? Ama çok muhtaç kalırsınız, dilenmek yerine çalışmanız gerekir. Çalışmanın da hani rahat yerler olabilir. Hem atölyeler var, dikiş dikebilirsiniz, bulaşık yıkarsınız, mesleğiniz vardır, özel şirkette muhasebede çalışırsınız. Farklı türleri var ama pek taraftarı değilim.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

“...En güzel ibadet çocuk yetiştirmek, çocuk bakmak, evinde eşine yemek yapmak; bunlar birer ibadet. Ben gerçekten bir ev kadını, tamamıyla en büyük profesör görüyorum. Birçok ilmi yapmış görüyorum. Sen hem muhasebecisin, hem aşçısın, hem eğitimcisin. Yani annelik çok mükemmel bir meslek .” (İ-Derya/48/İlköğretim).

Rifâî tarikatına ve Gülen cemaatine mensup olan katılımcıların, kadının çalışmasına karşı yaklaşımı diğer dinî gruplara göre daha destekleyici görünmektedir. Bunda eğitim seviyelerinin yüksek olması ve grupların destekleyici bakış açıları etkili olduğu söylenebilir.

3.2.5.2.Kadına Dair Bazı Ayetler ile ilgili Görüşler

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kadın ile ilgili ayetler günümüzde tartışma konusudur. Bazı yazarlar, bu ayetlerden yola çıkarak İslam'ın kadın ile ilgili negatif duruşu olduğunu belirtmiş, bazıları ise sorunu, ayetlerle ilgili değil yorumların yanlışlığı ile açıklamıştır. Sonuç olarak bu tartışmalar devam etmektedir.

Demirel'e göre (2010: 99) Kur'an-ı Kerim kadınlarla ilgili örfî konulara iki açıdan yaklaşmıştır. Toplumun ve bireylerin yararına olan sahih gelenekleri devam ettirmiştir. Ancak birey ve toplumun zararına olan adetleri ya sınırlamış ya da ortadan kaldırmıştır. Çok kadınla evliliği ve kadının dövülmesini sınırlandırmış, erkeğin aile reisliğini,

borçlanma konusunda iki kadının şahitliğini ve kadınların örtünmesini ise çeşitli şartlar çerçevesinde devam ettirmiştir. Kur'an'daki hukukî konularla ilgili önemli bir husus, bu ayetlerin, toplumlarda var olan ataerkil zihniyetteki yanlışlıkların varlığı düşünülerek yorumlanması gerektiğidir.

Konu ile ilgili olarak katılımcılara öncelikle, İslam'da kadının yeri ile ilgili sorular sorulmuştur.

Tablo 29: İslam'da Erkeğin Kadından Daha Ayrıcalıklı Olması Düşüncesine Yönelik Bulgular

Dinî Gruplar	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
İsmailağa	3	4	3	10
Menzil	5	0	4	9
Gülen	2	0	8	10
Rifaî	0	1	9	10
Süleyman	5	2	3	10
Toplam	15	7	27	49

Tablo 33'e bakıldığında "İslam'da erkek kadından daha ayrıcalıklıdır" ifadesine dinî gruba mensup olan kadınlar ağırlıklı olarak katılmamıştır (27 kişi). Bu önermeye 15 kişi "Katılıyorum", 7 kişi ise "Kısmen katılıyorum" demiştir. Rifaî tarikatı (9 kişi) ve Gülen cemaatine (8 kişi) mensup olanlar çoğunlukla "Katılmıyorum" demiştir. İsmailağa cemaatine mensup olanlar ağırlıklı olarak "Kısmen katılıyorum" (4 kişi), Menzil tarikatına bağlı olanlar ise çoğunlukla "Katılıyorum" (5 kişi) demiştir.

Klasik dönem ile modern dönem müfessirlerinin kadın ile ilgili ayet yorumlarında farklılıklar söz konusudur. Klasik dönem müfessirlerinde kadın algısı, kolayca kandırılabilir saflıkta, fitneye, şehvi duygulara ve günaha yatkın bir anlayışta. Yorumcuların tümünün erkek olması ve dönemin sosyo-kültürel şartları bu yorumların ortaya çıkmasında etkindir (Karşlı, 2003: 163, 171). Yine de çalışmaların çoğu geleneksel bakış açısıyla yorumlanmakta ve özellikle cinsiyetle ilgili konular şeriat kanunlarına göre hüküm verilmektedir (Stowasser, 1998: 33).

Kur'an-ı Kerim'de kadının sosyal ve hukukî haklarına dair bazı ayetlerle ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu ayetler içerisinden çok eşlilik, miras ve kadının darp edilmesi konuları katılımcıların görüşleri alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların kadına dair düşünceleri ile birlikte dinî grupların konu ile ilgili etkisi ve duruşu tespit edilmeye çalışılmıştır:

Tablo 30: Kadına Dair Bazı Ayetler ile İlgili Görüşler

Kodlar (Çok Eşlilik Ayeti ³³ ile İlgili Görüşler)³⁴	İ	M	R	S	G	N
Çok Eşlilik ile İlgili Ayeti Sorgulayamayız	3	2	2	5		12
Çok Eşlilik Dinde Yoktur	2		4		1	7
Çok Eşlilik Ancak Şartlar Oluştığında Geçerli Olur	5	6		3	6	20
Kodlar (Kadının Darp Edilmesi ³⁵ Ayeti ile İlgili Görüşler)³⁶	İ	M	R	S	G	N
Ayeti Sorgulayamayız	1	2	2	2		7
Kadının Dövülmesi Dinde Yoktur	2	1	4	4	1	12
Kadın Ayetteki Şartlar Oluştığında Dövülebilir	5	5		1	6	17

Tablo 34'e bakıldığında 7 kişi "Çok eşlilik dinde yoktur"; 12 kişi "Çok eşlilik ile ilgili ayeti sorgulayamayız"; 20 kişi ise "Çok eşlilik ancak şartlar oluştuğunda geçerli olur"; demiştir.

Kadının darp edilmesi ayeti ile ilgili görüşlere bakıldığında ise 7 kişi "Ayeti sorgulayamayız"; 12 kişi "Kadının dövülmesi dinde yoktur"; 17 kişi ise "Kadın ayetteki şartlar oluştuğunda dövülebilir" demiştir.

Tablo 34'te çok eşlilik ve kadının darp edilmesi ile ilgili ayetlere dair kadınların görüşleri yansıtılmaya çalışılmıştır. İsmailağa cemaatine (5 kişi), Menzil tarikatına (6 kişi) ve Gülen cemaatine (6 kişi) bağlı olanlar toplamda en fazla "çok eşlilik ancak şartlar oluştuğunda geçerli olur" ifadelerine yer vermiştir. Süleyman Efendi cemaatine bağlı olanlar ise çoğunlukla (5 kişi) "çok eşlilik ile ilgili ayeti sorgulayamayız", Rıfâî tarikatına mensup olanlar ise en çok (4 kişi) "çok eşlilik dinde yoktur" demiştir. Kadının darp edilmesi ayeti ile ilgili olarak İsmailağa cemaati (5 kişi), Menzil tarikatı (5 kişi) ve Gülen cemaatine (6 kişi) bağlı olanlar "kadın ayetteki şartlar oluştuğunda dövülebilir" demiştir. Süleyman Efendi cemaatine (4 kişi) ve Rıfâî tarikatına bağlı olanlar (4 kişi) ise çoğunlukla "kadının dövülmesi dinde yoktur" ifadelerine yer vermiştir. Tabloya

³³Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmaksızın nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur. (Nisa/3). <http://mushaf.diyaret.gov.tr/>

³⁴ Katılımcıların çok eşlilik ayeti ile ilgili birden fazla yorum yapması, tabloya yansıtılmıştır.

³⁵Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövin. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.(Nisa/34). <http://mushaf.diyaret.gov.tr/>

³⁶Katılımcıların kadının darp edilmesi ayeti ile ilgili birden fazla yorum yapması, tabloya yansıtılmıştır.

bakıldığında Rıfâîlerin kadının dövülmesini reddettikleri dikkat çekmektedir. Genelde diğer dinî gruplara üye olan kadınlar, şartlar oluştuğunda çok eşliliğin ve kadının dövülmesinin geçerli olabileceğinden bahsetmiştir.

“Çok eşlilik onu zinadan kurtarmak, harama düşmesine engel olmak... Bu vesileyle de mesela olabilir, niye olmasın? Ekmek teknendir. Kocan olmazsa sen bir hiç gibi gözükürsün.” (M- Melisa/42/İlköğretim).

“Miras, çok eşlilik gibi ayetler yoruma açık değildir.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

“Kadın zaten gittiği yerde eşi tarafından bakılacak, bir de miras olarak oradan da alacak kadın. Kur’an-ı Kerim’de yazılan, söylenen hiçbir şeyi eleştirmek sorgulamak hakkına sahip değilim. Uygularım, uygulayamam ayrı dava. Ama başımı önüme eğerim, geçerim. Yapmak için de dua ederim. Allah’a dua ederim.” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Mirasta erkek almalıdır. Çok eşlilik hakkında açıklama yapmak bize düşmez.” (S-Aynur/50/İlköğretim).

“Bazı meselelerin mantığı bilinmiyor, mal bölüşümü gibi. Aslında ortada haksızlık yok.” (G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

“Erkek aldığı iki payın biriyle ömrünün sonuna kadar annesine, eşine ya da kız kardeşine bakması gerekmektedir.” (R- Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

Dinî grup mensuplarından bazıları ise özellikle çok eşlilik ve kadına vurulması konularına karşı olduğunu belirtmişlerdir:

“Çok eşliliği kabul etmiyorum. Kadının dövülmesine de karşıyım.” (M-Hüsniye).

“Kadının dövülmesi diye bir şey yok.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Kur’an kadını yüceltti; kadın ezilendi, mağdurdu... Darebe kelimesi nereden bakarsanız bakın, “vadrīb lehum eshabel garyah” bu kelime her zaman dövmek manasında kullanılmamıştır ki. Eğer böyle bir emir olsaydı, önce peygamberimiz yapardı. Sadece o ayeti almayacaksın, diğer ayetleri de yanına koyacaksın. O ayeti oradan cımbızlıyorlar.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Çok eşlilik ve mirası erkekler kendi çıkarları uğruna bu konuları çok kullanıyorlar.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Peygamberimiz ayırt eder miydi birbirinden? Eskisi gibi değildi yavrum. Kadınlar dul kalıyorlardı, erkekler nikâhları altına alıyorlardı. Şimdi öyle erkek

yoktur, hepsi aldattıyor. Birisini bulunca diğeri atıyor... (Kadının dövülmesi) yoktur... Şimdi, okuduğum kitapta da çocuğu da dövmeyeceksin diyor..." (İ-Esra/64/İlköğretim).

"...Niye dört tane alıyor, bir kadına bakmadan? Adam benim komşum. Oğluna gelin alırken annesi dul diye onu alıyor ve bu nasıl Müslüman biliyor musunuz? Konuşurken yüzünüze bakmıyor. Canı kadın almak istiyor. Çünkü Ali ile Veli'nin dört tane var, onun da olmalı. Bırakın Kur'an'ı, evrenselliği! Adamın felsefesi orada kalmış... İslam'daki dört tane kadın tamam, ama ben bunu yaşayanı görmüyorum. O yüzden bana ters." (R-Aslı/43/Lise ve dengi).

Bu yorumlarla birlikte, çok eşlilik ve kadının dövülmesini katılımcıların çoğu ayetlerdeki şartlar oluştuğunda geçerli olabileceğini savunmuşlardır:

"Kadın dövülür, ama şu şekilde: Erkek dışarıdan gelirse, evinde ateşi yanmazsa, önüne sofrası gelmezse, gezmelere giderse, kocanın ihtiyacını gidermezse, hak veriyorum; dövebilir bana göre. Kadınlık görevini yapacaksın, yemeğini yapacaksın, gönlünü alacaksın, canım ciğerim diyeceksin. Eve geliyor sinirli, trafik, bin türlü insanla karşılaşılıyor; işten geliyor, eve gelince de sen şikâyet edersen çatacak sana. Çok zor! Yani hele İstanbul içinde ekmek getirmesi zor." (İ-Gülfem/54/Okuma yazma bilmiyor).

"Her şeyde değil, üç şekilde: Yatağına çağırdığında gelmediği zaman, ikincisi evine istemediği kimseyi aldığı zaman, namaz kılmadığı zaman veya izinsiz dışarıya çıktığı zaman. Bunların haricinde kesinlikle dövemez, haramdır; ama bilmiyor bizimkiler. Mesela yemek yapmadın, pat küt giriyor." (İ-Çiğdem/29/İlköğretim).

"Dövme konusunda hatırladığım kadarıyla namus meselesi var. Kadının iffetli olması... Sağlıklı aile; sağlıklı çocuklar ve güzel terbiye olmuş bir nesil getirir. Tersine ise toplum için bir felakettir. Hatırladığım kadarıyla dayak, iffeti korumak için ise normal kabul ediyorum." (G-Gamze/37/Y.Okul-Üniversite).

"Kadının dövülmesi... Bütün kadınlar değil; kocasına isyan eden, aile düzenini bozma gayretinde olan, kocasına haksızlık yapan, nasihat dinlemeyen... Kocaları tarafından yataklarında yalnız bırakılırsa da bu tepkilerine rağmen isyan eden kadından bahsediliyor." (S-Aygül/42/İlköğretim).

"Çok eşlilik onu zinadan kurtarmak, harama düşmesine engel olmak... Bu vesileyle de mesela olabilir, niye olmasın? Ekmek tekendir. Kocan olmazsa sen

bir hiç gibi gözükersün. Çalışan da olsa kocası evin bereketidir, huzurudur. Çünkü kadın, yalnız başına fakirdir. Çalışsa da para hiçbir şey değildir, bir kâğıt parçasıdır. Mesela parayla şu eve her şeyi alsın. Ama bir koca olmadıktan sonra, bir huzur olmadıktan sonra... Huzurlu, mutlu bir yuvası olmazsa oluk gibi para aksın, her şey altınla döşeli olsun, yani cennet gibi hayat yaşasın ama hiçbir şeydir.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“Bence belli, ayetin sonunda yapamazsın, eşitsizliği sağlayamazsın, zor diyor. Ama bu bir ruhsattır, olabilir. Burada olabilir, eğer şeriatla yönetilen bir ülkeyse olabilir. Türkiye için zor. Arabistan’da çok güzel uyguluyor. Kabul etmişler adamlar, örfi meseleler. Afrikalılarda da bir tane kadına, dört erkekle evlenen yerler var.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

“O zamanki şartlar onu gerektiriyormuş. Onu çok fazla sorgulamaya, çok fazla eleştirmeye gerek yok. Peygamber Efendimizin evliliklerini diyorsan eğer, Allah’tan izinsiz peygamberimiz hiçbir şey yapmadı ki. O, kendine gelen haberler doğrultusunda hareket etti. Bunun nesini eleştireceğiz? Dörde kadar evlenebilirsin. Ne şartlarda evlenebilirsin? Oldu ki evlendin, onların ihtiyaçları ne şekilde? Bunları yapabilecek misin?” (R-Şerife/47/Lise ve dengi).

“Çok eşlilikte de ayetin sebebi nüzulünü bilmek lazım. Savaş zamanı, ağabeyler, babalar ölmüş. Öksüz kızlarla evlilikten bahsediliyor. Onlara karşı adaletli davranmamaktan korkuyorsanız, onlardan dörde kadar evlenin buyruluyor. Eğer adaleti gözetmekten korkuyorsanız, bir tanesi ile evlenin. Günümüzde insanlar nefislerinden dolayı evleniyorlar. Günümüzde ikinci, üçüncü evlilikler gizli yapılıyor. Halbûki dinimizde nikâhın özünde duyurmak vardır. Yani aslında dini anlamda da devlet nazarında da o nikâhlar geçersizdir. Ancak Kur’an sadece Türklere inmemiştir. Bu ayetler zaman ve zemin üstü ayetlerdir. Bu ayetin geçerli kıldığı savaş gibi şartlar Türkiye’de yoktur belki ama Arakan’da veya Afrika’da var olabilir.” (S-Feyza/40/İlköğretim).

“Kadının dövülmesi şarta bağlıdır. Sadece namazını kılmıyorsa ve eşinden izinsiz birilerini alıyorsa, kaba yerlerine vurulabilir. Kadınların daha çok cehennemde olması, ben de dâhil kadınlarda tüketim çılgınlığı arttı. Daha çok harcama yapmak için ekonomik yönden iyi olmak istiyorlar. Kendileri de çalışmak istiyor. Bu kez de asli vazifelerini geri plana itiyorlar. Eşlerine, çocuklarına fazla zaman ayıramıyorlar. Evde pespaye, dışarıda süslü oluyorlar. Aşırı nefsanî isteklerinden ötürü yetmiyor onlara.” (İ- Erva/53/Lise ve dengi).

“Dayak, iyi görmüyorum ama bazen hak edildiğini düşünüyorum. Şimdiki ortamda erkekleri saymıyorlar. Üstün sayıyorlar kendilerini. Rahatlar ya. Haram-helâli gözetmeyenler hak ediyorlar.” (M-Zeliha/44/İlköğretim).

Bazı katılımcılar ise yorum yapmaktan kaçınmışlardır:

“Biraz da kadın itaatkâr olsun diye korkutucu ayetler olabilir.” (İ-Keriman/34/İlköğretim).

“Ben nasıl bir ayeti okuyup anlayabilirim? Mürşidim ne diyorsa o.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Şu an dövme ayetiyle ilgili bir şey söyleyemeyeceğim. Açıkçası daha okumadım. Ama bu konuda bilgiler alınca bakış açın değişiyor.” (R-Rümeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

Mülakatlarda da görüldüğü üzere özellikle katılımcıların, kadının dövülmesi ile ilgili yorumlarında önemli farklılıklar söz konusudur.

3.2.5.3. Kadına Dair Bazı Hadislerle İlgili Görüşler

Bazı hadislerde kadının ötekileştirildiği, değersizleştirildiği ile ilgili eleştirel yaklaşımlar söz konusudur (bk. Arsel, 1987). Konu ile ilgili olarak bu hadislerden “kadının erkeğe secde etmesi” ve “kadınların cehennemde daha fazla olması” ile ilgili hadisler ele alınmıştır.

“Kadının erkeğe secde etmesi” ile ilgili olarak genelde katılımcılar, hadisin mecaz veya yanlış olduğunu iddia etmişlerdir:

“Rabbim ne diyor? ‘Eğer ben olmasaydım, sizi kocanıza secde ettirirdim.’ Ama rabbim var şu anda. Rabbim de diyor ki: ‘Kocanızın değerini bilin.’ Yani secde edin demiyor burada. Ama onun kıymetini bilin. Çünkü ekmek teknenizdir, evinizin direğidir, evinizin bereketidir, huzurudur.” (M-Melisa/42/İlköğretim).

“Secde sadece Allah’a edilir, zaten edilmez. Burada mecaz var. Kadın erkeğe saygılı olsun, erkek de kadına... Saygı olmadıktan sonra istediği kadar sevsin, önemli değil. Oradaki hadislerde eşler birbirine karşı saygıyı yitirmesinler diye. Saygı bitince ne erkek ne kadın vazifelerini yapıyor, sonu da facia yani.” (M-Keriman/34/İlköğretim).

“Peygamberimiz hanımlarına değer vermiş, saçlarını taramış. Kimse ona secde etmemiş.” (M- Ashhan/50/İlköğretim).

“Bunu sizden duyduğumu söylesem? Kadın derken dişilik sıfatı değildir. Onda bir annelik vasfı vardır. Peygamberimizin anlattığı kadın, dişilik makamında olan kadından bahsediyordur. Yoksa gerçek kadın Fatıma’dır, Meryem’dır.” (R-Filiz/28/Y.Okul-Üniversite).

“Evet, onu da biliyorum. İlahi Nizam kitabında Gazali’nin, ‘Eğer erkeğin bütün vücudu kan ve irin olsa kadın yalaya yalaya hakkını ödeyemez.’ katılıyorum; ama eskiden kadının her türlü ihtiyacını gideren eşiymiş. Bu yüzden hakkını gideemez, diye düşündüğünü... (tahmin ediyor) ” (S- Merve/24/Lise ve dengi).

“Âlimler su bile istememiş karısından, ne diye secde edeceksin?”(S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Öyle gerekmiştir. Hadisin nüzulüne bakmak lazım. Bir saygısızlık, bir edepsizlik olmuştur. Peygamberin bu tür hadisleri bir olaya aittir. O kadın kim bilir ne yaptı, ne nankörlük etti? Çünkü hocamdan gördüm; bazı haftalar erkekleri övüyor: ‘Kadın kocasına secde edecektir, evlilik birlikteliktir.’ Kadınlar dayak yemiş gibi çıkıyorlar. Bir başka hafta, kadınlar haftası oluyor. Belli ki o hafta bir erkek kötü bir şey yapmış. Bir anlatıyor ki erkekler, başlar yerde. Yani peygamber de bunları yaşamış belli. Ona göre vaazını vermiş.” (R-Esma/34/Y.Lisans).

Rifâî tarikatına mensup olan katılımcılar nefsin kadını temsil ettiğinden bahsetmişlerdir:

“Nefsiniz, aklınızın önünde secde edecek anlamında olabilir. Hz.Adem aklımızı, Hz. Havva nefsimizi temsil ediyor. Akıl ile nefis birleşiyor.” (R-Deniz/25/Y.Lisans).

“Nefis kadını temsil ediyorsa oradaki nefis, ruhun önünde köle olmalı yani.” (R-Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“Allah’ın gözünde herkes birdir. Kadın, kimi zaman erkeğin nefsidir.”(R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

Bu gruba mensup olanlar ayet ve hadislerle ilgili “bu ayet ve hadisler anlamının aksi yönünde saptırılmıştır” “kadın nefsi, erkek ruhu temsil eder “gibi daha genel ifadeler kullanmıştır. Kadının “nefsi” temsil ettiği ile ilgili fikir birliği ise bize dini gruplarının kadına bakışını yansıtmıştır.

Bu hadis eleştirilerinden bir tanesi de kadınların cehennemde, erkeklerden daha fazla olacağına dair hadis rivayetleridir. Biz bu hadisi seçerek, katılımcıların hemcinslerine dair algılarını da tespit etmeyi amaçladık. Konu ile ilgili olarak katılımcılar, hadisin

sahipliğini sorgulamaktan çok gerekçeleri delillendirmek adına kadınların karakterlerine dair eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştiriler şu şekildedir:

Tablo 31: Kadınların Cehennemde Daha Fazla Olması Hadisi ile İlgili Görüşler

Kodlar (Kadınların Cehennemde Daha Fazla Olması Hadisi ile İlgili Görüşler) ³⁷	İ	M	R	S	G	N
Kadın Dedikodu Yapar	1	3		2	2	8
Kadın İtaatsizdir		2				2
Kadın Cazibesini Kullanır	3	2		1	1	7
Kadın Nankördür	3					3
Kadının Karakteri Zayıftır				1	1	2
Kadın Maddiyata Düşkündür	1			1		2
Kadın Günaha Daha Yatkındır	2	1				3
Kadın Nefsî Yönden Zayıftır	1					1
Kadın Şeytana Daha Çok Uyar				3		3
Kadın Daha Duygusaldır			1	1	1	3
Kadın Entirikacıdır			1	1		2
Kadın Kıskançtır					1	1
Kadın Sabırsızdır		1		1		2
Kadın Nefsi Temsil Ediyor			3			3

Tablo 35’te çıkan sonuçlara göre katılımcıların hemcinsleri hakkındaki eleştirileri, kadınların *günaha yatkınlıkları* ve *kişisel zaafı* başlıkları çerçevesinde temalandırılmıştır. Kadınların günaha yatkın olmalarıyla ilgili olarak, “kadın şeytana daha çok uyar” (3 kişi), “kadın cazibesini kullanır” (7 kişi), “kadın kocasına karşı itaatsizdir” (2 kişi) ve “kadın nefsi yönden zayıftır” (1 kişi) gibi ifadeler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kadının kişisel zaaflarıyla ilgili olarak “kadının karakteri zayıftır” (2 kişi), “kadın dedikodu yapar” (8 kişi), “kadın nankördür” (3 kişi), “kadın maddiyata düşkündür” (2 kişi), “kadın daha duygusaldır” (3 kişi), “kadın entirikacıdır” (2 kişi), “kadın kıskançtır”(1 kişi), “kadın sabırsızdır” (2 kişi), “kadın nefsi temsil eder” (3 kişi) gibi katılımcıların ifadelerini bu başlık altında toplayabiliriz. Kadının dedikodu yapması, katılımcılar tarafından en çok belirtilen ve onlara göre kadınların cehennemlik olmasına neden görülmektedir.

³⁷ Katılımcıların kadınların Cehennemde daha fazla olması hadisi ile ilgili birden fazla yorum yapması, tabloya yansıtılmıştır.

3.2.5.3.1. Kadının Günaha Yatkın Olması

Kadının günaha yatkın olması ile ilgili olarak katılımcılar, kadının karakteriyle ilgili yorumlar yapmışlardır:

“Biz Rabbimin emrini yerine getirmiyoruz. Şimdi bizim sadece tek düşüncemiz neymiş? Kadın hakkıdır, şudur budur var ya yani sadece şeytanın dediğini yapmak. Keyfimizce yaşamak. Bizim her şeyimiz dolu olsun, keyfimizce gezelim tozalım, kimse bize karışmasın, koca karışmasın, şu karışmasın... Olmaz.”(M-Melisa/42/İlköğretim).

“...Daha çok şeytan kadına musallat olabildiği için cennete bile Havva Validemiz'den girmiştir... Kadınlar daha duygusal, daha hassas olduğundan dolayı diye şeytan kadını daha çabuk etkiliyor diye düşünüyorum.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Kadınların cehennemlik olmaları, onların kocalarına karşı itaatsizliğinden kaynaklanıyor. Allah'a karşı şükürsüzlüklerinden kaynaklanıyor.” (İ-Aynur/50/İlköğretim).

“Kadınları daha çok cehennemde görmesi, yaratılış itibariyle kadınların fitneye daha çok müsait olmaları ve günlük hayatın her alanında kadının özellikle ön plana çıkartılması, kadının cazibedar ve davetkâr tavrını ortaya koymaktadır. Ahir zamanda kadınların bunlarla birlikte çoğalmasıyla kadınların cehennemde yer almasına sebep oluyor.” (G-Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

“Hanımların şeytana yatkınlığı, daha çok kanmaya müsaitler... Kadınlarda bir akıl, dokuz nefis; erkeklerde dokuz akıl, bir nefis var. Hanımların şeytana yatkınlığı daha çok... Katılmamak söz konusu değil, madden ve manen. Katılmazsam tehlikeye girerim. İnaniyorum, itikadım var. Peygamberimizin sözleridir.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

Katılımcılar genel olarak ilgili hadisin doğruluğunu destekleyici yönde, kadının zayıf karakteri üzerinden örnekler vermişlerdir:

3.2.5.3.2. Kadının Kişisel Zaafı

Kadının günaha yatkın olmasının dışında, onda bulunan kişisel zaafı neticesiyle daha çok cehennemlik olduğunu belirten katılımcılar vardır:

“Entrikacılar... Yaratılış itibariyle yine... Hz. Havva değil mi zaten? Oradan başlayalım işte. Havva, Âdem’i teşvik etmiyor mu? Erkekler daha entrikalara kafalara çalışmadıkları için, işte bu da yaratılış özelliği. Kadın kendisine verilmiş olan sureti farklı yönlerde kullanılıyor, en çok bu nedenle. Bize verilmiş olan ziyneti farklı şekillerde kullanıyoruz, en önemli sebebi de bu.” (S-Aysel/39/Lise ve dengi).

“Kadın, kimi zaman erkeğin nefsidir ve günümüzde de dönüp baktığımızda nefsini terbiye etme yolunda olmayan kadının çetrefilli aklı, onu daha fazla günaha sokuyor olabilir.” (R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

“Bu da işte kadınların zayıflıklarından kaynaklanıyor. Zaten biz ziynete düşkünüz. Maddiyata çok düşkünüz. Zaten ‘Lâ’da da geçiyor. Nazan Bekiroğlu da öyle diyor. Yani gerçekten kadın fitrat olarak kanmaya çok müsait, kanmaya ve kandırmaya. Yani ilk şeytan, kadını kandırıyor. Yani oradan pay biçiyorum. Hz. Âdem, Hz. Havva’dan pay biçiyorum. Oradan fitrat olarak bir meylimiz var ne yazık ki. Ama kurtuluşumuz da belli. Herkesin bir imtihanı var. Bu da bizim imtihanımız.” (S-Tuççe/26/Y.Okul-Üniversite).

“Ama kadınlar çok farklı. Nankörlük duyguları biraz daha şey... On iyilik yapılı ama bir tane kötülük yapılı. O kötülük hep anlatılır. Bilmiyorum, erkeğin yapısı daha farklı.” (M- Keriman/34/İlköğretim).

“İbadet anlamında hala gevşeklik varsa ve dedikodu yapıyorsak daha çok cehennemlik olunabilir.” (G- Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Kadınların cehennemde daha çok olması, kadınların aceleci ve zayıf karakterinden kaynaklanıyor.” (S- Aygül/42/İlköğretim).

“Hz. Havva Annemiz Hz.Adem’in, cennetten çıkartılmasına vesile (olan) şeytandır. Ama kadın kısmını kandırmak çok daha kolay olduğu için çok daha çabuk kanarız. Gıybet bize daha tatlı gelir. Samanlıkta iğne aramaya bayılırız yani kadın milleti olarak. Bu nedenle kesinlikle doğru.” (S-Suzan/26/Y.Okul-Üniversite).

Hadisi doğrulamak adına kadının kişisel zaaflarına ve günaha yatkınlığına dair yorum yapanlarla birlikte, bu ayet ve hadislerin genelde kadının aleyhine yorumlandığını veya rivayetlerin zayıf olduğunu düşünen katılımcılar da vardır. Ayrıca bu tür hadislerin olaylara ait olduğunu aktaran katılımcılar olmuştur. Bu tür hadislerin gerçekçi olmadığına delil olarak genelde Hz.Muhammed’in kadınlara olan tutumu örnek verilmiştir:

“Kadınların cehennemde olması ile ilgili kadın tiplemesi doğru değil. Bu hadisin sahih olmadığını düşünüyorum. Çünkü hadisler Kur’an’la çelişmez.” (G-Gamze/37/Y.Okul-Üniversite).

“Bazı hadislerin sahihlik derecesi de önemli. Bir de yorum farkı konusunda diyanet yeterli adımı atmıyor bence. Halktan insanlar olarak biz yanlış yorumlamayalım diye birçok dini ifadeyi konuşmamaya çalışıyoruz, bizi aşıyor. Âlimler kendi aralarında bazı yorumları netleştirmeli.” (G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

“Kadın itaatkâr olsun diye korkutucu ayetler olabilir.” (M-Keriman/34/İlköğretim).

“Şeytana kim çok uyduysa o girecek cehenneme. Kadınların daha fazla cehennemde olması ile ilgili hadis-i şerif, zayıf bir hadis-i şeriftir. Ayrıca Peygamber, cenneti ve cehennemi rüya olarak görmüştür. Bedeniyle görmemiştir. Çünkü daha oralar yaratılmamıştır. Kadının erkeğe secdesi gibi, cehennemlik olması gibi rivayetlerin amacı; erkeği yüceltmekle alakalıdır. Kur’an her ikisine de eşit yaklaşmıştır. Kur’an-ı Kerim ile tutarlı değildir bu rivayetler.”(S-Feyza/40/İlköğretim).

“Evi çekip çeviren kadın oluyor. Huzur verme sorumluluğu kadındadır. Kadın dışarıdan daha pasifmiş gibi duruyor ama evi yönetiyor aslında. Kadın eğitilmiş olursa erkeği düzeltir. Cahil olursa erkek çok kolay yoldan çıkabilir.” (R-Rümeysa/40/Y.Okul-Üniversite).

Bu yorumlara bakıldığında kadınların bağlı olduğu dinî gruplar kadına dair görüşlerini de etkilediği söylenebilir.

3.2.6. Dinî Gruba Yönelik Eleştiriler

Araştırmamızda görüldüğü üzere katılımcıların gruplarını övme ve üstün tutma, olumlu olarak yansıtma çabası söz konusudur. Bu nedenle katılımcıların pozitif yorumları ile birlikte dile getirmedikleri, grup içerisinde problem olarak gördükleri durumların olup olmadığını öğrenmek adına onlara, “Dinî grupta nelerin değişmesini isterdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 32: Dinî Gruba Yönelik Eleştiriler

Kodlar (Dinî Gruba Yönelik Eleştiriler) ³⁸	İ	M	R	S	G	N
Tekkemiz Olsun			1			1
Üyeler Daha Anlayışlı Olsun				1	2	3
Üyeler Gruba Uygun Giysin				2		2
Üyeler Görevlerini Yerine Getirsin				2	5	7
Üyeler Gruba Uygun Davransın	1			1	1	3
Üyeler Kıyafetle Gösteriş Yapmasın				1		1
Üyeler Kitap Okusun		1				1
Çarşaf Baskısı Olmasın	2					2
Toplantılar Evde Olsun		1				1
Günümüzdeki Şartlara Uygun Olsun	2					
Daha Çok Çevreye Açılsınlar		1				1
Hocamla Haftada İki Kez Görüşmek İsterim			1			1
Daha Organize Olunsun	2		1		1	4
Zorla Para İstenilmesin				1	1	2
Okuduğumuz Kitaplara Karışılmasın					1	1
Daha Fazla Siyer Dersi Olsun				1		1
Kendimi Değiştirmek İsterim		2	2			4
Değişmesini İstedğim Bir Şey Yok	4	5	7	2		18

Tablo 36'daki katılımcıların yorumları *üyelere yönelik eleştiriler*, *dini grup sistemine yönelik eleştiriler* olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. *Üyelere yönelik eleştirilerde*; “üyeler daha anlayışlı olsun” (3 kişi); “üyeler gruba göre giysinler” (2 kişi); “üyeler gruba göre davransınlar” (3 kişi), “üyeler görevlerini yerine getirsinler” (7 kişi); “üyeler kitap okusunlar” (1 kişi) demişlerdir. *Dini grup sistemine yönelik eleştiriler*; “tekkemiz olsun” (1 kişi), “toplantılar evde yapılsın” (1 kişi), “daha organize olunsun” (4 kişi), “grup daha çok çevreye açılsın” (1 kişi), “günümüzdeki şartlara uygun olsun” (2 kişi), “hocamla haftada iki kez görüşmek isterim” (1 kişi) diyenlerle birlikte “zorla para istenilmesin” (2 kişi), “okuduğumuz kitaplara karışmasınlar” (1 kişi), “çarşaf baskısı olmasın” (2 kişi) gibi eleştiriler de söz konusudur. Ancak bu eleştirilerle birlikte grubunun mükemmel olduğunu belirtip “değişmesini istediğim birşey yok” diyenler (18 kişi) çoğunluktadır. Bununla birlikte “kendimi değiştirmek isterim” (4 kişi) diyenler de olmuştur.

³⁸ Katılımcıların mensubu oldukları dini gruplara dair birden fazla eleştiri yapmaları tabloya yansıtılmıştır.

3.2.6.1. Üyelere Yönelik Eleştiriler

Tabloda 36’da görüldüğü üzere 17 kişi, üyelere yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Katılımcılar dini grubun kendisinden çok, dini gruptaki bireylerin hatalarını eleştirmişlerdir.

Çakmak’a göre (201: 107) Süleyman Efendi cemaatinin özellikle yeni neslinde dejenerasyon yaşanmaktadır. Örneğin özellikle tesettür yönünden eleştirilen grubun bu yönünün, günümüzde dejenere olduğu görülmektedir.

Süleyman Hilmi Tunahan cemaati mensuplarının üyelerine eleştirileri de daha çok kıyafet üzerinden olmuştur:

“Belden kesik daracık pardösü giyenler var ama onlar içeriğini kavrayamadığı için, yeni tesettüre girdikleri için zaman zaman kınıyorum... İçimizdekiler mükemmel değil ama yolumuz mükemmel.”(S- Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Bu cemaatte bir şeyi değiştirmek istemem. Haddime düşmez (gülümsüyor). Ama insanları değiştirmek isterdim. Mesela kardeşlerimiz eşarplarını bağlarken V yaka giyiyorlar, boyunları gözükiyor. Bu şekilde rüzgâr çıkıyor, arkadan saçları gözükiyor. Cemaate menfi gözle bakılmasına sebep olan insanları değiştirmek isterdim. Hoca Hanımlar da dâhil bunun içerisinde. Çünkü Hoca Hanımlar yapıyor, onlar başlatıyor... Hoca ne yapıyor, pardösüyü tunik yapıyor, en ince parlak çorapları giyiyor, parlakları. ‘Çocuk da böyle oluyormuş.’ diyor. Şu an bunu aşmaya çalışıyoruz. Tabii bi- iki insanın hatası bunlar.” (S- Merve/24/Lise ve dengi).

“...Bilmeyen, Cenabı Hakk’ın rızasını bilmeyenler, bazı cemaatleri yargılıyorlar. Neden yargılıyorlar? İşte o cemaatin içinde birkaç şahsın yapmış olduğu yanlış, o cemaati kötülemeye sebep oluyor. O yüzden rahat yapanlara tabii ki derim ki: Keşke yapmasa... Keşke düzeltebilsek... En başta kendimde o hatayı ararım ki o hatayı yapıyorsam, keşke düzeltebilsem; bunu düzeltmem gerekiyor diye düşünürüm.”(S- Behice/21/İlköğretim).

“Durumları iyi olunca tabii alıp, giyebiliyorlar. İyi giyinenlerin yanında giyinemeyenler de ezik duruma düşebiliyor. Bu da hoş olmuyor. Belirli ölçülerde harcama yapmak lazım. İpek eşarp alırsın da bunu sohbetlerde, hatimlerde değil de başka yerlerde... Bunu cemaat dışından da eleştiriyorlar, ben de eleştiriyorum.”(S- Tuğçe/26/Y.Okul-Üniversite).

Benzer eleştiriler diğer dinî gruplarda da olmak üzere üyelerin görevlerini yerine getirmemesi, kendilerini geliştirmemeleri gibi eleştiriler de söz konusudur:

“Belki eksiklikler olabilir, ama bu felsefesiyle hiçbir alakası yok. Gönüllüler hareketiyle hiçbir alakası yok. Şahsiyetlere bağlı olduğunu düşünüyorum. Eksiklikleri de felsefede... İdeolojide problem yok yani.

-Anladım peki ne gibi eksiklikler var mesela?(Araştırmacı).

-Yani şahsi olarak, hani istişarenin adabı vardır. Biz de en küçük şeyi bile istişare ederiz. Bu çok önemlidir. Bizim için, ee bu istişare sonucunda yapmamız gerekenleri yapmamak... Mesela diyeceksiniz işte öğrencilere mesela kitap okutturulacak... Mesela günümüzde ‘Herkes Onu Okuyor’ kampanyası var. Örnek veriyorum, ‘Herkes Onu Okuyor’ kampanyasında işte yurttaki öğrencilere duyurmamız gerekirken duyurmuyoruz. Mesela böyle bir eksiklik olabilir.” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

“Tabii ki eleştirdiğimiz şeyler var. Temel prensiplerden kaynaklanmıyor, kişilerden kaynaklanıyor. ‘Bu adam buraya nasıl geldi?’ dediğim insanlar var. ‘Kişilere fazla takılmamak lazım.’a geliyoruz bir noktada. Dönüp ben de kendime bakıyorum, ben de çok olması gerektiği gibi birisi değilim. İnsanların birbiriyle imtihan olması da var. Demek ki önemli olan o noktaya sabredip az hasarla devam etmek .” (G-Büşra/38/Y.Okul-Üniversite).

“Okumaları gerekiyor. Ev hanımları okumuyorlar ve dinlediklerini, o da anladıkları şekilde kabul ediyorlar. Okumaları gerekiyor. Yeterince kitap yazılıyor bence. Son zamanlarda petek toplantıları ve kitap okumaları yapılıyor. Bu iyi bir gelişme. Sanırım eksikse bu toparlanıyor inşallah.” (M- Bahar/43/Y.Okul-Üniversite).

Genellikle katılımcılar, dini gruplarının mükemmel olduğunu; ancak üyelerin yaptıkları yanlışların grubun imajına ve grup içerisindeki uyuma zarar verdiğini düşünmektedirler. Bu nedenle yapılan hataların düzelmesini istemektedirler:

3.2.6.2. Dinî Grup Sistemine Yönelik Eleştiriler

Katılımcılar, çoğunlukla dini grup sistemini eleştirmekten kaçınmışlardır. Grup üyeleri eksiklikleri çoğunlukla üyelere atfetmişlerdir. Ancak az da olsa bazılarında farklı eleştiriler almak mümkün olmuştur. Örneğin Fethullah Gülen cemaatinden bir katılımcı,

insanlarla iletişim sorunları dışında; para toplama konusunda yapılan baskı, farklı yayınevlerinin kitaplarına karşı ön yargılı olunması gibi problemlere değinmiştir:

“Yani mesela üslup konusu... Adab-ı muaşeret kurallarına uymamaları, mesela bir insan bir insana sert konuşamaz yani. Sesini yükseltemez, bağıramaz. Bir şeyleri emredemez. Çünkü o insanın orada bulunmasının amacı uhuvvettir yani... Yapılması lazım, bir sürü böyle konular önüne yığılma geliyor, bunların mutlaka yapılması gerekiyor... Hani sen böyle bir hevesle yapıyorsun falan, ama bakıyorsun hiç sorulmamış bile o şey sana daha sonra. Yani hani onlar olmasa bazı konularda, mesela kurbandır işte bir şeylerin para konuları. O para konularından, insanın aşırı üzerine gelinmese belki daha güzel olabilir... Sen başka yayınevinin kitabını aldığın zaman ‘Aa o bizim kaynağımız değil.’ ama orada yanlış bir şey yazmıyor. Mesela orada da doğru bir şey yazıyor. İlla bizden değil diye o kitabı okumamamız gerekmiyor.” (G- Melike/23/Y.Okul-Üniversite).

İsmailağa cemaatine mensup olan iki katılımcı ise grubun çağa ayak uydurması gerektiğini aktarmışlardır:

“İyi hocalar da var ama normal vatandaşsın, kursa gittin, ezilme ihtimalin çok yüksek. Hocaları tanımak lazım... Eğitim almaları gerekiyor hocaların. Onlar da hocalardan ne gördülerse... Oradaki kızların psikolojik durumlarını anlamaları gerekir. Sonuçta kızlar aileden uzaktalar. Kızların etrafında çok problem çıkar. Zaten kızların problemlerine çözüm olacak. Çocuk gibi hoca olmaması gerekiyor, öğretmen gibi hoca olması gerekiyor. Belirli bir ideoloji olması gerekiyor.” (İ- Reyhan/20/Y.Okul-Üniversite).

“Şu dönemde çarşaf itiyorsa, iticiyse insanlara... Bence yanlış, yine tövbe tövbe günaha girmeyeyim de... Benim tesettürüme bayıldığını söyleyenler var açıklardan. Tesettürü sevdirmek de önemli... Böyle yargılama istemiyorum. Yani o pantolonu giymiş, tamam doğrudur. Senin dediğin de onu yargılayıp ‘E kaka!’ yapmamak yani.” (İ- Derya/48/İlköğretim).

Genelde Rifaî tarikatına mensup olan üyeler, değiştirmek istedikleri hiçbir şey olmadığını belirtmiştir. Sadece iki katılımcı sohbetlerin yapılışı ve yeri üzerinde durmuştur:

“Keşke bir tekkemiz olsa diye düşünüyorum. Bir tekkemiz olsa ne güzel olur. Evlerde değil de. Ama ‘Dünya tekkedir.’ demiş Kenan Rifaî. Zaten onu takmamaya çalışıyoruz, ama isterim.” (R- Deniz/25/Y.Lisans).

“Manevi sohbetlerin gençlerin zevk alacağı ve kolayca ulaşılabileceği şekilde tertip edilmesini isterim.” (R- Esmâ/34/Y.Lisans).

Menzil tarikatından bir kişi ise toplantıların dergâhlarda yapılmaya başlanmasından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir:

“Mesela toplantılarımız oluyor... Herkese dergâhta yapılacak dendi. Bazıları evde olsun istediler. Ben de evde olsun istiyordum.” (M- Zeliha).

Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinden bir katılımcı siyer derslerine daha az ağırlık verdiklerini aktarmış, diğeri ise para konularından duyduğu rahatsızlığı açıklamıştır:

“Biz Peygamberimizi az mı anlatıyoruz, bize az mı anlatılmış, diye düşünüyordum. Bazen konuşmalar olabiliyor peygamberden çok hocalar anlatılır kursta, diye. Ben de farkına vardım. Ben talebeyken siyer dersleri olmuyordu ama kendi çabalarım ile öğrendim.” (S-Merve/24/Lise ve dengi).

“Çok iyi cemaatimiz ama para toplandığında şu kadar para dememeleri lazım. Öyle kapalı şekilde olsa daha iyi... Gönlünden verse daha iyi olur. Veremiyor, durumu yok; hayat şartları sonuçta. Çünkü veremeyen de oluyor ya da ‘Şöyle yapacaksın.’ diyorlar ama herkesin imkânı olmuyor. Her şeyi açık açık söyledim.” (S-Ayşe/56/İlköğretim).

Bununla birlikte dini grupların genelinde, “...eksik hiçbir şey yok her şey tam.” (İ-Aynur) “...Her halini seviyorum.” (M- Melisa) gibi her şeyin mükemmel olduğunu belirten katılımcılar daha fazladır:

“Biz demiyoruz ki içimizdekiler mükemmel değil, ama yolumuz mükemmel.” (S-Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

“Merkez Efendi’yi bilirsiniz. Birkaç kişiye sorarlar, ‘Elinize yetki verilse neyi değiştirirdiniz?’ diye. Kimi der: Şu canlıyı şöyle yapardım. Kimi der: Bunu değiştirirdim. Merkez Efendi’ye sorarlar neyi değiştirirdin? Diye, ‘Hiçbir şeyi’ der, ‘Her şeyi yerli yerinde bıraktım. Yaradan’dan iyi mi bileceğim neyin nasıl olacağını.’ der. O yüzden hiç değiştirmeyi istediğim bir durum yok.” (R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

“İnanın hiç öyle bir şey düşünmedim bile. Çünkü ne zaman böyle bir eleştiri yapsam, mesela hani diyorum ki, örnek veriyorum; akşam dersleri olmasa. Onun muhakkak bir güzelliğini görüyorum. İnanın görüyorum yani. Hani bunu hayatımda o kadar çok yaşadım ki... Şu anda öyle bir şey diyemiyorum bile.

Mesela Şimdi dershaneler kapanacak değil mi ya da kapanmayacak... Yani gerçekten de bir yıl sonra geriden baktığınızda bu plan, ne kadar müthiş bir plan! Yani bu yaşadığımız Şeylerin ne kadar düzgün, farklı bir Şey olduğunu göreceğiz diyorum, mesela.” (G- Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

Tasavvuf menşeli olan dini gruplarda itaatkârlık, gruba yeni giren kişilerden beklenen bir davranıştır. Bazı katılımcılar, dini gruba veya liderlere itaat edilmeden gerçek anlamda gruba bağlı olunamayacağını belirtmişlerdir. Bu durum çoğunluğun gruplarına eleştirel yaklaŐmamalarının nedeni olabilir:

“İnsanın hayattaki bütün savaŐının, mürşidinin önünde baş vermesi gerektiğini düşünüyorum... Ben ona aşığım, diyorum ama o sözünü tartıyorsun; yani olmaz, yani olmamışsın yani. İstersen binlerce rekât namaz kıl, olmuyor yani.” (R- Sinem/22/Y.Okul-Üniversite).

“...Ben değiştim, demiyorum. Beni sadatlar değiştirdi. Ben kimim ki deęiŐeyim(?) Onların duasıyla değiştim ben. Zaten mürşitler bütün evlatlarına yardım ederler, kim daha fazla teslim olursa ona daha çok yardım ederler. Teslimiyetle alakalı bu durum.” (M- Melek/58/Lise ve dengi).

“...Eğer beyin yıkama denilen Şey gerçekten varsa, bu yolda olsun. Diğer yolda olmasın. Hz. Musa akıyla hareket ettiği için belli bir mertebeye geldi ve orada kalabildi. Akıl bir yerden sonra feda edilmesi gereken bir Şey. Halbûki iki dünyayı da kapsayan gönlüm var.” (R-Nagihan/18/Lise ve dengi).

“Bir yola girdiyse o yolun getirdiği Şeyleri takip etmek zorundasın. İtaat denilen Şey yani... Çünkü aklın, mantığın bittiği yerde tarikat başlar. O yüzden de huzurlu oluyorsun yani... Süleyman Hazretleri Şöyle der: ‘Sizin başınıza bir Şey geldiği zaman başınızı eğin, o bize gelsin. Rabitanızı yapmaya zikre devam edin.’ der. Kesinlikle öyle oluyorum, hiçbir Şüphe yok!” (S- Selma/38/Y.Okul-Üniversite).

Gülen cemaati ve AKP hükümeti arasında yaşanan gerginlik nedeniyle ön görüşmeleri yaptığımız beş katılımcının üçünden geri dönüt alınmadığı için gönüllü yeni katılımcılar ile tekrar mülakat yapılmak durumunda kalınmıştır. Bu katılımcılara, cemaat ile hükümet arasında yaşanan gerginliğin nedenleri sorulmuştur. Katılımcıların cemaatlerini savunmaları ve her Şeyin düzeleceğini düşünmeleri dikkat çekmiştir:

“Hiç korkmuyorum, hiç korkmuyorum. Ben bunu AKP- cemaat kavgası olarak görmüyorum. Bu (Peygamber) Efendimiz’in Hadis-i Şeriflerinde söylenen âhir

zamanda da olacak büyük bir Fetih Dönemi başlangıcı, yani zulümler artacaktır. Üstadımızın bize dediği; yani Bediüzzaman Said Nursi'nin müjdelediği bir gün gelecek inşallah. Müthiş bir Fetih Dönemi, elemeler olacak tabi.” (G-Hatice/30/Y.Okul-Üniversite).

“Yaptığım şeyden eminim ben... Kurumlar kapatılır, her şey biter gibi görünür ama yine başlar. Çünkü bu meselenin ardında sadece ben, o, bu yok. Bu kurum içerisinde milyonlarca insan var, gönül eri var... Destekleme olabilir bizde bunu yaptık. Referandumla ilgili Hoca Efendinin şu cümlesi mesela... Çok fazla bağlandık yani bu demek oluyor ki yapılan hatalar da var... Bu hatayı kabul etmek de çok güzel bir erdemdir yani.” (G-Hacer/23/Y.Okul-Üniversite).

Görüldüğü gibi bağlılık ve itaatin boyutları dinî gruplara eleştirel yaklaşımı da aza indirgemektedir. Tuksal'a göre, (2012b) “şefkat tokadı” veya “arşı âlâdan düşenin zerresi bulunur ammâ şeyhinin gözünden düşenin zerresi bulunmaz” tarzında manevî yaptırımlar, cemaatlerden kopuşları incelemektedir. Nitekim katılımcıların Gülen cemaatinin durumu ile ilgili açıklamalarında “şefkat tokadı” söylemini kullandıkları gözlemlenmiştir.

BÖLÜM 4: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ ve TARTIŞMA

Çalışmamızın bulguların değerlendirilmesi ve tartışma bölümünde ilk olarak araştırmaya katılanların sosyo demografik özelliklerine ilişkin sonuçlara; daha sonrasında dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile dinî gruba üye olmanın psiko-sosyal, dinî ve manevî etkisine ilişkin bulgular değerlendirilecektir.

Yaşları 18 ile 64 arasında değişen katılımcıların yaş ortalaması 38'dir. Bulgulara göre araştırmamızda katılımcıların çoğunluğu evlidir. Kadınlardan 39 kişi evli, 10 kişi bekâr, 1 kişi ise boşanmıştır. Evli olan 18 kişinin eşi belirli bir dinî gruba mensuptur.

Araştırmaya katılan kadınlardan 21 kişi ilköğretim mezunu, 8 kişi lise ve dengi okul; 18 kişi Y.Okul/Üniversite, 2 kişi Yüksek Lisans mezunudur. Bir katılımcı ise okuma yazma bilmemektedir.

Araştırmamızda, çalışmayan kadınlar olmakla birlikte (24 kişi ev hanımı ve 2 kişi emekli) çalışan (18 kişi) veya öğrenci olan (6 kişi) kadınlar da vardır. Ayrıca araştırmamızın katılımcılarından “düşünerek harcama yaparım” diyenler (41 kişi) oranı ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu da çoğunluğun ekonomik durumunun orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların dinî grupta bulunma süresine bakıldığında, 1-5 yıl arası 17 kişi, 5-10 yıl arası 8 kişi, 10-15 yıl arası 12 kişi, 15-20 yıl arası 5 kişi, 20-25 yıl arası 3 kişi 25- 30 yıl arası ise 5 kişi olarak tespit edilmiştir. Buna göre çalışmamızda, dinî gruba mensup olan katılımcılardan 1-5 yıl arasında (17 kişi) ve 10-15 yıl arasında (12 kişi) olanlar ağırlıktadır.

Bulgulara göre katılımcıların, boş zamanlarında ağırlıklı olarak ev işleriyle (26 kişi) uğraştıkları görülmüştür. Ev işlerinden sonra, kitap okuma (22 kişi) gelmektedir. Okudukları kitaplara bakıldığında, “dinî yayınlar” (44 kişi) ilk sırada yer almaktadır. Buna göre, katılımcılar için dinî yayınları okumak önemlidir. Kaya'nın (2007: 47) Nakşibendiyye, Kadiriyye ve Rufai tarikatına mensup 150 kişi ile Sivas ilinde yaşayan kadınlarla yapmış olduğu çalışmada, araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun boş zamanlarını (%46) dinî kitap okumakla geçirdikleri; %20 oranındaki kesimin ise boş zamanlarında dini sohbetlere katıldıkları görülmüştür.

Günlük gazete okuma durumuna baktığımızda, çoğu zaman okuyan 15 kişi (%30) vardır. Ağırlıklı olarak Rifaî tarikatındaki katılımcıların Hürriyet (4 kişi), Gülen cemaatindeki katılımcıların (9 kişi) Zaman gazetesi okudukları tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılardan düzenli olarak gazete okuyanların sayısı az olmakla birlikte Gülen cemaatine ait olduğu bilinen Zaman gazetesine cemaate mensup olan katılımcıların rağbet gösterdiği görülmektedir.

Katılımcıların bir sene içerisinde gittikleri programlarda “seminerler” (18 kişi) ilk sırada yer almaktadır. Mülakatlardan anlaşıldığı üzere gidilen seminerler veya konferanslar genelde dinî gruplara ait etkinlikler olmaktadır.

İnternet kullanımına baktığımızda, çoğu zaman internet kullananlar 24 kişidir. İnternet ağırlıklı olarak “haberlere erişmek” (21 kişi), “dini bilgi edinmek” (19 kişi) ve “sosyal ağlara erişmek” (15 kişi) amaçlı kullanılmaktadır. TV programlarında ise “haber programları” (31 kişi) ve “belgeseller” (12 kişi) ön plandadır. Katılımcılardan “dinî programlar”ı (7 kişi) izlediğini belirten kişilerin az olduğunu görmekteyiz. Ancak bulgulara bütüncül olarak bakıldığında, okunulan kitaplardan gidilen seminerlere, TV programlarından internete kadar dinin, katılımcıların sosyokültürel yaşamlarında önemli olduğunu görmek mümkündür.

Katılımcıların sosyo demografik özellikleri verildikten sonra bulgulardan elde edilen sonuçlara göre katılımcıların dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri değerlendirilecektir.

4.1. Dini Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenlerinin Değerlendirilmesi

Araştırma bulgularında, katılımcıların dinî gruba yönelme nedenleri tablo 15’te aktarıldığı üzere *psikolojik nedenler*, *dinî ve manevî nedenler* ve *sosyal nedenler* olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde Erman’ın (2005: 99) Nakşibendî tarikatına mensup 40 kişi ile yapmış olduğu araştırmasında, tasavvufa yönelme sebebi olarak sofiler, Allah’ın rızasını kazanmak, ahlâken olgunlaşmak, içlerindeki manevi boşluğu doldurmak, dünya ve ahiret hayatını düzene koymak, kendini gerçekleştirmek, kalbi tatmin etmek, iyi bir insan olmak gibi cevaplar vermişlerdir.

Araştırmamızda boşanma, kaza, ölüm, **anlam arayışı**, aile içi sorunlar gibi nedenlerden kaynaklanan psikolojik problemlerin, dinî gruba yönelmede önemli bir etkisi olduğunu tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar arasında problemlerine çözüm ya da teselli aramak

için dinî gruba girenler vardır. Bu kişiler genel olarak kendilerini daha iyi hissettiklerini ve problemlerin üstesinden geldiklerini belirtmiştir.

Yaşanılan problemler, kişiyi dine yönelttiği gibi (Açıkgöz, 2010: 62; Kılıç, 2009: 174) din değiştirmesine dahi sebep olmaktadır (Köse, 2008: 261; Ray, 1999: 316- 317; Jindra, 2011: 3, 26). Bu nedenle çevresel, ekonomik veya psikolojik problemler insanların radikal kararlar almasına neden olabilmektedir. Problemlerden uzaklaşmak ya da çözüm bulmak adına dinî gruplara yönelmek, bu kararlar arasında yer alabilmektedir.

Araştırma bulgularımıza göre katılımcıların bazıları ailevî problemler, anlam arayışı ve psikolojik problemlerden kaynaklı olarak dinî gruba yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Küey ve Güleç'e göre (1993) ülkemizde depresyon riskini arttıran faktörler ile ilgili araştırma sonuçları arasında sosyoekonomik düzeyin düşük olması, kadın olmak, dul kalmış olmak ile birlikte 40 yaşın üzerinde olmak da yer almaktadır.

Köknel'in aktardığı üzere (1989: 140-141) tüm depresyon tipleri yaş ilerledikçe daha sık ortaya çıkmaktadır. En yüksek düzey ise 25- 30 yaş aralığındadır.

Araştırma grubumuz yetişkinlik döneminde olanların ağırlıkta olduğu kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Kadınların, erkeklerden daha çok ve daha farklı ruhsal problemleri olduğu belirtilmektedir (Unger ve Crawford, 1996: 555, 559). Hem ülkemizde hem de yurt dışında yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak kadınların depresyona daha yatkın olduğu ile ilgili araştırmalar söz konusudur (WHO, : 1-2; Vaus, 2002: 32; Unger ve Crawford, 1996: 555-559). Önen ve arkadaşlarının (1995: 111) araştırma sonucuna göre kadınlarda depresif belirti ve bozuklukların tüm ülkelerdeki prevalans hızları, erkeklere oranla 2 ya da 3 kat daha fazla çıkmaktadır. Savrun ise (1999: 13) depresyona giren kadınların profesyonel yardım alma konusunda erkeklerden daha istekli olması da cinsler arasındaki farklılığın nedenleri arasına dâhil edilebilir.

Kadınların depresyona eğilimi, çözüm arayışına yönelik olarak dinî gruplara yönelmelerine neden olabilir. Nitekim araştırma bulgularında bu durumu açıklayıcı örnekler görmek mümkündür. Bahadır (2002: 167) anlam arayışıyla ilgili çalışmasında erkeklerin, kadınlara oranla daha yüksek bir anlamlılığa sahip olduklarını tespit etmiştir. Bu durumun nedenini, kadınlara toplumda yüklenen sorumlulukların fazlalığına ve depresyona daha eğilimli olmalarına bağlamıştır.

Mistik tecrübe veya tasavvufî boyut, dindar insanı, duygu ve heyecan yüklü manevi bir hayata taşıyabilmektedir (Çelik, 2011: 26). Araştırma bulgularında, dinî ve manevî nedenlerin, dinî gruba yönelmede etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda “dini daha iyi yaşama isteği” nin (9 kişi) ön planda olduğu görülmektedir. Bunu manevî arayış ve dinî bilgi edinme takip etmiştir. Karataş (2004: 246) tarikatlarla bağlı olan kadınlarla yapmış olduğu çalışmada özellikle dinî nedenlerin tarikata girmeye yönelttiğini tespit etmiştir. Certel’in (1998: 67- 68) Nakşî, Kadirî ve Rufaî olmak üzere toplam 150 kişi ile yaptığı anket çalışması sonucunda da özellikle dini emirleri tam anlamıyla yerine getirme isteği tarikata yönelmede en etkili olan faktör olarak belirlenmiştir.

Dinî gruplara yönelme nedenlerinden; aile, arkadaş ve hocaların (yetkili kişilerin) etkisi ve liderin etkisi ile birlikte dinî gruba bağlı yurt ve dersaneler, medya etkisi, boş zamanı değerlendirme olarak genellediğimiz *sosyal nedenler* daha etkili çıkmıştır. Bu yönlendirmeler içerisinde aile (17 kişi) ve arkadaş etkisi (15 kişi) önem kazanmaktadır. Ailenin dinî yaşayış veya dinî gruplara yönelme üzerinde çok önemli bir etkisi olduğu farklı araştırmalarda da görülmektedir (Coştu, 2011: 235- 236; Yetik, 1996: 229; Certel, 1998: 67; Okutan, 2013: 386; Karataş, 2004: 240-244; Bilge, 2008: 126- 130; Ferşadoğlu: 2013).

Çalışmamızdaki katılımcıların profillerine bakılacak olursa eğitim sektöründe çalışan kadınların Gülen cemaatine mensup olması; genel olarak maddi durumu iyi olan ve İstanbul’un lüks semtlerinde oturan, çoğunlukla başörtüsü takmayan kadınların Rifaî tarikatından olması; Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinden olan bazı kadınların ailelerinin maddî durumu vasat ve üstü olup aileleri tarafından küçük yaşta bu grubun yurtlarına yönlendirilmiş olmaları; çoğunluğu ev hanımı olup ekonomik durumları vasat ya da altı olan kadınların İsmailağa cemaatine ve Menzil tarikatına mensup olmaları, dinî gruba mensubiyette sosyoekonomik durumun ve çevrenin etkisini (aile, arkadaş, yaşanılan yer vb.) bize göstermektedir.

Genel olarak araştırmalarda çalışmayan kadınların dinî vecibelerini daha çok yerine getirdikleri; çalışmayan kadının, çalışan kadına göre tasavvufî yaşantıyı sürdürmeye daha uygun bir ortam bulabildiği ile ilgili bulgular söz konusudur (bk. Açıkgöz, 2010: 86; Cengil, 2003: 230-231). Ancak araştırmamızda görüldüğü üzere eğitilmiş ve meslek sahibi olan kadınlar vardır. Buna göre ekonomik düzeyi düşük olan veya çalışmayan

kadınların dinî gruplara yöneldiği gibi bir durum söz konusu değildir. Bulgularımız, kişinin kendi sosyo ekonomik durumuna, çevresine, mizacına veya beklentilerine uygun bir dinî grupla etkileşim halinde olabileceğini göstermiştir. Karataş'ın (2004: 238) çalışmasında da her tahsil seviyesinden cemaate bağlı kadınlar olduğu gibi kadınların cemaat tercihlerinin eğitim seviyesine göre değiştiğini tespit etmiştir.

Bu bulgular ile birlikte, çoğunluğun dinî gruplara yönelmeden önce ayrıntılı bir araştırma yapmadığı tespit edilmiştir. Kendilerini yönlendiren kişilerin çoğunlukla aile veya arkadaş ortamından oluşmasının vermiş olduğu güven, bu durumun nedeni olabilir. Katılımcıların dinî bir gruba girmenin akıldan çok gönül işi olduğunu düşünmeleri de araştırma yapmalarını arka plana itmektedir.

Üyelere, dinî gruplara katılma nedenlerinin *dinî ve manevî nedenler ile kişisel nedenler* olarak ikiye ayrıldığı tespit edilmiştir (bk. Tablo 16). *Dinî ve manevî nedenler* olarak en çok ifade edilen görüş, “Allah’ın rızasını kazanmak” (12 kişi)’tir. *Kişisel nedenlerde* ise “İnsanlara faydalı olmak” (10 kişi) ön plana çıkmıştır.

Tasavvuf ehlinin tarikattan amaçlarında, Allah’a ulaşma, yakınlığına nail olma ve marifetiyle mesut olma konusunda hem fikirdirler (El- Bennâ, 2008: 77). Üyelerin dinî gruplara katılma nedenlerinden en fazla öne çıkan yanıt da “Allah’ın rızasını kazanmak” (12 kişi) olmuştur. Katılımcıların dinî gruplara girmelerinde, dinî ve manevî nedenlerin ön planda olduğu mülakatlar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, dinî bilgi edinme konusunda yardımcı olduğu gibi grup içerisindeki kişilerin birbirlerini ibadetlere teşvik etmelerini ve ibadetlerin düzene girmesini de sağlamaktadır. Bu durum, insanların dinî gruplara katılmalarında etkili olmaktadır.

Grup içerisinde ortak bir amaç peşinde koşmak ve birlikte hareket etmek çoğu zaman heyecan vericidir. Bu duygular, kişi farkına varmaksızın ona güven sağlar (Özel, 2012: 325). Gülen cemaatine bağlı katılımcılara dinî gruplarındaki amaçlarının ne olduğu sorulduğunda “Tebliğ etmeye” vurgu yapmaları bu gruplardaki düşünce birliğini açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca bazı katılımcıların cemaatlerini tanıtmayı “Allah’ın yolunu gösterebilmek” olarak düşünmeleri, dinî gruplarıyla İslam dinini birebir özdeşleştirdiklerini göstermektedir.

Katılımcıların “İnsanlara faydalı olmak” ile kastettikleri, ağırlıklı olarak onlara dinî açıdan faydalı olmaktır.

Katılımcıların, dinî gruba katılma nedenlerini belirlemek üzere diğer dinî gruplar hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Alınan görüşlerden anlaşıldığı üzere katılımcıların tercihlerini kişisel özellikleri etkilemektedir. Bu nedenle, bu görüşler kişisel nedenler başlığı altında incelenmiştir. Katılımcılar farklı dinî gruplar hakkında yorum yapmaktan kaçınsa da bağlı oldukları dinî grupların onlar için ayrıcalıklı ve öncelikli olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Farklı grupları eleştirenler, aynı şekilde kendi dinî gruplarını eleştirmemektedir. Ayrıca kendi gruplarının farkını ortaya koymak için diğer grupların eksikliklerini aktaranlar olmuştur. Eyüboğlu'nun (1987: 470- 471) Nurculuk, Süleymancılık gibi dinî gruplara çok geniş bir özgürlük ortamı sağlandığında birbirleriyle anlaşma olanağı olmayacağı düşüncesi, bu duruma açıklık getirmektedir. Yavuz ise (2013: 260) dinî grupların, dinin doğrusunu biz biliriz düsturuyla hareket ettikleri için birbirlerini dışladıklarını aktarmıştır.

Çalışmamızda eleştiri yapmak istemeyen ve “Hepsi aynı yol.” (9 kişi) diyenler çoğunluktadır. Bununla birlikte, katılımcılar kendi dinî gruplarının dışındaki gruplara en çok, “tavizkâr olmaları” (6 kişi) konusunda eleştiride bulunmuştur. Gülen cemaati ile ilgili eleştirilerde ağırlıklı olarak, Kur'an-ı Kerim yerine risalelerin okunması ileri sürülmüştür. Rifaî grubunun tesettüre dair tutumları, İsmailağa cemaatinin şekilci oluşu, Menzil tarikatının ise ilmihal bilgilerinin dışında çok fazla bir eğitim yönünün olmamasına dair eleştiriler söz konusudur. Süleyman Efendi cemaatine bağlı kadınların başörtüsü örtme biçimleri de yapılan eleştiriler arasındadır.

Katılımcılar farklı grupları eleştirirken bir anlamda bağlı oldukları grubu neden tercih ettiklerini de ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların, genelde kendi ilgi alanlarına hitap eden ve mizaçlarına uygun olan dinî gruplara yöneldikleri söylenebilir. Eraydın'ın belirttiği gibi (2003: 59) tarikatların çok çeşitli olmasının esas sebeplerinden birisi de insan karakterlerinin değişik olması ile ilgilidir.

İnsanın farklı kültürlerle temas halinde olması, onun dünyasını zenginleştirip çok yönlü düşünebilmesini sağlayacaktır. Böylece kişi farklı kültürlerde yetişen insanlar karşı hoşgörü kazanacak; hoşgörülü olacaktır (Köknel, 1982: 83). Farklı dinî gruplara mensup olan kişilerin birbirleriyle temas kurması da gruplar arasında yaşanabilecek olan önyargıları önlemekle birlikte toplumda daha hoşgörülü bir ortamın oluşmasını sağlayabilir.

Katılımcıların dinî gruba bağlılıklarını belirlemek için onlara gruplarından ayrıldıklarında neler hissedecekleri, kendilerinde bir değişim olup olmayacağı sorulmuştur. Bu konuda katılımcılarda, *dinî ve manevî kaygılar*, *sosyal kaygılar*, *psikolojik kaygılar* olduğu tespit edilmiştir (bk. Tablo 19). Dinî gruptan çıkma durumuna bir katılımcı hariç (*S-Suzan*) diğerleri olumsuz atıflar yüklemiştir. Bazıları ise bu olasılığı düşünememiş, “Allah çıkmayı nasip etmesin” demekle yetinmiştir. Kadınlar dinî gruplardan ayrılma ihtimalini daha çok psikolojik kaygılarla açıklamış, çoğunlukla kendilerini boşlukta hissedeceklerini (11 kişi) belirtmişlerdir. Ayrıca dinî gruptan çıkıldığında günaha girileceği, helak olunacağı gibi ifadelerde bulunmaları, onlar için dinî grupların hayatlarındaki önemini bize göstermektedir.

Bu kaygılar onların, ayrılma ihtimalini düşünemeyecek kadar dinî gruplarına bağlı olduklarını göstermektedir. Çünkü bu gruplar dinî sohbetlerle, dinî programlarla, dernek veya kermes faaliyetleriyle katılımcıların bilgi edinmesini sağlamakla birlikte, onların sosyalleşmesine ve insanlara faydalı olmalarına imkân tanımaktadır. Ayrıca belirli bir gruba aidiyet duygusu hayatlarını daha anlamlı kılmaktadır. Karaatlı'nın (2006: 143-144) Cerrahiler ile ilgili araştırmasında, grubun ortak bir kimlik oluşturmasında ve aidiyet hissedilmesinde zikir ayinleri, bayram etkinlikleri, “Sefer aşısı” olarak nitelendirilen aşure günü gibi etkinliklerin etkisi söz konusudur.

Bulgulara göre dinî sohbetlerin *psikolojik açıdan önemi*, *dini ve manevî önemi* vardır (bk. Tablo 19). Bu ortamlarda dinî ve manevî etkinin büyük bir payı olduğu görülmüştür. Katılımcılar çoğunlukla sohbet ortamlarında, “Dinî bilgi öğreniyorum” (11 kişi) ve “Hatalarımın farkına varıyorum” (11 kişi) demiştir.

Katılımcılardan bazıları, sohbetlerin psikolojik etkisine vurgu yapmıştır. Buna göre; sohbet ortamlarında bulunmanın ve sohbetlere devam etmenin onları mutlu ettiğini, onlara huzur verdiğini, kendilerini yenilediklerini ve psikolojilerine iyi geldiğini aktarmışlardır. Katılımcılardan bazıları problemlerine sohbetlerde çözüm bulduklarından, hatta sohbet veren kişinin problemini biliyormuş gibi cevap verdiğinden bahsetmiştir.

Sohbetlerde her dinî grup kendi kaynak kitaplarından faydalanmaktadır. Ancak kaynak kitaplar ve sohbet içerikleri farklı da olsa sohbetlerin kişilerde bazı ortak etkiler bıraktığı söylenebilir. Bu ortak etkilerin en önemlileri ise gruba bağlılığı sağlama,

sorunlara cevaplar bulabilme, görevi yerine getirmenin hazzı, dinî bilgi edinme, mutlu ve huzurlu olma gibi durumlar olarak nitelendirilebilir. Sohbet ortamları kişilerin arkadaş grubu edinmesinde, birbirlerine örnek olmalarında ve yardım etmelerinde de etkilidir. Bu ortamlar, dinî gruba bağlılığı sağlamakta ve bu duyguyu canlı tutmaktadır.

Dinî grupların bazı sohbetlerini gözlemlene imkânımız olmuştur. Her dinî grup kendi gruplarına ait olan kaynaklardan faydalanarak sohbet yapmaktadırlar. Bu nedenle sohbetler grup üyelerini psikolojik, dinî ve manevî açıdan etkilemekle birlikte onların ortak düşüncelere sahip olmalarında da etkili olduğu söylenebilir.

Gözlemlediğimiz kadarı ile Gülen cemaatinde Kur'an-ı Kerim'den bölümler okunduktan sonra, *Riyazü's Salihîn*, *Hizbü Envari'l Hakaiki'n-Nuriye* (büyük cevşen) ile birlikte Fethullah Gülen'in kitaplarından ve Said- Nursî'nin *Risale-i Nur* külliyyatından bölümler okunmaktadır.

Cemalnur Sargut ise çeşitli TV programlarına konuk olmakla birlikte Türkiye'nin çeşitli illerinde ve yurt dışında konferanslar vermektedir.³⁹ Yapmış olduğu sohbetlerinde yine Kur'an-ı Kerim'den ayetler ile birlikte Kenan Rifaî'nin ve Ahmed er- Rifaî'nin eserlerinden alıntılar yaparak konuları açıklamaktadır. Bununla birlikte İbn-i Arabî, Niyazî Misrî, Hasan Harakanî, Abdulkerim Cîlî, Abdülkadir Geylanî, Hz.Mevlanâ ve Yunus Emre'nin eserlerinden de faydalanmaktadır. Bağdat caddesinde oturan Rifaî tarikatına mensup gönüllü kişilerin evlerinde gerçekleştirilen "Gençlerle Sohbet" toplantılarında da benzer kaynaklar kullanılmakta; sohbetlerin sonunda ise ilahiler söylenilmektedir.

İsmailağa cemaatinde ise Kur'an-ı Kerim'den Yasin, Tebareke ve Nebe gibi sureler okunduktan sonra Mahmut Ustaosmanoğlu'nun *Ruhu'l Furkan* tefsirinden ve Ebu'l Kasım el- Hâkim es- Semerkandî'nin *Sevadü'l A'zam Tercümesi*'nden bölümler okunmaktadır.

Süleyman Efendi cemaatinin sohbetlerinde istifade edilen kaynaklar *Ruhu'l Beyân* tefsiri, İmami Rabbanî'nin *Mektûbat* adlı eseri, *Envarül Aşikîn*, *Nûrulizah*, *Enveru'l aşikîn*, *Nimet-i İslâm*, İmam-ı Gazalî'nin *Kalplerin Keşfi* gibi kaynaklardan istifade

³⁹ <http://www.cemalnur.org/haberler>

edilmektedir. Genel olarak kaynak seçiminde Çamlıca Fazilet yayınları tercih edilmektedir.

Menzil tarikatında ise sohbetler ve sonrasında yapılan hatmeler (zikirler) dergâhlarda yapılmaktadır. Gözler kapatılarak yapılan hatmeler esnasında küçük taşlar dağıtılmakta ve taş sayısınca salâvatlar okumaktadır. Bununla birlikte Fatiha, İhlâs ve İnşirah sureleri okunarak estağfirullah zikirleri çekilmektedir. Peygamberimizden başlayarak ashabın ve sadat-ı Nakşibendiye'nin isimleri sıralanmaktadır. Bu esnada kişi, gönlünde ne varsa onunla ilgili duaları yapmaktadır. Ayrıca hatme-i hacegan yapıldığında, “*Hatme-i Hacegan Duası*” da okunmaktadır. Sohbetlerde Semerkand dergisinin makalelerinden pasajlar okunmaktadır. Yine Semerkand yayınlarından çıkan Muhammed Saki Erol'un *Arifler Yolunun Edepleri*, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Akaid-i İslâmiyye*, İmam Gazalî'nin *Dilin Belası*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük İslam İlmihali* gibi eserlerden bölümler okunmaktadır. Ayrıca bu kitaplardan sorular hazırlanarak bilgi yarışmaları yapılmakta ve kazanan grup daha büyük bir yarışmaya gönderilerek Umre'ye gitme olanağı sağlanmaktadır. Ayrıca dergâhlarda mantılar, gözlemeler yapılarak dergâhların giderleri karşılanmaya çalışılmaktadır.

Genelde ev sohbetlerinde, sohbetlere başlamadan önce veya sonra ikramlarda bulunulmuştur. Rifaî tarikatında çorba, kurabiye gibi ikramlarda bulunulmaktadır. Süleyman Efendi cemaatinde, ev sahibine külfet getireceği düşüncesiyle kadınların sohbetlerinde hiçbir şey verilmemektedir. Menzil dergâhında da aynı şekilde herhangi bir ikramda bulunulmamaktadır. İsmailağa cemaatine ve Gülen cemaatine bağlı hocaların yapmış oldukları ev sohbetlerinde ise çeşitli ikram tabakları sunulmaktadır.

Rifaî tarikatının gençlerle olan sohbetlerinde ve Cemalnur Sargut'un çeşitli kültür merkezlerinde vermiş olduğu seminerlerde daha çok tasavvufî ve ahlakî konulara yer verildiği görülmüştür. Diğer dinî gruplarda ise bu konularla birlikte fikhî konulara da yer verildiği müşahede edilmiştir. Ahlakî konuların, sohbetlerin ortak noktası olduğunu söyleyebiliriz.

Bazı katılımcılar için liderin şahsiyeti dinî gruba bağlılıkta etkili olmuştur. Bulgulara göre dinî grup liderleri; bazı katılımcılar için gruba yönelme veya katılma nedeni, bazıları için ise bağlanma nedenidir. Katılımcıların dinî grup liderlerine dair tanımlamaları, *şahsına yapılan atıflar* ve *etkisine yapılan atıflar* olarak

temalandırılmıştır. Ağırlıklı olarak katılımcılar, liderlerinin etkisine yönelik yorumlarda bulunmuştur. Bu özellikler arasında lidere en fazla yapılan atıf, “İslam’ı yaymaya çalışıyor” (13 kişi) olmasıdır (bk. Tablo 20).

Karizmatik liderlerin, normal insanlardan farklı olarak insanları etkileri altına alma, onlara ilham kaynağı olma gibi etkilerinden bahsedilir (Raelin, 2003: 48). Çünkü karizmatik liderler, kararlılıkları, özgüvenleri, cesaretleri, konuşma ve ikna yetenekleri, vizyon ve değerleri ile başkalarını etkileyebilen kişilerdir (Gül, 2003: 23-24). Dinî grup liderleri de “karizmatik lider” kategorisinde değerlendirilebilecek mensupları üzerinde çok güçlü etkiye sahip olan kişilerdir.

Araştırmamızda göre lidere yakın olunması ya da onunla konuşma imkânının olması dinî gruba bağlılığı arttırmaktadır. Ancak her dinî grupta liderin yakınında olmak mümkün olmamaktadır. Menzil ve İsmailağa cemaatinde müşidi ziyaret turları vardır ve grup üyeleri onları görmeye gitmektedirler. Uzaktan da olsa müşitlerini görebilmek katılımcıları memnun etmektedir. Özellikle Rifaî tarikatı üyelerinin Cemalnur Sargut’un düzenlediği programlara katılmaları ve yüz yüze iletişime geçebilmeleri dinî gruba katılmalarında ve bağlılıklarında etkili görünmektedir. Ayrıca bazı katılımcılar, Cemalnur Sargut’un fotoğraflarını evlerinin başköşelerine koymuşlardır. Gülen cemaatindeki katılımcılarının çoğunluğu, Fethullah Gülen’in yakınına gidemese de onu sohbetleriyle ve kitaplarıyla tanımışlardır. Onu sevme ve ona bağlılık hissetme, ağırlıklı olarak dinî gruba katıldıktan sonra olmuştur. Süleyman Hilmi Tunahan vefat ettiği için katılımcılara müşitlerini sorduğumuzda da en çok anlatılan şey: Menzil tarikatı ve Rifaî tarikatındaki katılımcılarda olduğu gibi, onu ne kadar sevdiklerinden bahsetmekten çok Kur’an-ı Kerim öğretmesi, İslam’ı yayma çabası veya ahirette şefaate edeceği olmuştur.

Demirtaş (2008: 79) ahiret inancının; kişiyi psikolojik olarak rahatlattığı, dünyevî buhran ve tehlikelerden kurtardığı gibi, sosyal bir varlık olan insan hayatına istikamet vererek toplumda huzur ve dengeyi sağladığını belirtmiştir. Ancak Akay’a göre (2012: 323-325) aslında İslam inancına göre şefaate yetkisi, tamamen Allah’a aittir. Eğer Allah izin verirse bazı seçkin kullar da şefaate edebilecektir. Ancak başkalarından yardım bekleme durumu yanlış yönlendirildiğinde insanı şirke götürebilir. Bu nedenle şefaati iyi anlamak ve sınırlarını bilmek gerekmektedir. Ayrıca şefaate yetkisi verilecek kişiler, peygamberler dışında “hafız, şehit, mü’min” gibi nitelendirmeler kullanılmışsa da

bunların kim olacağı açık ve kesin bir şekilde belirtilmediği için dikkatli olmak gerekmektedir.

Bu söylemlerin yanında yine liderlerin kerametlerini aktaran katılımcılar da olmuştur. Yıldırım'ın (2009: 92-93) Menzil tarikatına mensup olan kadın müridelerle yapmış olduğu araştırmasında, keramet konusunun çok fazla önemsendiği gözlemlenilmiştir. Dergâhta şeyhin peygamber soyundan geldiği inancı ve mürideler üzerindeki otoritesine kaynaklık eden en önemli etken, keramet olarak değerlendirmiştir. Kadın mürideler seyyitliği dinde otorite ve referans noktası olarak algılanmaktadır. Ayrıca menkıbelerin yayılmasının bir nedeni de tarikata mürid kazandırmaktır.

Keramet ve şefaet ile ilgili farklı görüşler söz konusudur. Sarmış'a göre (1995: 167-169) keramet kişinin iman ve ermişliğinin bir göstergesi değildir. Yalnızca Allah yolunda çabalayıp zorluklarla ve imkânsızlıklarla karşı karşıya gelen müminlerin Allah'ın onları sıkıntılardan kurtarmasıdır. Ateş'e göre ise (1972: 120) keramet vardır ancak keramet sahibinin şeriatın her emrine itaat etmesi gerekmektedir. Aksi halde bir insanın elinden olağanüstü bir şey gelmesi onun Allah katında makbul bir kul olduğunu göstermez. Çünkü bazı gayri Müslimler ve Hindular da olağan dışı şeyler yapabilmektedir.

Gruba bağlılığı yüksek olan katılımcılar, bir süre sonra dinî grupları ile kendilerini özdeşleştirmeye başlamaktadır. Artık kendilerini sadece dinî grubun üyesi olarak değil bir nevi temsilcisi olarak görmektedirler. Özel'e göre (2012: 325-326) grup olmanın doğasından kaynaklı olarak kişi kendi grubuna karşı sempati ve bağlılık, grup dışındakilere ise çelişme ve farklı olma duygusu geliştirebilir. Bu davranışlar, gruba üye olanlarda grubu aşırı savunucu veya saldırgan olmalarına neden olabilir. Kişinin gruba yapılan basit bir eleştiriye tahammül edememesi veya yapılan eleştirileri şahsına yapılan bir saldırı olarak algılaması kişinin grubu ile özdeşleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Süleyman Efendi ve Gülen cemaati ile Menzil tarikatına bağlı olan bazı katılımcılar ile yapılan kayıt dışı görüşmelerde görülmüştür ki grup liderleri veya sorumlu kişiler hangi parti adını verirlerse o partiye oy vermiştir. İnsan hayatında en önemli kararlardan olan evliliklerin de yapıldığı bilinmektedir. Bu durum bazı katılımcıların bağlılıklarının boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Süleyman Hilmi Tunahan cemaatine mensup olan iki kardeşin grubun yurtları ile ilgili farklı tepkiler vermeleri; Rifâî tarikatına mensup olan *R-Deniz'in* tapma derecesindeki Yıldız Tilbe hayranlığının Cemalnur Sargut'a geçtiğini anlatması, bize çevrenin etkisi kadar bağımlı kişilik tipleri gibi insanların karakterlerinin, yaşanan travmatik olayların ve dinî gruptan beklentilerin önemini göstermektedir. Sonuçta bu gruplara yöneldikten sonra katılma, bağlanma ve bu bağlılığın devam etmesinde karakter ve buna yönelik olan tercihler daha ön plandadır denilebilir.

4.2. Dinî Grupların Psiko Sosyal ve Dinî/Manevî Etkilerinin Değerlendirilmesi

Katılımcılara yöneltilmiş olduğumuz “Dinî gruba girdikten sonra kendinizi psikolojik/ ruhsal anlamda nasıl hissediyorsunuz?” sorusuna çoğunlukla, dinî gruba girmekle kendilerini “Huzurlu olma” (15 kişi) ve “Teslimiyet (Allah’tan gelene razı olma)” (16 kişi) hali içerisinde hissettiklerini aktarmışlardır (bk. Tablo 21).

Bazı araştırmalarda, maneviyat/din ve psikolojik sağlık arasında herhangi bir sonuç çıkmasa da (Hackney ve Sanders, 2003; Gill ve diğ. 2010; Ekşioğlu, 2011; Ayten ve Sağır, 2014; Baynal, 2015) çoğunlukla araştırma sonuçları olumlu çıkmaktadır (Taylor ve Chatters, 2010; Mann ve diğ., 2008; Drumm ve diğ., 2014; Steffen, 2009; Koç, 2005; Güven, 2008; Ayten ve diğ., 2012; Pınar, 2013; Göcen, 2014; Belen, 2014; Vahia ve diğ., 2011; Yapıcı, 2007; Kuşat; 2006).

Dinin/maneviyatın, insanların karşılaştıkları manevî problemlerin yanında, sosyal veya bedensel problemleriyle başa çıkmada da katkısı olduğuna dair araştırmalar mevcuttur (Rieben ve diğ., 2014; Ayten ve diğ., 2012; Öztürk, 2008; Beagan ve diğ., 2012; Errihani ve diğ., 2007; Drumm ve diğ., 2014; Chan, 2011; Mann ve diğ., 2008; Valcanti ve diğ., 2012; Unterrainer ve diğ. 2012; Giaquinto ve diğ., 2010; Mesquita ve diğ., 2013, Garlick ve diğ., 2011: 78; Phillips ve Janusek, 2014: 72,77; Gullatte ve diğ., 2009).

Katılımcılardan bazılarının dinî grupta olmayı anti depresan olarak görmeleri, yaşadıkları acıları psikiyatriste veya psikologa gitmek yerine dinî gruplarında çözümlediklerini düşünmeleri, grupların onlar için olumlu etkisini ve önemini göstermiştir. Exline ve Rose’un (2013: 87) belirttiği gibi din ve maneviyat, insanların yaşadıkları acı ile mücadele etmesinde katkı sağlamaktadır. Cengil’in (2010: 152, 244)

araştırmasında Halvetî Uşşâkî tarikatının Ruhzârî koluna mensup 120 erkek deneğin tarikata girdikten sonra daha mutlu oldukları tespit edilmiştir.

Bulgularda görüldüğü üzere, katılımcıların çoğunluğunun “Allah’tan gelen her şeye razıyım.” gibi ifadeler kullanmaları, yaşantılarındaki problemlerini arka plana atmalarındaki en önemli etkenlerden birisi olabilir. Bu durum da aslında neden daha huzurlu ve mutlu olduklarını açıklamaktadır. Manning’in (2012: 95) 80 yaşını geçkin altı kadınla yapmış olduğu çalışmasında, kadınların, maneviyatlarının özünde Tanrı’ya şükran duymak, ondan emin olmak ve ondan gelen her şeyi tam bir kabul ediş yattığı tespit edilmiştir.

Tasavvufta da insan-ı kâmil yani ideal insan tipolojisinde ulaşılması gereken en üst makamlardan birisi de insanın Allah’a teslim olması, yani rıza halidir (Sunar, 1978). Katılımcılar gruplarının onlara psikolojik açıdan iyi geldiğini açıklamak için “tedavi” veya “terapi” gibi kavramlar kullanmıştır. Katılımcıların kendilerini daha mutlu, huzurlu hissetmeleri, hayata olumlu bakmaları ve daha umutlu olmalarında “Allah’tan gelen her şeye razı olma (teslimiyet)” halini içselleştirmiş olmaları ile birlikte insanları affetmeyi ve kendi hatalarıyla yüzleşmeyi incelemeye başlamalarının etkisi olduğu söylenebilir.

Bulgulara göre Allah’a teslimiyeti sağlama konusunda, dinî grupların ortak müspet etkisi vardır. Bu durum, gruplar arasında farklılıklar olmasına rağmen öz itibariyle tasavvufî öğretilere dayandıklarını da göstermektedir. Aydın’a göre (2009: 89) Müslüman bir birey, Allah’a olan inancından kaynaklanan bir teslimiyet içinde olduğunda, olumsuz koşullarda bile bütün bunların Allah’tan geldiğini ve kendisinin sınındığını bilir. Ona göre günümüzde oldukça yaygın bir hastalık olan depresyonun temelinde, manevî boşluk, teslimiyetsiz ve tevekkülsüz bir hayat anlayışı vardır. Horozcu ise (2010: 237), karşılaşılan küçük sıkıntılardan büyük felakete kadar pek çok şeyin aslında kendisi için bir imtihan olduğunu bilmenin yahut bunların kaderin birer parçası olduğunu düşünmenin kaygıları azaltacağını aktarmıştır.

Kadınların kendilerini daha iyi hissetme nedeni, dine ve maneviyata yönelmeleriyle birlikte arkadaş ortamına sahip olmanın verdiği pozitif etkiyle ilgili olabilir. Geertsma ve arkadaşlarının araştırmasında (2004: 33-34) kadınlar; katıldıkları manevî gruplarının terapötik etkileri olduğunu, iyileşmeye yardımcı olduğunu, değerli arkadaşlıklar

kurduklarını ve sosyal destek sağladığını belirtmiştir. Ayrıca maneviyatı ve kendi dünyalarını yaşamada gruplarını güvenli bir yer olarak gördüklerini aktarmışlardır. Okutan'ın (2013: 386) 40 kadın katılımcıyla yapmış olduğu mülakat sonucuna göre; bir işe yarama, bir şeyler yapıp faydalı olma ve öğrenme isteği denekleri dinî cemaatlere ve sohbet ortamlarına yöneltmiştir.

Herhangi bir gruba dâhil olmanın vermiş olduğu bir takım olumlu etkiler de huzurlu ve mutlu olmalarındaki sebeplere dâhil edilebilir. Çünkü kişinin gruba girmesi, hayatını anlamlandırmasına, hayatta bir amacının olmasına ve dolayısıyla yaşamı için motivasyon sağlamasına neden olabilir. Zavalisiz'in (2011: 448) İslam'dan Hıristiyanlığa ihtida eden 23'ü erkek 9'u kadın 32 denek ile yapmış olduğu araştırmasında; katılımcılar önceleri hırçın, öfkeli ve daha depresif iken din değiştirdikten sonra sabrı ve affetmeyi öğrendiklerini belirtmiştir. Artık insanları yargılamadıklarını, bencillikten uzaklaşarak özeleştiriye daha açık olduklarını açıklamışlardır. Yalanı ve küfrü terk eden, babasıyla barışan, alkolü bırakan katılımcılar vardır. Bu değişimler ile araştırmamızdaki bazı bulgular arasında benzerlikler vardır. Bu durum, grup atmosferinin etkisini göstermektedir.

Dinî gruba üye olan katılımcıların, gruplarında mutluluğu ve huzuru bulduklarını anlattıklarında, ses tonlarının yükseldiği ve daha yoğun duygusal ifadelerle sorulara yanıt verdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, grupların bireyleri psikolojik olarak olumlu etkilemelerinin yanında, katılımcıların, dinî gruplarına verdikleri değerle ve gruba olan bağlılıklarıyla da ilişkili olabilir.

Dinî gruplarda olan bazı katılımcılar manevî deneyim ve rüyalara önem vermiş ve bazıları bu konularda farklı deneyimler yaşamıştır. Tecrübe edilen manevî deneyimler ve rüyalar onları etkilemiş; özel hayatlarında dinî gruba yönelmek gibi farklı kararlar almalarına dahi neden olmuştur. Yaran'ın (2009: 135-136) Türkiye'deki 1236 ve İngiltere'deki 20 Müslüman katılımcı ile yapmış olduğu araştırmada bu iki ülkede de yaşanan en fazla dini tecrübe türü, duaya cevap olarak veya bir ihtiyaç anında Allah'ın yardımını görmek şeklindeki tecrübedir. Bu tecrübeyi, Allah'ın bazı özel durumlarda insanları yönlendirmesi, beddua alan zalimleri cezalandırması, her yerde hazır olduğunun hissedilmesi ve gerçekleşen rüya ve sezgiler izlemiştir.

Anlatılan olağan dışı rüya ve manevî deneyimlerle birlikte, olağan olarak nitelendirilebilecek durumlara mistik anlamlar yükleyenlerin olduğu da görülmüştür. Bunun durumun bir nedeni, katılımcıların, grup atmosferinin etkisiyle gördükleri rüyalara ve olaylara mistik anlamlar yüklemeleri olabilir.

Psikolojik bir fenomen olan rüya, insanın iç dünyasını belli sembol ve kendisine özel anlatımlarla yansıtmaktadır. Ayrıca fertlerin bazı zamanlarda günlük yaşantısına yön vererek dolaylı olarak onları etkilemektedir (İmamoğlu, 2010: 21). Dinî gruplardan bazıları manevî deneyimler ve rüyalara farklı anlamlar atfetmektedir. Özellikle İsmailî cemaatine ve Menzil tarikatına tarikata girmek için bazı ritüellerle birlikte istihare yapılır ancak gruplar arasında istiharenin önem derecesi farklılık göstermektedir.

İslamî açıdan, Allah'ın, Hz.Muhammed'in ve bazı velilerin sufilere rüyalarında bilgi verdiklerine inanılmaktadır. Ancak fıkıh âlimleri rüya konusunda temkinli olunması gerektiğini, sadık rüyaların peygamberlere ait olduğunu aktarmıştır. Çünkü diğer insanların rüyalarına, şeytan veya nefis müdahale edebilmekte ve bunu insanların anlaması zor olmaktadır (Karaca, 2010: 34). Bununla birlikte peygamberlere rüyada gelen vahiyler hariç olmak üzere dinî açıdan rüya ile amel edilemez (Apaydın, 1997: 282). Çünkü güvenilir rivayetlerde istiharenin namaz ve dua kısmı olduğu gibi rüyada görülen simgelere anlam yükleme dinin aslî kaynaklarında yoktur (Aydar, 2009: 16). Ayrıca gaybı bilmede bir araç olarak görülen rüyaların, Peygamberlerden sonra velilere ayrıcalıklı bilgi edinme hakkı tanıdığı algısı istismara açık kapı bırakmaktadır (Aydın, 2007: 177).

Tasavvufî hayat, manevi ve ahlaki yaşayışlar üzerine yapılanarak uzun bir manevi gelişmeyi içermektedir (Yavuz, 2013: 265). Tasavvufun özünde güzel huylarla bezenip kötü huylardan arınarak güzel ahlak sahibi olmak vardır. Sufiler, ülfet, şefkat, iyi geçinmek, dostlarla iyi geçinmek, onlara hizmet etmek, güzel ahlak kurallarına göre riayet etmek olarak açıklamışlardır. Bununla birlikte sufinin sülûkte yükselmesi için öncelikle kötü nefisten arınması gerekmektedir. Önce temiz olmalı bedeni ve elbiseyi kirden arındırdıktan sonra zihni günah ve şüpheden arındırmalı, gönlündeki kötü huyları terk etmeli ve gönlünü Tanrı'dan başka her şeyden kurtarmalıdır (Kabaklı, 2006: 37, 41).

Dinî gruba mensup olmanın manevî ve ahlakî değerlere olan etkisine katılımcılar çoğunlukla insanlara karşı “Sabırlı olmak” (18 kişi) ve “Hoşgörülü olmak” (17 kişi) konusunda daha hassas davranmaya çalıştıklarını anlatmıştır (bk. Tablo 22). Ayrıca bencillikten, gösterişten, kıskançlıktan uzaklaştıklarını ve kalp kırmamaya daha çok dikkat ettiklerini aktarmışlardır. Bunda dinî grup öğretilerinin etkisiyle birlikte grup içerisinde görmüş oldukları örnek şahsiyetler de onları etkilemektedir. (*F-Gamze*), grup içerisindeki fedakâr insanları görünce kendisini sorguladığını anlatmıştır. Geyer`e göre (2013: 266-269) din, insanların kendi davranışlarını gözlemlemesini kolaylaştırabileceği gibi ahlakî olmayan arzu ve isteklerini yönlendirmede yardımcıdır. Dinî bir grubun üyesi olmak veya dinî bir topluluk içerisinde yaşamak çevredeki cezbedici uyarılar üzerinde üst düzeyde kontrol imkânı sağlamaktadır. Çünkü insanlar, kendileriyle aynı ahlaki kaide ve kurallara göre yaşayan insanlarla birlikte yaşamaktadırlar.

Yardımseverlik, pek çok dinde farklı kavramlarla ifade edilen ve tüm dinlerin öğütlediği bir davranıştır. Kaygı, depresyon gibi bazı problemlerle başa çıkmada yardımseverliğin etkili olduğuna dair araştırmalar mevcuttur (Aytan, 2014: 162, 166). Dini gruplar içerisindeki insanlar yardımlaşma ile birlikte günümüzün sosyal şartlarında hızla zayıflayan güven duygusunu giderebilmektedirler (Onat, 2009: 4).

Çalışmamızda dinî gruplardaki üyelerin birbirlerini yardım etmeye teşvik ettiği tespit edilmiştir. Görüştüğümüz katılımcıların çoğunluğu farklı yollarla gönüllü olarak gruba katkı sağlayıcı yardımlarda bulunmaktadır. Mülakatlardan anlaşıldığı üzere bu yardımlar, kermeslerde görev alma, öğrencilere burs sağlama, grup içerisinde durumu olmayan kişilere destek olma, sohbet verme, etkinlikleri organize etme veya evini sohbet ortamlarına açma gibi çeşitli şekillerde olabilmektedir.

Süleyman Efendi cemaatine üye olan dört kişi ile yardım kermesleri için kurulan atölyelerde mülakat yapılmıştır. Atölyenin yöneticisi olan *S-Aygül* atölyede çalışmanın hem problemlerini unutturduğunu ve hem de yardım etmenin mutluluğunu yaşadığını aktarmıştır. İstanbul-Kâğıthane’de İsmailağa cemaatine bağlı olan *İ-Keriman* gönüllü Kur’an Kursu hocalığı yapmakla birlikte eski bir daireyi kendi çabasıyla kursa dönüştürmeye çalıştığını aktarmıştır. Gülen cemaati üyelerinin, cemaat içerisinde hizmet etmek amacı ile insanlara yardımcı olma çabasında oldukları müşahede edilmiştir. *G-Semîha*’nın da belirttiği gibi onlarda Hıristiyan dahi olsa yardım etmek

esastır. Menzil tarikatında da fakirlere, Kur'an Kursu'na giden öğrencilere yardımlar toplandığı gözlemlenmiştir. Buna göre, dinî gruplar, yardım etme gibi prososyal davranışlar kazanmada etkilidir.

Görüldüğü üzere grup içerisinde bireyler, birbirlerine maddî ve manevî anlamda destek olmaktadır. Gerekli şartlar sağlandığında kişiler uygun bir işe yerleştirilmekte veya uygun görüldüğünde grup içerisinde evlilikler yapılmaktadır. Ayten'in (2009: 169) araştırmasında, dindarlığın yardım etmede önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Ancak çalışmamızda, yardım etmek konusunda dindarlık ile birlikte grupların teşvik edici özelliğinin de etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü Aktaş'ın (2014: 121) belirttiği üzere dinî grupların en büyük işlevlerinden bir tanesi, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma konusunda üstlendikleri roldür.

Affetmede, kişinin kendisini, bir başkasını, Tanrı'yı, bir grubu veya bir durumu affetmesi gibi durumlar olabilmektedir. Affetme insanlar arasındaki ilişkileri düzenlediği gibi aile içerisindeki çatışmaları da öncelemekte; sağlığa pozitif katkıları olmaktadır. Özellikle öfkenin azaltılması ve duygusal sağlığın düzenlenmesi açısından psikologlar tarafından terapi tekniği olarak da kullanılmaktadır. Dindarlığın affetme sürecini destekleyici bir unsur olduğu yapılan araştırmalar sonucunda söylenebilir (Ayten, 2014: 115-131). Birçok monoteistik olan veya olmayan dinî öğretilerin kutsal kitaplarına bakıldığında affetmeye dair vurgu yapıldığı görülmektedir (Escher ve diğ., 2013: 102). Araştırmalarda, manevî tecrübelerin fiziksel ve duygusal iyilik halinde büyük bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Renz ve diğ., 2005: 961). Sutton ve diğ. (2014: 212)'nin Hristiyan Pentekostal mezhebinden olan kişilerle yaptıkları araştırmada, maneviyatın yardımseverliği, affediciliği desteklediği görülmüştür. Lutjen ve arkadaşlarının (2012: 468) 1,629 katılımcıyla yaptığı araştırmada ise din, affedicilikle ilişkili çıkmıştır. Affedicilik, kinin azalmasıyla; bu durum da olumlu sağlıkla ilişkili çıkmıştır. Dinî bağlılık arttıkça affedicilik yükselmekte, kin ve nefret azalmaktadır.

İslam dininde de ibadetleri yerine getirmenin; sabrı, zorluklara katlanmayı, diğergamlığı ve Allah'a kulluğu öğrettiği belirtilir. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara sabrı tavsiye eden ayetler olduğu görülmektedir (Bakara 2/45, Al-i İmran 3/200) (Necati, 1998: 246). Tasavvufta en büyük savaş, insanın kendi içinde nefesine karşı verdiği savaştır. Tasavvuf ehline göre insan nefsi yedi aşamada terbiye edilir. Bunlar aynı

zamanda insan nefsinin çeşitleridir: Nefs-i emmare, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziye, nefs-i merziye ve en üst aşamadaki mükemmeli sembolize eden nefs-i kâmilemdir. Nefisle mücadele, iyilik yolunda savaştır ve tasavvufta bu duruma “cihad-ı ekber” denilir. Bu ise en büyük ahlaksal eylemdir (Özmen, 2008: 330 - 333)

Erman'ın (2005: 79, 99) araştırma sonucunda, %50 oran ile en büyük beklentinin ahlâken olgunlaşma olduğu görülmüştür. Menzil tarikatına mensup olan katılımcıların tarikata girdikten sonraki ahlâkî durumunda çok az değişme olduğunu sadece 2 kişi dile getirmiştir. 24 kişi yanlış davranışlarının azaldığını söylemiş, 11 kişi dini uygulamadaki istikrarsızlıklarının bittiğini dile getirmiş; ahlâken çok iyi duruma geldiğini söyleyen 3 kişi bulunmuştur. İnsanın kendisini tanımasını sağlaması, ahlâken ve manen olgunlaştırması, nefis terbiyesi sağlaması ve insanlarla iyi ilişkiler geliştirmesi açısından tasavvufun rolünün büyük olduğunu belirtmişlerdir. Atay'ın (1996: 174) Şeyh Nazım Kıbrısî ve müridleriyle ilgili araştırmasında; müridler arasında rekabetçi ve çatışmacı kişiler olsa da tarikatın amacının insanların benmerkezci egolarını yıkıp Allah'a kulluk çerçevesinde sürekli terapiye tabi tutarak kendilerinden çok başkalarını düşünen, mütevazı insan olmalarını sağlamak olduğunu tespit etmiştir. Cengil'in çalışmasında ise (2010: 151), araştırmaya katılanların tasavvufî yaşantıya girmeden önceki olumsuz kişilik özelliklerinden olan yalan söylemek %36,5 oranındayken tasavvufî yaşantıya girdikten sonra bu oran %0; sabırsızlık ve sinirlilik %31,5 oranında iken %11; çevreyle ilişki kopukluğu: %21,5 iken %17,5; toplumsal kurallara uymama %13 oranında azalmıştır.

Dindarlık ile ilgili sorulara verilen yanıtlarda katılımcıların dindar bir profil çizdiğini görmek mümkündür (bk. Tablo 23). Glock'a göre (1998: 268) çeşitli ayinler, oruç tutma, dinî törenlere katılma ile birlikte dua etme de dinin ibadet boyutu içerisinde yer alır. Tarhan'a göre (2003: 147) dua, bireye yalnız olmadığını hissettirerek onu ümitsizlik ve çaresizlikten uzaklaştırmaktadır. Böylece kişinin korkularını yenerek harekete geçmesine sevk etmektedir.

Katılımcılar, yöneltmiş olduğumuz dua etme nedenleri sorusuna, en fazla “şükretmek için” (22 kişi) ve “Günahlardan arınmak için” (18 kişi) dua ettiklerini aktarmıştır (bk. Tablo 27). Şükür duygusu insanı Allah'a yaklaştıran dinî bir duygudur (Göcen, 2014:

245). Şükür, kulluk bilincinin bir göstergesi olarak İslam'da bir Müslüman'dan her daim yapması beklenilir. Çünkü kulun Allah ile ilişkisini belirleyen temel bir durumdur. Ayrıca bazı araştırmalarda şükürün mutluluğu, iyi oluşu ve hayat memnuniyetini arttırdığı görülmüştür (Ayten, 2014: 150,152). Kılıç'ın (2009: 109-175) şiddete maruz kalan kadınlarla yaptığı mülakatlarda çoğu kadının, eşlerinin değişmesi için ve kendilerine dayanma gücü vermesi için Allah'a dua ettiklerini, böylece güç aldıklarını belirtenler olmuştur. Ayrıca birçoğu imtihan edildiğini, sabrederek bunların aşılabacağına inandıklarını belirtmiştir.

Şükretmeyi içselleştiren bireylerde psikolojik iyi olma halleri de artmaktadır. Psikolojik iyi olma özelliklerinden en çok kendini kabul, hayatın anlamı ve bireysel gelişim boyutları öne çıkmaktadır (Göcen, 2014: 247).

Dini grupların, *dini bilgi ve davranışlara* etkisi olduğu görülmektedir (bk. Tablo 28). Katılımcılar *dini bilgi öğrenme* açısından gruba girdikten sonra en çok “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (14 kişi) konusunda bilinçlendiklerini iddia etmiştir. Bulgulara göre, dinî grupların üyelerini ibadetlere motive etmesi ve ibadetlerin düzene girmesini sağlamasında önemli etkileri olduğunu söyleyebiliriz.

Bir dine inanmakla, o dinin gerektirdiği tavır ve davranışların yapılması da kabul edilmiş olunur. Çünkü insanın inancıyla çelişen davranışlar yapması, iç dünyasında çatışma ve problemler doğurur (Karacoşkun, 2012: 146). Bu durumda kişinin inancının gerektirdiği davranışları yerine getirmesi, onu ruhsal anlamda olumlu etkileyebilir. Ayrıca ibadetlerin, insanların psikolojik sağlığını olumlu etkilediğine dair çalışmalar mevcuttur. Necati (1998: 247- 261) namazın, insana ruhsal sükûnet sağlayıp insanları günlük streslerden uzaklaştırdığını aktarmıştır. Oruç, insanın şehvetlerine karşı direnç göstermesini ve nefsanî duygularını kontrol altına almasını sağlar. Zekât ise nefsi cimrilik ve bencillik duygularından arındırır. Baasher'e göre (2001) İslâm, mutluluğu destekler. İnsanın yapısında bulunan zayıflıkları gösterir, yapıcı emir ve tavsiyelerde bulunur. Günlük ve dönemlik dinî pratikler, kişiliğin gelişmesinde ve ruh sağlığını desteklemede yardımcıdır. Örneğin Ramazan ayında oruç tutmanın ve hacca gitmenin; toplumun zararlı alışkanlıklarından koruduğu gibi, bireylerin de psikolojik çatışmalardan uzaklaşmaları ve ruhsal huzura ulaşmaları için ideal imkânlar olduğu söylenebilir.

Kur'an'ı Kerim okumanın da insanda iyileştirici bir etkiye sahip olduğu ayetlerde bildirilmektedir (Yunus Suresi 11: 57; İsrâ Suresi 15: 82; Fussilet Suresi 24: 44). Müslümanlar, Kur'an'ı Kerim'i dinlerken veya ezberden ayetleri okurken teselli bulacaklarına inanmakta; Kur'an-ı Kerim, inancı teyit etmektedir (Nisa Suresi 4: 110; En'am Suresi 7: 54; Müzemmil 29: 20) (Haque, 2004: 55). Kılıç'ın (2009: 174) şiddete maruz kalan kadınlarla yaptığı çalışmasında, çoğu kadın Kur'an-ı Kerim okuduğunu ve böyle rahatladığını dile getirmiştir. Arapça okuyamayanlar ise Yasin-i Şerif'i Türkçesinden okuduğunu ve huzur bulduğunu söylemiştir.

Belirtildiği üzere dinî bilgi düzeyinde “Şuurlu olarak ibadet etmeyi öğrenmek” (14 kişi) vurgulanmış; dinî davranış düzeyinde ise en fazla “Zikir çekmek” (13 kişi) ifadesine yer verilmiştir.

Zikir hali, Allah ile beraberliğin tam anlamda gerçekleştiği, Allah'a yaklaşıp kişinin kendisinden başka oyalayıcı şeylerle uğraşmadığı, uzak durulmaya çalışıldığı bir haldir. Bu nedenle bireysel ya da toplu şekilde zikir, vecd halinin harekete geçirilmesi ve işrak halinin sağlanması için bir vesile olarak görülmüştür (Afifi, 1996). Mülakatlar sonucunda dinî gruplardan bazılarının kendilerine özel zikir halkaları olduğu görülmüştür. Dinî gruplarda ortak olarak en çok “Allah” ve “lâ ilâhe İllallah” zikirleri çekildiği tespit edilmiştir.

Belirtildiği üzere özellikle Nakşibendî tarikatlarına mahsus olan rabîta konusunda tartışmalar devam etmektedir. Demirli (2013: 190), İmam Rabbanî ile Nakşibendîlikte tekrar yorumlanan rabitanın amacını, tasavvufun geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak olarak açıklamıştır. Çünkü geleneksel tarikat ritüelinde mürid, mürşidin yanı başında terbiye edilir. Ancak bu grupları tercih edenlerin sayılarının artması; hatta günümüzde kitleleşmesi bu ritüeli imkânsız kılmaktadır. Bu durumda rabîta, merkezi bir rol üstlenmektedir.

Eraydın'a göre (2003: 54-55) tasavvufun en önemli özelliklerinden biri olan zikrin; kulu gafletten koruyan, manevî bir zırh olduğuna inanılır. Kişinin zikir sayesinde huzur bulacağına, zikre devam eden kimselerin kalbinde dünyaya karşı duyulan rağbet zayıflayacağına ve yerini Allah sevgisine terk edeceğine inanılır. Zikir, gizli ve aşikâr (hafî ve cehri) olmak üzere iki şekilde yapılır.

Atay'ın incelediği (1996: 366) Nakşibendî tarikatında amaç, insanda nefsin gücünü kırmaktır. Bunu başarmanın en etkili yolu ise, insanın Allah'ın kudreti önünde bir hiç olduğunu sürekli hatırd tutmasını sağlayan zikirdir. Araştırdığımız dinî gruplardaki katılımcılar için de zikrin önemli bir yeri vardır. Dinî gruba girdikten sonra zikir çekmeye başlayanlar veya zikir çekmeyi daha düzenli hale getirenler olduğu görülmüştür. Bu durum zikir çekmenin, tasavvufi düşünce temelli olan dinî gruplardaki en önemli unsurlardan biri olmaya devam ettiğini göstermektedir.

Tesettür konusunda bazı gruplarda belirgin farklılıklar söz konusudur (bk. Tablo 29). İsmailağa cemaatinde çarşaf giyenler ile (4 kişi) Rifaî tarikatında başörtüsü örtmeyenler (10 kişi) dikkat çekmektedir. İsmailağa cemaatinde iki kişi hariç diğerleri de çarşaf giymek istemekle birlikte ya buna cesaret edilememekte ya da çevresel baskı nedeniyle giyilememektedir. Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinden olan katılımcıların eşarp bağlama şekilleri, dinî gruplarının bir simgesi olarak açıklanmıştır. Ayrıca bir kişi hariç (*S-Tuççe*) çoğunluk şık giyinmenin önemini vurgulamıştır. Bunun nedenini ise tesettürlü kadınların giyim noktasında toplumun farklı kesimlerinden beğeni almaları içindir. Görüştüğümüz kadınların da kıyafetlerine dikkat ettikleri ve başörtülerini kendi aralarında “babaanne tarzı” ya da “kelebek model” olarak adlandırdıkları şekilde iğnesiz olarak bağladıkları görülmüştür. Açıklamalarda Süleyman Hilmi Tunahan'ın kızının bağlama şekliyle aynı olduğundan ve bu şekilde bağlayarak GATA gibi kurumlara rahatça girebildiklerinden de bahsetmişlerdir. İçlerinde şal takan hocalar olduklarını söyleseler de farklı şekliyle başörtüsü bağlama biçimi Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinin; çarşaf, İsmailağa cemaatinin sembolü olmuştur diyebiliriz. Fethullah Gülen cemaatinden iki katılımcının şal bağlanılmasını eleştirmeleri ise bu dinî grubun şal konusunda hassas davrandıklarını göstermektedir. Rifaî tarikatından katılımcılar çoğunlukla tesettürlü olmayı “Tesettür edepi olmaktır.” şeklinde açıklamıştır. Bu görüşlerin yaşam tarzlarına da yansıdığı müşahade edilmiştir.

Görüştüğümüz kadınların kıyafetlerine baktığımızda, Rifaî tarikatına bağlı olanların abartısız ama şık giyindikleri, bilinçli olarak daha çok sadeliği tercih ettikleri görülmüştür. Onlara göre edep yerleri kapalı olduktan sonra ve gösterişli olmadıktan sonra bir insan tesettürlü sayılabilir. Gülen cemaatine üye olan kadınların dış kıyafetlerine önem verdikleri görülmüştür. Bunda çoğunluğun öğrenci veya çalışan kadın olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Menzil tarikatında ise genelde ev

hanımları ile görüşülmüştür. Kıyafetleri sade olmakla birlikte dinî gruba girdikten sonra tesettür anlamında giyimlerine daha çok dikkat ettiklerini anlatmışlardır. Pardösü giymeyen, başörtüsüne dikkat etmeyen kadınlar; pardösü giymeye, kıyafetlerine dikkat etmeye başlamışlardır. İsmailağa cemaatine mensup olan kadınlar ağırlıklı olarak çarşaf giymektedirler. Kur'an-ı Kerim'de yer alan cilbab kelimesinin tefsirinin çarşaf olduğuna inanmaktadırlar. Onlar, dış kıyafettense ev içinde giyilen kıyafetin daha önemli olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların tesettür ile ilgili yorumlarına bakıldığında, “Tesettürlü kişinin vücut hatları belli olmamalı.” (18 kişi) konusunda ağırlıklı bir görüş söz konusudur (bk. Tablo 30).

Tesettür modası aslında sınırları belirlenmiş bir giyim tarzıdır. İslam ve modernizm boyutunda İslamî kesimin de kendi içerisinde tartıştığı bir konudur (Hızal, 2002). Okutan'ın (384: 2013) belirttiği gibi medyanın şık, güzel, zayıf ve bakımlı olarak lanse ettiği kadın, başörtülü kadınlar için de önem arz etmeye başlamış olabilir. Dinî gruba mensup olan kadınlar da, tesettürsüz olsalar dahi, tesettürlü kadınlardaki bu değişimden memnun görünmemektedirler. İngün (2005: 145- 146) ise bazı tesettürlü kadınların desenli, pullu eşarplar takıp makyaj yapmalarını, içlerinde yaşadıkları çelişkilerle açıklamıştır. Bu durumu, bastırılmış isteklerinin dışa yansımaları olarak addetmiştir.

Tesettüre giren katılımcılardan bazılarında çevrelerinden tepki gösterenler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bazı katılımcıları üzmüş bazılarını ise etkilememiştir. Cumhuriyet tarihinde farklı zaman dilimlerinde çeşitli yasaklarla karşılaşan başörtülü kadınlar, öyle görünüyor ki çevresindeki insanlardan da tepkilerle karşılaşmaktadır. Okutan'a göre (2013:381-383) örtülüler, sosyal ortamlarda, gittikleri mekânlarda başörtülü oldukları için dezavantajlı durumlarla karşılaşmıştır. Yargılanan, sözlü veya mimiksel tahriklere uğrayan, fiilî saldırılara maruz kalan, partizanlıkla etiketlenen başörtülüler kendilerini ne olduklarını/ne olmadıklarını ifade ederken bulmuştur. Günümüzün AKP iktidarında ise başörtülüler, daha önceden yabancı olarak nitelendikleri toplumsal iletişim ağları içine daha fazla katılma imkânı elde etmiştir.

Sonuçlara göre katılımcıların tesettür ile ilgili tutumları, onların dinî grup tercihlerini etkileyebileceği gibi gruba girdikten sonra tesettür biçimlerinde de değişiklik olabileceği görüşündeyiz. Katılımcıların tesettür ile ilgili ortak ifadeler kullanmaları,

dinî grubun etkisini göstermektedir. Buna göre tesettürün, dinî grubun inanç ve davranışta etkili olduğunu en iyi şekilde gösteren sembol olduğu söylenebilir.

Katılımcıların, sosyal hayatta dikkat etmeye çalıştıkları benzer hususlar olduğu görülmüştür (bk. Tablo 31). Katılımcılar arasında tatil mekânları konusunda tercihlerini tesettür otellerden yana yapanlar vardır. Bazıları ya memlekete gitmeyi tercih etmekte veya maddî durumları yeterli olmadığı için bu tarz mekânlara gitmemektedir. Bazılarının ise tatil algısı farklıdır. Örneğin *S-Feyza*'ya göre tatil “atıl” olmaktır, bu nedenle de yazın Kur'an-ı Kerim öğretmeyi tercih etmektedir. Tesettür kaygısı olmadığı için tatil yerleri konusunda seçici davranmayan kişiler genelde Rifaî tarikatına bağlı olanlardır. Ancak karma plajlara girseler de daha dikkatli olmaya çalıştıklarını belirtenler olmuştur.

Kadınlardan bazıları, karşı cinsle olan iletişimlerinde mesafeyi korumayı önemsemektedir. Kadın-erkek karma ortamlara girmekten, arkadaşın eşiyile göz göze gelmemek için, arabanın hangi arka koltuğunda oturulması gerektiğine kadar dikkat eden katılımcıların olduğu görülmüştür. Televizyon izleme konusunda da daha hassas davranan katılımcılar vardır.

Aileden kaynaklı olarak içki içmeyi doğal karşılayan; ancak dinî grubun ya da farklı olayların (deprem gibi) etkisiyle içki içmeyi bırakanlar vardır. Ayrıca çoğu katılımcı alkollü içki içilen yerlere gitmemeye özen göstermektedir. Hatta içkili düğünlere gitmemeye dikkat eden katılımcılar vardır. Bazı katılımcılar, içki satan yerlerden alışveriş yapmamakla birlikte aldıkları ürünlerin içeriğine de dikkat etmektedir. Ürünlerin İsrail menşeli olmamasına, etlerin helal kesim olmasına ya da ürünlerin içerisinde domuz ürünleri bulunmamasına dikkat eden katılımcıların olduğu tespit edilmiştir.

Doğum günlerini bazı katılımcılar reddetmekte, bazıları ise dinî ritüellerle kutlamaktadır. Süleyman Hilmi Tunahan cemaatine bağlı olan bir kişi doğum günlerinde oruç tuttuğunu; İsmailağa cemaatine mensup olan bir kişi ise doğum günlerinde Kur'an-ı Kerim okuduğunu belirtmiştir. Ancak çocuklarını mutlu etmek adına, onların doğum günlerini pasta keserek kutlayanlar çoğunluktadır. Ayrıca kandil günleri de özel olarak kutlanmaktadır.

Araştırmaya katılan tarikat mensubu kadınların hepsi yılbaşı kutlamayı dine aykırı bulmaktadır. Yine Rifâî tarikatına mensup olan katılımcılardan bazıları eskiden kutladıklarını; ancak yaşları ilerledikçe çok önemsemediklerini belirtmiştir. Kaya'nın araştırmasında (2007: 77), bulgularımıza benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan kadınların %60,7 oranı anneler günü, yılbaşı ve doğum günlerini kutlamadıklarını ifade etmiştir. Onlara göre bu gibi günler batı toplumunun yansımaları ve dinimizde var olmayan kutlamalardır.

Katılımcılardan eşi dinî gruba mensup olan 18 kişi bulunmaktadır (bk. Tablo 14). Çalışmamızda, eşi dinî gruba en fazla mensup olan katılımcılar Gülen cemaatine mensup olanlardır (7 kişi). Bunun nedenini de biz, tümü için olmasa da cemaat içerisinde yapılan evliliklere bağlıyoruz. Çünkü mülakatlardan anlaşıldığı gibi diğer dinî gruplar da dâhil olmak üzere grup içerisinde evlilik yapmak teşvik edilmektedir. Katılımcılardan bazıları da kendi grubu içerisinde evlilik yapmayı daha mantıklı bulmakta ve eşlerini seçerken çoğunlukla dindar olmalarını önemsemektedir.

Bu sonuçlarla birlikte, çocuklarının din eğitimi almasına önem veren katılımcıların olduğu görülmüştür. Bu amaçla çocukları, dinî grubun kurslarına ve sohbetlerine yönlendirmeleri; kandiller gibi kutsal günler için yapılan programlarda görev almalarını sağlamaları bu durumun bir göstergesidir.

Gruplarda insanların nasıl davranmaları gerektiğine dair sosyal roller vardır. İnsanlar kimliklerini yitirme pahasına sosyal rollerine kendilerini kaptırabilirler (Aronson ve diğ. 2012: 552). Bu durumu katılımcılardan *S-Merve*'nin mülakatında görmekteyiz. Sohbet hocalığı yapan *S-Merve*, başörtüsünü Süleyman Efendi Cemaatinin sembolik şekli ile bağladığı için sokaktaki yürüyüşüne ve konuşmasına dikkat ettiğinden ve cemaati kötü lyansıtılmamak adına sinemaya dahi gitmediğinden bahsetmiştir.

Görüldüğü üzere dinî grup ortamları, katılımcıların sosyal hayatlarındaki davranışlarında etkilidir. Bu bulgular, yapılan farklı araştırma sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Usta'nın Menzil tarikatı ile ilgili yapmış olduğu çalışma sonucunda da (2006: 43) grup davranış formlarının, değerleri geliştirdiği gibi mürit açısından ikinci bir sosyalleşme sürecini sağladığı tespit edilmiştir. Yayan'ın (1992: 75- 76) Kayseri ili, Yahyalı ilçesinde Kavacık Nakşibendîliği ile Adıyamancı grup ile yapmış olduğu araştırmasında tarikatların bu ilçede güçlenmesiyle birlikte tarikata sempatisi olanlar bu

bölgeye yerleşmiş; dini yaşamdan uzak olanlar ise yavaş yavaş farklı muhitlere taşınmaya başlamıştır. Bu bölgeye yerleşmeyi seçenler şeyhe daha yakın olmakla birlikte grup içerisinde olma ve tesettürlü kadınların ağırlıkta olduğu ahlaksızlıkların yapılmadığı bir yerde yaşama arzusundan kaynaklanmıştır. Çocuklara verilen isimlerden kadınların kıyafetlerine kadar ilçede bariz değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Bu durum tarikat bireyleri arasında manevî birlik ve beraberlikle birlikte sosyal açıdan tarikatların etkisini de göstermektedir.

Bu bulgular, dinî grubun katılımcıların sosyal hayatlarındaki etkilerinden kaynaklanabileceği gibi çevresel etkenlerle, yaşanan tecrübelerle ve yaşın ilerlemesiyle de ilgili olabilmektedir. Çünkü katılımcılar arasında, yaşadıkları değişimleri yaşlarının ilerlemesine bağlayanlar söz konusudur. Ayrıca bazı katılımcıların, gençlik yıllarında yaptıkları şeyleri yapmamaya dikkat ettikleri gözlemlenmiştir. Araştırmamıza katılanların yaş aralığı ortalaması 38 olarak bulunmuştur. Bu yaş aralığı, yetişkinlik dönemlerinden orta yetişkinlik dönemine tekabül etmektedir.

Yetişkinlik dönemi, “ilk yetişkinlik”, “orta yaş” ve “yaşlılık” olarak üç gelişim aşamasından oluşmaktadır (Hökelekli, 1993: 281). Orta yaş döneminde kişi hayatın sınırlı olduğunun ve ölüm gerçeğinin farkına varır (Uysal, 2006: 217; Kayıklık, 2003: 51-52). Bu dönemde endişe, huzursuzluk ve duygusal çatışmalar da olmaktadır (Armaner, 1973: 132). Kişinin, dış dünyasından uzaklaşıp iç dünyasına yöneldiği ve hayatı sorguladığı bir zaman dilimidir (Onur, 2007: 67; Yaparel, 1987: 16).

Mehmedoğlu'nun aktardığına göre (2004: 164) yaş ile din arasında üç farklı model söz konusudur. İlk model geleneksel olarak adlandırılan 18-30 yaş arasında dinî aktivitede düşüş olması, 30 yaş sonrasında ise artış meydana gelmesi; ikinci model kararlılık modeli olarak yaş ile dini aktivitede değişim olmamasıdır. Üçüncüsü ise yaşın ilerlemesi ile dinî aktivitede bir düşüşün yaşandığı savunulan ilgisizlik modelidir. Türkiye’de yapılan araştırma sonuçları genellikle geleneksel modele uymaktadır.

Bulgular sonucunda Türkiye’de yapılan sonuçlara paralel olarak katılımcıların yaş ilerledikçe daha olgun olmakla birlikte tutum ve davranışlarına dikkat ettikleri gözlemlenmiştir.

Katılımcılardan bazıları, kendilerini ifade ederken yaşlarının getirdiği olgunluk ile birlikte evli olmaya ve anne olmanın farklı bir durum olduğuna da vurgu yapmıştır. Evli, dul veya bekâr olmak kadınların psikolojisini etkilemektedir. Vaus'a göre (2002: 29) bekâr kadınların ruh sağlıkları evli kadınlara göre daha iyidir.

Evlilik ve boşanma gibi durumlar kadınların psikolojisini etkilemekle birlikte dine ve dolayısıyla dinî gruplara yönelmesine de neden olabilir. Özüdoğru (1990: 208) evlilerin, bekâr ve dullara göre dinin inanç ve ibadet boyutuna yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduklarını aktarmıştır. Peker'e göre (2000: 174) kişiler, evlenip anne baba olduktan sonra çocuklarını iyi yetiştirmek ve onlara iyi birer örnek olmak kaygısıyla dinî görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Görüşme yaptığımız katılımcılara kadınların aleyhinde olduğu düşünölen bazı ayet ve hadisler hakkındaki düşöncelerini sorduk. Öncelikle kişisel bilgi formunda yer alan "İslam'da erkek kadından daha fazla ayrıcalıklara sahiptir." önermesini inceledik. Bu önermeye 28 kişi "Katılmıyorum." demiştir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu, İslam'da erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğuna inanmamaktadır. Katılımcılar arasında erkeğin daha üstün olduğunu belirtenlerden bazıları, bu durumu "güç ve kuvvet" yönünden veya "evin reisi" olduğu düşöncesinden yola çıkarak yorumlamıştır. Bazı kadınlar ise, bu sebeplerden ötürü eşlerine itaat etmenin gerekliliğini açıklamıştır.

Nisa Suresi 3/11 ve 34. ayetleri ile ilgili ayetleri katılımcılara yönelttiğimizde, genelde yorum yapmak yerine ayetlere karşı gelinmeyeceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu, ayetlerdeki şartlar oluştuğunda durumun geçerli olabileceğinden bahsetmiştir (bk. Tablo 34).

Çok eşliliğin eleştirilemeyeceğini söyleyenler haricinde günümüzün şartlarında uygulanmasının zor olacağından bahsedenler olmuştur. Kadına vurulması konusunda ise dinimizde olmadığını belirtenler ve ayetteki şartları taşıyorsa dövölebileceğini savunanlar ağırlıktadır. Hatta kadının ev içerisinde ve kocasına karşı görevlerini yerine getirmediği takdirde dövölebileceğini anlatanlar da olmuştur.

Katılımcıların kadınların cehennemde çok olması hakkındaki görüşleri, *kadının günaha yatkın olması* ve *kadının kişisel zaafı* başlıkları çerçevesinde temalandırılmıştır (bk. Tablo 35). Kadınların günaha yatkın olmalarıyla ilgili olarak en çok, "Kadın dedikodu yapar." (7 kişi) tespitinde bulunmuşlardır. Buna göre kadının dedikodu yapması,

katılımcılar tarafından en çok belirtilen ve cehennemlik olmasına neden olan özelliği görünmektedir. Bu durum bize, kadına dair henüz eşitlikçi bir söyleme ulaşılamadığını; kadınların dahi hemcinslerine karşı toplumsal cinsiyetçi önyargıyı aşamadıklarını göstermiştir.

Sayıları az da olsa bazı katılımcılar, hadisin yaşanan bir duruma dair söylendiğini veya hadisin zayıf olduğunu, bazıları ise cennetlik ya da cehennemlik olmanın cinsiyetle değil ahlak ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu tarz yorumlar yapan katılımcılar; genelde farklı kaynaklardan faydalanan, okuyan ve araştıran kişiler olmuştur. Diğerleri ise genelde duyduklarından yola çıkarak görüşlerini aktarmıştır. Bu nedenle bu konularda gruplar arası ayırmadan çok, bireysel olarak araştırma yapmak farklılık sağlamıştır diyebiliriz. Örneğin Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinden olan kadınların çoğunluğu, kadının cehennemlik olması hadisini kanıksayıp, Hz.Havva'nın hatasından yola çıkarak kadınların zaaflarına vurgu yaparken, bu cemaate mensup olan ve cemaat içerisinde sohbetler düzenleyen bir katılımcı böyle bir hadisin var olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak, katılımcılara İslam'da kadın ile ilgili sorduğumuz tartışmalı sorular; dinî grup üyelerinin bilgi düzeyleri, araştırma yapıp yapmadıkları ve bilgi edindikleri kaynaklar hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

Benzer çalışmalarda aynı sonuçları görmek mümkündür. Açıköz'ün (2010: 80) 30 kadın denekle yapmış olduğu araştırmasında, "Kadınların fitne unsuru olmaları ve şeytana benzetilmeleri hususunda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna; 30 kadından 5'i (%16,6) kesinlikle katılırken, 9'u (%30) asla katılmam, demiştir. Geri kalan 16'sı (%53,3), bu görüşün bazı kadınlar için doğru olduğunu düşünmektedirler. Buna göre katılımcılar için kadınların genelinin olmasa bile, bir kısmının fitnece davranışlar sergilediği kabul edilmektedir.

Bazı araştırmalarda ise eğitim düzeyinin artması ile kadına dair kalıp yargıların ve dinî emir olarak yorumlanan unsurların sorgulanmaya başlandığı müşahede edilmiştir. Meydaner'in (2006: 115-117) Kırıkkale şehir merkezinde farklı sosyoekonomik durumda olan kadınlarla yapmış olduğu araştırmasında, kadınlara atfedilen bazı sıfatların benimsenildiği; ancak dindar kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, kadınlarla ilgili kalıp yargılara daha sorgulayıcı bir anlayışla yaklaşıldığı görülmüştür.

Göçeri'nin (2010: 124-129) 805 kız ve 521 erkek, toplamda 1326 öğrenci ile yaptığı araştırmada öğrenciler; kadının mirastan yarı pay alması ve iki kadının şahitliği kurallarına karşı gelmektedirler. Tek eşli evlilik ise desteklenmektedir. Kız ve erkek öğrenciler bu konularda mutabıktır. Ancak örtü konusunda farklı bir tavır sergilemektedirler. Kadının dövülebilmesi, bir din ve dünya görüşü olarak çok yüksek bir yüzde payı ile onaylanmamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre 35 tane hadis içerisinden, özellikle kız öğrencilerin kamusal hayatta görünür olma ve saygı duyulma isteğiyle paralel hadislerin üst sıralarda yer aldığı görülmüştür. Sonuç olarak, kadın ve erkeğin eşitliği esasına dayanan bir din anlayışı geliştirilmekte olduğunu tespit etmiştir.

Kadının çalışması konusunda katılımcıların çoğunluğu, kadın eğer ekonomik anlamda mecburiyet içerisinde ise çalışabileceğini söylemiştir. Ancak erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışılmasının daha uygun olacağı kanaati ağırlıktadır.

Kaya'nın (2007: 69- 70) dinî gruplardaki kadınlarla yaptığı araştırma sonucuna göre, katılımcıların %61,3'ü kadının günümüz şartlarında bir mesleğinin olmasını gerekli görmüştür. Katılımcıların %36 oranı ise kadının ekonomik özgürlüğünü kazanmasını, mesleğinin olmasını istemediklerini belirtmişlerdir. Kadının tesettürle mükellef olduğu ve nafakasının kocası tarafından karşılanacağını belirterek, ekonomik özgürlüğünün ve mesleğinin olmasını gerekli görmemişlerdir.

Rifaî tarikatına mensup olan katılımcıların kadın konusundaki düşünceleri diğerlerine göre belirgin bir şekilde daha nettir. Kadının İslam'da üstün bir yeri olduğu düşüncesiyle birlikte çalışması konusunda hiçbir sakınca görmemektedirler. Bunda günümüzde Rifaî tarikatında ön planda olan şahsiyetin Cemalnur Sargut olmasının etken olabileceği gibi bu tarikatta genelde eğitim seviyesi yüksek kadın katılımcılarının olması da etkili olabilir. Ayrıca TÜRKKAD gibi kadın dernekleri açmaları kadınlara ayrı bir önem verildiğini de göstermektedir.

Katılımcıların dinî gruplarda değişmesini istedikleri şeylere dair yorumları; *üyelere yönelik eleştiriler* ve *dinî grup sistemine yönelik eleştiriler* olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Kadınlar en çok *üyelere yönelik eleştirilerde* bulunmuş, özellikle “Üyeler görevlerini yerine getirsinler.” (7 kişi) demiştir.

Aynı tarikatta bulunan ve aynı şeyhe biat eden müritler birbirlerinin manevi kardeşidirler. Pirdaşlardan ve kardeşlerden oluşan cemaate ihvan denilmektedir.

Aralarındaki bağ, kardeşlikten öte bir bağıdır. Bu sosyal ortam onların huzur buldukları ve güvenle yaşadıkları manevi bir iklimdir (Uludağ, 2006: 144). Aynı grup içerisinde olan bireylerin zamanla aynileşmeye başladıkları söylenebilir. Bu durum sadece düşüncede benzerlikte değil; davranışlarda, hatta kıyafetlerde (aynı tesettür şekli gibi) olmaktadır. Ancak az da olsa bazı katılımcıların öz eleştiri yapmaları, hepsinin dinî gruplarını tabulaştırmadıklarının da göstergesidir.

Bununla birlikte, mülakatların geneli göz önüne alınacak olursa, katılımcıların gruplarını eleştirmekten kaçındıklarını söyleyebiliriz. Hatta bazı katılımcılar, dini gruplarını adeta mükemmele ulaşmış bir yapı olarak görmüşler; hatalı veya kusurlu olanın ya kendileri olduğunu ya da grup içerisindeki insanlardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu durum, dinî gruplarına bağlılıklarının boyutunu da göstermiştir.

Gruba uygun davranılmaması hakkında katılımcıların üyelere yönelik eleştirileri göstermektedir ki dinî grup öğretilerine aykırı davranışlar söz konusudur. Bu durum grup üyelerinden bazılarının grup öğretilerini içselleştiremediğini ve gruplara mensup olan herkesin tamamen onların kuralları doğrultusunda hareket etmediğini göstermektedir. Usta'nın araştırmasında da görüldüğü gibi (2006: 44) bireyin içsel yaşantısı tasavvufî yaşayışa yakın ise tarikat, müritleri üzerinde etkili olabilmektedir. Ancak karakterinde problemler olan müritlerin tarikat ahlak ve öğretileri çerçevesinde dönüştürülemediği görülmüştür.

Katılımcıların çoğunluğunun gruplarını eleştirmekten kaçınmalarının bir nedeni de gruplarda itaatkârlığın ön planda tutulması olabilir. Çünkü dinî grupta olmanın başında itaatkârlığı öğrenmenin ve aklın arka plana itilmesinin gerektiğini belirten katılımcılar söz konusudur. Dindarlık veya dinî grup ile itaatkârlık arasında anlamlı sonuçlar çıkan araştırmalar mevcuttur. Atacan'ın (1990: 134) Cerrahî tarikatıyla yapmış olduğu araştırmasında, Cerrahîlerin otoriter, teslimiyetçi, elitist bir dünya görüşü ile kendilerine birleştirici bir rol atfettikleri görülmüştür. Bu çerçevede, bireysel düzeyde soru sormak engellenerek bir uyum ideolojisi geliştirmişlerdir.

Cirhinlioğlu ve arkadaşlarının (2013: 263) 1783 kişi ile yapmış oldukları çalışmada, değerler bakımından dinî tutumu daha ziyade muhafazakârlık içerisinde yer alan mütevazılık, kendini adama, geleneğe saygı, itaatkârlık gibi geleneksel değerlerle ilintili bulmuşlardır. Öztürk'ün (2008: 187) araştırma sonucuna göre dindarlık ile itaatkârlık

arasındaki ilişkide; ibadet kadınları daha itaatkâr yapmakta, sosyal yönden daha uyumlu bireyler haline getirmektedir. Özüdoğru'nun (1990: 208), araştırmasında ise sosyoekonomik düzeyleri düşük kadınlarda kaderci, teslimiyetçi inanç ve eğilimlerin güçlü olduğu görülmüştür.

Necmettin Dâye'nin *Mirsâdü'l- İbâd* adlı eserinde müritte bulunması gereken yirmi özellik sıralanmıştır. Bunlar tevbe, zühd, tecrid, akide, takva, sabır, mücahede, cesaret, cömertlik, yiğitlik, doğruluk, ilim, niyaz, gözü karalık, melâmet, akıl, edep, güzel ahlak, teslim ve tevfidir. Teslimiyet sahibi mürit, şeyhinin kararlarına uymalı kendi kişisel karar ve faaliyetlerini yok ederek onun tasarrufunda yaşamalı, şeyhinin karşısında cenazenin, gassâln önündeki konumu gibi olmalıdır (akt. Uludağ, 2006: 153- 156). Hökelekli'nin (2009: 184) belirttiği üzere müridin şeyhine bağlılığı, sevgi ve hayranlığı ile güvenini kaybetme korkusu, şeyhin her türlü fikir, tutum ve davranışını onaylayıp eleştirmeksizin uygulamasına neden olabilmektedir.

Gruba veya lidere itaatkârlığın, katılımcıların grubun kaidelerine uymaya teşvik edilmesinde ve dinî gruptaki öğretilerin yerine getirilmesinde etkili olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca bu durum dinî grupların, günümüzde de tasavvufi öğretilere bağlı olduklarını da göstermektedir. Yılmaz'ın (2015: 84, 227) Gülen cemaatine bağlı olan kişilerle yapmış olduğu görüşmelerde cemaate üye olmanın onlara kontrol sağladığını, iyi bir insan olmayı denetlediğini açıklamışlardır. Görüştüğu kişiler herhangi bir baskı görmediğini bireysel tercihleri nedeniyle cemaatte olduklarını belirtmiştir. Cemaate bağlılıklarını gönüllülük üzerinden tanımlamışlardır.

Bununla birlikte itaatkârlık, grup dışı okumalar/araştırmalar yapmak ve gruba eleştirel bakmak açısından sakıncalar içerebilir. Katılımcılardan bazılarının belirttiği üzere dinî gruba girmek akıl işi değil gönül işidir. Bu anlayış, onların dinî grubun veya liderlerin hatalarını görmelerine engel olabilir. Nitekim Yavuz (2013: 262) taraftarların kendi gruplarını ve liderlerini ön plana çıkartıp ona itaat etmelerinin, dinin esas unsurlarının ihmaline ve toplumsal birliği yaralayıcı bir duruma dönüşebileceğinden bahsetmiştir.

Genel olarak bulgulara bakıldığında dinî grupların bazı ortak özellikleri olduğundan bahsedebiliriz. Dinî gruplardaki katılımcıların çoğunluğunun grup içerisinde kendilerini daha iyi hissettiklerini, daha huzurlu ve daha mutlu olduklarını, bir amaç edindiklerini, sosyal ortamlarının olduğunu, zikir çekmeye önem verdiklerini, kendilerini Allah'a

daha yakın hissettiklerini, Allah'tan gelen her şeye razı olduklarını, liderlerine sevgi ve bağlılıkları olduğunu, dinî sohbetlere katıldıklarını, dinî bilgi edindiklerini, ibadetlerini daha şuurdu yaptıklarını, sosyal ortamlardaki davranışlarına dikkat ettiklerini, grubun kurumlarına ve gruba ait eserlere karşı ilgili olduklarını, daha hoşgörülü daha yardımsever ve daha sabırlı olduklarını müşahede etmekteyiz. Kısaca tüm grupların, katılımcılara yönelik psiko-sosyal dinî ve manevî benzer etkilerinin olduğundan bahsedebiliriz.

Dinî grup mensuplarının kendi içerisinde hiyerarşik bir düzeni vardır. Bununla birlikte her dinî grubun kendisine özel sohbet ortamları vardır. Sohbet ortamlarıyla birlikte dinî gruplar, muhataplarına erişmek ve belki de daha fazla katılımcı edinmek için günümüzde modern iletişim araçlarını aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Günümüzde artık en radikal görünen İsmailağa cemaati de dâhil olmak üzere incelediğimiz bu grupların hepsinde teknolojik gelişmelere ayak uydurduklarını görmekteyiz. Atacan (1990: 124), Cerrahi tarikatı ile yapmış olduğu araştırmasında, mensupların, günlük yaşamlarında televizyondan otomobile kadar, olanakları elverdiği ölçüde, teknolojik gelişmelerden yararlandıklarını ve bunları dinsellikle ilişkilendirdiklerini tespit etmiştir.

Tarikat ve cemaat arasındaki farklılıklardan bazılarını katılımcılar bize yansıtmıştır. Buna göre dinî grupların kendilerine özgü dini yorumlayış ve yaşayış tarzı olduğundan bahsedebiliriz. Bununla birlikte her dinî grubun bir mefkûresi vardır ve mensuplar bu mefkûre için gayret göstermektedir. Rifaî tarikatında lidere gönülden bağlılık ve “Edepli olmak” gibi tasavvufî ve ahlakî öğretileri idrak etmek; Gülen cemaatinde tebliğ etmek ve bu yolda hizmete yönelik olarak fedakârca çalışmak; Menzil tarikatında lidere olan sevgi ile birlikte hoşgörülü, güler yüzlü ve ahlaklı olmak; İsmailağa cemaatinde fikhî kurallara daha uygun olarak ehlişünnet çizgisinde bir yaşam tarzı sürmek ve Süleyman Efendi cemaatinde grubun kurumlarına ve insanlara yardım etmek gözlemlediğimiz kadarıyla ön plana çıkan olgulardır.

Sosyal hayatın dil üzerinde büyük bir etkisi vardır (Kaplan, 2005: 151). Dinî grup içerisinde yer alan katılımcıların ortak kavramlar kullandıkları görülmüştür. Bununla birlikte gruplar arasında kavramlara yüklenen anlamlarda farklılıklar söz konusudur. Gülen cemaatine bağlı olan katılımcılar, davranışlarındaki değişimi anlatırlarken daha çok “fedakâr” olmaktan bahsetmiş; Rifaî tarikatına üye olan katılımcılar çoğunlukla

tesettür kelimesini “edepli olmak” şeklinde yorumlamıştır. İsmailağa cemaatine bağlı olan bazı katılımcılar, Nur Suresi 24/31. ayetindeki “cilbab” kelimesinin anlamını çarşaf olarak yorumlamakta ve bu doğrultuda çarşaf giymek bu cemaatte yaygın bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak aynı kavramı diğer dinî gruplar farklı yorumlamışlardır. Rıfâî tarikatına mensup katılımcılar örtü olarak yorumlarken bu örtünün sadece bedeni değil; özellikle insana ait olan her türlü ziynetin örtülmesi olarak anlamlandırmışlardır.

Rabıta kavramı ise özellikle Menzil tarikatı ile birlikte cemaatleşen tarikatlar olarak nitelendirebileceğimiz Süleyman Efendi cemaati ve İsmailağa cemaatine mensup olan katılımcılar tarafından önemsenmektedir. İstihare kavramı, İsmailağa cemaati için daha önemli görünmektedir. Çünkü cemaate giriş ritüellerinden birisi de istiharenin çıkmasıdır.

Kadına dair görüşlerde de yine gruplar arasında farklılıklar olduğundan bahsedilebilir. Özellikle rifaî tarikatına mensup olan katılımcılar kadın ile ilgili görüşler söz konusu olduğunda daha kadına yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu durumu Gülen cemaati takip etmiştir. Diğer dinî cemaatler ise bu iki gruba göre daha ataerkil bir duruş sergilemiştir diyebiliriz. Bununla birlikte Menzil tarikatı üyeleri de kadının okuması gerektiğini belirtmiştir. İsmailağa cemaati ve Süleyman Efendi cemaati bu konuda daha katı görünmekteyse de özellikle Süleyman Efendi cemaatine mensup olan üyelerin kızlarını örgün eğitim sistemine yönlendirmeye başladıkları müşahede edilmiştir.

Ayrıca gruplardaki katılımcılar arasında sosyo ekonomik farklılıklar söz konusudur. Katılımcılar arasındaki bu farklılıklar gruplar arasında bariz bir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Rifaî tarikatına ve Gülen cemaatine mensup olan katılımcıların eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu ve bu nedenle çalışan kadınların daha fazla olduğu müşahede edilmiştir. Maddi açıdan ise İsmailağa cemaati ve Menzil tarikatı mensuplarının genel olarak ekonomik düzeylerinin diğerlerine oranla biraz daha düşük seviyede olduğundan bahsedebiliriz. Bu durum grupların yayıldığı muhitlerin farklılıklarıyla birlikte her grubun farklı muhatapları olduğunu; farklı kesimlere hitap ettiğini de göstermektedir.

Araştırma sonucumuzda da dinî gruba girmeden önce, kendi grubu veya farklı gruplar hakkında ayrıntılı olarak araştırma yapanların oranı düşük seviyede çıkmıştır. Bunda,

dinî gruba yönelten kişilere duyulan güvenin yanında, bu tür gruplara girmenin akıldan çok kalp ile ilgili olduğu düşüncesi de ağır basmaktadır.⁴⁰ Gruba katıldıktan sonra kendi gruplarının önerdikleri kitapları veya kendi dinî gruplarına ait yayınevlerinden çıkan eserleri öncelikli olarak okumaya başladıkları söylenebilir. Dinî gruplara girdikten sonra ise gruba bağlılıkla birlikte itaat önem kazanmakta ve sorgulamalar ötelenmektedir.

Bilge'nin (2008:130) araştırma sonucunda, kadınların dinî bir kurumdan eğitim almamaları nedeniyle tarikattan şifahen aldıkları bilgilerle yetindikleri görülmüştür. Yayan'ın (1992: 75- 76, 82-83) araştırma sonucunda ise tarikatlara üye olanların, verilen görevlerle birlikte sorumluluk duyguları arttığı, ibadetlerin daha dikkatli bir şekilde yapılmaya başlandığı görülmüştür. Ancak tarikatlar tam anlamıyla ahlaki dönüşümü gerçekleştirememekle birlikte bu gruplar politize olmuş; şeyhin, müritlerin iradesi dışında siyasi partiye kanalize etmeye çalıştığı görülmüştür. Tarikata bağlı olanlar kendilerini imtiyazlı olarak görürken kendileri ve diğer insanlar arasında mesafe koymaya başlamışlardır. Ayrıca yoğun bir şekilde kendisini tarikat faaliyetlerine adayan kadınlar ev işlerini, çocuk bakımını aksattıkları için aile içi huzursuzluklar yaşanmıştır.

Sarıkaya (1998: 98, 102), dinî cemaatlerin kendi düşünceleri ve kendi kaynakları çerçevesinde hareket ettikleri için dinî düşünce ve zihniyet dünyasına müspet katkıları olmadığından bahsetmiştir. Çünkü bazı klasik yapıdaki dinî gruplar ilmihal bilgilerinin ötesine geçememekte; bazıları ise sosyal gelişmeler karşısında, lider kadroları da yeni kitaplar yazarak, cemaat mensuplarının ihtiyacını yine kendi kontrollerinde gidermeye çalışmaktadır. Ona göre (2001: 5) kendisini lidere bağlayan kişiler düşünme yeteneklerini kaybedip başkalarının iradesiyle hareket etmektedirler. Ayrıca Türkiye'de dinî tarikat ve cemaatlerin, Müslümanlar arasında ayrılık ve bölünmeleri körükleyebildiği durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde müritleri kendi çıkarları için kullanan sahte tarikat şeyhleriyle ilgili istismar haberlerine hâlâ şahit olmaktayız.⁴¹ Uludağ (2006: 158-159) özel bir eğitim ve disiplin isteyen tasavvufun, son zamanlarda, özüne aykırı olarak bu yola herkesin alınmasının zarara yol açtığını belirtmiştir. Müritlerin çok olmasının önemsenmesi,

⁴⁰Tasavvuf anlayışında şeyhin karşısında müridin gassal gibi (cenaze yıkayıcısının elinde bir cenaze) iradesini bırakması söz konusudur (Sarmış, 1995: 175).

⁴¹ Konu ile ilgili olarak Kahraman, N. (2011). Badelendim Pir Oldum. <http://www.hurriyet.com.tr/badelendim-pir-oldum-18786044> haberi hala istismar olaylarının yaşandığını göstermektedir.

manevî yaşamın kalitesini, ahlaki kurallara bağlılık derecesini, edep ve terbiye mertebelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Şekilden çok maneviyatın önemsendiği bu yolda şekilcilik ve merasimciliğe önem veren bir tasavvuf anlayışı ortaya çıkmıştır. Kara (2003: 16) gerçek anlamda şeyh olmayanların ve belirli bir tekke terbiyesinden geçmedikleri halde herkesi tarikata alanların, müritlerin hayatında problemler ve buna bağlı olarak bunalımlar meydana getireceğini aktarmıştır.

Kayıklık'ın (2011: 211) belirttiği üzere insan hayatının birçok yönü gibi tasavvufi yaşam da istismara açık bir alandır. Birtakım cahil ve fırsatçı kişiler tarafından istismar edildiğinde insana ve topluma zararlı olabilmektedir. Işık'a göre (1991: 211- 212) niyetleri temiz ve arayışları samimi olan bazı insanlar gerçek anlamda mürşid arayışı içerisindeyken sahteleri ile karşılaşabiliyor ve istismar edilebiliyorlar. Aslında bu durum, onların değil eğitim sisteminin suçudur. Özel ise (2012: 329) grup olmanın doğası gereği, gruplaşmanın söz konusu olduğu yerde istismar da olabileceğinden bahsetmiştir.

Bu eleştirilerle birlikte bu çalışmanın sonuçlarında görüleceği üzere dinî grupların, kadınların hayatlarına olumlu etkileri de vardır. Ancak kanaatimize göre dinî gruba girmeden önce kadınların daha çok okuması ve araştırma yapması, onlar açısından faydalı olacaktır. Çünkü bu tür gruplardaki problemlerin büyük bir kısmı, bağlıların içinde buldukları durumdan kaynaklanmaktadır. Şentürk'ün de (2010: 109) belirttiği üzere dinin bireyde olumlu kişilik özellikleri oluşturabilmesi için öncelikle dinî ve ahlakî değerleri benimsemekle birlikte onun sağlıklı ve metotlu bir eğitimle sunulması gerekmektedir. Bu nedenle katılımcıların eğitim kalitesinin artırılması çok önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dinî gruplar, başlangıçlarından günümüze kadar önemini korumaya ve ilgi görmeye devam etmektedir. İnsanlar dinî gruplara çevresindeki kişilerin teşvikiyle girebildiği gibi yaşadıkları problemlerle başa çıkma yolu olarak da bu gruplara yönelebilmektedir. Çünkü problemler kişileri arayışlara sürükleyebilmekte, bu arayışlar neticesinde bazıları çözümü dinî ortamlarda bulabilmektedir. Dinî gruplar da dâhil olmak üzere, herhangi bir gruba katılmak, grup içerisinde görevli olmak insanın hayatına anlam katabilmekte; kişilerin ibadetlere başlamasında ve ibadetleri düzenli bir şekilde uygulamada veya maneviyat arayışlarında onlara yardımcı olabilmektedir. Bu ve buna benzer durumlar, dinî gruplara olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu tür gruplara mensup olan kadınlar çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Ülkemizde dinî gruplara bağlı olan kadınlar hakkında az da olsa araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar çok sınırlı olmakla birlikte genelde bir dinî ya da iki grup içerisindeki kadınlar ele alınmıştır. Konu ile ilgili olarak dinî gruba bağlı olan erkeklere dair daha çok çalışma vardır. Araştırmalarda kadınların ketum davranmaları ve arka planda olmayı tercih etmeleri bu durumun nedenleri arasındadır. Bu çalışmada ise beş farklı dinî grup ele alınarak konu, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırmamızda, kadınların dinî gruplara yönelme, katılma ve bağlanma nedenleri ile birlikte dinî grupların psiko-sosyal, dinî ve manevî etkisi mülakat yöntemi ile derinlemesine incelenmiştir. Dinî gruplara üye olan kadınları incelediğimiz bu araştırmanın örneklemini 2012- 2014 yılları arasında İstanbul'da Pendik, Sultanbeyli, Maltepe, Kadıköy, Ümraniye, Fatih, Üsküdar, Kartal, Rumeli Hisarüstü ve Kâğıthane ilçelerinde yaşayan beş farklı dinî gruba mensup (her gruptan onar kişi olmak üzere) 50 kadın katılımcı oluşturmaktadır.

Kadınların dinî gruplara yönelim nedenleri ve dinî grupların psiko-sosyal ve dinî/manevî etkilerini inceleyen bu çalışmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve problemleri, önemi, araştırmanın yöntemi, varsayımlar ve sınırlılıklara yer verilmiştir. Kavramsal ve kuramsal çerçeveden oluşan birinci bölümde psiko sosyal açıdan kadın, kadın, din ve maneviyat, dinî grupların niteliği ve etkileri açıklanmıştır. İkinci bölümde araştırmanın modeli, veri toplama aracı, araştırmaya katılanlar ve nitelikleri, verilerin analizi ve yorumlanması ile

araştırma sürecinde karşılaşılan güçlükler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın bulguları sunulmuş, dördüncü bölümde bulgular yorumlanarak analizler yapılmıştır.

Yaş ortalaması 38 olan katılımcılardan 39 kişi evli, 10 kişi bekâr, 1 kişi ise boşanmıştır. Evli olan 18 kişinin eşi belirli bir dinî gruba mensuptur. Kadınlardan 21 kişi ilköğretim mezunu, 8 kişi lise ve dengi okul; 18 kişi Y.Okul/Üniversite, 2 kişi Yüksek Lisans mezunudur. Bir katılımcı ise okuma yazma bilmemektedir. Çoğunluğun ekonomik durumu orta düzeyde olup “düşünerek harcama yaparım” diyenler ağırlıktadır (41 kişi). Katılımcıların dinî grupta bulunma süresi en fazla 1-5 yıl arasında (17 kişi) ve 10-15 yıl arasında (12 kişi) olanlardan oluşmaktadır.

Araştırmamızda eğitim seviyesi yüksek ve meslek sahibi olan kadınlar vardır. Ayrıca ekonomik düzeyi yüksek olan katılımcılar da söz konusudur. Bu durum, genelde sosyo-ekonomik durumu iyi olmayanların, eğitim seviyesi düşük olanların veya çalışmayanların dine veya dinî gruplara yöneldiği yargısını geçersiz kılmaktadır. Çünkü dinî gruplar, çeşitlerine göre, toplumdaki farklı sosyal sınıflara hitap edebilmektedir. Buna göre, kadınlar, sosyo ekonomik durumuna, çevresine, mizacına veya beklentilerine uygun farklı dinî gruplarla etkileşim halinde olabilmektedirler.

Katılımcıların dinî gruba yönelme nedenleri, *psikolojik nedenler*, *dinî ve manevî nedenler* ve *sosyal nedenler* olarak tespit edilmiştir. Bu nedenler arasında aile etkisi, arkadaş etkisi, hocaların (yetkili kişilerin) etkisi, liderin etkisi, medya etkisi ve dinî gruba bağlı yurt ve dershaneler ile birlikte boş zamanı değerlendirme olarak genellenilen *sosyal nedenler* daha etkili çıkmıştır. Bu sosyal nedenler içerisinde aile (17 kişi) ve arkadaş etkisinin (15 kişi) daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Dinî grupları ayrı ayrı incelediğimizde de sosyal nedenlerin daha etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenler arasında Gülen cemaatine bağlı dershanelerin, Süleyman Efendi ve İsmailağa cemaatine bağlı yurtların, Cemalnur Sargut'un ise medyadaki etkisinin diğer dinî gruplara göre daha etkili olduğu söylenebilir. Bu durum bize dinî gruplara bağlı kurumların ve kitle iletişim araçlarını kullanmanın etkisini göstermektedir.

Dinî gruplara katılma nedenleri, *dinî ve manevî nedenler ile kişisel nedenler* olarak ikiye ayrılmıştır. Katılımcıların, dinî gruplara en çok “Allah’ın rızasını kazanmak” ve “tebliğ etmek” gibi dinî ve manevî nedenler sebebiyle katıldığı tespit edilmiştir.

Dinî grupların, katılımcıların kişiliklerine ve amaçlarına uygun olması gruba katılmada önemli etkenler arasındadır. Bu nedenle bir dinî grubu eleştirirken kendileri açısından tavizkâr ya da şekilci/katı olmaları noktasında yorumlar yapmışlardır. Katılımcıların bu yorumları, farklı gruplara olan görüşlerini göstermekle birlikte dinî gruplardan beklentilerini de yansıtmıştır.

Katılımcıların dinî gruba bağlılıkları doğrultusunda, gruplarından ayrılma düşüncesinin, onları *dinî ve manevî kaygılar, sosyal kaygılar, psikolojik kaygılar* gütmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Bu kaygılar içerisinde katılımcılar en fazla “Boşlukta hissederim” *psikolojik kaygı* ifadesini kullanmışlardır. Bu ifade, dinî grupların, katılımcıların hayatlarında önemli bir alanı işgal ettiğini, psikolojileri için önemli olduğunu, hayatlarına anlam kattığını ve bir amaç edindiklerini göstermektedir. Ayrıca gruplarından ayrıldıklarında dinî vecibelerini yerine getiremeyecekleri, dinî/manevî ve sosyal ortamlarından (arkadaş ve sohbet ortamları gibi) uzaklaşacakları kaygısı taşıdıkları görülmüştür. Sohbet ortamları, dinî/manevî ve psikolojik açıdan önemli olmakla birlikte gruba bağlılığı sağlayan etkenler arasındadır. Bununla birlikte katılımcıların, grup liderlerinin şahsına ve etkisine yaptıkları atıflar, dinî gruba bağlılıkta liderin de önemli olduğunu göstermiştir.

Dinî gruba yönelme, katılma ve bağlılık ile birlikte grupların kadınlar üzerinde ağırlıklı olarak psiko sosyal, dinî ve manevî etkileri ön plandadır.

Katılımcılar, gruplarında *psikolojik açıdan etki* olarak kendilerini daha iyi hissettiklerini aktaran cümleler kurmuştur. “Allah’tan gelene razı olma (teslimiyet)” başta olmak üzere daha huzurlu, daha mutlu olduklarını; hayata daha olumlu baktıklarını, problemlerden uzaklaştıklarını, hayatın daha anlamlı olduğunu, daha dengeli ve daha umutlu olduklarını aktarmışlardır. Bu nedenlerden ötürü kendilerini daha iyi hissettiklerini, bir amaç edindiklerini, kendi problemlerini unuttuklarını belirtenler olmuştur. Ayrıca grup atmosferinin rüyalarına da etki ettiği; manevî deneyimler yaşayanların olduğu tespit edilmiştir.

Dinî grupların *ahlakî ve manevî değerlere etkisi* ile katılımcılar insanlara karşı tutum ve davranışlarını düzeltmeye başlamışlar; olumsuz duygu ve düşüncelerine karşı öz eleştiri yapmışlardır. Kadınlar; başta daha sabırlı ve daha hoşgörülü olmakla birlikte daha yardımsever, daha olgun, daha fedakâr ve daha kanaatkâr olduklarını aktarmışlardır. Ayrıca dedikodudan, gösterişten, bencillikten ve kıskançlıktan uzaklaşarak kişisel gelişimlerinde ve insanlarla olan ilişkilerinde daha yapıcı ve daha faydalı olmaya başladıkları görülmüştür.

Dini grupların, *dindarlığa etkisi* olduğu görülmüştür. Dinî gruba katılan kadınlar, ibadetleri uygularken daha bilinçli hareket ettiklerini, şekilden çok anlama yöneldiklerini belirtmiştir. Ayrıca ibadetleri öğrenme, daha çok uygulama konusunda ve ibadetlerin düzene girmesinde dinî grubun faydalarından bahsetmişlerdir.

Katılımcıların *tesettür* konusunda farklı yorumları ve tutumları söz konusudur. Tesettür anlayışları onların grup seçimini etkilediği gibi gruba girdikten sonra tesettür biçimlerini değiştirenler de olmuştur. Tesettür ile ilgili yorumlarda, katılımcıların çoğunluğunun ortak görüş beyan ettikleri durum, tesettürlü kadının vücut hatlarının belli olmaması ve makyaj yapmamaları gerektiğidir.

Dinî grupların *sosyal hayata* etkisi de söz konusudur. Katılımcıların karşı cinse karşı tutumlarında değişimler yaşadıkları, eşleriyle iyi geçinmeye gayret ettikleri, özel dinî geceleri seküler kutlamalara tercih ettikleri, kendileri açısından dinî yaşam tarzına uymayan mekânlara gitmemeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Çevresinden dinî gruba girdiği için dışlanan ya da gruba katıldıktan sonra sosyal ortamını değiştiren katılımcılar olmakla birlikte akrabalarını, eşlerini ve çocuklarını kendi grubuna yönlendiren katılımcılar da söz konusudur. Ancak katılımcıların da aktardığı üzere dinî gruplar, bu değişimlerde etkili olmakla birlikte çevrenin, yaşantıların veya yaşın da etkisi olabilir.

Katılımcıların çoğunluğu İslam'da kadının önemli bir yerinin olduğunu belirtmiştir. Kadının, ağırlıklı olarak erkeklerin olmadığı ortamda ya da ekonomik durumu kötü olduğu zaman çalışabileceğini belirtmişlerdir. Dinî grupların kadının çalışmasına karşı tutumuyla birlikte toplumun henüz kadının çalışmasını problem olmaktan çıkartacak adımları atmış olmaması da konu ile ilgili farklı görüşlerin olmasının doğal bir sonucudur.

Katılımcıların, çok eşlilik, miras ve kadının dövülmesi ile ilgili ayetler hakkındaki yorumlarına baktığımızda, bu ayetlerin sorgulanmaması gerektiği görüşü ağırlıktadır. Kadınların cehennemde çok olması hadisi ile ilgili olarak, gerekçeleri delillendirme yoluna gidilmiş ve kadının fitratına dair eleştirilerde bulunulmuştur. Bu görüşlerden yola çıkarak, toplumdaki ataerkil zihniyetin kadınlar üzerinde ve bazı dinî gruplarda etkisinin devam ettiğini; bununla birlikte kadına dair yorumların, katılımcıların eğitim düzeyi ve bilgisine göre değişiklik arz ettiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle mülakat yaptığımız katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olması, onların kadına dair görüşlerini etkilemiştir diyebiliriz. Ayrıca Rifaî tarikatının günümüzdeki liderinin kadın olması (Cemalnur Sargut) ve kadın derneklerine önem verilmesi; aynı şekilde Gülen cemaatinin ve Menzil tarikatının kadınların eğitimini destekleyici yönde girişimlerde bulunması bu durumun etkenleri arasındadır. Bununla birlikte katılımcıların bireysel olarak yapmış olduğu araştırmalar da kadına dair görüşlerinde farklılıklara yol açtığı tespit edilmiştir.

Katılımcılar, dinî gruplarda değişmesini istedikleri şeylere dair en fazla *üyelere yönelik eleştirilerde* bulunmuşlardır. Buna göre, dinî grubu eleştirmeyi, sadece grup içerisindeki insanları eleştirmek olarak algılayanlar; gruplarının mükemmel olduğunu belirtenler sayıca fazladır.

Sonuç olarak biz, dinî gruplarda çoğunlukla arka planda olan ve öyle olmayı da tercih eden kadınları ele aldık. Tarihte de görülmüştür ki dinî gruplar engellenmeye çalışılsa dahi bir şekilde yeniden canlanmaktadır. Çünkü insan sosyal bir varlıktır. Kendisi gibi düşünen ve yaşayan insanlarla birlikte olmak istemesi bu yönünün doğal bir sonucudur. Bu nedenle bu tür grupların neden tercih edildiğini ve psiko sosyal etkilerini incelemek önemlidir.

Modern hayatta ideal kadın imajına yüklenen değerlerin ağırlığı; çalışma koşulları, ev işleri ve çocuk bakımı gibi ağır sorumluluklarının olması; toplumsal beklentiler ile kendi istekleri arasında yaşanan çelişkiler ve hayatta karşılaşılan zorluklar kadınları çağın hızla artan hastalığı olan depresyona sürükleyebilir. Erkeklere göre daha duygusal olduğu iddia edilen kadınlar, çözümünü dinde ve dolayısıyla dinî gruplarda arayabilirler. İnsanların manevî yönlerine hitap eden dinî gruplar, kadınları hem psiko sosyal açıdan hem de dinî ve manevî açıdan memnun edebilir.

Kadınlar, çoğunlukla sosyal nedenlerden ötürü yöneldikleri bu tür gruplarda inançlarını daha iyi öğrenmek ve yaşamak; maneviyata yönelmek, insanlara faydalı olmak, dinî lideri manevî rehber edinmekle birlikte Allah'ın rızasını kazanmak, tebliğ etmek, insanlara yardım etmek; sosyal ve psikolojik problemlerden uzaklaşmak, grup ortamlarında sosyalleşmek gibi nedenlerden ötürü bu tür gruplara yönelebilmektedir. İncelemiş olduğumuz bu gruplar, dinî öğretileri şuurdu olarak öğretmek ve uygulatmakla birlikte manevî ve ahlakî olarak da insanlara fayda sağlamaktadır. İnsanların birbirine yardımcı olmalarına, onlara maddî ve manevî anlamda yardım etmelerine olanak sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere bu tarz gruplar, dinî/manevî yaşantının öğrenilmesinde ve uygulanmasında, manevî ve ahlakî olgunlaşmada ve psiko sosyal açıdan da büyük bir etkiye sahiptir. Ancak dinî grupların faydalarının yanında zararlarının da olduğunu ifade edenler vardır. Özellikle bu tür gruplar, üyelerinden koşulsuz itaat beklenilmesi ve üyelerin dinî grup öğretileriyle yetinmesi konusunda eleştirilmektedirler. Ayrıca kadın-erkek cinsiyetçi yaklaşımı yerine insanı temel alan tasavvuf anlayışından uzakta; daha erkek egemen bir sisteme sahip oldukları da bu eleştiriler arasına dâhil edilebilir.

Araştırma sonucuna göre katılımcılar, kendilerini nerede iyi hissediyor veya neyi önceliyor ise o dinî grubu tercih etmektedir. Ayrıca insanları bu gruplara çevreleri yöneltse dahi kendi rızaları ile bağı kalmaya devam ettikleri de araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak farklı dinî grupların ortamlarını tanımak ve grupta okutulan kaynaklar dışında araştırmalar yapmak hem bilgi edinme hem de önyargıları azaltmak açısından faydalı olacaktır. Bu nedenle dinî gruplara katılmadan önce doğru bir şekilde din eğitimi almak ve dinî gruplar hakkında araştırmalar yapmak, bu tür grupları daha objektif bir şekilde değerlendirmeyi ve daha doğru tercihler yapmayı sağlayacaktır. Neticede, dinî gruplara yönelim, katılma ve bağlanmada duygusal açıdan hareket etmek yerine daha mantıklı değerlendirmelerde bulunabileceklerdir. Bu durum, dinî öğretileri sağlıklı bir biçimde öğrenmek ve yaşamak adına da daha faydalı olacaktır.

Dinî gruplara mensup olan kadınlar ne kadar eğitilmiş olur ise kendi hak ve sorumluluklarının bir o kadar farkında olmakla birlikte dinî grupların kadına karşı bakışı da daha olumlu yönde dönüşecektir. Buna göre dinî grupların, kadınların eğitilmiş

olmalarını teşvik etmeleri ve kadınlara grup içerisinde daha önemli roller vermeleri, toplumdaki kadın algısını ve kadının konumunu etkileyecektir.

Öneriler

Araştırmamızda sunulan bilgi, bulgu ve sonuçlar göz önüne alınarak şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Çalışmamızda, dinî grupların kadınlar üzerindeki psiko sosyal dinî ve manevî etkisi ele alınmıştır. Bu amaçla beş farklı dinî gruba mensup olan kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Ancak daha farklı gruplarla ve daha geniş bir örneklem grubu ile dinî gruplar ve kadınlar arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.
- Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği uygulanmıştır. Konuyu daha ayrıntılı bir şekilde incelemek adına nicel yöntemler de dâhil edilerek karma yöntem araştırmaları yapılabilir. Bu yöntemle konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşılabilir.
- Bu alanda araştırma yapacak olan kişilerin grup liderleri ile temas kurması, grubun kadınlar hakkındaki duruşunu daha iyi yansıtabilir. Ayrıca dinî gruplara ait olan kaynak kitaplar, dergiler, radyo veya TV programları incelenerek kadınlar hakkındaki görüşleri tespit edilebilir.
- Araştırmaya katılanlar üzerinde kişilik testlerinin uygulanması, dinî gruba yönelen kadınların kişilik özelliklerine dair daha net bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir.
- Dinî gruba mensup olan kadınların sosyal ortamlarına (sinema, seminer, dergâh, kermes gibi) daha fazla dâhil olup onların sosyal yaşantıları hakkında bilgi edinilebilir.
- Araştırmada kullanılan mülakat sorularına ek yeni sorular geliştirilerek katılımcılardan daha farklı görüşler elde edilebilir.
- Kadınların dinî gruplara yönelim nedenleri ve dinî grupların etkileri ile ilgili psikoloji ve sosyoloji alanlarında ortak çalışmalar yapılabilir.

- Dinî grup üyesi olan kadın ve erkek katılımcıların görüşleri arasında bir mukayese yapılarak cinsler arasındaki düşünce, tutum ve davranış farkları tespit edilebilir.
- Toplumun, dinî gruplara mensup olan kadınlara dair bakış açıları ile ilgili tespitler yapılarak bu grupların, toplumdaki yansımalarını incelenebilir.
- Dinî gruplara mensup olup herhangi bir nedenle ayrılmış olan kişilerin görüşleri incelenerek grup ile ilgili daha farklı bilgilere ulaşılabilir.
- Araştırma sonucunda dinî sohbetlerin psikolojik açıdan olumlu ve gruba bağlılıkta etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre bu sohbetler ile ilgili gözlemler yapılarak *manevî terapi grupları* ile ilgili çalışmalar yapılabilir.
- Bu alanda yapılacak olan çalışmalar din psikolojisi, din sosyolojisi, psikoloji ve sosyoloji alanlarına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abbas, S. B. (2002). *The Female Voice in Sufi Ritual*. Austin: Universty of Texas Press.
- Adler, A. (2005). *Bireysel Psikoloji*. Çev. Ali Kılıçlıoğlu. İstanbul: Say Yayınları.
- Afifi E. A. (1996). *Tasavvuf: İslam'da Manevi Devrim*. Çev. H.İbrahim Kaçar, Murat Sülün. İstanbul: Risale Yayınları.
- Agonito, R. (1977). *History of Ideas on Woman*. Edited by. Rosemary Agonito. New York: Perigee Books.
- Akgül, M. (2002). *Türkiye'de Din ve Değişim*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aksoy, M. (2005). *Başörtüsü-Türban*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aktaş, C. (1991). *Sistem İçinde Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Aktaş, C. (2001). *Bacı'dan Bayan'a: İslamcıların Kamusal Alandaki İlişkilerinin Değişimi Üzerine*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Akyıldız, M. (1969). *Ben Bir Süleymancı İdim*. İstanbul: Yeni Savaş Matbaası.
- Alperen, A. (2003). *Sosyolojik Açıdan Türkiye'de İslam ve Modernleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Altındal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Amuli, C. (2008). *Celal ve Cemal Aynasında Kadın*. Çeviren: Ejder Okumuş. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Anderson, G. E. (2011). *Tamamlanmamış Devrim*. Çeviren: Selin Çağatay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T., Akert, R. (2012). *Sosyal Psikoloji*. Çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs yayınları.
- Arat, N. (1986). *Kadın Sorunu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Armağan, S. (2007). *Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Başörtüsü (Türban) Yasağı*. İstanbul: Gündönümü Yayınları.
- Armaner, N. (1973). *Psikopatolojide Dinî Belirtiler*. Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Arsel, İ. (1987). *Şeriat ve Kadın*. İstanbul: Orhanlar Matbaası.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

- Aslan, H. (1999). *Tanrı ve Kadın*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Ask, K., Tjomsland, M. (1998). *Women and Islamization: Contemporary dimensions of discourse on gender relations*. Oxford: Berg.
- Atacan, F. (1990). *Sosyal Değişme ve Tarikatlar: Cerrahiler*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Atay, T. (1996). *Batıda Bir Nakşî Cemaati*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, O. (2000). *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ateş, S. (1972). *İslam Tasavvufu*. Ankara: Elif Matbaacılık.
- Aydın, F. (2000). *Tarikat'ta Rabita ve Nakşibendilik*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2014). *Erdeme Dönüş: Psikoloji ve Mutluluk Yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayverdi, S. ve diğ. (1965). *Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yayınları.
- Azeem, S. A. (1995). *Women in Islam Versus Women in the Judaeo-Christian Tradition: The Myth & the Reality*. WAMY Press.
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı Annelik mi?* Çeviren: Ayşe Ekmekçi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, İ. (2005). *Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler*. İstanbul: Su Yayınları.
- Bahtiyar, L. (2002). *Melek Olmak, Amerikalı Sufi Kadınlar*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Barlas, A. (2003). *Believing Women in İslam*. Austin: Universty of Texas Press.
- Bayram, M. (1987). *Bacıyan-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*. Konya: Damla Ofset.
- Bayzan, A. R. (2013). *Sufi ile Terapist*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Bilgin, B. (2005). *İslam'da Kadının Rolü: Türkiye'de Kadın*. Ankara: Sinemis Yayınları.

- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Brodbeck, R. C. (2010). *Fakr'a Övgü*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Bullock, K. (2010). *Rethinking Muslim Women and Veil*. USA: The International Institute of Islamic Thought.
- Canan, İ. (1993). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. İstanbul: Akçağ Yayınevi.
- Cengil M., (2010). *Tasavvufî Yaşantı, Halvetî Uşşakî Topluluğu Üzerine Psikososyolojik Bir Araştırma*. Çorum.
- Certel, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Ankara: Andaç Yayınları.
- Ceylan, İ. F. (2007). *Evlenemeyen Kızlar, Evlenmeyen Erkekler*. İstanbul: Akış Yay.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Celasun, Z. (1946). *Tarih Boyunca Kadın*. İstanbul: Ünlü Kitap Yurdu.
- Certel, H. (1998). *Neden Tasavvuf? Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko- Sosyal Faktörler*. Erzurum: Akademik Araştırmalar.
- Chittick, W. C. (2003). *Tasavvuf*. Çeviren: T. Koç. İstanbul: İz Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z., Ok, Ü., Cirhinlioğlu, F. G. (2013). *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Colman A.M. (2009). *A Dictionary of Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Coşkun, A. (2011). *Sosyal Değişme Kadın ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Coştu, Y. (2011). *Toplumsallaşma ve Dindarlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cox, James L. (2004). *Kutsalı İfade Etmek*. Çeviren: Fuat Aydın. İstanbul: İz Yayınları.
- Cunbur, M. (1997). *Türk Kadını İçin*. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkez Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cündioğlu, D. (2004). *Philo Sophia Loren*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Çakır, R. (1990). *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çalışlar, O. (1994). *İslam'da Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Afa Yayınları.

- Deutsch, H. (1964). *Kadın Psikolojisi: Annelik Ruhu ve Cinsiyet*. Çeviren: Halis Özgü. İstanbul: Özgü Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Ayın Kitabevi Yayınları.
- Doğrul, Ö. R. (2008). *İslamiyet'in Geliştirdiği Tasavvuf*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Dowling, C. (1983). *Dişilik Kompleksi*. İstanbul: Kelebek Yayınları.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Düzgün, Ş.A. (2012). *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Efe, A. (2008). *Dinî Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi (Isparta Örneği)*. Isparta: Tuğra Matbaası.
- Eichenbaum, L., Orbach, S. (1997). *Kadınları Anlamak*. Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara. İstanbul: Yayınevi Yayınları.
- El- Bennâ (2008). *Tasavvuf ve Ahlak Eğitimi*. Çev. Ayetullah Güneş, Cuma Karan. İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Ergil, D. (2010). *100 Soruda Fethullah Gülen ve Hareketi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Erken, S. (1995). *Toplumsal Değişmeler Karşısında Tavrı Belirlemede Dini Gruplar: Fethullah Gülen Cemaati*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987). *Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayınları.
- Emre, M. (2000). *Hatıralarım*. İstanbul: Erhan Yayınları.
- Filiz, Ş. (2008). *Siyaset-Tarikat Gölgesinde Din ve Kadın*. Ankara: Aydınlık Toplum Yayınları.
- Fine, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması: Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor?* Çeviren: Kıvanç Tanrıyar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Freedman, J.L. ve diğ. (2003). *Sosyal Psikoloji*. Çev. Ali Dönmez. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Furseth I., Repstad P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar*. Çeviren: İhsan Çapcıoğlu, Halil Aydınalp. Ankara: Birleşik Yay.
- Garnett, L. M.J. (2009). *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*. Çeviren: Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Oğlak Yayınları.

- Gray, J. (1993). *Men, Women and Relationships*. New York: Harper Collins.
- Gowins, P. (2009). *Sufizm: Ruhani Yoldaki Bilgelerin Uygulama Teknikleri*. Çeviren: Ardagül Yıldız, Aytun Çelebi. İstanbul: Şira Yayınları.
- Göcen, G. (2014). *Şükür: Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Göçeri, N. (2010). *Kelebek Kanatlı Kadınlar*. İstanbul: Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım.
- Göle, N. (1991). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Tasavvuf*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gültepe, N. (2008). *Türk Kadın Tarihine Giriş: Amazonlardan Bâciyân-i Rum'a*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güloğlu, N. V. (2011). *Tasavvufta Kadın*. İstanbul: Nun Yay.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü., Ecer, V. (1999). *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güner, A. (t.y.). *Beş Kitapta Tarikatler: Günümüzde Cemaatler (5.cilt)*.
- Güven, S. (2006). *Toplumbilimde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yay.
- Haddad, Y.Y., Findly, E. B. (1985). *Women, Religion and Social Change*. Albany, N.Y. : State University of New York Press.
- Hallahmi, B.B., Argyle, M. (1975). *Michael The Social Psychology of Religion*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Hallahmi, B.B., Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
- Hançerlioğlu, O. (1988). *Ruhbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hanieh, H.A., (2011). *Sufism and Sufi Orders: God's Spiritual Paths Adaptation and Renewal in the Context of Modernization*. Jordan: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Hatemi, H. (1995). *Kadının Çıkış Yolu: İlahi Hikmette Kadın*. İstanbul: İşaret Yay.
- Helminski, C. A. (2004). *Sufi Kadınlar Saklı Bir Hazine*. Çeviren: Aslı Özer. İstanbul: Samsara Yayınları.

- Hogg, M. A., Vaughan, G. M. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Çeviren: İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez. Ankara: Ütopya Yay.
- Hogg, M. (1997). *Sosyal Psikolojik Açıdan Grupta Bütünleşme*. Çeviren: Aliye Mavili Aktaş. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hortaçsu, N. (1998). *Grup İçi Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hosseini, Z.M. (2000). *İslam and Gender The Religious Debate in Contemporary Iran*. USA: I.B.Tauris Publishers.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Diyanet Yayınları.
- Joyce, T.A. (1910). *Women of all Nations*. London: Gassell & Company LTD.
- Kabaklı, A. (2006). *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları: İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, İ. (2008). *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2003). *Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, C. M. (2010). *Günümüzde Tasavvuf ve Tarikat Anlayışı*. İstanbul: Pedam Yay.
- Karaman, H. (1993). *İslâm'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karasar, N. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karşahin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat: Gördes Örneği*. Ankara: Nadir Kitap.
- Karslı, H. İ. (2003). *Kur'an Yorumlarında Kadın*. İstanbul: Rağbet Yay.
- Kasadar, M. (1999). *Hicab*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Karacoşkun, M. D. (2012). *Din Psikolojisi El Kitabı*. Editör: Mustafa Doğan Karacoşkun, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kayıklık, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kılıç, R. (2009). *Osmanlıdan Cumhuriyete Sufî Geleneğın Taşıyıcıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kılıç, H. (2003). *Zikir ve Tevhid Eğitimi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kili, S. (1996). *Modernleşme ve Kadın, Türkiye’de Kadın Olmak*. Yayına Hazırlayan: Nejla Arat, İstanbul: Say Yayınları.
- Kirman, M. A. (2010). *Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi*. Birleşik Yayınları.
- Koçer, M. A. (2010). *İslam Hukukunda Kadına Yönelik Ayrımcılık Yasağı*. İstanbul: Gündönümü Yayınları.
- Koptagel, G. (1967). *Kadında Eksiklik Duygusu*. İstanbul: May Matbaası.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Köknel, Ö. (1989). *Depresyon*. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Köktaş, M.E. (1993). *Türkiye’de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köse, A. (2008). *Neden İslam’ı Seçiyorlar?* İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köse, A., Ayten, A (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köysüren, A.Ç. (2013). *Kültürel ve Dinî Algıda Toplumsal Cinsiyet*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Kubilay, Ç. (2010). *İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları: Karşıtlıklar, Kırılmalar ve Uzlaşmalar*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din: Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayınları.
- Kutub, M. (1992). *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdlere*. Çeviren: Bekir Karlıağa. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Küçük, H. (2004). *Tasavvuf Tarihine Giriş*. Konya: Esra Yayınları.
- Küey, L. ve Güleç, C. (1993). Depresyonun Epidemiyolojisi. *Depresyon Monografileri Serisi* içinde 53-68. Haz. Ertuğrul Köroğlu. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropoloji’de Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Krech-Crutchfield-Ballachey (1971). *Cemiyet İçinde Fert*. Çeviren: Mümtaz Turhan. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Leman, K. (2009). *The Birth Order Book: Why You Are the Way You Are*. Grand Rapids, MI: Revell.
- Marcus, J. (1992). *A World of Difference*. Australia: Zed Books.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler III*. Derleyenler: Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Bediüzzaman Said Nursi Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martin, F. (1995). *The Feminist Question*. UK: T&T Clark, Edinburgh.
- McGinty, A. M. (2006). *Becoming Muslim, Western Women's Conversions to Islam*. USA: Palgrave Macmillan.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Meriç, N. (2004). *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*. İstanbul: Elest Yay.
- Mernissi, F. (2003). *Kadınların İsyanı ve İslami Hafıza*. Çeviren: Aytül Kantarcı. Ankara: Epos Yayınları.
- Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve Sosyalizm*. Çeviren: Erman Demirci. İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Mevlana. (1994). *Fihi Ma Fih*. Çeviren: Ahmet Avni Konuk. İstanbul: İz Yayınları.
- Mumcu, Uğur, (1998). *Tarikat, Siyaset, Ticaret*. Ankara: Tekin Yayıncılık.
- Muhsin, A. V. (1997). *Kur'an ve Kadın*. Çeviren: Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayınları.
- Necati, O. (1998). *Kur'an ve Psikoloji*. Tercüme: Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınları.
- Nedvî, A. (1996). *Kur'an ve Sünnet Işığında Tasavvuf ve Hayat*. Çeviren: Mustafa Ateş. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. 1.Cilt. Çeviren: S. Özge. Ankara: Desen Ofset.
- Nicholson, R.A. (1978). *İslâm Sufileri*. Çeviren: Mehmet Dağ ve diğ., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okuducu, G. (2014). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kadınının Kısa Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Okutan, B. B. (2013). *Türkiye’de Popüler Kültür Din ve Kadın*. İstanbul: Düşün Yayınları.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Ongun, C. S. (1936). *Yeni Kadın*. İstanbul: Vakit Gazete ve Matbaa.
- Onur, B. (2007). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Onur, H. (2005). *Asrın Yesevisi Ahmet Arvasi*. İstanbul: Biyografi Net & Edille Yayınları.
- Orçan, M. (2008). *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*. Ankara: Harf Yayınları.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özdeş, T. (2005). *Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*. Ankara: Cinas Yayınları.
- Özelsel, M. M. (2002). *Halvette Kırk Gün*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özmen, İ. (2008). *Tasavvufa Giriş*. İstanbul: Parşömen Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1974). *Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce I*. İstanbul: Sümer Matbaası.
- Özyurt, C. (2014). *Modern Türk Düşüncesinin Sosyolojisi 1839-1923*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Patton, M, Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park, CA: Sage.
- Peker, H. (2000). *Din Psikolojisi*. Samsun: Aksiseda matbaası.
- Pemberton, K. (2010). *Women Mystics and Sufi Shrines in India*. University of South Carolina Press: Columbia.
- Ray, S. G. (1999). *Rediscovering İslam: a Muslim Journey of Faith, Religious Conversion*. Edited by Cgristopher Lamb and M.Darrol Bryant. New York: Cassell.
- Reber, A. S. (1985). *Dictionary of Psychology*. London: Penguin Books.
- Revnakoğlu, C. S. (2003). *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*. İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- Sabbah, F. A. (1992). *İslam’ın Bilinçaltında Kadın*. Çeviren: A. Erol. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sağlam, H. (2013). *Kadınların Sosyal İçerikli İbadetleri ve Şahitliği*. İstanbul: Neşe Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sanford, L. T., Donovan, M. E. (1999). *Kadınlar ve Benlik Saygısı*. Çev. Semra Kunt, Ankara: HYB Yayıncılık.
- Sargut, C. (2006). *Kenan Rifaî ile Aşka Yolculuk*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Sarmış, İ. (2010). *Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı*. İstanbul: Düşün Yayınları.
- Sarmış, İ. (1995). *Teorik ve Pratik Açından Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Savaş, Rıza (1996). *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Schimmel, A. (1999). *Ruhum Bir Kadındır*. Çeviren: Ö. E. Akbulut. İstanbul: İz Yayınları.
- Schimmel, A. (2001). *İslamın Mistik Boyutları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Schwarz, O. (1971). *Kadın Psikolojisi*. Çeviren: Halis Özgü. İstanbul: Özgü Yayınları.
- Segal, L. (1987). *Gelecek Kadın Mı?* Çeviren: Suğra Öncü. İstanbul: Afa Yayınları.
- Sezen, Y. (1993). *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Sezer, E. N. (2006). *Ulla Nasıl Müslüman Oldu*. İstanbul: Gül Yurdu Yayınları.
- Small, R. F. W. (1983). *Woman in the Changing Islamic System*. Delhi: Bimla Publishing House.
- Smith, M. (1991). *Bir Sufi Kadın: Rabia*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Statt, D.A. (1998). *The Concise Dictionary of Psychology*. London & New York. Routledge.
- Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Sucu, A. (2005). *Din ve Kadın*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Sucu, A. (2011). *İnsan Olmaktır Dindarlık: Dindarlık Bilinci ve Kadın Dindarlığı*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Sunar, C. (1978). *Anahatlarıyla İslam Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Fakültesi Yayınları.
- Şahin, F. (1997). *Fadime Şahin'in Anıları, Sahte Tarikatların Perde Arkası*. İstanbul: AD Yayıncılık.
- Şahin, A. (1999). *İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

- Şentürk, H. (2010). *İslamî Hayatın Psikolojik Temelleri*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şişman, N. (2011). *Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı Başörtüsü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şeriati, A. (2010). *Kadın: Fatıma Fatımadır*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Tarhan, N. (2003). *Mutluluk Psikolojisi*. İstanbul: Timaş yayınları.
- Tarhan, N. (2005). *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Timaş yayınları.
- Taslaman, C. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Tekeli, Ş. (1988). *Kadınlar İçin*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Tekin, A. (2013). *Kur'an’da Kadın ve Hz. Muhammed’in Hanımları*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Tekin, M. (2004). *Kutsal, Kadın ve Kamu: Türkiye’de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Tolan, B., İsen, G., Batmaz, V. (1985). *Ben ve Toplum: Sosyal Psikoloji*. Ankara: Teori Yayınları.
- Touraine, A. (2007). *Kadınların Dünyası*. Çeviren: Mehmet Moralı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tuksal, H. Ş. (2012a). *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Otto yayınları.
- Türkdoğan, O., Gökçe, O. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2004). *Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Uludağ, S. (1995). *Sufi Gözüyle Kadın*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). *Tasavvufun Dili*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Uludağ, S. (2014). *Tasavvuf ve Tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Unger, R., Crawford, M. (1996). *Women and Gender a Feminist Psychology, Gender and Psychological Disorders*. USA: The Mcgraw-Hill companies, Inc.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: DEM Yayınları.

- Wardet, B. (2010). *Uçlarda Yaşayanlar: Kabul Görmeye Olan Açlık Dışı Narsizim*. Çeviren: Feyza Sarper Öztürk, Mukaddes Öğünmez. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Weismann, I. (2015). *Nakşibendilik*. Çeviren: İlhan Kelkitli. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Williams, J. E., Best, D. L. (1990). *Measuring Sex Stereotypes: A Multinational Study*. Newbury Park, CA: Sage.
- Vecdi, F. (1972). *Müslüman Kadını*. Çeviren: Mehmet Akif Ersoy. İstanbul: Sinan Yayınevi.
- Vett, C. (2004). *Dervişler Arasında İki Hafta*. Çeviren: Ethem Cebecioğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Yayınları.
- Yetik, E. (1996). *Tarikatlar ve Dini Hayat*. Samsun: Kardeşler Ofset.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H.K. (2002). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yılmaz, Z. (2015). *Dişil dindarlık: İslâmcı Kadın Hareketinin Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüksel, H. A. (1996). *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sürelî Yayınlar

- Acar, N.V., Yıldırım, İ., Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12, 45-56.
- Akot, B. (2014). Tasavvufî İrşad Metodu Olarak Sohbetin Fonksiyonu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7 (31), 30-39.
- Akot, B. (2011). Tasavvufî Terbiyede Rüyanın Değeri. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10 (19), 93-113.
- Akot, B. (2010). Freud'un Rüya Yorum Metodu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10 (1), 213-235.
- Aktaş, C. (1991). Kadının Toplumsallaşması ve Fitne. *İslamî Araştırmalar*. 5 (4), 251-259.
- Alkan, T. (1981). *Kadın Erkek Eşitsizliği Sorunu*. Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Apaydın, H. (1997). Rüya ve Fonksiyonu. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (9), 263-282.
- Arın, C. (1996). Kadına Yönelik Şiddet. *Cogito*. (6-7), 304-312.
- Armaner, N. (1961). Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumî Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 131-139.
- Aslan, S., Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2 (2), 93-108.
- Aydar, H. (2009). İstihare ve Rüya Yolu İle Geleceği Önceden Görme Girişimi. *Araştıran Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*. (7-8), 5-16.
- Aydemir, S. (1998). Şeyh Mürid İlişkileriyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat 'Şanlıurfa - Kadirî-Şeyh Sodey ve Müridleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

- Aydemir, S. (2010). Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15 (24), 7-33.
- Aydın, H. (2007). İslam Felsefesinde Rüya Kuramı: İşlevleri ve Kimi Sonuçları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (23), 166-178.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 9 (3), 87-99.
- Aynur, H. Ş. (2013). İslamî Feminizm ve Feminist Kur'an Okumaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 13 (3), 89-122.
- Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K., Öztürk, E. E. (2012). Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 12 (2), 45-79.
- Ayten, A., Sağır, S. (2014). Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 47, 5-18.
- Baasher, T.A. (2001). İslam and Mental Health. *Eastern Mediterranean Health Journal*. 7 (3), 372-376.
- Baran, M. (2013). Avrupa'da Gelişen Modernlik ve Modernleşme Anlayışları ve Bu Anlayışların Türkiye'ye Yansımalarına Tarihî Sosyolojik Açından Bir Bakış. *Turkish Studies*. 8 (11), 55-79.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. 1 (8), 101-128.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 4 (1), 206-231.
- Beagan, B. L., Etowa, J., Bernard, W. T. (2012). With God in Our Lives He Gives Us The Strength To Carry On: African Nova Scotian Women, Spirituality, and Racism-Related Stress. *Mental Health, Religion & Culture*. 15 (2), 103-120.
- Bedük, A. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (12), 106-117.
- Bilgin, B. (1997). İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 36 (1). 29- 43.
- Bilgin, V. (2003). Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12 (1), 193-214.

- Breitbart, W (2002). Spirituality and Meaning in Supportive Care: Spirituality- and Meaning- Centered Group Psychotherapy Interventions in Advanced Cancer. *Support Care Cancer*. 10 (4), 272-80.
- Birekul, M. (2015). Adalet-Eşitlik Dikotomisi ve Toplumsal Bir Tip / Cinsiyet Olarak İlk Dönem İslam Toplumunda Kadın. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*.(1), 2015.
- Bop, C.(2005). Roles and the Position of Women in Sufi Brotherhoods in Senegal American Academy of Religion. *Journal of the American of Religion*. 73 (4), 1099- 1119.
- Büyükkara, M.A. (2007). Dinî Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları. *Usûl: İslam Araştırmaları*. 7, 107-136.
- Çakır, R. (2000). Dindar Kadının Serüveni. *Birikim Dergisi*. (137). 27-35.
- Canatan, K. (2008). Gelenek ve Modernleşme Sürecinde Kadınların Modernleşen Dindarlık Biçimleri. *Eskiyeni*. (10), 55-61.
- Cantemir, S. (2004). Osmanlı'nın Son Döneminde Kadın Kılık-Kıyafetinin Değişimi. *Umran Dergisi*.(123).54- 56.
- Chan, C. H. Y. (2012). Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice. *The British Psychological Society*. 85, 356-373.
- Cengil, M. (2003). Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Psiko-Sosyal Faktörler. *Tasavvuf Dergisi*. (11), 213-240.
- Charzyńska, E. (2015). Sex Differences in Spiritual Coping, Forgiveness, and Gratitude Before and After a Basic Alcohol Addiction Treatment Program. *Journal of Religion & Health*. 54 (5), 1931-1949.
- Cloud, D. S., Newman, J. L., (2008). Sex and Gender Differences in Religiousness and Spirituality. *Journal of Psychology and Theology*. 36 (1), 42-52.
- Cohen, A. B., Koenig, H. G. (2003). Religion, Religiosity and Spirituality in The Biopsychosocial Model of Health and Ageing. *Ageing International*. 28 (3), 215-241.
- Cokley, K. O. et al. (2013). The Moderating Role of Gender in the Relationship Between Religiosity and Mental Health in a Sample of Black American College Students. *Mental Health, Religion & Culture*. 16 (5), 445-462.
- Çelik, C. (2011). Türkiye'de Dinî Grupların Sosyolojisi. *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 5-29.
- Çelik, C. (2008) Almanya'daki Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din. *Milel ve Nihal*. 5 (3), 105- 142.

- Çınar,A. (2008). Kadının Kendi Olması ve Kendini Bulması. *Diyanet Aylık Dergi - Kadın Dindarlığı Eki*. (207), 14-18.
- Çilingir, L. (2002). Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi. *İslamî Araştırmalar Dergisi*. 15 (4), 477- 483.
- Çiçek, D. (2011). Post Modern Dönemlerde Muhafazakâr Dindarlar ve Yeni İslamcılar Bağlamında Din ve Dindarlık. *Eski Yeni Dergisi*. (22), 70-75.
- Declich, F. (2013) Transmission of Muslim Practices and Women's Agency in Ibo Island and Pemba (Mozambique). *Journal of Eastern African Studies*. 7 (4), 588-606.
- Demir, E. (2010). İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsikî Adâbı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 51 (2), 367-388.
- Demirci, M. (2006). Kenan Rifâî ve Çevresi. *Demokrasi Platformu*. 2 (6), 45- 75.
- Dikici, A. (2008). Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 42, 161-192.
- Dreger, R.M. (1952) Some Personality Correlates of Religious Attitudes, As Determined by Projective Techniques. *Psychological Monographs: General and Applied*. 66 (3), 1-18.
- Drumm, R. et al (2014). God Just Brought Me Through It: Spiritual Coping Strategies For Resilience Among Intimate Partner Violence Survivors. *Clinical Social Work Journal*. 42 (4), 385-394.
- Duran, K. (2014). Muslim Diaspora: The Sufis in Wetstern Europe. *Islamic Studies*. 30 (4), 463-483.
- Elias ve diğ., (2015). The Biopsychosocial Spiritual Model Applied to the Treatment of Women with Breast Cancer, Through RIME İntervention (Relaxation, Mental İmages, Spirituality, *Complement Ther Clin Pract*. 21 (1), 1-6.
- Ellison, C. G., (1991). Religious Involvement and Subjective Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*. 32 (1), 80-99.
- Eren, S. (2000). Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü. *Dini Araştırmalar*. 3 (7), 93-112.
- Errihani, H. et al. (2008). Impact of Cancer on Moslem Patients in Morocco. *Psycho-Oncology*. 17 (1), 98–100.
- Escher, D. (2013). How Does Religion Promote Forgiveness? Linking Beliefs, Orientations, and Practices. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 52 (1), 100–119.

- Eskicioğlu, O. (1994). İslam'da Kadının Yeri. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. VIII, 85-120.
- Fişek, G. A. (1990). Cinsiyet Konumu ve Psikoloji: Eleştirel Bir İnceleme. *Toplum ve Bilim*.(50), 73-84.
- Forchuk, C. ve diğ. (2009). Exploring Differences Between Community-Based Women and Men with a History of Mental Illness. *Issues in Mental Health Nursing*. 30 (8) ,495 - 502.
- Francis,L., Wilcox. C. (1998). Religiosity and Femininity: Do Women Really Hold a More Positive Attitude Toward Christianity? *Journal for the Scientific Study of Religion*.37 (3), 462-469.
- Garlick, M. et al. (2011). Psycho-Spiritual Integrative Therapy for Women with Primary Breast Cancer. *J Clin Psychol Med Settings*. 18, 78–90.
- Geertsma, E. J., Cummings, A. L. (2004). Midlife Transition and Women's Spirituality Groups: A Preiiminary Investigation. *Counseling and Values*. 49 (35), 27-36.
- Giaquinto, S., Bruti, L., Dall'Armi,V., Palma E., Spiridigliozzi C. (2010). Religious and Spiritual Beliefs in Outpatients Suffering From Parkinson Disease.*Int J Geriatr Psychiatry*.26 (9), 16-22.
- Gill, C.S., Minton, C.A.B., Myers, F.E. (2010). Spirituality and Religiosity: Factors Affecting Wellness; Among Low-Income, Rural Women. *American Counseling Association*. 88, 293-302.
- Goldshmidt, O. T., Weller, L., (2000). Talking Emotions: Gender Differences in a Variety of Conversational Contexts. *Symbolic İntroduction*.23, (2), 117- 134.
- Gonzalez, A. L. (2011). Measuring Religiosity in a Majority Muslim Context: Gender, Religious Salience, and Religious Experience Among Kuwaiti College Students—A Research Note. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 50 (2), 339-350.
- Görmez, M. (2001). İlahi Dinlere Göre Başörtüsü. *İslamiyat Dergisi*, IV (2), 19-33.
- Gullatte, M. M. (2010). Religiosity, Spirituality and Cancer Fatalism Beliefs on Delay in Breast Cancer Diagnosis in African American Women. *J Relig Health*. (49), 62–72.
- Güç, A. (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları. *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17(2), 649-673.
- Günay, Ü. (2001). Çağdaş Türkiye'de Din, Toplum, Kültür, Gelenek ve Değişme. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (2), 1-38.
- Gündem, M. (2005).*Müslümanlıkta Kadını Eve Hapsetmek Yok*.<http://tr.fgulen.com/content/view/8316/15/> 12.05.2015

- Günsel, A. , Koroğlu, S., Demirci, L. (2015). Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Cam Tavan Algıları: Kadın Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*.(1), 2015.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, IV, 59-80.
- Hackney, C. H., Sanders G. (2003). Religiosity and Mental Health: A Meta-Analysis of Recent Studies. *Journal For the Scientific Study of Religion*. 42 (1), 43-55.
- Hallahmi, B. B., Argyle, M. (2000). *Dindarlığın Etkileri 1*. Çeviren: Adem Şahin. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10.
- Hargrove, B., Schmidt, J.M., Davaney, S.G. (1985). Religion and the Changing Role of Women. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*.480 (1), 117-131.
- Haque, A. (2004). Religion and Mental Health: The Case of American Muslims. *Jurnal of Religion and Health*. 43 (1), 45-58.
- Hatipoğlu, M. (2000). Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar. *İslamiyat Dergisi*. 3 (2), 7-13.
- Heaton, T.B., Cornwall, M.C. (1989). Religious Group Variation in the Socioeconomic Status and Family Behavior of Women. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 28 (3), 283-299
- Henderson, R. (2004). Tradition and the Status of Women in the Catholic Church. *Australian eJournal of Theology* 2, 1-9.
- Henley, N.M. (1985). Psychology and Gender. *The University of Chicago Press*. 11 (1), 101-119.
- Hermansen, M. (2000). Hybrid Identity Formations in Muslim America: The Case of American Sufi Movements. *The Muslim World*. 90 (1-2), 158-197.
- Hill, J. (2010). ‘All Women Are Guides’: Sufi Leadership and Womanhood Among Taalibe Baay in Senegal. *Journal of Religion in Africa*. 40, 375-412.
- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki. *Milel ve Nihal*.7 (1), 209-240.
- Honarvar, N. (1988). Behind the Veil: Women's Rights in Islamic Societies. *Journal of Law and Religion*. 6 (2), 355-387.
- Hurlbut, Jené M. (2011). Correlations Between Spirituality and Health-Promoting Behaviors Among Sheltered Homeless Women, *Journal of Community Health Nursing*, 28 (2), 81–91.

- Hülür, H. (2000). Transformation of the Sufi Way of Life. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (6), 491-511.
- Işık, E. (1991). *Günümüz İnsanın Manevi İhtiyaçları. Tanımı, Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf*. Haz. Coşkun Yılmaz. İstanbul: Seha Neşriyat, 207-212.
- İmamoğlu, A. (2010). Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XII (22), 21-47.
- Jindra, W. İ. (2011). How Religious Content Matters in Conversion Narratives to Various Religious Groups. *Sociology of Religion*. 72 (3), 275-302.
- Jones, J. W. (2004). Religion, Health, and the Psychology of Religion: How the Research on Religion and Health Helps Us Understand Religion. *Journal of Religion and Health*. 43 (4), 317- 328.
- Kalafat, Y. (2004). Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 32, 37-54.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1 (1),62-80.
- Kartopu, S. (2013). Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2 (3), 67-90.
- Kaufman, D.,Kaufman, R. (2003). Women Who Return to Orthodox Judaism: A Feminist Analysis. *Review of Religious Research*. 44 (3), 543-551.
- Keskin, M.(2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. IV (2), 7-21.
- Koç, M. (2005). Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi *EKEV Akademi Dergisi*. 25, 75-88.
- Koenig, H. G., Larson, D. B. (2001). Religion and Mental Health: Evidence for an Association, *International Review of Psychiatry*. 13, 67–78.
- Koenig, H. (2004). Religion, Spirituality and Medicine: Research Findings and Implications for Clinical Practice. *Southern Medical Journal*. 97 (12), 1194-1200.
- Köylü, M. (2010). Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 28, 5-36.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası. *İslâm Araştırmaları Dergisi*. (13), 109-128.

- Kreiser, K. (2008). Tekke ve Dervişlik. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. (22), 341-345.
- Light, H. K. (1984) Differences in Employed Women's Anxiety, Depression, and Hostility Levels According to Their Career and Family Role Commitment. *Psychological Reports*. 55, 290-290.480, 117-131.
- Lutjen, L. J. , Silton, N. V., Flannell, K. J. (2012). Religion, Forgiveness, Hostility and Health: A Structural Equation Analysis. *J Relig Health*. 51, 468–478.
- Lutz, W., Skirbekk, V. (2012). The Demography of Religions and Their Changing Distribution in the World Universal Rights in a World of Diversity. *The Case of Religious Freedom Pontifical Academy of Social Sciences*. Acta 17, 91-102.
- Mann, J.R., , McKeown, R. E. , Bacon, J. , Vesselinov, R. , Bush, F. (2008). Religiosity, Spirituality and Antenatal Anxiety in Southern U.S. Women. *Arch Womens Mental Health*.11, 19–26.
- Manning, L.K. (2012). Spirituality As a Lived Experience: Exploring the Eseeence of Spirituality for Women in Late Life. *Int'l. J. Aging and Human Development*. 75 (2), 95-113.
- Martı, H. (2009). Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. IX (3), 101-115.
- Mesquita, A.C.ve diğ. (2013). The Use of Religious/Spiritual Coping Among Patients with Cancer Undergoing Chemotherapy Treatment. *Revista Latino-Americana De*. 21 (2), 539-545.
- Nişancı, E. (2006). Modern Türkiye’de Kadının Kimlik Tasarımı. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1 (1). 106-116.
- Noel, V.A. et al. (2013). Relationships Between the Multiple Dimensions of Anxiety Sensitivity and Symptoms of Anxiety and Depression in Men and Women. *in Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*, 13 (2): 333-353.
- Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies.13 (2), 333-353.
- Okumuş, E. (2008). Kadın Dindarlığının Sosyolojik Belirtileri. *Diyanet Aylık Dergi(Ek)*. (207), 9-13.
- Ortaylı, İ. (1995). Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. (6), 282-287.
- Ozorak, E. W. (1996). The Power, But Not the Glory: How Women Empower Themselves Through Religion. *Journal for the Scientific Religion*. 35 (1), 17-29.

- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 45 (1), 27-55.
- Özköse, K. (2007). Tasavvuf Kültüründe Kadının Yeri. *Somuncu Baba Dergisi*.81, 20-24.
- Önen, F. R. ve diğ. (1995). Kadınlarda Depresyonun Yaygınlığı ve Risk Faktörlerle İlişkisi. *Kriz Dergisi*, 3 (1-2), 88-103.
- Öngören, R. (2012). Süleyman Hilmi Tuhanan Maddesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41, 375-377.
- Özcan, Z. (2014). Psiko-Sosyal Açıdan İnönü Dönemi Dinî Hayatla İlgili Bazı Değerlendirmeler. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. 3(2), 60-87.
- Özdemir, G. (2009). Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri*. 03, 5-19.
- Parlee, M.B. (1975). *Psychology*. The University of Chicago Press. 1 (1). 119-138.
- Phillips, R.G., Janusek, L. (2014). Influence of Sense of Coherence, Spirituality, Social Support and Health Perception on Breast Cancer Screening Motivation and Behaviors in African American Women. *The ABNF Journal*. 72-79.
- Raudvere, C. (1998). Female Dervishes in Contemporary İstanbul: Between Tradition and Modernity. In: K. Ask, M. Tjomsland (eds). *Women and Islamization: Contemporary Dimensions of Discourse on Gender Relations*. Oxford and New York: Berg. 125–45.
- Renz M, Schütt Mao M, Cerny T. (2005). Spirituality, Psychotherapy and Music in Palliative Cancer Care: Research Projects in Psycho-Oncology at an Oncology Center in Switzerland. *Support Care Cancer*. 13 (12), 961-6.
- Rieben, I. et al. (2014). Attachment and Spiritual Coping in Patients With Chronic Schizophrenia. *Mental Health, Religion & Culture*. 17 (8), 812-826.
- Sarıkaya, M. S. (1998). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Yeri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3), 93-102.
- Sarıkaya, M.S. (2001). Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İz Düşümleri. *İnsan Bilimleri Araştırmaları*.5, 5-6.
- Shields, S.A. (2007). Passionate Men, Emotional Women: Psychology Constructs Gender Difference in the Late 19th Century. *History of Psychology*. 10 (2), 92-100.
- Steffen, P. R. (2011). Pirituality and Severity of Menopausal Symptoms in a Sample of Religious Women. *J Relig Health*. 50, 721–729.

- Subaşı, N. (2012). Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu. *Divan Dergisi*. 17 (32), 39-55.
- Sullins, D. P. (2006). Gender and Religion: Deconstructing Universality. Constructing Complexity. *AJS* 112 (3), 838-80.
- Sutton, G. W., Jordan, K., Worthington, E. L. Jr. (2014). Spirituality, Hope, Compassion, and Forgiveness: Contributions of Pentecostal Spirituality to Godly Love. *Journal of Psychology and Christianity*. 33 (3), 212-227.
- Şahin, D. (2009). Kişilik Bozuklukları. *Klinik Gelişim*. 22 (4), 45-45.
- Tahrallı, M. (1989). Ahmed er- Rıfâî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2, 127-130.
- Tatlılıoğlu, D. (2009). Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. IX (1), 99-128.
- Taylor, R. J., Chatters, L. M. (2010). Importance of Religion and Spirituality in the Lives of African Americans, Caribbean Blacks and Non-Hispanic Whites. *The Journal of Negro Education*. 79 (3), 280-294.
- Thomas M. S. J. (2005). Sufism and Modernity in the Thought of Fethullah Gülen. *The Muslim World*. 341-458.
- Tiliouine, H., Cummins, R. A., Davern, M. (2009). Islamic Religiosity, Subjective Well-Being, and Health. *Mental Health, Religion & Culture*. 12 (1), 55-74.
- Toktaş, Ş. (2002). Engendered Emotions: Gender Awareness of Turkish Women Mirrored through Regrets in the Course of Life. *Women's Studies International Forum*, 25 (4), 423-431.
- Turan, A. (1997). Süleymancılık. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 9, 35-39.
- Turan, N. S. (2013). Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 1 (12), 103-138.
- Unterrainer, H. F. , Lewis, A. J. , Fink. A. (2014). Religious/Spiritual Well-Being, Personality and Mental Health: A Review of Results and Conceptual Issues. *J Relig Health*. 53, 382-392.
- Usta, N. (2006). Menzil Nakşiliği. *Demokrasi Platformu*. 2 (6), 21-44.
- Uysal, V. (1995). İslamî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 3 (8), 23-45.
- Waddell, E. L., Lawson, J. M. J. (2010). Predicting Positive Well-Being in Older Men and Women. *Int J Aging Hum Dev*. 70 (3), 181-197.

- WHO, (t.y.). Gender Disparities in Mental Health, Department of Mental Health and Substance Dependence ss. 1. http://www.who.int/mental_health/media/en/242.pdf?ua=1 22.05.2015.
- Woodhead, L. (2013). Gender Differences in Religious Practice and Significance. *IAET. International Scientific Researchers*. 13, 58-85.
- Vahia, I. V. et al. (2011). Correlates of Spirituality in Older Women. *Aging & Mental Health*. 15 (1), 97-102.
- Valcanti, CC, Chaves, EDL, Mesquita, AC, Nogueira, DA, de Carvalho, EC, Religious/Spiritual Coping in People with Chronic Kidney Disease Undergoing Hemodialysis (2012). *Revista Da Escola De Enfermagem Da Usp*. 46 (4), 837-843.
- Vaus, D. D. (2002). Marriage and Mental Health. *Family Matters*. (62). 26-32.
- Yapıcı, A. (2008). Kadın Dindarlığı: Algısal Bir Yanılgı Mı Yoksa Gerçeklik Mi? *Diyanet Aylık Dergi (Kadın Dindarlığı Ek)*. (207), 18-23.
- Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17, 1-34.
- Yaran, C. S. (2009). *Dini Tecrübe ve Meûnet: Sıradan İnsanların Sıradışı Dini Deneyimleri*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yasdıman, H.Ş. (2005). Kadının İslam Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hıristiyan Kültürünün Etkilerinden Bazı Örnekler. *SDÜ dergisi*. 1 (14), 59-94.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yılmaz, H. (2014). *Din ve Dindarlık*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Yılmaz, Ö. (2012). Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Aralık 13 (2), 49-65.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I. (1998). Spiritual Conversion: A Study of Religious Change among College Students. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 37 (1), 161-180.

Diğer Yayınlar

- Acar, G. (2009). Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.
- Açıkgöz, S. (2010). Toplumsal Değişim Sürecinde Kadın Dindarlığı (Adıyaman/Çelikhan Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Akay, A. (2012). İslam İnancında Şefaath. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE.
- Akgül, Ö. (2014). Hayatı Anlamlandırmada İnancın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Akman, A. A. (2007). Transformation of a Sufi Tradition in Contemporary İstanbul: The Case of Cemalnur Sargut's Group. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi SBE.
- Aköz, E. (2007). *Eş Bulamayan Türbanlı*. http://www.sabah.com.tr/yazarlar/akoz/2007/08/24/es_bulamayan_turbanli, 24.09.2015.
- Aktaş, A. (2014). Tarikatların Toplumsal İşlevi, (Diyarbakır Kadiri Tarikatı Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE.
- Alaskarova, P. (2015). İlahi Dinlerde Kadının Statüsü: Yahudilik-Hıristiyanlık-İslamiyet. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.

- Altuntaş, F. (1997). *Tasavvuf Kültüründe Kadın. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Amman, T. (2012). *Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet: Sosyal Bilimsel Yaklaşımlar. Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1 içinde*. Editör: M.Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Anway, C. L. (2000). *American Women Choosing Islam. in American Women Choosing Islam, Muslims on the Americanization Path?* Edited by Yvonne Yazbeck Haddad, John L. Esposito. Oxford: Oxford University Press.
- Arıoğlu, S. (2008). *İslamcı Basının En Çok Satan Gazetesi: Zaman Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Arslan, A. (2003). *Türk Modernleşme Sürecinde Kadın Perspektifi ve Cemiyetleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adapazarı: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Atal, N., Şimşek, E. (2006). *En Büyük Nakşi Cemaati: Menzil*. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/21/gnd135.html>. 12.12.2014. 10.11.2015.
- Atal, N., Şimşek, E. (2006) *En Siyasi Cemaat Süleymanlılar*. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/27/gun147.html> 12 03 2015 22 05 2015.
- Atalay, T. (2005). *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Atay, T. (2015). *'Küyerel'leşen Naşilik: Menzil Cemaati*. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/287019/Kuyerel_lesen_Naksilik_Menzil_Cemaati.html. 13.10.2015.
- Atik, T. (2007). *Rıfailik Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Aydın, A.A. (2015). *Türkiye' de Toplumsal Yapı ve Dini Meşruiyet Arayışı: Gülen Hareketi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Barbarosoğlu, F. K. (2015). *"Neşeli Değil Kederli Dindar Kızların Hikayesi" Yazı Dizisi*. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmakbarbarosoglu/neseli-degil-kederli-dindar-kizlarin-hikayesi-1-2018537>. 12.09.2015.
- Başeyit, B. (2015). *Bir Dini Grup Üzerine Sosyolojik Araştırma: Galibiler – Antalya. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Başkan, F. (1998). *The Nature of the Relationship Between Religious Communities and Civil Society in Turkey: The Case of the Fethullah Gülen Community. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi SBE.
- Benli, F. (2012). *1964-2011 Türkiye'de ve Dünya'da Başörtüsü Kronolojisi*. www.fatmabenli.com.tr 12.04.2015.

- Beşer, F. (2013). *Kadının Çalışması*. <http://farukbeser.com/yazi/kadinin-calismasi-256.htm> 15.09.2015.
- Bilici, M. (2000). İslam'ın Bronzlaşan Yüzü: Caprice Hotel Örnek Olayı. *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri İçinde*. Editör: Nilüfer Göle. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilge, Emine (2008). Nakşibendilik'te Kadın (Ulaşlı Köyü Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi SBE.
- Bilgili, A. (2009). The Re-Organization of the Main Islamic Communities in Turkey, in the Post 1980 Coup Era. *Unpublished Master's Thesis*. İstanbul: Boğaziçi University Master of Arts.
- Böhürler, A. (2006). *Müslüman Ülkelerinde Kadın-1*. http://www.zaman.com.tr/gundem_musulman-ulkelerinde-kadin-1-ortak-bir-musulman-kadin-prototipi-yok_306587.html. 24 11.2014.
- Brewer, M. (2007). The Social Psychology of Intergroup Relations: Social Categorization, Ingroup Bias and Outgroup Prejudice. in *Social psychology: Handbook of basic principles (2nd ed.)*. B.Kruglanski, Arie W. ; Higgins, E. Tory (Eds). US: Guilford Press. 695-715.
- Can, Y. (2015). *Türkiye'nin Yükselen Cemaati: İsmailağa*. <http://www.posta.com.tr/turkiye/HaberDetay/Turkiye-nin-yukselen-cemaati--Ismailaga.htm?ArticleID=267583> 18.09.2015.
- Carmody, D. L., (1987). *Judaism. in Women in World Religions*. Edited By Arvind Sharma. USA: State Universty of New York Press. 183- 207.
- Cengiz, C. (2008). Türkiye'de İslamcılığın Tarihsel Seyri ve İslam Dergisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Ceylan, C. (2014). 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Tarikat Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı: Rifai Şeyhi Kenan Rifai'nin Günümüzdeki Takipçilerinin Sanatsal, Kültürel ve Siyasi Faaliyet ve Tavırları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi SBE.
- Çakmak, E. (2013). Süleymancılık Cemaatinde Dinî Eğitim Metotları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Çapar, F. (2011). Bir Dinî Grup Olarak Bahaîler (Türkiye Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Çarkoğlu, A., Bilgili, N. Ç. (2010). Islamist Movements in Turkey. In: *Guide to Islamist Movements*. Edit: Rubin, B. New York: M.E. Sharpe Inc.
- Çeken, G. (2007). İki İslamcı Kadın Dergisinde Kadın İmgesi: Kadın ve Aile İle Bizim Aile Dergileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

- Çobanoğlu, Y. (2008). Fethullah Gülen’de Sosyal Ahlak Tasavvuru. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE.
- Çizmeci, Ş. (1997). *Tarikat kadınları anlatıyor*. <http://www.milliyet.com.tr/1997/01/08/dizi/dizi.html> 12 04 2015.
- Demirel, G. (2010). Kur’an-ı Kerim’de Kadın ve Psikolojisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Demirlek, F. B. (2015). Kadınların Modaya Yöneliminde Ötekileştirilmenin Rolü Süleyman Hilmi Tunahan Cemaati: Konya Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*Konya:Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Demirli, E. (2013). İslamcılık ve Tasavvuf: Tasavvuf ve Tarikatların Modern Dünyadaki Durumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi içinde*. Editörler: İsmail Kara, Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. 184-193.
- Demirtaş, İ. (2008). Ahiret İnancının İnsan Üzerindeki Psikolojik ve Sosyolojik Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Demokratikleşme Paketi* (2013). www.kdgm.gov.tr 12.02.2015.
- Denmark, F.L. ve diğ. (2008). Historical Development of the Psychology of Women. Florence L.Denmark and Michele A.Paludi (Eds). *In Psychology of Women:A Handbook of Issues and Theories*. Westport, Conn: Praeger Publishers. 3-40.
- Doksat, M.K. (2008). Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalar. *Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hatalıklar Sempozyum Dizisi içinde*. Editörler: Prof. Dr. Müfit Uğur, Prof. Dr. İbrahim Balcıoğlu, Prof. Dr. Neşe Kocabaşoğlu. 239-254.
- Dokuz, C. (1999). Kur’an-ı Kerim’de Kadın. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzgüner, S. (2013). Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma).*Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE.
- Ekşi, H. (2001). Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Ekşioğlu, H. (2011). İnanç veya Dünya Görüşüne Sahip Olma Tarzıyla Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.

- Erdoğan, H. (1999). Tanzimat Dönemi (1839-1876) Osmanlı Toplumunda Kadının Sosyal Değişimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Erdur-Baker, Ö., Bıçak, B. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sorunları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 54-67.
- Erem, M. (2012). *Gavs-ı Sani Kimdir? Sofilik Nedir? Tarikat Nedir? Mürşid Nedir?*<http://kainatpadisahi.wordpress.com/2012/12/05/gavs-i-sani-kimdir/>. 06.03.2015.
- Erkilet, A. (2015). *Müslüman Toplumlar Kadın Sorunu İle Yüzleşmeli*.<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/musulman-toplumlar-kadin-sorunu-ile-yuzlesmeli>. 23.10.2015.
- Erman, E. (2005). Mistik Dindarlarda Benlik Kontrolü (Self-Control) ve Ahlakî Güç. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Engelbart, T. (2007). Women in the Bible Part I : Women's Positions in the Church. <http://www.WhatGodSaysAboutWomen.com/23.10.2014>.
- Exline, J. J., Rose, E. (2013). Dini ve Manevi Uğraşlar. Çeviren: Merve Altınlı Macic, *Din ve Maneviyat Psikolojisi içinde*. Edit: Raymond F. Paloutzian, L.Crystal Park. Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Ali Ayten. İstanbul: Phoneix Yayınları. 67-96.
- Ferşadoğlu, S. (2013). 15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Fidan, Fatımatüz Zehra (2013). Kadının Modernlikle Karşılaşması: Dindarlığın Kentsel Gündelik Yaşamdaki Dönüşümleri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fethullah Gülen Hayat Kronolojisi*.(2006).<http://fgulen.com/tr/fethullah-gulen-kimdir/107-hayat-kronolojisi/3502-fgulen-com-1941-1959-Hayat-Kronolojisi>. 12.09.2015.
- Geyer, A. L., Baumeister, R. F. (2013). Din, Ahlak ve Öz Denetim: Değerler, Erdemler ve Kötü Alışkanlıklar. Çeviren: Metin Güven. *Din ve Maneviyat Psikolojisi içinde*. Edit. Raymond F.Paloutzian, Crystal L.Park. Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Ali Ayten. Ankara: Phoenix Yayınları.241-294.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine. *Din Sosyolojisi içinde*. Derleyenler: Yasin Aktay, M.Emin Köktaş. Çeviren: Günter Kehrer. İstanbul: Vadi Yayınları. 252-274.
- Gökdemir, H. A. (1994). Hıristiyanlık'ta Kadın. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

- Gül, Hasan (2003). Karizmatik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Gebze: Gebze Yüksek Teknik Üniversitesi S.B.E.
- Gülmez, Ç. (2014). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlakî Çözülme ve Dindarlık. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Gürkan, S.L. (2012). Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı. *Bütün Yönleriyle Yahudilik. Dinler Tarihi Araştırmaları– VIII içinde*. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları. 631-648.
- Gürsu, O. (2011). Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Güven, H. (2008). Depresyon ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Hakan, A. (2006). *Bir Cemaatin Anatomisi*. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/5026124.asp> 10.09.2015.
- Hepşen, Ö. (2010). Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın Bedeni. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Hermansen, M. (2007). Religious and Cultural Aspects of Islamic Sufi Healing. *in Cultural Healing Systems: Beliefs and Practices*. Edit by James Pappas et al. Calgary, AB: Detselig Enterprises. 193-205.
- Hızal, G. S. G. (2002). Bir İletişim Biçimi Olarak Moda: Türkiye'de Toplumsal Değişme Açısından Örnek Olay İncelemesi (Tesettür Modası). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Horn, J. (2011). *Christian Fundamentalisms and Women's Rights in the African Context: Mapping the Terrain*. http://www.wluml.org/sites/wluml.org/files/Christian%20Fundamentalisms%20and%20Women%E2%80%99s%20Rights%20in%20the%20African%20Context_Mapping%20the%20Terrain.pdf 12.09.2014.
- Horozcu, Ü. (2010). Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Hökelekli, H. (2009). Din Psikolojisi Açısından Şeyh- Mürit İlişkileri: Yunus Emre-Tapduk Emre Örneği. *İslam Psikolojisi Yazıları* içinde. Edit: Hayati Hökelekli. İstanbul : DEM yayınları.
- Hyde, J. S., Grabe, S. (2008). Meta-Analysis in the Psychology of Women. *in Psychology of Women: A Handbook of Issues and Theories*. Eds: Florence L. Denmark and Michele A. Paludi. Westport, Conn: Praeger Publishers. 142-173.

- Introvigne, M. (2006). Turkish Religious Market(s): A View Based on the Religious Economy Theory. *in The Emergence of a New Turkey Democracy and the AK Parti*. M.Hakan Yavuz, (Ed). USA: Universty of Utah Press. 23-49.
- İmamoğlu, A. (2010). Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XII (22), 21-47.
- İngün, Ö. (2005). Feminizm ve İslam İlişkisi: 'İslami Feminizm'. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Uludağ Üniversitesi: Bursa.
- İslambay, D. (2014). A Preliminary Analysis of Non- Material Beliefs in Turkish Sample: The Predictibility of Locus of Control, System Justification, Religious/Spiritual Coping and Religiosity. *Unpublished Master's Thesis*. ODTÜ SBE.
- Işıldar, L. (2012). Tasavvuf ve Kadın, Halveti Uşşâki Topluluğu Üzerine Psikolojik Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çorum: Hitit Üniversitesi SBE.
- Kahveci, İ. (1995). Kur'ân'da Zikir Kavramı ve Boyutları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul : Marmara Üniversitesi SBE.
- Kalkan, A. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın- Erkek Eşitsizliğinin Sosyolojik Kökenleri ve Politik Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Kantarıcı, Ö. (2015). İslamî Kadın Modernliğinin Tüketim Toplumunda Temsili: Âlâ Dergisi Üzerine Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Karaatlı, P. (2006). Modernleşen Bir Gelenek: Cerrahilik İstanbul'da Etkinlik Gösteren Bir Halveti-Cerrahi Çevresinin Etnolojik İncelemesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Karakaya, H. (2015). Türkiye'de Dindar Burjuva ve Kadın. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Karataş, G. (2004). Tarikatlara Yönelmenin Sosyo - Kültürel ve Psikolojik Nedenleri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Karslı, N. (2011). Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü SBE.
- Kaya, H. (2007). Dinî Gruplar İçinde Tarikata Üye Olan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Toplumsal Yönleri (Sivas İl Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.
- Kaya, K. (2011). Kadın Dindarlığı ve Sosyalleşme (Yeni Süksün Kasabası Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.

- Kayacan, M. (2002). Dini Gruplara Giriş ve Çıkış Motivleri (Dini Gruplara Giren Bireyler Üzerinde Sosyal Psikolojik Bir Araştırma). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Kaye, S. (t.y.) *Women's Role in Judaism*. <http://s1h2olem.brinkster.net/docs/Sara%20Kaye.pdf>.10.03.2015.
- Kılıç, M. N. (2009). Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut, Hukuki Yaptırımlar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Kılınç, M.Ö. (2000). İslamcı Hareket ve Kadın. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE.
- Kimter, N. (2008). Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Kirman, M.A. (2000). Türkiye'de Bir 'Yeni Dini Cemaat' Örneği Olarak "Süleymancılık". *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Koçkuzu, A. O. (2005). Toplumumuzda Kadını Çalışmaya İten Sebepler ve Sonuçları, Kurt, İsmail, Tüz, Seyit Ali (Ed). *Sosyal Hayatta Kadın İçinde*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Konuralp, O. (2006). *Türkiye'nin Tarikat ve Cemaat Haritası*. <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/5097892.asp> 17 Aralık 2014.
- Kotan, S. D. (2007). Peygamberimiz Döneminde Kadınların Yaşantısı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Köse, H. (1998). Kur'an'a Göre Kadının Psikolojisi: Çağımız Dört Müfessiri Bağlamında. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Kul, S. (2013). İlk Dönem Tasavvuf Tarihinde Kadın. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Kurt, V. (2009). Liberal Yurttaşlık Düşüncesinin Cemaatçi Yaklaşım Açısından Eleştirisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kuşat, A. (2006). Ergenlerde Allah Tasavvuru. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi İçinde*. Editörler: Ü. Günay, C. Çelik. Adana: Karahan Kitabevi. 113- 156.
- Levitt, L. (2001). *Judaism and Gender*. http://lauralevitt.weebly.com/uploads/8/3/4/4/8344141/judaism_and_gender.pdf f23.10.2014.

- Mazella, L. (2012). Examining the Writings of Nana Asma'u: An Investigation of Pastoral Connections Among Contemporary Sufi Women. *Unpublished Master's Thesis*. Washington D.C.: Georgetown University Master of Arts.
- Mehmedoğlu, A.U, Kim, H.C. (2001). Korelilerin Din Değiştirme Motifleri. *M. Ü. İllüiyat Fakültesi Dergisi*. 20, 175-191.
- Meydan, H. (2012). İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Meydaner, Y. (2006) Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar (Kırıkkale Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Mirza, G.A. (2014). Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. (2014). Anadolu Türk Tasavvuf Geleneğinde İşlevleri Bağlamında Kadın. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi SBE.
- Miller, A.,& Hoffmann, J. (1995). Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34, 63–75.
- Naksibenditarikati.com (t.y.). *Semerkant Nedir ve İlim Vakıf Hakkında Bilgiler*. <http://www.naksibenditarikati.com/sayfa.asp?sayfaID=22> 22.10.2015.
- Odatv.com (2014). *Ustaosmanoğlu Neden Artık İsmailağa Camisine Gitmiyor?* <http://odatv.com/ustaosmanoglu-neden-artik-ismailaga-camisine-gitmiyor-0512141200.html>, 02.07.2015.
- Onat, H. (2009). *Türkiye’de Cemaatler ve Kimlik* http://www.hasanonat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=54:tuerkiyede-cemaatler-ve-kimlik&catid=36:makale&Itemid=54# 12. 09.2014.
- Oruk, S. G. (2007). Toplumsal Cinsiyetin Oluşumunda Psiko-Sosyal ve Dinsel Faktörlerin Rolü ve Önemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Özel, C. (2012). Türkiye’de Çok Kültürlülük Çoğulculuk ve Din. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Özer, M. (2007). The Gülen Movement: Perceptions of Democracy, Secularism, Religion and Public Sphere. *Unpublished Master's Thesis*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi SBE.
- Öztürk, E. (2008). Türkiye’de Aile İçi şiddet, Kadın Sığınma Evleri ve Din. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

- Özüdoğru, H. N. (2009). Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Pargament, Ç. Ü. (2005). Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme. Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu. *Ç.U. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5, (1), 279-313.
- Peker, H. (1979). Din Değiştirmede Psiko-Sosyal Etkenler. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Pınar, Z. (2013). Duanın Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri: Sivas/Şarkışla İlçesi Örneği, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Raelin, J. A. (2003). The Myth of Charismatic Leaders. *T+D*, 57 (3), 47-54.
- Salem, M.O., Foskett, J. (2009). Religion and Religious Experience. *In Spirituality and Psychiatry*. Chris Cook, Andrew Powell and Andrew Sims (Eds). UK: RCPsych Publications. 233- 254.
- Savrun, M. (1999). Depresyonun Tanımı ve Epidemiyolojisi. *Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller* içinde. Ed. Eker Engin. İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi. 11- 17.
- Saymaz, İ. (2009). *İsmailağa Tarikatının İçindeki Kadın Anlatıyor: Yaşamımı Çaldılar*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/ismailaga-tarikatinin-icindeki-kadin-anlatiyor-yasamimi-caldilar-956992/>. 15.10. 2015.
- Sezgin, F. (2013). Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Dinî Gruplar ve Meşruyet Kazanma Yolları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi SBE.
- Silverstein, B. (2007). Sufizm and Modernity in Turkey: From the Authenticity of Experience to the Practice of Discipline. *in Sufism and Modern İslam*. Edited by Martin Van Bruinessen and Julia Day Howell. London: I.B.Tauris. 39- 60.
- Stowasser, B. (1998). Gender Issues and Contemporary Quran Interpretation. *In Islam, Gender and Social Change*. Edit by Yvonne Yazbeck Haddad, John L. Esposito. Oxford: Oxford University Press. 30-45.
- Şahin, Y. (2008). Türkiye’de Din- Sekülerleşme İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Şahin, İ. (2006). Değişim Sürecindeki Bir Anadolu Kasabasında Kadın Dindarlığı: Boğazlıyan Örneği. *Dindarlığın Sosyo- Psikolojisi içinde*. Editörler: Ünver Günay-Celaleddin Çelik. Adana: Karahan Kitabevi. 321- 345.
- Şenay, B. (1991). Dini Cemaatler Sosyolojisi ve Hristiyan Cemaatleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

- Şengül, F. (2007). Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Şentepe, A. (2016). Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Tanış, T. (1999). *Fethullah Gülen'in Amerika'daki Evi*. <http://www.hurriyet.com.tr/fethullah-gulen-in-amerika-daki-evi-11906866> 12.09.2015.
- Taşpınar, K. (2010). Tasavvufta Mürşid Rabıtası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Rize: Rize Üniversitesi SBE.
- Tekin, B. (2009). Kadın dindarlığına sosyolojik bir bakış (Hacılar örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Tenik, A. (2007). Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Togayhan, A. (1998) Toplumsal Değişme ve Dinî Cemaatleşme: “Kayseri Örneği”. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Tokur, B. (2011). Stres- Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Topcan, Ö. (2010). Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Topçu, F. (2009). Din ve Toplum Ekseninde 2000’li Yıllarda Yeni Dindar Kadın Söylemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE.
- Topuz, A. (2013). Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi SBE.
- Tuksal, H.Ş. (2012b). *İmam Hatipler ve Sivil Toplum*. <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/hidayet-sefkatli-tuksal/imam-hatipler-ve-sivil-toplum/22207/> 10.01.2016.
- Türk, İ. (2002). Tarikatlar Öncesi Dönemde Mürşit- Mürid İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).
- Türkiye’de Dini Hayat Araştırması (2014). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Yakut, İ. (2014). Mensuplarının Bakış Açısıyla Gülen Cemaati (Polatlı Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Yalçın, S. (2009). *Solculuktan Sufiliğe: Nezihe Araz*.<http://www.hurriyet.com.tr/solculuktan-sufilige-nezihe-araz-12196520>. 26. 01. 2016.
- Yalnız, M. (2006). *Tövbe Turuna Her Yıl 500 Bin Kişi Gidiyor*.<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/11/16/gnd116.html>. 23.10.2015.
- Yaman, E. (2007). *Üniversitelerde Bir Eğitim Yöntemi Sorunu Olarak Öğretim Elemanının Maruz Kaldığı İformel Cezalar: Nitel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşları Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Yayan, A. (1992). *Dinî Grupların ve Hareketlerin Sosyolojisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Yazgan, E. Ö. (2014). *Kemoterapi Alan Kanser Hastalarında Dini İnanç ve Maneviyatın Depresyon Düzeyi ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yeniakit.com (2014).*İsmailağa Cemaatinin Kanalı Lâlegül TV Yayınlarına Başladı*.<http://www.yeniakit.com.tr/haber/ismailaga-cemaatinin-kanali-lalegul-tv-yayinlarina-basladi-30004.html>
- Yıldırım, S. (2009). *Menzil Nakşîliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Adıyaman Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE.
- Yüksel, Y. (2006). *Tasavvufta Sabır ve Şükür Anlayışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Zavalsız, Y. S. (2011). *Türkiye’de Hıristiyan Olan Müslümanlar: Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma (1990-2010). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

EKLER

Ek 1: MÜLAKAT SORULARI

A.KİŞİSEL BİLGİLER

A1. Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

B. DİNÎ GRUBA YÖNELİŞ SÜRECİ

B1. Ne zamandır bu dini gruptasınız?

B2. Bu dini grup ile ilk temasınız nasıl gerçekleşti?

Dini grup hakkında önceden bir bilginiz var mıydı?

Dini gruba girmeden ne gibi araştırmalar yaptınız?

Bu dini gruptan önce başka bir dini grup ile bir bağlantınız oldu mu?

Neden başka dini grup değil de bu grup? Diğer dini gruplardan sizce farkı nedir?

B3. Dini gruba yönelişinizdeki en önemli etken neydi? Bu süreci anlatır mısınız?

Herhangi bir olağandışı tecrübe veya sizi etkileyen bir rüyanız olduysa anlatır mısınız?

C. DİNİ GRUBUN ETKİLERİ

C1. Tarikata /cemaate girdikten sonra dini hayatınızda nasıl bir değişiklik oldu?

Tesettürden ne anlıyorsunuz? Gerekli mi sizce?

Rabıta, tövbe alma, hatme gibi kavramların sizdeki çağrışımlar nelerdir?

Sohbetin sizde nasıl bir etkisi olmaktadır?

C2. Dini gruba girdikten sonra sosyal yaşantınızda (arkadaş ortamı gibi) bir değişim oldu mu?

İnsanlarla olan iletişiminizde nelere dikkat etmeye başladınız?

Dini gruba girdikten sonra çevrenizden nasıl tepkiler aldınız?

C3. Gittiğiniz mekânlarda (tatil mekânları, içkili mekânlar vb.) ne gibi değişimler oldu?

Doğum günü yılbaşı gibi kutlamalara nasıl bakıyorsunuz?

C4. Dini gruba girdikten sonra tutum ve davranışlarınızda neler değişti?

Davranışlarınıza nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

C5. Tarikata/cemaate girdikten sonra psikolojik olarak (ruhsal anlamda) neler hissettiniz?

Hayata bakış açısında ne gibi değişimler yaşadınız?

C6. Bu dini grupta sizi en çok memnun eden şeyler nelerdir?

Bu dini grubun size neler kattığını düşünüyorsunuz?

D. KADINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

D1. İslam dininin kadına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bazı ayetler (çok eşlilik, miras, erkeğin kadın üzerinde kavvam olması, kadına vurulması gibi) ile hadisleri (kadınların çoğunluğunun cehennemde olacağı ve kadının erkeğin önünde secde etmesi gibi) göz önünde bulundurarak İslam dininin kadına bakışını yorumlar mısınız?

Sizce İslam'da erkek kadından üstün müdür? Neden?

D2. Kadının çalışması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Ekleme istediğiniz bir Şey var mı?

Teşekkür ederiz.

Ek 2: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu kişisel bilgi formu, Din Psikolojisi alanında yapmakta olduğumuz araştırmaya önemli bir veri kaynağıdır. Sonuçlar bütün olarak değerlendirileceği için isminizi belirtmeniz gerekli değildir. Lütfen hiçbir soruyu eksik bırakmayınız. Araştırmamıza gösterdiğiniz ilgi ve katkı için teşekkür ederiz.

*Fatma Baynal
Sakarya Üniversitesi Doktora Öğrencisi*

1) Yaşınız: (Lütfen yazınız) ...

2) Hayatınızın büyük çoğunluğunun geçtiği yer?

(a) Köy (b) Kasaba (c) İlçe (d) İl merkezi

3) Eğitim durumunuz?

(a) İlköğretim mezunu (c) Y.Okul/Üniversite mezunu

(b) Lise ve dengi okul mezunu (d) Yüksek lisans/doktora mezunu

4) Medenî durumunuz?

(a) Bekâr (b) Evli (c) Boşanmış (d) Dul

5) Çocuğunuz var mı?

(a) Evet, ...tane (b) Hayır

6) Mesleğiniz: (Lütfen yazınız)...

7) Ekonomik durumunuzu en iyi tarif eden ifadeyi x işareti ile belirtiniz.

(a) Hiç düşünmeden harcama yaparım

(b) Rahat harcama yaparım

(c) Düşünerek harcama yaparım

(d) Temel ihtiyaçlarım dışında oldukça zor harcama yaparım

(e) Temel ihtiyaçlarımı bile zor karşılarım

8) Dini bilginizi nereden öğrendiniz?

(a) Aile-Çevrem (c) Diyanet kursları (yaz kursları, Kuran kursları vs.)

(b)M.E. B.'ye bağlı okullar (örgün eğitim) (d) Dini(grup-cemaat) sohbetleri

(e) Başka (belirtiniz)...

9) Anne ve babanızın dini durumu aşağıdaki şıklardan hangisine uygundur?

(a) Hiç dindar değil

(b) Biraz dindar

(c) Dindar

(d) Çok dindar

10) Tarikate girmeden önceki bilgi düzeyiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

- (a) İncim yoktu
- (b) İnanırdım ama pratikte uygulama yapmazdım
- (c) İnanır ve uygulardım ama haz almazdım
- (d) İnanır uygular ve bundan haz duyardım

11) Şu anki dinî bilgi düzeyiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

- (a) Çok bilgiliyim
- (b) Bilgiliyim
- (c) Biraz bilgim var
- (d) Hiç bilgim yok

12) Beş vakit namaz ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- (a) Her zaman kılarım
- (b) Ara sıra kılarım
- (c) Çoğu zaman kılarım
- (d) Hiç kılmam

13) Oruç ibadetiyle ilgili davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- (a) Ramazan orucunun tamamının yanında nafile oruç da tutarım
- (b) Sadece ramazan orucunu tam olarak tutarım
- (c) Ramazan orucunun bir kısmını tutarım
- (d) Hiç oruç tutmam

14) Kur'an-ı Kerim'i Arapçasından ne sıklıkta okursunuz?

- (a) Her gün bir miktar okurum
- (b) Haftada bir-iki defa veya cuma akşamları okurum.
- (c) Ramazanda ve üç aylarda okurum.
- (d) Arapça okumayı bilirim ama hiç Kur'an okumam
- (e) Arapça bilmediğim için okuyamam

15) Kur'an-ı Kerim'i Türkçe mealinden ne sıklıkta okursunuz?

- (a) Her gün bir miktar okurum
- (b) Haftada bir iki defa veya cuma akşamları okurum.
- (c) Ramazanda ve üç aylarda okurum.
- (d) Hiç okumam

16) Evinizde veya çevrenizde düzenlenen dinî sohbetlere ne sıklıkla katılıyorsunuz?

- (a) Her hafta
- (b) Ayda bir veya iki defa
- (c) Senede bir veya iki defa
- (d) Hiçbir zaman

17) "Din, hayatın anlamını kavrama ve bu konudaki birçok soruya cevap bulmada insana yardımcıdır." düşüncesine katılıyor musunuz?

- (a) Tamamen katılıyorum
- (b) Katılmıyorum
- (c) Katılıyorum
- (d) Hiç katılmıyorum

18) Sosyal problemlerle (ailevî problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarınızın rolü olur mu?

(a) Çoğu zaman (b) Ara sıra (c) Nadiren (d) Hiçbir zaman

19) Ölümden sonra ahiret (cennet ve cehennem) hayatının var olduğu düşüncesine katılıyor musunuz ?

(a) Tamamen katılıyorum (c) Katılıyorum

(b) Katılmıyorum (d) Hiç katılmıyorum

20) “İnsan ibadet ettiği zaman kendisini Allah’a yakın hisseder.” düşüncesine katılıyor musunuz?

(a) Tamamen katılıyorum (c) Katılıyorum

(b) Katılmıyorum (d) Hiç katılmıyorum

21) “Dinî inançlarım muhtaçlara yardım etmemde etkilidir.” düşüncesine katılıyor musunuz?

(a) Tamamen katılıyorum (c) Katılıyorum

(b) Katılmıyorum (d) Hiç katılmıyorum

22) Çalışma arkadaşlarınız, komşularınız ve dostlarınızla ne sıklıkla dinî konuları konuşursunuz?

(a) Çoğu zaman (b) Ara sıra (c) Nadiren (d) Hiçbir zaman

23) İnanmadıklarını veya inancın zayıf olduğunu düşündüklerinize İslâm’ın mesajını ne sıklıkla vermeye çalışırsınız ?

(a) Çoğu zaman (b) Ara sıra (c) Nadiren (d) Hiçbir zaman

24) En çok ne için dua edersiniz?

(a) İşlerimin yolunda gitmesi için (c) Günahlarımdan arınmak için

(b) Allah’ın verdiği nimetlere şükretmek için (d) Korku, sıkıntı vb. hislerimden kurtulmak için

(e) Başka (belirtiniz)...

25) TV’de ağırlıklı olarak hangi programları takip ediyorsunuz?

() Haber programları () Eğlence programları () Tartışma programları

() Kadın programları () TV dizileri () Belgeseller

() TV seyretmiyorum () Başka (Belirtiniz).

26) Kitap okur musunuz?

(a) Evet (b) Hayır

27) Ağırlıklı olarak ne tür kitapları okursunuz?

() Hikâye, roman () Rüya, astroloji () Dinî yayınlar (hadis, siyer vb.)

() Aile bilgileri () Şiir () Hobi (Yeme, içme ve gurme, moda vb.)

()Politika ()Kişisel gelişim, psikoloji () Başka (belirtiniz)...

28) Günlük gazete okur musunuz ?

(a) Çoğu zaman (b) Ara sıra (c) Nadiren (d) Hiçbir zaman

29) Gazete okuyorsanız, ağırlıklı olarak hangi gazeteyi okuyorsunuz ? (Lütfen yazınız).....

30) İnternet kullanır mısınız ?

(a) Çoğu zaman (b) Ara sıra (c) Nadiren (d) Hiçbir zaman

31) Ağırlıklı olarak hangi amaçla internet kullanıyorsunuz ?

() Sosyal ağlara ulaşmak için () Oyun oynamak için () Haberlere erişmek için
() Alışveriş yapmak için () Dizi,film izlemek için ()Yemek tarifi için
() Dini bilgi edinmek için (dini videolar,siteler vb.)

32) Bu sene içerisinde ağırlıklı olarak gittiğiniz programı işaretleyiniz .

() Tiyatro () Sinema () Konferans () Sempozyum () Seminer () Panel () Kongre () Hiçbiri

33) Bos zamanlarınızda daha çok ne yaparsınız?

() Arkadaş ziyareti yaparım () Televizyon izlerim () Kitap okurum
() Ev işleri ile uğraşırım () Kurslara giderim () Alışveriş yaparım
() Spor yaparım () Derneklerde görev alırım () Başka (Belirtiniz).

34)Kadının çalışması ile ilgili olarak aşağıdaki maddelerden hangisine katılıyorsunuz?

(a) Çalışmamalıdır (c) Her işte çalışabilir
(b) İhtiyacı varsa çalışmalıdır (d) Erkeklerin bulunmadığı ortamda çalışabilir

35) “İslam’da erkek kadından daha fazla ayrıcalıklara sahiptir” düşüncesine katılıyormusunuz?

() Katılıyorum () Kısmen katılıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım

EK 3: MÜLAKAT ÖRNEKLERİ

MÜLAKAT 1: Gülen Cemaati- Hacer/ 23/ Y.Okul-Üniversite/Ümraniye

Öncelikle kendinizden bahseder misiniz kısaca?

Adım Hacer. ... Üniversitesi reklamcılık mezunuyum. Tekirdağ'da oturuyorum. Yani Tekirdağ'da doğdum büyüdüm. Ailem de Tekirdağ'da şu anda. Babam esnaf, Annem ev hanımı... 1990 doğumluyum.

Hayatınız nasıl geçiyor, gündelik hayatınız genel olarak?

Yani şuan yurttaki, yurt müdürlüğü yapıyorum. Genelde günüm çocuklarla geçiyor, aslında. Sabah kalkıyoruz, yani dinî literatürde yaptığımız şeyler dışında, yani öğrencilerle daha çok iletişim halinde olmaya çalışıyoruz. Dışarıda tabii işlerimiz oluyor, toplantılarımız oluyor. Onun dışında rutinde yapmış olduğum bir şey yok. Dediğim gibi yurtdan içerisinde günümüz geçiyor. Yurtdan dışında da genelde arkadaşlarımla yani yurttaki arkadaşlarımla devam etmiş oluyorum. Sosyal hayatımda da İletişim Fakültesi'nden arkadaşlarım daha çok, işte eee camia dediğimiz, o camianın içerisindeki arkadaşlarımla vaktim geçiyor bu şekilde.

Tekirdağ'da doğup büyüdünüz. Üniversite için İstanbul'a geldiniz. Peki, bu cemaatle ilk temasınız ne zaman oldu?

Üniversiteye kayıt günümde oldu. Üniversiteye kayıt için gelmiştik. Orada işte genelde zaten bilirsiniz, stantlar açılır, o stantlarda her yurt kendisini tanıtır. Yani kendinize en idealini ararsınız, araştırırsınız, bulursunuz, seçersiniz, ona gidersiniz. Benim elime iki tane şey gelmişti. Ee broşür verildi; bir tanesi ... yurdu, bir tanesi de Gazi yurdundu. Ben herhangi bir ideolojiye bağlı değildim çünkü Tekirdağ'ın eee sosyal yapısını tahmin edebilirsiniz yani. Böyle. Eee aslında dini literatürleri hayatına fazla geçirememiş, yanlış bilgilendirilmiş insanlarla çok karşılaşırsınız. Bunlar yoğunluktadır ve yani şey dersiniz, şuan düşünüyorum mesela yanlış bilmediği zaman, bir şeyi izah edebilirsiniz ama yanlış bildiği zaman o yanlış düzeltmek çok zor olur. Ee o yanlış bilenlerdendim bende. Ailem de keza öyle, eee buraya geldiğimde herhangi bir ideolojiye bağlı değildim ama hani "Müslüman mısınız?" diye sorduğunuzda, evet Müslümanım. Oradaki ideolojim, birazcık siyasi anlamda bir yerlerde yer almıştım, bu ülkücü dediğimiz yani MHP'li arkadaşlarımla beraberdim.

Lisede mi dediginiz?

Lisede...

Bu ülküçülük de lisede mi başladı yoksa ailenizden mi geliyor?

Yok, ailem CHP'lidir. Yani oranın yerlileriyle bütünleşmiş... Yani konuşulur çoğunluk nerdeyse biz de o şekilde devam etmişizdir. Ama lisede benim arkadaş çevremdeki değişimler, hani ailemden biraz farklı düşünmeme vesile oldu.

Liseyi nerede okudunuz, düz lise miydi yoksa?

Anadolu Lisesi.

Asena mıydınız?

Ya asena o kadar basit bir şey değil aslında, ben sadece böyle oluşumlarına katılıyordum. Organizasyonlar yapıyordu. Yani Asena demek birazcık şey; ıı üst tabakalarda gerçekleşen bir şeydir.

Hıı anladım. Anne babanız CHP'li dediniz. Anne babanızın dini yaşam tarzı nasıldır?

Onlar da Müslüman.

E tabi ki yani.

Ama mesela fiiliyatta çok fazla bilgiye sahip olmasalar da daha doğrusu bilgiye sahip olmadıkları için fiiliyatta da bir şeyler düşmüyor diyelim yani.

Yani ortam CHP'li olduğu için mi CHP'liler?

Kesinlikle öyle yani... Bir mefkûredir onun peşinden koşmak değil de, hani biraz ticaretle uğraştığı için çevresinden dolayı, mesela onların toplantıları olur, onlara katılır; annem de babamdan ötürü hani böyle bir oluşumun içerisinde.

Peki, ağabey, kız kardeş var mı?

Hıhı. Dört kardeşiz. İki tane küçük kardeşim var. Bir tanesi beş yaşında bir tanesi de altı yaşında. Kızkardeşim var, kızkardeşim de on dokuz yaşında o da üniversiteye gidiyor. Çanakkale'de okuyor.

En büyükleri sensin.

Hıhı, en büyükleri benim.

Anladım. Ailenden seni bir yere mesela, Kur'an kursu olabilir, başka bir yer olabilir, yönlendirme oldu mu hiç, dini bilgi anlamında?

Tekirdağ'dayken olmadı. Yo yo hayır, şöyle mesela: Babaanneme yılda bir defa gideriz. Rutinde gittiğim zaman namaz kılar, ama böyle zihnimde çok yüceltmişimdir; sebebini bilmiyorum, ama bu belki de bir şeylerin nişanesi olabilir. Namaz kılan, bu şekilde İslamiyet'i yaşayabilen insanlar hep zihnimde yücelmiş insanlardır, ta o zamandan beri. Ve hani ülkücülerde şöyle bir şeyde vardır -hani ülkücü diyorum, MHP'li demiyorum- bunun altını çizmek isterim: Ülkücüler de böyle bir elinde Kur'an, bir elinde silah, cihada giden insanlar, insanın zihninde canlanır. Vardır yani mesela, orada dinî olarak yani bir şeyleri gördüm diyebilirim, İslamiyet olarak bir şeyler başladı yani.

Babaannenizle başladı yani?

Babaannemle başladı, ondan sonra bu siyasî olarak oluşumlara katılmamla.

Broşürleri aldınız, niye o yurdu seçtiniz? İki tane yurt vardı ... ve Gazi ?

-O da çok manidardır. Mesela orada ben kaydımı yaptırırken o broşürler elimdeydi, yani yanımda 2 tane arkadaş vardı, konuşuyorlardı açık arkadaşlar. Bunlar herhangi bir şüphe olmadı cemaate giriyormuşum falan filan diye, aslında ben yanlışlıkla cemaate girmiş oldum. Bu şekilde başladı. Oldu işte. "Yakınlarda bir ... yurdu var, fiyatı da çok uygunmuş," falan filan... Böyle muhabbetlere girilince, hani insan soruyor yani ister istemez, nerdeymiş falan. Siz daha önce gittiniz mi ya da herhangi birisinden duydunuz mu nasıl bir yer falan diye? Hani benim için önemli olan temiz olması ve bilinçli insanların orda yer alması. Hani nasıl desem, şey değil de... Bir şeylerden kopmuş, herhangi bir alelade insanların bulunduğu bir yer değil de mesela, KYK'ya da gidebilirdim. Gayet rahat bir şekilde girebilirdim ama hani ona gitmedim; çünkü hijyen açısından çok problem vardı ve hayat gayesi olarak farklı şeyler olan insanlarla çok karşılaşmıştım. Bu Tekirdağ'da çok fazla ve ben bundan çok rahatsız olurdum. Tekirdağlı olmama rağmen, mesela ailem vakti zamanında alkol almıştır ama ben hiç ağzıma alkol almamışım; çünkü bana yanlış gelmiştir. Mesela hayatımda hiç sigara içmemişimdir. Hani bu bana çok yanlış gelmiştir ama bunun dinle bir bağlantısı yoktu o zaman.

Bu algı ne zaman oluştu?

Yani, aslında sağlıksız olması en büyük sebep...

Bundan dolayı yanlış gelmişti...

Tabi şöyle bir şey, yaşamı insan olarak yaşıyoruz ve hani bu bedene birazcık daha sağlıklı, daha iyi davranmamız gerekiyor ki, ilerleyen nesillerde bu sonuçta çocuğuna da yansiyacak bir şeydir ve kötü bir haslettir sonuçta.

Anladım. İn yurttta farklı amaçları olan insanlar dediniz, KYK yurdunda, hangi amaçlar mesela?

Ya mesela, ıı arkadaşlarımdan duyduğum kadarıyla sonuçta reklamcılık isteyen bir insan, hani öylesine pek istemez. Öylesine reklamcılık yazmaz. Yani yapabileceğimi düşünüyordum. Çevremdeki insanlar da yapabileceğimi düşünüyordu. Bu sebeple, hani araştırmalarım çok olmuştur yazmadan önce. Bundan sonraki hayatım, meslek hayatımda başka bir şey olmayacak. Yani hani sonuçta bundan sonra bu şekilde devam edeceğiz ve önemli bir karar sonuçta. Üst sınıflardan şuan o zaman İstanbul Üniversitesi'nden olan öğrencilerden iletişim haline geçiyorsun, sosyal medya aracılığıyla. Bu şekilde bilgi aldım. Mesela KYK'da olan arkadaşlarla, hani hala görüşürüm mesela; ama onlardan duyduğum kadarıyla bilgiler aldım ya, mesela hijyen açısından hiç hoş şeyler değil. Hani e herhangi bir sistemiği yok ve mesela o zamanlar bana erkek arkadaş şeyi de çok yanlış gelirdi. Sonuçta evleneceksin, evleneceğin insan bir tane olacak. Öncesinde tekrar tekrar aynı şeyleri yaşamaya gerek yok mantığıyla bakıyordum. Ben bunu da dinî bir literatüre bağlamadım mesela.

Anladım.

Orada mesela çok yanlış şeyler, doğum kontrol haplarından tutun da işte, ee nasıl desem farklı insanlarla beraber olan ya da ne bileym, gecenin herhangi bir saat diliminde, yani karma ortamlara girip de farklı şeylerle ilgilenen... Mesela alkol! Sonuçta tamam alkol alabilirsin, insanın kendi iradesinin verebileceği bir karardır; ama mesela o alkol kokusundan ben rahatsız oluyorsam, bu benim özgürlüğümü kısıtlamış demektir. Yani bu. O yüzden yani bu mesela toplu taşıma araçlarına binerken de alkol alan insanla dışarıdaki insanlar, bunu hisseder ve burada onu ötekileştirme olur. Ben bunu yaşamak istememiştim. E yani öyle bir ortama girmek istememiştim. Ha şöyle bir şey, ee sende

içecek misin? O, nasıl desem? Sen de böyle bir şeyin içerisine girecek misin? İşte öyle bir tehlike hissetmedim. Alkol alabilir miyim falan, kendimden eminim o konuda, elhamdülillah. O zaman iyi ki de eminmişim. Yani o yüzden de sadece böyle bir ortamda bulunmak istemediğim için gitmedim.

Anladım. Peki Yurduna geldiniz. Orada kimlerle karşılaştınız?

Şimdi tevafuk. Yani aslında cemaatin en sevdiğim yönü bu cemaatte herkese yer var, gerçekten. Açığından tutun da işte siyasi görüşü ne olursa olsun, herkese yer var. Gerçekten. Hani mesela oraya gittiğim zaman, normalde hani bir cemaat yurdundan şey beklersiniz; herkes tesettürlüdür. İşte sorulan sorular, yani ona göredir. Şunu yapacaksın, bunu edeceksin, bu bir kuraldır vs şeklindedir; ama ben oraya gittiğimde beni, mesela oraya götüren arkadaş açtı. Daha sonra beni orada karşılayan arkadaş açtı. Daha sonra benim sadece yani, bu da şey de olabilir mesela; Allah'ın bana göstermemiş olduğu "Settar" ismi şerifiyle göstermemiş olduğu bişey de olabilir. Yani etrafımdaki herkes açık... Sadece beni mülakata alan kişi kapalı ama kapalılara karşı zaten, herhangi bir ön yargım yok zaten benim. Kişinin kendi iradesiyle vermiş olduğu bir karardır. Yani ee o şekilde hani böyle bir ortamı gördüm, mülakata falan alındım. Mülakatta ilk sorulan şeyler şunlardı ve bunlar benim için çok önemli şeylerdi: Mesela çok hoşuma giden bir şeydir: "Bir erkek arkadaşın var mı, alkol kullanıyor musun, sigara kullanıyor musun?" Bunlar mesela benim zaten hayat felsefem. O zamanki hayat felsefemde olmayan şeyler ve olmasını istemediğim şeyler olduğu için... Eee yani çok da hoşuma gitti. Ondan sonraki sorular da zaten daha çok manevi anlamda sorulardı. Hani işte tesbihat yapılır, ama ben tesbihata bir dönem boyunca, hadi gel tesbihata gideceksin şeklinde algılamamıştım. "Biz burada tesbihat yapıyoruz katılmak istersen katılabilirsin katılmak istemezsen katılmazsın..." manevî anlamda, yani benim irademe bıraktıkları için bir şeyleri, yani bana olumlu geldi orda kalmak.

Anladım.

Diğerine gitme gereği bile duymadım ondan sonra, Gazi yurduna.

Bir bilginiz var mıydı bundan önce?

Cemaatle alakalı mı?

Evet.

Kesinlikle. Çünkü Tekirdağ'da FEM dershaneleri var, ama şey yoktu mesela; çok fazla bir aktiviteleri yoktu. Ben sadece Zaman denemelerine girerdim. Ayda bir olurdu. Mesela Fen Bilimleri mezunuyum bu arada. Fen Bilimleri dershanesi mezunuyum. Sadece dershanelerine o yüzden gitmişimdir. O zamanda zaten tesettür problemi olduğu için, öğretmenler de zaten hani açıklardı. Herhangi bir bilgi sahibi değildim. Belki sohbet yapıyordu ama benim hiç haberim olmuyordu mesela. Ya da dışarıya ablalar şeyini, felsefesini... Mesela ben İstanbul'a geldikten sonra anladım. Hatta şöyle bir şey yurttaki kaldığım sürece, belletmen ablama hiç abla dememişimdir mesela.

Yurda girdiniz sonuçta, direk cemaate girmediniz?

Yurda geldiğim zaman herhangi bir program yapılmıyordu. Mesela sadece kutlu doğum kutlu doğum diyorum, hani şey kadir gecesiydi tam hatırlamıyorum ama bir kandil programı vardı. Oraya katılmıştım. Mesela ama katılacaksınız şeklinde değil. Odaya geldi abla dedi ki: "Kızlar işte böyle böyle kandili kutlayacağız, sizde gelir misiniz?" e gelelim bari (dedik). Zaten hani öyle bir şeylere karşı değilim. Yani yukarı çıktık. Orada mesela etkilendim. Çünkü salâvat halkası oluşturulmuştu orada. Mesela şey oldu; 11 salâvat halkası şöyle biliyor musunuz?

Bilmiyorum.

Halkalar oluşturulur. Yan yana oturulur, yere. Salâvatlar getirilir. Herkes sesli bir şekilde salâvat getirir. İşte aralarından, mesela benle başlar, ben de üç salâvat süresi boyunca içimden geçen duaları ederim. Ondan sonra diğer arkadaşlara geçer. O da mesela o şekilde, ama salâvatlar her zaman devam eder. Üst tarafa geçtiğinde dua etmiş olursunuz. Bu mesela beni çok etkilemişti. Yani orada, ee "kulluk" kelimesinin anlamını öğrenmiştim ben mesela. Orada isteyeceğim zaten benden çok büyük olduğunu görmüştüm. Mesela bana onu verebilecek kişinin, o istediklerimi bana bir insan veremez. Orada mesela, yaratıcı devreye girmişti yani.

Yavaş yavaş bu şekilde...

Yavaş yavaş bu şekilde başladı ama yurttaki sadece zihnimde belirgin olan şey buydu. O da dönem ortasında gerçekleşmişti. Ondan sonra biz, evler varmış mesela... O zaman hala var da, tabii evlerin varlığından o zaman haberdar olmuşum. Yani abla evleri mesela... Bize anlattılar, izah ettiler. Ben aileme danıştım. Ailem kesinlikle gitme dedi ama onların da bir bilgisi yoktu. Cemaattir, vs çok fazla içinde olmadığımız için, yani

ondan sonra ne oldu? Bir şeyler oldu. Ben babama dedim ki: ‘‘Baba tüm arkadaşlar çıkıyor odamdan, ben de çıkıyorum bari. Tek başına kalmak istemiyorum, koskoca odada falan.’’ o şekilde çıktık biz eve. Evimiz Fatih’teydi. Aslında her şey orda başladı. Ablamız vardı evde. Beş kişi kaldık ablayla beraber. Abla hem donanımlıydı hem de bize nasıl yaklaşabileceğini biliyordu bence. Şöyle bir şey, hani tamam ablayı sevdim ama onunla beraber aynı evde kaldığım süre zarfında değil. Yani ondan sonra sevdim. Çünkü geriye dönüp baktığımda yapmış olduğum hatalara rağmen, bana yaklaşımları ki hatalarım şeydi; mesela giriş çıkış saatleri bellidir. Evde yapılacak şeyler bellidir. Ben bunların çoğuna uymamışım. Mesela, evin içinde internet yasaktır, internete girmişimdir. Bunun gibi şeyler, hiç vakti zamanında girmemişimdir eve. Sabah akşam tesbihatları yapılır mesela, sabah akşam tesbihatlarında hiç katılmamışım. Beni zoraki götürmüşlerdir. Bunlar benim hoşuma gitmiş o zaman. Ama hani böyle sırf yapılması gerektiği için, yapmak istemediğimden dolayıdır. Belki de bu şekilde...

Mademki istemiyordunuz, benim burada ne işim var? Başka bir yere gideyim rahat edeyim, diye düşünmediniz mi?

Aslında bu ablalar olgusunu sevdim; çünkü o sistemi bana anlattı arkadaşlarım. Mesela en yakın arkadaşım şeydi; böyle hizmetin içinden gelmiş yıllarca FEM dershanesinde olmuş... O mesela beni çok etkilemiştir yurtta da. Hiç namazını kaçırmazdı mesela. Ondan sonra bana izah etti böyle hani ablalar şöyledir; mesela Hoca Efendi’den ilk o zaman o evde haberdar olmuşum. Normalde yurtta böyle bir şey duymamıştık yani. Kitap falan okutuyorlardı ama yazarına dikkat etmemişiz mesela. Kitaplar okutuyorlardı derken, tavsiye ediyorlardı.

Kapanmanız ne zaman oldu?

İkinci dönemin, yani eve çıktıktan, çıktığım dönemin sonunda gerçekleşti.

Eve çıkmanızda kimin etkisi daha fazla oldu sizce?

Şöyle, programlara zoraki katılıyorum dedim ya, orada siz ister istemez dinliyorsunuz ve hani ablamızın lisânı gerçekten çok iyiydi. Şuan mesela onun gibi olmak isterdim. Öyle birisiydi. Hoca Efendi’yi çok iyi anlatırdı. Hizmet literatürünü çok iyi anlatırdı bize. Çok iyi verdi. Mesela bizim evden çıkan tüm arkadaşlar vazifeli şu anda. Vazife almışlardır. Yaklaşımları vs sevdirdiği için, onun etkisi oldu ama bunun yanında bir toplu program olmuştu. O toplu programa gittiğimizde, Efendimizle alakalı Kutlu

Doğum'a tekabül ediyor. Evet, Kutlu Doğum'la alakalı bir programda ona gittik. Eve geldik ondan sonra. O gece ben, bir rüya görmüştüm, o rüyaya binaen kapanmış oldum yani. Bir işaret gibi oldu aslında, ama şöyle bir şey, herhangi bir işaret bekliyor muydun? Hayır! Veya herhangi kapanmak için bir hazırlığın var mıydı, o da yok yani. Hani bir haftada olmuş bitmiş bir şey bu.

Nasıl bir rüyaydı?

Anlatmalı mıyım?

Anlatılıyor genelde. (Gülüşmeler).

Hmm... Ee rüyamda Efendimizi gördüm ama şöyle, Efendimizi direkt görmedim. Şöyle bir şey oldu: Telefonuma mesaj geliyor, yedi tane. Yedi tane mesaj da Efendimizden geliyor ve mesajı açtığımda kadın silüeti tesettürlü, şöyle oldu; o günden sonra neden olmasın hani... En yakın arkadaşşıma bahsetmiştim böyle bir rüya gördüm, falan filan diye... Çok mutlu olmuştu yani. "Daha ne bekliyorsun? Senin için gelecek olan işaret gelmiş, daha ne olsun? Şu bina mı çöksün?" falan tarzında, böyle bir şeyler söylemişti. Ondan sonra zaten aklıma böyle bir fikir geldi. Ee arkadaşım da bunu ev ablasına söylüyor, anlatıyor, ee tam yedi gün sonra... Ama bu yedi günü arkadaşım akıl etmemiş, hiç aklına gelmemiş 7 gün sonra olacağı. Çünkü pazar gününe tekabül ediyordu. Ben bunu pazartesi günü görmüştüm. Pazar günü işte tüm diğer evlerden arkadaşlar, İletişim Fakültesi'nden arkadaşlarım toplanmışlar, bana bir kına yaptılar. Daha doğrusu şöyle aslında, eşarp falan almışlar, eşarp değil, şal almışlar, gelmişler, hediye etmişlerdi bana. Ee ondan sonra pazar günü de kına yapıldı. Böyle belki kapanırsın falan diye. O günden sonra ben kapandım, sabahında kapandım yani.

Kına nasıl yani kapanma kınası mı?

Evet kapanma kınası... (Gülüyor).

Bunu ilk kez duydum. Kına yapılıyor ama normalde...

Şey, o da mesela çok güzel salâvat eşliğinde, bana şalı takmışlardı. Kendimi hiç şey yapmamıştım; o kadar farklı düşünmemiştim.

Evet.

Ondan sonra zaten hani hizmet hayatımda bir girizgâh yapmış oldum.

Görevler mi verilmeye başlandı?

Yani aslında görevler şöyle oldu: Aslında ben açıkken görev verilmişti. Yani şöyle, eee o rüyayı görmeden iki hafta önce birinci sınıf, ikinci dönemde.

Hemen görev verildi size?

Tesettürden önce verildi ama şöyle bir şey oldu: Ben mesela o zaman kitap okumayı çok seviyordum. Hoca Efendi'nin "Küçük Dünyam" diye bir kitabı var, "Küçük Dünyam" kitabını okudum. Çok etkilendim. Ondan sonra diğer kitapları okumaya başladım. Hoca Efendi'nin prizma serisi vardır. Orada soru-cevap şeklinde her şey, merak ettiğim tüm sorular orada mevcut. Zaten onları okudum. Çok hoşuma gitti ve Hoca Efendi'nin üslubu gerçekten, yani tam bana göre diyeyim. Mesela Hoca Efendinin, gerçekten bendeki yeri çok farklıdır, ona ben farklı bir muhabbet besliyorum. Eee İslamiyet'i bir insan bu kadar güzel anlatabilir. Benim açımdan ama. Mesela anneme de tavsiye etmişim okumasını, dinlemesini; ama annem mesela hiç anlamadığını söylemişti. O yüzden ona hitap etmiyor... O dönemde bayağı bir kitap okudum; mesela şeylerle beraber, ablamın söylemiş olduğu bir şey vardı bize görev vermişti. Şöyle bir görevdi ama daha doğrusu öğüt de denilebilir. 20 sayfa TÖV yani Hoca Efendi'nin kitapları; 11 sayfada Risale; biz bunu iki yarım dönem boyunca okuduk. Hatta şöyle bir şey oldu; Hoca Efendi'nin kitaplarını ben çok okuyordum zaten. Risale'lerdeki o tadı yavaş yavaş almaya başlayınca... Onda da zaten 2.sınıfın 1.dönemine kadar Risâle hatmini yapmıştım mesela elhamdülillah.

Hoca Efendi'nin kitaplarını zaten okumaya devam ediyoruz ama vazife aldıktan sonra artık mütalaalı bir şekilde yapmaya başladık. Hoca Efendi'nin kitabını okuyoruz, mütalaasını yani açıklamasını yapıyoruz. Risale okuyoruz mesela; bir cümle mütalaasını yapıyoruz. O şekilde yetiştirildik yani.

Ha görevden kastınız buydu yani. Görev alma buydu yoksa başka bir şey mi?

Görev alma şöyle oldu: İlk önce, ee o yarım dönem şey yaptım; sınıf ablalığı gibi bir şey oldu. Sınıfımızdaki arkadaşları hani sohbete davet edip onlarla sohbete katılma şeklinde oldu. Davet eden kişi de bendim.

Buydu?

Buydu vazifem.

Bundan sonra vazifeler arttı mı?

Tabii ki.

E mesela?

İkinci dönemde ev ablası oldum mesela.

İkinci dönem ev ablası oldunuz...

Mesela şöyle: O birinci sınıf bittikten sonra, o yaz döneminde kamplar oluyor. O kampa katılmıştım. Meğersem o vazifeli kampıymış (gülüyor). Yetiştirme kampı gibi bir şey. Ondan sonra da böyle bir görev verildi.

Eve döndünüz, aileniz sizi kapalı bir şekilde gördü (gülüşmeler), ne oldu?

Evet, zor sorular (gülüyor). Şöyle, ailem bu konularda birazcık sertti. Ama kararlıydım ben. Sonuçta öyle ya da böyle saygı duyacaklarını düşünüyordum. Çünkü annem de aynı şekilde, babam da aynı şekilde... Hani atar, gider yapar, kızar. Söyleyeceğini söyler, ama sonunda kabul eder. Çünkü beni tanır. Kafama koyduysam yapıyorum. Eve gittim o şekilde. İlk önce evimdeki hiç kimse benimle konuşmamıştı yani. İletişim kurmamışlardı ama şöyle oldu: Ben telefonda söylemişim, "Baba kapanmayı düşünüyorum." kapanmadan üç gün dört gün önce, o da tepki göstermişti: "Ben istemiyorum. Okul bittikten sonra yap!" zaten orada hep bu mantık vardır. Düşünüyorsan, evlendikten sonra yap mesela.

Evet.

Ama "Baba çok ciddiym gerçekten. Hani bununla alakalı ne düşündüğünüzü biliyorum, ama saygı duymanızı isterim." diye yumuşak bir konuşma geçti. Babamın üslubu birazcık serttir. Orada baya bir söyleyeceğini söyledi ama sonra ben tesettürlü bir şekilde eve gitmişim. Evde hani kardeşim de dâhil olmak üzere, hiç kimse benle konuşmamıştı. O gün ee direk geri dönmüştüm. Bir ay boyunca böyle bir konuşmadık. Yani mesela, babam her gün beni arayan bir insandır. Annem vs bir ay sonunda da babam telefon etti zaten. O zamanda kamptaydık. Böyle. Ee okul bitmişti, dönem bitmişti yani. Babam telefon etti. Ee harçlığa ihtiyacın var mı, paraya ihtiyacın var mı, diye. Ondan sonra da zaten hani e tasdik etmiş oldular. O şekilde başladık yani ailemle.

Evet, başka bir cemaat, tarikat, bunlarla ilgili hiç bilginiz var mı?

Şöyle...

Ya da ailenizin bir bağı var mı, akrabanızın falan?

Yok, akrabalarımın falan hiçbir bağlantısı yok. Hani şöyle bir şey vardı; annemin takip ettiği bir şey, bir hoca vardı. Yani o Hoca'yı dinledim ama mesela o bana...

Kimdi o hoca?

Onu söylemek istemiyorum.

Yok, önemli değil. Bu araştırmayı farklı tarikatlarda yaptığım için onlar söylüyorlar. Mesela Nur Cemaati ile ilgili... (gülüşmeler).

Ama şey, ben bu durumu hoş karşılamıyorum. Sonuçta dediğim gibi, Hoca Efendi'den bir şeyler öğrenemeyen, öğrenemeyen demeyim de, yani öğrenemediğini düşünen insanlar var. Mesela annem Hoca Efendi'yi anlamaz bile, sevmez değil. Yani sonuçta oda aynı şeyi söylüyor. Annemin dinlediği hocada aynı şeyi söylüyor. Diğer hocada aynı şeyi söylüyor. Ben isim vermeyi doğru bulmuyorum çünkü âlimler zaten âlimler o yüzden vardır. Hani herkese hitap etsin diye. Mesela mezhepler. Mezheplerin farklı olma sebepleri budur zaten. Herkese hitap eden şey...

Yani bana hitap etmez, diyorsunuz.

Hıhı, evet. Bana hitap etmediği için şey yapmamıştım. Yani şöyle: Bence bir din sevdirmeli. Sevdirmenle o şeyler aktiviteye dökülür zaten. Yani bizim dinimizin, İslamiyet'in zaten başlangıcı sevmektir. Sevmeden, zaten, yaptığınız zaman bir şeyler, çoğu şey eksik kalır. Yani bana bunu, ben bunu burada öğrendim. Annemin dinlediği zatta şöyle mesela: Şunu yaparsanız cehennemliksiniz. Şöyle olursa işte, cehennemin ateşlerinde...

Cübbeli Ahmet Hoca?

Ya onu şey yapmayacağım.

Tamam.

Mesela annem ondan hoşlanırdı. Çünkü korktuğu için. Bazı yapmış olduğu, mesela Japon kollu giyerdi. O kısa kolluya dönüşürdü. Onun gibi şeyler.

Ama ailem çok dinden uzak, gibi bir cümle kurmuşsunuz?

Evet, uzak ama hani şöyle geleneksel bir şey vardır ya. Mesela dinin gelenekselleşmesi gibi. Allah muhafaza! İnşallah öyle değildir; vakti zamanında da. Hani mesela dediğim gibi. Normalde orada annem bir şeylerden korktuğu için yapardı. Sevdiği için değil aslında.

Annenizin başı açık mı?

Açık. O zaman açıktı. Yani mesela Japon kollu giyerdi. Onu dinledikten sonra kısa kolluya dönüşürdü. Ama bir hafta sonra tekrar aynı...

Ha anladım. Şimdi kapalı mı şuan?

Tesettürlü. Benden sonra çok değişiklik oldu. Ben bu oluşuma girdikten sonra...

Siz mi etkilediniz? Sizin mi etkiniz oldu daha doğrusu?

İNşallah öyledir. Benim yapmış olduğum lisâni bir şey yok ama belki temsilidir yani.

Anladım. Ne zaman gerçekleşti annenizin kapanması?

Bu dönüşümler altı ay falan oluyor.

Yeni daha yeni anladım. Peki, konuşmalarınız, telkinleriniz olmadı mı?

Yani şöyle: Ben gidip geliyorum ama orada lisâni bir şey var. Söylediğim zaman ya aslında aileme çok fazla yapılanlardan bahsetmiyordum. Kurum içerisinde sohbetlerden, işte evin içinde yaptıklarımızdan, çünkü ailem böyle bir şeyi tasvip etmez ve bana başka şeyler göstereceklerdi. Eee seçenekler göstereceklerdi. Farklı bir yurt, farklı bir ev gibi mesela... O yüzden eve de çıksam, kimse de bana bir şey demezdi. Yani eee eve gidip gelirken, sonuçta artık namaza başlamışsın, sadece tesettür değil; aslında ben birazcık eksik anlatmış oldum. Tesettür çok, bence dinde çok yanlış bir başlangıçtır. Yani ben namazla bir şeylerin başlayacağını düşünüyorum. Namazdan sonra dini olarak her şeyin insana sirayet edeceğini düşünüyorum. Namaz daha önemli gibi... Daha önemli gibi değil, ikisi de tabi ki farz üstü farz. Ama namazla bir şeyleri daha çok anlamlandırabiliyorsunuz. Tesettür sırf kapanmam için değil, böyle. Allah rızası için kapanmak, her şeyin başında. Allah rızasını koymayı namazla zaten öğreniyorsunuz ve başka türlü olmuyor. Yani mesela eee öyle. Ailem de zaten hani bu muhtemelen oraya gittiğimde namazdır. İşte mesela, normal hayatta eee çok uygulamadığım bir şey mesela. Sabah akşam tesbihatını yapıyorsunuz evde ama hani diğer şeyleri

yapmıyorsunuz.E ne derler? Vakitleri yapmıyorsunuz. Diğer vakitlerin tesbihatlarını yapmıyorsunuz. Okuldayken ama ben evdeyken bunlara dikkat etmeye çalışıyordum. Yani yapayım ki, görsünler belki diye. O belki iki yıl sonra işte o belkiler artık şey oldu. Hani babam vakti zamanında alkol kullanmış bir insandır yani. Tanışmadan önce tanıştıktan sonrada bir süre kullandı ama bıraktı. Mesela artık alkol kullanmıyor. Alkol kullanmamasının sebebi çok önemli bence, altı çizilmesi gereken bir şey, haram olduğu için... Babam artık bana mesela “Şu eti yiyebilirsin. Bak biz artık şuradan alışveriş yapıyoruz.” diyor. Hassasiyet göstermeye başladı ve bence bu çok güzel bir gelişmedir.

Kardeşlerinizde bir değişim oldu mu?

Kardeşim de tesettüre girdi. O da annemden önce girdi bu arada. Biraz trajikomik. E annem, daha doğrusu şöyle annem birazcık sosyal baskıdan dolayı düşünmüştüm tesettüre girmesinin sebebinin ama daha sonra anladım ki o da hakkını vermeye çalışıyor bir şeylerin. Kardeşim de şöyle oldu: Üniversiteyi kazandı. Çanakkale’yi kazandı. Yani orada aslında, yani nasıl desem? KYK’ya başvuracaktı. Benim başvurmamı istedi. Ben başvurmadım. Haliyle çıkmadı (gülüyor). Ondan sonrada öyle ya da böyle, onu oradaki bizim evlerimize aldık. Bu şekilde oldu. Onun tanışması da o şekilde oldu. Hani bir dönem sonra, o da “tesettür namazdır” oldu. Tesettürle bir girizgah yapmış oldu yani.

Annem sosyal baskıdan dolayı dediniz... O sosyal baskı ‘kızlarım kapandı bende kapanayım’ anlayışı mı yoksa?

Benim akrabalarımındaki anlayış şudur: Kapanıyorsun madem, o kafanın içindeki şeyi niye takıyorsun? Yaşlı, şeyi, bone için söylüyor bunu. Yaşı artık çoluk çocuk sahibi olmuş, artık yani şöyle bir tane bağlasın tülbentini yani oldu. O geleneksel dediğim gibi, geleneksel şeylerden yani. Hani mesela dedemlerde hani artık böyle şey yapsan, birazcık falan... Annem sırf köye gidiyoruz ya, yılda bir, orada mesela şeydir oraya gittiği zaman; mesela tülbentini bağlardı. Şu şekilde. Belki bağlamazdı ama arkadan bağlardı. Sırf gelenekselleşmiş olduğu için.

Şimdi nasıl bağlayış tarzı?

Şimdi şal kullanıyor. Gayet, hani boneli falan tesettürlü...

Bu cemaatin diğer tarikat ve cemaatlerden farkını nasıl görüyorsunuz mesela?

Ee... En başta Hoca Efendi'nin ufku diyorum. Hakîkaten çok farklı bir ufka sahip. Ee ikinci olarak, bir şeyleri sevdirek yapıyor, yapıyoruz. Yani şöyle: Herhangi bir baskı yok. Bizim, ee... Bulduğum yerde felsefe şudur: İlimle bilim, yani pozitif bilimlerle beraber gider. Yani eğer bir öğrenci hizmetin içerisindeyse, içerisine girmişse, onun, ee dersleri de iyi olmak zorunda. Aynı zamanda dini olarak da iyi olmak zorunda... Yani bir şey aşama kat etmek zorunda. Çünkü Müslüman dediğimiz şey, hani en iyiyi hedeflemeli. Her iki anlamda da mümin olarak da... Bir yaratılan varlık olarak da... Pozitif bilimler olarak da, yani o yüzden mesela üniversite cihetinde sadece üniversite ciheti değil, mesela hizmet her yerde deniyor ya, hakîkaten öyle. Çocuklara dahi hizmet var yani. Çocuklara dahi, düşünün. Yani onları gördüğüm zaman, kendimden utanıyorum. Gerçekten nasıl şimdiye kadar farkına varmamışım? Birinci sınıfa giden çocuk tesbihat yapıyor mesela. Bu nasıl bir zihniyet? Yani düşündüğünüz zaman. Yani ülkenin diğer tarafında tesbihatlar yapıyor. Senin okuduğun kitap elin, işte yeni Müslüman olmuş, farklı bir dindeyken din değiştirip şey, ee doğru düzgün Türkçe bilmeyen insanlar Hoca Efendi'nin kitaplarını okuyor mesela. Bu müthiş bir ufuktur bence.

Peki ee Hoca Efendi'nin en çok şahsi özelliği sizi etkiledi ?

Şahsi özellik mesela buna bir örnek verebilir misiniz?

Şahsi özellik dediğim her türlü kişisel özellikleri olabilir.

Hıhı. Yani Hoca Efendi'nin, mesela sorulan sorulara ee genelde imanî yönden sorulan sorulardır ya da günümüzle alakalı güncel sorulardır. Bamteli'ni dinliyor musunuz bilmiyorum, ama "Kırık Testi" serisi, mesela bunların hepsi güncel olarak asrımızla alakalı problemlere yönelik sorulardır ve bu sorulara yaklaşımları şöyle bir mevzuda var: Mesela, Hoca Efendi'ye gidip de şunları sormazsınız: Namazın farzları ya da nebileyim, namaz nasıl kılınmalı? Nasıl kılınmalından ziyade, mesela ee ilmihal bilgileri sormazsınız mesela. Çünkü ilmihal Hoca Efendi'nin düsturu şudur: İlmihal bilgileri zaten ilmihalde vardır. Hani onları zaten hocalar yapıyor. Onların vazifesi daha çok imâni problemlere yönelik, gençleri özellikle gençleri kurtarmaya yönelik. Yani onların ahiretine hizmet etmeye yönelik şeyler yapıyor olması.

En çok bu özelliği etkiledi diyorsunuz. Peki, eee biraz anlattınız gerçi ama başka neler oldu mesela?

Mesela ee ben bu kuruma girdikten sonra içimizdeki “ene”yi egoyu, birazcık daha alt seviyeye daha olabildiğince sıfırlama gibi, sıfırlamaya kadar gidiyor. Olması gerektiği söyleniyor. Yani felsefede bu var. Eee kendinden başka herkesi düşünme felsefesi. Bu mesela çok hoş bir şeydir. Bunun içerisine sadakat girer. Sen sadakati öğreniyorsun. Yani gerçekten burada öğrendiğimi düşünüyorum. Eee yapıyor muyum? Orası ayrı mesele kesinlikle. Ama ben şuan hizmetin felsefesinden bahsediyorum.

Anladım.

Gönüllüler camiasından, eee birincisi fedakârlık, vefa, ee bunun dışında fedakârlığı gerçekten öğreniyorsunuz, ama bunu her türlü hâl ve davranışlarınızda, başkalarına ettiğiniz dualarda, hatta Hoca Efendi derki; mesela hizmet erbabı için kendisiyle alâkalı bir sohbetinde diyor bunu; ۱۱ “Off günahlarıma, off masiyetime, off günahlarımın farkına varıp da kendimi rabbime anlatamayışına! Off, ifade edemeyişime! Of!” der mesela. Çok güzel bir yaklaşımdır. Mesela bu demek oluyor ki, kendisinden başka her şeye dua ediyor. Yani ama hani bazen şey olabiliyor; hani kendi günahlarımıza dua etmiyormuşuz gibi algılanılabilir. Orası da ayrı mesele... Bizim zaten tesbihat yapmamızın sebebi odur. Yani içinde bir sürü tövbe duası vardı mesela.

Hımm, anladım.

Her şeyi idrakinde yaşayarak... Daha doğrusu İslamiyet’i idrakinde yaşamayı ben, Hoca Efendi’de öğrenmiş oldum.

E peki pratikte örnek verebilecek olursak, ibadet boyutunda?

Tabiki de zaten kamplarımızda, bunu genelde her zaman yapıyoruz. İşte sabah namazı, vakit namazları zaten kılınır. Kuşluk, ebvabin, yani şey, teheccüd, Kur’an-ı Kerim mesela... Kur’an’ı da ben burada öğrendim. Cemaatin içerisinde öğrenmiş oldum. Yani genelde bu şekilde...

Kur’an’ı nasıl öğrendiniz peki? O da bir zaman alır, tabi en baştan öğrenmek.

Tabi şöyle ilk başta, ben kendim öğrenmeye çabalamıştım. Öyle bir temelle bir tane abla vasıtasıyla öğrenmiş oldum. O bana mesela her gün ders veriyordu. Belki şuan hala tecvidim olmayabilir. Mahreç yok zaten şuan. Ama hani elimden geldiğince ilerletmeye çalışıyorum. Ama öğrendim yani.

Güzel.

Elhamdülillah.

Peki, zikir çekiyor musunuz? Gerçi tesbihat dediniz...

Fiili zikirler mi? Yani şöyle: Eee bedeni olan mı, lisâni olan mı?

İkisi de.

-Bedeni olarak yapmıyoruz. Görmedim bizim kurumlarımızda. Eee kendimde yapmadım. Bir defa şeye gitmişim; İstanbul'da "Asena Kız Teşkilatı" var. Birinci sınıftayken, yurttayken orada bi zikre şahit oldum. Çok korkmuştum. Ondan sonra bir daha da gitmedim (gülüşmeler).

Orada ne işi var zikrin bu arada?

Dediğim gibi şey değil, MHP olarak düşünmeyin. Ülkücü olarak düşünün. Ülkücülerin manevî boyutu yüksektir.

Anladım. Eee...

Ama mesela şey, eee tesbihatin dışında şey, eee şöyle söyleyeyim, Hoca Efendi, Efendimize âşık bir insandır. Yani gerçekten onun hayatını hayat edinmeye çalışan, nadir şahsiyetlerden bir tanesidir. Yani onun hadiselere yaklaşımı da zaten Efendimizin görüşleriyle ilgilidir. Yani onun yaşanmışlıkları, yani hadis-i şerifler, onun sünnetleri şeyindedir mesela. O yüzden de, mesela hani, ee Hoca Efendi der ki, daha doğrusu Efendimizin söylemiş olduğu bir şeye binaen söylüyor bunu; "Esmalar Efendimiz" der. Ya hani kâinatın hazineleri esmalarda saklıdır.

Evet...

Hoca Efendi buna çok dikkat eder. Esmaları manalarıyla beraber, zikretme sayılarıyla beraber, bu da mesela hayatımızda önemli bir, yani benim hayatımda önemli bir yerdedir. Mesela onun dışında salâvatlar tabiki de Efendimizle ilgili olan... Bu şekilde.

Sizce, sizin hissiyatınızda Hoca Efendi mi daha çok sizi etkiledi bu yola girmede, yoksa çevre ve ablalar mı?

Kesinlikle Hoca Efendi.

Çünkü?

Ablalar vesile. Şöyle, Hoca Efendi'yi dinlettiren bana ablalar sonuçta. Ama ortamı da sevdiğim için, yani Hoca Efendi'nin bahsetmiş olduğu hizmet şeyini, felsefesini, ben o samimiyeti, ben ablalarda gördüm ama benim dönemimde özellikle kendi ev ablamda yani.

İbadetlerde Allah'a yakınlaştığımızı hissettiğiniz bir an yaşadınız mı?

İbadet olarak mı?

İbadet olabilir, rüya da olabilir...

Şöyle olmuştu: Zaten hayatımda görüp görebileceğim en güzel rüyayı görmüştüm yani.

Evet, o rüya!

Onun dışında da şöyle secdeye gitmenin namazdaki hâl, tavır, davranışların manasını anlatan bir sohbete gitmiştim. Hani mesela bu şekilde başlangıç yaparken, aslında sadece şekil itibariyle değil de dünyalık her şeyi bırakıyorum ve sadece sana yöneliyorum demek, mesela beni çok etkilemişti. En fazla etkileyen de secde anıdır. Yani, ee kulun rabbine en yakın olduğu an.

Evet.

Böyle bir şey yaşamıştım ama hani çok yaşamamıştım. Bir ya da iki defa yaşamışımıdır.

Secde anındayken?

Hıhı.

Neydi yaşadığınız o hisler?

Olağanüstü şeyler değil ama yani çok yakın olduğumu düşünmüştüm. Çünkü o zaman mesela, yaşadığım bazı şeyler vardı. Kapanma mesela... Benim için çok kolay olmadı. Namaza başlangıçta tabi ki de, hani tesettüre binaen daha kolaydı; çünkü namaz kılıyorsun, başka yerlerde kılabilyorsun. Okulda kılmana gerek yok vs, ama İletişim Fakültesi'nde çok farklı bir ortam vardır. Hele de ... Üniversitesi İletişim Fakültesi zorlu bir ortamdı benim için.

Evet, tam onu soracaktım.

Mesela tesettürlü arkadaşlar çok azdı. İki tane vardı. Ben üçüncüsü olarak gitmiştim ama şöyle bir şey, benim arkadaş çevrem çok farklıydı. Yani her kesimden insanlar

vardı. Mesela o arkadaş çevremde çok zorlandım ben bir süre... Hocam mesela diyordu ki çok ilginç, çok üzül müştüm, bu şekilde düşünmesine: 'Hıı kapanmışsın, evleneceksin galiba.' Yani düşündüğünüz zaman aslında aydın bir insan, aydın bir kişi, her şeyin farkında olan bir insan demek. Ama bir şeyler eksik olduğu zaman, tabii eee bu bakış açıları bizim literatürümüzde birazcık komik olabiliyor.

Çevreden dışlanmışsınız anladığım kadarıyla. Nasıl aştınız, neler oldu?

Dökülenler gene döküldü ama hani kalan sağlar bizimdir şeyiyle istenmeyen arkadaşlıklar kurdum hani. Benimle değişen arkadaşlarda oldu. Mesela, yakın arkadaşlarım özellikle yani en azından tesettür olmasa da hani mesela, yani namazla güzel bir girizgah yaptıklarını biliyorum. E şöyle aştım ben bunu, Yani eve gitmek, yani ablamın diğer ev arkadaşlarımın bulunduğu o öğrenci evine gitmek, dünyalık bir şeylerden uzaklaşmak gibi oldu yani. Yani o yaşadığım şeyleri okulda bırakıp yolda yaşadığım şeyleri okulda bırakıp, yani yolda bırakıp oraya gelip aklanma paklanma her şey, mutlu, her şey bulutların üzerindeyiz falan.

Anladım. Evde deşarj olmuşsunuz.

Evet, o çevre gerçekten benim yanımda oldu. Gerçi zaten olması da gerekirdi yani.

Peki, davranışlarınızda ne gibi değişiklikler oldu sizce?

Çok değişiklikler oldu.

Mesela?

Hani dedim ya ülkücülük ülkücülükte hani cihat vardır. Cihat anlamı çok şeydir ve burada bu bize çok aşılandı. Yani hem sürekli atar gider onların şeyleri vardır mesela, arkadaş da biliyor, ego tavan yani. O sıralarda en başta lisedeyken desem daha doğru olur. Çok sinirliyim, çok sinirlenebiliyorum. E tahammül çok fazla olmuyor. Yani insanlarla iletişim kurarken, hani yumuşak bir tavır yok. Bir de belki de burçla da alakalı olabilir, koç burcuyum ve hani onun vermiş olduğu bir asabiyet de olabilir. Ego tatmini de olabilir. Yani ama bunu zamanla aştım. Şöyle oldu: Hani felsefede şu var ya: Kendinden başka herkesi düşünme... Şöyle bir şey vardı, ayeti kerime var: 'Onlar öyle müminler ki kendi nefsinden önce başkalarının nefsini düşünürler.' Onu okuduğum zaman çok etkilenmiştim mesela. Hani orada kendinden önce başkalarını memnun etmek... Memnun ettikten sonra mesela üç düstur vardır tebliğde. Bir de şey, bu camia

için tebliğ çok önemlidir. Açık ya da kapalı grup... Yani bana sorarsanız, cemaatler arasında en ucu açık grup. Yani şöyle; hizmet her yeredir... Bir medyada da hizmet var. Mesela sen orada da tebliğini yapabiliyorsun. İşte bi şeyde de, nebiliyim işte esnafıkta da tebliğini yapabiliyorsun. Her yerde tebliğini yapabiliyorsun. O kadar geniş ki yani. Ve zaten yurt dışındaki okulları düşündüğün zaman, aklın hayalin almıyor. Yani ben bunu düşünemiyorum. Mesela yurt dışına çıkıp da tebliğ yapmaya çalıştığımı... Dil biliyorsun zaten. Oraya gidiyorsun. Önce bir dil öğrenince de orada neyle karşılaşacağın belli değil de.

Evet...

Sonuçta hani belki de Allah'a inanmayan bir grupla şeysin, ezan sesi duymuyorsun. Bu çok kötü bir şey: Ezan sesi duymamak... Hani özellikle dinî mefkurelerine sahip çıkan bi insan için çok zor bir durum bence. Yani ezan saatlerini kendi saatine bakıp da anlayacaksın. Vakit girmiş falan... Yani bu çok acı verici bir şey olduğunu ve nefsi çokça törpüleyen bir şey olduğunu düşünüyorum. Mesela, bunlara baktığım zaman, ee yani bu anlatılanlar ve felsefeyi düşündüğün zaman, hani mesela o sinirlilik hali geçti. Tam olarak geçti belki diyemem, ama en azından içimde yaşıyorum. Mesela insanlara bir şey anlatmak uğruna kurulan, eee kendimden örnek vermeyeyim; anlatmak uğruna gerçekten bu tarz şeyleri törpüleyen, nefsinin törpüleyen çok kişi var etrafımda.

Anladım.

Onları göre göre belki de dedim ya, hani bizim dinimizde zaten temsil etme çok önemlidir. Siz de biliyorsunuz. Hani bir şey söylemenize gerek yok. Temsili olarak olması...

Peki anladım. Egodan biraz arınma olmuş sanki...

Aslında yani sadece ego değil. Hani nefsi törpüleme diyoruz ya, bunun içerisine neler girer... Yani bir nefiste neler olursa her şey törpüleniyor yani. Hani normalde dinle alakalı bir şey söylendiğinde ya da hoşuna gitmeyen bir şey söylediğinde, tepkini gösterirsin. Ama mesela bir şeyleri anlatmak uğruna susuyorsun. Demek istediğim bu. Ya da nebiliyim vaktin var mesela normalde. O vaktini çok farklı şeylerle doldurabilirsin ama doldurmuyorsun kendi nefsinin düşünmüyorsun o anda. Onun yerine arkadaşlarıyla vakit geçirip bir şeyler anlatmak...

İnsanlarla iletişimde nelere dikkat etmeye başladınız?

Önce bence çok üslup olması gerektiğini düşünüyorum. Yani o şekilde başlangıç oldu. Bir şeyleri yumuşatarak anlatma... Bu konuda da hocam, hocamız yani, şeydedir. Merkez üslûbuna dikkat ederek, dikkate almaya çalışarak konuşmaya çalışıyorum.

Hoca Efendi'yi?

Evet, şöyle bir şey, bazen şey düşünülüyor ya, işte Peygamber mi ki? Peygamber değil ama Peygamberimize âşık bir insan yani. Belki de o yüzden Peygamber Efendimizi bana sevdiren kişi... Öyle söyleyeyim. Benim nezdimde öyledir yani.

Anladım peki ee ruhsal anlamda ne yaşadınız? İçsel ...

Yani şöyle aslında; bu yaşananlar anlattığım her şey aslında benim kendi içimde yaşamış olduğum şeyler. Yani mesela nefsin törpülenmesi... Yani şuan arkadaşlarımda der: Birinci sınıftaki Hatice'yle bu Hatice arasında dağlar kadar fark vardır. Kendi içimde de bunların hepsini yaşadım zaten. Zorluğunu da çektim evet ama doğru bir şey olduğunu düşündüğüm için o zorluğu çekmem gerektiğini de biliyordum. Çünkü hani, ee şöyle bir şey, Tekirdağ'dayken mesela günah işliyordum. Haram helâl hassasiyetim yoktu mesela. Çünkü normal. Mesela artık orada normalleşmiş insanlar gidip de "aa haram şey yapma" denmiyor yani. Diyecek insan sayısı çok az. Dendiği zaman zaten o insan dışlanıyor. Ötekileştiriliyor. Çok azınlık olduğu için. Ama mesela, ee onları yaşamak bu tarz şeyleri, ortamdan geldiğim için, hani ilk önce onlara bir dur demek geldiğini biliyorum. O hassasiyetlere bir, o hassasiyetlerden başladık yani. Belki de o hassasiyetleri sonradan kazanmış oldum.

Ama siz kendi içinizde, onu nasıl ifade edersiniz, o değişimi?

Bu soruyu düşünmem gerek. Ya mesela şöyle yani; insan sevdiği için ne yapmaz cümlesi vardır. Bu da mesela hayatıma şekil veren şeylerden bir tanesidir. İnsan sevdiği için ne yapmaz? Sen mademki Allah'ı seviyorsun ve onun için demek, yapamayacağın bir şey yok. Ve hani mesela bunları öğrendikçe aslında çok az şey bildiğimin farkına vardım. Aslında hiçbir şey bilmediğimin, bildiğim şeylerin aslında yanlış şeyler olduğunun farkına vardım. Hani mesela tesettür... Tesettür normalde şeydir; kapanırsın, dinî şeylerini getirirsin, ama aslında öyle değil. Allah'ın koyduğu şeyleri, nelerden alıkoyduğu, nelerden muhafaza ettiğini okudukça öğreniyorsun. Ya bunlar mesela, hani

bir şeyleri idrakinde yaşayarak öğrenmeyi... Çok mutlu etti ve aslında onları hayatıma koyan şey aslında buydu. İdrakine vararak yapmak. İbadet ediyorsun. Yani o. Mesela insana seviyorsun. Sevdiğin kişi için bir şeyler yapıyorsun. Korku, sevgiden sonra geliyor. Öyle söyleyeyim.

Şimdi bu aklî yönüydü, idrakine vardınız. Kalbî yönü nasıl?

Ya kalben, o nasıl ifade edilir bilmiyorum. Hani şuan onun içerisine neler koyabilirim? Şey yapamıyorum şuan.

Soruları değiştirerek soruyorum (gülüyor).

Birazcık değiştirerek sorarsanız...

O zaman geri döneriz soruya. Tesettür dediniz. Tesettür nedir? Yani sizce nasıl olmalıdır?

Bence bir bayanın muhafazasıdır.

Nasıl olmalı peki?

En başta Allah için yapılan bir şeydir, onu söyleyeyim. Yani ve farz üstü farz bir şeydir. Ve bir insanın muhafazasıdır. Yani özellikle bir bayanın muhafazasıdır. Belki haramdan helâlden sakındıran, ama aynı zamanda şöyle bir yaftalama olur; etiketleme diyeyim. Doğru olur. Yani o Müslüman'dır. O namazını kılıyordur. Tesettürlü bir insana baktığımız zaman, bakıldığı zaman, aslında toplumumuzca bu görülür. Benim içinde öyledir. Hani bu çoğu defa baltalandı. Baltalanmış olsa da hani bu hala böyledir yani. Böylede olması gerektiği için belki. Yani tesettürlü insan, Müslümanlığı çok iyi yaşamaya çalışan bir insan, namazında niyazında, haram helâl hassasiyetine dikkat eden birisidir.

Görünüş olarak nasıl olmalıdır tesettür?

Kesinlikle Kur'an'da yazıldığı şekliyle, şuan tesettür, hani şöyle etrafımda tesettüre dikkat eden çok insan var ama belki de benim şuan ee yapabildiğim; yani şu gördüğünüz kısımdır yani.

Anladım.

Ama buda şöyle; o da şundan kaynaklı: Ben vakti zamanında mesela ferace giymiş, tesettür eşarbını da omuzlarına kadar yapmış bir insanım. Ama böyle olduğu zaman,

tebliğimi yapamadığıma karar verdim. Doğru olmayabilir. Ben bunun cezasını da cefasını da çekeceğim. Onu biliyorum. Yani Rabbim nezdinde... Orası ayrı mesele... Ama mesela okula gittiğim zaman, dışlandığımı gördüm. Tesettürlü arkadaşlarım içerisinde de geçerli. Tebliğ yapamadığımı gördüm ve insanlarla iletişim kuramadığımı gördüm. Çünkü azınlığım, tekim yani. O sınıfta mesela ve hani bu beni özgüven açısından çok baltaladı. Aileme karşı da... Ailem mesela soruyor, ‘‘Sen ne yapıyorsun? Ne yapıyorlar ki sen bu hale geldin? Çarşafa mı gireceksin?’’ o şekilde dolaşamıyorsunuz. Bu mesela. Hani doğru değil orası kesinlikle. Yani ee Kur’an’da yazdığı şekliye olmuyor yani. Bu şekilde olduğu zaman ama yani tesettürü tam anlamıyla yapamasam da Rabbim niyetime binaen, belki diyorum. Sonuçta Rabbim ben onu nasıl bilirim, o bana öyledir. Bunu biliyorum ve bunun cezasını çekeceğimi de biliyorum. Ama belki diye... Belki anlattığım, belki vesile olabilirim şeyiyle yaklaştığım için, vesile olduklarım yüzü suyu hürmetine belki...

Peki, tebliğ derken?

Tebliğin kelime manasını diyorsunuz? Anlatma, duyurma.

Hayır, sizin yaptığınız tebliğ, yani içeriği nedir?

Nam-ı Celili Muhammedi’yi, güneşin doğup battığı her yere ulaştırmak.

Peki, Kur’an’da yazılan tesettür nedir?

Birincisi tesettürün maksadı zaten dikkat çekmemektir. Dikkat çekmeyecek mahiyette. İnsanın vücudunu, yani aslında şöyle karşı cinsten birazcık da sakındırmak... Onun nefsi, bizim nefsimizden daha çok farklıdır. Yani ee 1’e 9. Bizim ‘‘bir’’ ise nefsimiz, onların dokuz nefsi vardır yani ve onun şeyinde, nezdinde. Dikkat çekmemek, biraz daha geri planda durmak... Şey olarak diyorum, görünüş açısından. Yoksa yani kalbî ve fikrî şeylerle demiyorum.

Sizce nedir?

Anladım. Ee saçın kapanması. O vücut hatlarının belli olmaması, olmayacak şekilde örtünmek demek.

Evet. Bu cemaatin en hoşnut olduğunuz yönü ne oldu? En çok hoşnut olduğunuz?

Birincisi saygı... Yani burada mesela, ben şuan yurt müdürlüğü yapıyorum. Yurdun içerisinde, ideolojik açıdan çok farklı düşünen arkadaşlarımız var. Mesela ama biz onlara da açığız. Her türlü insan var işte... Mesela, hani siyasî görüşünden tutun da işte, dinî mefkûrelerine dikkat etmeyen... Hani onun dışında dediğim gibi, her türden insan var. Yani ama ne oluyor, hani belki lisâni olarak anlatamadığımızda, temsili olarak anlatıyorsunuz. Bu şekilde hani... Zaten tebliğ düsturu vardır ya, önce lisâni, sonra temsili, daha sonra da kalbin buğz etmesi... Duayla yani, bir insana eğer tebliğ yapacaksınız...Tebliğ, tebliğ zaten her şeyi beraberinde getirir. Namazı da getirir, tesettürü de getirir, sevmeyi de getirir. Yani olabildiğince anlatmayı getirir ve bilmeyi getirir. En önemlisi budur belki... Bilmeden zaten hiçbir şey yapamıyorsunuz. Her şey havada kalıyor.

Evet, peki başa dönecek olursak, siz yurda girdiniz, böyle bir değişim yaşadınız. E o zamanki halinizle beklentileriniz karşılandı mı? Ne bekliyordunuz, nasıl oldu?

Yani kurum içerisinde mi beklentilerim?

Cemaat...

Cemaatten beklentilerim mi?

Hıhı.

Yani şöyle, ee mezun oldum ve hala onlarla beraberim. Onlarla demiyim. Artık biz olduk. Artık onlar değil, biz oldu. Beklentilerimi fazlasıyla karşıladı. Belki eksiklikler olabilir ama bunun felsefesiyle hiçbir alakası yok. Gönüllüler hareketiyle hiçbir alakası yok. Şahsiyetlere bağlı olduğunu düşünüyorum eksiklikleri de... Felsefede, ideolojide problem yok yani.

Peki, ne gibi eksiklikler var?

Yani şahsî olarak, hani istişarenin adabı vardır. Biz de en küçük şeyi bile istişare ederiz. Bu çok önemlidir. Bizim için, ee bu istişare sonucunda yapmamız gerekenleri yapmamak... Mesela diyeceksiniz işte öğrencilere mesela kitap okutturulacak... Mesela günümüzde “Herkes Onu Okuyor” kampanyası var. Örnek veriyorum, ‘Herkes Onu Okuyor’ kampanyasında işte yurttaki öğrencilere duyurmamız gerekirken duyurmuyoruz. Mesela böyle bir eksiklik olabilir.

Başka değişmesini istediğiniz durumlar neler?

Cemaatimizle mi alakalı?

Evet.

Yok.

Yani şu da olsa daha güzel olur; ya da olmasa daha iyi olur...

Yani şöyle bir şey, eğer gerçekten içinde o tarz bir şüphe olmuş olsaydı, zaten ideolojik açıdan dediğim gibi, şahsiyetler tabii ki de hata yapabilir. Onlara hiç şey yok... Ama bir soru işareti olmuş olsaydı, zaten onlarla, yani bu şekilde biz olmazdık. Onlar olurdu. Dışarıdan yardımda bulunurdum. İçinde bulunmazdım mesela.

Mademki şimdi her şey bir vesiledir, şu zamanda yapıyoruz... Şu anki durumları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Güncel olarak mı?

Bunu da sormam gerekiyormuş...

Soruyu net olarak sorarsanız, ona göre bir cevap veriyim. Çok uzun bir mevzu çünkü...

Yani kısaca bir dini cemaatin, bir siyasi parti ile çekişmesini nasıl buluyorsunuz?

Öyle sorayım ben.

Ben kurum olarak siyaset yapıldığını düşünmüyorum. Siyaset yapılmak istenseydi, zaten şöyle bir durum, imm bu cemaatin içerisinde milyonlarca insan var. Binlerce demiyorum mesela, milyonlarca gönül eri var. Eğer bir parti kurulmak istenseydi, vakti zamanında kurulurdu zaten. Kesinlikle bir parti siyasetin içinde olma mevzubahis olduğunu görmüyorum. Ama şöyle bir mevzu olabilir: Ee ulemanın vakti zamanında da, yani Efendimizin yoluna baktığımız zaman, Efendimiz zamanında da Efendimiz ticaret de yapardı. Efendimiz aynı zamanda bulunduğu yerin yöneticisi konumunda da olduğu zamanlar oldu yani. Ve hani düşündüğünüz zaman orada bir yönlendirme de oluyordu. Aynı şekilde onun yolundan yürüyen insanlar olarak... Hani o zaman belki ticaret değildi, ticaretle de alakalı ağabeylerimiz, ablalarımız var ilgilenen, ama siyasi açıdan da yönlendirmeler, uyarılar, eğer bir yanlış yapıyorsa, uyarılar ulemanın vazifesidir zaten. Yapılan yanlışları uyarmak, zaten hani böyle bir vazife olduğu için Hoca Efendi de bence bunu yapıyor diye düşünüyorum.

Anladım. Peki, darbe girişimi denmesi?

Yani darbe girişimini, neye binaen söylendiğini bilmiyorum.

Farklı dosyaların aynı anda olması...

Şöyle bir şey düşündüğünüz zaman, 160 ülkede Türk okulları var. 160 ülkede 160 ülke demek. 160 tane hukuk sistemi demektir. 160 tane hukuk sistemine uyan bir kurum kendi ülkesine neden böyle bir şeye kalkışsın? Yani benim mantığım bunu almıyor. Bunu düşünenleri... Yani mesela siyasi olarak baktığınız zaman herhangi kurumlarımızla alakalı herhangi bir şey yok. Bir soruşturma mı dersiniz, işte bir mahkeme mi dersiniz ya da nebiliyim ya siyasi olarak bize elinizde belgelerle gösterilen hiçbir şey yok yani... Bunu Ekrem Dumanlı da söylüyor, bizim ağabeylerimizden yani bunu Osman Şimşek ağabey de söylüyor. Hodri meydan kardeşim! Çıkın söyleyin. Ya gösterin! Yani ne yaptysak gösterin, belgeleyin. Ha terörist diyorsunuz, buyurun. Hani nerede, nerede terörist yani? İbare gösterin, yok yani. Düşündüğünüz zaman şu anda zaten, e mitinglere falan bakıldığı zaman herhangi bir şey yok. Direk şöyle hakaret var, olan bir şey yok çünkü. Neyi ortaya çıkaracaksınız ki? Seçimlerden sonra çıkarılacağı söyleniyor ama yine yok kardeşim. Yani ne çıkaracak?

Anladım. E peki bu kadar siyasete karışması normal diyorsunuz cemaatin?

Siyasete karışmak olarak da görmüyorum. E uyarı mahiyetinde...

Uyarı bir dini cemaatin görevi mi?

Ulemanın görevi olduğunu düşünüyorum. Şöyle bir mevzuda var mesela, ee düşündüğünüz zaman, "emri bil maruf nehyi anil münker" kötülükten sakındır, iyiliği emret. Kötülükten sakındırabilmek içinde Asr suresi... Asr suresi de direk uyarı mahiyetindedir. "Asra yemin olsun ki insanlar hüsrandır! Yalnız salih amel işleyenler ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesna." tavsiye var burada yani. İnsanlara yanlış yapıyorlarsa, o insanlara yanlış söylemek bizim zaten vazifemiz. Ha tabi benim vazifem değildir. Bunu siyasette bulunan, hizmet erlerinin vazifesidir. Siyaset içerisinde bulunan, işte hukuk okuyup da orada hukukçu olarak yer alan ya da ne bileyim işte dediğim gibi. Ulemanın dinle alakalı mefkûreleri olan insanların vazifesi olduğunu düşünüyorum. Yapabilirler diye düşünüyorum ama susabilirler. Ama yapadabilirler diye düşünüyorum. Şöyle kurum olarak, Hoca Efendi referandumdan bu yana şöyle bir şey söylemişti: Bu bence çok şey bir cevaptır da aslında, derki; "Referandumda biz kurum olarak evet dedik. Evet demek içinde yani çabalarımız

oldu, dedirtmek içinde aynı zamanda.” ama bize verilen sözler vardı. Bize dendi ki, biz hep doğrunun yanında olacağız. Biz hep adaletli olacağız. Biz demokrasiyi getireceğiz. Demokrasinin içerisinde insanların tesettürlü okula girmesi de vardır sonuçta. O onun iradi kararıdır ve özgürlüktür yani. Mesela bunların hep önünü açmıştır. Yani baktığınız zaman, açılacağını söylediler ve sadece bu değil. Mesela HSYK ile alakalı da bazı şeyler vaad edildi. Bunların hiçbiri olmadı. Sizde görüyorsunuz yani.

Tesettür olmaya başladı.

Risalelerde Zübeyir Gündüzalp’in şöyle bi sözü vardır, “Biz herhangi bir partiden değiliz ama biz sadece karşımızdaki kişiyi destekleriz.” destekleme olabilir. Biz de bunu yaptık, referandumla ilgili. Hoca Efendi’nin şu cümlesi mesela, referandumla alakalı dedi ki; bu benim çok hoşuma gitti ve içimi rahatlatan bir şeydi. Felsefe olarak doğru yani: “Karar olarak doğru, duruş olarak farklı bir duruş sergiledik.” çok fazla bağlandık yani. Bu demek oluyor ki yapılan hatalar da var. Bu mesela bence çok güzel bir yaklaşım... Bunun farkında olmak çok güzel bir yaklaşım. Tabi ki de yapılan hatalar, tabi ki de vardır. Ama hani mesela bu hatayı kabul etmek de çok güzel bir erdemdir yani.

Peki, Hoca Efendi’nin öyle bir konumda olmasını nasıl görüyorsunuz?

Çok içimi acıtıyor ama şöyle anlatayım: Ya Hoca Efendi’nin yanındaki en yakın olan Osman Şimşek’tir. Yani şey kasetlerini bilmiyorum. Dinlediniz mi kasetlerinde hep şu başlangıcı yapan odur? Yani “Muhterem Efendimiz” diye ince bi ses girer. Sorusunu sorar o kişi. Şeydir, yazıcıdır. Öyle diyeyim. Hoca Efendi’nin kalemidir yani Osman Şimşek. Belki Hoca Efendiyle birebir de görüşmemiş olabilirim. Yani Hoca Efendi’ye baktığınız zaman, o beni tanımaz, ben onu görmemişimdir. O beni görmemiştir ama aynı şarkının içerisinde aynı sözü söyleyen insanlarız. Yani ama şöyle, Osman Şimşek ağabey şunu söylemiştir; “Makam olarak Hoca Efendi’ye çok yüksek bir makam vermedik.” Hoca Efendi, bizim en küçüğümüzle Hoca Efendi istişare eder. Yani bu mesela insanın içini rahatlatan, Hoca Efendi’nin mütevazılığını gösteren, izah eden bir durumdur diyor, düşünüyorum. Ve Hoca Efendi’ye karşı çok fazla, onun ufkunu, ben belki de tanımadıkları için diyorum. Mesela hani Hoca Efendi’ye iftira eden, hakaretler eden insanların çoğu, Hoca Efendi’nin tek bir kitabını dahi tek bir kasetini dahi okumamıştır. Tek bir kasetini dahi dinlememiştir.

Şuan hiçbir tarikat ve cemaat desteklemiyor bildiğim kadarıyla.

Hayır, Kırkıncı Hoca Efendi açıklama yaptı, Nakşibendî'nin önderlerinden.

Menzil tarikatını tam tersi şekilde duydum.

Yok, hayır, kendi tabanından demiyorum. Âlimler çıkıp bu şekilde açıklamalar yaptılar. Nakşibendî daha sonra Kırkıncı Hoca tarikatının, daha sonra, yani eski, mesela şey, Diyanet İşleri Başkanı çok güzel şeyler söyledi.

Ha evet onu biliyorum.

Mesela bunların hepsi desteklenmiyor değil, ama o da destekledi. Neydi? Cübbeli Ahmet Hoca mesela...

Onu bilmiyordum bak.

Bu konuyla alakalı, Kırkıncı Hoca Efendi'yle alakalı programı da var. Bu hadiselerle alakalı... Yani destek görüldü ama destek görülmeyenler açısından en acı vereni, Risale-i Nur gruplarıydı.

Evet...

Yani onlar şeyden kaynaklandığını düşünüyorum. Bu sadeleştirme biliyor musunuz bilmiyorum da, Risale i Nurların sadeleştirilmesiyle alakalı olarak, bu uzlaşma dışında bir şeylerin gerçekleştiğini düşünüyorum. Çünkü öncesinde olumlu şeyler söyleniyordu. Ne kadar değişebilir şeyler olsa da, şuan karşı tarafımızdalar gibi bir şey oldu. Ama bununda dediğim gibi Risale-i Nurların sadeleştirilmesiyle alakalı mevzu.

Anladım. Size göre bu bir haksızlık, bu yaşananlar. Peki devam ettiniz... Siz mi istediniz bu yurttan, bu cemaat içerisinde olmayı?

Evet.

Peki, yurtlarda da sohbetler haftada bir mi oluyor ayda bir mi oluyor?

Yani şöyle, haftada bir sohbetimiz oluyor. Toplu sohbet şeklinde... Diğer türlü zaten hani yurdun içerisinde, ee belletmen ablalarımız olabiliyor. Ev ablası gibi mesela... Mesela onlar arkadaşlara yardımcı olmaya çalışıyorlar. İmanî yönden ki hani onlarda yetişmeye çalışan arkadaşlarımız oluyor. Hem kendileri yetişirken hem aynı zamanda diğer arkadaşlara da ufak tefek de olsa yardımcı olmaya çalışıyorlar. Bu şekilde aktivitelerimiz oluyor.

Ne kattığını düşünüyorsunuz sohbetin size, insanlara?

Şöyle bir insanın hayatını bir kelimedede değiştirebilir, bir cümlede değiştirebilir. Yani bir ses tonu da... Yani bir cümleyi bir ayet-i kerimeyi herkes okuyabilir ama belki birisinin ses tonu da sizi etkileyebilir. Belki de samimiyeti etkileyebilir. Yani sohbetlere katılmanın, yani zaten özellikle sohbet demek, yani meleklerin akın ettiği yerler hadis şerife göre öyle. Yani ben Allah'ın anıldığı yerlere meleklerin indiğini, hem ayet-i kerimelerle biliyorum hem de Efendimizin ağzından biliyorum. Hadis-i şeriflerle biliyorum. Böyle yerlerin, kulu Allah'a yaklaştıran yerler olduğunu düşünüyorum. Düşünsenize o da bir zikirdir. Yani düşündüğünüz zaman zikir nedir? Hatırlamadır yani. Bir ağaç da aslında Allah'ı hatırlatabilir, ağacın oluşumu da hatırlatabilir. Bir tefekkür de hatırlatabilir mesela. Hani dediğim gibi, orada bu sohbetler Allah'ı hatırlatan yerler olduğu için, tabi ki de bir insana hayatını değiştirecek çok şey kattığını düşünüyorum. Katmasa bile, o vaktini bir kafede geçireceğine orada geçiriyor, helâl dairede. Yani helâl daire keyfe kafidir...

Diyelim ki bir süre sohbete katılmadınız, bu işleri yapamadınız. Hissiyatınızda ne gibi değişimler oluyor?

Şöyle bir şey, bir şeyle ilgileniyorsunuz: Sevdiğiniz bir şeyi yaptığınızı düşünüyorsunuz. Çünkü şöyle; sevdiğiniz, yaratıcınızı insanların ağzından dinliyorsunuz ve vaktinizi onunla geçirmiş oluyorsunuz. Yani o vakit daraldığı zaman, onu ihmal etmiş oluyorsunuz aslında. Yani aslında, Allah'a yakınlaşmanın bir zirvesi yok. İsteddiğiniz kadar yakınlaşabilirsiniz ama eğer Allah'ın yaratmış olduğu kalbi suistimal edersek, Allah lafzıyla doldurmazsak o kalbi, o kalp bir süre sonra öyle bir hale gelir ki; ihmal edersek, yaratıldığı istikamette olmazsa diyelim, bir şeytanı utandıracak şeyler yapabilir. Çünkü kalp dediğimiz şey, aslında nefret, kin, kıskançlık olduğu gibi sevgide var. Sevgi, merhamet, yani bunu dengede tutmak bizim elimizde olan şey.

Peki, o soruya tekrar döneyim. İçsel anlamda nasıl bir değişim yaşadınız?

İçsel anlamda değişimler oldu. Daha ümitvarım.

Evet.

Yani hadiselere yaklaşımım biraz daha farklı oldu. İçsel anlamda söylüyorum bunu. Daha ümitvarım. Vesile olma bazında baktığın zaman ya da gelen hadiselerin Allah'tan

olduğunu bildiğin zaman, senin herhangi iradi bir şeyinle ilgili olmadığını bildiğin zaman... Hadiselere daha umutsuz bir şekilde değil de... Her şeyi yapabilirim. Ülkenin başbakanı da olabilirim ama şöyle şu mantıkla baktığınız zaman, beni oraya getirecek olan Allah, bu mantıkla baktığın zaman hadiseler daha aşılabılır oluyor. Yaklaşım olarak da daha bir iç rahatlığıyla Allah'a olan itimadınla ilgili bir şey bu. Ona itimadın olduğun zaman, her mesele çözülebiliyor. Kalbimdeki şeyleri söylemek istemiyorum, riyaya girer diye. Allah muhafaza!

Burada kalacak bir şey. Sonuçta sen devam edeceksin hayatına.

Ya değilse hissettiğim şeyler? Teslimiyetim var hadiselerle karşı. Teslim yapılabilir olarak bakabiliyorum. Neyim var içsel anlamda? Birşeylere karşı daha iyi, ya olmaz dediğim bir şey yok mesela. O kesin olan şeyleri hayatımdan çıkarıp ama onlarla da içsel anlamda çalışmalar da yapabilirim. Dua gibi...

Amacınız nedir bu yolda?

Amacım... Hocamızın şöyle bir duası var: "Namı Celili Muhammedî'yi güneşin doğup battığı her yere ulaştırmak gayeyi hayalimiz olsun."

Kadının çalışmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bunlar benim şahsî fikrim. Bir bayanın bence ilim ve bilim olarak donanımlı olması gerektiğini düşünüyorum. Asrımıza baktığımız zaman, sosyal olarak yapılan şeyler kadınların da iş hayatında olması gerektiğini düşünüyorum. Helâl daire içerisinde olduğun zaman, bastırabiliyorsun bir şeyleri. Ama karma ortamlarda biraz daha farklı olabiliyor.

Erkeklerin olmadığı mekânlarda yani?

Tabi yani.

En önemli görevi nedir kadının sence?

İlim ve irfan yolunda en iyiyi yapmaya çalışması, bekar olarak. Evlendiği zaman da eşine iyi bir eş olması.

İslam dininin kadına bakışı nasıl sizce?

Özellikle dışarıdan bakış olarak düşünemiyorum. Efendimizin hayatına, eşlerine baktığın zaman, onlara göstermiş olduğu hassasiyet, Hz.Hatice için "Hem dostum hem hayat

arkadaşım’’ demiştir. Bayanlara karşı zarif bir yaklaşımı var ve gayet önemli bir yerde olduğunu düşünüyorum. Sadece bir nesne olarak bakılabiliyor ama bayanlar konusunda çok hassas olduğunu düşünüyorum.

Çok eşlilik, miras ile ilgili ayetler?

Şöyle: Allah bayan ve erkeği yaratırken, erkeği biraz daha fitrat olarak güç, bayanı biraz daha zayıf yaratmıştır. Bu nedenle mirastır, davalardır. Bir bayan mantığını ortaya koyduğu zaman, biraz daha duygularını ön plana çıkabilir.

Çok eşlilik?

Belki Efendimiz zamanında olması gerek bir şeydi. Hem tebliğini yapabilmesi hem de mağdur olan insanları kendi çatısı altında bulundurabilmesi... Efendimiz ile ilgili bir problem yok ama günümüz şartlarında olması gerektiğini düşünmüyorum.

Cehennemde kadınların daha çok olacağı ile ilgili hadis hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bayanların kendi duygularını muhafaza edememesi... Bayanların da hissî duyguları olduğu için... Maneviyatın merkezinde kalp vardır. O kalbin içerisinde her şey barınabilir. Kalpten ziyade mantık öndedir dedik ya, bu nedenle haset, kıskançlık, gıybet vs bunlar biraz daha yoğun olabilir. Onun da duygusal olunması ile ilgili olduğunu düşünüyorum.

Tatil mekânlarında nereleri tercih ediyorsunuz?

Öncesinde öyle bir şeye dikkat etmiyordum, giriyordum denize. Ancak yine de bikiniyle falan girmiyordum. Onun doğru olmadığını düşünüyorum. Ama bikinili ortamlarda çok bulundum.

Tekirdağlı olduğumuz için öyle yerler çok fazladır. Gidildiği zaman gidiyorduk. Bu dönemlerde gidiyorum. Ancak sahile inmiyordum. Akşamları çıkıyorum. Yürümek amaçlı değil de mekân değişikliği için gidiyorum.

İçkili mekânlar ile ilgili tavrınız nedir?

Hayatımda değişmeler gerçekleşikten sonra ediyorum. Yediğimiz şeylerin aslında kendimizde çok olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu biliyorum. Şöyle ki helal olmayan bir şey yiyorsunuz ya da çok yiyorsunuz uyku bastırıyor ama kılamiyorsunuz.

Mesela karma ortamlarda çok fazla yememeye çalışıyorum. Önceden samimiyete binaen borç alırsın, ödünç alırsın. Daha sonra ödemeyi unutursun. Dikkat etmezsin. Şimdi o konularda da hassasiyetim olduğunu düşünüyorum. Yediğim şeylerde ne yediğimi bilmek isterim. Çikolata ya da et, ne olduğu önemli.

Doğum günü, yılbaşı gibi kutlamalar yapıyor musunuz?

Uhuvvet arttırıcı bir vesile olarak görüyorum. Benim için önemli bir ehemmiyeti yok, ama ailem kutlar. Gereksiz ama ekibimle aramdaki uhuvveti arttırıyorsa olabilir. Yılbaşı da mesela bu sene kutladık yurttan. Ama dışarıda kutlamalarındansa helâl daire içerisinde olsun istedik en azından. Bence yapılmamalı diye düşünüyorum.

Sizce İslam'da erkek kadından üstün müdür?

Ayetlere, hadislerle baktığımızda erkek, eşitlikler var ama hepsinde değil. Dediğim gibi kadın çok duygusal... Şefkat, merhamet abidesi olarak yaratılırken, mesela erkekte bu eksiktir. Ama erkeği güçlü yaratmışken kadın fiziki olarak zayıftır. Bu anlamda eşitlikleri var kendine göre, ama eşit değiller. Üstünlük mü? Üstün olarak görmüyorum.

Diyelim ki görevden aldılar sizi?

Benim açımdan bir problem olmaz. Çünkü ev ablasıyla benim mahiyetim Hoca Efendi'nin yanındakiyle benim mahiyetim, Allah katında bilmiyorum ama tebliğ bazında baktığımızda aynıdır. Mesela Zaman gazetesinin yazarı Ekrem Dumanlı ile kapısındaki görevli tebliğ olarak aynıdır. Önemli değil benim için makam. Hatta bana kalsa, ev ablalığı versinler, baştan başlayayım. Onun vermiş olduğu sorumluluk başka bir şey... Çünkü elinin altında arkadaşlar var ve sen onlara bir şeyler anlatmak zorundasın. Onun verdiği sorumluluk ağır.

Yurttan neler yapıyorsunuz?

Evler biraz daha yetiştirme tarzı ama yurttan biraz daha hem hizmet olarak hem de İslamiyet'in korkulmaması gereken bir yer olduğunu göstermeye çalışıyoruz.

Diyelim ki çıktınız?

Kendi irademle ben çıkmam. Şöyle bir hadise gerçekleşmiş, beni çok etkilemişti. Hoca Efendi'nin yanındakilerden birisi çok büyük bir hata yapıyor. Geri dönüşü olmayan bir şey... Hoca Efendi odadan çık diyor, kötü şeyler sarf edecek çünkü. Ağabey çıkıyor,

kapının önünde bekliyor. Hoca kapıyı açtığında, ‘‘Ben sana çık git demedim mi?’’ diyor. Ağabey de diyor ki, çok özür dileyerek söylüyorum, ‘‘Ama bu hizmet sizin değil. Siz bu hizmetten beni kovamazsınız.’’ Bu çok etkileyici... Çünkü hizmet her yerde... Her yerde tebliğinizi yapabilirsiniz... Kendi irademle çıkacağımı düşünmüyorum. Allah muhafaza, ben bulunduğum yerden çok memnunum. Hem duruş olarak hem ideoloji olarak çok memnunum. Eminim bundan sonra çok zor dönemler bizi bekliyor belki, ama ben eminim. Hocamdan duyduğum şeylerle emin olmam gerektiğini düşünüyorum. Oradan buradan para veririm yine girerim.

Peki. Çıktığımızda nasıl bir değişim olur?

Bir değişim olmaz herhalde. Ama şöyle elimden geldiğince bu kurumun içinde bulunduğum sürece, helâl daire içerisinde kalmaya çalıştığımı düşünüyorum. O konuda çok eksiklik olur. Bir insanın kesinlikle ve kesinlikle kendi nefesine bırakılmaması gerektiğini düşünüyorum. O an kendi nefsimi bırakılırsam hiçbir şeyden emin olamam. Kurum içerisindeki insanlar da bir hata yaptığında, beni uyarın insanlar, hata yapıyor olabilmem, bir sonraki hatayı da yapabileceğim anlamına gelir. Sonraki hataları da aynı şekilde... Sonuçta insan, yani nişyandan gelir, unutulabilir. Kendi nefsimi bırakıldığı anda bunları yapabileceğimi düşünüyorum.

Zorlu bir süreç bizi bekliyor dediniz. Bu zorlu süreç nasıl olacak sizce?

Yaptığım şeyden eminim ben... Kurumlar kapatılır, her şey biter gibi görünür ama yine başlar. Çünkü bu meselenin ardında sadece ben, o, bu yok. Bu kurum içerisinde milyonlarca insan var, gönül eri var... Destekleme olabilir biz de bunu yaptık. Referandumla ilgili Hoca Efendinin şu cümlesi mesela... Çok fazla bağlandık yani bu demek oluyor ki yapılan hatalar da var... Bu hatayı kabul etmek de çok güzel bir erdemdir yani.

Peki, teşekkür ederim.

MÜLAKAT 2: Menzil Tarikatı- Melek/58/Lise ve Dengi/ Pendik

Kendinizden bahseder misiniz?

Adım Melek. Lise mezunuyum, ev hanımıyım, 1966 doğumluyum, dört tane çocuğum var.

Günlük hayatınız nasıl geçiyor?

Çocuklarım büyüdüler, birisi evli, iki tane torunum var; bir tane küçük kızım var, ortaokula gidiyor. Yedi yıldan beri hizmetteyim görev yapıyorum. Sohbetler oluyor, sohbet yapıyorum, sohbet hocasıyım.

Kaç yıldır bu tarikattasınız?

40 yıl olmuştur.

Kim vesile oldu?

Şimdi nasıl söyleyeyim hiçbir şey rast gelmiyor menzillerin vekillerindenim. Allahû Teâlâ istemeseydi, Resulümüz istemeseydi, şefaet etmeseydi Allah o listeyi Resul'e Resul de sadatlara vermeseydi ben giremezdim zaten. İlk benden vekillik istenildiğinde ben sohbet yapamam demiştim, o dönem çok rahatsızdım. Menzile gitmiştim orada dediler ki "Siz arı gibi vızıldayacaksınız, balı, peteği sadatlar yapar". Yani zahiren bizler bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ama asıl peteği sadatlar yapar. Asıl insana şifayı veren Allah'tır ama doktora gitmemiz gerekiyor. Biz tasavvufta bunu yapıyoruz. İnsan bir mürşide intisap ettiği zaman, onunla tövbe ettiği zaman Allah'a tövbe etmiştir, vasıta etmiştir mürşidi. Vasıtasız olmaz Allah ile peygamber arasında da Cebrail (a.s.) vardı. Bu sadatlar menzilde yaşıyorlar. Uzak oldukları için onlar da vekiller tayin ediyorlar. Ümmet-i Muhammed'in kurtulması için. Çünkü ümmeti Muhammed ateşte yanıyor onlar kurtarmak vesilesindeler. Mübarekler vekil tayin etmişlerdir. Bu nedenle her semte vekil tayin etmişlerdir. Vekil asılın olmadığı yerde aslı gibidir. Bayanlara bayan, erkeklere erkek vekil tayin etmişler. Kişi tövbe etmek istediği zaman vekilden tövbe alır ve onun üzerinde Resul'un eli, onun üzerinde de Allah vardır. Nasıl sahabe Resul'e söz vermişlerdi, biz de Resul'e biat etmiş gibi biat ediyoruz. Vekil tövbeyi verir görünür ama aslında sadatlar verir. Sadatlardan gavsa, gavstan da Resul'e Allah'ın kudret eli vardır.

Bizim yapmış olduğumuz iş maşalık yapmak biz sohbet veririz. Sohbe gitmeden önce de ders çalışırız çünkü çalışmadan faydalı olmuyor. Zahiren çalışmak zorundayız, çalışıyoruz. Namaz, abdest, tasavvuf gibi çeşitli konularımız var elimizde hepsi Semerkant yayınlarından çıkıyor. Sohbetlerde mübareklerin tasarrufu vardır, onların duası çok vardır ama sohbet yaparken ben yapıyorum dersiniz o sohbeti yapamazsınız. Gerçekten mesela geçen hafta çarşamba sohbe gittiğim zaman bildiğim bir konu diye düşündüm ama “Ben” dediğin için kaybediyorsun mübarekler fişi çekiyor. İnanın anlatamıyorsunuz çok iyi bildiğiniz konuyu bile. Ama hazırlık yaparsanız, dua ederseniz onlara teslim olursanız çok güzel geçiyor. Bazıları soru soracağım der , -yedi senedir bunu tecrübe ettik- sohbetten önce sohbet bittikten sonra soru soracaktın dersiniz, “Hocam ben sorularımı buldum cevabımı aldım.” der. Kimin neye ihtiyacı varsa onu alır.

Sofilik ne demek? Saflık demek, temizlik demek... Mübareğe sormuşlar, gavs hazretlerine sormuşlar “Sofi kime denir?” diye. “Sofi diye, meleklerle, peygamberlere... Sofi diye Elhamdulillah bizim cemaatimize denir.” demiştir. Çünkü sofi tövbe etmiştir günahlarından arınmıştır ama ondan sonra kişiye çok görev düşer.

Sofi olduktan sonra, temizlendikten sonra artık günahlardan korun. Mesela arkadaş grubunu çevreni değiştir. Kötülerin yanında is kokusu, gül satanların yanında gül kokusu siner. Mesela Hazret, Kıtmir'i örnek veriyor. Oysa hayvanlar ne cennete ne cehenneme girer, Allah onu cennete gönderiyor müminlerle birlikte olduğu için. Ya da Nuh (a.s)'ın karısı teslim olmadı cehennemlik oldu, oğlu Kenan'la beraber. Yani kapımız teslimiyet kapısı bizim mürşidimiz Peygamberimizin soyundan geliyor.

Diğer tarikatlardan farkı nedir sizce?

Mübareklere, ‘Bu kapıya herkes gelir mi?’ diye sormuşlar. O da bu kapıya üç çeşit insan talip olur: biri soyunda şehit vardır onun duası hürmetine, ikincisi geçmişinde bir evliya vardır onun duası hürmetine, üçüncüsü kişi çok güzel bir hasenat işlemiştir ki Allah çok hoşnut olmuştur ama kul onun farkında değildir. Ona nasip etmiştir. Herkes bu kapıya nasip olmaz.

İmam Rabbani Hazretleri “Bana Şahı Nakşî'nin kıyamete kadar gelecek müridlerinin listesini verdi Rabbim” demiştir. Yani hiçbir şey tevafuk değil. Allah'ın dilemesi ve

istemesiyle oluyor. *Elest bezminde* söz vermiştik ama unutuldu, Rabbim unutanlardan eylemesin.

“Kişi mürşide intisap etmek için ne yapar? Birisi vesile olur, birisi ona anlatır ya da sohbe gider etkilenir ya da rüya yoluyla olur.” diyor. Yani vasıtalar vardır, mesela rüya yoluyla bulan vardır. Ben çocuktum ilkokula gidiyordum bu yolu buldum, Rabbim son nefesime kadar kaydırmamın (ağlıyor) belki bir kişinin hidayetinde vesile olurum... Rabbimden uzun ömür ve yalnızca şunu istiyorum: Rabbim, senin yolunda hizmet etmek istiyorum. İnsanlara faydalı olmak, onların tövbesine vesile olmak, bir kişinin bile olsa kurtuluşuna vesile olmak istiyorum. Nasıl Resulümüz, ‘ümmeî’ dedi, yaşadı, son nefesini verdi.

Sabah şefaât konusuna çalıştım, “Kabirden ilk kalkan ve ilk cennet kapısı Resule açılacak. Bütün peygamberler şefaât ettikleriyle cennete girecek. Peygamber girmeyecek, o cennetin kapısında ayakta bekleyecek.” diyor. “Ben girersem ümmetim giremez.” korkusuyla... Ben de diyorum ki Rabbim bana uzun ömür ver ki bir kişiye bile olsa vesile olayım belki de bir kişi arkasından binlerce kişi getirecek, bilemiyorum.

Peygamberimize yardım etmek, vesile olmak... Bu hizmette çorbada küçük bir zerrecik de olsa tuzumuz olsun istiyorum.

İlkin nasıl oldu?

İlkokul dörde gidiyordum.

Aileniz?

Evet, annem de babam da hepsi sofi.

İlk kim yönlendirdi?

Anneannem. Zaten bu hizmeti mahallemize yayan, bizi teşvik eden asıl anneannemdir.

Dördüncü sınıfta küçüktünüz ama...

Dörtte zikir çekmeye başlamıştım. Çok iyi algılamıştım, anlamıştım, sevmiştim. O günkü heyecanın aynısını duyuyorum hatta daha fazlası, çoğaldı.

Devam ettiniz mi dörtten itibaren?

Gevşemeler oldu, hocalık yaptığım, kursa gittiğim dönemler oldu. Okula gittim, evlendim. Çocuklarımız oldu ama şuna inanıyorum biz bıraksak da onlar bizi

bırakmıyorlar, bizi kendilerine evlat edindikleri için bırakmıyorlar. Biz anne babamızdan vazgeçebilir miyiz, zahiren böyleyse manevî âlemde de böyle. Son nefesimize kadar bırakmayacaklar, mahşerde de bırakmayacaklar daha fazla ta ki ruhumuzu Peygamberimize teslim edinceye kadar bırakmayacaklar. Rabbimize söz vermişler.

Nasıl oldu tam yönelişiniz?

Vekâletimle beraber.

Kaç yıl önceydi?

7-8 yıl evveldi.

Bir olay yaşadınız mı?

Nasıl oldu, evet ilkokul dörde gidiyordum, mübareklere evlat olmuşum, başlamıştım. Sonra evlendik, çocuklarımız oldu. Kızım evlendi, o evlendikten sonra ağır depresyon geçirmiştım. Her zaman söylüyorum eğer o dönemde sadatlar olmasaydı inan ben Bakırköy ya da Erenköy'deydim, onların himmeti, onların duasıyla... O kadar sıkıntıdaydım ki.

Sorun mu vardı?

Kızımın evliliği farklı olmuştu; kızım da istemiyordu, biz de istemiyorduk. Farklı bir evlilik yapmak zorunda kaldı. O sıkıntılı dönemlerimde bana bu vekâlet teklifi geldi. O sıkıntılı dönemlerimde ben yapamam demiştım. Gidip dinliyordum ama duymuyordum, algılarım kapalıydı. Sürekli kızımı düşünüyordum. Mübarekler tekrar dirilttiler. Hala ne zaman bunalsam, sıkılsam; insan hayatında sıkıntılar imtihanlar mutlaka oluyor, işte bu sıkıntılı dönemlerde öyle oluyor ki hizmete koşuyorsunuz, unutuyorsunuz. Eğer bu kapı olmasaydı, hizmet olmasaydı... İki ay evvel öyle sıkıntıdaydım ki yine çocuklarla ilgili; ama rabıtayla zikirle, sohbetle diriliyorsunuz... Peygamberimiz diyor ki “Zikir meclisleri cennet bahçesidir. Kim cennet bahçesine gitmek isterse sohbet meclisine gitsin.” diyor. Geçenlerde umreye gittim, “Oralarda ruh sevinir, nefis etkisiz hale gelir.” diyor. Manevî olarak oralarda, sohbetlerde tedavi oluyorsunuz. Menzile gittiğiniz zaman da umreye gittiğiniz gibi diriliyorsunuz, ruhunuz seviniyor. Öyle bir haz alıyorsunuz ki tamamen dünya bitiyor sizin için. Evlatmış, eşmiş, dünyaymış, paraymış hepsi sıfırlanıyor. Nasıl Kâbe'ye gittiğiniz zaman bunlar sıfırlanıyorsa, Menzile gittiğinizde de bunları

yaşıyorsunuz. Dünyadan kopuyorsunuz, ruh o kadar mutmain oluyor ki sohbetinde de aynı bunları hissediyorsunuz.

Nasıl oluyor bu durum?

Mübareklerin elindeki güç... Manevî tedavi olduğunuzu hissediyorsunuz. Şimdi vericiler, alıcılar vardır ya dünyanın merkezinde mesela en büyük verici Kâbe'dir. "Allah'ın rahmeti oraya oluk oluk akıyor, nasıl çamlıca tepesinde varsa..." diyor. İşte biz de akşam rabitasına oturduğumuz zaman 21 defa estağfurullah çekersiniz mübarekle bağlantıyı kurarsınız Allah'ın rahmeti oluk oluk akar.

Allah diyor "Yeryüzünde benim kaplarım vardır; rahmetim o kaplara akar, o kalpler dostlarımın kalplerine akar." diyor. Sofiler akşam namazından sonra 15 dakika rabita yapar o rahmeti celbetmek için bekler. Allah'tan dostuna akar, ayna ile güneş misali. Çıplak gözle güneşe bakamazsınız, gözünüz kamaşır ama güneş aynaya yansıdığı zaman güneşi görebilirsiniz. Allah'ın nuru da insanı yakar ama kişi güneşi aynada görebiliyorsa işte mürşide yansıyan nuru celbetmek için rabita yapar beklersiniz, bu şarttır diyor.

Mürşidi mi düşünüyorsunuz?

Mürşidin kendisini düşünemezsiniz. Bize haram olduğu için yalnızca nur şeklinde düşünüyoruz; dolunay gibi, nur gibi, ışık gibi düşünüyorsunuz. Nasıl tasavvur ediyorsanız ve onu düşünürken de tedavi oluyorsunuz.

İnsanlarla iletişiminizde nelere dikkat ediyorsunuz?

Önce selam, sonra güler yüz.

Başka neler yapıyorsunuz bu yola girdikten sonra?

Bu yola nasıl girilir? Önce tövbe alırsınız. Kadınlar, kadın; erkekler, erkek vekilden alır. Menzil'e gittiğimizde mübarek alır. Kadınlara ise elini dokundurmaz, arkasını döner bu şekilde tövbe alınır.

Mürşidin nasıl bir etkisi oldu?

Etkilemez mi (telefonunda ekran görüntüsü yaptığı şeyhinin fotoğrafını gösteriyor)... Bence siz de bağlı olun, bugün tövbe alın. Tövbeyi geciktirmemek lazım bir an önce almak lazım tövbe kapısı kıyamete kadar açıktır. İnsanın küçük kıyameti ölümüdür, bir

saniye sonrasını bilemeyiz ki... “Rabbim tüm günahlarımdan pişmanım. İnşallah ben bir daha yapmayacağım.” deyip söz veriyorsunuz. Mürşidinizi şahit tutuyorsunuz. Mürşit ahirette, “Rabbim, şahidim tövbesine.” diyecektir. Allah, Peygamberimize şefaathet yetkisi verecek. Allah dilediği zaman dostlarına da şefaathet yetkisi verecek.

Sizi celbeden özelliği nedir?

Peygamberimizin neslinden olması, onunla aynı kanı taşıması, sünnet üzere yaşaması... Sünnetten kıl payı ayrılmıyor, kıyamete kadar böyle devam edecek.

Namazlarınızı önceden de kılıyor muydunuz?

Kılıyordum ama tövbeyle birlikte... “Kişi tövbe ettiği zaman mürşidi artık onun öğretmeni olur, onu eğitmeye başlar. Bu yola girdikten sonra artık mürşit onu eğitmeye başlar.” der. Nasıl insan doktora gider rahatsızlığım var der, önce kendi rahatsızlığını dile getirir reçete yazar ilaçları iç der şifayı veren Allah’tır. Doktor ise vasıttadır. Mürşitler de kalp doktorudur, hepimiz manevî olarak hastayız. Kalp doktoru bulunduğu zaman kişi, ona intisap ettiği zaman ona tövbe edecek, onlar yol gösterir, cenneti tarif edecek, taksim edecek Allah’tır ama tövbeyi Allah’a eder o vasıttadır. Vasıtasız olmaz! Sen Çengelköy’den buraya vasıtasız gelebilir miydin? İlla sordun araştırdın, sana yol tarif edildi. Vasıtasız olmaz, Allah’a vasıtasız ulaşılmaz, mürşitler vasıttadır ve tövbe ettiğin zaman tedavi etmeye başlarlar... Algılar açılır, namazı düzgün kılmıyorsa düzgün kılar.

Sizde nasıl değişim oldu?

Zikrimi belki düzgün çekmiyordum, onu düzenledim. Ben ilkokuldan beri Kur’an kursuna gittim, orada görev aldım, hafızlık yapmaya başladım. Resulullah’ı sevdiğimi zannediyordum. Ne zaman teslim oldum, anladım ki Peygamberimizi tanıımıyormuşum. Benim vekâletimle beraber idrakim açıldı... Ve ben Resulullah’a âşık oldum.

Teheccüt, nafil namazlar?

Tabî ki.

Hangi lafız?

Allah.

Vahdeti vücüd?

(Düşünüyor) ... Tabi. Şimdi kişi tasavvufa girdiği zaman baktığı yerde görüyor ama teslim olursanız görüyorsunuz daha evvel ağaçları çiçekleri görüyorsunuz ama böyle görmüyorsunuz. Yunus Emre diyor ya "Yaratılanı Yaratandan ötürü sev, " işte onu algılıyorsunuz ama önceki haliniz öyle olmuyor. Neden kaynaklanıyor, mürşide olan teslimiyetinizle beraber bu kapı sevgi teslimiyet muhabbet kapısıdır, diyor. Resullulah'a Ebu Bekir teslim oldu, onu çok seviyordu ve benim yaptıklarımın aynısını yapıyordu, diyor. Resullulah diğer sahabelerden çok namaz kılan çok oruç tutanlar varmış ama onların sevgisi, Hazreti Ebu Bekir'in muhabbetini teslimiyetini geçmemiş işte bu kapı da teslimiyet kapısı.

Bu tarikat nasıl gelmiş onu da anlatayım... Sevr mağarasındayken Ebu Bekir, Peygamberimize yılan zarar verecek, müşrikler zarar verecek diye korkuyor. Resullulah Ebu Bekir'e "Dilini damağına yapıştır, Allah'ı zikret." diyor ve Resullulah'ın kalbinde ne varsa Ebu Bekir'e aktarmıştır. Biz de dilimizi damağıımıza yapıştırıp zikrederiz ve silsile yoluyla bize kadar gelmiştir.

Olağanüstü bir şey, ibadetler ya da rüya esnasında yaşadınız mı?

Tabi farklı rüyalar görüyorsunuz, Peygamberimizi defalarca gördüm. İlk vekâletle birlikte Resullulah efendimizin ayaklarını... Rukiye anne var menzilde mübareklerin gelini, o vardı kucağımda, onun kucağında da peygamberimizin ayakları vardı, onlar da benim kucağımdaydılar, buna benzer çok rüyalar gördüm. Ama anlatılmıyor tabii ki...

Sizi en çok etkileyen ibadet nedir?

Kalp zikri.

Arkadaş ortamı değişiyor dediniz, siz de değiştirdiniz mi?

Tabi değiştirdim tüm olumsuzlukları hayatımdan silmeye çalıştım. Hepsi sofi arkadaşlarım. Lezzet almıyorum. Nedeni yok güzelim, kalbiniz istemiyor.

Çevreden tepki aldınız mı?

Yok, eşimde sofi, kayınpederim de kayınvalidem de sofi.

Özellikle mi seçtiniz?

Yok, ama böyle bir teklif gelince çok sevindim. Kayınpederim gavsın vekili, ailem de bunlardan zarar gelmez dediler. İyi ki de vermişler, dünyaya bir daha gelsem tekrar onunla evlenirim.

Davranışlarınızda ne gibi değişimler oldu?

Her şeyi Allah rızası için yapıyorum, kendim için yapmıyorum. Eskiden mesela gösteriş için yapıyordum ama şimdi Allah rızası için yapıyorum. Eskiden bana gelin derdim. Belki farklı bir niyetteydim. Ne kadar cömert, ne kadar becerikli desinler diye yapıyordum. Ama şimdi bir suyu bile Allah için veriyorum. Eskiden insanlara kin duyardım, öfkelenirdim... Eskiden, “Kalbimi kıranları affetmem, hakkımı helal etmem!” diyordum. Ama şimdi affediyorum.

Nasıl oldu?

Mübareklerin duasıyla. Eskiden kalbimi kıranları affetmem, hakkımı helal etmem diyordum. Ama şimdi affediyorum, kalbimi kıran çok oldu ama beni sevmeyeni canımı yakanı bile seviyorum.

Nelere dikkat ediyorsunuz?

Yapaylık hoşuma gitmiyor. Kişinin samimi olup olmadığını zaten hissediyorsunuz. Hissetmiyorsanız uzak duruyorsunuz.

Ruhsal anlamda nasıl bir değişim oldu?

Çok mutluyum, çok huzurluyum.

Huzur nedir sizce?

Bulutlar üzerinde uçmak gibidir... Tarikat beni mutlu ediyor.

Neden mutlu oldunuz?

Artık benim manevî olarak rehberim var, yol göstericim var, mutluluk veriyor, bana haz veriyor.

En çok hangi özelliğiniz törpüledi?

Öfke, nefret, kin... Onların törpülendiğini hissediyorum mesela insanlara kızamıyorum kızsam bile biraz sonra geçiyor. Yalandan nefret ediyorum. Yani bütün kötü hasletler negatif olan şeyler pozitif olmaya başladı. Ben değiştim, demiyorum. Beni sadatlar

değiştirdi. Ben kimim ki değişeyim? Onların duasıyla değiştim ben. Zaten mürşitler bütün evlatlarına yardım ederler, kim daha fazla teslim olursa ona daha çok yardım ederler. Teslimiyetle alakalı bu durum...

Tarikatta bulunmanızın amacı nedir?

Allah'ın emirlerini, emrettiği şekilde yaşamak...

Sohbetleri yapıyorum dediniz?

Sohbetleri yaparken en çok kendi nefsimi yapıyorum. Hep şunu derim: "Ben size değil kendime anlatıyorum," onda kendi nefsimin tedaviye ihtiyacı olduğunu düşünüyorum.

Etkili oluyor mu?

Tabi tedavi oluyor, haftada üç gün çıkıyorum.

Diyelim ki yapmadınız?

O zaman boşluk oluyor, telefonun şarjı bitince konuşamıyorsunuz ama sohbe gittiğiniz zaman, sürekli şarja takılıyor yenilenmiş oluyorsunuz. Sohbe gitmek gerekiyor bizim de şarj olmamız için mürşide gitmemiz lazım.

Diyelim ki çıktınız...

Allah korusun, Allah son nefesime kadar kaydırmazın inşallah. Boşluğa düşer, insanlıktan çıkarım.

Tatil mekânlarında nelere dikkat ediyorsunuz?

Haremlik, selamlık muhafazakâr insanların gittiği otellere gidiyoruz.

Marketlerde dikkat ediyor musunuz ürünlerin içeriğine bakıyor musunuz?

İçkili yerden alışveriş yapmamaya çalışıyorum. Elimde liste vardı bir ara; ama zaten BİM'den, Özkuruşlar'dan alışveriş yapıyorum. Oralarda içki reyonu yok.

Alışveriş yaparken içkili mekânlara dikkat ediyor musunuz?

İçkili yerden alışveriş yapmamaya çalışıyorum.

Kadının çalışmasına nasıl bakıyorsunuz?

Helaldir ama kendisine dikkat edecek, helal dairesinde çalışacak. Mesela mübarekler de sıcak bakıyorlar. Doktor olacaklarsa okusunlar diyor. Kızlar helal daire içerisinde okusunlar. Bizim de üniversitemiz, hastanemiz, okullarımız var. Menzil izin veriyor.

İslam dini nasıl bakıyor sizce kadına?

Kadına çok değer veriyor; kadın ve erkeği bir elmanın yarısı olarak... İslam çok değer veriyor ama cahil insanlar kendi göreneklerini İslam'a alet ediyorlar bunu istismar ediyorlar. Peygamberimiz Hz. Hatice'ye o kadar değer veriyor ki ilk vahyi onunla paylaşıyor, namaz kılacağı zaman Hz.Ayşe'den izin alıyordu. Ama şimdi erkek eve geldiği zaman nerede olduğunu söylemiyor, kadına söz hakkı verilmezmiş... "Sen ne anlarsın? Kadınsın." diyor. Aslında gerçekten bilseler İslam'ı, hepsinin evleri cennetten numune olur ama biz cehenneme çeviriyoruz evimizi; İslam'ı bilmediğimiz için, eşlerimize değer vermediğimiz için.

Miras, çok eşlilik gibi ayetler göz önünde bulundurulursa?

Çok eşlilikte Allah emrettiği için evlenmiş (Peygamber), kendi nefsi için yapmamış ama Hz.Ali evlenmek istediğinde müsaade etmiyor. Aslında, İslam müsaade etmiyor. Hepsinin ayrı sebebi vardı: kimisi dul kaldı, kimi çocukları vardı. Peygamberimiz, dört şey için nikâhlanır kadın, siz ahlaklı olanla evlenin, diyor ama şu an zengin ya da tahsilli olduğu için evleniyorlar. İki gün sonra balon gibi söniyor; Allah rızası için evlenilmiyor, herkes nefsinin hevasına düşmüş, zengin oldukları için evleniyorlar. Allah rızası için olsa hiçbir yuva mutsuz olmaz.

Kadınların cehennemde daha çok olacağı ile ilgili hadisi nasıl yorumluyorsunuz?

Kadınlar, neden? Çenesini tutmadığı için. Evet, secde var ama tartışılır bu konu. İslam dini kadın ve erkeği eşit tutmuştur. Bir gün bir sahabe Hz.Ömer'e hanımını şikâyet etmeye geliyor ama geri gidiyor. "Neden geri gidiyorsun?" dediğinde "Senin evde sesler ayyuka çıkmıştır." diyor. Hz.Ömer de "Kadın çocuklara bakıyor, yemek yapıyor, eve bakıyor; biraz da bağırsın." diyor, yani kadınlara da hak vermiş.

Yılbaşı veya doğum günü yapıyor musunuz?

Hayır. Tabi peygamberimizin doğum gününü kutluyorum. Çocuklarımla beraber peygamberimizin doğum gününü kutluyoruz. Peygamber sevgisi aşlamak adına kızlarıma yaptırıyorum, onlara süsletiyorum.

Çocuklarınızın doğum gününü kutluyor musunuz?

Kutluyorum. Pasta alıp beraber yiyoruz ama eğlenmek, oynamak, zıplamak değil yani.

Yapma dediler size diyelim ki?

Allah korusun görev yapmamın amacı Allah rızası için, Ümmeti Muhammed'in faydalanması için... Madem vermişler, almasınlar. Allah korusun, ezanlar yüzü suyu hürmetine, Allah muhafaza. Rabbim beni yoldan ayırmasın, arkadaşlarımdan da ayırmasın. Ben yolu çok seviyorum, çıkamam.

Sizce nedir tesettür?

Allah'ın emridir, çarşaf illaki gerek yok, pardösü de olabilir. Tabî ki uyarıyorum. Onların Allah'ın emrettiği şekilde yaşamalarına yönlendirmeye çalışıyorum, ben tövbeyi veririm onlar da başlar.

Bu yolda nelerin değişmesini isterdiniz?

Ben çok teslim bir şekilde girdim bu yola.

Teşekkür ederim.

MÜLAKAT 3: Süleyman Hilmi Tunahan Cemaati-Behice/21/İlköğretim/Kartal

Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

21 yaşındayım. 10 yaşımdan beri kurslarda yatılı olarak kaldım. 8 yıl hoca hanımlık yaptım. Daha sonra... Şimdi dışarıdayım. Kendime göre faaliyetlerim oluyor. Sohbetlere katılıyorum. Ayrıca gün içerisinde kurslara gidiyorum, mesela İngilizce kursuna gidiyorum.

Günlük hayatın nasıl geçiyor? Nelerle uğraşıyorsun?

Günlük hayatımda da genelde sabah evden çıkıyorum. Kahvaltıdan sonra gerek kurs için ya da toplantı olacaksa toplantıya, ya da dışarıda hanımlara kuran öğretmek için çıkıyorum, toplanıyoruz. Veya kermes faaliyetlerimiz oluyor. Kermes hizmetleri için... Yani günlük hayatımız nasıl bir insan işe gidiyorsa biz de dışarıda toplantılara katılıyoruz. Sohbet ortamlarına katılıyoruz veya sohbeti kendimiz yapıyoruz. O şekilde her gün gidip, geliyoruz. Akşama eve geldiğimizde de yemeklerden sonra sohbet anlatacaksam onlara çalışıyorum. Veya ders oluyorsa onunla alakalı konuları araştırıyorum. Bu şekilde geçiyor.

Peki, bu sohbetlerin içeriği genel olarak nedir?

Genel olarak herkesin anlayabileceği namaz, zekât, oruç ramazan aylarında. Genelde bununla alakalı... Daha sonra dini vecibelerimiz, birazcık fıkha dayanarak, tabi ince noktasına kadar anlatılmıyor bayanlara. Anlamayacakları için... Fıkhın, abdestin filan dikkat etmemiz gereken şeyler... Namaz kılarken dikkat edilmesi gerekenler, madden gözüken kısmıyla beraber tabi maneviyatını da anlatıyoruz. Ayetlerde geçen Cenab-ı Hakk'ın emri, bununla beraber biraz daha incesine düşerekten de tarikat yoluyla, mesela namaz kılarken ne yapmamız gerektiğini mesela ellerimizi ne şekilde koymamız gerekiyor gibi... Tamam, farz olan bu... Bununla beraber sünneti nedir, müstehabı nedir, işte burada vacip olan nedir gibi hanımlara anlatıyoruz. Genelde bunlar... Herkesin anlayabileceği...

Cemaat olarak ne katıyorsunuz sohbe?

Bir farklılık yok. Yani huşusunu, maneviyatını... İşte bununla alakalı birkaç malumat... Biz hani bir cemaatiz, hani dikkat etmemiz gerekiyor. İnsanlara da örnek olmamız gerekiyor. Tesettürümüze dikkat etmemiz gerekiyor. Yine dinin vecibeleri... Ama

şundan da ödün vermememiz gerekiyor. Mesela tesettürümüzden ödün vermememiz gerekiyor. Neden? İnsanlar bize baktığı zaman örnek alsın. Yani dinin gerektirdiği şeyler. Bunlara dikkat ediyoruz.

Açık liseye gidiyorsunuz. İngilizce kurslarına da gidiyorsunuz. Bunlar tabî ki günlük hayatınızda yer ediyor. Kitap okuyor musunuz?

Okuyorum. Daha çok tarihle alakalı. Yavuz Bahadıroğlu'nun kitaplarını okuyorum. Ama onun haricinde de yine sohbet kitaplarımız var. Sohbet kitaplarından araştırıp ayetler... Kuran-ı Kerim içinde birkaç ayetin tefsiri, zaten üç ayetin tefsiri saatlerce sürüyor araştırdığın zaman. Genellikle onları yapıyorum okuduğumda. Yoksa roman türü olarak da tarih romanlarını okumayı seviyorum.

Dini bilgilerinizin kaynağını kim olarak gösterebilirsiniz? Anne ve babanız dindarmıydı?

Annem, babam dindardı. Babam daha sonradan dinine daha çok bağlandı. Önceden etrafta Kur'an kursları olsun, hocalar fazla olmadığı için onların Kur'an eğitimi köyde camide hocaların anlattığı kadarmış. Camiye ne kadar gitmişlerse o kadar. Ama daha sonra İstanbul'a geldikten sonra etraftan cemaatlere, sohbetlere gide gele onlar o şekilde yetişmiş. Yani büyüdükten sonra öğrenmiş. Daha sonra da, çocukluğumuzda ilk Kur'an-ı Kerim öğrenimimiz için babam hoca tutmuştu. Ben 1. sınıftayken.

İlkokul 1 mi?

Evet, ilkokul birde, Kur'an-ı Kerimi ilkokul birde öğrendim ama onun öncesinde babam her zaman bizi... Sureleri biliyordum. Kuran-ı Kerim-i öğrendiğimde sureleri biliyordum. İlkokul birde Kuran-ı Kerim-i öğrendim. Tecvitli, daha sonra on yaşında da Kur'an kursuna yatılı olarak geldiğimde de daha mahreciyle olsun, tecvidine dikkat ederek, talimli okumak olsun Kur'an-ı Kerim'i daha iyi bir şekilde Kur'an kursunda öğrendim.

Köyüm dediğiniz neresiydi bu arada?

Trabzon, Sürmene.

Anne babanız niye bu kadar dini önemsemeye başladı sizce?

Mahalle zaten dindar bir mahalle... Mesela şey annem babam da aynı köyden zaten ilk hocaları çok da güzel öğretmiyormuş. Fazla gitmiyorlarmış. Ama ikinci camiye gelen hoca ise sürekli çocukları toplar öğretir, evlerine gelir, ezberlerini dinler, o zamanda hocaları çok iyiymiş, dikkat edermiş. Mesela o zamanda mahreç olmadığı halde, onlara peltek zeli olsun, işte harflerdeki çıkartmalar, mahreçleri bile öğretmiş zamanında. Oradan da gelen bir şey... Yani aileden de gelen... Ailede de zaten dinine bağlı olmayan yok hani. Herkes dinine bağlı... Bu şekilde aileden de, oradan geliyor. İstanbul'a gelince de daha çok bilinçlenmişler. O içlerindeki aşk ne olmuş, dışarıya çıkmış...

O zaman babanız bu cemaatten...

Yok, babam bu cemaatten değil. Babam Mahmut Efendi cemaatinden.

O zaman sizi niye buraya yönlendirdi?

Ben önce Mahmut Efendi cemaatinde kaldım. Yaşım küçük olduğu için istemedim. Uzaktaydı, Fatih'teydi. Daha sonra da sohbetlere katıldım. İşte Nur cemaatin sohbetlerine filan gidiyordum. Bostancı'ya, bir ablayla beraber orası da yürümedi. Yaşım küçüktü, anlamıyordum o zamanlar. Diyanette bir iki ders yaptım, derken bu kurs evimizin yanında açılınca buraya geldim.

Hmm anladım.

Bu kurs açılmadığı için biz burayı bekledik. Bir sene beklerken ben hem diyanetin kursuna gittim. Hem ben Kuran-ı Kerim biliyordum zaten. Diyanet kursunda Kur'an-ı Kerim öğretiyorlardı. Yetmiş yaşında kadın vardı mesela ben ona Kuran-ı Kerim öğretiyordum orada, bildiğim için. Kadınlar hep büyüktü. Daha sonra bu kursun açılmasını bekledik. Beklerken Arapça öğretmeninden üç ay ders aldım. Arapça öğrenmek için. En sonunda kurs açılınca buraya geldim yatılı olarak.

İlköğretime devam etmeyi düşünmediniz mi?

Açık öğretimden devam ettim zaten, ortaokulunu da açık öğretimden okudum, liseyi de.

Pek bu etkilemedi mi seni?

Şöyle oldu, şimdi çoğu yaşıtım okula gittiği için...

Yani o biraz sarımadı mı sizi? Hani neden böyle yapıyor diye?

Neden diye değil de zaten çoğu şeyi ben isteyerek yaptım. Kapanmak olsun... On yedi yaşında kapandım, kesinlikle ailemin zorlaması yoktu. Her gün bakıyordum etrafımdaki çoğu kişi başörtü takıyor. Aile de kapalı olduğu için ben de alıp takıp, kendim öyle dışarıya çıktım. Hoşuma gidiyordu kapanmak. Daha sonra Kur'an kursuna da geldiğimde tabii ki düşündüm, hani onlar okula gidiyor ben Kur'an kursunda yatılıyım ama nedense hocalarım bana onu güzel bir şekilde aşıladı. İşte burada kalmanın ne güzel olduğunu, ileride bana olan faydalarını güzel bir şekilde aşılandığı için hiç ondan dolayı bir üzüntüm olmadı. Neden okumadım diye... Ama devamında da açık öğretimden okuduğum için o eksikliği de tamamlamış oldum.

Peki, sizce neden Nur cemaati, Mahmut efendi değil de burası?

Diyorum ya hani yol kesişimi derler ya önce Mahmut Efendi'ye gittim, sonra Nur cemaatine... Ama evim yakın olduğu için... Baştaki tek sebep buydu. Ama tabii daha sonra bu cemaatin içine girdiğim için gördüm zorlanacak bir durum yok, her şey güzel, hocalar çok güzel öğretiyor, hepsinde böyle bir abla şefkati, anne şefkati, daha sonra öyle buradan bu cemaati bırakayım gibi bir isteğim olmadı. İlk şeyim, hani bu evim yakın olduğu için, bu sebep geldim.

Mesela uzak ama çok seviyorsan gitmez misin?

Ama o zaman on yaşındayım zaten. Ailemden... O zamanki tek sebebim ailemden uzak. Orası uzak, orası uzak iki yere gittim e üçüncüde de buraya gelince üçü arasında neresi anneme, babama en yakın yer. Yatılı olarak kaldım. Derken şöyle oldu. Ama benim ilk sene buraya geliyordum, gece eve gidiyordum on ikide. Tek sebep anne, babamın yanında kalıyordum. Çocukluk...

Kalmak istemedin Fatih'te anladım...

Daha sonra anne babamın yanına geliyordum. En yakın yer orasıydı. Camdan bakıyordum, annemi görüyordum, çocukluk işte...(gülüşmeler).

O da yetiyordu sana.

Ondan sonra tabii ki sonunda da yatılı olarak Libadiye'ye, Maltepe'ye gittim. Daha sonra o aşk aşılınca kalbime ne oldu, hiç gözün görmüyor. Ha anneme bakmışım camdan, oradan beni görmüş veya görmemiş. İlk sebebim yakın olduğu içindi. Daha sonra sevdiğim için kaldım.

Yoksa burada Kur'an öğretiyorlar diye gönderdiler mi?

Babamın tek amacı, erkekli ortama girmemem, başörtümü açmamam, dinî kuralları yerine getirmem. Bu hiç fark etmez. İster Nur cemaati olsun, ister Mahmut efendi hiç fark etmez önemli olan benim Kuran-ı Kerimi güzel öğrenmem. İşte bu yolda, İslam uğrunda savaşmam, cihat etmem, amacı bu. Babamın tek amacı bu, araştırmadı. İlk olarak tabi kendi cemaati olduğu için Mahmut Efendi cemaatine gönderdi. Daha sonra buraya gönderdi ama mesela o iki seneden sonra bana “Çık, başka cemaate gir!” dese asla onu kabul etmezdim. Kendi bulunduğum yolun güzelliğini görünce, tabi hocalarım anlatınca bulunduğun ortamı... Herkes bulunduğu ortamı sever. Sonra burada kaldım. Evet, ilk girmem o şekilde oldu.

Güzel. Peki, ekonomik olarak durumunuz iyi mi?

İyi... Normalde okula gönderecekti ama hani okul okusun falan diye değil. Babam hep Kur'an'a yönelik... Fazilet Kız Koleji vardı o senelerde. Kız- erkek ayırdı. Babam istiyordu ki gitsin oraya Kur'an-ı Kerim öğrensin. Hem de erkeklerle aynı ortamda bulunmasın. Biliyorsun buluğ çağına eriyor kızlar hükmen. On yaşındayken de Fazilet Kız Koleji kapanınca, daha öyle müspet bir okul da bulunmadığı için Kur'an kursuna verdi.

Tamamen o zaman babandan kaynaklı bir durum diyebiliriz.

Tabi bununla beraber annemin de çok desteği oldu. Şimdi babam istemese, annem istemese kesinlikle bana destek çıkmasa, çık oradan deyip doldursa, ben çıkardım. İstemiyorum artık der ve çıkardım. Bu bakımdan annemin de çok büyük desteği oldu.

Rabıta yapıyor musunuz siz?

Evet, rabıtayı yapıyorum. 12-13 yaşımdan beri... Rabıta zaten ne demek? Kalbi raptetmek. Yani Allah'a bağlamak, nedir bir vesileyle en sonunda ucunu yine Allah'ın nurunu kalbinde hissetmek. Ama bu nuru tek başına alamayacağın için nasıl ki 50 woltluk bir ampule 100 wolt yüklesen ne yapar o ampul? Patlar, öyle değil mi? Aynı şekilde bizim kalbimize Allah'ın nurunu vesileyle yani Peygamber efendimizin kalbinden, üstadımızın kalbinden bir vesileyle kalbimize o nurun akması rabıta olunması, bağlanması. Amaç yine burada Allah'ın nurunu düşünmek, Allah ismi şerifini düşünmek tabi bunu yine vesilelerle düşünüyorsun. Çünkü bizim kalbimiz aciz olduğu

için bir anda o kalbi dolduramıyorsun o nurla. Zaten biz öyle bir kişi olsak veli veya ermiş oluruz ancak.

Bu yola girdikten sonra mesela nelere dikkat etmeye başladın?

Her konuda zaten erken yaşta kapandığım için sohbetlerde çok etkilendim. Oruç olsun, namaz olsun... Mesela hiçbir oruç borcum, namaz borcum yok. Neden? Hem küçük yaştaydım, anlatılıyordu... Mesela ben evde olsam orucum kazaya kalsa onu tutma gibi bir imkânım hani boşlayabilirdim ama burada hep beraber arkadaşlarla tutma veya ne söyleyeyim... Eee dedikodu, gıybet biliyorsunuz günümüzde bunlar daha çok yaygın ama kursta bunlar anlatıldığı için evde olsun aman dedikodu yapmayın, aman şöyle yapmayın işte hocamız bize bu şekilde anlatmıştı veya evde anneme olsun daha çok bilinçlendirme... Şu şekilde olur, bu şekilde olurmuş... En ufak ayrıntısına kadar... Yani ne örnek vereyim, mesela kursta bize ekmek kırıntısına bile dikkat etmemiz öğretilirdi. Eve gidince mesela bakıyorsun yemek yerken ekmek kırıntısına dikkat edilmiyor. Ekmek kırıntınıza dikkat edin, tabağınızı sünnetleyin. Peygamber efendimiz (s.a.v) bunun üzerine abdestini almış, şöyle yapmış gibi... Kendin bilinçlendiğin gibi etrafını da daha çok bilinçlendiriyorsun. Talebeyken de daha çok oluyor. Hocan anlatıyor, ne oluyor? Beynimiz hemen onu kapıyor. Beynin boş, hemen kapıyorsun ve hemen etrafındakilere de anlatıyorsun.

Namaza burada mı başladın? Bu yol ile mi başladın?

Yok, namaza şöyle... Ben 5. sınıftan sonra buraya geldim. Ama namazı zaten 1. sınıftayken, hoca geldiği için evimize anlatıyordu. Namazı anlatıyordu o zaman biz kılıyorduk. Tabi böyle bazısını kılsak, bazısını kılamıyorduk. Okula gittiğimiz için öğlen namazlarımız geçebiliyordu ama 3. sınıftayken kesin olarak hem oruca, hem namaza başlamıştım.

Teheccüd namazı, nafil oruçlar bu kursla başladı diyebilir miyiz?

Evet, evet teheccüd namazı olsun, ebvabil namazı, duha namazı bütün nafil namazlar kursla... Ben daha öncesinde de kılmış olsaydım, zaten niye kıldığımı bilmiyordum ama kursa başlayınca akşam namazından sonra kılınan namazın ahrette bizim için yetmiş beş sevabı olduğunu bilmiyordum. Kuşluk vaktinde kılınan namazın dünyada yetmiş beş sevabı olup ahrette yirmi beş sevabı olduğunu... Teheccüd namazında binbir keramet olduğunu, sevabın olduğunu falan bunları hep kursta öğrendim. Cenab-ı

Hakk'ın mesela Hadis-i Kutsî'de "Kulum, farzlarla benim azabımdan kurtulur, nafilerle bana yaklaşır." gibi... Bunu hep burada öğreniyoruz ki yaptığımız ibadetin de karşılığını bildiğimiz zaman ona göre yapıyoruz. Günlük hayatta da yaptığımız bir şeyin sonunda ne netice vereceğini öğrendiğimiz zaman ona göre yapıyoruz aynı şekilde ibadetlerde de... 2. sınıfta kıldığım namaz, oruç sadece bilinçsizce yapılan bir ibadetti. Bir de bize namaz nerden gelmiş? Miraç'tan hediye olarak gelmiş. Kaç rekât olarak gelmiş? 50 rekât olarak gelmiş. Ama biz aciz olduğumuz için 5 rekâta indirilmiş. Bunlar hep ne? Bize anlatılıyor... Bunun hep bilincinde oluyorsun. Bilinçli bir şekilde işini yapıyorsun. Zaten yaptıklarımızın hep karşılığı yine hep kime? Bize...

Peki tesettür... Önceden mi kapanmıştın, yoksa kursta mı?

Kursa girmeden önce kapanmıştım. O zaman hep aynı şeyi düşündüm. Babam hep "Kot pantolon giyme, üzerine bi mont daha giy." derdi. Niye benim babam böyle istiyor? Dikkat ettiği için, düşüncem buydu. Ama girdikten sonra yine hep aynı kapıya çıkıyor. Kuran-ı Kerim'de cilbab ayetlerinin geçtiği, ikinci bi örtünüzü üzerimize takmamız gerektiği, başımızı örtmemiz gerektiği, başörtü konusunda omuzlara kadar sarkıtmamız gerektiği... Nedir? Hep tesettürün ince ayrıntısına kadar Kuran-ı Kerim'de düz bir ayette belki cilbab olarak geçiyor ama bunun anlamı değil mi daha derinliğine indiği zaman neler ifade ettiğini hep kursta öğrenerek... Tesettürüm de aynı şekilde... Etek boyumuz olsun, pantolon giymenin erkeklere benzediği... Erkek kadın Müslüman'ın dikkatlice kaçınması gereken hususlarda neler geçtiği... Tesettürle ilgili konularda bunları hep kursta öğrenerek tabi...

Mesela ilkokulda sen kapalıydın, diğerleri açık... Ne hissediyordun o anda? Ya da fark ediyordun mu?

Evet. Tabii ki Sınıfta kapalı sadece bendim ama okul son senemde kapanmıştım. 5. sınıfın sonuna doğru kapanmıştım. Bir gün öğretmenim yanıma gelip demişti "Sen kapalı mısın yoksa?" dışarıda böyle sinirlenerek demişti. O an, o anı hiç unutmam! Biraz utanmıştım, bir kötü olmuşum. Çünkü kapandım desem de nedenini açıklayamayacağım. Çünkü kapandım ama nedenini de, sebebini de bilmiyorum. Şu gün gelse yanıma, sorsa neden kapandın, tamamen ona açıklayarak söyleyebilirim. Kapanma sebebim bu... Ama o gün tabi bi utanma, bir kızarma. Evet kapandım! Mesela eteğim filan çok uzundu. Okulda en uzun etek benimdi. Tabi böyle yaş küçük olduğu için,

böyle bir kendini değişik hissetme durumu oluyordu. Ama şu anda günümüzde olsa herhalde öyle giyemezdim. O zamanda yine çocuklar arasında fazla şey yoktu. Sen şöylesin, ben böyleyim gibi. Şimdi ise genç kızlara baktığımda şimdi daha dikkat ediyorlar birbirlerinin giyimlerine. Şimdi mesela kız kardeşime bakıyorum, ben bildiğin 18 yaşındaki genç kız gibiler sanki ama o zaman öyle bir şey yoktu. Aramızda da fazla yoktu. Arkadaşı var, ben demiştim, ben kapandım onun ablası filan da kapalıydı ya demişler. Ne güzel yani çok yargılayan da yoktu günümüzde, bu konular daha önde olduğu için hemen bir şey desen, yani farklı bakıyorlar. Yani moda daha çok öne çıktığı için o zamanlar o kadar da yoktu. Şimdi diyorum herhalde, olsam kapanamazdım 5. sınıfta veya o kadar uzun etek giyemezdim. Okula gitsem herhalde katlardım eteğimi. Ama o zaman öyle bir şey yoktu.

Kaç kardeşiniz bu arada?

4 kardeşiz.

Kaç kız kaç erkek?

2 erkek, 2 kız.

Diğerleri de sizin gibi mi?

Ağabeyim aynı, biz zaten öğrenmiştik Kuran-ı Kerimi. .Ağabeyim üniversiteyi bitirdi. Namazına, niyazına dikkat eder. Kız kardeşim de okulda, aynı şekilde o da 5. sınıfta kapandı kendi isteğiyle. Diğer erkek kardeşim de 3. sınıfa gidiyor ama o da her zaman orucunu tutamasa da Ramazan'da her zaman 3-5 gün tutar. Mutlaka. Namazını kılar. Seviyor, Kuran-ı Kerim okuyor. Yine günümüz daha çok bilinçlendiği için artık biliyorsunuz okula gitmeden bütün çocuklar Kuran-ı Kerim okumayı öğreniyor. Kreşe gidiyor veya anaokuluna. O da benim yanıma gelerek bu kursta öğrendi Kur'an-ı Kerim okumayı.

Kız kardeşiniz ortaokula gidiyor değil mi?

Evet gidiyor.

Onu niye babanız göndermedi?

O kapalı olarak gidiyor. Başörtüsünü açmadığı için müspet bir okula gidiyor. Kuran-ı Kerim okuyorlar orada. Ama yazları buraya geliyor. Yatılı olarak da geldi bu yaz. Aynı

şekilde Kuran-ı Kerim sureleri, ilmihali, hepsini burada öğrendi ve inşallah lisede de buraya yatılı olarak vermeyi düşünüyoruz.

Sence tesettür nasıl olmalı?

Tam olarak yerine getiremesek de bence tesettür, dinin helal kıldığı bölge neresidir? Yani avret mahalli bileklere kadar, eller topuklara kadar, ayaklar ki onda da şüphe var ve yüz harici bütün bedenin belli olmayacak şekilde kapanması. Üstüne ikinci bir kıyafeti alman cilbab olarak. Kuran-ı Kerim’de geçer. Bunu günümüzde pardösü veyahut çarşaf her şekilde isimlendiriyorlar. Topuğa kadar ikinci bir kıyafetin olması, şeklini belli etmeyecek şekilde ve başörtünün de omuzlardan göğüs etrafı devamında da başörtüyle yüzün kapanması. Çene altından, saç bitimine kadar tamamen kapalı olması. Ne kadar yerine getiremesek de günümüzde mesela pardösüler görüyoruz belden kemerli. Ne oluyor? Şeklimiz belli olmuş oluyor. Pardösü giyiniyor, içini belli eden aslında onları yerine getirirken daha güzel bir şekilde kalın bir kumaşla, bol, dinin istediği bir şekilde yerine getirmeliyiz.

Tesettürü farklı algılayan var, kıyafet değil de kendi güzelliklerini örtmek. Mesela çok zenginsen maddi sıkıntı yaşayan bir insanın yanında onu belli etmemek mesela böyle yorumlayanlar da var.

Tesettürün Arapça meali, setretmek... Kapatmak, tabi her manada yorumlanabilir. Ben dinin Kuran-ı Kerim’de geçen tesettür olarak şu anda algıladım için o şekilde anlattım.

Böyle de giyiniyorsun?

Evet, dikkat etmeye çalışıyorum.

Peki, neden bu şekilde bağlıyorsunuz önden?

Bu şekilde bağladığımız zaman... Biliyorsunuz hem anlattığım şekilde omuzların kapanması, salık bırakılması, başörtünün ayrıca... Hem cemaatimizin simgesi de bu şekilde olduğu için bu şekilde bağlıyoruz. Eşarp olarak her yere bu başörtü bağlama şekliyle girebiliyoruz. Askeriyeye olsun vs, her yere bu şekilde giriliyor.

Anladım, onun da etkisi var yani.

Tabii ki... Eşarp bağlama şeklimiz, eşarp. Biliyorsunuz diğer türlü türbana giriyor.

Tamam. Peki, neden böyle Vakko eşarplar genelde?

Vakko değil, yok.

Genelde çoğunlukta öyle görüyoruz ama? Pahalı, güzel vs.

Herhalde şöyle dışarıdaki insanların da dikkatini çekmek... Şöyle söyleyeyim, şimdi bazı insanların solcu dediklerinizin, genelde ne şekilde oluyor; işte kapalılar nedir, pasaklıdır, şöyledir, böyledir. İşte kendine dikkat etmez... Ama bir ortama girdiğin zaman, mesela hiç dinle alakası olmayan kişilerle bir ortama girdiğin zaman ya da bir Kur'an okumaya gittiğin zaman önce bir kılık kıyafetine bakıyorlar. Yani gözleriyle, bakışlarıyla bunu sana ifade ediyorlar. Girdiğin gibi de zaten çoğu kişide "Ayy siz hoca mısınız? Biz daha farklı birini bekliyorduk. Giyiminize bak, ne kadar da süslüsünüz. Aslında biz daha farklı bekliyorduk." (diyorlar). İlk öyle olunca bir konuşmaya başlıyorum. Bakışlarıyla süzüyorlar aslında ama o yüzden mi amaç bilmiyorum da, ya genellikle orta halli almaya dikkat ediyoruz. Pek öyle görünmüyor ama kızlar süslü süslü geçiyorlar (gülüşmeler).

Anladım.

Öyle bir amaç var ama insanlara güzel görünmek, güzel hitap etmek için. Tabi günün şartlarına uygun olarak, nasıl bir bankacı kadın bankaya kıyafetini giyerek gidiyorsa, biz de bir sohbet yerine giderken üstümüzün başımızın temiz olmasına... Yani pahalı, markalı olması değil. Temiz anlamında... Kıyafet de nedir? Yani anlamı da o kıyafetin temiz ve güzel olması. Pasaklı, dağınık olmaması... Paket gibi yani... O şekilde gözükmesi.

İlahi var mıydı cemaatinizde?

Yok hayır.

Neden yok?

Dinen zaten şarkı, şarkılı müzikler, şarkılı ilahiler...

Mesela tasavvuf musikisi şarkı olarak mı geçiyor?

O konuda hiç bilmiyorum... Ben zaten yani kendimi bildim bileli çocukluktan beri ne şarkıyı severim, ne müziği severim. Yani o aileden gelen bir şey değil. Bir kişi vardır mesela müziği duysa hemen hoşuna gider, oynamaya başlar. Ben çocukluktan beri müziği hiç sevmem. İlahilerde bile, müzikli ilahi olsun, dinlemeyi hiç sevmem. Çıplak

sesle söyleniyorsa ilahiler, şiirlerde bile arkada bir fon müzik çalar ya hiç hoşuma gitmez. Dinlemeyi sevmem. Ailemde de yoktur, kimse sevmez, annem de sevmez, teyzem de sevmez. Nedense müziği sevmeyiz. O konuda da bir araştırma yapmadım. Dinen de müzik helal olmadığı için... Ama musiki konusunda da bilmiyorum. Böyle bir soru da gelmedi hiç.

Başka neler yapıyorsunuz?

Biz ne yapıyoruz ekstra? Zaten nedir Allah'a ibadet etmek? Önce farzlar geliyor, herkesin yaptığı şeylerdir bunlar. Farzlardan sonra nafileler gelir. Nafileleri yaparsın, hatimler de bunları süsleyen şeylerdir. Kur'an-ı Kerim hatimleri olsun, tevhit hatimleri olsun, salâvat, istiğfar... Ha biz bunları toplanıp bir günde hediye ediyoruz. Ama ne yapıyoruz? Onu hediye etmek için de elimizde tespih olarak da çekiyoruz. Ne yapıyoruz? Ayete'l Kürsimizi çekiyoruz ya da İhlâsı şeriflerimizi çekiyoruz ki yani toplandığımız zaman bir hatim hediye etmiş olalım. Kuran-ı Kerim hatmi dağıtıyoruz kendi aramızda. İki haftada bir, bir haftada bir... Kuran-ı Kerim hatmi de yapmış olalım. Bunlar Allah'a yakınlaşmak amacıyla dinin ibadetlerini süsleyen şeyler... Onun haricinde hizmet olarak da bu şekilde...

Kermesler yapıyoruz, kermes için el işleri yapıyoruz. Etrafımızdakilere yaptırıyoruz veya kahvaltılarımız oluyor. Kahvaltılar için davetiyeler satmaya çalışıyoruz. Satmaya çalışıyoruz dediğim, amaç onları kursa getirip, kursta bir şeyleri onlara anlatabilmek. Mesela cüz'î miktarda davetiyelerimiz var. 20 TL, 25 TL'ye burada kahvaltı düzenliyoruz ama amaç, onlar buraya geldiğinde güzel bir slayt sunum, daha sonra onun arkasından ufak bir sohbet... Nedir? Dışarıdaki insanlara da kursu tanıtabilmek, Allah'ın yolunu gösterebilmek... Amacımız genel itibariyle bu. Bu şekilde...

Anladım.

Fazla olarak da yaptığımız bu. Keşke daha fazla yapabilesek, Kur'an-ı Kerimi bol bol okuyabilesek, tefsir yapsak...

Zikir var...

Hafi zikir yapıyorsunuz. Gizli zikir, Allah'ın kendi ismi şerifini çekiyoruz.

Bu ibadet anlarında Allah'a çok yakın olduğunuz bir an oldu mu?

Tabi o kişinin maneviyatına göre oluyor. Yeri geliyor mesela yaptığınız zaman hiç böyle bir şey hissedemiyorsunuz o gün, üzülüyorsunuz. Yani aslında dünya meşguliyetleri hep aklınıza geliyor. Namaz kılarken de aynı şekilde, namazdan huşu aldığımız zamanlar oluyor. Yeri geliyor ki namazınızı kılıyorsunuz ama namazdan bir şey anlamıyorsunuz öyle değil mi? Aynı şekilde zikirde de yeri geliyor Allah'a yakın olduğunuzu hissediyorsunuz. O nurdan, feyizden istifade ettiğinizi anlıyorsunuz. Ama yeri de geliyor ki hani güzel yaptığınızı hissetmiyorsunuz. Tabi, yani oldu ya hissettiğim zamanlar oldu.

Hangi ibadetiniz esnasında oldu?

Toplu olarak yapılan ibadetlerde daha fazla hissediyorsunuz. Mesela kandil günlerinde kursta toplanıyoruz. Talebeyle yapılıyor. Mesela bir ortamda 300 kişi olmana rağmen o ortamda hiç ses olmuyor. Herkes namazını kılıyor, birbirine dua ediyor. Bir tespih namazı kılınıyor. Zaten tesbih namazı biliyorsunuz, istiğfarın en büyüğü. En büyük istiğfar günahlarından temizlenmek için. Bir tespih namazını kılıyorsun, arkasından bir nafil namaz... Kandil akşamına ait namazı kılıyorsun, bir de bir toplu ortamda oluyorsun. İllaki o maneviyattan istifade ediyorsun. O zamanlarda daha çok oluyor. Evde tek kıldığımız namazdansa, mesela talebeyken kursta kıldığım namazlar daha huşulu geliyor. Hani namazını kılıyorsun, namazdan sonra bir Yasin okunuyor, dua filan yapıyorsun. Daha sonra geçip mesela yatıyorsun ve seher vaktinde bekliyorsun, tespih filan çekiyorsun. Ne oluyor? Hem onu toplu yapmış oluyorsun, hem senin ibadetin kabul olmuyorsa bile nedir? O toplulukta bir kişinin yüzü suyu hürmetine herkesinki kabul oluyor. O zamanlar daha çok hissediyorum.

Sizdeki yeri nedir Süleyman Hilmi Tunahan'ın?

Tabi başta benim bu yola girmemin, girdikten sonra, tanıdıktan sonra ayrılmamamın tek sebebi yine kimdir, şeyhimdir. Şeyhimi bildiğim için o beni buraya çağırdı, onun kurslarındayım. Bizim amacımız, onun Allah yolunda yaptığı şeyleri bizim de aynı şekilde yapmamız. Biliyorsunuz, Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri sürekli, her anında talebe okutmuş. Trende bile, koltuğunun altında kitabını koymuş. Trende, ayakta dururken bile birini bulmuş, öğretmiş. Dağlara çıkmış, dağlarda para vererek para karşılığında kişilerin çocuklarını öğrenci olarak almış ve kendisi öğretmiş ve o kırlarda her yerde talebe yetiştirmiş. Allah yolunda, Allah ilmini öğretmeye çalışmış ve bizim

amacımız da onun hayatını öğrendikten sonra onun gibi başta Resulullah Efendimiz gibi ama aynı şekilde talebe yetiştirmek. İnsanlara ilmi öğretmek, öğrenmek ve öğrendiğini öğretebilmek... Amacımız bu.

Peki, olağandışı bir hal yaşadınız mı?

Yok, o şekilde hiç yaşamadım. Yaşayanlara da diyorum ah ne güzel yaşıyorlar. Hiç öyle bir şey olmadı bana da. Kimisi mesela, hiç alakası yokken dinle öyle bir şey yaşıyor ki bir anda dönüyor. Cenab-ı Hak'tan bir uyarı gibi herhalde... Belki kulum yoluma gelsin diye olabilir.

Arkadaş ortamınızda bir değişim oldu mu?

10 yaşımdan beri aynı. Hep kurslardan...

Seçer misin yani mesela şu cemaatten, bu değil?

Hayır, hayır asla seçmem ben.

Mesela çok farklı görüşten bir arkadaşın var...

Ya onunla çok... Konuşmamdaki tek amaç yine onu bilinçlendirmek... Mesela o içki içiyorsa bir, iki, üç buluşurum. Bakarım benim inancıma, benim düşüncelerime saygı duymuyor veya dediğim şeylere inanmıyor, içki içiyor, Allah'a inanmıyor, Allah'a şirk koşuyor, bu derecede görüşmem. Ama diğer türlü farklı cemaatten olan kişilerle... Zaten benim en samimi arkadaşım farklı cemaatten. Hepimiz Allah yolunda yürüyoruz. Tek amacımız Kuran-ı Kerim. Kur'an için koşuyoruz. Bir merdiven var, hepimiz o merdivene çıkıyoruz. Ucunda ne var? Kuran-ı Kerim. Hepimizin amacı onu kazanabilmek, Allah'ın rızasını kazanabilmek... O yüzden asla öyle başka cemaattendir diye bir şeyim yoktur. Ama dediğim gibi Allah'a inanmıyor ve mesela ben ona Cenab-ı Hak uğruna bir şey anlattığım zaman da beni tersliyorsa, benimle bu konuda konuşmuyorsa, biz ancak dünyalık için buluşalım diyorsa, onunla arkadaşılığımı keserim. Çünkü bana asla bir faydası yoktur.

Başı açık arkadaşın var mı?

Evet var. Kuzenlerim filan açık olduğu için açık olarak da var görüştüğüm.

Onlara nasıl bakıyorsun?

Yanlış gördüğüm şeyde zaten söylüyorum. Alınmayacaksa, o benim gerçek arkadaşımıdır. Yanlış olduğu şeylerde söylüyorum bu şekilde yapılmaması gerekiyor veya şöyle olmaması gerekiyor diye. Daha sonra yani ben kendi bilgilerimi ona aktarmaya çalışıyorum, onunla da arkadaşlığımı kesmem zaten. Eğer benden bir şeyler alıyorsa devamı da gelir diye arkadaşlığımı da kesmem.

Peki, sosyal yaşantıda, tatillerde mekânları seçiyor musun?

Tabii ki evet! Bir yemek yeri bile olsun, yemeğe bile gideceğimiz zaman...

Neye dikkat ediyorsun mesela yemeğe gideceğin zaman?

Gideceğim zaman o ortam birinci olarak içkili mi? En çok dikkat ettiğimiz şey bu. Daha sonra dine bazı ortamlar olur ki çok müziklidir, şeydir hani. O şekilde olmayacak. Aile ortamının olabileceği... Onlara dikkat ediyorum. Veya başka tatil yerlerinde olsun tesettürlülere hitap eden bir yer mi veya dine uygun... Genellikle çok tatile gitmediğimiz için, gittim mi de o şekilde ona dikkat ederim.

Neden çok tatile gitmiyorsun?

Genellikle biz Trabzon'a gittiğimiz için. Yazları oraya gidiyoruz. Ya bana faydası olacak bir yerse, mesela oraya da gittiğimiz zaman orada iki ay kalıyorum. Ama iki ay kaldığım müddetçe bana bir faydası yoksa ben başkalarına bir şey öğretemiyorsam ve beni hizmetten alıkoyuyorsa yine oraya da gitmem. Ama ben oraya gidiyorum mesela orada mukabele okuyorum. Mesela hiç mukabele okunmuyordu bu seneye kadar. İki sene önceye kadar, yıllardır bizim köyümüzde mukabele okunmuyordu. Yine gitmesem, yine okunmayacak. Burada kalıp sıbyanda mesela okutabilirim ama oraya gidiyorum. Orada hem mukabele okuyoruz, hem mukabeleden sonra çocuklar geliyor. Çocuklara ders veriyorum. Kuran-ı Kerim dersleri... Daha sonra kadınlara orada sohbet anlatıyorum hanımlara.

Yani tatilde de hizmete devam ediyorsun.

Zaten bu bizim hayatımızın bir parçası. Bundan ayrılırsak ne olur? Öğrendiklerimizin hakkını da vermemiş oluruz.

Peki diyelim ki Taksim'e gittin bir kebabçıya, neye bakarsın?

Yemem, dışarıda et yemem.

Neden?

Kendi hassasiyetimden dolayı et yemem. Ama temizse, İslam'a uygun, hijyenikse... Örneğin et helal kesim mi, besmeleyle mi kesilmiş? Bunlar da çok önemli biliyorsunuz. O yüzden yemem. Tavuk da her yerden almam. Kuru yolum mu, yaş yolum mu o yüzden her yerde de yemem. Bildiğim kişilerde yerim.

Onlara da dikkat ediyorsun. Ee Çevrede bir hoşnutsuzlukla karşılaştı mı ailen? Çocuğunu niye buraya veriyorsun gibi?

Evet karşılaştım. Aileden karşılaştım. Evet.

Akrabalar mı?

Evet. Babamın tarafı daha çok açık olduğu için, dinle hiç alakaları olmadığı için, baya bir tepkileri oldu. İlk aldığı zaman... Açıkçası ben de ilk geldiğim zaman istemedim. Okula gidip öyle kursa geleyim istedim ama tabi onla bir, iki sene içerisinde geçti.

Yani sonra kabullendiler.

Daha sonradan... Bir yerde Kur'an okumaya gittim, oraya benim mesela eski öğretmenlerim hepsi oraya gelmişti. Bir öğretmenimin evine gittim okumaya, başta beni tanımamıştı. Daha sonra bu bizim okulda okuyordu demişler. Daha sonra Kur'an kursuna gittim yatılı olarak, hepsi demiş bak ne güzle olmuş, ne güzel eğitmiş kendini. Aslında onun yaptığı daha güzel, daha doğru diye kendi aralarında konuşmuşlar. Annem de o masada oturuyordu. Anneme de siz daha güzelini yaptınız, aldınız okuldan ama kızı evde cahil olarak bırakmadınız demişler. Daha güzel bir yere verdiniz diye de konuşmuşlar aralarında. Yani tepkiler bir iki yıl sonra siliniyor tamamen. Evde belki boş otursam, bir şey yapmasam, bir ev kızı gibi olsam o tepkiler devam ederdi ama hem okulumu okuyup, hem de Kur'an kursu eğitimi aldığım için öyle bir tepki daha olmadı.

Bu kadar tepki senin kafanı karıştırmadı mı?

Tabii ki. Tepki ne oluyor? Arkadaşlarımın çoğu okula gittiği için başta okula gitmek istedim. Ama babamın biraz ısrarcılığı... Annem de babamın sözünü dinledi. Sözünden de çıkmak istemedi. Öyle oldu. "Ha gayret kızım, bak baban böyle istiyorsa bir şey vardır. Daha güzel, Kur'an öğreniyorsun, kötü bir yolda değilsin, senin yaptığın daha güzel..." bu şekilde destek çıkarak... Tabi o karmaşalarda en büyük faktör aile, çocuğun gelişiminde büyürken... Beni o yaşta diyorum ya annem belki serbest bıraksa,

hiçbir şey demese veya babam kendi halime bıraksa belki daha farklı olacaktı. Bilmiyorum.

Hani vardır ya bazı insanlar keşke şöyle yapsaydım, keşke böyle olsaydı gibi diyenler. Keşkeler bitmez bazı insanlarda...

Zaten hayatta keşke diye bir şey yoktur, geri dönüp onu yapamayacağın için keşke diye bir kelime bile yoktur. Ama bu Kur'an kursunda zaten verilen eğitim olsun, insanlarla konuşma, sohbet, anlatım zaten sohbet ede ede oluyor. Diksiyonunu da düzeltmiş oluyorsun. Daha sonra daha çok insanlarla karşılaşıyorsun, konuşuyorsun, hayattan bir tecrübe kazanıyorsun. Mesela yeri geldiğinde biz 300 kişi ile aynı Kur'an kursunda talebe olarak kaldık. Kırklarda ben o şekilde kaldım. Mesela çoğu talebe Almanya'dan, Hollanda'dan, İsviçre'den, farklı ülkelerden... Ne oluyor? 300 kişiyle aynı ortamda kalıyorsun ve aynı hepsiyle farklı farklı şeyler konuştuğun için hayatı farklı şekilde tanıyorsun. Farklı hayatları görüyorsun. Üniversitede o şekilde oluyordur. Mesela bir sınıfta 20- 30 kişi ne oluyor? Hepsi farklı farklı hayatları, farklı şeyler görmüş tanımış oluyorsunuz. Bilinçleniyorsunuz. O da, o şekilde kursta fazla eksik olmadığı için hep artılarım olduğu için bir keşkelerim de olmadı dışarı çıkınca.

Peki, davranışlarınızda bu yolda olduğunuz için sizi değiştiren şeyler nelerdi?

Küçüklüğümden beri olgun olarak büyümem neden. Kur'an kursunda olduğum için çoğu arkadaşım örneğin ben 11 yaşındayken onlar 15 yaşında/16 yaşında. Ne oluyor? Sende sanki onlarla aynı seviyedeymişsin gibi, daha büyüklerle aynı ortamda yaşadığın için ne oluyor hep bir olgun olarak, olgun şeyler yaparak onlarla yetişerek...

Olgunluğun tanımı nedir? Olgunlukla neyi kastediyorsun burada?

Örneğin bir okula gitsem okulda daha farklı, bi dışarı çıkıp eğlenmem veya ip atlamam, top oynamam, bisiklete binmem gibi... Ama kuran kursunda olduğum için ne oluyor? Daha çok onları yapacağın zamanlarda işte Kur'an-ı Kerim okumak, ibadet etmek, namaz kılmak hep o vakitlerini öyle şeylerle geçiriyorsun. Öyle geçirincede daha çok olgunlaşmış oluyorsun. Daha farklı yaşıyorsun hayatı. Erken yaşta girdiğim zamanda bu şekilde oldu.

Daha olgunlaştığını düşünüyorsun kursta.

Evet.

Huy olarak sorayım o zaman?

Biraz içime kapanıktım yani çok konuşmazdım böyle. Okulda bile arkadaşım iki tane vardı ya da 3 tane, böyle hep onlarla beraberdim ama kurs ortamına girince daha farklı kişilerle tanışma ve arkadaşın genişliyor. Arkadaş ortamın, tanıdığım kişiler farklılaşıyor şimdi ben anneme baktığım zaman benim tanıdığım kişi daha çok. Hocayım şimdi, 21 yaşındayım. Ama hem dışarıdaki kadınları tanıyorum, hem kursun içine giriyorum. Çok fazla arkadaşım var, çok fazla hocam var. Etrafım, çevrem geniş. Sanki 30 yaşında birisi olur çevresi geniş olur ya ben o şekilde çıktığımda 18 yaşındaydım. Ümraniye'de tanıdıklarım, orada tanıdıklarım, burada tanıdıklarım... Her yerden bir tanıdığım, bir arkadaşım, bir hocam, bir hanım tanıyorum o şekilde yani çevrem çok genişledi ve daha fazla sosyalleştim.

Başka?

Daha sosyal oldum, daha bilinçli oldum. Kitap okuma olsun, araştırma, bulma... Bu konuda daha bilgili oldum diyeyim. Mesela bir konu üzerine bir şeyi araştırıyor, dışarıda ne oluyor. Bir şeyi araştırıyorsun mesela bir hoca diyor ki sana, bu böyle yapılıyor ama şimdi bana bir şey dese birisi, farklı kitaplardan, şuradan, buradan sonuna kadar onu araştırırım.

Bu arada hocalık vasfı da çok erken yaşta verilmemiş mi sana?

Evet!

Neden sence?

Bizim cemaatte belli seviyeyi okuduktan sonra bazı kitapları, ilimleri öğrendikten sonra icazet yani hocalık vasfı verilebiliyor. Ben erken yaşta başladığım için hem de şunda da fayda var. Bir kişi 5-6 senede hoca olurken, ben yaşımın küçük olmasından kaynaklanan bir şey... Mesela herkesin 3 yılda okuduğu bir kitabı biz bir buçuk yılda bitirdik. Ne oldu? Hani zihnin açık olması da herhalde ön safhada... Ne oldu, hocalık vasfı da erken verilmiş oldu. Ama hoca olduğumda 15- 16 yaşlarımda bile herkes beni 18- 19 yaşında (ismim hoca olduğu için) veya 20 yaşında zannediyordu. Suratıma bakınca anlıyorlardı yaşım küçük ama normal bir vasıf olarak baktıkları zaman 20 yaşında zannediyorlardı. Ama erken verildi evet. Ben de erken yaşlarda başladığım için, icazet erken yaşta verildi.

Peki, bu sana neler kattı?

Hayatı erken tatmamı söyleyeyim. Erken yaşta mesela hani bir insan öğretmenlik okur 22 yaşında, 23 yaşından sonra öğrencisi olur. Benim 15 yaşında öğrencim oldu. Öğrencilerim benle yaşıtı, mesela benden büyüğü de vardı ama hepsi bir saygı çerçevesinde... Ne bileyim güzel oldu. Şu anda 21 yaşındayım ama onlarca talebem var. İşte öğretiyorum yani hoşuma gidiyor, hanımlara öğretiyorum genç yaştayım ama bu kadar erken yaşta öğretici olmak benim hoşuma gidiyor.

Diyelim ki seni bu görevden aldılar, ne hissedersin?

O zaman hizmetimde ve ilimimde eksiklik yaptığım için alınma sebebim vardır. Mutlaka hocalıktan alınma sebebim ne olabilir? Bir hata yaptığım için veya kendimi boş şeylere savurduğum için aldıkları için kendimi kötü hissederim. Ve kazanmak için de elimden geleni yaparım.

Küsmez misin yani?

Hayır kesinlikle. Amaç burada şahsa değil bizim yaptığımız Cenab-ı Hakka. Demek ki ben Allah katında yanlış bir şey yaptım ki Cenab-ı Hak da beni o şekilde sınava tabi tuttu. Bunu düşünürüm ve daha sonra o rızayı ilahiyi kazanmak için sıfırdan başlamak olsun talebelikten başlamak olsun... Ama yine de onun için gayret ederim. Çünkü yaptıklarımın hepsi dönüp dolaşıp beni buluyor. Sonuçta ben küsem ne olur? Yine sınavımı ben kazanmamış olurum. Öyle değil mi, onu bir sınav olarak görürüm.

Hani bazen cemaat içinde problemler olabilir o bakımdan sordum?

Tabi cemaatte her zaman olur, şahıslar arasında, yani güllük gülistanlık olmaz. Bir ortamdasın bir gün mutlaka gelir ki sana karşı bir hatasını görürsün, bir yanlışını görürsün. Ama amacına baktığın zaman, amaç şahsa olmayıp Cenab-ı Hakka olduğu için zaten onu gözün görmez, o hatayı görmez. Zaten Müslümanlık'ta ne vardır? Affetmek vardır. Affedersin, o hatayı silersin. Yine sildiğin zaman yine sevap sana, amaç yani amacım ne? Allah rızasını kazanmak... Burada amaç Allah'ın emirlerine uymak, Allah'ın emirlerini yerine getirmek, kaçınmak ve onun için koşturmak amacımız bu.

Peki, sohbetin nasıl bir etkisi oluyor sende?

Sohbetim şöyle oluyor, genellikle insan hatalarını görüyor. Sohbet anlatılırken ve sanki zannediyordun ki o kadar kişi arasında sanki senin hatanı biliyor da sana karşı onu söylüyor. Ondan nedir? Olumlularını alıp olumsuzlarını tabi bir tarafa atıyorum ve hatamı düzeltereğim, bir daha yapmayacağım deyip o kararla çıkıyorum. Tabi inşallah yapmayız da ne oluyor, bir iki hafta sonra o tesir geçiyor senden. O yüzden sürekli sohbetlere katılması gerekir bir kişinin. Mesela bir insana ayda bir sohbet dinlemek yetmez bence. Her hafta sohbet dinlemesi lazım ki sürekli onun tesirinde kalsın. Ama ayda bir dinlesem, 2 ayda bir dinlesem o gene beni etkiliyor. Diyorum ki bu hatayı yapmayacağım ama bir hafta geçtikten sonra onu unutuyorum. İnsan hilkatı böyle... Çünkü inciniyor, seviniyor, anında yaşıyor çünkü anında unutuyor, çünkü yaratılışımız bu şekilde. O yüzden sohbeti her hafta dinlemek isterim. Bana sürekli etkisi olsun, o etkiden kurtulmayayım... Yanlışlarımı görüp hatalarımdan uzaklaşıyorum.

Sohbet anlatmamda da şöyle oluyor; diyelim bir sohbet anlatacağım, orada eğer benim yaptığım bir şey varsa, orda yanlış bir şey var ve yapmayın diyeceğim. Bunu eğer benim bir yanlışım varsa o onu diyemiyorum zaten yapmayı. Çünkü kişi yaptığını başkalarına yapma diye söyle hiçbir etkisi olmaz. Diyorum, bu kalsın diyorum. Ben bunu anlatırım bir ay sonra bunu anlatırım diyorum. Ben başka bir şey anlatayım diyorum. Ona, kendime bir dikkat ediyorum mesela o konuda bana çok faydası oldu kendime anlatmam. Hocalık vasfını alıp kendin anlatamaya başladığın zaman ilk önce sen uzaklaşıyorsun o anlattığın şeyden, ilk önce kendin yapmıyorsun, karşındakine söylüyorsun ki bir etkisi olsun. Yani anlattığım şeyleri yapmıyorum ki bir etkisi olsun.

Diyelim ki bir, iki hafta sohbe gitmedin?

Mesela sohbe yarım saat geç kalıyorum, on dakika... Annem diyor ne olacak kızım yetişirsin, tamam diyorum. Acaba başta ne anlatmıştı, neyle ilgili anlatmıştı? Orda beni etkileyen şeyleri ben hemen not tutuyorum ki başkalarına da söyleyeyim. İçim içimi yiyor anlatmak. Böyle bir sohbe gitmeyince içim bir huzursuz oluyor. Hele ahiretimiz için olan bir şeyi, dünyalık için değişiyorsam o zaman kesinlikle o günden tat almıyorum. Örneğin bugün bir misafiriğe gideceğiz ama amacımız sadece orada eğlenmek. Akraba ziyareti de değil, bir arkadaşla buluşacaksın veya alışverişe gideceksin ama o gün kursta sohbet var veya başka bir hizmet var. Buraya gelince sevap alacaksın ama alışverişe gideceksin hiçbir şey yani... Ne oluyor? Dünyalık şeyi

ahiretlikle değişiyorsun. Ne oluyor, hiçbir kazancın yok. Artı kaybın var, kaybın olunca da üzülyyorsun tabi. O sohbetten çıkınca böyle üzerinde bir huzur, eve gittiğinde bir düşünce içerisinde oluyorsun. Yatağa yattığın zaman “Allah’ım bugün senin için ne yaptım? Allah’ım bugün senin için sohbete katıldım ve oradaki yanışlarımı gördüm.” (diyorsun). Hani bunları düşünüyorsun, yani Allah yolunda bir şeyi daha yapmış oldum diyorsun. Tabi kabul ediyorsa Cenab-ı Mevlâ.

Peki, bu yolda değiştirmek istediğin bir şey olur muydu? Yani “şu da şöyle olsa daha güzel olurdu...” diyebileceğin...

Açıkçası bu her cemaatte bu şekilde olduğu için... Emirler nereden gelir? Bir hususta bir şeyin yapılması, merkez büyük hocalardan gelir. Bizim yolumuzda da amaç itaati taamme, itaati kâmile ile bağlanmak. Tam bir itaat ile bu yola bağlanmak olduğu için biz bu yola adımımızı attığımız günden itibaren bize en fazla anlatılan şey, denilenlere itaat etmek. İlk başta Cenab-ı Hakkın emirlerine itaat etmek, namaz kılmak, oruç tutmak... Biz bunları niçin yapıyoruz? Mevlâ’ya itaat etmek için yapıyoruz. Yani itaat, boyun eğmek için yapıyoruz. Bir yerden de bir şey yapılıyorsa, deniliyor ki vardır bunun bir hikmeti. Büyük hocalarımız bu şekilde bize söylemişse biz buna itaat edeceğiz. Hani o bize zaten aşılannmış talebelikten beri itaat etmek. Mevla’ya itaat etmek, emirlerine itaat etmek, karşı gelmemek bu bize aşılandığı için yani değiştirmek istediğim bir şey de yok o hususta. Anlatılanlara da itaat ettiğim için bir sorun yok.

Mesela kişilerle ilgili olarak?

Tabi, mesela şahsın yaptığı şey, derim ki keşke şu şekilde yapmasa da cemaate de laf gelme veya kendim yaptığım zaman da “ben bunu yapmasam belki benim yüzümden kendi cemaatime laf gelir”... Mesela günümüzde de bu oluyor. Bilmeyen, Cenab-ı Hakkın rızasını bilmeyenler, bazı cemaatleri yargılıyorlar. Neden yargılıyorlar? İşte o cemaatin içinde birkaç şahsın yapmış olduğu yanış, o cemaati kötülemeye sebep oluyor. O yüzden rahat yapanlara tabii ki derim ki: Keşke yapmasa... Keşke düzeltebilsek... En başta kendimde o hatayı ararım ki o hatayı yapıyorsam, keşke düzeltebilsem; bunu düzeltmem gerekiyor diye düşünürüm.

Örneğin Nur cemaatinde insanlar böyle böyle diyor. Niçin insanlar bunu diyor? Çünkü o cemaatte bir kişiyi tanımışlar, o kişi yanış bir şey yapmış. Onun yüzünden onlar onu

yargılıyor. Aynı şekilde bizim cemaatte de ben bir yanlış yaptım, benim yüzümden bütün bir cemaat yargılanıyor.

Kurslardan çok memnunsun, hocalarından... İşte sistemden çok memnunsun ama Süleyman Hilmi Tunahan'ın yeri?

Talebeliğimde çok küçükken onları hissettim. Rüya... Biliyorsunuz şu an zaten kaç yaşındayım, 20 yaşındayım. Tam beyin yaşımın kâmileştiği yaş. Fiziken tamamlandığı yaş 40 yaş biliyorsunuz. Beyinle tamamlandığı yaş... 21 yaşındayım, hani ben küçüklüğüme dönüp baktığım zaman ha gördüğüm bir iki rüya var veya düşündüğüm bir şey var. Ama diyorum ya üstadımız bizim, en başta o bizim emirimiz. İlerlediğimiz yol, biz ne diyoruz zaten? Öteki dünyaya gittiğimiz zaman inşallah onun sancağı altında toplanırız ki bizi o cennete götürür. Belki ben hatalarımdan dolayı cehennemliğim ama belki bu yolda olmamın sebebiyle inşallah bu yoldakilerle, kardeşlerimizle beraber üstadımız en önde ilerleyip cennete gideriz. Etkisini belki dışarı vuramıyorum ama üstadımızın yeri çok farklı. Mesela gidiyoruz onun kabrini ziyaret ediyoruz, edemediğim zaman çok üzülüyorum. Niye edemedik? Hemen diyorum, giden varsa haber versin, ben de gideyim.

Nerede kabri?

Karacaahmet Mezarlığında. Yani etkisini nasıl söyleyeyim, içimdekileri nasıl tarif edeyim onu da bilmiyorum. Mesela buradan çıkmamızın tek sebebi veya gelip onun o hazzını lezzetini hissedip... Yoksa biz buraya gelip buranın duvarına, kapısına, sehпасına âşık olduğumuz için mi burada kalıyoruz? Tabî ki hayır ama nedir? Buradaki o bilinci hissederek... Üstadımız bizi buraya seçmiş getirmiş onun evladı olmaya layık olabilmışiz. Bu şekilde düşünerekten de burada kalıyoruz.

Diyelim ki Behice bu yoldan çıktı. Nasıl bir Behice olur, ne kaybeder Behice ya da ne kazanır?

Hiçbir şey kazanmaz!

O zaman ne kaybeder?

Kaybedeceği şeyler... Yapmış olduğu hizmet, yapmaya çalışıyoruz burada, koşturmaya çalışıyoruz. Onların azalacağını düşünüyorum. Şimdi ben burada hoca olmasaydım ne bu kermes hizmetlerinde bu kadar bulunabilirdim, ne bu kadar sohbetlere gelebilirdim

veya ne de bu kadar sohbe gidebilirdim. Ne olurdu? Onlar azalırdı. Buradan zaten çıkmam ne olur? Yanlış, yanlış üzerine biner ve çıkarım. O zaman onlar eksilirdi benden. Tesettürümde bir zayıflama olabilir. Çünkü burada ne oluyor? Büyüklerimiz olduğu için, bizden büyükler, biz bir yanlış yapsak da bizden büyükler bizi görüp uyarıyorlar. Ben çıksam, öyle beni uyaracak biri olmasa ne olur? Hata üstüne hata biner.

Anladım. Seni uarmalarını nasıl karşılıyorsun?

Şu anda Feyza ablayla aynı gruptayız. Ben ilk gittiğimde “Feyza abla, bana sen öğret!” dedim. Şimdi ben onun yanında sohbet anlatıyorum, o benim yanımda anlatıyor. İlk zamanlar çekindim bu kadar bilgili bir insanın yanında ben ne anlatabilirim? Ama Allah razı olsun ondan. O bir anne gibi hep bana, “Bak Behice, sen yapacaksın. Şimdi sen şöyle yap, böyle yap, böyle yapsan daha iyi olur.” gibi olumlu uyarılarla beni destekledi. Tabi uyarma şekli de etkili olmuştur. Benim çok hoşuma gidiyor. Diyorum Feyza abla olmasa yanımda acaba kimi söyledim, uyaracak kim olurdu? Tek başıma daha kötü olurdu benim için. Hoşuma gidiyor uarması.

Evleneceğin kişide bu noktada dikkat eder misin?

Evet! Tabî ki! En başta beni daha çok hizmete itecek yani beni alıkoymayacak, yaptığım işlerden alıkoymayacak. Bugün sohbetim mi var, bana demeyecek ki gitme bugün. En başta şartım odur. Bana daha çok yardımcı olacak şeyleri ararım. Ama bizim cemaatten olması şart değil, hoca olması da şart değil. Ama hem saygılı olacak cemaatime, hem de yaptığım şeyleri yanlış olarak görmeyecek. Daha çok beni itecek. Bak bunu da yap, şunu da yap. Feyza hocanın eşi de öyle mesela. O en başta demiş bana destek olacaksın... O idareci de olmuş. İdareci olacaksın ama bana destek olacaksın, bana bir şey demeyeceksin. Ben, yeri gelecek sohbe gideceğim, geç geleceğim eve. Hepsine tamam demiş. Tamam, ben idareci olacağım, ben de eşimde o şartı ararım. Kim dikkat etmez ki buna? Yıllarınızı veriyorsunuz. Örneğin üniversitede bir kişi yıllarca bir meslek sahibi olmak için çabalıyor, evleneceği kişiye ne der? Bana mesleğimi yaptırmayacaksan evlenmeyeceğim seninle. Öyle demiyor mu çoğu kişi?

Tabî ki ama evlilikte bazen farklı şeyler olabiliyor. Mesela üniversiteli bir kız, liseli bir erkekle evlenebiliyor.

Şöyle; ben başından beri aşk evliliğine değil, mantık evliliğine... O dediğiniz aşk evliliği, bu mantık evliliği. Ben mantık evliliğine taraf olduğum için. Hayırlısı olsun,

ben eşimden madden, manen destek olmasını isterim. Beraber yapalım, tek başına yapmanın bir anlamı yok zaten. Yani beraber yapabileceğim birini istiyorum hayatımda.

Hayata bakış açınızda ne gibi değişiklikler oldu sizce? Hayata nasıl bakmaya başladınız?

Biliyorsunuz, dünya hevesleri yaşamak var. Bir de bu dünyada birazcık sıkıntı çekip, öteki dünyada rahat yaşamak var. Yeri geliyor genç olduğumuz için ki ergenlik döneminde buradaydık, yeri geliyor diyorsun ki şimdi dışarıda olsam... Arkadaşlarım rahat evinde huzurlu yatıyor, işte ben burada sıkıntı çekiyorum, geceye kadar ders çalışıyorum... Yani ergenlik döneminde bunları düşünüyorsun. Ama daha sonra bakıyorsun yaparsam da bana faydası yok. Genç olduğum için dünyalık şeyler nedir? Nefis her zaman hoş gösteriyor, bir yandan da kendini yine sıkıyorsun yine yaptığın oluyor mudur? Oluyordur, ama ne oluyor? Onu Allah rızası için yaptığın şeylerle kapatmaya çalışıyorsun. Yani düşüncelerim hep bunun üzerine. Küçüklükte o şey verilmiş veya etrafında görüyorsun. Yeri geliyor mesela genç olduğun için mal mülk olsun veya şöyle olsun, genç kızlar der ya “Evleneceğim kişi şöyle olsun, böyle olsun...” ama daha sonra diyorsun ki bu dünyalık zaten. Bu ahretim için olsun.

Bu yoldan memnun musunuz?

Tabii ki!

Neden?

Bu mu son sorun?

Birkaç tane daha var... Neden?

Küçük yaşta geldiğim zaman madden bazı şeylere baktım. Mahmut Efendi'nin kurslarına gittim. İlk gittim hemen işte yemek yapma olsun, orda tuvalet temizleme olsun onları yapıyorsun ama belli bir noktadan sonra yaşın küçük gittim ne derse yaptık işte. Yemek yiyoruz. Pirinçler geliyor çuval çuval, kurt dolu içleri. Bunları ayıklayın, biz de ayıklıyoruz filan. Ne oluyor? O benim gözüme güzel gelmiyor. Çok da sıkıldım orda. Daha sonra annem aradı bir gün, anneme ağladım diye hemen hocalar anneme, babama haber verdiler. Hemen söyleyin bir daha annesi aramasın burayı, bu kız ağlıyor burada, şöyle böyle... Daha sonra hocalar oturuyordu, bize diyordu kahvaltı getirin. Ben 10 yaşındayım. Ben ne yapabilirim ki? Ona kahvaltı getirirdim, masayı kuruyordum.

Bana diyordu ki kaldır kaldır çabuk, onu önüme getir. Bir daha kurduğum masayı, tepsiyle önüne götürüyordum. E ne oldu oraya gidince? Böyle hep iş koşturma, ders filan yaptığım yoktu. Ben bildiğimi gittim orada okudum. Fazla kalmadım, iki hafta. Ondan sonra kızlar geldi, ağladı. Başka kurstan kızlar geldi, işte kan kusuyorum kaç gündür böyle. İlk gittiğimde orayı nedense Allah bana sevdirmediyeyim. Ama belki sadece gittiğim yer öyleydi. Diyorum ya şahısların yaptığı yanlışlarla cemaat kötü olmaz. Gittiğimde oraya yemek yiyemedim bir hafta boyunca çünkü yemeklerden midem bulanıyordu. Çünkü biz yapıyorduk yemekleri, 10-11 yaşında. Su içemiyordum musluktan, su aldırıyordum parayla. Daha sonra suyumu içiyorlardı, çocukluk... Camdan dışarı bakıyordum, koca mı arıyorsun dedi hoca bana. Camdan ne bakıyorsun, kapat tülü. Böyle hep bir sinirli yargılama orda, bir boşluk oluştu bende. Daha sonra çıktım oradan. Zaten çok ağladım, babam çıkartmak istemedi ama çok ağladım çıkmak istiyorum dedim. Daha sonra Nur cemaatine gittik, bu arada burada bir ablayla gidiyorduk Bostancı'ya, oraya da gittim ama Risale dersleri okunuyor. Risale'den bize okunuyor ama çok ağır kelimeler. Anlamı olarak bize açıklıyordu ama orada da açıkçası hiçbir şey alamıyordum yani sadece gidip gezmek, gelmek onu o şekilde görüyordum. Kur'an da okumuyorduk, sure dersi de yapmıyorduk. Sadece bir sohbet, hoca belki çok güzel şeyler anlatıyordu ama benim yaşındaki bir çocuğu etkileyecek şeyler değildi, ağırdı. Daha sonra bu kursa gelince de burada gördüm işte cemaat olarak buraya gelmedim ben. Diyanetin kursuna gittim, oraya da gidiyorum. Hem yaşlı kadınlara kuran öğretiliyor, hemen bir sabah kahvaltısı yapılıyor. Öğlen kadınlar arasında hep muhabbet, ben çocuğum bana göre değil, orada oturup bekliyordum. Sonra zaten dedim beni çıkartın beni buradan. Ben ortamı sevmedim, sonra buraya geldim baktım hocalar bi abla gibi. Mahmut Efendi'nin kurslarıyla karşılaştırdım, kaldığım kursla karşılaştırdığım zaman arasında dağlar kadar fark vardı. Ben zaten ön yargıyla geldim buraya, istemiyordum. O kadar yere gittim, hiç biri etkilemiyordu artık. Üzüldüğüm yerler de oldu. Buradaysa hocalar abla gibi oturuyoruz, ders yapıyoruz. Arkadaşlarla aynı yaştayız, aynı yaş grubuyuz. Birbirimize yakın... İşte bir teneffüs aralarımız oluyor. Teneffüs aralarında hocalar bize dondurma falan veriyor. Yeri geliyor ip atlıyoruz, pikniğe götürüyorlar. Böyle hem onlarla beraber bizi kandırarak, açıkçası ne oldu daha çok ilim de öğrettiler... En başta o yüzden çok memnun oldum. Daha sonra bunun devamı geldi. Şeyhimizi bize anlattılar. Artık hiç kötü bir şey yok. Daha çok,

daha çok öğreniyorsun. İlk başta, ilk memnun olma sebebim bu. Devamında da baktığımda beni sosyalleştirdi. Sohbet ortamlarına gidiyorum, ortamım var, bir vasfım var. Bunları hep sağlayan kim? Bu yolumuz, memnun olmamın da sebebi bu.

Ruhsal anlamda kendini nasıl hissediyorsun?

İnce düşünceliyimdir, her şeyi ince olarak düşünürüm. Daha şefkatli, asla ön yargılı olmamak, her şeyin illaki bi sebebi vardır. Bu da bir hikmete bağlıdır. Bu bir şeye dayalıdır diyerek, ne bileyim? Ruhsal anlamda iyiyim. Yani insanlar hakkında suizanda bulunmam. Ön yargıyı tamamen silmiş bir şekilde, küçük yaşta da girdiğim için ruhsal anlamda hep aynıyım. Normalde ben okula gitmesem, evde olsam derim. Bak benim yaşlıtlarım okula gidiyor, ben evde oturuyorum böyle böyle... Ne oldu? Bu ortama girerek onu hiç yaşamadım. Hem Kur'an-ı Kerim öğreniyorsun, ilim öğreniyorsun, bilgilerim var ne oluyor o şekilde belki psikolojik olarak bunalım yaşayacağım bu dönemi burada hiç hissetmedim. Burada hep mutlu olarak... E zaten izne gidiyorum. İzinde annem, babam haftada bir geldiğim için üzerime çok titriyorlar. Böyle güzel el üstünde tutularak diyeyim. Dediğim gibi belki evde kalsam derim, "Bak yaşlıtlarım bak bu saatte okula gidiyor, ben dışarı çıkmam." derler "Bu kız niye okula gitmiyor?" Kur'an kursunda eğitim görüyorum. Bu şekilde atlattım onları.

Mutlulukla neyi kastediyorsun?

Yani, mutluluk ailenle huzurlu olman, arkadaş ortamında huzurlu olman, o seni güzel hoş karşılıyorsa mutluluk. Hayatın her alanında mutluluk... Allah'a tevekkül ediyorsun. Allah'tan bir şeyler istiyorsun, ne verirsen bundan razıyım diyorsun. Talebene ilim veriyorsun, sonra bakıyorsun ki öğrettiklerinden bile daha bilgi sahibi olmuşlar. Bundan haz alıyorsun, bunların hepsini mutluluk olarak tanımlarım.

Halini nasıl tanımlarsın?

Bazen sinirli... Ama yaptığım şeyden çok pişman olurum, bazı şeylerden. Bazı şeyleri de çok kafama takarım, çok ince düşünceli olduğum için çok. Çok ince düşünüyorum ama karşımdakinden de onu bekliyorum onu göremeyince de üzülüyorum

Başka ne kattı?

Hoşgörü, anlayışlı olmayı, ince fikirlilik, insanlara karşı ılımlı olmayı, insanların derdini anlayabilmeyi... Çok kişiyle yaşayınca insan, bir de herkesin sıkıntısını dinleyerek öyle

olunca dışarıda da birisi anlatınca, başkalarıyla aynı duyguları yaşatabiliyorsun. Mesela bir arkadaşın babası vefat ediyor, aynı acıyı yaşayabiliyorsun. Çok farklı bir şey bu ortamda olmak...

Doğum günü, yılbaşı gibi kutlamalar yapıyor musunuz?

Hayır yapmıyorum.

İslam dininin kadına bakışını nasıl değerlendiriyorsun, erkekler daha mı üstün sence?

Evet, çünkü zaten ayette de geçiyor. “Erkekler kadınlar üzerine daha kuvvetlidir.” bunun bir sebebi var kesinlikle. Erkeklerin hanımlardan daha üstün olduğunu düşünüyorum, örneğin onlara verilen hakların daha üstün olduğunu. Mirasta da daha fazla düşüyor, çünkü erkek ailesine bakmakla yükümlüdür. Erkek ailesine baktığı için böyle, mesela nikâhta da boşama hakkı erkeğe aittir ve her alanda hak sahibi. Bunu da ben doğru buluyorum.

Başka?

Örneğin erkeğin sözünün geçmesi, bir bayana “Şu şekilde olacak!” dediğinde evet denmesi... Bir yere çıkarken izin alıyor ya bayanlar, her hususta öyledir. Erkek üstünlüğü vardır dinimizde.

Çok eşliliği nasıl değerlendiriyorsun?

Dinimiz bunu uygun gördüğü için kesinlikle benim de buna itiraz hakkım olamaz. Bayanın da eğer yanlış işler yapıyorsa, sadece dine uygun olmayan şeyler yapıyorsa, sadece dinin uygun çerçevesinde vuruyorsa olabilir.

Kadının çalışmasına nasıl bakıyorsun?

Herkesin maddî durumu aynı olmuyor. Eğer dine uygun, erkeklerle aynı ortamda çalışılmayan bir şekilde çalışıyorsa, uygun görüyorum. Kesinlikle kadın çalışmaz demiyorum ama çalıştığı zaman da İslam’a uygun şekilde çalışmalı, erkekten ayrı.

Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Hayır, yok.

Teşekkür ederim.

Mülakat 4: İsmailağa Cemaati/ Keriman/34/İlköğretim/Kâğıthane

Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

1978 İstanbul doğumluyum. On bir yıl İlkokulu bitirdikten sonra diyanetin kursuna gittim ondan sonra Fatih Çarşamba'ya yatılı medreseye gittim. 16 yaşında hoca oldum, artık oradan çıktım. İslamî anaokulları yeni başlamıştı, bir yıl orada bir yıl da altı yaş grubuna Kuran'ı Kerim, dini bilgiler öğrettim. Sonra görev bulamadım. Çarşafly olduğumuz için görev alamadım.

Sübyan mekteplerinde bu şart aranıyor mu?

On- on beş yıl öncesinden bahsediyorum o zaman bu kadar yaygın değildi. Teftişe gelirseler bile çarşafınızı çıkartacaksınız dendi. Sonrasında ...'de bir yer açtık ev hanımlarına Kur'an dersleri öğretiyoruz on üç yıldır. Sekiz yıl ...'deydik, oradan buraya geldik.

Neden? Kapandı mı?

Çok talebemiz oldu. Bu nedenle çok şikâyet oldu. Diyanetin kursuyla da bir sokak aramız var oraya da kimse gitmiyor. Biz her şeye özen gösterdiğimiz için talep oldu. Veleve ki öğrenemedi ama yine de tecvid öğretiyoruz. Tam karşımızda müftü vardı. "Oraya gidin." diyorum, "Hocam orada çay, börek muhabbeti var." diyordu öğrenciler. Sonunda cami cemaati hepsi bir oldular şikâyet ettiler bizi. Sonra da çıkarttılar bizi. Çıktık, burayı bulduk. Burası harabe gibiydi ama sekiz yılda elhamdülillah bu hale getirdik. Bildiğin örümcekler ağ yapmıştı sonra rutubet...

Tek başınıza mı yaptınız?

Tektim ama hanımlar da yardım etti. Çok maharetli hanımlar da var, eşleri de yardımcı oldu. Bunu tasarlayan benim ama yıllardır tekim.

Size hocalık yapmanız mı söylendi?

Fatih'te icazetimizi aldık.

Biliyorlar mı görev yaptığınızı?

Tabi ...'den Keriman Hoca sorumlu diye.

Maşallah aktifsiniz...

Sekiz yıldır ...'de ulaşmadığımız insan kalmadı elhamdülillah.

Öğrettiğiniz konuların içeriği nedir?

Kur'an-ı Kerim ağırlıklı ama talebenin durumuna göre... Ama çok zeki kadınlar var. Yani Arapça hadis, tefsir de yapıyoruz. Mesela biraz önce dersimiz vardı burada. Kırık meal yapıyoruz. Fıkıh ağırlıklı çünkü günlük hayatımız da... Namaz olsun, abdest olsun... Kuran'ı biliyoruz ama yeterli değil ki. Cemaate has kitaplarla fıkıh öğretiyoruz. Kırık hadis muhakkak her talebeye ezberletmeye çalışıyorum. Namaz surelerini de Elemtera'dan Nas'a kadar ezberletiyoruz. Sonra Vezzuha'dan aşağı, iyiyse Amme'den aşağı; daha kabiliyetli ise meali ile birlikte öğretiyoruz.

Sonradan mı öğrenmeye başlandı meal çalışması?

Cemaatlere baktığımız zaman bizim cemaatimiz, Mahmut Efendi Hazretleri ilme çok önem veriyor; ilim illaki olacak. Yasin okuyorlar yıllardır. Artık dinlemekten ezberlemişler ama kaldırım birisini, "Neden bahsediyor? Yasin ne anlatıyor?" deyin, bilmezler. Ama bizim cemaatimiz böyle değil. Mesela bir Adıyaman cemaati böyle... Çok fazla ayet, hadis bulamazsınız. Keramet anlatırlar, keramet bulursunuz. Bizde o daha geridedir. Biz de biliyoruz çok kerametlerini ama Efendi hazretlerimiz bize yasaklıyor, keramet anlatmayız. Biz anlarız kerameti ama düşünsenize biri gelmiş buraya, Allah, Peygamber bilmiyor kerametten bahsedeceksiniz. Hiçbir şey bilmeyen birisi kerametten ne anlar?

Sizce en önemli farkı nedir?

En önemlilerden bir tanesi, Efendi hazretleri sünnet üzere yaşamaya, kesinlikle taviz vermemeye dikkat eder. Mesela der ki "Peygamberimizin bir gün içinde dört bine yakın sünneti var, eğer bunlardan birisini bir gün terk ettiğimi görürseniz, kesinlikle benim arkamda durmayın!" kesinlikle sünnetten taviz vermez, bizi de bu şekilde yönlendirir. Mesela biz etek bluz giymiyoruz elbise giyiyoruz, bol. Hadislerden anladığımız bu. Sünnet olduğu için giymiyoruz, sünneti yaşamak için. Kesinlikle ilim ve sünnete Efendi hazretleri çok dikkat ediyor. Bu hadis zayıftır, var mıdır gerçekten? Değil de en küçük bir sünnet bile olsa yapmak... Yemek yerken, yatarken, helâya giderken hepsine dikkat

edeceğiz. Gücümüzün yeteceği zaman nasıl oturacağız, nasıl kalkacağız, nasıl giyineceğiz takva üzere? Biz de ona dikkat ediyoruz.

Kim yönlendirdi sizi?

Ailemde yoktu aslında. Ama bu hep içimde çok vardı kapanma, namaz kılma. Ailem namaz kılıyordu ama çok bilgili birisi yoktu. Yaz döneminde mahallemizde ablamız vardı onu örnek almıştım. Yaz tatillerinde gideriz ya Kur'an okumaya, "İlkokulu bitirdiğin zaman seni medreseye götürürüz." diyordu. Onun da vesilesi oldu tabi.

...’de miydiniz hep?

Evet.

Yurtta kaldığınız sürede sıkıntı yaşadınız mı?

Bizim zamanımızda, on beş sene evveline gittiğimizde, 13- 14 yaşlarımda Fatih'teydim. Yatılı kursta yiyecek konusunda sıkıntılar vardı. Çok istediğimiz, yiyebildiğimiz, giyebildiğimiz ortam yoktu. Ama olsun, ilim almak hevesiyle gitmiştik. Ama şimdi öyle değil. Yatılı kurs küçük bir ortam, normal bir evde kırk kişi- elli kişi ders yapmak zorunda.

Peki, sorun olmadı mı?

Ben çok istedim. Orada bir sıkıntı yaşasam da aileme hissettirmedim. Kalmayı çok istedim.

Ne zaman bağlanıldı?

13 yaşında tarikat dersimi almıştım. 14 yaşında çarşaf giymiştim. Ben çok istiyordum yani. Arkadaşlarım vardı. Adıyaman Cemaatine mensuptu onlar. "Adıyaman'a gel." diyorlardı ama kalbim mutmain olmadı.

Neden?

Gittiğimiz zaman ilahi okunuyordu sürekli. Sonuçta benim hoşuma gitmiyordu. Hoca geldi, ayet, hadis anlatsın, yoktu. Dinî sohbet diye toplanıyorduk ama ilahi ile başlanıp bitiriyorlardı. Toplanıp zikir yapıyorlardı, cezbeleniyorlardı ama ben haz almıyordum.

Cemaatler?

Talebelerim de var mesela Süleymancı... Ben ayırt etmiyorum. Açık, mini etekli, ful askılı talebem de var, ben hiç müdahale etmiyorum. Kursun kuralına uysun, Kur'an öğrenmek için gelmiş, öğrensin. Birçoğu da kapanıyor. Birebir konuşmalarımız oluyor ama haftada bir sohbet düzenliyoruz. Kişi alabilecekse alacağını alıyor. Duruma göre değişiyor. Nasibi varsa, hidayeti varsa oluyor.

Tesettür nasıl olmalı?

En güzel tesettür çarşaf, Allah'ın emri olduğuna inanıyorum. Kur'an'daki Ahzâb suresine göre de çarşaf.

14 yaşında çarşafa girdiğinizde tepki almadınız mı?

Çok oldu ailemde. Babam "Daha genç kızsın, bunun ağırlığı var. Bunu giydiğin zaman çıkartmayacaksın." dedi, pardösü giymemi istedi. Akrabalardan yadırgayanlar oldu. Bizim ailemizde ben tekim, benden sonra annem var. Halen yok, bunun sıkıntısını yaşadım.

Siz mi ikna ettiniz ailenizi?

Babam, anneme ilkin izin vermedi, takılır, düşer yapamaz diye. Belki nefsinden dolayı istemiyordu. Ama 2000 yılında umredeydik annemle. Mahmut Efendi Hazretleri de dört yüz kişilik bir grupta orada! Bir baktım ki hocamız Ayşe Hoca da orada! Yanımdakini görünce, annem olduğunu bilmiyordu, annemin çarşafsız olmasını garipsemişti. "Giyer misin?" dedi. Çarşaf getirdiler, annem çarşafı Medine'de giydi.

Peki, ... Gibi bir ortamda nasıl oldu?

... 'de bu aralar biraz daha fazlalaştık. Tabi vurdulu, kırdılı, esrar satanlar da var ama biz de varız. Sohbetlerimiz var, haftanın her günü. Hoca Efendiler geliyor. Artık laf söyleyenler yok.

İlk zamanlarda oldu mu?

"Ninjalara bak, burası İran mı? Öcü gibisiniz!" diyen oldu ama çok da olmadı.

Neden seçtin? diyen arkadaşlarınız oldu mu?

İlkokul arkadaşlarımla koptuk. Mahallemde ilk zamanlarda garipseseler bile benimsediler. Geldiler, talebe bile oldular yani. Bilmiyorum... Arkadan konuşmalar bile yüzümüze karşı iyiler.

Cemaate girdikten sonra ibadetlerde bir artış oldu mu? Mesela namaz gibi?

Dördüncü sınıftayken namazımı kılmaya başladım. Düşkündüm (namaza).

Sizi kim etkiledi?

Benimki tamamen Allah tarafından... Annem önden saçı görünen, pardösüsü bile olmayan birisi. Uzun etekler giyerdim, kapanayım kimse görmesin diye. Okula gidene kadar başımı kapatsam diyordum.

Dedenizde, anneannenizde var mıydı?

Yok, hiç yok. Ailemde hiç yoktu.

“Fatih’e gideceğim.” dediğinizde tepki göstermediler mi?

Gönderemeyiz dediler. Yatılı konusunda bilgileri yoktu. Kız çocuğusun sonuçta, gelip irdeleme araştırma da yapamıyorlar. Ablalar olduğu için babamın görme ihtimali yoktu. On beş gün açlık grevine girdim. Çok ağladım. “Ben gideceğim!” dedim. O abla geldi, çok konuştu. Fatih’e göndermediler. Fatih’ten bir hoca kurs açtı, Abla da aileme, “Bari buraya gönderin.” dedi. Burada bir yıl okudum. Sonra da Fatih’e geçtim.

Liseye geç demediler mi?

Dördüncü- beşinci sınıfta derslerim çok iyiydi. Dinî olarak düşündüm. İmam- Hatip de olabilirdi, yatılı da olabilirdi. Ama böyle oldu. Ama hiç pişmanlık olmadı. Mesela diploma konusunda çok sıkıntı çektim. ...’deyken diyanetin sınavı olmuştu. Ortaokul diplomam olsaydı, diyanetin tüm sınavlarını geçmiştim müftülerin önünde. Diplomam olsa resmî maaşlı hoca olacaktım ama diplomam olmadığı için kaldı. Dışarıdan bitir dediler ama yapmadım.

Şimdi de yapabilirsiniz...

Rabbim muhtaç etmesin. Evim olsun, lüks hayatım olsun, arabam olsun diye bir amacım yok. Her an ölebiliriz gerçekten. Bu yola girdiğimiz için hiç de sıkıntı çekmedim. Rabbim sıkıyorsa, bunaltmıyor. Maaşlı değilim, kursun ihtiyaçları var. Ama ben kendime almıyorum, gönüllü olarak çalışıyorum. Buradayken ne yiyeceksek buradan alıyoruz. Öğlen yemeğimizi burada yiyoruz. Onun dışında para almıyorum. Evlenmeden önce babamın aylığını alıyordum, şimdi eşim karşılıyor.

Eşiniz bu cemaatten mi?

Değil ama çok seviyor. Normal namazlı.

Akrabanız mı? Nasıl oldu?

Değil, ama çok seviyor, normal namazlı... Ben on yedi yaşında evlendim, altı aylıkken ayrıldım. Farklı bir cemaate mensuplardı. Görücü usulüyle olmuştu. Ailem de çok istemişti. Bunlar bizim cemaatten olmasa da sakallı, cüppeli. “Senin istediğin gibi bir yer. Sahip çıkarlar.” dediler. Maddi durumları da vardı. Ama onlarınki görünüşmüş, sureta İslamiyet’i menfaatleri uğruna yaşayan halden anlamayan sureta yaşayan insanlardı. Kadın zaten ikinci planda, evdeki bir eşya daha kıymetli, sen kimsin? Herhangi bir söz hakkın yok, çok kötü bir altı ay geçirdim. Şiddet zaten vardı. Aşırı derecede sebepsiz yere bile dövabiliyordu evlendiğim insan. Sonra evlilikten çok korktum... Şu anki eşimle ahlakından dolayı evlendim. Şu an sakallı değil ama içinde Allah korkusu olsun, bana saygı duysun, çünkü onlarda yok yani. Kadın zaten ikinci planda... Evdeki bir eşya daha kıymetli... Sen kimsin? Herhangi bir söz hakkın yok. Çok kötü bir altı ay geçirdim. Şiddet zaten vardı aşırı derecede. Sebepsiz yere bile dövabiliyordu evlendiğim insan. Sonra evlilikten çok korktum.

17 yaşında boşanmanız da cesaret...

Bir hoca Efendi geldi Fatih’ten. Hakem oldu. Ben yaşadıklarımı anlattım onların bileceği şekilde. “Eğer haksızsam, ben tekrar döneceğim, tamam. Ama sonunda intihar mı ederim? Cınnet mi geçiririm? Onlardan birini mi öldürürüm? Bilemem!” dedim.

Aynı daire içindeydik. Maddî durumları çok iyiydi. Ayrı daire açsınlar desek zaten cimri insanlardı. Bu iş baştan bitecekti. İstedik, bir müddet ayrı kalalım, öyle deneyelim. “Bir- iki yıl ayrı deneyelim.” dedim. O da “Ben annemle, babamla ayrı oturamam.” dedi.

Kayınvalideniz mi dövdü sizi?

Yok, ama onlar doldurup dövüyorlardı. Bir de suçum da yoktu. Ondan sonra da camiadan da olsa isteyenler de olsa ben artık evleneceğim kişinin ahlakına önem verdim. Bana saygı duysun, benim hizmetimi engellemesin, güvensin. Çünkü çok kötü bir zamandayız. Sevsin, sahip çıksın. Girecekse zaten bu cemaatten olur.

Bu travmadan sonra cemaatinizle ilgili nasıl düşündünüz?

İlk dönemler çok şey yaptım ama sonradan düşündüm ki bunların yaşadıkları şey sadece görünüştü din adına. İçlerine beni almışlar... Bu şahsî olarak onların hatası... Bir yıl çok kötü bir zaman geçirdim çünkü belli bir konumdasınız, çok zor yani. Ben kurtulduğum için şükrettim ama insanların lafları çok ağır. Bir kadının kocasından ayrılması öncesinde, ölüm gibi yani... Şu an çok alışıldı, normal bir şey oldu. Benim zamanımda çok şeydi.

Cemaat dışladı mı?

Yok, öyle olmadı, sahip çıktılar Allah razı olsun. Bu benim imtihanımdı, Allah bunu bana yazdı. Kaderimdi, oldu yani. Bunun İslamiyet'le, cemaatle bir ilgisi yok.

Şu an kaç yıldır evlisiniz?

Ben üç aylık evliyim. Yeni eşim de hiç evlenmemiş, bekâr. O da kırk yaşında, ben de 34 yaşındayım.

Bir aracıyla mı?

Evet, çok samimi arkadaşımın beyiyle küçüklükten beri arkadaşlar. İki yıl önce arkadaşımın eşi imtihandan geçti, cezaevine düştü. Uzun zamandır görüşmüyorlardı ama bunu haber alınca görüştüler. Gelip, giderken (cezaevine) gördüm tabi. Arkadaşım da teklif etti. Ben görüşmek istedim.

Onun fırın açmakla ilgili hayali olduğunu söyledi. İki tane açmış, batırmış. Birikim yaptığını söyledi. "İki sene bekler misin?" dedi. Ben 32 yaşındayım, o da öyle yaşını almış... İki yıl nişanlı beklemek... Bir hocayım, ismimiz var. Zaten evlendim, ayrıldım, bir de nişanlı ayrıldım, olmasın diye istemedim. Ama o bana o iki yılı bekletti. O müddet sürecinde görüşmedik. Fırını da açtı, sonra tekrar döndü. Sonra kalbim uyuşmuş, sevdirdi yani, kabul ettim.

Namaz, oruç dışında başka hangi ibadetleri yapıyorsunuz?

Mesela teheccüt, işrak, kuşluk, ebvâbil, kabir, nur, mutlaka bir günlük kaza (namazı) kılmaya özen gösteriyoruz. Zikrimiz var bizim, tarikat derslerimiz var. Günde iki- iki buçuk saat rabıta, murâkaba var. Onun dışında kurstayım, sohbetlerimiz oluyor.

Sohbetleri siz mi yapıyorsunuz?

Tabi, her Çarşamba burada... Bir de çağırınlar olunca, sohbet yapıyorum.

Diyelim ki kaçırdınız?

Ya evet onu hiç istemiyorum, üzülüyorum, olmaması lazım. Dinlemek de aynı... Mesela on- beş günde bir E. hocayı dinliyorum. Onu kaçırmak, büyük bir eksiklik sonuçta... Bir ayet veriyor, düzenli gidiyor diyelim, kaçırıyorsun. Onu tekrar ne zaman dinleyeceğim?

Kendiniz anlattığınızda?

Kendi öz nefsimize konuşuyoruz. Biz dört dörtlük değiliz ki? Cemaatten önce biz öz nefsimize anlatıyoruz. Bir de cemaatte başta bir düzensizlik olduğu zaman, arkasından geliyor. Mesela düğün müddetince geledim kursa. Döndüğümde ne kadar gevşemişlerdi. Daha yeni yeni toparladım. Ben düzenli derse gelirim, hasta da olsam onu görüyorlar. Bir de kadınlar, çocuklar gibi değil, işleri güçleri var. Yemek, çocuk, eş var. Kadınları sıkı tutmak daha zor...

Kurs açtınız... Bu enerjinin kaynağı nedir?

Sadece çok seviyorum. Ben buna başladığım zaman çok severek yaptım. Hakikaten işimiz zor. Kadınları okutmak, eğitmek çok zor... Ama inşallah vakit olursa sene sonunda hatim duamız oluyor elli, atmış (tane). O insanları aynı hizada tutmak zor. Kadın kırk yaşında mesela bir şey söylüyor, yut, yutamıyorsun. Çocuk olsa neyse ama... Çok sevmek, ben çok sevdim. Mesela bugün çok hastaydım ama gelmezsem dağılacaklar, biliyorum. Ben sadece baştan beri çok sevdim. Yapmak zorunda olduğumu hissediyorum. Yapmazsam bu kadınlar ne olacak? Nasıl öğrenecekler? Cehalet de çok kötü bir şey. Zorlukları olsa da aşmaya çalışıyorum.

Sizi Allah'a yakınlaştıran ibadetler hangileri?

Rabıta ve murâkaba.

Murâkaba nedir?

Murâkaba, rabıtanın biraz daha geniş... Saat olarak biraz daha fazla tefekkür... Sonuçta düşünüyorsun, Allah'ı, yarattıklarını, bize verdiği nimetleri... Onları ya da dersle alakalı bir konuyu düşünüyorsun. Onları yaptığım zaman, gün içinde çok huzurlu oluyorum. Yapamadığım zaman da huzursuz oluyorum.

Huzur nedir?

Kalbin mutmain, belli bir sıkıntın olsa bile çok çabuk atlatıyorsun. Mesela ayrılma olayında çok çabuk atatabildim. Psikolojim bozulabilirdi, psikologtan yardım alabilirdim ama rabıta, murakaba, tarikat dersleriyle çok çabuk atlattım. Unutturuyordu bana onlar. Onunla yaşamıyordum. Bunu hayatımın her alanında görüyorum. Abdest alıyorum, bakıyorum rahatlamışım. İçim huzurlu.

Olağanüstü haller yaşadınız mı?

Çok oldu geçmiş yıllarda ama şu an bir tane anlat desen, çok unutkanlık oldu bende.

Mesela?

Bir keresinde rabıtadayım, resmen bütün azalarımın sesli bir şekilde “Allah” dediğini hissettim! Kollarım, ellerim, ayaklarım, her yerim “Allah” diyor! Onu birebir yaşadım.

Rabıtayı nasıl yapıyorsunuz?

Önce Peygamber sonra Şah-ı Nakşî, sonra Mahmut Efendi ama şekil ve şemaliden uzak nuranî bir zat orada oturuyor. Efendi hazretleri buna çok dikkat eder. Kürsüde sohbet verdiği zaman mutlaka gözlerini kapatır. Kadınlara “içinizden âmin deyin, sonuçta ben erkeğim.” der. Öncelikli olarak şeriat ön plandadır.

Put gibi olduğunu düşünenler var...

Bakış açısı sonuçta. Şöyle düşünüyorum, tabii ki Mevla’ya ulaşmak için uğraşıyoruz. En basit örnekle Çanakkale’ye gidiyoruz. Bize rehber verildiği zaman çok daha iyi geçiyor. Rehber anlatıyor ve öğreniyorsun. Bu da böyle bir şey... Allah’a ulaşmak o kadar kolay değildir ki. O kadar çok düşmanımız var ki... Nefis düşman, şeytan hakeza... Rızkımızı veren Allah-u Teâlâ neden gökten yadırgamadı? Neden kasaba manava bakkala gidiyoruz? Allah vesile olmadan veremez miydi? Ama Allah vesileler vasıtalar koydu. Oturup dua ediyorsun. O esnada bunu düşünmek neden kötü olsun ki? Bunlar Allah dostları, bunlardan sadece dua istiyorsun. O zaman bir insanı düşündüğümüzde şirkse, oğlumuzu eşimizi de düşünüyoruz. O zaman biz bu şirkten nasıl kurtulacağız?

Tövbe alma, ilahiler var mı?

Birinden tövbe almaya ihtiyacımız yok ki. Estağfurullah dediğimiz zaman tövbe ediyoruz. Pek ilahi de yok... Bir ilahi okuyana kadar bir ayet oku.

Balayına nereye gittiniz?

Düğün yazın olacaktı ama eşim doğum günümde olsun diye tutturdu. Aralıkta olsun dedi. Kıramadım ben de. Ben Capris Otel istiyordum ama aradık bulamadık. Şile’de Ağva’ya gittik kışın ortasında. Kış olduğu için bizimle birlikte iki aile vardı, rahat ettik. Sadece ormanın içinde evler, rahat ettik.

Tatil mekânlarında önceliğiniz?

İslamî olacak.

İçkili mekânlar?

Sakız bile almıyorum.

İnsan ilişkilerinde neye dikkat ediyorsunuz?

Ahlak çok önemli... Her girdiğim ortamda, şahıs olarak yapım farklıysa bile “Bunlar Müslüman, İslamiyet’i savunan insanlar.” (diye düşünülüyor). Bu nedenle, güler yüzlü, ahlaklı olmaya, kırmamaya dikkat ediyorum. Konuşmaya çalışıyorum, güzellikle izah etmeye çalışıyorum.

Kadının çalışmasına nasıl bakıyorsunuz?

Çalışmamasından yanayım ama çok zor durumdadır, burada da şeriatı çiğnemedi, erkeklerle aynı odada bulunmadan, kendisini günaha sokmayacak şekilde, tesettürünü koruyacak şekilde olmalı. Namazını kılıyordur, erkek yoktur, çalışabilir.

İslam’da erkek kadından üstün tutulmuş mudur?

Bence kadın ayrı bir konumdadır. Kadın da erkek de yüksek bir konumda. Ne eşittir ne de erkek kadından üstündür.

Peki, erkeğin kadın üzerine kavvâm olması?

Ama kadına da çok büyük şerefler verilmiş sonuçta. Kadına ait özel Nisa Suresi inmiş. Cennet kadınların ayakları altında... Secde sadece Allah’a edilir, zaten edilmez. Burada mecaz var. Kadın erkeğe saygılı olsun, erkek de kadına... Saygı olmadıktan sonra istediği kadar sevsin, önemli değil. Oradaki hadislerde eşler birbirine karşı saygıyı yitirmesinler diye. Saygı bitince ne erkek ne kadın vazifelerini yapıyor, sonu da facia yani.

Cehennemde kadınların çoğunlukta olması ile ilgili hadisi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ama o ahlakla alakalı...

Erkeğin de ahlakı var?

Ama kadınlar çok farklı, nankörlük duyguları biraz daha şey... On iyilik yapılı ama bir tane kötülük yapılı, o kötülük hep anlatılır. Bilmiyorum, erkeğin yapısı daha farklı. Biraz da kadın itaatkâr olsun diye korkutucu ayetler olabilir.

Doğum günü, yılbaşı gibi kutlamalar yapıyor musunuz?

Yok, inanmıyorum onlara. Mevlid kandilinde herkesin doğum günü kutlanıyor. Hediyeler alıyoruz birbirimize. Birine hediye alacaksam, anneler günü yerine de mesela, kandil günü alıyorum. Yoksa anne- babalar günü, bunlar kesinlikle batıl.

Cemaatte “Şu da şöyle olsa güzel olur.” dediğiniz neler var?

Cemaatimizde çok olmamakla birlikte Adıyaman ve Nur Cemaati’ne baktığımızda; bizde ilim var amel var. Şu an araştırmalara göre de herhalde insan olarak da önde. Fazla tutku yok (bizde). Efendimiz çok şey yapar, bende olmasa da sende olsun. Bir kaynaşma yok. Biz mesela ...’de üç hocayız. Bakıyorsunuz, biz bile ortaklaşa bir şey yapamayız. Herkes kendi adına bir şey yapar. Bir de bu olsa, ezer geçerdik. Tamamen birleşme yok. “Benim işim yürüsün, talebem çok olsun da Fatma Hoca ne yaparsa yapsın!” durumu olmamalı. Umumî olmasa bile var.

Rekabet gibi mi?

Yani... Cübbeli Ahmet Hocamız cezaevine girdiği zaman, bir hocamız kapatması gerekirken bangır bağırıp “İyi oldu!” demesinden sonra, inançsız bir insana biz, hiçbir şey diyemeyiz yani. Ama şu var, cemaatimizde çok oyunlar oynanıyor. Verdiğimiz şehitlerden de belli oluyor. Bayram Hocamızın, Hızır Hocamızın şehit edilmesi... Bu camianın arkasında bir düşman var, karanlık oyunlar oynanıyor. Bilmiyorum, cemaat büyüyor ondan mı?

En hoşnut olduğunuz yönü nedir?

Allah’a karşı vazifelerimiz var, namaz, oruç, zekât, hac... Hepsini yapacaksın. Ama bu cemaatin içinde olduktan sonra ibadetlerden çok haz alıyorum.

Bunu ne sağlıyor?

Çünkü bizde çok sohbet var. Dinlemek de zorunlu. Dinledikçe artık kazaya bırakmıyorsunuz, namazlarınızı mesela. Bir şeyi bıraktığında, yapamadığında aşırı üzülürsün. Cemaatte olmayanları görüyoruz. Ben bu kadar yapıyorum, diğeri hiç yapmıyor, diye bakıyorum.

Bu yoldan çıkarsanız nasıl bir insan olursunuz?

Allah korusun! Hiç düşünemiyorum yani bilemiyorum bunu atlasak olmaz mı?

Neler olur?

Çok severek girdiğim için bu camiaya olumsuz şeyler olsa bile kapatırım. Hiç farklı bir cemaatte olmayı düşünmedim. Mesela severek giydim çarşafı. Annesi babası istediği için ya da kursta olduğu için giyenler de oldu ama sonradan çıkarttılar. Bu nedenle bilemiyorum yani...

Amacınız nedir?

Görevim tebliğ. İnsanlara Allah'ın emirlerini ulaştırmak eşimin yanına Sivas'a gittiğimde baktım ki insanlar hiçbir şey bilmiyorlar. On beş tatilde bana yer ayarlayın, geleceğim dedim. Önce Kur'an, hadis, Allah'ın emirlerini tebliğ... Sonra inceliyorlar, soruyorlar... "Ben bu cemaattenim, siz de istiyorsanız gelin." derim yani.

Diyelim ki görevi aldılar...

Böyle bir şey denmez. Dedilerse de ben devam ederim çünkü bu Allah'ın emri.

Bir kırgınlık olmaz mı engellendiğiniz için?

Yok, onu muhakkak bir şahıs yapıyordur, onu bağlar. Direkt Efendi hazretleri diyecek ki öyle olsun. Onu da yapmaz zaten.

Manevî anlamda nasıl bir değişim geçirdiğinizi düşünüyorsunuz

Her zaman için maneviyatımı güçlü buluyorum. Tabii ki günden güne daha ilerlediğini düşünüyorum çünkü insanlara faydalı olduğunuzu da görüyorsunuz.

Kişiliğinizde sizi törpüleyen yönleri neler mesela?

Çok kırılgan bir insandım. Bu kadar kırılmamalı insan, hoşgörülü olmalı. Farklı düşünmeli, daha alçakgönüllü olmalı, “Belki öyle söylemek istememiştir” diye düşünmeli. Çok çabuk ağlarım mesela. Ama insan Allah için ağlamalı.

Nasıl törpüledi?

Mesela birisi bana bir şey yaptı, onu aradım, konuştum. Ama normal şekillerde, en azından bir müddet, konuşmam. Mesela çok sevdiğim insan kırsa beni, giderim yanından. Ama on dakika sonra geri dönüyorum.

Neden?

İslam ahlakı... Araya da küslük girmemesi lazım. Cemaatte çok güzel, sevilen, sayılan bir konumdayım. Hocalarım da beni sever, sayar... Tarikat insanı değiştiriyor ama aile eğitimi de çok önemli.

Peki, eksik sorum olursa size geri dönebilir miyim?

Dönebilirsiniz.

Teşekkür ederim.

MÜLAKAT 5: Rifaî Tarikatı/Esma/34/Yüksek Lisans/Kadıköy

Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

34 yaşındayım, öğretmenim. 12 yıl aktif olarak görev yaptım. Şimdi akademisyenlikle uğraşıyorum. Manevî konularla ilgili eğilimlerim, çocukluğumdan beri vardı. Bunu bir meslek olarak seçmeyi düşünmemiştim. İlahiyattan sonra öğretmen oldum, bu kısmetmiş. Uzun süre de yaptım zevk alarak. Evlendim, ayrıldım, özel okullarda çalıştım. Cemalnur ablayla tanışmam 21 yaşında oldu. On iki, on üç yıldır onunla beraber hizmet ediyorum, çok şükür.

Sosyal yaşantınız nasıl geçiyor?

Kalkıyorum, sabah kahvaltım oluyor genelde hocayla. Kahvaltıdan önce bir şeyler çalışmak iyi oluyor. Özel derslerden para kazanıyorum. Okulu bıraktım. Dernekte oluyorum. Öğlen yemeğini yiyoruz hocayla. Genelde derneğe makale yazıyor oluyorum. Sohbetlerim oluyor, çocuklar geliyorlar, “Buluşabilir miyiz?” diyorlar.

Sinema, tiyatro?

Yapıyoruz. Mesela geçen hafta sohbetten sonra bowlinge gittik. Akşam sekize kadar çocuklarlaydım. Esmâ abla bir şeyler yapalım diyorlar, geziyoruz, eğleniyoruz.

İlk temasınız nasıl gerçekleşti?

1998-1999 yıllarında musiki cemiyetine gidiyordum. Orada, arkadaşım, çok güzel bir kız, ahlaklı, edepi güzel bir kız, onun vasıtasıyla tanıştım hocamla. Çok açıkça söylememişti arkadaşım ama hemen araştırdım, onu peşinden gittim, bırakmadım. O zamanlar çok rahatça söylenmiyordu. Daha gizliydi, daha yavaştı her şey. Öyle.

Başka tarikatlarla bağlantınız var mıydı?

Okuduğum okul gereği (İlahiyat Fakültesi) hemen hemen bütün cemaatlere, tarikatlara girip çıkmışlığım oldu. Meşrebime uygun değildi. Meşreple ilgili bir durum, mürşidi sevmekle, insanı sevmekle ilgili bir durum... Yolu bulmuyorsun; önce hocayı, mürşidini buluyorsun; insan sevmediği bir rehberle şehir turunu bile kaldıramaz yani. Samiha Ayverdi'nin kitabını okuyordum üniversitedeyken. Üniversite hocalarımdan özellikle Tahralı, Semiha Ayverdi'nin damadı “Okuyun Türk diline faydası var. İç dünyanızı zenginleştirir” demişti. Oradan Samiha anneye bir aşkımdı vardı. O da hocamın

hocasıymış. Gıyaben grubu dışarıdan tanıyordum zaten. Çok özeniyordum, seviyeli bir gruptu, uzaktan bakıyordum, şimdi oradayım.

En önemli etken neydi bu tarikata girmenizde?

Arayışım manevî. Hoca ihtiyacı. Peygamberimiz ashabına örnek olmuş, ben de Allah'ımdan bana örnek olacak bir kişi çocukluğumdan beri istiyordum. İçsel bir sebep... Ben tarikata girmedim, mürşidimi buldum. Herhangi bir yerde bakkal bile olabilirdi. Ben onun yanından ayrılmazdım yine. Ben tarikata girmedim, öyle bir şey yok. Ama bu bir yolmuş, hocam da o yoldaymış, onunla beraber gidiyorum yani. Mesele tarikat değil, insanı bulmak; seni eğiteceğine inandığın kişiyi bulmak... Bazen bu bir tarikatın içinde olur, bazen bir mağarada olur, bazen demirci olur, bazen somuncu baba olur... Bir yerdedir, inşaatta görevlidir... Ama sen inanıyorsun yani, o seni eğitecek.

Bu arayışta pişmanlık, günahkârlık duygusu var mıydı?

Aşk vardı, ben zaten Allah'ımı bulmuştum da işin gerçeği, böyle her nesne ile irtibatımı sağlayacak insanı arıyordum.

İlahiyata gitmenizle bir ilginiz var mıydı?

Yine bu sebep beni İlahiyata götürdü zaten. Tabi Allah aşkıyla nereye gideceğimi bilemediğim için orada buldum kendimi. Ama baktım ki orada öz yok, kabuk, ilim ezber... Medrese başkaymış, tekke başkaymış... Bilmiyordum ki 16 yaşındaydım.

Bu Allah aşkı arayışı nasıl başladı?

Beş yaşında filan...

Erken değil mi?

Öyleydi ama bu dünyaya niye geldiğimi düşünüyordum. "Niye varız? Yokluk ne demek?" gibi felsefi konuları kafamda tartışıyordum

Mistik bir deneyim yaşadınız mı?

Rüya görürdüm, çocukken Peygamber Aleyhisselamı görürdüm. O çok tatlı bir olay yani ona âşıktım gerçekten. Hz Ali'yi çok severdim. Her seferinde, üniversitede çok büyük bir aşk yaşadım, beşeri sevdim kavuşamadım, o beni Allah aşkına yöneltti. Aşk var ama insana verilecek bir duygu değil. İnsanı işte başı sonu belli seviyorsun, bitiyor.

Ama sevgi, hep sevesin var. Allah'a yöneltmek daha isabetli oldu ama bu da elinde değil insanın yani.

Allah aşkını size öğreten biri var mıydı?

Bilmiyorum, çocukken biri bana Allah'ı sevelim dedi mi hatırlamıyorum. Ama ben çocuktum oyun oynarken Allah'ı düşünüyordum. "Niye buradayız Allah'ım? Allah'ım beni seviyor musun?" öyle düşünüyordum.

Babaannem çok mevlithandı, vaize bir kadındı. Onun dedesi müderrismiş onun anlattığı mesela ilkokul yıllarında hikâyeler hoşuma gidiyordu. Güzel hikâyeler oluyordu benim hoşuma gidiyordu. Ben şey diyordum, "Bak, ne kadar doğru söylüyor." diyordum. Mesela ben sevgiyi nasıl öğrendim, bilmiyorum. Ama "Sevdiğim için canımı veririm." diyordum. İlkokul bir, ikideyken filan ölürüm, cehenneme girerim, onu cehennemden çıkartırım... Kafamda böyle aşk senaryoları vardı. O yüzden aşktan bahsedildiği zaman, "Benim dilimi bilen birisi!" diye yanına yanaşıyordum.

Beşeri aşk dediniz onun etkisi oldu mu?

Çok... Ama ilk defa yaşamadım, çocukluğumdan beri yaşadım. Ota, şeye aşığım ben. Hz.İbrahim'in batıp gidenleri sevmem gibi hep sevdim, yaklaştım. Ondan nankörlük gördüm ya da onun bir kusurunu gördüm. En sevdiğim bir öğretmenim mesela bir lafı... Kadın, gözümde tanrısal bir yerdeydi değeri. Ama bir lafı uzaklaştırdı. Bir öğretmen böyle yapmamalı deyip sevdiğimin gözümde düştüğünü hatırlıyorum. O bir aşkı mesela. Lisede de âşık oldum ama hep platonikti. Sebebi de şu, yakınlaşırsam aşk biter diye... Aşkı sevdiğim için, cazibeli, büyümlü havayı sevdiğim için... Yoksa istediğim çocuğu alırdım ha bana bak! (Gülüyor).

Peki, mürşidin etkisi nasıl oldu size?

Onu gördüm, benim dilimden anlayan insan oldu. Yani şimdiye kadar kimseyle konuşamamışım ben hayatta Benim konuştuğum dili bilen kişiydi.

Nerede gördünüz?

Güzel bir evde sohbet meclisleri kuruluyordu. Çarşamba akşamları hocamın çok hoş bir kıyafeti vardı. Daha gençti, bundan on dört yıl önce... Mesnevî'yi okudu daha sonra açıklaması için Efendimden bir sayfa açtı ve o şekilde sohbe devam etti. Biraz da böyle kolları kısaydı ben de ilahiyattan yeni çıkmışım. Başım önceden örtülüydü,

üniversite sonnda açtım başımı. Düz lisede okudum, lise sonnda başımı örttüm. Ama ne de olsa insanda biraz mutaasıplık kalmış oluyor... Hocanın kollarına takıldım falan. “Allah’ım şekle taktırma beni! Ben artık zahiri biliyorum, ben mana görmek istiyorum! Beni kıyafet ilgilendirmiyor. Benim zaten yıllardır içimde konuştuklarımı söylüyor.” o şeyle dinledim, gözlerimden yaşlar akmaya başladı. “Bu nedir hocam?” dedim. “Bu sensin.” dedi. “Sen zaten aşka âşık olmuşsun.” dedi. Başka bir konuşma geçmedi aramızda. Bir de bir tabak taşıyordum. “Sen ne güzel bir insansın.” dedi. O yani... Sonrasında hep yanındaydım. Allah ayırmasın.

Dinî hayatınızda nasıl bir değişiklik oldu?

Daha soyut bir din yaşıyordum, daha somut yaşadım. Yani hizmete dair, daha aktif... Kalbimde yaşadığım bir şeydi ama o hizmete yönelmemiştii... Tabii ki insanlığa...

Ne gibi bir hizmet yapıyorsunuz?

Şimdi nefesine hizmet etmemek en büyük hizmet... “Bugün de rahatım.” demek nefse hizmet ama bir komşunu arayıp, bir anneyi arayıp halini, hatırını sormak, ihtiyacına koşmak tabi bu basit bir şey ama... Ben hlktan Hakka döndüm hakikaten.

Tesettürden ne anlıyorsunuz?

Bana soracağın bir soru olmamalı bu yani. İlahiyattan mezun oldum, tercihim bu. İsteyen istediğini yapsın.

Gerekli mi?

İsteyen istediğini yapsın.

Size şart mı?

Kur’an’dan anlıyorsa yapabilir, edep belli yani. Avret yerleri kapansın da saçının üstünde örtü var mı yok mu ilgilendirmez.

Açmanızın nedeni neydi?

Ben biraz Melamî meşreptim. Şimdi başörtüm sebebiyle... İnsan sevgisiyle doluydum. Geliyorum, selam veriyorum falan, insanlar acayip davranıyorlar. Selamımı alan var, almayan var. Ben benim yani, ben insanım. Beni dinî şeylerimden dolayı görüyor, kafasında bir yerlere koyuyor. Baktım, ben bundan rahatsız oluyorum. Allah’ım

aramızdaki ilişkinin aramızda kalmasını istiyorum. Dışarıdan birisi baktığında, “O, bu, başörtülü, dindar” deyip beni itmesin ya da sevmesin.

“A bak dindar kız, namazında niyazında...” değilim, belki hiç kılmıyorum. Kafamı örttüm, ben bir ara ateisttim mesela... Öyle biliyorum yani. Lise sondayken başörtümü örttüm, kafamda bin tane soru var. Allah var mı, yok mu? Bilemiyorum ki o örtünün altında ne var? O ilişkiyi koparmak istedim, ruhum istemiyor. Açsam bir acayip, kapatsam yapamıyorum. Evden çıkamaya karar verdim. Komik değil mi? On dokuz yirmi yaşındaydım... Sonra biraz görünsün, biraz görünmesin diye karar verdim. Niye herkes saçımı görüyor? Görmesin. Neyse ondan sonra dedim ki “Allah’ım açıyorum yani hakkını helal et!” öyle anlaştık yani. Tahralı’ya gittim “Hocam, başörtü meselesi sizin grupta var mesela.” dedim. Oradan herhalde yola çıktım. Çünkü Tahralı’nın etrafındaki bayanlar açık, eşi vesaire... “Düşündüğüm Allah başörtüymüş, kıyafetmiş ilgilenmez.” dedim. “İlgileniyorsa da ben onunla ilgilenmiyorum” dedim. Tahralı “Öyle deme! Allah ilgilenmiş bu konuyla.” dedi. Baya uzun anlattı. “O dönemde kadın erkek peştamal giyiyor, tek kuşak bağlıyorlar. O dönemde iç çamaşırı alışkanlığı çok yok. Dolayısıyla Peygamberi dinlerken gözler avret yerine takılıyor. Örfi tarafları olan bir konudur.” dedi. Beni orta noktaya getirdi. Şimdi en çok sevdiğim şey örtülü gezmektir tamam mı ama olmuyor yani.

İlahiyatta açık olmanız nasıl karşılandı?

Orijinal bir şahıs olarak görüldüm hep. ... İlahiyat çok katıydı, benim dönemim mollaydı. Hele ki o 1999 yıl başörtü mücadelesi veriliyordu. Ben açmışım, elimde başörtü dolanıyorum yani. “Esmadır, ne yapsa yeridir.” dediler. Ben zaten üniversitede orijinal birisi olarak dolaşıyordum. Kimseyle çok fazla arkadaşlığım olmadı. Geldim, geçtim; kendime göre kimseyi bulamadım. O yüzden bana bir şey demediler, hayırlı olsun dediler. Ben lise sondayken başımı örttüm, arkadaşlarım açıkken ben başımı örttüm. Kafama ne koyduysam yapıyorum yani... Hele ki bulüş çağında yani bütün arkadaşlarımı reddettim, doğru bildiğimi yaptım. Allah’a havale ettiler, geçtiler. Bütün arkadaşlarımı reddettim yani doğru bildiğimi yaptım.

Namaz, oruç, teheccüt gibi ibadetler daha da arttı diyebilir misiniz?

Biraz azaldı. Çünkü ruhanî yönü daha ağır bir çocuktum. Devamlı namaz, devamlı oruç filan... Daha çok o harekete, hizmete... O enerjiyi başka bir yerlere yaydım yani.

Hizmet dediğinizde sohbet yapıyorsunuz değil mi?

Hizmet kavramını açmak lazım, anlaşılmıyor, enteresan. İnsanın derdiyle dertlenmek yani... Toplumda olduğunu kabul etmek yani... Mesela otobüsle gidiyorum, kadınla erkek konuşuyorlar. Kadın diyor ki “Bu kış ne güzel geçti bey. Hiç üşümedik, kömürümüz de yetti ne güzel. Akşam da çorbamızı da yaparız.” kadının “Biz” dediği kocasıyla kendisi... Kadının bütün hayatı kocası, kendisi... Karnı doyduysa bugün iyi geçti. “Biz” kavramını bütün insanlığa yaymayı öğretti hocam. Komşum, benim komşum, mahalle, benim mahallem, fakir, benim fakirim. Ben kavramını bütün dünyaya yaydı. Mevlana diyordu ki “Ben mürşidimle tanıştıktan sonra, önceden karnım doydu mu doyardım. Şemsten sonra ben hiçbir şekilde ısınmadım, hiçbir şekilde doymadım. Açlığı gördüm, yokluğu gördüm, herkesi duydum.” Seni bütün herkese sevdireyor, her şeyi sana sığdırıyor... Sen kendini besler gibi insanlığa, ailene hizmet ediyorsun, yöneliyorsun... Bu defa insanlığa hizmet ediyorsunuz.

Uzlet kavramından ne anlıyorsunuz?

Çok severim, halvete gireyim, çıkmayayım. Oh Kur’an okuyayım, hiç bırakmayayım; secdede kalayım bırakmayayım. Zor olan celvette halvet... İnsanların içinde, o çok tatlı... Eskisi kadar yapmıyorum (uzleti). Başlarsam bir daha çıkmak istemiyorum. Bencillik oluyor o noktadan sonra. Şimdi maneviyatı da aldım hocamdan. Gideyim köyde yaşayayım, hayvanıma bakayım, namazıma bakayım, toprağa oturayım, Allah’a dua edeyim, yağmur yağsın şükredeyim. Ama burada şehrin içinde (olmak lazım). İşte şuna bakıyorsun, bir şey söyleyeceksin diye bekliyor (öğrencisi), anlatabiliyor muyum?

Vahdeti vücut ile ilgili bir tecrübe yaşadınız mı?

Evet tabi.

Nasıl tarif edersiniz?

Bilmiyorum nasıl yaşadığımı ama şöyle anlatayım Muhammed B. var biliyor musun? O benden dört beş sene sonra mezun olmuş bir çocuk. ... dergisinin editörlüğünü yaptı. Bir gün Cemalnur ablanın yanındaydı. Hoca, “Esmâ geldi, Esmâ gitti.” dedi. Hoca gitti, sonra bu ilahiyatçı “Esmâ mı? E. ablanın döneminden ilahiyatçı Esmâ mı? Olamaz! Sizin için diyorlardı ki vahdeti vücudu, uzleti halletmiş bir insan.” dedi. Benden dört beş dönem sonra olan çocuk benim adımla duyuyor, bana söylüyor. Vahdeti vücudu

yaşamışım; dışarıdan aşk ve vecd halinde olduğumu biliyor. Ben ne yaptığımı bilmiyorum. Yani üniversitede cezbe hali yaşamışım. Aşktan sonra sülûke girdim cezbeli bir şekilde. Yaşadım, normalleşmeye çalıştım ama her şeyin O olduğunu, çaktığını biliyordum kafamda. O ayrılmak gibi bir şey. Ondan sonra o dünya, dünya olmuyor; arada bir geliyor yine... Sen o zincirden çıkıyorsun. Rüyada da olur o çok güzel bir hal, çok büyük özgürlük. Çok tatlı, hep o cezbe anı... Ama hizmete dönmen gerekiyor, insana dönmen gerekiyor, olmaz öyle.

Bu halde Allah’a yakınlaştığınızı hissettiniz mi?

Allah var mı? Yok mu? Diye uzun süre düşündüm. Tabii ki biliyorum, hissediyorum ama akıl sorular soruyor. Sonunda ulaştığım nokta, üniversite son sınıfta yazmışım. Şimdi mesele “Ben var mıyım yok muyum?” a döndü soru başka türlü geldi. O var da ben kimim? Öyle... Günlüğümü okuyorum, soru başka tarafa yöneldi: “Ben var mıyım yok muyum?”

Sohbetleri kaç yıldır yapıyorsunuz?

Üç yıl oluyor. Aslında sohbeti 22 yaşımdan beri yapıyorum. Öğretmenliği sohbet havasında yapıyordum. Müfredatım vardı, dersimin sonunda ilahimi de söylüyordum. Hikâyeleri tasavvufi olarak anlatıyordum. Çocuklar okumamı bile istemezlerdi. Kırk dakika konuşuyordum. On iki yıl boyunca devamlı anlatmaktan mütevellit dilim yamuluyor. Çok fazla kullanmaktan beyni, konuşmayı... Tamamen o kırk dakikayı anlattım. Sekiz dersim varsa, sekiz çarpı kırk anlattım. Dersten, çıkıyordum sınıftan, çocuklar ağlayarak çıkıyordu. Komikti yani, ben küçüğüm yani... Öyle bir geliyorum ki sanki elli altmış yaşında gibi geliyordum yani. Herhalde o vecd tecrübesi. Son yirmi dokuz otuz yaşında ayıldım. Akademiye yöneldim. Bir süre öyle yapmam gerekiyor herhalde, yaptırıyor Efendim. Belki meşrebime ters olduğu için, zorluk çekerek... Akıldan geçirmeden, anlatmadan da faydalı olamıyorsun. Çok güzel, aşkı, vecdi anlatıyordum ama üç tane merkezi konun oluyor, o üç konuyu aynı yerde çevire çevire pişiriyorsun. Ben uçardım oradan oraya... Akademinin böyle bir faydası var.

Sohbet yapma dediler mesela?

Ben o zevki yine duyarım fakat anlatmaktan da zevk alıyorum. Anlatınca çok acayip aşkım artıyor, seviyorum.

O konumunuzdan aldılar diyelim?

Çok düşünüyorum, biliyor musun? Zaman zaman etkiler gibi geliyor. Ben zaten bu dünyadan gideceğim. Şimdilik bu vazifeyi ben devam ettiriyorum. Beni bir saat daha konuşur, dilim dönmüyor. Bu ders hiçbir şeydi gümbür gümbür anlatıyorum ayakta hiç oturmadan. Şimdi yapamıyorum, dilim düşüyor mesela. Öğretmenliğimi verdi, kabiliyetimi aldı. Gittiğini görüyorum bir şeylerin o zaman Allah'ınla kalıyorsun. Anlatmak da boş, yapmak da boş... Benden her şeyimi alsa Allah yine benimle hatta bilakis baş başa kalırız yani. Ben olmasam bu dünya fıldır fıldır döner. Eminim ağırlık yapıyorumdur.

Arkadaş ortamınızı değiştirdiniz mi?

İhvana girdikten sonra değiştirmedim. Çünkü arkadaş ortamım kalmamıştı. Benim arkadaş ortamım hiç olmadı, sadece bir iki dostum oldu. Lisede ve üniversitede bir iki arkadaşım oldu. Ben yalnız gezerdim, kimseyle takılmazdım.

İçkili mekânlara dikkat ediyor musunuz?

Gittim, şimdilerde dikkat ediyorum. Şurada, bahçe içinde güzel bir yer var. Bir arkadaşım geçiyordu, laf attı bebek arabasıyla... Çocuk dört yaşında, bebek arabasında oturuyor. Çocuk annesine birşeyler söylemeye çalışıyor. Annesine "Ne diyor? Dedim. Çocuk din öğretmeni olduğumu kafasına yazmış. "Din öğretmeni burada ne arıyor anne?" demiş. Çıldırıldım! Çocuktan al haberi konuşmama da çok dikkat ediyorum. Eskiden laf atardım birisine dikkat etsene kardeşim derdim öğretmenlikten kalma bir şey. ... çalışmaları var internette. Bir sürü insan dinliyor. Geçen birisi "Ben sizi tanıyorum, sesinizden tanıyorum." diyor. Korkunç bir şey! Bir yerde ters bir laf etsen, tanıyorlar beni. Her şeye dikkat etmek zorundayım sesime de görüntüme de.

Tatil mekânlarına dikkat ediyor musunuz?

Eskiden daha rahattım. Gençken, yirmi- otuz arasında barlara gidiyordum. İçmiyordum ama müzik dinliyorduk. Gençtim ya yapıyorduk yani. Haram. İçmesem de harama yaklaştığım oldu. Yani zaten istek de kalmıyor.

İnsanlarla olan diyaloglarınızda ne gibi farklılıklar oldu?

Ben çok yüksek bir sevgi hissediyordum ama nasıl vereceğimi bilemiyordum. İnsanlara nasıl aktaracağımı bilmiyordum. Ya insanları çok seviyordum ya da "İnsanlar çok kötü

ben Allah'ımla olacağım. Rabia gibi çıkmayacağım dışarıya.” falan diyordum. Hoca bizi alış veriş merkezine götürüyordu. Sohbetten sonra sinemaya götürüyordu. Bir suya soktu, bir çıkardı. Hocanın bize yaptırdığı bütün zıt hareketler fark ettim ki bizi temizlemek için. Hayatımın büyük bir kısmı okul çıkışlarında Bauhouse'da geçti. Hoca birisinin evini düzüyordu. Ya ben evini temizliyordum ya da perde bakıyordum. Onların hepsi normal olmalı...

Ailenizden bir hoşnutsuzlukla karşılaştınız mı?

Annem ellili yaşlarındayken problem olmuyordu. Ağabeylerimden, yengelerimden falan da Esmâ bizi sevmiyor, istemiyor diyorlardı. Mutasavvıflar cihattan dönülünceye kadar ona kırılma olmaz, hizmettedir, cihattadır. Yani kendi meselesini bitirmeden sana faydası olmaz. Ama şimdilerde aldığım haberlere göre dönmem gerekiyor.

Tutum ve davranışlarınızda değişen bir özelliğiniz oldu mu?

Daha yumuşadım, daha serttim. Daha celâlî, daha kesin kurallarım vardı. Çünkü yanlışlar yaptım. Allah'ı ve mürşidi sevmekle beraber kusurlar işledim. Allah'ın affına ve kulun affına muhtaç olduğumu gördüm. Ben de yapmak zorunda kaldım dolayısıyla. Artık bir başkasını affederken, kendimi de affediyorum. Onu da affettim, sonra onun yaptığı yanlış da sahiplenmeye başladım. Mesela ben hiç yanlış yapmadım değil mi? Onun adına ben daha üzüntülüydüm. Diyor ya Peygamberimiz “Dost, sen bir hata yaptığında kendisi yapmış gibi üzülen kişidir.” bunu yaşattı bana. Öğrenci sana terbiyesizlik ediyor, sen daha çok üzülsün. “Bu çocuk nasıl yaptı?” diye. “Allah'ım bu insan hiç mi sevgi görmedi ki bu yanlışları yapıyor?” diye düşünüyorum. Ailen gibi oluyor herkes yani.

Ruhsal anlamda?

Daha dengeli oldum işte bu mesele.

Hayat bakış açınızda ne gibi değişimler oldu?

Bu dünyada geçici olduğumu hep biliyordum zaten ama gençken insan anlamıyor. Yirmi iki yirmi üç yaşında dünya fani, dönecek diyorlar ama ne bileyim otuz iki otuz üç falan gidiyoruz diyorlardı. Evet, gidiyoruz gerçekten, burada kalmayacağız. Yirmi sekiz yaşında akademik araştırma aşkı düştü. Daha yüksek lisansı bitirmeye çalışıyorum. Bir kâğıt parçası kazanmak için altı yıldır uğraşıyorum, geçiyor dünya. O yüzden Allah'ın

bana “Hadi Esmâ, gel!” dediğinde, hiçbir şeye yapışmadan bırakıp gelmek istiyordum bunu. Şimdi daha rahat hissediyorum. Önceleri öyle değildi mesela... İlk gençlik yıllarımda Allah’ın en sevgili kulu ben olacaktım. Manevî, maddî hırsım vardı. Dünyadaki en mütevazı, en bilgili ben olacaktım. Bana olmaz, sana olur. Ben de senin adına gurur duyarım. Sen demek ben demek zaten... Yeter ki takılmamayım bir şeye, ne maddi ne manevî... Allah’la beraber olayım. Çünkü Allah bir tecelliyi bir defa daha göstermiyor. Sonsuz olan Allah muhtaç mı? Geçtiği yerden bir daha geçmiyor. O zaman sen orada kalamazsın.

Daha memnunum diyebilir misiniz?

Allah’ıma, bana mürşidimi buldurduğumu için sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Ayrıldım demiştiniz... Sizde etkisi nasıl oldu? Tarikattaydınız değil mi?

Nispeten daha kolay atlattım, hocam yanımdaydı. Çok fazla yaşayamadan hayata döndüm. O beni yüzüstü bıraktı, çünkü borcum harcım vardı. Yüz üstü bıraktı, çünkü dolandırıldım gittim. Pazar günü terk edildim. Kocamın dolandırıcı olduğu ortaya çıktı... Pazartesi sekiz saat dersim var insana göresim yokken gittim, ders anlattım. Bırakacak vaktim olmadı sonra vücudumda kistler çıktı beyin damarlarımda bir şeyler çıktı filan belikli yaşayamamış olmak vücudu etkiliyor. Yaşayamamış olmak insanı etkiliyor. Dinlenmek istiyorsa o gün dinlenecek, vücut istediğini yapacak zorla yaptırmak olmuyor. Yaptım, vücudum sinyal verdi. İnme indi belli ki inmiş; ağzımın yamulması odur yani. Konuşmak istemediğim halde o sınıflara gidip ders anlattım, o hafta izin almadım.

Musiki ile uğraşmanız tarikatla mı başladı?

O ailemden geliyor. Tekirdağlıyız biz. Bizde herkes bir şey çalar. Babam çalar, annem söyler. Sanata yatkınlık böyle başladı. Sanatla ilgilenemeyince sonra hiçbir şeye vaktin kalmıyor. Evde biraz ud çalınca harika oluyorum, başka birisiyim. Bendiri herkes çalar... Uğraşmıştım, üniversitedeyken günde on iki saat çalışıyordum. Çaydanlık kaynıyor, yanmış dibi...

Eşiniz tarikatta mıydı?

Tarikatçı değildi, Arap'tı. Suriye'de tanıştım, ani bir kararla... Belliydi bir mesele olacağı da ben, "Bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete..." deyip devam ettim; "Bakayım ne gelecek başıma?" diye. Âşık değildim. Evlenme teklifini kabul ettim.

Ne zaman açığa çıktı böyle bir insan olduğu?

Hep şüpheliydi, o dakikaya kadar hep şüpheliydi. Evlendiğimiz ikinci günü bana yaptığı şeyleri yapmadığını söyledi. Kendisini ona evlenmek için sattığını... "Evlenme yolunda böyle şeyler mubahtır." dedi. Çünkü Suudi Arabistan'da yetişmiş birisiydi. Kendimi sana parlattım dedi ama biraz olsa iyiymiş; ama baya bir şeymiş o. Belli ki üniversite mezunu da değildi. Muhtemelen birkaç tane evliliği de vardı; başka ülkelerde evliliği vardı. Ben de yedeğiydim onun herhalde... Hocam en büyük zorluğu da yaşarsın seni dünyaya geri döndürür. Hocamın düsturu şu "Çok güzel, hayırlı." der. "Tamam, seni boşarız okuluna devam edersin mis gibi. Evlilikte bir şey var mı? Yok, tamam geçmiş olsun, hiç. Geçti, olsun tay tay tay pıy pıy pıy yok olmadı bir şey." ama birkaç sefer de insanların önünde "Sen çok büyük şey yaşadın, aldatıldın, ayrıldın. Kolay değil, sana çok saygı duyuyorum." dediği de oldu. Zaten kuyruğu dik tutmamın nedeni hoca beğensin diyeydi. Kuyruğu dik tutarken baya kasmışım kendimi demek ki sonra hasta oldum.

En hoşnut olduğunuz yönü nedir?

Tarikatta olduğumu hiç düşünmüyorum. Belki bir mürşitle, öğretmenle beraber olmak... Belki Allah'ı tanırken, Allah yolunda bir arkadaşın olması ne demek? Dersen, bu gerçek aşk derim yani. Sanki mürid-mürşit ilişkisinde Allahu Teâlâ kendinden kendine bir aşk yaşıyor gibi oluyor. Mürid ve mürşit, ikisi de tamamen Allah'a yöneliyor. Bu gerçek aşk derim yani. Allahu Teâlâ kendinden kendine aşk yaşıyor oluyor. Mürşit tamamen Allah'a yöneliyor. O aşkın içinde fail ve münfail olarak Allah'a yöneliyorsun. Meşrebime ters, az önce anlam veremediğim şey çekiliyor. Mürşit de benim yaptığım bir sürü edepsizlikler var, bende bir şey gördüğünü söylüyor. Ben bunu beşeri aşkta yaşamıştım, olmayacak bir şeyin peşinden dört, beş yıl koşmuştum. Sonra baktım ki bu koşan ben değilim. Aşk denen bir enerji var ve o benim vücudumu seçmiş, hareket etmek istiyor, kullanmak... Feda olsun dedim, sana. Hakiki aşk ise büyük acının arkasından büyük pozitif bir şey doğuyor. Çünkü aşkı ilan ettikten sonra o insan dedi ki "Aşkın beni aşıyor, kabımdan taşı. Bu çok büyük bir şey,

bunu sahibine vermelisin.” dedi. “Ben bunu senin kabına akıttım, senin kabından taşı.” dedim. “Ama sevgim bitmedi, sevme kabiliyetim. O halde ben sahibine akıtmak istiyorum. Benim vücudumu aşarak çıkıyor. Beni delip geçen bir şey var. Bu bana da ait değil sana da ait değil.” İşte o anda mürşit çıktı karşıma. Onu sevmekle bitmiyor... Ertesi gün başka bir şekilde karşına çıkıyor. Dün seviyorsun, ertesi gün başka bir şeyle çıkıyor. Mürşit öyle yani... Ezberledim, tanımladım diyemiyorsun. Hatta kendisi de çekiliyor aradan. O sahibine, Allah’a veriyor, onu şimdilerde hissediyorum yani. Ama işte bunu da sahiplenmemek lazım, bu aşkın bitmeyeceğini zannetmemek lazım... Bu da alınabilir, bu da gelebilir, geçebilir. Ben giderim, bu bâki yani. Ben işte son sorudayım yani “Allah var da ben kimim?”

İslam’da sizce kadının yeri nedir? Dört eşlilik, kadının dövülmesi gibi?

Bu tartışma sığ bir tartışma olacaktır. Tarihi süreç içerisinde kadın konusuna bakmak lazım... İslam kadını yüceltmıştır fakat tarihe bakarsan, daha anca yeni yeni kadın yerini buluyor. Hz.Peygamber eşinin ayağını öptü, kızını gördüğünde ayağa kalktı. Hz.Hatice’nin sesiyle etkilenirmiş. Şimdi insanlara bunu nasıl desin bak. Kadın gelecek ayağa kalkacağız? Olmaz. Yani bu bir süreç...

Mekke’ye gittiysen, Afrikalıların Müslümanlıkları ne kadar tatlı! Başını örtmüş göbek açılıyor. Onlar örtünmeyi hiç bilmiyorlar ki. Ama gözlerinde iki tane mil var, ateşle dalganmış kadınların gözleri, peygamber aşkıyla. Vücutları peygamber aşkıyla dağlanmış ama örtünmeyi bilmiyorlar, göğüslerini hasbel kader örtüyorlar.

Kadının çalışmasına gelecek olursak...

Ah keşke çalışmasak dermişim (gülümsüyor). Mecbur kaldık, adamlar güvenilir çıkmadı, böyle çıktı, çalıştık yani. Kadının tabiatına uygun olan çocuğunu bir iki yıl büyütmesidir. İş ortamı sağlanıyorsa kadına yardımcıları verilmelidir. Yuvaydı, kreşti... Kadını sosyal hayatın dışına itmek... Evde olması da olmuyor, bunalıma giriyorlar yani. Evde çocuğuyla karpuz gibi oturması da olmuyor. Bir işe yaramıyorlar dünyada. Erkekler kadına yardım etsinler. Öğretmen oldum, erkeklerden çektiğim kadar çekmedim ya. Tembeller. Kızlar zeki.

Nesih etmek diye bir şey var. Vakıılarla da Kur’an nesih ediliyor gibi geliyor bana. Allah öncekini nesih ediyor yani. Eğer şimdiye kadar kadından mürşit olmaz dendiye

de erkekler aldığı hakkı buraya kadar kullandılar yani. Maç seyretsinler, biraz içsinler, göbek yapsınlar mağara adamına döndüler yani.

Dört eşli evlilik?

Bence belli, ayetin sonunda yapamazsın, eşitsizliği sağlayamazsın, zor, diyor. Ama bu bir ruhsattır, olabilir. Burada olabilir, eğer şeriatla yönetilen bir ülkeyse olabilir. Türkiye için zor. Arabistan'da çok güzel uyguluyor. Kabul etmişler adamlar, örfi meseleler. Afrikalılarda da bir tane kadına, dört erkekle evlenen yerler var.

Mesela cehennem ile ilgili hadisler var kadınlarla ilgili?

Öyle gerekmiştir. Hadisin nüzulüne bakmak lazım. Bir saygısızlık, bir edepsizlik olmuştur. Peygamberin bu tür hadisleri bir olaya aittir. O kadın kim bilir ne yaptı, ne nankörlük etti? Çünkü hocamdan gördüm; bazı haftalar erkekleri övüyor: “Kadın kocasına secde edecektir, evlilik birlikteliktir.” kadınlar dayak yemiş gibi çıkıyorlar. Bir başka hafta, kadınlar haftası oluyor. Belli ki o hafta bir erkek kötü bir şey yapmış. Bir anlatıyor ki erkekler, başlar yerde. Yani peygamber de bunları yaşamış belli. Ona göre vaazını vermiş.

Bu yoldan çıkarsanız neler yaşanır?

Yol bende Allah'ın izniyle. Ben ve yol diye bir şey yok ki ben yolda yürümüyorum ki yol diye bir şey de görmüyorum. Ben kendimde bir hoşluk buluyorum. Allah bu hoşluğu daim etsin.

Değiştirmek istediğiniz ya da “Şöyle de olsa güzel olur.” dediğiniz bu durum varmı?

Bu yolda bize eksik görmemeyi öğretiyorlar, dolayısıyla yolun kendisine de bu gözle bakmam beklenir. Eksiklik değil ama belki temenni babından, manevî sohbetlerin, gençlerin zevk alacağı ve kolayca ulaşabileceği şekilde tertip edilmesini isterim.

Cemalnur Sargut'un hangi şahsi özelliği sizi etkiledi?

Kendisini devamlı aşması, yenilemesi beni çok etkilemiştir.

Peki, siz hangi ibadetle Allah a daha çok yakınlaştığınızı hissediyorsunuz?

Nasihah ederken, sohbet verirken, sabrı ve Hakkı tavsiye ederken... Bu Asr suresiyle bütün müminlere emredilmiş olan bir görev bir ibadettir.

Bu yola girdikten sonra daha dengeli oldum demiştiniz. Denge kelimesini tanımlar mısınız?

Aşırılıklardan uzak demek istedim. Melankoli ya da ařırđ dışa dönüklük halleri arasında gidip geliyordum. Sonraları bu hal daha stabil hale geldi. Yani iç dış dünya ayrımı çok keskindi. Bu iki dünyayı birleme düşüncesinin neticesi olarak zaman içinde düzeldi.

Teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma BAYNAL, 1983 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokulu Beykoz ilçesi Defterdar Mehmet Bey İlkokul'unda okudu. Ortaokulu Üsküdar İmam Hatip Orta Okulu'nda, liseyi Kadıköy Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2006 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

2009 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Psikolojisi bilim dalında, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı" isimli tez çalışması ile yüksek lisansını tamamladı. 2006 yılından itibaren İstanbul'da Din Kültürü ve Ahlak bilgisi öğretmeni olarak çalışmaya devam etmektedir. Evli ve bir çocuk sahibidir.